SERIA AUTOR

ORIANA FALLACI

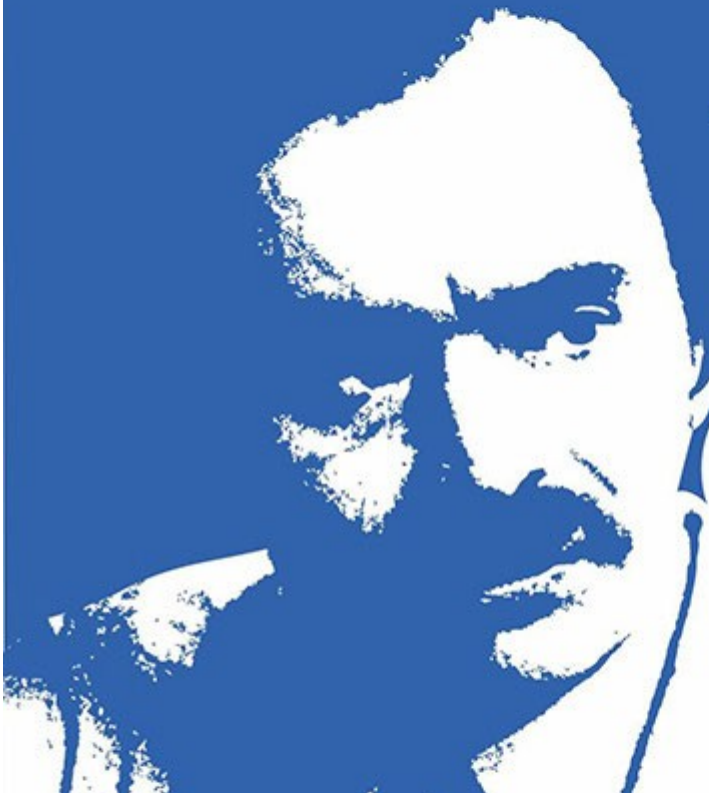

UN
ON

ORIANA FALLACI

UN OM

Traducere din limba italiană de

Ioana Baciu

Editura Lebăda Neagră

Iaşi, 2022

Oriana Fallaci

Titlu original: *Un uomo*

***Copyright* © 1979-2015**

Prima edizione Rizzoli 1979

Prima edizione BUR 2000

Prima edizione aggiornata BUR

Opere di Oriana Fallaci settembre 2009

www.bur.eu Site oficial Oriana Fallaci:
www.orianafallaci.com.

© 2022 by Editura Lebăda Neagră pentru prezenta ediţie în limba română

www.blackswanpublishing.ro Editura Lebăda Neagră Iaşi, Str. Plopii fără Soţ, nr. 45, 700273

ISBN ePub: 978-606-9623-46-6

ISBN PDF: 978-606-9623-47-3

ISBN print: 978-606-9623-45-9

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin Copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul,

reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Oriana Fallaci (29 iunie 1929 – 15 septembrie 2006), jurnalist de origine italiană, a început studiile la Universitatea din Florenţa, în medicină şi chimie; ulterior, s-a transferat în domeniul artei, însă fără a absolvi. La îndemnul unchiului său, el însuşi ziarist, Oriana Fallaci a început cariera în jurnalism, devenind corespondent special pentru ziarul italian Il Mattino dell'Italia centrale (1946). Începând cu anul 1967, a fost corespondent de război în Vietnam, Orientul Mijlociu şi America de Sud.

Un personaj controversat, cu un curaj feroce şi o determinare ieşită din comun, Oriana Fallaci a fost un adversar al Islamului, pe care l-a considerat noul fascism, şi a contestat modul în care erau tratate femeile

musulmane. A luptat împotriva avortului şi a susţinut superioritatea civilizaţiei occidentale.

Interviurile realizate de Oriana Fallaci au vizat prin întrebările sale incomode numeroase personalităţi: Yasser Arafat (om politic palestinian), Golda Meir (prim-ministru al Israelului), Indira Gandhi (prim-ministru al Indiei), Haile Selassie (împăratul Etiopiei), Deng Xiaoping (politician în China), Henry Kissinger (secretar de stat american).

Cărţile sale au fost traduse în peste 21 de limbi şi au fost recompensate cu numeroase premii internaţionale pentru pace, progres, cultură şi pentru jurnalism.

Για ενα

Pentru tine

„Dar acum e timpul să plecăm:

eu ca să mor, iar voi – ca să trăiţi.

Care dintre noi se îndreaptă spre

un bine mai mare,

nu ştie nimeni altcineva decât Zeul.”

Platon, Apărarea lui Socrate[1]

Prolog

Un vuiet încărcat de durere şi de furie se ridica deasupra oraşului, forfotind necontenit, obsedant, acoperind toate celelalte sunete, scandând o mare minciună: Zi, zi, zi! „Viu, viu, viu!” Era un sunet complet lipsit de umanitate. Un sunet care, de fapt, nu era provocat de oameni, adică de acele creaturi dotate cu două mâini, cu două picioare şi cu o raţiune proprie; era provocat de o fiară monstruoasă şi lipsită de raţiune: de mulţimea care invadase piaţa catedralei ortodoxe la ora amiezii, precum o caracatiţă cu multiple chipuri schimonosite, cu pumnii strânşi şi cu maxilarele încleştate, care mai apoi îşi lungise tentaculele pe străzile adiacente, invadându-le, acoperindu-le precum o lavă de neoprit, care în revărsarea ei devora orice obstacol, asurzindu-le cu acel sunet Zi, zi, zi. Era o iluzie să crezi că puteai fugi din calea sa. Unii încercau să o facă şi

[1] Preluat din ediţia tradusă de Francisca Băltăceanu, Humanitas, 2011 (n.tr.).

se închideau în case, în magazine, în birouri sau oriunde aveau impresia că s-ar fi putut afla la adăpost sau că măcar nu ar mai fi auzit acel vuiet, însă acesta ajungea oricum la urechile lor, infiltrându-se prin uşi, prin ferestre sau prin pereţi, astfel încât după un timp ajungeau să se predea în faţa lui şi se lăsau vrăjiţi de el. Spunând că o făceau doar pentru a privi, ieşeau şi erau întâmpinaţi de unul dintre tentacule, fiind atraşi de acesta şi transformându-se la rândul lor în acei pumni strânşi, în acele feţe schimonosite sau în acele maxilare încleştate, care formau, de fapt, caracatiţa. Zi, zi, zi! Iar caracatiţa creştea, se dilata convulsiv, iar cu fiecare convulsie creştea din nou cu câteva mii, cu câteva zeci de mii, cu câteva sute de mii. La ora două după-amiaza erau cinci sute de mii de oameni, la ora trei, un milion, la ora patru, un milion şi jumătate, iar la ora cinci nu mai ţinea nimeni socoteala. Nu erau veniţi doar din oraş, adică din Atena. Erau veniţi şi de departe, din zonele rurale din Attica şi din Epir, de prin insulele din Marea Egee, de prin satele din Peloponez, Macedonia şi Tesalia: veniseră cu trenul, cu barca, cu autobuzul; fuseseră cândva nişte creaturi cu două braţe şi cu două picioare şi avuseseră o raţiune proprie, înainte de a fi înghiţiţi de caracatiţă; veniseră fermieri şi pescari în haine de duminică, muncitori în salopetă, femei cu copii şi elevi. Pe scurt, venise poporul. Acel popor care până de curând te evitase, care te lăsase singur precum un câine care îl deranja, ignorându-te când spuneai: „Nu vă lăsaţi îmbrobodiţi de dogme, de uniforme, de doctrine, nu vă lăsaţi păcăliţi de cei care vă conduc, de cei care vă promit, de cei care vă sperie, de cei care vor să înlocuiască un vechi stăpân cu unul nou, pentru Dumnezeu! Nu fiţi precum oile, nu vă ascundeţi după defectele altora, luptaţi, judecaţi cu propriile creiere, amintiţi-vă că fiecare om are valoare, că fiecare om e un

individ important, responsabil, artizan al propriului destin, apăraţi-vă acest sine, această sămânţă a tuturor libertăţilor, libertatea este o datorie, înainte de a fi un drept, e o datorie.”

Acum te asculta, acum când erai mort. În timp ce se îndreptau spre caracatiţă, purtau portretul tău, dar şi pancarte cu ameninţări şi sfidări, steaguri şi coroane de lauri, coroane în formă de A, de P şi de Z, A de la Alekos, P de la Panagoulis, Z de la zi, zi, zi. Chintale de gardenii, de garoafe şi de trandafiri. În acea zi de miercuri, 5 mai 1976, era îngrozitor de cald, iar miasma petalelor încălzite mă dobora, îmi tăia respiraţia, la fel ca certitudinea că toate acele lucruri nu aveau să dureze decât o zi, după care acel vuiet avea să se stingă, durerea avea să fie transformată în indiferenţă, furia în ascultare, iar apele aveau să se calmeze uşor-uşor, alunecând spre uitare în vârtejul navei tale scufundate: Puterea avea să câştige încă o dată. Puterea eternă, care nu moare niciodată, cade întotdeauna doar pentru a se ridica din propria-i cenuşă, iar tu poate ai impresia că ai doborât-o printr-o revoluţie sau printr-un măcel pe care alţii îl numesc revoluţie şi, când colo, iat-o din nou, teafără şi nevătămată, având doar o altă culoare, câteodată neagră, alteori roşie sau galbenă, sau verde, sau violet, în timp ce oamenii acceptă, îndură sau se adaptează. Oare de aceea aveai acel zâmbet imperceptibil, amar şi ironic?

Împietrită în faţa sicriului cu capacul de cristal, care lăsa să se întrevadă statuia de marmură în care se transformase acum corpul tău, cu ochii aţintiţi asupra zâmbetului amar şi ironic care îţi arcuia buzele, aşteptam momentul în care caracatiţa avea să năvălească în

catedrală pentru a-şi revărsa asupra ta dragostea ei tardivă şi, pe lângă agonie, simţeam şi o groază care mă cuprindea. Porţile fuseseră zăvorâte, proptite cu bare de fier, dar erau zguduite sălbatic de lovituri furioase, iar prin spărturi invizibile tentaculele păreau deja să se fi strecurat înăuntru. Erau agăţate de coloanele arcadelor, alunecau pe balustradele gineceului, erau prinse de gratiile iconostasului; în jurul catafalcului parcă se formase un crater ce devenea tot mai îngust cu fiecare clipă, iar eu, pentru a mă opune forţei care mă apăsa din lateral şi din spate, eram nevoită să mă sprijin de capacul de cristal. Acest lucru era foarte stresant pentru că mă temeam să nu îl sparg şi să cad peste tine şi să simt din nou acel frig pe care îl simţiseră mâinile mele la morgă, când am făcut schimb de inele, punând pe degetul tău inelul pe care tu mi-l puseseşi mie şi pe degetul meu inelul pe care ţi-l pusesem eu, nu în faţa legii şi fără a semna vreun contract, într-o zi fericită de când trecuseră deja trei ani; însă nu exista niciun alt punct de sprijin acolo; chiar şi cordonul care separase iniţial catafalcul fusese înghiţit de valurile de mitomani, de curioşi sau de vulturi dornici să se aşeze în primul rând pentru a se etala, pentru a juca un rol în acea şaradă. Slujitorii Puterii, ba chiar prea-respectabilii reprezentanţi ai culturii şi ai parlamentului, ajunşi cu uşurinţă lângă crater deoarece caracatiţa le făcea întotdeauna loc atunci când aceştia ieşeau din limuzine.

— Vă rog, Excelenţă, intraţi!

Şi uite-i cum stau spăşiţi cu sacourile lor gri, cu cămăşile lor imaculate, cu unghiile lor îngrijite şi cu respectabilitatea lor care mă face să vomit. Apoi, mincinoşii care spuneau că se opun Puterii, demagogii,

politrucii mizerabili, adică liderii cu funcţii de partid, care ajunseseră să dea din coate nu pentru că le-ar fi refuzat caracatiţa accesul, ci pentru că doreau să o îmbrăţişeze. Şi uite-i cum îşi etalează durerea, asigurându-se pe sub gene că fotografii sunt pe fază, aplecându-se pentru a lăsa pe sicriu sărutul lui Iuda, pătând cristalul cu frotiuri ca de melc. Apoi cei pe care tu îi numeai revoluţionarii lu' Peşte, viitorii adepţi ai fanaticilor, ai criminalilor care trag focuri de armă în numele proletariatului şi al clasei muncitoare, producând abuzuri peste abuzuri, infamie după infamie, ei înşişi o putere în sine. Şi uite-i pe ipocriţi cum ridică pumnul, cu bărbile lor tipice fals-subversivilor, cu determinarea lor tipic burgheză de viitori birocraţi, de viitori stăpâni. La urmă, preoţii, o sinteză a puterii supreme: prezentă, trecută şi viitoare; o sinteză a aroganţei supreme şi a dictaturii supreme. Şi uite-i cum se împăunează în hainele lor întunecate, cu simbolurile lor lipsite de sens, cu cădelniţele lor pline de tămâie care îţi înceţoşează privirea şi mintea. În mijlocul lor, Marele Preot, Patriarhul Bisericii Ortodoxe, înveşmântat în mătăsuri mov, încărcat de aur şi coliere, de cruci preţioase, de safire, rubine şi smaralde, intonând Eonìa imì tu esù[2] – „Veşnica ta pomenire!" –, deşi nimeni nu îl auzea din cauza loviturilor mânioase în porţile bisericii, amestecate cu sunetul provocat de prăbuşirea geamurilor sparte, cu scârţâitul încuietorilor care nu mai puteau rezista impactului, cu urletele celor care protestau, cu zgomotul sumbru al pieţei în care vuietul se transformase în bubuit şi unde, lipită de pereţii catedralei, caracatiţa solicita nerăbdătoare ca tu să fii adus afară.

[2] În greacă, în original (n.tr.).

Dintr-odată o bubuitură înspăimântătoare ne-a explodat în urechi: poarta centrală a cedat, iar caracatiţa s-a revărsat în interiorul bisericii, spumegând, împingând valurile sale de lavă. În aer s-au ridicat ţipete de teamă, strigăte după ajutor, iar craterul s-a strâns în jurul meu precum un vârtej care m-a propulsat peste sicriu, îngropându-mă sub o greutate absurd de mare, făcându-mă să mă pierd într-un întuneric în care abia dacă mai distingeam forma feţei tale palide, a braţelor tale încrucişate pe piept şi sclipirea inelului. Simţeam sub mine catafalcul care se clătina şi capacul de cristal care scârţâia: încă un pic şi avea să se facă cioburi, aşa cum mă temusem.

— Înapoi, bestiilor, vreţi să îl mâncaţi? a strigat cineva.

Şi apoi:

— La dubă, repede, la dubă!

Atunci greutatea aceea absurdă s-a disipat, iar printr-o crăpătură am văzut o rază de lumină, şase voluntari s-au aruncat în acel vârtej şi au ridicat sicriul pentru a-l salva, pentru a-l duce de acolo, trecând printr-o ieşire laterală, pentru a ajunge la duba care rămăsese blocată în faţa treptelor de la intrare. Însă bestia deja nu mai putea fi controlată, şi din cauza faptului că dorea să vadă acel cadavru expus, extrem de vizibil în spatele fragilului capac transparent, a înnebunit. De parcă nu i-ar mai fi fost de ajuns doar să urle, de parcă ar fi vrut să te şi mănânce, bestia s-a arcuit complet, plonjând peste cei care cărau sicriul şi care, prinşi în acea strânsoare, nu reuşeau să

meargă nici înainte, nici înapoi, aşa că se clătinau, alunecau şi se rugau de cei din jur:

— Faceţi loc, vă rugăm, faceţi loc!

Pe umerii lor sicriul se înălţa, cobora şi mergea în derivă precum o plută legănată de marea furtunoasă, care uneori te izbeşte, alteori te răstoarnă, iar eu încercam în van să îmi fac loc cu pumnii şi cu picioarele, fiind tulburată de ideea că dacă cei şase şi-ar fi pierdut echilibrul, te-ar fi abandonat în faţa acelei nebunii vorace, aşa că am strigat disperată:

— Ai grijă, Alekos, ai grijă!

Se formase şi un fel de curent care ne târa în direcţia opusă faţă de locul unde se afla duba, astfel încât, în loc să ne apropiem de ea, aceasta părea că se îndepărta şi se tot îndepărta. Câteva secole au părut să se scurgă înainte ca sicriul să fie pus în dubă, aruncat acolo la întâmplare, cumva pieziş, pentru a nu pierde vremea şi pentru a putea închide portiera, pentru a crea o barieră în faţa acelor gheare care ar fi vrut să o deschidă la loc, lucru care a putut fi realizat doar printr-o luptă aprigă cu acele picioare care ne călcau şi cu acele unghii care ne zgâriau; a trecut o veşnicie până când, târându-mă de-a lungul părţii laterale a dubei, centimetru cu centimetru, am reuşit să mă aşez lângă şoferul care era paralizat de panică şi de bănuiala că acela nu fusese decât începutul. Pentru că acum trebuia să ajungem la cimitir.

O călătorie interminabilă, cu sicriul aruncat la întâmplare, corpul tău fiind afişat precum un obiect aflat la expoziţie, în mod barbar, aproape ca o invitaţie provocatoare la preacurvie: priveşte-mă, dar nu mă atinge. Un coşmar nesfârşit, în duba aceea blocată de lava care nu înainta şi care, dacă reuşea să cucerească vreun metru, îl pierdea imediat după aceea. Avea să ne ia trei ore să parcurgem un traseu care, în condiţii normale, ne-ar fi luat zece minute: strada Mitropoleos, strada Othonos, strada Amalia, strada Diakou, strada Anapafseos. Poliţiştii care ar fi trebuit să escorteze cortegiul, aşa cum fusese planificat, se dispersaseră imediat în acel carnagiu, majoritatea fiind răniţi sau bătuţi; tinerii însărcinaţi cu ordinea publică fuseseră decimaţi imediat, iar din câteva duzini de oameni rămăseseră doar vreo cinci-şase, ca nişte sinistraţi, plini de vânătăi şi încordaţi, încercând să protejeze ferestrele făcute cioburi. Acest lucru se poate observa şi în fotografiile aeriene în care duba este o pată abia observabilă, în ochiul ciclonului, în capul caracatiţei, pe punctul de a se îneca în vârtejul acelei mase de oameni compacte. În niciun caz nu am fi putut să ne desprindem de ea; eram atât de prinşi, încât nici nu ne puteam da seama pe ce stradă şi la ce distanţă de cimitir ne aflam. Şi, de parcă nu ar fi fost de ajuns, mai era şi acea ploaie de flori care, alunecând pe parbriz, arunca peste noi o perdea de întuneric, un întuneric asemănător celui care mă acaparase în catedrală când fusesem propulsată peste catafalc. Uneori perdeaua de flori se mai rarefia, oferindu-mi puţină lumină, şi în acele clipe vedeam lucruri care mă făceau să mă pierd în întrebări la care nu aveam răspuns: era posibil, oare, ca oamenii să se fi trezit dintr-odată, în mod spontan? Ca oamenii să fi încetat să se mai comporte precum nişte oi care merg acolo unde vor cei care le poruncesc, cei care le fac promisiuni sau cei care îi

înspăimântă? Şi dacă fuseseră trimişi din nou de cineva sau manipulaţi din nou în avantajul vreunui şacal care voia să exploateze moartea ta? Am văzut însă şi lucruri care mi-au înlăturat dubiile şi care mi-au încălzit inima. Pâlcuri de oameni care stăteau grămadă pe lângă stâlpi şi prin copaci, care se revărsau de la ferestre şi chiar de pe pervazuri, care stăteau înşiruiţi pe acoperişuri, pe marginea jgheaburilor, ghemuiţi precum păsările. O femeie care plângea şi care, plângând, m-a implorat:

— Nu plânge!

Altă femeie care era disperată şi care, în disperarea ei, mi-a strigat:

— Curaj!

Un tânăr cu cămaşa ruptă, făcându-şi loc prin acel furnicar, mi-a întins un caiet al tău de la liceu, cu siguranţă un obiect de preţ pentru el, spunându-mi:

— Ţi-l dau ţie!

O bătrână care îşi flutura batista şi care, fluturând-o, a spus printre sughiţuri:

— Adio, copilul meu, adio!

Doi ţărani cu barba albă şi cu părul negru, îngenuncheaţi pe asfalt, în faţa dubei, au ridicat o icoană de argint şi au strigat:

— Roagă-te pentru noi, roagă-te pentru noi!

Duba era pe punctul de a da peste ei, oamenii îi jigneau:

— Faceţi loc, idioţilor, faceţi loc!

Însă ei au rămas acolo pe asfalt, ţinând ridicată icoana de argint.

Totul a durat până când o voce a şoptit „am ajuns” şi în jurul nostru s-a deschis un mic culoar, şoferul a oprit, iar cineva a scos sicriul care a început să avanseze pe umerii celor care îl cărau foarte încet de-a lungul acelui coridor neaşteptat, fiind înconjuraţi de o tăcere ca de gheaţă. Deodată caracatiţa nu mai urla, nu mai pulsa, nu mai era apăsătoare. Cu toate acestea, se afla acolo. Ca într-o îmbrăţişare, unele dintre tentaculele sale urmaseră duba şi zeci de mii de oameni se îngrămădeau în cimitir şi în împrejurimi: dar păstrau liniştea. În cimitir acoperiseră fiecare piatră de mormânt şi fiecare monument funerar, invadaseră fiecare parcelă cu flori şi fiecare cărare, se agăţaseră de fiecare chiparos şi de fiecare statuie, dar păstrau liniştea. Şi am mers în acea tăcere îngheţată, de-a lungul coridorului care se deschidea în linişte pentru a ne lăsa să trecem şi care tot în linişte se închidea la loc în spatele nostru; ne îndreptam spre groapa care încă nu se vedea şi care dintr-odată a devenit vizibilă. Îngustă şi

adâncă, precum o fântână care se deschidea larg sub picioarele mele. M-am clătinat. Cineva m-a ajutat să îmi recapăt echilibrul şi m-a aşezat pe ziduleţul de lângă mormânt, iar înmormântarea a început. Pe marginile gropii caracatiţa ridicase un bastion format din corpuri umane şi, pentru ca tu să fii coborât aşa cum trebuia, cu capul acolo unde era crucea şi cu picioarele acolo unde se afla cărarea, sicriul trebuia să fie întors. Cu toate acestea, acel bastion era de neclintit, tare precum cimentul, în ciuda rugăminţilor groparilor – „Mai în spate, daţi-vă mai în spate!” –, aşa că te-au coborât în poziţia în care te aflai: cu capul spre alee şi cu picioarele unde avea să fie pusă crucea. Din câte ştiu, eşti singurul mort care are crucea la picioare. Apoi, când erai în groapă, cine ştie de prin ce gaură a apărut Marele Preot cu mantia lui din mătase mov, cu tot aurul şi colierele lui cu safire, smaralde şi rubine. Pompos şi sacerdotal, şi-a ridicat cârja arhierească pentru a-ţi acorda binecuvântarea divină şi imediat după aceea s-a rostogolit în groapă, spărgând capacul de cristal şi căzând peste tine. A rămas acolo câteva secunde, vânăt de ruşine şi grotesc, încercând să-şi recupereze toate catrafusele, căutând pe bâjbâite un punct de sprijin pentru a ieşi, fiind pescuit mai apoi şi dispărând ofensat, uitând să îţi mai acorde binecuvântarea divină. Primii pumni de pământ au căzut peste tine. Au căzut cu bufnituri înfundate, înăbuşite, şi totuşi caracatiţa le-a auzit. Şi a tresărit cu un fior scurt, aproape ca o descărcare electrică, iar tăcerea a fost ruptă, transformându-se într-un vacarm apocaliptic. Şi unii urlau „Nu a murit, Alekos nu a murit!”, alţii strigau cuvinte pe care nu le-am putut desluşi, dar pe care apoi le-am desluşit, iar unul dintre ele era numele meu, iar altul era ordinul „Scrie, povesteşte, scrie!”, şi în timp ce lopeţile de pământ cădeau, lovind precum nişte ciocane în sufletul meu, acoperind treptat statuia de

marmură care era acum trupul tău, zâmbetul tău amar şi ironic, în timp ce steagurile se unduiau în valuri de un roşu inutil, vuietul a fost reluat, forfotind necontenit, obsedant şi asurzitor, acoperind toate celelalte sunete, scandând o mare minciună: Zi, zi, zi! „Viu, viu, viu!”

Am putut să îndur doar până când groapa a fost umplută şi transformată într-o piramidă de ghirlande ofilite, de petale extrem de sufocante, după care am evadat. Îmi ajungeau minciunile, chermezele organizate sau spontane, manifestările de iubiri temporare şi tardive, durerile şi furiile perorate timp de o zi şi atât. Dar cu cât fugeam mai tare, cu cât respingeam mai mult acele lucruri, cu atât mă urmărea mai mult acel vuiet blestemat, împreună cu ecourile amintirilor, îndoielilor şi deci ale speranţei, consolându-mă şi bântuindu-mă precum ticăitul unui orologiu fără ace. „Viu, viu. Viu, viu. Viu, viu.” Chiar şi după ce caracatiţa te-a uitat, transformându-se la loc în turma de oi care merge acolo unde vor cei care poruncesc, cei care promit şi cei care o înspăimântă, chiar şi după ce înfrângerea ta s-a încheiat cu triumful etern al celor care poruncesc, al celor care promit, al celor care înspăimântă, vuietul a continuat ca o fantomă lipită de pereţii creierului meu, cuibărită în faldurile conştiinţei mele, căreia nu îi puteam rezista nici măcar dacă foloseam logica, bunul-simţ sau cinismul. Astfel că, la un moment dat, am început să îmi zic că poate era adevărat. Iar dacă nu era adevărat, trebuia făcut ceva ca să pară adevărat sau ca să devină adevărat.

* * *

Astfel, călătorind de-a lungul unor cărări care uneori erau senine, iar alteori înceţoşate, uneori libere, iar alteori blocate de mărăcini şi de liane, cele două feţe ale vieţii fără de care nici nu ar exista viaţa, urmând cărări pe care le cunoşteam pentru că le vizitaserăm împreună sau care îmi erau aproape străine pentru că le cunoşteam doar din lucrurile pe care mi le povestiseşi tu, am plecat în căutarea poveştii tale. Vechea poveste a eroului care luptă singur, fiind luat în şuturi, denigrat şi neînţeles. Vechea poveste a omului care refuză să plece capul în faţa bisericilor, temerilor, trendurilor, schemelor ideologice, principiilor absolute, indiferent de provenienţă sau de culoarea pe care o îmbracă, propovăduind libertatea. Vechea tragedie a individului care nu se adaptează, care nu se resemnează, care judecă cu propriul creier şi care, din acest motiv, moare, fiind ucis de toată lumea. Iat-o, în timp ce orologiul fără ace marchează drumul memoriei, iar tu, de acolo, de sub pământ, eşti singurul interlocutor căruia aş fi putut să mă adresez.

Prima parte

Capitolul unu

În timpul nopţii ai avut acel vis. Un pescăruş zbura în zorii zilei şi era un pescăruş foarte frumos, cu pene argintii. Zbura singur şi hotărât deasupra oraşului adormit şi părea că cerul i-ar fi aparţinut la fel de mult cât însăşi ideea vieţii. Dintr-odată a virat în jos pentru a plonja în mare, a străpuns-o ridicând o fântână de lumină în aer, iar oraşul s-a trezit, plin de bucurie pentru că trecuse mult timp de când nu mai văzuse lumina. În acel moment, dealurile au luat foc, iar oamenii au început să strige vestea cea bună de la ferestrele larg deschise, ieşiseră cu miile în stradă pentru a sărbători, pentru a cânta despre acea libertate regăsită:

— Pescăruşul! A învins pescăruşul!

Dar tu ştiai că se înşelau cu toţii, că pescăruşul pierduse. După ce plonjase în apă, miriade de peşti îl atacaseră, îl muşcaseră de ochi şi îi smulseseră aripile, iar între ei izbucnise o luptă îngrozitoare, din care nu exista nicio cale de ieşire. Degeaba s-a apărat el cu pricepere şi curaj, ciocănind nebuneşte, aruncându-se în salturi care creau evantaie enorme de spumă şi care împingeau valuri mari către stânci; peştii erau prea mulţi, iar el era prea singur. Cu aripile sfâşiate, cu corpul plin de răni, cu capul desfigurat, pierdea tot mai mult sânge, se lupta cu tot mai puţină forţă şi, în cele din urmă, cu un strigăt de durere, s-a scufundat împreună cu lumina. Pe dealuri focurile s-au stins, iar oraşul a adormit la loc, în întuneric, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Doar gândul acela te făcea să transpiri: a visa peşti fusese întotdeauna un semn de rău augur pentru tine şi chiar şi în

noaptea loviturii de stat ai visat peşti. Rechini. Simţeai că transpiri şi ai înţeles că înfrângerea pescăruşului fusese un avertisment, poate că ar fi trebuit să amânaţi totul cu o săptămână, cu o zi, sau să verificaţi din nou bombele de sub podeţ şi să vă asiguraţi că nu aţi comis nicio greşeală. Însă, cu o seară în urmă, începuse numărătoarea inversă; la opt dimineaţa cele două bombe aveau să explodeze, atât bomba din parc, cât şi cea de la stadion, iar pădurile de pe dealuri aveau să ia foc exact ca în visul tău; în plus, nici tovarăşii responsabili de misiune nu mai puteau fi contactaţi. Şi chiar dacă nu ar fi fost aşa, ce ai fi putut să le spui: că visaseşi un pescăruş devorat de peşti şi că pentru tine peştii erau un semn de rău augur? Ar fi râs sau s-ar fi gândit că te-a cuprins panica. Aşa că nu ai putut decât să te îmbraci şi să porneşti. Ţi-ai luat slipul, cămaşa şi pantalonii. Era luna august şi imediat ce aveai să ajungi acolo, aveai să îţi dai jos cămaşa şi pantalonii şi să rămâi în slip; oricine avea să te vadă avea să se gândească la faptul că erai un ciudat căruia îi plăcea să înoate în zori. Cine merge să omoare un tiran, purtând doar un slip? Te-ai încălţat cu espadrile. Aveai să îţi păstrezi pantofii pentru că pietrele erau ascuţite. Sau nu? Mai bine nu, nici pantofii nu aveau să îţi fie indispensabili pe acea porţiune de faleză dintre drum şi mal deoarece, la scurt timp după aceea, aveai să sari în apă pentru a ajunge la barca cu motor. Ţi-ai luat portofelul cu bani şi cu actele falsificate, l-ai îndesat apoi în costumul de baie, după care te-ai răzgândit şi l-ai scos. Mai bine fără acte: nici reale, nici false. Dacă peştii aveau să captureze pescăruşul, nu aveau să îi poată oferi nicio identitate. Şi dacă aveau să îl ucidă? Dacă aveau să îl ucidă, pur şi simplu ziarele aveau să vorbească despre un cadavru găsit de-a lungul coastei Sounion. Vârstă, aproximativ treizeci de ani. Înălţime, un metru şaptezeci şi patru. Greutate, doar şaptezeci de

kilograme. Constituţie robustă. Păr brunet. Piele foarte albă. Niciun semn distinctiv cu excepţia mustăţii. Însă mulţi bărbaţi din Grecia aveau mustaţă.

Te-ai uitat la ceas: era aproape ora şase. În curând, Nicos avea să te cheme claxonând o dată, iar în timp ce aşteptai acel claxon, amintirea ultimelor luni te-a copleşit, chinuindu-te precum o urticarie. În ziua în care ai dezertat pentru a nu mai sluji tiranul, ai mers din casă în casă, căutând pe cineva care să te găzduiască, însă nimeni nu te-a găzduit, nimeni nu te-a ajutat, iar cercul poliţiştilor care te urmăreau s-a tot strâns pe măsură ce orele s-au scurs, până când ai ajuns să le simţi respiraţia în ceafă şi te-ai întrebat, simţind că voinţa îţi era zdruncinată: „Să suferi şi să lupţi, pentru cine şi de ce?” A fost ziua în care ai înţeles că frica, obedienţa şi supunerea celorlalţi aveau să îţi aducă pierzania şi că, prin urmare, trebuia să părăseşti ţara, să fugi în căutarea altor case unde să ceri găzduire, ziua în care te-ai îmbarcat de pe aeroportul din Atena cu un paşaport fals şi în care ai ajuns în Cipru, doar pentru a fi urmărit şi aici de poliţişti, pentru a le simţi din nou respiraţia în ceafă şi pentru a-ţi simţi din nou voinţa zdruncinată şi pentru a te întreba: „Să suferi şi să lupţi, pentru cine şi de ce?” A fost ziua în care ai înţeles că nici acolo nu aveai să reuşeşti să obţii nimic, că ministrul de Interne, Giorkatzis, te vâna pentru a te preda Juntei[3], aşa că ai fost nevoit din nou să fugi şi ai îndurat foame şi frig, iar noaptea ai dormit într-o cocioabă abandonată, iar ziua te-ai hrănit furând roade de pe câmpuri, tot repetându-ţi:

[3] Junta militară din Grecia (1967-1974), regim politic dictatorial condus de Georgios Papadopoulos, care a abolit drepturile civile, a dizolvat partidele politice şi a încarcerat, torturat şi exilat cetăţeni greci pentru convingerile lor politice (n.tr.).

„Să suferi şi să lupţi, pentru cine şi de ce?” A fost ziua în care destinul te-a condus spre singurul care te putea salva, spre preşedintele Makarios, care îţi oferise un permis pentru a ajunge în Italia, spunând:

— Mergeţi la ministrul Giorkatzis, îl va semna.

Aşa că te-ai dus acolo cu inima bătându-ţi de parcă ar fi vrut să îţi iasă din piept, intrând în biroul lui cu gândul că ţi se întinsese o capcană, pregătit să strigi:

— Bine, arestaţi-mă! Şi aşa ce rost are să suferi şi să te lupţi pentru oameni care nu ştiu cum să profite de libertate?

Iar el, ridicându-şi faţa întunecată, încadrată de o barbă precum pana corbului, aproape ca o glugă care ascundea orice în afară de privirea sa înţepătoare, ţi-a zâmbit:

— Hm! Tu. Chiar tu, cel pe care încerc să-l prind de luni de zile. Îţi dai seama ce riscuri mi-aş asuma ajutându-te?

— Atunci nu mă ajutaţi, daţi-mă pe mâna poliţiei: şi aşa ce rost are...

— „Să suferi, să lupţi?” Ca să trăieşti, băiatul meu! Cei care se resemnează nu trăiesc, ei supravieţuiesc.

După care:

— Ce ai de gând, băiete?

— Un lucru şi atât: puţină libertate.

— Ştii să tragi, să ţinteşti bine?

— Nu.

— Ştii să faci o bombă?

— Nu.

— Eşti gata să mori?

— Da.

— Hm! A muri este mai uşor decât să trăieşti, însă te voi ajuta.

Şi chiar te-a ajutat. Te-a învăţat tot ce ştii. Dacă nu ar fi fost el, nu ai fi creat niciodată cele două bombe care se aflau acum sub podeţ, chiar după curbă. Cinci kile de TNT, un kil şi jumătate de plastic şi două kile de zahăr.

— Zahăr?

— Da, provoacă o combustie mai rapidă.

Te-ai distrat de parcă ai fi jucat un joc, urmându-i instrucţiunile: „Oare o fi destul de dulce? Să mai adăugăm o linguriţă.” Dar acum tremurai la gândul că nu mai era un joc, ci că era vorba despre uciderea unui om. Nu ai fi crezut niciodată că erai capabil să ucizi un om, nu ştiai nici măcar cum să ucizi un animal. Sau o furnică, de exemplu. O furnică se urca pe braţul tău. Ai ridicat-o fără să strângi degetele şi ai aşezat-o pe masă. S-a auzit claxonul.

Te-ai uitat să vezi cât era ceasul, era ora şase, aşa că ai coborât scările cu pas hotărât, ai ajuns la Nicos, care te aştepta la volanul taxiului, te-ai aşezat pe bancheta din spate ca să laşi impresia că erai pasager obişnuit. Nicos era vărul tău şi era taximetrist. Îl aleseseşi pentru că era vărul tău, deci puteai avea încredere în el şi pentru că era taximetrist. Un taxi atrage atenţia mai puţin: ce poliţist s-ar gândi că doi oameni merg să comită un atentat cu taxiul? În plus, cumpărarea sau închirierea unei maşini costa, iar tu nu aveai bani pentru a cumpăra şi nici pentru a închiria o maşină; pentru a avea acei bani ai fi fost nevoit să intri într-un partid, să te supui ideologiilor, legilor sau oportunismelor acelui partid: dacă nu faci parte dintr-un partid, dacă nu oferi garanţia apartenenţei printr-o legitimaţie, cine te bagă în seamă, cine îţi dă fonduri? La Roma, unde te-ai refugiat când ai plecat din Cipru, politrucii îţi oferiseră doar vorbe şi atât. Doar pomeni. „Tovarăşe la stânga, tovarăşe la dreapta, trăiască internaţionalismul şi libertatea”, dar abia dacă ţi-au dat o cameră unde să dormi, iar dacă te-au primit în vreo tavernă unde să îţi potoleşti foamea din când în când, nimic mai mult. La un moment dat, ai fost primit de un

funcţionar socialist, de unul căruia i se putea citi pe chip faptul că se pricepea să avanseze şi să îi frece pe cei din jur, şi despre care ai fi putut băga mâna în foc că, mai devreme sau mai târziu, avea să devină un lider. Gras ca un porc, privindu-te din spatele ochelarilor săi de miop, ţi-a promis marea cu sarea: „Tovarăşe la stânga, tovarăşe la dreapta, trăiască internaţionalismul şi libertatea!” Însă ai plecat din Italia cu buzunarele goale şi nici după aceea nu a ajuns la tine vreun bănuţ. Cât despre compatrioţii care s-ar fi cuvenit să te ajute, de exemplu cel care se considera marele lider al stângii aflate în exil, pe aceştia îi cunoşteai prea bine. Să te compromiţi alături de un nebun, care voia să ucidă tiranul împreună cu o mână de alţi nebuni? Aşa ceva, niciodată! Bineînţeles că aveau să roiască în jurul tău, precum nişte lăcuste pe un câmp de porumb dacă atacul avea să îţi reuşească, aveau să îşi asume rolurile de complici şi de protectori, însă pentru moment nu îţi oferiseră nicio leţcaie:

— Bea, băiete, şi mult noroc! Ai mâncat aseară? a întrebat Nicos.

— Da, aseară da.

— Unde?

— La un restaurant.

— Ţi-ai arătat faţa într-un restaurant?!

Ai ridicat din umeri şi, în linişte, ai calculat dacă aveai timp să mergi până în Glyfada, să revezi casa cu grădina de portocali şi de lămâi. Acolo îţi petrecuseşi adolescenţa şi tinereţea, acolo locuiau părinţii tăi când te-ai întors în Atena şi te străduiseşi foarte tare să nu te apropii de acel loc.

— Vai de tine dacă cedezi în faţa unor asemenea idei romantice! spusese Giorkatzis.

Romantice? Poate că da, dar un om e om şi pentru că uneori cedează în faţa romantismului.

— Să trecem prin Glyfada! i-ai ordonat lui Nicos.

— Prin Glyfada? Dar e târziu!

— Fă cum îţi spun!

Nicos a trecut cu viteză mare pe lângă casa ta, iar tu abia dacă ai apucat să vezi fereastra camerei în care dormea tatăl tău şi grădina unde o bătrână îmbrăcată în negru uda trandafirii. Faptul că mama ta nu îşi pierduse obiceiul de a se trezi în zori pentru a uda trandafirii te-a emoţionat, gândul la tatăl tău dormind ţi-a făcut inima grea, aşa că te-ai întors brusc ca să mai arunci o privire, dar Nicos deja o luase pe o stradă adiacentă şi, la scurt timp după aceea, taxiul a ajuns pe drumul care şerpuieşte de-a lungul mării. Drumul pe care tiranul îl făcea în fiecare dimineaţă, în interiorul unui Lincoln blindat, pe drumul de la reşedinţa

lui din Lagonissi spre Atena. În ultimele săptămâni îl parcurseseşi de zeci de ori, căutând cel mai bun loc unde să aşezi bombele, iar prima ta alegere a fost un pod de piatră: ţi-ar fi plăcut să îl trăsneşti de sus, precum unul dintre fulgerele lui Jupiter, exact ca o pedeapsă divină. În realitate, nu ar fi funcţionat, explozivul acţionează de jos în sus, astfel ai fost forţat să alegi podeţul care se afla după o curbă. Nu chiar un podeţ, ci mai degrabă o groapă pătrată şi adâncă din beton, acoperită de un strat de asfalt, care avea o grosime de doar cincizeci de centimetri. Distanţa de la baza gropii până la stratul de asfalt avea optzeci de centimetri; acel podeţ nici măcar nu fusese construit intenţionat în acel fel. Plasate în acel loc, bombele aveau să deschidă prăpăstii late de măcar trei sau patru metri, iar forţa perturbatoare avea să fie imensă. Singura problemă era să fugi de acolo pe timp de zi. Nu întâmplător Giorkatzis spusese că atentatele se desfăşoară pe întuneric, că nimic nu proteja o fugă la fel de bine ca întunericul. Şi dacă te vor vedea fugind? Asta este. Oricum ţie nu îţi plăcea întunericul. Prin întuneric se mişcă liliecii, cârtiţele şi spionii, nu şi cei care luptă pentru libertate. Ai ajuns pe podeţ la şapte fără un sfert. Nicos a deschis rapid portbagajul pentru a-ţi oferi firul care trebuia conectat la bombe, iar ţie ţi-a scăpat o înjurătură. Firul era încâlcit, devenise un ghem plin de noduri.

— Ce-ai făcut, inconştientule, ce ai meşterit?!

— Eu nu am făcut nimic, eu...

Dar în acel moment nu mai aveai timp să te cerţi cu el, darămite să mai repari ceva, aşa că te-ai dezbrăcat,

lăsându-i lui Nicos cămaşa şi pantalonii, şi ai fugit desculţ şi în slip spre groapă, strângând ghemul acela plin de noduri la piept.

* * *

Acum podeţul nu mai există. L-au umplut cu pământ pentru că au lărgit drumul şi au îndreptat curba: dacă ar fi să te întorci acolo, nici măcar nu ai mai recunoaşte locul unde se afla. Dar eu mi-l amintesc bine, l-am văzut când m-ai dus acolo, înainte să dispară; îmi amintesc la fel de bine şi ceea ce mi-ai povestit despre acea dimineaţă: începutul poveştii tale, al tragediei tale, al tuturor lucrurilor. Marea era agitată în acea dimineaţă, valuri violente se izbeau de-a lungul coastei şi era frig. Sau îţi era frig din cauza acelui fir încâlcit? Nu reuşeai să te linişteşti, nu înţelegeai cum se putuse întâmpla. Poate că Nicos îl trântise în portbagaj, poate că uitase să îl lege, iar mişcările taxiului provocaseră acel dezastru. Indiferent de cum aveau să decurgă lucrurile, cei două sute de metri de fir drept se transformaseră într-o încâlceală; de îndată ce reuşeai să desfaci un nod, apărea altul; imediat ce îl desfăceai şi pe acela, apărea altul... Exasperat, ai tras tare de el. Ai recuperat partea care rămăsese intactă, apoi ai măsurat-o şi ţi-a scăpat o a doua înjurătură: rămăseseră doar patruzeci de metri, doar o cincime din lungimea necesară! Stânca aleasă pentru a detona bomba şi pentru a evada se afla la două sute de metri distanţă. Cum ai fi putut să schimbi planul în acel moment, cum? Aleseseşi acea stâncă după nenumărate încercări şi pentru că de

acolo aveai o vedere de ansamblu perfectă. Ar fi existat un moment în care Lincoln-ul cel negru avea să parcurgă spaţiul dintre curbă şi podeţ, un moment în care capota ar fi fost pe jumătate ascunsă de un indicator rutier şi, conform calculelor, chiar în acel moment ar fi trebuit să detonezi bomba. Ca să nu mai spun că, în plus, aceea era o stâncă aflată în apropierea apei, de unde ai fi putut să te arunci repede în mare. Pe de altă parte, a acţiona de la patruzeci de metri însemna să alergi o sută şaizeci de metri înainte de a ajunge la apă. De asemenea, însemna refacerea calculelor: cum avea să arate totul de la patruzeci de metri? Ai conectat un capăt al firului la bombe şi, ţinând capătul opus în mână, te-ai dus să verifici până unde ajungea. La naiba! Ajungea până într-un punct din care drumul nu se mai vedea din cauza unei stânci şi, de parcă asta nu ar fi fost suficient, în acel punct ai fi fost complet expus. Ai revăzut etapele planului: cu un fir atât de scurt nu aveai unde să te aşezi decât fix lângă drum, la vreo zece metri de pod, riscând să sari şi tu în aer. Sinucidere. Şi totuşi, nu existau alte soluţii, iar aceasta îţi oferea avantajul de a observa din timp maşina cea neagră. Avantajul? Ce avantaj? Pentru a o vedea clar, trebuia să stai chiar la marginea asfaltului şi, de parcă nu ar fi fost suficient, din acel punct niciun calcul nu mai era valabil. Era nevoie de o nouă numărătoare, de noi criterii, de alegerea unui alt moment pentru detonare şi ar fi fost vai şi amar dacă ai fi greşit chiar şi cu o secundă sau cu o fracţiune de secundă; din cauza unei fracţiuni de secundă, ţinta ar fi fost ratată. Trebuia deci să te pui pe treabă. Şi chiar repede, foarte repede. De obicei, Lincoln-ul negru trecea pe pod la ora opt şi era aproape şapte patruzeci şi cinci.

Creierul tău a început să lucreze cu rapiditatea unui calculator. Să vedem: maşina se deplasa întotdeauna cu o sută de kilometri la oră, o sută de kilometri sunt o sută de mii de metri, o oră are trei mii şase sute de secunde, o sută de mii împărţit la trei mii şase sute înseamnă aproape douăzeci şi şapte, aşa că maşina se deplasa douăzeci şi şapte de metri în fiecare secundă. La fiecare zecime de secundă, parcurgea doi metri şi şaptezeci. Dar cum ai fi putut calcula acea zecime de secundă?

— Cu ajutorul vocii, spusese Giorkatzis. Kilia ena, kilia dio, kilia tria[4]. O mie unu, o mie doi, o mie trei.

Ei bine, aşa aveai să faci. Ai încercat de câteva ori, pentru a stabili pauzele dintre o mie unu şi o mie doi, o mie doi şi o mie trei, ai aruncat o ultimă privire asupra bombelor, ai conectat firul şi totul a fost pregătit. Era şapte şi cincizeci şi cinci. Încă cinci minute pentru a te relaxa, pentru a te întreba... Omul pe care aveai să îl ucizi peste cinci minute, şi cu care, probabil, aveai să fii şi tu aruncat în aer, se numea Georgios Papadopoulos. Oare cum arăta văzut de aproape, în carne şi oase? Nu îl văzuseşi niciodată de aproape, în carne şi oase, ci numai în poze. În poze arăta ca un păianjen, era comic: cu mustaţa aceea mică şi insolentă, şi cu ochii aceia plini de furie. Însă dictatorii întotdeauna par amuzanţi şi parcă au mereu ochii plini de furie. Îi ţin larg deschişi de parcă ar vrea să sperie copiii: „Dacă nu asculţi de mine, te voi pedepsi!” Odată, uitându-te la fotografia lui, te-ai gândit: mi-ar plăcea să îl privesc în ochi. Dar s-a întâmplat înainte de pregătirea atacului, după aceea nu te-ai mai gândit niciodată la asta. De exemplu, în ultimele două săptămâni, când te aflai pe

[4] În greacă, în original (n.tr.).

acea stradă pentru a verifica timpii exacţi şi ruta, pentru a verifica ora la care pleca de la vila sa din Lagonissi şi pentru a verifica viteza cu care mergea maşina lui, dar şi numărul de maşini din care era format cortegiul lui, ai fi putut să îţi satisfaci acea dorinţă de a-l privi în ochi. Totuşi, de îndată ce Lincoln-ul negru se apropia, te-ai întors cu spatele. Un pic şi pentru ca ei să nu te recunoască, este adevărat, dar mai mult decât orice altceva pentru că te supăra ideea de a-l privi în ochi. Dacă priveşti în ochi un inamic şi realizezi că şi el e un om, la fel ca tine, în ciuda a tot ceea ce reprezintă, uiţi cine este şi ce reprezintă; uciderea lui devine dificilă. E mai bine să te păcăleşti că, în fapt, vei ucide o maşină. Chiar şi în timp ce fabricai acele bombe, în timp ce studiai timpii şi rutele, în timp ce împărţeai o sută de mii la trei mii şase sute, te gândeai la maşină, nu la omul care se afla în maşină. De fapt, la cei doi oameni pentru că şi şoferul se afla la volan. „Pentru Dumnezeu, şoferul! Oare el ce fel de om era? Un parazit sau o fiinţă nevinovată, un amărât care trebuie să câştige un salariu? Cu siguranţă era un parazit; oamenii cumsecade nu devin şoferi pentru tirani. Sau da, poate că o fac?” Nu ar fi trebuit să te gândeşti la asta, în război nu e bine să te gândeşti la anumite întrebări. În război tragi, iar cui îi vine rândul, soarta ştie. La război, inamicul nu este o persoană, ci este o ţintă în care trebuie să tragi şi atât; dacă lângă el se află vreun amărât sau vreun copil, soarta! Soarta? Soarta, pe naiba! E corect oare să lupţi împotriva nedreptăţii cu nedreptate sau împotriva sângelui vărsat cu şi mai mult sânge vărsat? Nu, nu e corect. Şi dacă stau să mă gândesc bine, nu e corectă nici analogia cu războiul, căci nimic nu este mai stupid sau mai retrograd decât conceptul de război, şi oare când ţi-a plăcut ţie vreodată războiul? Nici măcar nu ai vrut să faci armata şi tot amânând-o ai ajuns să porţi uniforma de soldat la vârsta

de douăzeci şi opt de ani; până şi mânuirea unei arme îţi provoca greaţă. Şi oricum, faptul că te-ai gândit la şofer, ţi-a dat un fel de stare de rău, de ruşine, a trebuit să depui eforturi ca să îţi repeţi lucrurile pe care le spuneai camarazilor tăi: violenţa cere violenţă, furia celui oprimat împotriva opresorului este legitimă, dacă cineva te ia la palme nu întorci celălalt obraz, ci îi dai şi tu o palmă, acest om ne-a ucis libertatea, iar în Grecia antică cei care ucideau tiranii erau onoraţi cu monumente şi cununi de lauri. Până şi fraza pe care o memoraseşi: „Nu sunt capabil să ucid un om, dar un tiran nu este un om, ci este un tiran”, ţi se părea dintr-odată falsă, aproape o minciună. Oare de aceea îţi era atât de frig? Prostii, îţi era frig pentru că erai dezbrăcat şi pentru că era frig.

Te-ai ghemuit între pietre, cu braţele în jurul picioarelor, ca să te încălzeşti puţin. Chiar atunci sosea cu punctualitate barca cu motor şi se îndrepta spre golful stabilit. Totuşi, cât de departe era? Oare aveai să reuşeşti să ajungi la ea? Probabil că, în acea dimineaţă, apa era îngheţată; avea să fie greu să plonjezi în apa rece ca gheaţa, să înoţi prin apa rece ca gheaţa. Sigur că dacă aveai să sari în aer odată cu maşina sau dacă nu aveai să ajungi la timp pe ţărm ca să sari în apă, problema aceea nu avea să mai existe. Viaţa. Ce lucru absurd este viaţa. Apeşi un comutator, faci contactul între polul negativ şi polul pozitiv şi... Sunetele cortegiului care se apropia au ajuns până la urechile tale. Ai tresărit şi ai şoptit cu tristeţe:

— Curaj, a sosit clipa.

* * *

Era un veritabil cortegiu. Era deschis de o escortă de motociclete, trei poliţişti la dreapta şi trei la stânga, urmată de o escortă de maşini, două jeepuri în linie dreaptă, urmate de ambulanţa celor de la Spitalul de Urgenţă, apoi de o maşină de poliţie cu staţie radio, de încă patru motociclişti şi, în cele din urmă, el, Lincoln-ul negru. În spatele lui, încă un jeep şi încă o patrulă de motociclişti. Intraseră pe ultima porţiune a drumului drept şi înaintau în ritmul obişnuit. În curând aveau să dispară în dreptul curbei de care aveau să treacă şi apoi să reapară. Zgomotul a devenit mai puternic, iar tu ţi-ai întins gâtul ca să vezi mai bine. Primii doi motociclişti deja ieşeau din curbă şi se îndreptau spre tine, îi vedeai atât de clar, încât puteai să le distingi trăsăturile. Însă, în dreptul indicatorului rutier, s-au transformat în nişte umbre difuze, iar tu ai realizat că din acel punct nu aveai să mai vezi nimic clar, aşa că aveai să fii nevoit să acţionezi bazându-te doar pe intuiţie şi pe calculul timpilor, amintindu-ţi că de la semnul stradal până la prima bombă erau optzeci de metri, iar ca să parcurgi optzeci de metri cu o viteză de o sută de kilometri pe oră durează aproximativ trei secunde. Aproximativ! Creierul tău a început din nou să funcţioneze cu o viteză ameţitoare, iar corpul tău a înţepenit, în agonie: baiul e tocmai în această aproximare. Dacă douăzeci şi şapte de metri sunt parcurşi într-o secundă, în trei secunde sunt parcurşi optzeci şi unu de metri şi nu optzeci: atunci prima bombă va exploda prea târziu. La fel şi cea de-a doua, deoarece se află la un metru distanţă de prima, adică la optzeci şi unu de metri, în loc de optzeci şi doi. În concluzie, detonarea trebuie amânată puţin. Cu

cât? Simplu: dacă o zecime de secundă corespunde cu doi metri şi şaptezeci de centimetri, trebuie amânată cu aproximativ o treime dintr-o zecime de secundă. Aproximativ! Altă aproximare! Şi toate acestea sunt valabile doar dacă Lincoln-ul negru menţine o viteză constantă! Dumnezeule mare! Dar cât durează o treime dintr-o zecime de secundă? Cât o bătaie din gene? Nu, mai puţin. O treime dintr-o zecime de secundă nu este măsurabilă în termeni umani. O treime dintr-o zecime de secundă poate fi măsurată doar de destin. Trebuie să mă bazez pe destin şi să nu pierd timpul. Să nu mă mai bazez pe cronometru. Să număr mai lent: Kilia ena, kilia god, kilia tria. „O mie unu, o mie doi, o mie trei.” Mai lent?! Dar ce înseamnă „mai lent” în acest caz? Au trecut cele două jeepuri. A trecut ambulanţa. A trecut maşina de poliţie cu staţia radio. Au trecut motocicliştii. Acum vine el. Iată-l, e negru. Se apropie. Se apropie tot mai mult, este negru. Devine din ce în ce mai mare, din ce în ce mai negru. Într-o clipă se va afla lângă indicatorul rutier şi se va transforma într-un contur difuz. Să sperăm că nu îmi va tremura mâna. Nu îmi tremură. Să sperăm că Lincoln-ul nu va accelera şi nu va încetini. Nu accelerează şi nu încetineşte. Este pe punctul de a sosi. Soseşte. A sosit. O mie unu, o mie doi, o mie trei, contact!

Pentru o clipă eternă, lungă cât un milion de ani, nu s-a întâmplat nimic. Apoi, timpanele ţi-au fost sfâşiate de o bubuitură înfundată şi răuprevestitoare, o mulţime de pietre au explodat într-un vacarm, iar un nor de praf cenuşiu s-a ridicat în aer. Un singur nor, o singură bubuitură. O singură bombă explodase. Cum era posibil? Şi nici măcar o singură piatră nu te lovise. Cum era posibil? Te-ai pipăit, nevenindu-ţi să crezi. Dar nu ai apucat să te bucuri de faptul că erai nevătămat pentru că

ai înţeles, cu o rapiditate fulgerătoare, că erai nevătămat pentru că eşuaseşi. O maşină blindată care sare în aer face mult mai mult zgomot, ridică un nor de praf mult mai intens şi nu împroaşcă doar cu pietre. Atunci ce nu funcţionase? Încărcătura, timpii, modul în care număraseşi kilia ena, kilia dio, kilia tria, destinul? Treimea dintr-o zecime de secundă, destinul. Dar a doua bombă de ce nu explodase? Conectaseşi incorect cablul? Nu apăsaseşi bine declanşatorul? Sau o fi fost zahărul, jocul acela legat de proporţia de zahăr, „va fi destul de dulce, hai să mai adăugăm o linguriţă”? Ţi-ai pus aceste întrebări în timp ce alergai. Aproape în mod inconştient, după ce te-ai pipăit nevenindu-ţi să crezi, te-ai năpustit în jos, pe panta versantului, iar acum alergai, alergai, împins de un singur impuls: să ajungi la mare, să plonjezi, să dispari în apă, să trăieşti. Să trăieşti! Deodată ai simţit marea sub picioare, ai simţit-o în jurul corpului tău care se scufunda în apa rece ca gheaţa, în timp ce îţi tot repetai în gând: este cu adevărat rece, iar la un moment dat apa a devenit atât de rece, încât a trebuit să revii la suprafaţă. Acest lucru ţi-a permis să arunci o privire spre strada unde poliţiştii alergau cu revolvere în mână, iar acea scenă te-a pus pe gânduri; ţi-ai umplut imediat plămânii cu aer şi te-ai întors sub apă, pentru a înota din nou pe sub apă. Ai înotat cu încredere şi cu forţă, fuseseşi mereu un campion, dar marea era mai agitată decât crezuseşi iniţial, iar un curent foarte puternic te-a dus spre ţărm în loc să te ducă spre barcă: ai ieşit la suprafaţă a doua oară, ca să respiri. Te-ai uitat a doua oară spre poliţişti, ca să verifici dacă veneau spre tine. Nu, se repeziseră cu toţii în direcţia gropii de sub pod, nu te văzuseră, puteai continua liniştit. Păcat de acel curent, dacă nu ar fi fost acel curent. Şi păcat de faptul că îţi era atât de greu să respiri. Începuseşi să respiri greu. Erai nevoit să te opreşti şi să-ţi tragi respiraţia, pierzând

timp preţios. Ce valuri! Uite şi tu ce valuri! Un val violent te-a izbit de stânci şi, buimăcit, te-ai agăţat de un ciot. Oare cât timp a trecut cât ai stat agăţat acolo, ameţit şi fără să ştii ce consecinţe aveau să existe? Consecinţele acelei pauze neprevăzute au devenit clare numai în momentul în care ochii tăi neliniştiţi au căutat barca cu motor. Le-ai spus să te aştepte fix cinci minute, nici un minut în plus. Le-ai spus acest lucru cu brutalitate chiar, astfel încât să te înţeleagă clar:

— Este un ordin!

Odată trecute cele cinci minute, aveau să plece cu siguranţă. Trebuia să rezolvi imediat acea problemă. O puteai rezolva doar ieşind din apă şi îndreptându-te pe jos spre golful unde era oprită barca. Sigur că ei aveau să te vadă şi să te aştepte. Ai ieşit cu dificultate din apă. Ai început să alergi la fel ca înainte, îndoit de durere, în acel loc pietrele erau ascuţite, iar fiecare pas însemna o rană, o durere ascuţită, dar totuşi te-ai apropiat de golf cu o viteză remarcabilă. Încă cincizeci de metri, încă treizeci şi ai fi putut să îi strigi: „Iată-mă! Vin, aşteptaţi-mă, vin!” Apoi ai fi plonjat în apă, ai fi dat un pic din mâini şi ceilalţi ar fi venit să te ajute. Treizeci de metri. Douăzeci. Zece: „Iată-mă! Vin, aşteptaţi-mă, vin!” Barca cu motor a început să se mişte. A pornit şi dusă a fost.

Barca a plecat, iar tu, cât aveai să trăieşti, nu aveai să te vindeci niciodată de amintirea obsedantă a acelei bărci care a plecat fără să te aştepte – „Vin, aşteptaţi-mă, vin!” – sau de sentimentul de pustiire care te-a cuprins în acel moment. De dorinţa de a plânge şi de a striga: „Laşilor,

laşi dezgustători ce sunteţi!” De disperare. De întrebarea: ce mă fac acum, ce mă fac? Ai ridicat privirea spre strada unde paza improvizase un blocaj rutier şi unde nişte bărbaţi în uniformă se agitau, strigând:

— Aveţi grijă la ţărm! Atenţie la tot ce mişcă!

Ce era de făcut? Să te ascunzi, desigur. Să te ascunzi imediat. Dar unde? Ochii tăi au rătăcit pierduţi în căutarea unei peşteri, a unei râpe în care să te refugiezi. Şi iat-o! O peşteră din aceea minusculă, genul de nişă care apare între rocile unui versant. Da, un pic prea strâmtă, dar altă soluţie nu ai avut. Ai ajuns la ea, mergând de-a buşilea. Te-ai ghemuit acolo, precum o moluscă în cochilie, ba chiar ca un fetus în placentă: cu fruntea lipită de genunchi şi cu braţele în jurul picioarelor. Poate că aveai să te descurci, stând acolo până la căderea întunericului. Pentru că, la un moment dat, aveau să înceteze căutările şi, cu puţin noroc, aveai să te îndepărtezi şi să ajungi la stradă. Sigur că nu aveau să lipsească problemele, în primul rând aveai să fii nevoit să hoinăreşti noaptea gol şi desculţ, însă îţi plasaseşi în anumite puncte de pe coastă nişte tovarăşi care ar fi putut să te preia şi... ce aveai să le spui atunci când aveai să îi întâlneşti? Ce aveai să răspunzi la întrebările şi la reproşurile lor tăcute? Că planul eşuase din cauza firului prea scurt, a firului încâlcit, din cauza calculelor care fuseseră refăcute în grabă, din cauza unei treimi de zecime de secundă, din cauza destinului? În acel moment ai înţeles că număraseşi prea lent. Număraseşi prea lent kilia ena, kilia dio, kilia tria; prima bombă explodase când Lincoln-ul depăşise podeţul cu vreo trei metri. Iar a doua bombă? Cum aveai să justifici faptul că a doua bombă nu explodase? Vai, Theòs! Theòs! Theòs mu!

„Doamne, Dumnezeul meu!” Atâta muncă, atâta durere, atâtea sacrificii, atâtea luni pentru nimic. Nimic! Nu trebuia să te mai gândeşti la acele lucruri. Simţeai că aveai să înnebuneşti gândindu-te la acele lucruri. Era mai bine să îţi conduci mintea pe firul unui alt gând: bombele demonstrative, focul care urma să fie aprins pe dealuri. În timp ce te ocupai de atentat, o bombă ar fi trebuit să explodeze la stadion şi una în parc, după care copacii de pe dealuri ar fi trebuit să ia foc. O ghirlandă de foc care ar fi trezit tot oraşul. „Pescăruşul, pescăruşul!” Ordinele tale fuseseră precise. Dar oare fuseseră executate sau nu? Să recunoaştem că paisprezece apostoli sunt puţini pentru un Hristos care încearcă să înlăture de unul singur o tiranie. Dar dacă tu eşuaseşi, şi ei aveau dreptul să eşueze. Poate că nu explodase nimic nici la stadion, nici în parc, iar pe dealuri poate că nu ardea nimic. „Nimic şi iar nimic.” Ce avea să zică Giorkatzis? Dar politrucii care nu se ţinuseră de cuvânt, care nu îşi ţinuseră promisiunile? Cu siguranţă avea să îşi ridice în slăvi propria clarviziune: „Nebunul acela singuratic, rebelul acela îngâmfat care crede că poate ţine locul unui partid, că poate ţine locul disciplinei unui partid sau logicii unei ideologii. Am bănuit eu că nu era cazul să îl luăm în serios.” De ajuns. În acel moment exista un singur lucru de făcut: să fugi de acolo. Dar ce chin să stai ghemuit aşa, să nu cedezi ispitei de a întinde mâna sau piciorul! Să suporţi mâncărimea aceea, mai ales la nivelul articulaţiilor. Şi oare acea amorţeală, plină de somnolenţă, ce era? Să i te împotriveşti, să rămâi treaz. Dar ce efort, ce efort... Mai ales din cauza acelui elicopter. Sosise şi elicopterul. Zbura la altitudine joasă, trecând iar şi iar pe deasupra ta, iar zgomotul asurzitor al elicelor sale te adormea precum un cântec de leagăn. Pe ochii tăi a alunecat o cortină de plumb.

* * *

Cât timp ai dormit? Ceasul nu îţi spunea: fiind îmbibat cu apă, nu mai funcţiona. Cu siguranţă, nu mai puţin de una-două ore; soarele era deja sus, îl puteai întrezări printr-o crăpătură a cochiliei care se deschidea deasupra capului tău, dezvăluind o fâşie de cer şi nu îţi mai era frig, ba chiar transpirai. Poate că din cauza vocilor care te treziseră, voci foarte apropiate, atât de apropiate, încât puteai distinge clar ce spuneau. Spuneau:

— Scotociţi fiecare piatră!

Chiar şi elicopterul s-a întors, cu un vacarm care brusc devenise sinistru, aproape ca nişte sunete de împuşcătură trase de o mitralieră greoaie. Părea că întreaga armată greacă se afla acolo pentru acea operaţiune.

— O echipă aici, jos!

— Sergent, la raport!

— Nu în şir indian! În ordine aleatorie!

Iar apoi ai auzit un strigăt arogant, plin de furie, care ţi-a răsunat în tâmple:

— Repet, căutaţi centimetru cu centimetru!

— Da, domnule căpitan!

Iar fâşia de cer de deasupra capului tău, crăpătura din tavanul peşterii, a dispărut sub o pereche de pantofi. Ţi-ai ţinut respiraţia. Te-ai îmbrăţişat cu disperare în interiorul cochiliei, iar pentru câteva minute ţi s-a părut că erai din nou copil, ca atunci când mama ta te căuta ca să te pedepsească, iar pentru a evita loviturile ei, te ascundeai sub pat şi, adăpostit lângă perete, stăteai acolo privindu-i picioarele, ascultându-i strigătele:

— Pe unde s-o fi dus, unde s-o fi ascuns?

Şi cu buzele strânse te rugai: „Vai, Doamne, ajută-mă să nu mă găsească, fă-o să plece!” Iar ea uneori chiar pleca, fără să te găsească, însă tu nu te încredeai şi rămâneai sub pat alungând foamea, setea sau nevoia de a face pipi. Totuşi, câteodată, se apleca şi te vedea, îşi întindea mâna ameninţătoare, triumfătoare şi te scotea afară:

— Te-am prins, ticălosule, te-am prins!

Dar de ce ar fi trebuit să se aplece şi să te vadă de data aceasta? De-acum erai deja bărbat şi erai şi norocos: reuşiseşi să te salvezi de zeci de ori în ultimele şaisprezece luni. De ce ar fi trebuit să te sperii din cauza unei perechi de pantofi, din cauza unui ofiţer care stătea nemişcat deasupra capului tău? S-a auzit o voce:

— Am căutat bine, domnule căpitan. Aici nu este nimic, nu este nimeni.

— Atunci mai aruncaţi o privire pe sus şi apoi să trecem pe cealaltă parte.

Un oftat enorm ţi-a umflat plămânii şi ai strâns din pumni gândindu-te: Slavă Domnului, am reuşit! Dar chiar în timp ce îţi spuneai „Slavă Domnului, am reuşit!”, căpitanul s-a mişcat şi s-a împiedicat. Şi a căzut de pe stâncă. A căzut chiar în faţa ta. Şi te-a văzut.

* * *

— Nu trage! Nu trage!

Ţinând revolverul cu mâna tremurândă ţi-a strigat acele lucruri şi tu nu ai ştiut cum să îi răspunzi: cu ce să trag? Apoi a strigat:

— Ieşi! Vino afară!

Dar fără rezultat. Mai mult decât frica şi decât furia, uimirea te paralizase; nu reuşeai să te târăşti, să te smulgi din acea cochilie. Au reuşit ei să o facă. Cu ferocitatea peştilor care atacaseră pescăruşul din vis, s-au năpustit asupra ta, ciocnindu-se unul de altul, călcându-se în

picioare. Te-au tras afară prinzându-te de picioare, te-au pus în picioare, fără să îşi dea seama că tu nu puteai sta drept în picioare pentru că acestea îţi erau anchilozate, iar tu ai realizat că dacă încercai să te aperi, precum pescăruşul, ar fi fost o nebunie. Erau prea mulţi. Erau precum o pată mare, formată din uniforme care se tot lărgea şi care nu îşi dorea altceva decât să te bată şi să te percheziţioneze. Unul dintre ei te-a lovit de două ori, la tâmplă şi la ochi. Altul ţi-a deschis gura cu ambele mâini, băgându-şi degetele în ea, căutând Dumnezeu ştie ce şi strigând:

— Scuip-o, scuip-o!

Altul ţi-a rupt slipul ca să vadă dacă acolo îţi ascunseseşi armele. Apoi te-au silit să îţi pui mâinile pe cap şi te-au împins în sus, pe versant. Dar tu nu reuşeai să mergi pentru că sub picioarele tale goale, deja rănite după ce alergaseşi pe pietre, fiecare piatră se transformase într-un cuţit, iar dacă te opreai din cauza durerii, te loveau nerăbdători cu vârful pistoalelor sau cu patul mitralierelor. Când ai ajuns la stradă ai simţit o uşurare care s-a transformat imediat în amărăciune: acolo unde ar fi trebuit să existe o prăpastie, abia dacă apăruse o groapă de doi metri, ceea ce îţi demonstra că nu greşiseşi doar calculele legate de zecimea de secundă, ci greşiseşi şi încărcătura. Ai fost împins într-o maşină foarte spaţioasă, cu scaune rabatabile. Au început să te interogheze, şezând pe scaunele rabatabile.

— Cine eşti? Cine te-a plătit? Cine sunt ceilalţi? Cine era în barca cu motor?

Şi apoi te-au umflat de palme şi de pumni şi de lovituri în tibie. Cel mai feroce era un tip mare, îmbrăcat în civil, cu trăsături ca de maimuţă şi cu pielea desfigurată de o reţea de cratere, de găuri şi de cicatrici lăsate de variolă sau de cine ştie ce altă infecţie. Te lovea cu mâini foarte grele, cu mâini de pugilist, şi cu cât tăceai mai asiduu, cu atât se înfuria mai tare:

— Vorbeşte, ucigaşule, vorbeşte! Vorbeşte sau te fac bucăţi!

— Răspunde, criminalule, răspunde, sau o să te rup în bătaie!

— Nu te mai preface că eşti surprins, ucigaşule, oricum din asta nu mai ieşi, dacă nu răspunzi, te omor, ştii cine sunt eu, ştii?

Nu ştiai şi nu îţi păsa. Singurul lucru de care îţi mai păsa era să reuşeşti să păstrezi tăcerea, să nu îi oferi nici cel mai mic indiciu, nici cea mai mică urmă pentru a te putea identifica: dacă ţi-ar fi aflat numele, tovarăşii tăi nu ar fi avut timp să se pună la adăpost. Deodată s-a apropiat un poliţist, era un poliţist bătrân care părea blând. A început să îl tragă de mâneca jachetei:

— Domnule maior, vă rog să mă ascultaţi, domnule maior, ştiu cine este. Îl cunosc deoarece lucrez în Glyfada, este şi el din Glyfada. Se numeşte Panagoulis şi...

Însă omul acela ciupit de variolă nu l-a lăsat să termine şi ţi-a spus, în timp ce gura i s-a deschis larg şi te-a scuipat cu o ploaie de salivă:

— Ah! Tu erai, vierme jegos! Deci nu ai dispărut, nu ţi-ai luat tălpăşiţa în străinătate, locotenent Georgios Panagoulis! Aici erai, ticălos împuţit, dezertor şi vânzător, erai în Atena, laşule! Şi ai crezut că vei reuşi?

Apoi ai simţit o arsură insuportabilă, ca şi cum ai fi fost înjunghiat în gât. Îşi stinsese ţigara pe gâtul tău. Te-ai prăbuşit cu un geamăt şi gândurile ţi-au devenit înceţoşate.

În ultimii ani ai vieţii tale, când îmi povesteai despre arest, nu prea îţi mai aminteai ce s-a întâmplat după ţigara aceea stinsă pe gât. Memoria îţi oferea doar imagini confuze şi frânturi de amintiri împrăştiate, confuze: bătrânul poliţist care a încercat să îi atragă atenţia omului ciupit de variolă ca să îi explice că tu nu erai Georgios, ci fratele lui, Alexandros; omul ciupit de variolă care l-a împins pe bătrân, refuzând să îl mai asculte şi care, fiind deja convins că îţi cunoştea identitatea, l-a dat afară:

— Pleacă de aici, idiotule, nu mă mai deranja, nu vezi că lucrez?

La urmă, poliţistul cel bătrân, îndepărtându-se resemnat. În rest, nimic. Despre cele două ore petrecute în acea maşină şi despre bătăile încasate în acele ore nu ştiai să mai spui nimic. Dar era un lucru pe care ţi-l aminteai cu

exactitate: sosirea lui Ladàs, pe atunci ministrul de Interne şi mâna dreaptă a lui Papadopoulos. Zidul format din uniforme, care s-a deplasat pentru a-i permite accesul. Faţa lui imensă, rotundă şi strălucitoare aplecată deasupra ta, în timp ce mâinile sale mici şi grase te-au bătut aproape afectuos pe umăr. Vocea lui mieroasă prelingându-se asupra ta:

— Ascultă-mă, locotenente, pentru că eu îl cunosc pe fratele tău, Alexandros. Îl cunosc de pe vremea când studia la Politehnică cu fiul meu. Să fim sinceri, un om dificil, un iubitor de anarhie. Îl critică pe Karamanlis[5], detestă casa regală, are ceva cu Evangelos Averoff[6], comunismul nu i se potriveşte, fascismul nu i se potriveşte, nimic nu i se potriveşte. Dar e un tip deştept, iar dacă ştii cum să îl iei, te poţi înţelege cu el. Şi ştii de ce îţi spun asta, locotenente? Pentru că dacă Alexandros ar fi aici, ţi-ar spune: „Spune-i totul lui Ladàs, ai încredere în Ladàs. Mărturiseşte-i lui Ladàs cine se află în spatele acestui atac. O să eviţi multe neplăceri.”

Ţi-ai adus aminte exact ce ţi-a spus pentru că în timp ce Ladàs vorbea, ai simţit o dorinţă mare de a plânge. Nu ar fi trebuit să îţi vină să plângi; faptul că ei credeau că tu erai Georgios ţi-a oferit un mare avantaj, ai câştigat câteva zile sau cel puţin câteva ore, le-ai oferit puţin timp tovarăşilor

[5] Konstantinos Karamanlis (1907-1998), fost prim-ministru şi preşedinte al Greciei, cunoscut pentru eficienţa cu care a aplicat anumite reforme, fiind primul preşedinte democrat după căderea juntei militare în 1974 (n.tr.).

[6] Evangelos Averoff-Tositsa (1910-1990), scriitor şi politician grec, lider al aripii de dreapta a Partidului Noua Democraţie (n.r.).

tăi pentru a se pune la adăpost. Dar cu cât îţi repetai mai mult că acea neînţelegere era, de fapt, un avantaj şi un mare noroc, cu atât mai mare era nodul pe care îl simţeai în gât, şi cu atât mai tare ţi se umezeau ochii din cauza dorinţei de a plânge.

— Trebuie să dezertezi şi tu, Georgios.

— Dar eu sunt ofiţer de carieră, Alekos, nu pot!

— Ba poţi. Trebuie să o faci, aşa că o să poţi.

— Nu pot, Alekos, nu pot!

— O să reuşeşti.

L-ai convins. Şi a dezertat. Trecând ilegal râul Evros, a plecat în Turcia, de acolo în Liban, de acolo în Israel, fără a găsi o ţară care să-l accepte, care să-l ajute. Un calvar. Apoi, în portul Haifa, cu o clipă înainte de a se îmbarca spre Italia, a fost capturat de israelieni. A fost predat căpitanului de pe o corabie greacă pentru a fi readus la Atena şi predat Juntei. Căpitanul l-a închis într-o cabină şi... Omul ciupit de variolă ţi-a spus că dispăruse şi că atunci când nava a ajuns la Pireu, poliţia a găsit cabina lui goală şi hubloul deschis. Dar tu ştiai că de fapt Georgios nu dispăruse şi că de fapt murise. O ştiai dintr-un vis. Chiar în noaptea în care nava călătorise între Haifa şi Pireu, ai avut acel vis. Te plimbai cu Georgios de-a lungul unei poteci de munte, o potecă de pe un promontoriu care înainta în

mare. La un moment dat, muntele s-a zguduit, fremătând, iar o avalanşă s-a prăbuşit asupra lui Georgios.

— Georgios! ai strigat tu, apucându-l. Georgios!

Însă nu ai reuşit să îl mai ţii. Iar Georgios a căzut în mare, printre peşti.

* * *

La amiază te-au luat de acolo. În dreapta ta se afla omul ciupit de variolă, iar în stânga ta, un colonel care se certa cu omul ciupit, două gărzi cu mitraliere pe scaunele rabatabile şi încă două lângă şofer; opt oameni într-o maşină. Presiunea corpurilor lor îţi tăia respiraţia şi irita vânătăile rămase în urma loviturilor, iar un revolver sprijinit de coastele tale dubla acel chin. Era revolverul omului ciupit de variolă, care repeta monoton:

— O să îţi dai tu seama, locotenente, o să îţi dai tu seama!

Sau:

— O să încetezi tu să faci pe surdomutul, locotenente, o să încetezi tu!

Şi după fiecare ameninţare îţi dădea un şut în picior. Tu ai continuat să taci şi să te uiţi la drum, având o speranţă absurdă că s-ar fi putut întâmpla ceva neprevăzut. Poate un accident, care ţi-ar fi permis să evadezi. Dar nu s-a întâmplat nimic. Maşina a călătorit în siguranţă, precedată şi urmată de motociclişti, fără ca cineva să îi acorde atenţie. Când trecea pe lângă alte maşini, iar tu încercai să întâlneşti privirea celor care se aflau în ele, întâlneai doar priviri goale; iar când vreun trecător îşi întorcea privirea, o făcea doar pentru a se opune indiferenţei, de parcă s-ar fi întrebat:

— Pe cine au arestat, un hoţ?

Sau îşi spuneau:

— Au prins un criminal, foarte bine!

La un moment dat, o fată, care mergea pe trotuar alături de un tinerel, a părut să ghicească adevărul şi l-a prins de încheietură pe tânăr, cu o expresie anxioasă, arătând cu degetul spre tine. Acea întâmplare ţi-a oferit o minunată alinare, aproape ca şi cum fata ar fi reprezentat întregul oraş, aproape ca şi cum întregul oraş s-ar fi pregătit să deschidă larg ferestrele şi să strige:

— L-au arestat, l-au arestat! Să fugim şi să îl apărăm!

În schimb, tânărul a ridicat din umeri, de parcă ar fi vrut să spună: „Las-o baltă, nu te implica.” Alinarea s-a

transformat în dezamăgire, iar tu te-ai simţit cuprins de o imensă oboseală; ţi-ai plecat capul, iar consecinţele înfrângerii te-au copleşit. Te-ai simţit ridicol pentru că erai gol printre oameni îmbrăcaţi, te-ai simţit umilit pentru că eşuaseşi, te-ai simţit singur pentru că erai de unul singur şi pentru că îţi era frică de ceea ce aveau să îţi facă. O îndoială ţi-a străpuns conştiinţa: oare aveai să poţi rezista? Omul cu faţa ciupită de variolă a remarcat. A mutat revolverul de pe şoldul tău şi l-a sprijinit de maxilarul tău:

— În curând vom ajunge, locotenente. Şi îţi jur că o să vorbeşti. Ooo, da, locotenente, o să vorbeşti. Pentru că o să te fierb la foc domol. Nu ştii ce se spune despre mine? Că fac până şi statuile să vorbească. Încă nu ai înţeles cine sunt? Eu sunt maiorul Teofilojannacos.

Cunoşteai acel nume şi ceea ce afirma el era adevărat: de fapt, exista o glumă macabră despre el. Un arheolog găseşte o statuie şi nu îşi dă seama din ce epocă este.

— Spune-mi! îi strigă statuii.

Şi asistentul arheologului spune:

— Domnule, duceţi-o la Teofilojannacos. Cu el va vorbi.

Dar faptul că ai aflat cine era el ţi-a fost de ajutor. A fost ca şi cum un vânt ar fi măturat frica şi îndoiala şi înfrângerea, şi chiar şi acel simţ al ridicolului datorat goliciunii tale, iar în locul lor apăruse mândria de a fi

singur şi umilit, dar şi certitudinea faptului că nu puteai să fii învins. Ţi-ai întors privirea spre acea reţea de cratere, de găuri şi de cicatrici lăsate de variolă sau de cine ştie ce altă infecţie şi ai izbucnit în râs.

— Râzi, tu, râzi, a spus Teofilojannacos. Maşina a trecut prin faţa stadionului olimpic, apoi prin faţa Hotelului Hilton şi apoi prin faţa ambasadei americane. După ambasadă a luat-o la dreapta şi ai simţit că ţi se strânge inima. Dincolo de salcâmii de pe trotuar ai recunoscut imediat Secţia Specială pentru Investigaţii a poliţiei militare, a celor de la ESA[7]. Centrul de tortură.

* * *

Astăzi, nici această clădire nu mai există. A fost dărâmată pentru a face loc unui zgârie-nori care nu s-a mai construit, pentru că prea multă lume spunea că traiul în acel loc blestemat ar fi adus nenorocire: dincolo de salcâmii de pe trotuar, nu se mai văd decât nişte stâlpi rupţi, câteva grinzi care atârnă şi terenul împânzit de gunoaie. Când vântul de sud-vest suflă dinspre mare, iar gunoaiele formează vârticuşuri furioase şi grinzile se izbesc înfundat de stâlpi, din ruine par să se audă voci care plâng. Cu toate acestea, zona este una frumoasă, rezidenţială, cu bulevarde luminoase şi cu spaţii verzi, cu vile albe în stilul fin de siècle, unde bogaţii au bucătar şi majordom, şi servitoare care le calcă rufele, şi şofer, cu

[7] Poliţia militară din Grecia din timpul regimului dictatorial (n.tr.).

clădiri elegante în stil Art Nouveau, în care birourile diplomatice întreţin grădini dichisite şi menţin alama bine lustruită. Este greu de crezut că aici, chiar aici, s-a aflat acel iad de la ferestrele căruia se auzeau ţipetele şi plânsetele victimelor. Oare bogaţii, care aveau bucătar, majordom şi servitoare care le călca rufele şi şofer, nu le-au auzit? Oare nu le-au auzit nici funcţionarii de la consulatele şi de la ambasadele cu grădini dichisite şi cu alama bine lustruită, în special cei de la ambasada americană, care se afla chiar pe trotuarul opus? Sau poate că le-au auzit şi au comentat plictisiţi:

— My God, iar încep. Să sperăm că nu ne vor deranja petrecerea din seara asta.

Este greu să îţi imaginezi chiar şi tipul de clădire în care s-a aflat acest sediu al ESA. Ar fi putut fi o clădire mare şi frumoasă, precum Lubianka[8] din Moscova, sau precum aceea a poliţiei secrete din Madrid, sau ar fi putut arăta precum o cazarmă, similară multor alte cazărmi din ţările mediteraneene: cu ziduri vechi şi săli de aşteptare dezolante, cu fotolii decojite din imitaţie de piele şi scrumiere murdare, cu camere nedecorate, cu portretul tiranului pe perete şi cu funcţionari transpiraţi în spatele birourilor. Cu unghii negre şi mustăcioare arogante, cu chipuri obtuze şi uleioase, cu ceşcuţe de cafea aduse de soldăţei îngheţaţi de frică, „da, domnule comandant, sigur că da, domnule locotenent” şi, nu în cele din urmă, cu pivniţe pentru deţinuţi şi camere speciale pentru interogatorii. Una dintre ele se afla la ultimul etaj, aproape de terasă, unde motorul rămânea mereu pornit pentru a acoperi vaietele şi urletele. Toate aceste lucruri erau

[8] Clădire în Moscova, sediul central al KGB-ului (n.r.).

menţionate în paginile pe care le-ai scris cu o lună înainte de a muri şi pe care le-ai rupt în ziua în care ai ajuns la acea teribilă pagină douăzeci şi trei, interzicându-mi să le adun, dar pe care eu le-am adunat pentru a descoperi mai apoi, cu dezamăgire, că descriau doar o listă detaliată a primelor douăzeci şi patru de ore petrecute de tine acolo. Însă astăzi sunt impresionată de acea listă, de acea abundenţă exasperată de detalii, de faptul că după atâţia ani nu uitaseşi nimic: niciun nume, nicio frază, niciun gest, de parcă fiecare mic detaliu ţi-ar fi fost gravat în memorie cu un fier înroşit. În acele pagini povesteai că gardul se afla într-o stare deplorabilă atunci când maşina a intrat pe poartă şi că Teofilojannacos ţi-a spus:

— Bine ai venit, locotenente!

Sentinele cu mitralierele îndreptate spre tine, soldaţi care se deplasau cu mişcări nervoase, ordine seci amestecate cu şoapte, întrebări: cine era acest bărbat aproape gol şi desculţ, de ce infracţiune se face vinovat? Te-au împins în sus, pe scări, te-au băgat într-un birou şi ţi-au făcut o poză care avea să fie distribuită în ziare. E poza aceea în care arăţi precum un înotător frumos şi obosit, în care îţi ţii braţele abandonate pe lângă corp şi capul înclinat spre umărul stâng, iar privirea îţi este înecată de o tristeţe care frânge inima privitorului. Au chemat apoi un medic care să verifice dacă muţenia ta se datora şocului. Doctorul a sosit şi era un tip ciudat. Avea o faţă simpatică şi ageră, doi ochişori care sclipeau de complicitate şi de ironie, şi părea să fi ajuns acolo din întâmplare. Prefăcându-se surprins, a examinat arsurile de ţigară:

— Cine a fost?! Te-au luat drept scrumieră?

Cu o delicateţe aproape excesivă ţi-a studiat vânătăile şi zgârieturile.

— Te doare aici? Dar aici? Dar aici?

Apoi te-a întrebat dacă te durea tâmpla înroşită şi s-a prefăcut că se enervează pentru că nu i-ai răspuns la întrebări. Era clar că te-a plăcut, că voia să te ajute în vreun fel. L-ai plăcut şi tu, deşi purta uniforma lor, dar nu puteai face nimic pentru a i-o arăta, puteai doar să speri că avea să rămână acolo cât mai mult timp. Şi a rămas. De fapt, în curând, Teofilojannacos şi-a pierdut răbdarea:

— Deci, domnule doctor, este sau nu este în stare de şoc?

— Da, cred că este traumatizat pentru că s-a speriat, dar ar trebui să îl consult cu calm în cabinetul meu, ca să fiu sigur, să îi fac unele teste.

— Despre ce teste vorbiţi, domnule doctor? Acesta este un oficiu de poliţie, nu o cameră de gardă de la urgenţe!

— Iar eu sunt psihiatru, nu medic veterinar!

— Dacă sunteţi psihiatru, nu observaţi că face pe surdo-mutul, că îşi bate joc de dumneavoastră?

— Nu, şi aş vrea să îl tratez!

— O să îl tratăm noi, domnule doctor. Puteţi pleca.

I-au arătat uşa, iar tu, învins, văzându-l cum se îndreaptă spre uşă, ai avut impresia că vedeai din nou barca plecând fără să te aştepte: „Aşteptaţi-mă, vin, aşteptaţi-mă!” Ai fi vrut să fugi după el, să te agăţi de mâneca lui, să îl ţii acolo: „Du-mă de aici, găseşte un pretext ca să mă duci de aici!” Iar el a părut să te audă. S-a oprit, s-a întors şi ţi-a aruncat o privire care spunea: „Eu ştiu că te prefaci, dar ei nu sunt siguri, încearcă să rezişti.” Realitatea era că acea înşelătorie avea să te ajute tot mai puţin, că se apropia momentul în care aveai să fii nevoit să îi înfrunţi într-un mod diferit, în care să le demonstrezi că nu erai nici surd, nici mut, şi iată: acel moment a sosit, te-au dus într-o altă cameră, iar acolo, da, se aflau o masă şi două scaune, dar şi un pat fără saltea, din fier. Lângă acesta se aflau încă trei sergenţi cu braţele încrucişate şi cu bastoane la centură, nişte bastoane atât de mari, încât păreau bâte. Ei înşişi erau foarte mari şi foarte binefăcuţi. Te-ai uitat la ei, te-ai uitat la acel pat şi pentru câteva clipe nu ţi-a fost clar la ce folosea un pat din fier fără saltea, dar apoi ţi-a devenit clar pentru că doi dintre ei te-au apucat, serioşi şi impasibili, şi s-au aşezat peste tine, tot serioşi şi impasibili, fără să se preocupe de geamătul care ţi-a scăpat la contactul cu plasa care era ruptă şi care înţepa precum o sârmă ghimpată. Ţi-ai muşcat buzele pentru a controla angoasa: aveau să înceapă imediat sau nu? Nu, nu imediat. Un căpitan cu aspect timid a intrat tuşind uşor şi înroşindu-se:

— Mă scuzaţi, bună dimineaţa, mă scuzaţi!

Prefăcându-se că nu înţelegea că în faţa lui se desfăşura un spectacol absurd, cu un bărbat pe jumătate gol şi acoperit de sânge, întins pe un pat fără saltea, s-a aşezat la birou. A pus un dosar pe birou, a aliniat câteva creioane, a început să pună întrebări care, în mod evident, îi erau adresate lui Georgios:

— Care e numele dumneavoastră? În ce an v-aţi născut? Cărui regiment îi aparţineţi?

Iar din moment ce tu tăceai, a răspuns el pentru tine:

— Aa, da, scrie aici, mă scuzaţi! Născut în 1939, cunosc şi eu mulţi din ’39, cu toţii băieţi buni, am avut un prieten născut în ’39, am fost împreună în regimentul 534.

L-ai fixat cu privirea întrebându-te care era rolul lui: oare se afla acolo pentru că ţinea locul altcuiva sau făcea parte din acel ceremonial? Fusese trimis acolo de la vreun departament de psihologie? – „Te duci acolo, te prefaci că nu s-a întâmplat nimic, îl tratezi cu amabilitate, îi câştigi încrederea şi poate iese ceva”? Un lucru era sigur: nu era deloc important şi îl speriaseră de moarte. Când s-a deschis uşa, a sărit în picioare ca ars. Sau de parcă ar fi intrat un general. Însă nu intrase un general, intraseră doi bărbaţi îmbrăcaţi în civil. Şi l-au îndepărtat, cu o mişcare lentă a capului i-au făcut semn să plece, apoi s-au aşezat în faţa patului, au fluturat un teanc de hârtii şi, articulând foarte clar, au spus:

— Sunt comisarul adjunct Malios de la Serviciul Anticomunist al Secţiei Centrale de Poliţie.

— Sunt comisarul adjunct Babalis, de la aceeaşi secţie.

Odată, când erai băiat, ai văzut un film de groază. Era un film SF, iar protagoniştii erau nişte oameni-roboţi, fabricaţi după o reţetă specială, printr-un proces din care oamenii nu se năşteau copii, ci se năşteau direct adulţi, fiind îmbrăcaţi, cu pălării pe cap şi cu pantofi, având toţi aceeaşi faţă, aceeaşi constituţie, acelaşi mod de a se mişca sau de a sta. Aceşti oameni îţi aminteau întocmai de acel film. De fapt, la prima vedere, arătau ca nişte tipi inofensivi şi oarecare: aveau trăsături insipide, costume gri, cămaşă şi cravată; la o inspecţie mai atentă, totuşi, provocau teamă. Şi motivul era simplu: deşi unul era înalt şi celălalt era scund, unul era slab, iar celălalt era masiv, unul avea mustaţă şi celălalt nu, arătau monstruos de asemănător, aproape ca două umbre dedublate ale aceleiaşi persoane. De exemplu, modul în care stăteau cu picioarele depărtate şi cu burta în faţă: era identic. Sau modul în care te priveau, de parcă te-ai fi aflat în camera ta sau la spital, era identic. La fel erau şi tonul folosit şi alternanţa replicilor în sincronie perfectă. De îndată ce unul termina o propoziţie, imediat celălalt spunea următoarea propoziţie, completând discursul şi, cu toate acestea, următoarea propoziţie nu exprima o idee diferită. Exprima continuarea logică sau sintactică a frazei spuse mai devreme, astfel încât a-i privi şi a-i asculta era ca şi cum te-ai fi uitat la un meci de tenis între doi jucători care nu scapă niciodată mingea. Poc, poc! Poc, poc! Poc, poc!

— Domnule locotenent, avem informaţii despre dumneavoastră.

— Avem şi dosarul fratelui dumneavoastră, Alexandros.

Poc, poc!

— Ştim totul despre dumneavoastră şi considerăm că şi dumneavoastră ştiţi totul despre noi.

— De fapt, radiourile din străinătate ne acordă chiar multă atenţie.

Poc, poc!

— Ba chiar, ne calomniază. Spun că torturăm oamenii.

— Minciuni. Sistemul nostru nu are nevoie de tortură.

Poc, poc!

— Noi îi zdrobim pe cei chestionaţi cu fapte, cu dovezile adunate de noi cu răbdare.

— Deci cei chestionaţi sunt dezarmaţi de bunătatea noastră.

Poc, poc!

— Unii ne spun: o să torn, dar vreau să protejez o anumită persoană.

— Iar noi îl înţelegem, îi satisfacem dorinţa.

Poc, poc!

— Cineva ne-a zis odată: am stat acasă la cutare, dar nu-i faceţi nimic, pentru bunul Dumnezeu, este un om de familie.

— Iar noi nu i-am făcut nimic; doar ne-am dus la el şi i-am dat nişte sfaturi.

Poc, poc!

— Prietenia e frumoasă, i-am zis noi, dar din cauza prieteniei ai putea face închisoare pe viaţă.

— Iar el s-a trântit în genunchi şi a jurat că nu avea să mai facă aşa ceva niciodată.

Poc, poc!

— De aceea ne urăsc comuniştii.

— Pentru cât de profesionişti suntem, din cauza pregătirii noastre ideologice.

— Dar noi nu vrem să vă obosim cu aceste discursuri, domnule locotenent.

— Vrem doar să vă punem câteva întrebări.

— De exemplu, vă cerem adresa casei unde aţi stat ascuns.

— Astfel, vă veţi primi hainele înapoi şi veţi putea să vă îmbrăcaţi. Cu siguranţă nu puteţi să rămâneţi dezbrăcat.

— Unde aţi locuit, domnule locotenent?

Poc, poc! Poc, poc! Poc, poc!

Tu i-ai urmărit mişcându-ţi pupilele de la unul la celălalt, precum mişcarea oscilatorie a unui pendul, aşa cum sunt urmărite meciurile de tenis, şi, pentru că nu îţi aminteai care dintre ei era Malios şi care era Babalis, s-au transformat tot mai mult în umbrele dedublate ale aceleiaşi persoane, având aceeaşi voce, repetată precum un ecou.

— Unde aţi locuit, domnule locotenent?

— Da, unde aţi locuit, domnule locotenent?

Simţeai că trebuie să îi opreşti, să îi faci să scape mingea, să îi desparţi. Simţeai că trebuie să le răspunzi sau că aveai să înnebuneşti.

— Nu îmi amintesc.

— Nu vă amintiţi?

— Nu, nu îmi amintesc.

— Domnule locotenent! Ştiţi ce înseamnă cuvântul interogatoriu? Vă asigurăm că tuturor le revine memoria în timpul interogatoriului.

— Am spus că nu îmi amintesc şi nu există nicio speranţă să îmi amintesc.

— Poate că sunteţi prea încordat, domnule locotenent. Aveţi nevoie de un coniac, de o cafea.

— Nu am nevoie de nimic.

— Poate că poziţia dumneavoastră este incomodă, vreţi să staţi pe acest scaun?

— Sunt bine aici.

— Haideţi, domnule locotenent, vă comportaţi ca un copil.

Nu, nu funcţiona. Nu ratau deloc, nu pierdeau mingea nici măcar când le răspundeai. Trebuia să încerci altceva. Poate să îi insulţi. Ai încercat.

— Ciocul mic, Malios! Ciocul mic, Babalis!

A funcţionat. Au redevenit două persoane distincte! Au aruncat dosarele în aer, au început să strige cu voci diferite şi distincte:

— Nouă ne spui ciocul mic, ucigaşule?! De ce nu spui: „Da, eu am fost şi mă mândresc cu asta, îmi asum responsabilitatea?!” De ce nu te comporţi ca un bărbat?

— Ce bărbat, ce bărbat, nu vezi că nu este un bărbat?! Este un laş, tremură, îi este frică!

— Du-te dracului, Malios! Du-te dracului, Babalis! Ţie îţi e frică, eunucule! Toată lumea ştie că eşti castrat precum un eunuc, Babalis.

— Mârlanule!

Babalis s-a năpustit asupra ta, iar Malios abia a reuşit să îi oprească braţul la timp:

— Nu, Babalis. Nu ajută să ne pierdem calmul. Domnul locotenent va deveni rezonabil.

— Rezonabil? Noi îi vorbim cu atâta amabilitate, iar el, un asasin ratat, ne insultă?!

— Îţi repet să te calmezi. În curând nu ne va mai insulta. Abia dacă va mai putea respira.

— De acord.

Dar atunci s-a deschis uşa şi Teofilojannacos s-a năpustit înăuntru strigând:

— Aţi renunţat la bunele maniere, aşa-i? Lăsaţi-l pe mâna mea. Naivilor, nu aţi înţeles că va fi nevoie de un sistem special cu el?

* * *

Tu spuneai mereu că în fiecare regim opresiv, în fiecare dictatură, de dreapta sau de stânga, de vest sau de est, de ieri, de azi sau de mâine, un interogatoriu bun este

precum o piesă de teatru, cu personaje care intră şi ies, urmând un scenariu precis şi cu un regizor care le dirijează din culise: inchizitorul căruia i-a fost încredinţată ancheta. Spuneai că fiecare dintre aceste personaje are un rol diferit, dar că toate au acelaşi scop: de a determina victima să mărturisească. Ca ei să reuşească asta, inchizitorul le dă mână liberă şi aşteaptă. Oricum are la dispoziţie o armă formidabilă, timpul, iar el ştie că victima cedează în timp. Prin urmare, pentru a nu fi învinsă, victima trebuie să neutralizeze arma aceea: trebuie să răspundă cu o contraofensivă care să împiedice desfăşurarea obişnuită a acelei comedii. Greva foamei, greva setei, agresiune, adică violenţă care se opune violenţei pentru a-şi induce agresorii să o lovească mai tare şi să o facă să leşine: iată câteva dintre momentele contraofensivei. Când victima leşină, când cade din cauza bătăilor şi a altor torturi sau când intră într-o stare de comă din cauza faptului că nu mănâncă, evident că interogatoriul este suspendat. Acest lucru îi permite să se odihnească şi să înfrunte reluarea torturilor cu forţe proaspete şi cu avantajul de a cunoaşte replicile, scenele, stilul regizorului. Mai spuneai şi că nu ai ştiut aceste lucruri înainte, dar că le-ai intuit de îndată ce Malios şi Babalis au început acel monolog în doi. Chiar în timp ce îi ascultai şi îi observai, adică ai început să bănuieşti că spuneau nişte replici dintr-un scenariu regizat din culise de un regizor foarte priceput, interpretând nişte personaje dintr-o piesă al cărei scop era să îţi obosească mintea, care îţi fusese deja tulburată de căpitanul cel timid şi neîndemânatic. Şi atunci, mai mult instinctiv decât în mod raţional, ai realizat că trebuia să te aperi făcând în aşa fel încât să fii bătut imediat deoarece, dacă aveai să leşini în urma bătăilor, nu doar corpul, ci şi mintea ta aveau să primească un răgaz de odihnă, iar apoi nu aveai să comiţi greşeli. Era vital să

profiţi de ocazia potrivită. Şi aceasta ţi-a fost oferită de Teofilojannacos în momentul în care s-a năpustit înăuntru strigând:

— Aţi renunţat la bunele maniere, aşa-i? Lăsaţi-l pe mâna mea. Naivilor, nu aţi înţeles că va fi nevoie de un sistem special cu el?

Iar apoi, întorcându-se către tine:

— Oricum ştim cine eşti tu, delincventule! Am aflat fără dificultate! Eşti dezertorul care a fugit în Israel, eşti trădătorul care a fugit de pe navă. Poponar împuţit ce eşti!

Iată momentul, curaj! Cu un salt ca de leopard ai sărit din pat şi cu labe ca de leopard l-ai prins de mână, l-ai întors cu faţa şi ai urlat:

— Teofilojannacos! Poponarii poartă uniforme de maior!

Şi imediat după aceea s-a întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple, ceea ce îţi doreai să se întâmple: ca şi cum s-ar fi desprins dintr-un arc care îi ţinuse blocaţi până în acel moment, Malios şi Babalis şi-au pierdut controlul, iar cei trei sergenţi, cu bastoanele lor şi cu impasibilitatea lor, au sărit pe tine, cu toţii în acelaşi timp, eliberându-l pe Teofilojannacos, iar atacul tău a devenit un duel împotriva a şase oameni mai puternici şi mai odihniţi decât tine. Doi în faţă, doi în spate, doi în lateral, iar sub o ploaie de pumni, de bastoane şi de lovituri, tu alunecai, cădeai şi

apoi te ridicai, alunecai din nou, te ridicai din nou şi împărţeai picioare, coate şi lovituri cu capul, cu ferocitatea unui leopard prins în plasă, dar hotărât să rupă plasa. Măsuţa s-a răsturnat şi un scaun a zburat în aer atingând uşor trupul lui Babalis care, temându-se, a fugit spre uşă şi a cerut întăriri, în ciuda protestelor inutile ale lui Teofilojannacos, care nu dorea alţi martori ai umilinţei sale şi care spunea:

— Ce întăriri visezi?

Dar un subofiţer cu mitralieră era deja pe drum; şi acel lucru era mai mult decât ai sperat. Plasa fusese ruptă, ai tăbărât pe mitralieră ca să o prinzi, ai apucat-o şi deşi subofiţerul o ţinea cu degete ca de fier, ai tras de ea cu atâta disperare, încât aproape nu mai simţeai bastoanele care te loveau în cap, în umeri şi în şolduri. Auzeai doar strigătele lor, strigătele şi sunetul înfundat al loviturilor aplicate haotic, atât de haotic, încât bastonul a lovit în acel moment fruntea lui Malios, iar Malios s-a întors indignat şi a tras un picior în piciorul celui care îl lovise şi care, de fapt, l-a nimerit pe Babalis, Babalis s-a enervat şi a reacţionat cu un croşeu în gura lui Malios şi aşa a început lupta între ei:

— M-ai lovit, imbecilule, cretinule!

Apoi cearta s-a extins şi la ceilalţi, fără niciun sens, în mod grotesc, mai ales că în timp ce se băteau unul pe altul, se îndemnau să nu o mai facă:

— Opreşte-te, ce te-a apucat, opreşte-te! Opriţi-vă, gata! Nu vedeţi că îi faceţi jocul? Ocupaţi-vă de el mai bine!

Între timp, rămas singur cu subofiţerul, ai continuat să tragi şi ai tras până i-ai simţit degetele slăbite, cedând puţin câte puţin, şi iată: erai pe punctul de a-i smulge mitraliera, ai smuls-o, ai avut-o în mână! Ai ţintit. Şi imediat cerul ţi-a căzut peste ochi. Negru şi plin de stele. O mie de gheare te-au prins. O mie de frânghii.

Nu, din păcate nu ai leşinat. Bătaia doar te ameţise. Ai deschis pleoapele, te-ai uitat în jur să înţelegi unde te aflai şi ce te imobilizase. Erai din nou pe pat. De data asta te-au legat de glezne, de încheieturi şi un sergent era aşezat pe pieptul tău, iar altul pe picioare. Aplecat deasupra ta, Teofilojannacos gâfâia:

— O să te facem terci, jegosule. Terci!

L-ai privit fix în ochi. Ai fi vrut să îl poţi scuipa în faţă. Să ai puţină salivă pentru a-l scuipa în faţă. Şi limba ta a adunat cele câteva picături de umezeală pe care le mai aveai acolo, le-a adus la buze, iar el a înţeles şi s-a înfuriat:

— Bâta!

Babalis s-a apropiat cu bâta.

— Acum o să vezi, mercenarule!

Bâta s-a năpustit asupra tălpilor tale. O dată, de două ori, de zeci de ori. Bastinado. Metoda de tortură numită bastinado. Ce durere! Ce durere insuportabilă! Nu doar o durere, un şoc electric care se ridică din picioare la creier, din creier coboară din nou spre urechi, apoi în stomac, în pântec şi la urmă în genunchi unde apar spasmele. În timp ce o voce repetă în mod sistematic:

— Ia de-aici! Şi de-aici. Şi de-aici. Şi de-aici. Şi de-aici.

În timp ce gândurile tale se roagă: „Să leşin, Doamne, să leşin! Să nu strig, să leşin!” Dar cum nu strigi? Ai început să strigi. Şi apoi s-a întâmplat ceva şi mai rău: Teofilojannacos ţi-a acoperit gura ca să nu mai strigi: gura şi nasul. Degetul mare şi degetul arătător îţi apăsau pe nas, iar palma pe gură. „Nu, să nu mă sufoc. Asta nu pot suporta. Să îmi dea toate bătăile din lume, dar să nu îmi ia aerul. Un pic de aer, doar un pic de aer, pentru Dumnezeu. Doamne, dacă aş putea să îl muşc. Dacă aş putea să deschid dinţii şi să îi muşc un deget. Şi-ar retrage mâna pentru o clipă şi pentru o clipă aş putea respira.” Ţi-ai adunat toată energia pe care o mai aveai şi ai concentrat-o în maxilare. Încet, foarte încet ţi-ai deschis fălcile şi l-ai muşcat cu putere de degetul mic de la mâna dreaptă, până când a scrâşnit. S-a auzit un ţipăt sălbatic. Teofilojannacos a urlat în timp ce şi-a ridicat mâna sângerândă, cu degetul mic despicat în două. Atunci a început să te linşeze:

— Vânzătorule, Vânzătorule, Vânzătorule! Mercenarule! Curvă ce eşti! Vânzătorule!

Strigau toţi în cor, un cor de uniforme, şi unii te pălmuiau, alţii te loveau cu capul de pat, alţii îţi loveau fiecare parte a corpului, astfel încât nici măcar o singură parte a corpului tău nu mai răspundea impulsurilor, plasa patului îţi străpungea carnea, iar suferinţa era alternată cu o amorţeală care te paraliza. „Să leşin, Dumnezeule! Lasă-mă să leşin, lasă-mă să mă odihnesc, lasă-mă să mor pentru o clipă, măcar pentru o clipă.” Şi în cele din urmă a apărut întunericul. Un întuneric lung, în care ai căzut ca într-un abis eliberator. Şi liniştea. O linişte care îţi zumzăia în urechi precum un roi de viespi, în timp ce gura ţi se umplea de sânge, iar tâmplele ţi-au explodat şi conştiinţa ţi s-a estompat în mult râvnita alinare a pierderii cunoştinţei, a unei morţi temporare.

Când ai redeschis ochii, nu erai legat doar de încheieturi şi de glezne. O curea te imobiliza la înălţimea stomacului şi nu îţi mai simţeai picioarele, braţele sau trunchiul. Îţi simţeai doar faţa, de parcă ai fi fost decapitat şi capul tău a continuat să trăiască pe cont propriu. Ţi-ai trecut limba peste buze. Ţi s-au părut enorme şi te-ai gândit că probabil erau înfricoşător de umflate. Ai încercat să îţi deschizi pleoapele. Au rămas lipite şi te-ai gândit că probabil şi acestea erau teribil de umflate. Dincolo de cortina de gene lipicioase, nişte figuri neclare respirau cu dificultate. Una dintre ele râdea:

— Ce corvoadă!

Apoi a apărut o umbră care respira normal şi Teofilojannacos i-a spus:

— Uite-l! El e?

Umbra s-a apropiat de tine, s-a aplecat deasupra ta acoperindu-te precum un nor şi cu o voce ezitantă te-a întrebat:

— Mă recunoşti?

Ai răspuns cu un „nu” foarte slab.

— Mincinosule! Aţi fost împreună la cursul de ofiţeri cadeţi şi nu îl recunoşti? a intervenit Teofilojannacos.

Umbra s-a aplecat din nou. Poate că înţelesese că nu erai Georgios, dar nu avea curaj să afirme acel lucru cu încredere.

— Deci? l-a presat Teofilojannacos.

Umbra tăcea şi te uda cu picuri de sudoare.

— Haideţi, este el sau nu? a insistat Teofilojannacos.

— Nu aş şti să zic. Trebuie să fie el, dar îmi pare schimbat. Poate pentru că l-aţi adus în aşa o stare.

— Bine, reveniţi mâine.

A doua zi a revenit. Şi în ziua următoare şi apoi în următoarea. Dar în fiecare zi a răspuns la fel deoarece cu fiecare zi care trecea erai tot mai de nerecunoscut, te-au măcelărit tot mai mult. Ofiţeri, sergenţi şi soldaţi, adică fii ai poporului, ai acelui popor pentru care plângeai, sufereai, te zbăteai, pe care îl iertai mereu, căruia îi găseai scuze pentru orice nelegiuire: „Nu este vina poporului.” Cinci ani mai târziu, când te-am dus să faci nişte radiografii pentru a afla motivele pentru care respirai cu dificultate, radiologul a ridicat şocat planşa şi a exclamat:

— Dar ce i s-a făcut acestui om? Nu are nicio coastă intactă!

Chiar nu aveai niciuna. Ţi le-au rupt pe toate lovindu-te cu o bară de metal. În schimb, piciorul stâng ţi-a fost zdrobit prin lovituri de bâtă, de aceea mergeai de parcă ai fi avut un picior mai scurt. În ceea ce priveşte încheieturile, ţi le-au luxat ţinându-te agăţat de tavan ore întregi, legat de o frânghie, până când ţi s-au atrofiat umerii şi braţele, iar carpul şi metacarpul s-au desprins unul de celălalt: încheietura dreaptă îţi era deformată de un fel de băşici cu edem, care se iritau în mod îngrozitor la contactul cu ceasul. „Nici măcar ceas nu mai pot purta!” Pe piept aveai nenumărate găurele pentru că acolo ai fost ars de multe ori cu ţigara, iar pe spate şi pe şolduri aveai încă urmele rănilor provocate de cravaşa din oţel. Aveai cicatrici şi pe picioare, pe fese, în jurul organelor genitale. Dar cea mai impresionantă era cea de pe coaste: se datora unor tăieturi pe care ţi le făcuse Teofilojannacos cu deschizătorul său ciuntit de scrisori, în timp ce Konstantinos Papadopoulos, fratele lui Papadopoulos, îţi ţinuse revolverul îndreptat către tâmplă.

— Ţi-l bag în inimă, ţi-l bag în inimă!

Acolo carnea nu şi-a revenit cum trebuie, era acoperită de nişte excrescenţe care arătau ca un basorelief de lacrimi albe, pe care dacă le atingeai aveau duritatea unor boabe de orez. În ziua radiografiei, doctorul le-a atins neîncrezător cu degetele şi a spus, bâlbâindu-se:

— Incredibil! Dumnezeule!

Ca să nu mai vorbim de torturile care nu lasă urme vizibile; de exemplu, faptul că erai trezit imediat după ce leşinai epuizat de somn sau faptul că erai sufocat. S-au prins că la asta aveai cea mai mică toleranţă, comparativ cu oricare altă formă de tortură, aşa că recurgeau mereu la ea. Însă după ce l-ai muşcat de degetul mic pe Teofilojannacos, au folosit o pătură: îţi apăsau nasul şi te apăsau pe gură cu o pătură. Am lăsat la urmă abuzul sexual. Nu mi-ai povestit niciodată, mai ales despre aceste forme de tortură: dacă îţi puneam întrebări ţintite, deveneai palid şi te închideai în tăcere. Dar despre una dintre ele nu ai păstrat tăcerea: despre acul din uretră. Te dezbrăcau, te legau de pat, îţi pipăiau penisul până când devenea erect şi când se întărea îţi introduceau în el un ac de fier: mare cam cât un ac de croşetat. Apoi îl înroşeau cu bricheta, iar efectul era similar cu cel al unui şoc electric. Pentru a te împiedica să mori, un medic îi asista cu stetoscopul.

* * *

Au continuat timp de cincisprezece zile, bombardându-te cu întrebări la care nu ai fi putut răspunde nici măcar dacă ai fi vrut, pentru că îi erau adresate lui Georgios.

— Răspunde, locotenente! Cine te-a ajutat? Din ce cazarmă ai luat explozivul? Cine ar fi beneficiat de pe urma complotului? Cum se numesc complicii tăi, unde sunt? Unde este fratele tău, Alexandros? Când l-ai văzut ultima oară? În ce casă te-ai ascuns după ce ai evadat de pe navă, cine ţi-a deschis hubloul?

Iar tu ai tăcut. Ai deschis gura doar pentru a geme sau pentru a ţipa. Apoi, în cea de-a cincisprezecea zi, a apărut un bărbat îmbrăcat în albastru, cu cămaşă albă şi cravată albastră. Avea mâinile foarte îngrijite, cu unghii lucioase, care păreau acoperite de un strat de lac, iar acesta a fost primul lucru pe care l-ai observat la el deoarece în acele mâini se afla un dosar pe care era scris numele Georgios şi abrevierea „Strict secret”. I-ai privit chipul abia după aceea; nu reuşeai să îţi iei ochii de la dosar, iar chipul i se potrivea cu mâinile: bărbierit atent, masat cu grijă. Trăsăturile îi erau drepte şi severe: fruntea înaltă, nasul lung, gura subţire. În spatele lentilelor groase, ochii lui erau pătrunzători şi ageri. Te-a examinat pentru o clipă, cu o detaşare extremă, aproape ca şi cum ai fi fost un obiect şi nu o persoană. A început să îşi răsfoiască hârtiile, în linişte. În cele din urmă şi-a mişcat buzele şi, cu o voce ca de gheaţă, a spus:

— Sunt maiorul Nicolas Hazizikis, comandantul ESA. Hai să vorbim puţin, Alexandros. Te simţi mai bine, Alexandros? Sau ar trebui să îţi spun Alekos?

* * *

„Adevăratul inchizitor nu te loveşte. Îţi vorbeşte, te intimidează, te surprinde. Adevăratul inchizitor ştie că un interogatoriu bun nu constă în tortură fizică, ci în chinurile psihologice care urmează torturii fizice. Ştie că cei interogaţi, cu trupurile transformate într-o adunătură de răni, vor fi fericiţi să se refugieze în cineva care îi chinuie doar prin cuvinte şi atât. Ştie că, după atâta suferinţă, nimic nu îi va îndoi rezistenţa fizică şi morală mai mult decât un anunţ calm că şi mai multă suferinţă va urma. Adevăratul inchizitor nu joacă niciodată rolul unui personaj în comedia care se numeşte Interogatoriu: înainte de a ţi se arăta, el aşteaptă să cadă cortina după primul act. Abia atunci, ca un regizor care coordonează munca întregii echipe, intervine, dozând întrebările cu răbdare, studiind răspunsurile cu inteligenţă, acceptând tăcerile cu politeţe. Oricum el nu are nevoie de revelaţii spectaculoase sau imediate. Mai degrabă îl interesează informaţiile mici din care să compună mozaicul care îi va permite să identifice punctele vulnerabile ale victimei sale, să îi provoace acesteia sentimente de incertitudine, de teamă şi în cele din urmă de abandon total. Din acest motiv, atunci când inchizitorul apare, nu este suficient doar să refuzi să îi răspunzi. E nevoie să refuzi dialogul, orice formă de dialog, şi să îţi menţii creierul în alertă. Desigur, este dificil:

tortura fizică duce la o funcţionare mai slabă a creierului. Dar este necesar să depui un efort dacă vrei să înţelegi unde a ajuns ancheta şi ce au descoperit sau nu. Aşa că, trebuie să fii ochi şi urechi. Şi ai nevoie de memorie şi de creativitate pentru că inchizitorul nu are deloc imaginaţie: este un tip care vede puterea ca pe un fenomen extern, ca pe un cumul de mijloace prin care să menţină starea de fapt fără a depune eforturi. Nu că ar fi vreun idiot sau vreun vanitos însetat de glorie: de multe ori nu este condus nici măcar din ambiţii personale, ci se mulţumeşte să rămână un necunoscut cu puţină autoritate, adică să rămână în anticamera Puterii. Nu pentru că ar fi neapărat rău sau corupt: de multe ori este condus de o ură reală faţă de dezordine şi de o iubire sinceră faţă de Ordine. Însă puterea totalitară, opresorul, este zeul său, iar modelul său de ordine este reprezentat de simetria crucilor dintr-un cimitir. În acest tip de simetrie se include şi pe el însuşi, fără a opune rezistenţă: nu e capabil să îşi imagineze nimic nou sau diferit. Lucrurile noi sau diferite îl sperie. Fiind devotat precum un preot metodelor deja testate, divinizează regulamentele şi le respectă aşa cum respectă banalele canoane ale eleganţei: haină albastră, cămaşă albă, cravată albastră. Adevăratul inchizitor este un om înfiorător. Din punct de vedere filosofic, el este adevăratul fascist, adică fascistul fără partid, care deserveşte toate tipurile de fascism, toate tipurile de totalitarism, toate regimurile, cât timp acestea contribuie la aşezarea oamenilor într-o ordine, ca nişte cruci, în cimitir. Îl găseşti oriunde există o ideologie, un principiu absolut, o doctrină care îi interzice individului să fie el însuşi. Are sedii în fiecare colţ al Pământului, capitole dedicate în fiecare volum de istorie, este cel care, nu de mult, a deservit tribunalele Inchiziţiei catolice sau pe cele ale celui de-al Treilea Reich, cel care în zilele noastre

vânează vrăjitoare prin dictaturile din Orient şi din Occident, de dreapta sau de stânga politică. El este etern, omniprezent, nemuritor. Şi nu e niciodată om. Se poate îndrăgosti, dacă este necesar poate plânge şi poate suferi ca şi noi, poate că are şi un suflet. Dar dacă se întâmplă să aibă unul, acesta se află îngropat într-un mormânt atât de adânc, încât ar fi nevoie de un buldozer pentru a-l scoate de acolo. Dacă nu înţelegi asta despre el, nu îi poţi ţine piept şi a-i ţine piept devine pur şi simplu un act de mândrie personal. Să ne înţelegem, mândria personală este legitimă, ba chiar necesară. Cu toate acestea, a fi doar mândru şi atât ar fi o eroare politică: a-i ţine piept celui care te interoghează nu înseamnă doar a demonstra că eşti un erou, precum Sfântul Sebastian sau precum martirii de la Colosseum, ci înseamnă şi să îţi umileşti inchizitorul pe plan profesional şi mental, să îl faci să se îndoiască de sine şi de sistemul pe care el îl reprezintă, să îi răzbuni pe toţi cei care au fost zdrobiţi de graţioasa lui ferocitate.”

Acesta e un scurt eseu pe care l-ai scris mulţi ani mai târziu într-o carte, pe când povestea ta era pe punctul de a se încheia, iar în el se află motivul urii tale faţă de Hazizikis: singurul torţionar pe care nu aveai să îl ierţi niciodată. O ură densă, dureroasă, încăpăţânată. O ură care a explodat în momentul în care ţi-a pronunţat numele, dovedind că ştia cine erai.

— Te simţi mai bine, Alexandros? Sau ar trebui să îţi spun Alekos?

Iar tu ai continuat să îl priveşti, incapabil să răspunzi că da sau că nu. Ai fi dat multe pentru a-i răspunde că da sau că nu. Dar cuvintele nu ţi-ar fi ieşit din gură, nici dacă ţi-ar fi fost tăiată limba. Ceea ce te-a făcut să amuţeşti nu a fost neapărat faptul că fuseseşi recunoscut şi nici conştientizarea a ceea ce însemna acel lucru: arestarea lui Nicos şi a celorlalţi, implicarea lui Giorkatzis, scandalul care avea să izbucnească, pentru că, dacă reuşiseră să îţi descopere identitatea în doar câteva zile, nu avea să mai dureze mult până să afle cine îţi dăduse explozivul şi cum fusese transportat la Atena. A fost siguranţa lui în atacuri, condescendenţa lui plină de dispreţ, detaşarea cu care te-a tratat. Teofilojannacos şi asistenţii săi erau umani în bestialitatea lor: atât de umani, încât să se teamă de tine şi să se înfurie. În schimb, el nu era nici furios şi nici nu se temea de tine; stătea în spatele biroului, cu mâinile sale frumoase şi cu hainele sale impecabile, îşi scotea calm ochelarii, şi-i curăţa uitându-se la lentile în loc să se uite la tine, şi-i punea la loc trăgând de timp cu o tuse uşoară, pe scurt, se comporta de parcă ar fi fost în perfectă siguranţă. De altfel, nu a dorit pe nimeni acolo care să te supravegheze. A poruncit să îţi fie scoase cătuşele, ţi-a oferit un scaun şi apoi a reînceput să vorbească pe tonul cuiva care poartă mai degrabă o conversaţie într-un bar, decât un interogatoriu la sediul ESA.

— Taci? Ei bine, tăcerea e o formă de aprobare. Deci te simţi bine. Acest lucru mă bucură pentru că măcar cineva din familia voastră ar trebui să se simtă bine. Când au aflat, tatăl tău a făcut infarct, iar mama ta a fost pe punctul de a înnebuni. Câte nu ne-a mai spus când am mers să le percheziţionăm casa! Nu i-a plăcut că i-am răsturnat vreo câteva fotolii şi a fost indignată pentru că i-am confiscat fotografiile din albume şi pentru că am vrut

să ştim de unde primise un anumit pachet cu bani. Ţipete, strigăte, insulte. Am fost obligaţi să o arestăm. La fel şi pe tatăl tău, mă înţelegi. Îţi zic, întotdeauna e trist să arestezi doi bătrâni, dar nu am avut de ales. Îi ţinem la sediu. Va trebui să îi ţinem acolo un pic. Câteva luni, credem. Eh, da: ai cauzat o mulţime de probleme pentru o mulţime de oameni. Dacă nu ar exista graniţe şi imunităţi diplomatice, ni s-ar umple toate celulele. Dar ţie nu-ţi pasă, nu-i aşa?

Un sunet răguşit:

— Nu.

— Ei, în regulă, este dreptul tău. Dacă nu mă înşel, un bun revoluţionar nu are sentimente sau nu îşi permite să le aibă. Este pregătit să îşi sacrifice tatăl, mama, prietenii, pe oricine. Nu îi e greu să o facă deoarece nu îi pasă. Nu are inimă. Tu ai inimă?

— Nu.

— De asta mă temeam. Dar ai buzele uscate, văd că pronunţi cuvintele cu dificultate. Vrei un pahar de apă?

— Da.

— Foarte bine.

A sunat din clopoţel şi Babalis a intrat, extrem de politicos şi separat de jumătatea sa:

— Da, domnule maior.

— Prietenul nostru ar dori un pahar cu apă. Are buzele uscate.

Apoi ţi s-a adresat din nou:

— Deci, unde am rămas? Aaa, da: la inimă. Tu nu eşti căsătorit, nu-i aşa? Nici măcar nu ai o prietenă stabilă. Ai din când în când o aventură, dacă se întâmplă, dacă ai timp, dar fără a te lega de alte persoane. Fără iubire. Singura ta iubire este politica şi pun pariu că nu ai fost niciodată îndrăgostit. Dar înţeleg şi acest lucru: un bun revoluţionar nu trebuie să se lase distras de asemenea prostii. Sau poate că informaţiile mele sunt inexacte, poate că mă înşel şi ai o femeie?

Alte sunete răguşite:

— Şi tu, Hazizikis?

— Nu, nici eu. La fel ca şi tine, nu sunt căsătorit, şi tot la fel ca tine, nu sunt nici îndrăgostit. Noi doi avem ceva în comun, o să ajungem să ne înţelegem. Dar iată şi apa.

Babalis se întorsese cu un pahar de apă şi totul s-a petrecut înainte ca vreunul dintre ei să realizeze, deoarece niciunul nu a avut timp să îşi dea seama că nu ai dus paharul la buze. Când au auzit bufnitura şi au simţit că apa i-a udat, tu deja te urcaseşi pe biroul lui Hazizikis pentru a-i tăia gâtul. Hazizikis abia dacă a apucat să evite lovitura ta, aplecându-se într-o parte. În schimb, Babalis nu a apucat. Între tine şi Babalis nu erau obstacole şi ţi-a fost uşor să îl loveşti, chiar dacă a fost doar pentru a-l zgâria şi doar ca un plan de rezervă deoarece scopul tău rămânea Hazizikis: ai acceptat apa pentru el, aşa că te-ai întors spre el cu sticla spartă, tremurând de furie din cauza calmului neperturbat cu care te evitase. Dar el nici măcar nu a tresărit. Nici măcar nu şi-a schimbat expresia. A sunat doar din clopoţel ca să ceară întăriri şi ca să savureze scena care avea să urmeze. Printre întăriri s-au numărat şi cei trei sergenţi care stătuseră în prima zi lângă pat. S-au aruncat imediat asupra ta pentru a bloca braţul care mânuia paharul spart şi tu te-ai luptat cu ei, în timp ce Babalis striga:

— Ţineţi-l bine, ţine-l!

A fost o luptă lungă pentru că, deşi erai imobilizat, nu ai dat drumul paharului, l-ai ţinut aşa cum jucătorii de rugby îşi îmbrăţişează mingea la piept, fără a ţine cont de faptul că paharul îţi rănea degetele, iar atunci când au reuşit să îţi desfacă mâna, degetul mic de la mâna dreaptă îţi era aproape secţionat de la jumătate, tendonul fusese retezat.

— Ei bine, văd că astăzi nu putem conversa, a spus Hazizikis cu vocea sa obişnuită, apoi te-a lăsat pe mâna lui

Babalis, care ţi-a legat mâinile la spate şi care i-a cerut medicului să te coasă interzicându-i să îţi facă anestezie. Dar după o săptămână s-a întors cu costumul său albastru, cu cravata sa albastră, cu cămaşa sa albă, cu unghiile sale îngrijite şi ţi-a zis:

— Ce îţi mai face degetul? Mi s-a spus că eşti curajos, că ai refuzat anestezia. Complimentele mele. Apropo, nu tu eşti cel care a crăpat în două degetul mic al maiorului Teofilojannacos dintr-o singură muşcătură? Acum umblaţi amândoi bandajaţi şi, dacă nu mă înşel, este acelaşi deget mic. Cum spun musulmanii, ochi pentru ochi şi deget mic pentru deget mic. Ei bine, acum să vorbim.

* * *

Îţi spunea mereu:

— Ei bine, acum să vorbim.

Ţi-a spus asta timp de două luni şi jumătate. De fapt, timp de două luni şi jumătate au continuat fără oprire să îţi sfâşie trupul şi sufletul. Teofilojannacos corpul şi Hazizikis sufletul. Dar tu nu ai vorbit niciodată. Deschideai gura doar pentru a-i jigni sau pentru a-i exaspera sau pentru a le spune:

— Da, eu am fost. Am eşuat şi regret acest lucru. Dacă nu voi muri, o voi face din nou.

Ceilalţi au vorbit. Pe rând, îi arestaseră pe toţi şi nu trecea nicio zi fără ca vreunul dintre ei să nu fie adus în faţa ta, pentru a te convinge să cedezi, pentru a te face să înţelegi că rezistenţa ta era inutilă, iar cu faţa tumefiată şi cu privirea lipsită de voinţă, aceştia îţi spuneau:

— Ajunge, Alekos, nu mai ajută la nimic. Noi nu am mai rezistat, am spus totul.

Iar tu, chiar şi când erai legat de pat, chiar şi când erai agăţat de tavan, răspundeai:

— Cine-i ăsta? Ce vrea? Nu îl cunosc.

La sfârşitul lunii septembrie, folosind ceea ce declaraseră ceilalţi, Hazizikis şi Teofilojannacos au pregătit o mărturisire şi ţi-au cerut să o semnezi. O semnătură, doar o semnătură şi nimeni nu avea să te mai tortureze. Ai refuzat. Ţi-au aplicat metoda de tortură numită bastinado şi în timp ce te chinuiau, ţi-au cerut din nou să semnezi. Şi tu ai refuzat din nou. Te-au biciuit cu lanţul şi după ce te-au biciuit cu lanţul, au încercat din nou. Tu ai refuzat din nou. Ai refuzat mereu. Ai fi murit torturat dacă într-o noapte nu ar fi apărut el: generalul de brigadă Ioannidis, şeful suprem al ESA.

Era o noapte rece, era frig la Atena în acea zi de octombrie, iar tu zăceai dezbrăcat pe pat, unde te legaseră, ca întotdeauna, de glezne şi de încheieturi. Un fir de sânge îţi picura din gură pentru că îţi rupseseră încă un dinte cu pumnii, iar faţa ta era ca o mască albă pentru că nu dormiseşi de câteva săptămâni şi nu mâncaseşi de câteva zile. Respirai cu dificultate, cu un gâfâit la baza gâtului, dar cu toate acestea Teofilojannacos îţi striga:

— Indiferent dacă vei vorbi sau nu, noi vom spune că ai vorbit! Indiferent dacă semnezi sau nu, noi vom spune că ai semnat!

Uşa s-a deschis şi Ioannidis a intrat cu pasul său milităresc. Cu pieptul ieşit în afară, cu braţele încrucişate la spate, s-a oprit lângă pat. L-ai recunoscut imediat, ştiai cine era: nu era doar şeful suprem al ESA, era şi cel mai puternic om din Grecia, atât de puternic, încât însuşi Papadopoulos se temea de el. Taciturn, morocănos şi dur cu oricine se apropia de el, inspira teroare tuturor, şi în ciuda faptului că nu făcea nimic pentru a fi remarcat, ba chiar în ciuda faptului că îi plăcea să rămână în umbră, toată lumea îi cunoştea duritatea, incoruptibilitatea şi încăpăţânarea. Se spunea că, dacă ar fi considerat că era necesar, şi-ar fi împuşcat mama şi i-ar fi distrus grădina de trandafiri, deşi era singura iubire pe care îşi permisese să o simtă. Se mai spunea şi că îl dispreţuia fără ascunzişuri pe tiran şi că îl ajutase să execute lovitura de stat fără tragere de inimă şi doar din principiu: de altfel, aceasta ar fi fost imposibilă fără participarea lui. Opt ani mai târziu, când ironia istoriei şi comedia vieţii aveau să îl pună în locul unde te aflai tu acum, adică după gratii, am observat cu uimire că îl respectai, aşa cum cineva respectă mai

degrabă un adversar decât un duşman, şi din acest motiv nu l-ai putut urî. Oare neputinţa ta de a-l urî s-a născut în noaptea aceea? Oare s-a născut din cuvintele pe care i le-a spus lui Teofilojannacos? Cu chipul rigid, cu ochii săi albaştri şi reci, care erau fixaţi asupra ta, Ioannidis a stat câteva clipe în linişte. Apoi, printr-un gest, l-a împins deoparte pe Teofilojannacos şi i-a spus:

— Ajunge! Nu vă mai atingeţi de el. Este inutil să insistăm, nu va vorbi. Se întâmplă ca o persoană dintr-o sută de mii să nu vorbească. Şi el e această persoană.

Apoi a întins mâna spre tine şi, rămânând încremenit în acea poziţie impunătoare, fără a mişca măcar un muşchi de pe chipul său plin de răutate, te-a apucat de mustaţă şi te-a tras încet de ea:

— Eu te voi împuşca, Panagoulis.

Nouăsprezece zile mai târziu, când luna noiembrie sosise împreună cu vânturile din nord, avea să înceapă procesul.

Capitolul doi

Sala era mică şi urât mirositoare deoarece pe coridorul adiacent se aflau aliniate toaletele cu canalizări înfundate. Pe peretele central se afla o icoană care o înfăţişa pe Fecioara Maria cu pruncul binecuvântând victimele acelui

miros neplăcut. Sub icoană se afla masa lungă a judecătorilor Curţii marţiale, aleşi cu toţii dintre ofiţerii loiali ai regimului, îndesaţi în uniformele de culoarea verde-sticlă, cu nasturi de aur şi cu epoleţi roşii. În stânga judecătorilor se afla un magistrat chel, cu faţa dolofană şi uleioasă, din cauza căruia procesul ar fi putut fi considerat neconform, deoarece nu era soldat: reprezentantul Procuraturii, Liappis. În dreapta se afla celula inculpaţilor: încă paisprezece, în afară de tine. Perpendicular pe direcţia celulei şi în faţa judecătorilor se afla masa avocaţilor apărării, care fuseseră numiţi în ultimul moment şi care nu primiseră concluziile anchetei. Umflaţi de frig şi de frică, adunându-şi robele negre în jurul trupurilor, arătau ca nişte păsărele aflate într-un echilibru precar pe un cablu electric. Unul dintre ei a piuit:

— Am avea nevoie de o amânare, am avea nevoie de o amânare!

În spatele lor se afla masa jurnaliştilor, care fuseseră lăsaţi să intre cu precauţie şi cu o mie de interdicţii: fără reportofoane pentru cei care reprezentau posturi de radio, fără camere de filmat pentru cei care reprezentau televiziuni, fără camere foto, mai puţin în acele cazuri în care preşedintele acordase o autorizaţie specială. Pe ultimul rând se afla spaţiul dedicat publicului, unde, pentru a avea acces, era necesar să treci de un fel de examinare: rudele şi prietenii acuzatului nu aveau voie să participe la proces. Tu ai intrat când deja fiecare se afla la locul lui, într-o tăcere înmărmurită. Ai mers ţinând capul sus, încătuşat şi îngrămădit între doi poliţişti care te ţineau strâns de coate. Ai ajuns împreună cu ei în primul rând, chiar lângă celula inculpaţilor, şi numai atunci ţi-au scos

cătuşele. Însă fără a slăbi strânsoarea din zona coatelor. Purtai o uniformă de soldat, care îţi era mare, pe care o aleseseră în mod intenţionat pentru a te face să pari ridicol. Cu două ore în urmă fuseseşi luat la palme pentru că ai refuzat să o îmbraci şi pentru că ai cerut haine de civil, la fel ca ceilalţi paisprezece acuzaţi. Te îmbrăcaseră cu ea chicotind şi spunând că îţi venea foarte bine, mai ales în zona gâtului şi a umerilor. Gâtul ţi se îneca în uniforma aceea, iar umerii tăi păreau că se scufundă în ea. În trei luni pierduseşi mult în greutate, pierduseşi douăzeci de kilograme din greutatea ta normală şi acest lucru se vedea şi pe faţa ta epuizată, pe pometii tăi, care erau piele şi os. O rudă de-a ta, care reuşise să se strecoare înăuntru, te căuta în van în celulă şi şoptea:

— Nu îl văd, nu este acolo, când vine?

Dar ochii tăi erau precum două fântâni pline de viaţă şi cu atâta mândrie zâmbeai, ba chiar cu o fericită obrăznicie, încât oamenilor le era greu să îţi ofere puţină compasiune. De altfel, oamenii nu te cunoşteau, zvonurile legate de calvarul prin care trecuseşi nu părăsiseră niciodată sediul ESA. Nimic din ceea ce ştiau oamenii despre tine nu trecea dincolo de portretul unui mercenar fricos şi dubios, al unui infractor ordinar care acţionase cu scopul de a-şi băga nişte bani în buzunar. Pe scurt, oamenii cunoşteau doar informaţiile furnizate de presa supusă regimului, de acele lude care pe timp de democraţie se prefac a fi apărătorii curajului şi ai libertăţii, dar care, de îndată ce răsare o dictatură, i se supun precum nişte curve şi care, pentru a sluji regimul, îi calomniază pe cei pe care înainte îi lăudau, îi înalţă pe cei pe care înainte îi condamnau, continuând să scrie cu satisfacţie despre imensele adunări din Piaţa

Veneţia sau despre virtuţile de sportiv ale dictatorului care, la şaptezeci şi patru de ani, încă mai înoată în râul Yangtze şi care, după ce dispare pericolul, după ce revine democraţia, o iau de la capăt, nepedepsiţi, fără să păţească vreodată nimic, dat fiind că este nevoie de ei tot atât cât e nevoie de cizmari sau de gropari. Ce s-ar face ei fără ei noii stăpâni? Cum s-ar descurca fără ei liderii puterii care comandă, care promit, care înspăimântă? Opt ani mai târziu, după moartea ta, aveau să te ridice în slăvi. Aveau să scrie în ziarele lor atánatos, nemuritorul, atánatos. Acum însă te jigneau. Şi aşa nu exista vreun partid, vreo ideologie organizată sau vreo religie recunoscută care să te apere.

Au citit acuzaţia: tentativă de subminare a statului, tentativă de asasinat asupra şefului statului, deţinere de exploziv şi de arme, dezertare. Ai ascultat fără să clipeşti, fără să încetezi să zâmbeşti. Toate acele lucruri erau adevărate şi nu intenţionai să le negi. Dar apoi au spus că îţi recunoscuseşi toată vina într-un document semnat, în care îţi denunţaseşi complicii, iar în acel moment până şi cei mai orbi au putut realiza cine erai. Pentru că te-au văzut eliberându-te din strânsoarea celor doi poliţişti, sărind în picioare, ridicând degetul arătător spre judecători şi spunând:

— Mincinoşilor! Semnătura mea nu se află pe acele documente şi o ştiţi prea bine! Orice document care are semnătura mea este un fals creat de Hazizikis şi de Teofilojannacos şi o ştiţi prea bine, voi, cei care slujiţi tirania!

— Inculpatul va face linişte!

— Cui îi spuneţi voi să facă linişte? Cine sunt cei care mă acuză? Voi? Voi îndrăzniţi să mă acuzaţi, voi? Eu sunt cel care vă acuză, eu sunt cel care vă denunţă, eu sunt cel care vă condamnă pentru minciunile şi pentru torturile voastre!

Şi ai încercat să îţi deschizi cămaşa pentru a le arăta măcar cicatricile de pe piept sau plăgile prin înjunghiere de pe coaste, făcute de Teofilojannacos.

— Inculpatul nu se va dezbrăca în această sală!

— Ba o să mă dezbrac dacă este necesar să ofer dovezi!

— Ce dovezi?!

— Dovezi ale torturilor pe care le-am îndurat în timpul interogatoriului! Înjunghieri, bătăi cu bastonul şi cu bâta, biciuiri cu cravaşa...

— Linişte!

— ...arsuri cu ţigara pe organele genitale! Bastinado aplicat la tălpi...

— Linişte!

— ...ace în uretră, torturi sexuale...

— Linişte! Inculpatul va face linişte!

— ...sufocare, şuturi, palme! Chiar şi înainte de a intra în această sală, am fost bătut! Şi de nouăzeci de zile, nouăzeci, nu mi-au fost scoase cătuşele! Nici măcar pentru a dormi, nici măcar pentru a urina! Cer, solicit, ca un doctor să îmi examineze corpul în această sală şi să constate că ceea ce spun este adevărat! Solicit să se deschidă o anchetă pentru fals maiorului Hazizikis şi maiorului Teofilojannacos. Solicit ca cei doi, împreună cu comisarul adjunct Babalis, comisarul adjunct Malios, împreună cu fratele preşedintelui, Costas Papadopoulos, şi alţi ofiţeri din ESA pe care îmi rezerv dreptul de a-i numi, să fie trimişi în judecată pentru tortură. Solicit...

— Inculpatul va lua la cunoştinţă că aceste lucruri nu ţin de proces!

— Dacă nu ţin de proces, domnilor judecători, am dreptate de două ori în a vă numi slujitori ai regimului.

Ai fost condamnat pe loc la doi ani de închisoare pentru ofense aduse Curţii şi autorităţilor.

Procesul a durat cinci zile şi, din punct de vedere legal, a fost o veritabilă farsă. Martorii au fost aceleaşi persoane care s-au ocupat de anchetă sau care te-au torturat: s-au succedat în grabă, confirmând ceea ce menţionau

procesele-verbale, iar avocaţii nu au îndrăznit nici măcar să îi conteste. În apărarea ta au chemat doar două sau trei persoane care au fost ameninţate înainte de a depune mărturie, astfel încât la tribunal au spus tot ce voia Liappis. Din teama de a-l nemulţumi pe tiran, Liappis şi-a jucat rolul cu exces de zel şi fiecare intervenţie a sa a avut ca scop să te discrediteze, să susţină faptul că erai un mercenar aflat în serviciul străinilor, în special al lui Polykarpos Giorkatzis, şi, pe deasupra, că erai un bandit, un aventurier, un luptător detestat de toată lumea. Pentru a dovedi aceste lucruri s-a folosit de mărturisirea a cărei autenticitate fusese deja negată de către tine şi pe care avocatul apărării tot solicita în van să o consulte. Avocatul apărării nu a putut să comunice cu tine, i s-a permis să se apropie de tine doar pentru câteva minute în timpul audierii, iar în acele câteva minute cei doi poliţişti de lângă tine au ascultat, au comentat şi v-au deranjat. În curând, însă, celor doi li s-a alăturat un al treilea poliţist, care s-a aşezat în spatele tău şi care nu te-a mai lăsat să vorbeşti. Cu toate acestea, nu ai renunţat niciodată la atitudinea pe care ţi-ai impus-o şi ai găsit mereu câte un moment în care reuşeai să te ridici în picioare şi să protestezi, să demaşti, să dezvălui lucrurile care erau minciuni, provocându-le judecătorilor o uimire aproape admirativă: nu mai văzuseră niciodată un om care risca să primească pedeapsa cu moartea transformându-se din acuzat în acuzator cu atâta fermitate, cu atâta luciditate! „Oare e nebun sau sinucigaş, oare tipul acesta nu înţelege că practic cere să fie condamnat?” Sigur că tu înţelegeai acest lucru, ştiai că prin acel comportament îţi riscai viaţa, că o aruncai pe masa judecătorilor ca pe o carte de joc pe masa de ruletă: rouge ou noir, et rien ne va plus[9]. Însă tu

[9] Expresie folosită cu sensul de „zarurile au fost aruncate” (fr., în original) (n.tr.).

nu jucai la noroc, jucai într-un mod ştiinţific, calculând cu perspicacitate şi cu detaşare consecinţele fiecărui gest, consecinţele fiecărei propoziţii, înzestrând fiecare act provocator cu doze egale de raţiune şi de curaj, de impulsivitate şi de viclenie: precum un jucător bun, care nu se apropie de masa ruletei pentru a câştiga sume nesemnificative. Aveai să-mi explici aceste lucruri câţiva ani mai târziu. Aşa era, mi-ai explicat tu, exista doar o şansă foarte mică de supravieţuire. Să zicem că un singur procent. Existau nouăzeci şi nouă la sută şanse să fii împuşcat. Dar tocmai de aceea trebuia să pariezi pe ceva major, să foloseşti un sistem care să îi uimească şi să îi tulbure, care să semene o sămânţă de îndoială în cei care te acuzau: „Este atât de sigur pe el, încât poate că spune adevărul.” Aşa că pe zi ce trece ai devenit tot mai hotărât, tot mai agresiv, ridicându-te cu mândrie deasupra celorlalţi inculpaţi care se umileau negând, justificându-se, poate chiar acuzându-se unii pe alţii sau aruncând vina asupra ta. Şi speranţa de a câştiga acel unic procent a crescut şi a tot crescut.

Dar apoi a venit ziua în care a trebuit să îţi faci pledoaria şi în care urma să fii pus sub acuzare de către Liappis, iar atunci s-a întâmplat ceva ce nu prevăzuseşi: te-ai îndrăgostit de ideea de a muri. De ce ar fi trebuit să mai continui acel joc? Ca să vezi cum erai condamnat la ceva ce ai fi putut solicita oricum cu mândrie sau pentru a juca rolul de victimă? Dar rolul de victimă trebuie întotdeauna respins, nu câştigi niciodată nimic jucând rolul de victimă şi, iată, aceea era ocazia pe care ţi-o doreai: să arăţi lumii cine erai şi în ce credeai. Presa supusă regimului nu avea să ţină cont de ceea ce aveai să spui, desigur, însă jurnaliştii străini, da. Ei nu riscau nimic nesupunându-se, aşa că aveau să spună adevărul despre tine, un om care a

trăit şi care a murit ca un om, fără să se lase îndoit, fără să se lase speriat, fără să se resemneze, care a vorbit despre singurul lucru posibil, despre singurul lucru care contează, despre libertate. Şi poate că şi alţii aveau să vorbească despre asta: la tine în ţară. Unii judecători, unii avocaţi, unii poliţişti cărora avea să le pară rău. Şi multă lume avea să afle. Şi după ce aveai să mori, aveau să te iubească şi poate chiar să te imite. Şi nu aveai să mai fii singur.

— Inculpatul trebuie să se ridice!

Preşedintele te-a chemat. Conform procedurii, acuzatul trebuia să vorbească înaintea reprezentantului Procuraturii. Cei trei poliţişti au slăbit strânsoarea. Te-ai ridicat. Ai privit pe rând în ochi fiecare judecător. Şi apoi vocea ta s-a auzit fermă, răsunătoare. Incredibil de frumoasă.

* * *

— Domnilor judecători ai Curţii marţiale, voi fi concis. Nu vă voi plictisi. Nici măcar nu voi insista asupra infamului interogatoriu la care am fost supus: îmi ajunge ceea ce am spus deja despre asta. Înainte de a analiza acuzaţiile care se aduc împotriva mea, prefer să insist asupra unui alt aspect al ruşinoasei anchete care s-a realizat în legătură cu mine: tentativa dumneavoastră de a susţine acuzaţia cu dovezi false, cu elemente neadevărate, cu mărturii învăţate în avans sau impuse martorilor, de ambele părţi.

De fapt, pledoaria mea nu se vrea a fi o autoapărare şi nici nu va fi. Mai degrabă, se vrea a fi o acuzaţie şi chiar asta va fi: pornind de la documentul fals care mi-a fost atribuit şi care a fost firul roşu al întregului proces. Un document important, după părerea mea, deoarece este specific tuturor proceselor care au loc în ţări în care legea a fost ucisă odată cu libertatea. Nu, nu sunteţi singurii care comit asemenea josnicii. Cu siguranţă, în timp ce eu rostesc aceste cuvinte, şi alţi patrioţi din ţări lipsite de legi şi de libertate sunt judecaţi de curţi marţiale care deservesc regimuri tiranice şi sunt condamnaţi pe baza unor dovezi false, a unor elemente neadevărate, a unor mărturii învăţate în avans sau impuse martorilor, a unor confesiuni similare celei pe care eu niciodată nu am făcut-o şi nici nu am semnat-o: lucru demonstrat de faptul că nu are semnătura mea, ci e semnată de nişte torţionari care se numesc Hazizikis şi Teofilojannacos. Mai mult, de nişte torţionari lipsiţi de respect pentru gramatică. Azi-noapte am avut, în sfârşit, ocazia să citesc acele foi şi mi-ar fi greu să vă spun dacă m-am înfiorat mai mult din cauza minciunilor sau din cauza erorilor gramaticale pe care acestea le conţin. Dacă le-aş fi văzut în avans, vă asigur că, şi dacă aş fi fost în comă, aş fi sugerat câteva corecţii. Vai de mine, de ce analfabeţi beneficiază acest regim! S-ar zice că ignoranţa merge mână în mână cu cruzimea. Ei bine, domnilor judecători ai Curţii marţiale, dumneavoastră ştiţi foarte bine că utilizarea unui document fals este inacceptabilă atât din punct de vedere moral, cât şi din punct de vedere legal. Şi din moment ce procesul a fost construit pe baza unui asemenea document, aş fi avut dreptul să-l invalidez. Nu l-am invalidat pentru că nu am vrut să vă fac să credeţi că mi-ar fi frică să înfrunt acuzaţiile. Bineînţeles că accept acuzaţiile. Nu le-am infirmat niciodată. Nici în timpul

interogatoriului, nici în faţa dumneavoastră. Iar acum voi repeta, cu mândrie: da, eu am fost cel care a pus explozivul şi eu am detonat cele două bombe. Asta pentru a-l ucide pe cel pe care voi îl numiţi preşedinte. Şi regret doar că nu am reuşit să îl ucid. De trei luni aceasta este cea mai mare durere a mea, de trei luni mă întreb cu durere unde am greşit şi mi-aş da şi sufletul ca să mă pot întoarce şi să reuşesc. Deci nu acuzaţia în sine este cea care îmi provoacă indignare: ci faptul că prin acele foi aţi încercat să mă împroşcaţi cu noroi, insinuând că eu i-aş fi implicat pe ceilalţi inculpaţi, că eu aş fi rostit numele care au fost menţionate în această sală. De exemplu, numele ministrului cipriot Polykarpos Giorkatzis. În asta constă infamia voastră, dar şi specificul ei. Pentru a fi siguri, acuzatorii mei au spus despre cazierul meu că era murdar, au spus că atunci când eram băiat am fost un golănaş şi că am devenit un delincvent, un hoţ şi un mercenar la maturitate. Dosarul meu penal se află în faţa dumneavoastră, domnilor judecători ai Curţii marţiale, şi puteţi verifica faptul că nu am fost niciodată nici golănaş, nici delincvent, nici hoţ şi nici mercenar. Am fost mereu şi sunt un luptător, unul care luptă pentru o Grecie mai bună, pentru un viitor mai bun, în fine, pentru o societate care să creadă în umanitate. Mă aflu aici pentru că eu cred în Om. Iar a crede în Om înseamnă a crede în libertatea sa. În libertatea de a gândi, de a te exprima, de a critica, de a te opune: adică în tot ceea ce a distrus acum un an lovitura fascistă de stat a lui Papadopoulos. Şi iată-ne ajunşi la prima acuzaţie care mi se aduce.

Primul cap de acuzare, primul şi ca importanţă, este tentativa de subminare a statului: articolul 509 din Codul penal. Şi nu vi se pare paradoxal că cei care folosesc articolul împotriva mea sunt exact cei care l-au încălcat pe

21 aprilie 1967? Deci cine ar trebui se afle în această celulă? Eu sau ei? Orice cetăţean cu un pic de creier şi cu un pic de curaj ar răspunde că ei. Şi ar mai adăuga ceea ce voi adăuga eu acum: transformându-mă într-un nelegiuit, refuzând să recunosc autoritatea tiranului, de fapt, eu am respectat şi nu am încălcat articolul 509. Însă nu mă amăgesc că m-aţi putea înţelege în această privinţă deoarece, dacă lovitura de stat ar fi eşuat, şi voi aţi fi fost aici, în această celulă, domnilor judecători ai Curţii: nu doar liderii Juntei. Aşa că nu o să mai spun nimic despre asta şi o să trec la cea de-a doua acuzaţie: dezertarea. Este adevărat: am dezertat. La câteva zile după lovitura de stat, mi-am abandonat unitatea şi am plecat în străinătate cu un paşaport fals. Mi-aş fi dorit să o fac chiar în ziua loviturii de stat şi nu după aceea. Dar tocmai din acest motiv ar trebui să fiu achitat: în ziua loviturii de stat situaţia era foarte tensionată cu Turcia şi, dacă ar fi izbucnit războiul, datoria mea de grec ar fi fost să lupt şi nu să dezertez. Şi tocmai pentru că războiul nu a izbucnit, m-am grăbit să îmi îndeplinesc cealaltă datorie: să dezertez. Domnilor judecători ai Curţii, da, a deservi armata supusă unei dictaturi, aceea ar fi fost o trădare. Aşa că am ales să fiu dezertor şi sunt mândru de alegerea mea, şi acestea fiind spuse, iată-ne ajunşi la acuzaţia care contează cel mai mult pentru voi: tentativa de asasinat asupra şefului statului. Voi începe prin a afirma că, în ciuda bârfelor răspândite de torţionarii mei, mie nu îmi place violenţa. O urăsc. Nici măcar nu aprob asasinatul politic. Atunci când acesta are loc într-o ţară în care există un parlament liber, iar cetăţenilor li se dă libertatea de a se exprima, de a se opune, de a gândi în mod diferit, condamn cu dezgust şi cu mânie asasinatul politic. Însă atunci când un guvern se impune prin violenţă şi când prin violenţă îşi împiedică cetăţenii să se exprime, să se opună

şi chiar să gândească, atunci a recurge la violenţă devine o necesitate. Ba chiar un imperativ. Iisus Hristos şi Gandhi v-ar putea explica aceste lucruri mai bine decât mine. Nu există nicio altă cale şi faptul că eu nu am reuşit nu contează. Vor urma alţii. Şi vor reuşi. Pregătiţi-vă şi tremuraţi! Nu, domnule preşedinte, vă rog, nu mă întrerupeţi! Sunt pe punctul de a ajunge la cea de-a patra acuzaţie şi în curând veţi putea să strigaţi în toate cele patru zări că dumneavoastră nu vă tremură uniforma. Cea de-a patra acuzaţie: deţinerea de exploziv. Ce altceva pot să mai adaug pe lângă ceea ce v-am spus deja? Am explicat că doar două dintre persoanele acuzate împreună cu mine ştiau că eram pe cale să comit un atentat, însă nu ştiau ce atentat. Mi-am asumat responsabilitatea şi pentru cele două bombe care au explodat în aceeaşi dimineaţă în parc şi la stadion. Am clarificat şi faptul că ele avuseseră doar un scop demonstrativ, că au reprezentat un avertisment şi din acest motiv fuseseră detonate astfel încât să nu cauzeze victime în rândul populaţiei. Dacă persoanele împreună cu mine au declarat altceva în documentele pe care le-au semnat, nu contează. Acelea sunt documente obţinute prin tortură; dacă eu i-aş tortura pe Hazizikis şi Teofilojannacos, aş putea să îi fac să spună până şi că mamele lor sunt prostituate şi că taţii lor sunt poponari. Şi presupun că tot prin metode similare a fost obţinută şi acea calomnie despre Polykarpos Giorkatzis. Ştiu! Papadopoulos ar da orice ca acea calomnie să fie adevărată. La fel şi Ioannidis. Astfel, ar avea un pretext să invadeze Ciprul, să îi zdrobească independenţa, aşa cum au zdrobit aici democraţia. Dar amândoi vor fi nevoiţi să se resemneze: niciun politician străin nu este implicat în lupta pe care o reprezint. Lupta mea se duce aici, acasă, domnilor, nu în străinătate; pe bună dreptate, gruparea mea poartă numele de Rezistenţa greacă. Iar dacă ar fi ca

Polykarpos Giorkatzis să lucreze pentru Rezistenţa greacă, după mine, ar fi prima dată când un simplu soldat cheamă la luptă un ministru al Apărării. Dar atunci, veţi obiecta, de unde a provenit acel exploziv? Domnilor judecători ai Curţii marţiale, nu o să vă spun. Nu am mărturisit nici sub cele mai atroce torturi, oare vă aşteptaţi să o fac într-o pledoarie? Secretul acesta va muri odată cu mine. Şi cu asta am încheiat. Îmi rămâne doar un lucru personal de adăugat. Ca un act de mândrie personală, dacă doriţi. Martorii dumneavoastră au spus că aş fi un om egoist. Ei bine, dacă aş fi aşa, dacă aş fi fost aşa, aş fi rămas liniştit în străinătate. În schimb, m-am întors din străinătate ca să risc şi ca să lupt. Am ştiut ce pericole mă aşteptau. La fel şi acum; ştiu ce pedeapsă voi primi. De fapt, eu ştiu că mă veţi condamna la moarte. Dar nu dau înapoi, domnilor judecători. Ba chiar accept chiar acum această condamnare. Deoarece pentru un luptător adevărat cântecul lebedei este geamătul pe care îl scoate atunci când este împuşcat de plutonul de execuţie al unei tiranii.

O linişte mormântală s-a lăsat peste sala de judecată. Îngheţaţi, judecătorii te-au privit fără să reacţioneze şi a durat câteva minute până când preşedintele şi-a regăsit vocea şi l-a invitat pe Liappis să te pună sub acuzare. Liappis a vorbit mult şi fără a ţine cont de ceea ce spuseseşi, a cerut ca tu şi un alt inculpat, Elefterios Verivakis, să fiţi condamnaţi la moarte, a cerut închisoare pe viaţă pentru Nicos şi pedepse foarte dure pentru aproape toată lumea, după care procesul a fost suspendat timp de o săptămână sub pretextul că unul dintre judecători avea febră. Nu mai ştiau ce să facă. S-a spus că după pledoaria ta, membrii Curţii marţiale nu au căzut de acord, că însuşi Papadopoulos ezita să te împuşte deoarece a înţeles cât de nepopular avea să devină după

aceea, că în urma pledoariei tale au avut loc întruniri agonizante pentru a-l convinge pe Ioannidis, care era hotărât să nu te graţieze. Şi astfel a venit duminica zilei de 17 noiembrie 1968, ziua audierii finale. Tu erai foarte calm, în acele şapte zile şi şapte nopţi nu te răzgândiseşi, ba chiar regretai că nu spuseseşi mai multe şi chiar ai scris un imn în cinstea morţii: „Au plecat porumbeii albi,/ iar cerul s-a umplut de corbi,/ de păsări negre./ Un fâlfâit sălbatic de aripi, plin de groază,/ a acoperit albastrul cerului/ în ultimele clipe. / Aruncaţi pământ în groapă/ pentru ca porumbeii albi să se întoarcă./ Pământ, repede, pământ./ Atât că gropile nu cer doar pământ,/ ci vor cenuşă şi vor sânge,/ vrem morţi,/ aruncaţi-ne morţii!/ Îmbibaţi pământul de sânge!/ Pentru ca porumbeii albi să se întoarcă/ e nevoie de mult sânge.” Aşa că ai intrat în sala de judecată cu acelaşi zâmbet, cu aceeaşi siguranţă, iar vocea nu ţi-a tremurat nici măcar o clipă atunci când preşedintele te-a întrebat dacă mai aveai ceva de adăugat. Iar tu te-ai ridicat ca să spui cuvintele care aveau să îţi distrugă orice şansă de mântuire.

— Domnilor judecători ai Curţii marţiale, în pledoaria sa, procurorul Liappis a menţionat-o pe zeiţa Themis, zeiţa dreptăţii. Dar dacă e să recurgem la mitologie, trebuie să o facem fără a greşi, aşa cum o face el de fiecare dată când deschide gura. Procurorul dumneavoastră general este niţel ignorant, domnilor, nici măcar nu ştie că există două zeiţe Themis: una care, ţinând în mâna dreaptă balanţa şi în mâna stângă sabia, priveşte senină spre balanţă; şi alta care, ţinând în mâna stângă balanţa şi în mâna dreaptă sabia, priveşte spre sabie fiind legată la ochi. Ştiu că dumneavoastră veţi privi sabia legaţi la ochi. Acesta este un proces politic: toate acuzaţiile care mi s-au adus, de la subversiune la dezertare, de la deţinere de exploziv la

atentat, fac parte din aceeaşi acuzaţie, care este una politică. De asemenea, domnilor judecători, nu vă puteţi permite gesturi de tandreţe. Fiecare dintre voi şi-a pus viaţa în joc pe 21 aprilie 1967: a nu mă condamna pe mine ar însemna să vă condamnaţi pe voi înşivă, să vă recunoaşteţi vina. Înţeleg atât de bine, încât nu mă pot gândi la niciun factor atenuant care să vă conducă spre un verdict mai blând, aşa că vă repet: chiar eu sunt cel care invocă pedeapsa cu moartea solicitată de procurorul general. Cer să fiu împuşcat: acest lucru va aduce lumină, din punct de vedere moral, asupra luptei mele şi asupra luptei duse de oricine se va opune acestui regim respingător care striveşte Grecia în prezent.

Iar verdictul a fost: pedeapsa cu moartea pentru tentativa de subminare a statului, pedeapsa cu moartea pentru dezertare, cincisprezece ani de închisoare pentru tentativa de asasinat asupra şefului Statului, trei ani de închisoare pentru deţinerea de exploziv şi de arme, pe lângă cei doi ani primiţi deja pentru infracţiunile comise împotriva Curţii şi a autorităţilor. În total, două condamnări la moarte şi douăzeci de ani de închisoare. Pe Verivakis însă l-au condamnat la închisoare pe viaţă. Ceilalţi au primit sentinţe cuprinse între patru şi douăzeci şi patru ani de închisoare. Generalul Phaedon Gizikis, comandantul armatei greceşti, a semnat imediat actele necesare pentru executarea sentinţei.

* * *

Nu ţi s-a mişcat niciun singur muşchi de pe chip. Nici măcar culoarea feţei nu ţi s-a schimbat. Îndoindu-ţi buzele într-o grimasă ironică, ţi-ai întrebat avocatul:

— Cum poţi să fii împuşcat de două ori?

Apoi, fără a aştepta răspunsul lui, ţi-ai întins mâinile spre poliţişti pentru a fi încătuşat din nou. Aveai să-mi spui peste câţiva ani că, în mod ciudat, te simţeai uşurat, aproape fericit şi nu pentru că te săturaseşi să trăieşti, ci pentru că te săturaseşi să suferi. De obicei, cei care urmează să moară sunt trataţi bine, li se dă o saltea decentă, li se oferă mâncare bună şi poate un pic de coniac, li se trimite un preot cu care să vorbească puţin, li se permite să scrie scrisori familiilor şi prietenilor. Şi cel mai important, nu mai sunt bătuţi. Gata cu tortura, gata cu chinurile. Dar ai înţeles că nu avea să fie aşa, în momentul în care ai fost dus înapoi la ESA şi ai fost aruncat în acea celulă fără ferestre şi fără pat, deoarece acolo te aşteptau trei ofiţeri cu bice, iar la scurt timp după aceea a sosit Teofilojannacos cu Malios şi Babalis. „Nu avem respect pentru gramatică, da? Scriem cu greşeli, da? Suntem analfabeţi, suntem idioţi, da? Acum vei vedea dacă suntem analfabeţi, idioţi, pentru că o să te interogăm aşa cum nu te-am interogat niciodată! Şi nimeni va şti dacă ai murit aici sau în faţa plutonului de execuţie.” Apoi biciul ţi-a aterizat pe spate, pe şolduri, pe picioare: au vrut să ştie dacă un anume Anghelis participase la complotul pentru uciderea lui Papadopoulos. Ai leşinat aproape imediat şi, când ţi-ai recăpătat cunoştinţa, ai avut impresia că visai: în faţa ta se afla Hazizikis cu costumul lui albastru, cu cravata bine legată, cu faţa rasă perfect.

— Bună dimineaţa, Socrate! Sau ar trebui să te numesc Demostene? Nu, comparaţia cu Socrate mi se pare mai potrivită. Şi el era un om înţelept şi el a recitat o pledoarie impresionantă. Felicitări, talentul tău oratoric aproape că m-a emoţionat. Cine ar fi crezut că eşti capabil de aşa ceva? Ei bine, până la urmă, e util ca oamenii măreţi ca voi să fie judecaţi şi condamnaţi să bea cucută[10]: dacă nu ar fi aşa, istoria nu ar afla că existaţi. Oare voi trece şi eu în posteritate precum un nou Meletos[11]?

Ţi-a venit să plângi.

— Pleacă, Hazizikis!

— Şi pentru început, cetăţeni ai Atenei, voi discuta despre acuzaţiile care mi se aduc, despre calomniile cu ajutorul cărora Meletos m-a târât în acest tribunal... Vezi, sunt agramat, dar am memorie. Aş putea să îţi recit şi discursul despre nemurirea sufletului.

Ţi-a venit şi mai tare să plângi.

— Pleacă, Hazizikis!

— Ooo, Simmias[12], dacă moartea e sfârşitul tuturor lucrurilor, atunci pentru cei răi ar fi un noroc neaşteptat să

[10] Aluzie la moartea prin otrăvire a lui Socrate (n.tr.).

[11] Unul dintre acuzatorii lui Socrate, condamnat şi el la moarte mai apoi (n.tr.).

moară, să scape de trupurile lor, întrucât şi sufletele care au comis răutăţi vor fi eliberate odată cu ele.

— Pleacă, Hazizikis!

— Ooo, Socrate, nu înainte de a-ţi pune câteva mici întrebări. Deja ar trebui să mă cunoşti: doar nu crezi că am venit până aici să mă distrez, că m-am deranjat să vin ca să îţi vorbesc despre filosofie. Da' ce faci? Plângi? N-aş fi zis! Ştii să plângi! Dacă plângi, nu-mi poţi răspunde. Şi trebuie să-mi răspunzi, dragule, pentru că vreau să ştiu...

Apoi te-ai întors spre el şi i-ai arătat faţa ta brăzdată de lacrimi.

— Hazizikis! Eu nu o să mor, Hazizikis! Şi într-o zi te voi face şi eu să plângi, Hazizikis! Pentru că într-o zi vei ajunge la închisoare, Hazizikis! Şi cât vei fi în închisoare, o să i-o trag soţiei tale, Hazizikis! O să i-o trag şi o să i-o trag până când va urina sânge, până când o să îi sară capacele, Hazizikis! Şi tu nu vei putea face nimic altceva decât să plângi, jur.

— Imposibil, dragule! Doar ştii că nu sunt căsătorit. Spune-mi mai degrabă dacă...

— Hazizikis! O să te omor, Hazizikis!

---

[12] Simmias din Teba, filosof grec, discipol al lui Socrate (n.tr.).

— Bine, atunci eu plec. O să deleg întrebarea mea unor persoane care nu se deranjează să fie subtile. Oricum trebuie să mori.

Şi te-a lăsat pe mâinile celor trei ofiţeri care de data aceasta te-au biciuit până la sânge pentru a afla dacă în conspiraţie exista un anumit Costantopoulos.

În schimb, în următoarele douăzeci şi patru de ore nu s-a mai întâmplat nimic. A doua zi dimineaţa, pe 20 noiembrie, te-au urcat pe un vas de patrulă. Te-au dus la Egina, unde ai aşteptat trei zile şi trei nopţi ca să fii împuşcat.

* * *

La Egina şi-au luat multe măsuri de precauţie. Au ales o colibă nelocuită din aripa veche a închisorii şi, fără ca nimeni să ştie, ai intrat în cea mai mare linişte pe o uşă secundară, iar în acea curte minusculă au adus douăzeci de gardieni cu mitraliere, plus încă cinci în curtea interioară, încă nouă pe holul colibei şi încă trei la tine în celulă. Treizeci şi şapte de oameni înarmaţi pentru un singur om încătuşat. Ai zâmbit şi ai rugat un sergent să îţi scoată cătuşele măcar pentru puţin timp. Sergentul a răspuns că nu era posibil: ordinele cele mai stricte erau legate chiar de cătuşe.

— De îndată ce are încheieturile libere, se năpusteşte ca o fiară. Este un criminal foarte, foarte periculos.

Singura concesie pe care o făcuseră era legată de uşa celulei: putea să rămână deschisă. Şi, de fapt, nu era o concesie, ci o altă măsură de securitate: dacă l-ai fi atacat pe unul dintre cei trei gardieni, uşa deschisă le-ar fi permis celor de pe hol şi din curtea interioară să se grăbească. Dar cum să îi ataci, cu ce? Celula era mai pustie decât o coajă goală; nu ţi-au dat nici măcar un pat sau o saltea, şi ca să te odihneşti, trebuia să te ghemuieşti pe podea. A intrat un ofiţer cu o hârtie în mână.

— Nu avem timp de pierdut, a spus el, conform legii marţiale, cu excepţia situaţiei în care intervine preşedintele republicii, sentinţa trebuie executată în termen de şaptezeci şi două de ore din momentul în care a fost pronunţată. Deja trecuseră patruzeci şi opt de ore, aşa că, iată, acela era permisul de graţiere: trebuia doar să îl semnezi. Ai luat hârtia, ai citit-o şi i-ai dat-o înapoi, calm:

— Nu.

Ofiţerul a făcut ochii mari:

— Nu... nu semnezi permisul de graţiere? Am înţeles bine?

— Ai înţeles perfect, Papadopoulaki[13], micuţule Papadopoulos. Nu îl voi semna.

Ofiţerul a insistat:

— Ascultă-mă, Panagoulis! Poate crezi că este inutil, dar te înşeli. Sunt autorizat să îţi comunic că preşedintele este dispus să transforme pedeapsa capitală în închisoare pe viaţă.

— Chiar cred. I-ar plăcea să poată spune lumii că i-am cerut chiar lui în dar viaţa mea. I-ar conveni să nu mă împuşte.

— Ţie ţi-ar conveni şi mai mult, Panagoulis. Semnează.

— Nu.

— Dacă nu semnezi, nu mai există nicio speranţă.

— Ştiu.

Ofiţerul a pus foaia la loc în buzunar. Părea că suferă de-a dreptul. De asemenea, părea nesigur dacă să plece sau

[13] Sufixul „-aki” este un diminutiv, apelativul se traduce prin „micuţule Papadopoulos” şi face referire la faptul că militarii sunt nişte micuţi slujitori ai lui Papadopoulos (n.tr.).

nu, aproape ca şi cum ar fi căutat nişte cuvinte cu ajutorul cărora să te convingă, dar nu le găsea.

— Ai vrea... să te mai gândeşti câteva minute?

— Nu.

— Atunci rămâne pe mâine-dimineaţă, cinci şi jumătate, a spus el supărat.

Şi s-a îndepărtat clătinând din cap. Într-un colţ, una dintre cele trei gărzi gemea:

— O, nu! O, nu!

Era un băiat căruia abia dacă îi apăruseră primele fire de barbă, cu uniforma încă nouă, din depozit. Urmărise scena cu gura căscată şi acum te privea de parcă ar fi vrut să plângă. Te-ai apropiat de el şi ai zis:

— Ce-ai păţit, Papadopoulaki?

— Eu...

— Ţi-ai fi dorit şi tu să semnez?

— Da! Da, mi-aş fi dorit!

— Nu ai auzit ce i-am răspuns ofiţerului?

— Ba da, dar...

— Niciun dar, Papadopoulaki. Când este necesar să mori, mori.

— Da, dar tot îmi pare rău.

— Şi mie, a spus cel de-al doilea gardian.

— Şi mie, a spus cel de-al treilea.

Şi acest lucru te-a tulburat tare: parcă trecuseră secole întregi de când o fiinţă umană nu îţi arătase decât răutate. În acele secole existase doar o bătrână care nu făcuse asta, o bătrână de la spitalul militar unde te duceau când intrai în comă din cauza torturilor şi a nemâncatului, cea care curăţa toaletele şi care, într-o zi, văzându-te legat de mâini şi de picioare, se apropiase cu vasul de la peria de WC şi te mângâiase pe frunte cu blândeţe:

— Sărmanul Alekos! Sărmană făptură! Uite în ce hal te-au adus! Şi eşti mereu singur, nu vorbeşti niciodată cu nimeni. Diseară o să vin aici şi o să mă aşez lângă tine şi poţi să îmi povesteşti, bine?

Dar un poliţist a apucat-o de braţ şi a dus-o de acolo cu tot cu vasul ei de la peria de WC şi apoi nu ai mai văzut-o niciodată. Ţi-ai dres glasul pentru a-ţi stăpâni emoţia:

— Veniţi cu toţii aici, Papadopoulaki. Să discutăm puţin despre această chestiune.

Şi, când au ajuns lângă tine, ai început să le explici de ce nu trebuiau să fie nici trişti şi nici inerţi, pentru că trebuia să lupte şi să facă în aşa fel încât moartea ta să servească la ceva. Le-ai recitat chiar şi câteva poezii despre libertate, iar ei au ascultat cu respect, cuprinşi de remuşcări: dacă le plăcea câte o poezie, îşi notau versurile pe pachetele de ţigări.

— Aşa nu o să le uităm.

Toţi trei erau foarte tineri, nişte soldăţei recrutaţi din sate îndepărtate, care ştiau despre tine doar că încercaseşi să îl omori pe tiran, iar ignoranţa lor era atât de nevinovată, încât îţi era greu să te exprimi, să găseşti cuvintele potrivite pentru a te face înţeles.

— Până la urmă, nu contează că nu am reuşit, m-aţi înţeles, Papadopoulaki? Contează doar că cineva a încercat şi că altcineva o să mai încerce în viitor şi o să reuşească, pentru că atunci când mergi pe stradă şi nu deranjezi nicio fiinţă vie, iar altul trece pe acolo şi te ia la palme, tu ce faci?

— Îi dau şi eu o palmă!

— Bun băiat. Şi dacă te ia la pumni, tot fără motiv, tu ce faci?

— Îl iau şi eu la pumni.

— Bun băiat. Şi dacă îţi interzice să exprimi ceea ce gândeşti şi te bagă la închisoare pentru că tu gândeşti diferit, iar legea nu te apără dat fiind că legea nu mai există, pentru că suprimarea libertăţii înseamnă şi suprimarea legii, atunci ce faci?

— Eu, uite, eu...

— Îl omori. Nu ai de ales. Ştiu că a ucide este un lucru teribil, dar într-o dictatură a ucide devine un drept, ba chiar o datorie. Libertatea este e o datorie înainte de a fi un drept.

În cele din urmă, un subofiţer de pe hol s-a enervat şi ţi-a poruncit să taci:

— Încetează, Panagoulis! Îţi cauţi adepţi înainte de a muri?

Dar altul ţi-a luat partea:

— Încetează tu, porcule, sau îţi sparg faţa!

Apoi a venit să îţi ofere o ţigară. Ai redevenit tulburat. Era posibil ca dintr-odată atât de mulţi să devină amabili cu tine? Fiinţele umane sunt foarte bizare: cât timp ai aşteptări de la ele, nu îţi oferă nimic, iar atunci când nu mai ai nicio aşteptare, îţi dau totul. Totul? Ei bine, uneori o înjurătură şi o ţigară reprezintă totul.

Pe la cinci după-amiaza, tura celor trei soldăţei s-a încheiat şi atunci când au plecat, ai simţit un gol: cine ştie ce jeguri aveau să vină acum. În schimb, şi noile gărzi erau la fel: la fel de tineri, la fel de inocenţi, la fel de trişti. Şi tulburarea de dinainte s-a transformat într-o emoţie care a dus la bravadă:

— Haideţi, Papadopoulaki, câştigaţi-vă leafa! Care dintre voi ştie să cânte?

Au arătat spre un băiat gras, stângaci, cu mâini de ţăran:

— El, el! E în corul bisericii din satul lui, el!

— Chiar aşa? Atunci cântă-mi recviemul din Liturghia funerară.

— Nu! Pe acela nu!

— Am spus să mi-l cânţi!

A făcut cum i-ai cerut şi ţi-ai dorit să nu o fi făcut, pentru că doar ascultându-l ai simţit un ghem în stomac.

— „Odihnească-se în pace, Doamne! Fie ca înmormântarea lui să fie vrednică, Doamne! Pământ eşti şi în pământ te vei întoarce! Doamne, primeşte-l pe robul tău!”

L-ai întrerupt:

— Nu îmi place recviemul tău, Papadopoulaki. Nu îmi plac cuvintele „robul lui Dumnezeu”. Trebuie să-mi promiţi că atunci când o să îl cânţi pentru mine nu mă vei numi robul lui Dumnezeu. Nimeni nu este robul nimănui. Nici măcar al lui Dumnezeu. Ne-am înţeles?

Băiatul a dat din cap, confuz. Dar ghemul din stomac tot acolo era.

— Curaj, Papadopoulaki, haideţi să cântăm ceva mai frumos! Cine ştie cântecul Băiatul care zâmbeşte?

— Eu!

— Eu!

— Eu!

— În regulă, atunci! Cântăm împreună! „Ce va putea vreodată să-mi vindece/ inima frântă,/ mi-am pierdut băiatul cu zâmbet dulce,/ nu o să-l mai văd niciodată,/ blestemat fie ceasul, blestemat fie momentul/ în care duşmanii noştri l-au ucis/ pe băiatul meu cu zâmbet dulce...”

Ai cântat împreună cu ei. Dar ghemul din stomac tot acolo era. Întreaga seară ai cântat, ai glumit, ai predicat, încercând să nu te gândeşti la acel recviem şi nici la ghemul din stomac, dar ghemul din stomac tot acolo era. Ba chiar au existat momente în care l-ai simţit şi mai tare. Erau acele momente în care îţi puneai cele mai absurde întrebări sau în care te refugiai în cele mai prosteşti speranţe: unde avea să aibă loc, cum avea să fie. Ţi s-a părut că ai auzit că execuţia avea să aibă loc pe cealaltă latură a insulei, în poligonul de tragere al marinei, dar nu ştiai dacă acel poligon se afla într-o curte sau în aer liber, iar tu sperai că avea să fie în aer liber şi că nu avea să plouă deoarece văzuseşi mai demult un film în care un partizan a fost împuşcat pe timp de ploaie. Te-a marcat pentru că partizanul a căzut în noroi. De asemenea, sperai că nu aveau să te împuşte în faţă, te întrebai şi cum ai fi putut să le ceri soldaţilor să te împuşte în inimă şi nu în faţă şi, în final, te întrebai dacă avea să te doară. Era o prostie, înţelegeai acel lucru, nu exista termen de comparaţie între durerea pe care o simţi când eşti torturat şi cea pe care o simţi atunci când eşti împuşcat, durează cel puţin cincizeci de secunde până să ajungi să simţi cum un glonţ îţi arde carnea şi până să treacă aceste secunde deja ai murit: citiseşi asta pe undeva sau poate că ţi-o spusese cineva care fusese în război. Dar totuşi era o curiozitate pe care o aveai şi a trebuit să faci un efort ca să treci peste asta şi să te gândeşti la lucruri mai serioase,

de exemplu, la ce aveai să spui înainte ca plutonul să tragă. Nu era de ajuns să spui doar „Trăiască libertatea!”, trebuia să mai adaugi ceva sau să rosteşti o propoziţie care să includă totul, inclusiv ideea de libertate. Ceva, poftim, precum strigătul ofiţerului italian care fusese împuşcat de germani la Cefalonia în ’44: „Eu sunt un om!” Ghemul din stomac a dispărut odată cu ideea de a striga „Eu sunt un om!” Dar la scurt timp după aceea a reapărut pentru că ceea ce îţi făcea stomacul să ţi se strângă nu era nici expresia pe care aveai să o strigi sau nu, nici durerea pe care aveai să o simţi şi nici ploaia care avea sau nu să te ude: era ideea că erai nevoit să mori într-o zi anume, la o oră anume. Una e să mori torturat sau în război, sau călcând pe o mină care explodează, adică să existe o marjă de neprevăzut, şi cu totul altceva e să mori ştiind că eşti nevoit să mori într-o zi anume, la o oră anume, adică să ai o moarte programată la fel ca plecarea unui tren.

Încă o noapte şi aveai să încetezi să mai exişti. Ei bine, în ciuda puterii tale, a credinţei şi a mândrei tale, nu reuşeai să te resemnezi în faţa ideii că aveai să încetezi să mai exişti. Nu reuşeai nici măcar să îţi imaginezi ce însemna acel lucru, a-ţi pune o asemenea întrebare era mai dificil decât a încerca să decizi dacă universul era finit sau infinit, dacă timpul era timp şi spaţiul era spaţiu, dacă Dumnezeu exista sau nu, dacă Dumnezeu şi timpul şi spaţiul aveau sau nu un început, dacă înainte de acest început mai existase ceva sau dacă nu existase nimic altceva şi ce era acel nimic. Ce reprezintă nimicul? Poate că reprezintă ceea ce suntem sau nu atunci când încetăm să mai existăm, atunci când suntem împuşcaţi la o anumită oră dintr-o zi anume, după o zi şi o noapte

petrecute jucând rolul unei persoane curajoase, în ciuda ghemului din stomac pe care îl simţim.

Odată cu lăsarea întunericului, ai început să te simţi obosit. Efortul acela de a te dedubla ţi-a consumat energia: pe de o parte, durerea provocată de gândurile tale secrete şi, de cealaltă parte, comedia unei indiferenţe pline de orgoliu. Picioarele, cătuşele şi pleoapele ţi se păreau greoaie. Îţi era foarte somn. Şi cu cât îţi era mai somn, cu atât îţi doreai mai puţin să dormi. Gărzile îţi spuneau:

— Odihneşte-te, Alekos! De ce nu te odihneşti?

Dar de fiecare dată când ţi-au spus asta, le-ai răspuns cu grosolănie. Nu era incredibil ca unui om care era pe punctul de a se odihni pentru vecie să i se spună: „Odihneşte-te, de ce nu te odihneşti?” Nu era o nebunie să adormi când mai aveai atât de puţin de trăit? Ca să nu adormi, te-ai tot plimbat încoace şi încolo, încoace şi încolo şi ai evitat chiar şi să stai jos. Apoi, pe la trei dimineaţa, oboseala te-a învins împreună cu nevoia de a închide ochii. Te-ai întins pe podea cerându-le gardienilor să te trezească după zece minute, nu mai mult de zece minute, şi ai adormit brusc. Ai avut acel vis. Ţi se părea că erai o sămânţă şi că, încet-încet, sămânţa s-a dublat, s-a triplat, s-a mărit de zece ori, devenind atât de umflată şi atât de mare încât învelişul ei nu a mai rezistat şi cu un bubuit puternic a explodat, inundând pământul cu mii de seminţe şi toate aceste seminţe s-au transformat rapid în flori, apoi în fructe, apoi din nou în seminţe care la rândul lor s-au dublat, triplat, au crescut de zece ori, explodând în cele

din urmă şi inundând pământul cu o multitudine de alte seminţe. Şi în acel moment s-a întâmplat un lucru foarte ciudat. S-a întâmplat ca dintr-o floare să răsară o femeie, şi din altă floare o altă femeie, şi dintr-o altă floare încă o femeie, iar tu ai fi vrut să le posezi pe toate, însă te-ai gândit: „Ooo, Doamne, ce să fac, nu am timp, în curând va sosi plutonul de execuţie şi mă va duce departe, trebuie să mă grăbesc”, aşa că ai apucat-o pe cea mai apropiată dintre ele, fără să te uiţi la faţa ei, fără să te întrebi dacă îţi plăcea, fără să o întrebi dacă te acceptă şi ai penetrat-o într-un mod sălbatic, cu grabă şi cu răutate, după care ai aruncat-o şi ai luat-o pe următoarea, în acelaşi mod, ai penetrat-o în acelaşi mod şi ai aruncat-o în acelaşi mod pentru a apuca încă una şi încă una şi încă una şi încă una, până când le-ai pierdut numărul, cu fiecare penetrare o altă femeie, nelinişţit că aveai să fii nevoit să te opreşti pentru că cineva te trezea, cineva îţi scutura umerii şi te trezea. Cine? L-ai privit printre gene. Soldăţelul caraghios care cânta în corul bisericii:

— Este ora cinci, Alekos. Ai dormit două ore.

Ai sărit în picioare. Te-ai uitat pe rând la gardieni cu o furie mocnită. Două ore! Le ceruseşi să te trezească după zece minute şi te-au lăsat să dormi două ore! O parte din tine ar fi vrut să-i lovească, să plângă şi să-i lovească, strigându-le:

— Nenorociţilor, nesăbuiţilor, hoţilor!

Însă o altă parte a înţeles că tocmai din afecţiune şi din bunătate nu te ascultaseră, „Lăsaţi-l să doarmă, săracul, dar a spus zece minute, lăsaţi-l oricum să doarmă”, şi cu efort te-ai stăpânit şi cu tristeţe ai şoptit:

— Idioţilor! Mi-aţi furat două ore din viaţă.

Apoi ai spus că voiai să îţi clăteşti faţa şi să te uşurezi, iar ei te-au însoţit pe coridor unde era un robinet şi o toaletă rudimentară. De faţă cu toată lumea, jenat de cătuşe, ţi-ai făcut nevoile şi te-ai spălat şi s-a făcut cinci şi douăzeci. Apoi te-ai întors în celula ta, ai cerut o cafea, ai băut-o şi s-a făcut cinci şi douăzeci şi cinci. Însemna că mai aveai încă cinci minute de trăit. Şi oare la ce se gândeşte un om cu cinci minute înainte de a fi împuşcat? Mulţi ani mai târziu, când ţi-am pus această întrebare, mi-ai răspuns că este foarte greu de exprimat în cuvinte şi că, de fapt, te străduiseşi mult pentru a transforma ceea ce ai simţit atunci într-o poezie; cu toate acestea, erau trei scriitori care redaseră deja ideea, prin concepte în care te-ai regăsit: Dostoievski în Idiotul, Camus în Străinul şi Kazantzakis în Ultima ispită a lui Hristos. Mi-ai făcut un rezumat despre ultimele două, dar despre primul nu deoarece am divagat şi ne-am certat. Eu am susţinut că în Idiotul nu exista aşa ceva, iar tu mi-ai răspuns că mă înşelam, că în tinereţe Dostoievski fusese condamnat la moarte pentru o crimă politică şi că fusese graţiat cu douăzeci de minute înainte de a fi legat de ţăruş, şi că în carte cel care spune această poveste este Prinţul Mîşkin, însă nu îţi mai aminteai capitolul în care se întâmplase. Pentru a-mi demonstra că aveai dreptate, ai început să îl cauţi, ai răsfoit ore întregi cele două volume ale romanului, însă în zadar, iar la final ai spus:

— Poate că mă înşel.

Nu te-ai înşelat: aveam să aflu asta după moartea ta. De fapt, după moartea ta am găsit pasajul pe care l-ai căutat în zadar în acea zi. Cândva puseseşi o bucăţică de hârtie între paginile cărţii, astfel cartea s-a deschis la pagina respectivă imediat ce am luat-o în mână, am zărit cuvintele pe care le subliniaseşi, despre acele ultime cinci minute în care te-ai regăsit şi tu. „Deci, îi mai rămâneau de trăit cinci minute; nu mai mult. Spunea că aceste cinci minute i se păreau un interval infinit, o bogăţie imensă; i se părea că în aceste cinci minute va trăi mai multe vieţi şi că n-are rost să se gândească la ultima clipă, aşa că şi-a făcut chiar şi un orar: a calculat timpul necesar pentru a-şi lua rămas-bun de la tovarăşii săi, prevăzând pentru asta două minute, apoi şi-a lăsat încă două minute ca să se gândească în sinea lui pentru ultima dată, iar apoi ca să privească în jur pentru cea din urmă oară...”[14] Apoi acest pasaj: „Însă zicea că în acel timp n-a fost nimic mai greu pentru el ca gândul necontenit: «Ce bine-ar fi să nu mor! Ce nemărginire ar fi dacă mi-aş recăpăta viaţa! Şi toată ar fi a mea. Fiecare minut l-aş transforma într-un secol, nimic nu aş pierde, fiecare minut l-aş socoti, ca să nu-l cheltuiesc degeaba!» Spunea că până la urmă acest gând degenerase într-asemenea duşmănie, încât voia să fie împuşcat mai iute.”[15] Ai subliniat şi întrebarea Aglaiei Ivanovna Epancina: „Ei, ce a făcut el cu această bogăţie? Şi-a trăit fiecare minut «cu socoteală»?”[16] Şi răspunsul

[14] Preluat din Idiotul de F.M. Dostoievski, Polirom, Iaşi, 2000, traducere în limba română de Emil I. Iordache, p. 61 (n.tr.).

[15] Ibidem, p. 62 (n.tr.).

[16] Idem (n.tr.).

prinţului Mîşkin: „O, nu, chiar el mi-a spus, căci l-am întrebat de asta, că n-a trăit deloc aşa şi multe, multe minute le-a irosit.”[17] Totuşi, lângă cuvintele prinţului Mîşkin, puseseşi un mare semn de întrebare.

* * *

Ultimele tale cinci minute au durat trei ore şi apoi încă treizeci de ore. La cinci şi jumătate ai fost pregătit, însă plutonul nu a sosit. Ai întrebat un sergent de ce, iar acesta ţi-a răspuns că în mod evident avea să sosească la ora şase. Ţi-ai dăruit acea jumătate de oră şi la ora şase ai fost din nou pregătit. Însă plutonul nu a sosit nici la ora şase. L-ai întrebat din nou pe sergent de ce, iar acesta a răspuns:

— Va veni la şase şi jumătate.

Ţi-ai mai dăruit o jumătate de oră, iar la şase şi jumătate ai fost din nou pregătit. Însă din nou plutonul nu a sosit. La fel s-a întâmplat şi la şapte şi la şapte şi jumătate şi la opt. Din jumătate în jumătate de oră te pregăteai să mori şi, de fapt, nu ai murit. O dată, de două ori, de trei ori, de patru ori, de şase ori şi de fiecare dată simţeai şi uşurare şi supliciu, şi speranţă şi dezamăgire, în timp ce anxietatea ta creştea şi se transforma în dorinţă, în nerăbdare, într-o grabă suicidară. La opt şi jumătate ai strigat:

[17] Idem (n.tr.).

— Deci, ce tot aşteptăm?

Iar când în curte s-a auzit sunetul unor paşi necunoscuţi şi căpitanul a intrat, ai inspirat mulţumit:

— Sunt pregătit.

Ţi-a luat puţin să înţelegi ceea ce bolborosea, oarecum surprins şi oarecum iritat:

— Azi este sărbătoarea Sfintei Fecioare şi Maici Maria, iar în Grecia nu se împuşcă oameni de sărbătoarea Sfintei Fecioare şi Maici Maria, aşa că execuţia a fost amânată pentru mâine, pentru data de 22 noiembrie, nu ţi s-a spus?

— Nu.

Pentru Dumnezeu, ce neînţelegere odioasă, ce greşeală crudă, datorată poate vreunui om rău care îşi bătuse joc de tine? În tăcere, i-ai întors spatele şi ai rămas tăcut toată dimineaţa şi niciodată nu mi-ai putut explica ce simte un om care află că a mai primit douăzeci şi patru de ore de viaţă. Nu o jumătate de oră, ci douăzeci şi patru de ore, o mie patru sute patruzeci de minute, o zi şi o noapte pentru a gândi, a respira şi a exista. Când te întrebam, erai nedumerit şi începeai să urmăreşti o amintire pe care poate că nu reuşeai să o regăseşti în memorie sau care poate că nu exista, de parcă agonia care îi urmase o ştersese cu dispreţ, şi ajungeai mereu să repeţi fraza pe care ai rostit-o în seara în care ne-am cunoscut: „A

reînceput aşteptarea zorilor şi totul a fost la fel ca în ziua precedentă, la fel ca în noaptea precedentă.” Picătura chinezească reîncepuse: cinci, cinci şi jumătate; şase, şase şi jumătate; şapte, şapte şi jumătate; opt, opt şi jumătate; nouă. La ora nouă, s-a întors ofiţerul care îţi adusese foaia cu cererea de graţiere şi care te anunţase că execuţia avea să aibă loc a doua zi. Cu gesturi identice a agitat în faţa ta aceeaşi foaie şi pe acelaşi ton te-a îndemnat:

— Semnează, hai, semnează!

I-ai smuls foaia din mână, ai mototolit-o, i-ai aruncat-o în faţă şi te-ai aruncat asupra lui apucându-l de gulerul uniformei.

— Laşule, mişelule, laşule, ai ştiut că nu aveam să fiu împuşcat ieri! O să te sugrum, laşule!

L-au scăpat cu forţa din mâinile tale, a fugit ţipând:

— Ingratule, am făcut asta pentru ca tu să semnezi, nerecunoscătorule! Nu meriţi nimic, ingratule, nu ai să mă mai vezi.

Imediat după aceea, s-a auzit un ordin sec, iar unul dintre gardieni a devenit palid şi tu te-ai gândit: gata, acum chiar se va întâmpla. Însă din nou nu s-a întâmplat nimic şi din nou ai început să aştepţi. Nouă şi jumătate, zece; zece şi jumătate, unsprezece. La unsprezece ai devenit foarte neliniştit, iar dorinţa ca ei să nu mai amâne s-a

transformat într-o nevoie, într-o febră. Ai înjurat printre dinţi, ai cerut un ceas, ai căutat explicaţii. Oare Liappis era plecat? Liappis trebuia să asiste la execuţie ca reprezentant al legii. Oare marea era agitată? Dacă marea era agitată, vasele şi poate că nici vasele de patrulă ale marinei nu puteau călători. Ai chemat un gardian:

— Cum e marea?

Gardianul a mers pe coridor, i-a repetat întrebarea ta sergentului:

— Cum e marea?

— Calmă, în această dimineaţă era calmă. De ce?

— Doar aşa.

Oare Liappis ar fi trebuit să vină cu elicopterul şi nu putea ateriza din cauza vântului? Ai chemat din nou gardianul:

— Cum e vântul?

Gardianul a mers din nou pe coridor, a repetat întrebarea ta sergentului:

— Cum e vântul?

— Ce vânt? Nu bate vântul. De ce?

— Doar aşa.

Ţi-ai muşcat buzele: „Nu înţeleg. Chiar nu înţeleg.” Nici măcar nu ai bănuit faptul că Papadopoulos hotărâse să te lase în viaţă. Nici măcar nu ţi-ai imaginat că, în timp ce tu erai consumat de acea aşteptare inumană, erau oameni care se luptau pentru tine în toată lumea: proteste pe străzi, mitinguri şi demonstraţii în faţa sediilor centrale ale ambasadelor, ciocniri cu poliţia, apeluri telefonice frenetice de la şefi de stat, mii de telegrame, diplomaţi care făceau naveta între Roma şi Atena, Paris şi Atena, Londra şi Atena, Bonn şi Atena, Stockholm şi Atena, Belgrad şi Atena, Washington şi Atena şi chiar mesaje de la papă, de la Lyndon Johnson, de la U Thant, cu rugămintea ca tu să fii cruţat. Dar cum ai fi putut să îţi imaginezi aceste lucruri? Nu îţi dăduseră voie nici măcar să îţi saluţi tatăl sau mama, sau să schimbi o vorbă cu avocatul tău. După sentinţă, singurii oameni de care te apropiaseşi erau Teofilojannacos, Hazizikis, Malios, Babalis şi acei soldăţei care ştiau mai puţin chiar decât tine: pentru tine lumea începea şi se sfârşea în interiorul acelei celule în care credeai că erai ignorat precum cea mai neimportantă algă marină.

În acea după-amiază a sosit plutonul.

— Mişcă-te, Panagoulis!

I-ai îmbrăţişat pe gardieni pe rând, ţi-ai cerut scuze pentru că ai fost nervos şi le-ai mulţumit că ţi-au ţinut companie. Gardienii au plâns. Printre ei se aflau şi băiatul căruia abia dacă îi apăruseră primele fire de barbă şi soldatul cel gras care cânta în corul bisericii, iar cei doi plângeau fără reţinere şi celui dintâi i-ai tras un mic bobârnac peste nas, iar pe cel de-al doilea l-ai apucat de bărbie:

— Curaj, Papadopoulaki!

El şi-a suflat nasul:

— Pot te întreb ceva, Alekos?

— Sigur că da, Papadopoulaki.

— De ce ne-ai tot numit Papadopoulaki, ce înseamnă?

Ai zâmbit:

— Uneori înseamnă om rău ca Papadopoulos şi alteori înseamnă servitor al lui Papadopoulos. Depinde de modul în care o spun.

— Dar eu nu sunt nici un om rău ca Papadopoulos şi nici servitorul lui!

— Bun băiat! Atunci strigă împreună cu mine: Jos cu Papadopoulos! Jos fascismul! Trăiască libertatea!

— Jos cu Papadopoulos! Jos fascismul! Trăiască libertatea!

— Cu toţii împreună! Strigaţi împreună: Trăiască libertatea!

— Trăiască libertatea!

— Bravo! Acum cine vrea să îmi facă o favoare?

— Eu...

— Eu...

— Eu...

— Bine. La sediul ESA există un anume maior Hazizikis. Sunaţi-l şi spuneţi-i să nu uite să îi ofere un cocoş lui Asclepios[18] în numele meu.

— Cum?

[18] O altă referire la procesul prin care Socrate a fost condamnat, pe nedrept, la moarte: obligat să bea otravă, cu ultimele cuvinte, Socrate îi oferă ca ofrandă lui Asclepios, zeul medicinei, un cocoş, în semn de mulţumire că i-a vindecat sufletul de boala de a fi fost unit de trupul său (n.tr.).

— Va înţelege.

După aceea ai urmat plutonul. Afară se aflau două maşini, un camion şi un jeep. Ai intrat în jeep după ce ai privit îndelung cerul: era o zi senină, cu cerul limpede ca sticla curată. Cortegiul a pornit. Dar curând ai realizat că nu se îndrepta spre poligonul de tragere; deoarece cunoşteai insula, ştiai că drumul spre poligon era în direcţia opusă, mergând în sus pe munte, iar cortegiul o luase pe drumul care coboară înspre port.

— Unde mă duceţi?

— La Atena. Te împuşcăm la Atena.

Te-au urcat pe acelaşi vas de patrulă cu care ai venit. Te-au închis într-o cabină, prinzând lanţurile cătuşelor de un inel. La Pireu te-au băgat repede într-o maşină.

— Unde mă duceţi?

— La Goudi. Te împuşcăm în cazarma militară de la Goudi.

Însă nu te-au dus la Goudi, te-au dus la ESA. Acolo se afla un comandant pe care nu îl cunoşteai. Avea ochelari negri şi respiraţie urât mirositoare. Suflându-ţi în faţă cu respiraţia lui urât mirositoare, ţi-a spus:

— Ziarele scriu că deja ai fost împuşcat, Panagoulis. Acum chiar că ne putem distra cât vrem.

Ţi-ai petrecut toată noaptea fiind sigur că aveai să îi vezi venind ca să te lege de patul de tortură. Dar nu au venit şi, în zori, când te-au împins spre maşina din care coborâseşi cu o zi înainte, erai atât de epuizat, încât abia te mai ţineai pe picioare. Mergeai cu ochii pe jumătate închişi şi nu-ţi mai păsa de nimic, sperai doar că aveau să se grăbească şi să te împuşte într-un loc din apropiere şi nu în Goudi. Te-a cuprins o mare mulţumire atunci când ai remarcat că bulevardul mărginit de copaci nu se afla în Goudi: din fericire, aleseseră o cazarmă de oraş. Dar care?

— Unde mă duceţi? ai întrebat din nou.

— Te ducem la execuţie, idiotule. Unde crezi că te ducem? Gata cu glumele!

De fapt, te-au dus la Boyati.

Capitolul trei

Povestea eroului nu se încheie cu un gest măreţ care îl face cunoscut în toată lumea. Atât în legende, cât şi în viaţa de zi cu zi, gestul măreţ marchează doar începutul aventurii sau punctul zero al misiunii. Acesta este urmat de o etapă a încercărilor dificile, apoi de revenirea eroului

în satul natal sau la normalitate, urmată de cea din urmă provocare, în spatele căreia se ascunde pericolul morţii evitate până atunci. Etapa încercărilor dificile este cea mai lungă şi poate şi cea mai dificilă. Şi chiar este dificilă deoarece, în acel răstimp, eroul este complet abandonat şi singur, expus ispitei irezistibile de a se preda şi fără şanse de reuşită: uitat de ceilalţi, într-o singurătate exasperantă, chinuit constant de noi suferinţe. Dar vai de el dacă nu reuşeşte să treacă de cel de-al doilea test, vai de el dacă nu rezistă sau dacă cedează: gestul său măreţ, care l-a făcut cunoscut în toată lumea, devine inutil, iar misiunea eşuează. Ei bine, în cazul tău, etapa încercărilor dificile poartă numele de Boyati. În acel iad în care ţi-ai irosit cei mai buni ani ai existenţei, eroismul tău a fost confirmat, iar povestea ta s-a consolidat. Şi tu ştiai acest lucru. De aceea, exact ca un om bolnav care vorbeşte mereu despre boala lui sau ca un veteran care povesteşte în continuu despre războiul în care a fost şi care, indiferent despre ce se vorbeşte, revine mereu la acelaşi subiect, exact aşa nici tu nu te săturai niciodată să revii cu ajutorul memoriei la Boyati. Chiar şi în ultima parte a vieţii tale, când amintirile despre bombă şi despre proces şi despre Egina se mai atenuaseră, iar povestea ta fusese îmbogăţită cu întâmplări şi mai îndrăzneţe şi cu siguranţă mult mai importante, capitolul Boyati a rămas în adâncul tău la fel ca neliniştea unei boli incurabile, precum mândria unei victorii imposibile, aproape ca şi cum timpul petrecut în acel loc te-ar fi marcat mai mult decât torturile şi de orele petrecute aşteptând să fii împuşcat. Vorbeai în mod obsesiv despre Boyati cu toată lumea şi în ciuda acestui lucru, nu te săturai să repeţi acele lucruri nici măcar celor care le auziseră deja sau celor care nu le puteau aprecia: ofereai tuturor în dar povestea călătoriei tale în iad. Şi cât de mult îţi plăcea să uimeşti oamenii, să îi faci să se

îngrozească, să îi distrezi atunci când reuşeai, cu simţul umorului, să găseşti părţile comice ale tragediei. Singurul lucru despre care nu povesteai niciodată era resemnarea care te cuprinsese înainte de a ajunge acolo, speranţa că aveau să te împuşte repede, că aveau să te împuşte imediat: nimeni nu ar putea repeta ce ai făcut tu atunci când le-ai spus gardienilor să îi ceară lui Hazizikis să îi ofere un cocoş lui Asclepios.

Boyati se află la aproximativ treizeci de kilometri de Atena, iar drumul care merge într-acolo este uşor de recunoscut deoarece este semnalat de multe indicatoare. Însă tu nu ai văzut indicatoarele, priveai indiferent asfaltul şi apoi, dintr-odată, bulevardul a fost invadat de un peisaj format din dealuri cenuşii; pe dealul opus se afla o clădire similară cu închisoarea din Egina, înconjurată de ziduri, cu turnuleţe şi cu mitraliere în acele turnuleţe, având pe poartă următoarea inscripţie: Închisoarea Militară din Boyati. Maşina a intrat pe poartă, apoi a ajuns într-un spaţiu deschis, unde se aflau şase uşi mici, aliniate şi vopsite în verde. Te-au scos din maşină şi te-au împins spre ultima uşă din stânga, murmurând ceva la care nu ai dat importanţă, după care te-au împins înăuntru cu atâta forţă, încât ai alunecat pe podea şi te-ai lovit la ceafă. Ai fost năucit de lovitură, aşa că au trecut câteva minute până când ai reuşit să te uiţi în jur şi să îţi aduni gândurile. Unde te aflai? Într-o celulă, desigur. Ca de obicei, era goală precum o cochilie goală: nu avea pat, nu avea saltea şi nu avea nici măcar o pătură. Singurul obiect din acel spaţiu gol era o găleată. Nu era o cameră extrem de mică: avea aproximativ nouă paşi pe şapte. Dar unde erau gardienii? Nu erau gardieni. Era ciudat, regulamentul cerea ca o persoană condamnată la moarte să nu rămână singură.

Dar oare ce spusese tipul cu ochelari negri şi respiraţie urât mirositoare, în timp ce tu cădeai?

— Ai ajuns acasă, asta spusese.

Şi după aceea?

— Dacă îţi convine, poţi să rămâi aici până crăpi, asta mai spusese.

Oare ce voise să spună? Că nu aveai să fii executat nici de data asta? Imposibil, cu excepţia cazului în care sentinţa fusese suspendată. Suspendată pentru cât? O zi, o săptămână, o lună? Era o ipoteză care nu te bucura: e atât de greu să te reobişnuieşti cu ideea de a trăi când deja eşti resemnat cu ideea de a muri. Totuşi, te-ai târât până la perete ca să te sprijini cu spatele de el. Te-ai ghemuit aşa, cu spatele lipit de perete, cu picioarele întinse pe podea şi ai început să te uiţi din nou prin celulă. Lângă uşă se afla un gândac care înainta încet către tine. A continuat să avanseze până când a ajuns la jumătate de metru de pantofii tăi, după care s-a oprit: era gras, negru şi dezgustător. Ţi-ai scuturat picioarele:

— Pleacă, pleacă de aici!

Apoi l-ai chemat înapoi, ţi-a părut rău.

— Hai, vino, hai!

Gândacul a părut să te audă. S-a rotit şi a început să meargă din nou înainte, pentru ca apoi să se oprească lângă călcâiul tău drept.

— Curaj, haide! l-ai îndemnat în continuare. Gândacul s-a mişcat vreo doi centimetri, ţi-a evitat călcâiul şi apoi şi-a continuat marşul de-a lungul pantalonilor, iar când a ajuns lângă genunchi s-a oprit din nou: era nedumerit. Te-ai aplecat ca să-l observi. Avea picioare lungi şi păroase şi două antene drepte ca două mustăţi, însă cel mai uimitor lucru erau aripile sale. Carapacea lucioasă şi dură ascundea nişte aripi frumoase. Deci până şi un gândac putea zbura! Ai întins braţele spre el:

— Zboară!

Dar nu, nu a zburat.

— Măcar sari! Sari!

S-a urcat cu greu pe lanţul cătuşelor, apoi pe cătuşe, apoi pe dosul mâinii drepte, a ajuns la baza degetelor unde a părut să ezite: pe unde să o ia, ce deget să aleagă? În cele din urmă, a ales degetul mare de unde, dintr-odată, şi-a pierdut echilibrul şi a căzut, răsturnându-se pe pământ. Ţi-a scăpat un râset. Într-un fel, ai fost fericit atunci când l-ai auzit: cine ar fi crezut că încă mai erai în stare să râzi? Şi doar pentru că un gândac se rostogolise de pe degetul tău! L-ai mângâiat blând pe spate. Te-ai întrebat cât trăia un gândac, cât te-ai fi putut bucura de compania lui dacă nu aveai să fii împuşcat în curând. Te-ai întrebat chiar şi

dacă gândacii pot fi dresaţi. Când erai copil încercaseşi să dresezi un cărăbuş şi aproape că reuşiseşi. Te-ai simţit şi mai fericit. Ce noroc să ai în apropiere pe cineva cu care să te joci şi să vorbeşti, fără să fii judecat sau certat, ce binecuvântare! Unui gândac poţi să îi povesteşti orice îţi vine în minte, chiar şi faptul că de multe ori curajul este întemeiat pe frică sau că în ultimele luni îţi fusese deseori frică sau că îţi fusese frică mai ales atunci când sosise plutonul de execuţie. Ei nu au observat asta, dar tu ai făcut eforturi uriaşe ca să te forţezi să rămâi atât de calm şi ca să pari curajos: cu greu ai rezistat pe vasul de patrulare. Chiar şi cu o oră în urmă ai rezistat cu greu. Chiar şi cu o jumătate de oră în urmă sau cu un minut în urmă. Aproape de parcă nu îţi mai plăcea să trăieşti. Însă dintr-odată, datorită unei mici creaturi hidoase, faţă de care alteori ai fi simţit doar dezgust, ai realizat că avea să îţi placă să trăieşti, că de fapt se poate trăi şi într-o celulă de nouă pe şapte paşi. Este suficient să ai un pat, o măsuţă, un scaun, o toaletă la care să se poată trage apa şi un gândac. Poate şi nişte cărţi, puţină hârtie, câteva creioane. Dacă nu aveau să te împuşte! Ai fi putut să studiezi, să citeşti, să scrii poezii: nu erai singurul om din lume obligat să stea la închisoare şi uneori a sta la închisoare este o formă de protest. „Tiraniile pot fi măsurate în funcţie de numărul de prizonieri politici pe care îi au, nu eşti de acord, Dalí?” L-ai botezat Salvador Dalí datorită antenelor sale, care arătau ca nişte mustăţi, şi i te-ai adresat cu acest nume până când cheia s-a întors în yală şi au intrat şase paznici cu raţia ta. Dalí stătea cuminte, cuminte, cu antenele în jos. Poate că se plictisise din cauza discursurilor tale şi adormise.

— Ai grijă la Dalí, Papadopoulaki!

— La cine să am grijă? a întrebat soldatul care ţinea tava.

— La Dalí, prietenul meu.

— Care prieten?

— El.

Ai arătat spre gândac.

— Aaa! a spus soldatul schimonosindu-şi gura într-o grimasă de dezgust.

Şi, cu o lovitură seacă de bocanc, l-a zdrobit. Pe podea a rămas un fel de terci albicios.

Spuneai că mai mult decât acel terci albicios ceea ce te-a tulburat a fost carapacea lui strivită de bocanc. Şi sunetul ascuţit pe care ţi s-a părut că l-ai auzit, atunci când a fost strivit: ca şi cum gândacul ar fi scos un strigăt de durere în momentul în care a murit. Spuneai că te-ai simţit de parcă zdrobiseră un animal cu două mâini şi cu două picioare, nu doar un gândac, şi că ideea de a-l pierde îţi făcuse sângele să ţi se urce la cap pentru că te-a silit să conştientizezi brusc cât de singur erai, să vezi cu claritate acea celulă goală, în care se afla doar o găleată şi atât. Spuneai că toate aceste lucruri te-au determinat să te aprinzi cu o furie animalică şi ţi-au redat energia.

— Asasinule!

Cu acest urlet absurd, te-ai aruncat asupra soldatului lovindu-l cu cătuşele în faţă. Tava cu mâncare s-a izbit de perete, soldatul a căzut pe spate. Atunci te-ai aruncat asupra celorlalţi cinci, lovindu-l pe unul dintre ei cu piciorul în burtă, pe altul cu cotul în stomac, pe altul cu pumnul în nas; a fost ca şi cum ai fi aruncat un chibrit aprins într-o pădure uscată, vara: în câteva secunde s-au năpustit toţi pe tine, iar faţa ta s-a transformat într-o mască roşie şi plină de sânge. A venit şi directorul închisorii şi era atât de indignat încât nu reuşea să fie coerent. Pe cine îi mai trimiseră de data aceasta, pe cine? Ce nebunie, repeta el în continuu, ce nebunie, el văzuse multe în atâţia ani de carieră, dar niciodată un bătăuş care să se ia de un biet paznic trimis să-i aducă raţia. Şi ce vină avusese paznicul? Strivise un gândac, adică îi făcuse o favoare, cei de la ESA au avut dreptate să spună că erai o bestie, că trebuie să fii tratat extrem de dur, aşa cum sunt tratate animalele sălbatice la grădina zoologică de către cei care le domesticesc, el era împotriva unor asemenea lucruri, dar realiza acum că nu avea de ales, aveau să îţi aplice orice fel de pedeapsă, pentru început nu avea să îţi mai dea patul pe care, în ciuda dispoziţiilor primite, voise să ţi-l dea şi nu aveai să îţi primeşti corespondenţa, nu aveai să primeşti nici ziare, nici cărţi, nici hârtie, nici stilou, exact aşa cum îi spuseseră, aveai să fii tratat cu o absolută rigoare, nu aveai să ai parte nici de plimbarea zilnică în aer liber şi nici de vizite din partea familiei. Şi aveai să porţi cătuşe douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru pentru că, dacă puteai răni oameni cu mâinile legate, ce n-ai fi putut să faci dacă ai fi avut mâinile libere? L-ai ascultat prefăcându-te că erai indiferent, dar, de fapt, i-ai analizat fiecare propoziţie cu atenţie extremă. Pentru

Dumnezeu! Dacă ăsta anunţa măsuri disciplinare, însemna că nu aveau să te împuşte. Şi acesta era singurul lucru care conta acum, mâine aveai să primeşti ajutor de la vreun sfânt. Mâine avea să fie o nouă zi.

* * *

Însă zilele nu par noi atunci când existenţa nu mai are nimic uman. Erai acolo de o lună şi erau momente în care nu observai diferenţa dintre a fi viu sau a fi mort, ştiai că trăieşti doar pentru că respirai. Înainte de orice altceva, sufereai din cauza acelei celule. Era umedă şi rece pentru că nu îţi ofereau nici măcar o sobă şi mustea de o duhoare insuportabilă deoarece găleata era golită doar o dată la două zile. Gardienii îşi ţineau respiraţia atunci când intrau sau îşi ţineau batista apăsată pe nas şi pe gură, învineţindu-se şi fugind afară ca să vomite. Tu erai obişnuit cu duhoarea, însă, de îndată ce uşa se deschidea şi lăsa să intre o gură de aer curat, simţeai diferenţa şi uneori te apuca greaţa şi nu mai reuşeai să înghiţi nimic. Absenţa patului făcea ca suferinţa să fie şi mai mare. Deşi la fel fusese şi la ESA şi la Egina, nu reuşeai să te resemnezi cu ideea de a dormi pe jos, ca un câine râios; mai mult, podeaua era rece ca gheaţa, gresia era acoperită de mucegai, iar aceste lucruri cu siguranţă nu te-au ajutat cu faptul că erai veşnic răcit şi că tuşeai mereu. Şi îţi era dor de o pernă.

— Daţi-mi măcar o pernă! ai strigat.

Dar Patsourakos, acesta era numele directorului, se prefăcea că era surd, temându-se că şefii lui aveau să îl acuze că era prea moale. Îţi foloseai geaca mototolită pe post de pernă, iar fără geacă îngheţai de frig. Ca să nu îngheţi, îţi întrerupeai somnul, te ridicai şi începeai să te plimbi în stânga şi în dreapta şi, ca atare, după un timp, picioarele îţi deveneau rigide şi trebuia să te întinzi din nou sau să stai cu spatele sprijinit de perete: să clănţăneşti din dinţi şi să aştepţi razele soarelui. Nu că ai fi putut să vezi soarele pe geam: cine ştie din ce motive, puseseră un carton pe geam. Totuşi, îi simţeai căldura şi aşteptai acea căldură cu mai multă nerăbdare decât aşteptai mâncarea. Nu îţi păsa foarte mult de mâncare pentru că tava aceea aşezată pe podea îţi provoca greaţă şi pentru că nu puteai mânca, având cătuşele. Cătuşele! Cea mai mare suferinţă îţi era provocată de cătuşe: încă aveai cătuşe. În prima zi ai crezut că aveau să renunţe la ele. „Pentru Dumnezeu, doar nu mă vor ţine la închisoare încătuşat, niciun prizonier nu trebuie să poarte cătuşe, trebuie să fie o neatenţie, da, au uitat să îmi dea jos cătuşele”, iar când paznicul s-a întors pentru a goli găleata i-ai întins braţele.

— Papadopoulaki, cătuşele. Aţi uitat de cătuşe.

Dar paznicul nu a răspuns şi Patsourakos ţi-a explicat după o săptămână că cele mai stricte ordine pe care le primise erau legate de cătuşe.

— Sunt încătuşat din 13 august!

— Nu e vina mea, Panagoulis. Aşa mi s-a spus să fac şi aşa trebuie să fac.

Ţi le scoteau doar pentru douăzeci de minute, o dată la douăzeci şi patru de ore, ca să îţi faci nevoile, iar acele douăzeci de minute nu corespundeau niciodată cu nevoile tale. După acel interval, a-ţi da jos pantalonii devenea o gimnastică foarte complicată, mai ales că lanţul care unea cele două inele avea treizeci de centimetri. Iar cele două inele erau atât de strânse, încât îţi răniseră încheieturile şi din acele răni îţi curgea mereu sânge amestecat cu puroi.

Şi totuşi, nu aceste lucruri te aduceau la disperare. O făceau singurătatea şi izolarea. Nu aveai nici cea mai vagă idee despre ceea ce se întâmpla dincolo de acele ziduri sau măcar în interiorul închisorii, nu ştiai nici măcar câţi deţinuţi se aflau acolo sau cine erau cei din celulele alăturate. Singurii oameni cu care dădeai ochii erau gardienii care veneau ca să îţi aducă mâncare sau ca să golească găleata, iar aceştia, indiferent dacă îi salutai sau îi insultai, nu îţi vorbeau. Acest lucru le fusese interzis, iar pentru a auzi o altă voce decât vocea ta, trebuia să ciuleşti urechile ca să prinzi ecoul vreunei altercaţii sau al vreunui cântec. Acea tăcere încăpăţânată îţi distrugea nervii şi uneori te făcea să îţi fie dor de interogatoriu şi de Egina. Îţi spuneai că moartea putea fi înfruntată, că torturile puteau fi îndurate, însă nu şi tăcerea. Iniţial, tăcerea nu pare să îţi facă rău, ba dimpotrivă, pare să te ajute să gândeşti mai bine şi mai mult, însă curând îţi dai seama că, de fapt, în acea tăcere gândeşti mai puţin şi mai prost deoarece creierul slăbeşte atunci când funcţionează bazându-se doar pe memorie şi atât. Un om care nu vorbeşte cu nimeni şi căruia nimeni nu îi vorbeşte este precum o

fântână care nu e alimentată de nicio sursă de apă: încetul cu încetul, apa din ea devine stătută şi mâloasă şi se evaporă. Din când în când vorbeai cu o pată de pe perete. Petele de pe pereţi pot fi o companie grozavă pentru că ele se mişcă, iar contururile lor nu sunt niciodată la fel, mereu se deplasează şi câteodată redau un obiect, alteori un profil, alteori o faţă, alteori un corp, uneori poate chiar chipul unui prieten sau corpul unei femei pe care o doreşti. Şi ajungi să vorbeşti cu ele, aşa cum vorbeşti cu un gândac. Dar, să fim sinceri, există o mare diferenţă între o pată de pe perete şi un gândac, iar atunci când comparai, sufereai. Îţi lipsea enorm Dalí, gândacul. Îţi lipsea atât de mult, încât ai ajuns să te îndoieşti de propria sănătate mintală: un om poate deplânge moartea unui câine, a unei pisici, dar nu moartea unui gândac. Şi cât te-ai tot amăgit că avea să apară un alt gândac! Ba chiar ai căutat câteva zile, spunându-ţi că acolo unde există un gândac, mai există sigur încă unul, că niciun animal nu trăieşte singur, însă nu ai găsit nimic altceva decât nişte biluţe ovoidale care semănau cu nişte excremente de şoareci. E inutil să mai adaug că acest lucru te-a făcut să te entuziasmezi foarte tare, că ţi-ar fi plăcut enorm să ai un şoarece: ar fi fost şi mai bun decât un gândac. Şoarecii sunt inteligenţi, drăguţi şi uşor de dresat. Dar chiar şi această speranţă a dispărut în curând: nu erau excremente de şoarece, ci de păianjen. Însă nu era niciun păianjen. Nu, chiar nu era nimic viu în acea celulă. Era acea tăcere şi atât. Desigur, dacă ţi-ar fi dat o carte sau un ziar, cititul te-ar fi ajutat să îţi menţii creierul activ şi să dialoghezi măcar cu acele cuvinte scrise, însă interdicţia a continuat şi acest lucru a înrăutăţit tăcerea, monotonia, plictiseala. Plictiseala! Când eşti închis între patru pereţi cu o găleată urât mirositoare şi atât, lipsa de activitate este o tortură, un minut se dilată într-o sută de ani şi pierzi noţiunea timpului.

Nu mai ştiai cum să măsori timpul. Nu aveai ceas, nu îţi fusese returnat după ce fuseseşi arestat şi erau momente în care nici nu realizai dacă era dimineaţă sau după-amiază. Te întrebai mereu: oare ce oră o fi? La ESA nu ţi-ai pus niciodată această întrebare, acolo nu îţi păsa deloc când ţi se spunea că era nouă dimineaţa sau cinci după-amiaza şi nici în timpul procesului nu ai întrebat niciodată. Şi nici la Egina, dacă nu era noapte... În schimb, la Boyati, curiozitatea de a şti cât era ceasul te consuma într-un mod aproape spasmodic şi bineînţeles că acei porci nu îţi răspundeau.

— Cât e ceasul?

Tăcere.

— Răspunde-mi! Cât este ceasul?!

Tăcere. De parcă le tăiaseră limba. Totuşi, cel mai rău lucru era un altul: era faptul că pierduseşi numărul zilelor, al săptămânilor, al lunilor. În prima săptămână, atunci când se lăsa întunericul, ai gravat un semn pe uşă, dar când ai ajuns la cel de-al optulea semn, te-ai îmbolnăvit şi nu ai mai gravat nimic, aşa că:

— Ce zi este? Ce lună este?

Tăcere. Degeaba te enervai sau strigai.

— Spune-mi, pentru Dumnezeu, ce te costă?!

Tăcere. Când îţi intrase în cap ideea că trecuseră cel puţin trei luni, din pură întâmplare ai descoperit că trecuse doar una şi atât. S-a întâmplat în ziua în care te-au lăsat să ieşi pentru prima oară.

— Ieşi afară, Panagoulis. Afară!

— Ce este? Ce se întâmplă?

— O vizită.

— Cine e?

— O să vezi.

Pe jumătate orbit de lumina soarelui şi clătinându-te de la cât de slăbit erai, ai ajuns în sala de vizite. Dacă avea să fie mama ta? Nu o mai văzuseşi de aproape doi ani, din ziua în care ai dezertat. Chiar era mama ta. Iat-o cu haina ei de duminică, cu pălăria ei în formă de turban, arătând ca o femeie de la ţară îmbrăcată în haine de sărbătoare. Dar de ce nu te saluta? De ce privea în altă parte? Te-ai apropiat de gratii pentru a o striga, însă de emoţie parcă ţi s-a blocat gâtul, iar buzele nu ţi s-au mişcat. Ai tuşit. Ea s-a întors, te-a privit o clipă fără atenţie, iar apoi a început să privească din nou în altă direcţie. După câteva secunde li s-a adresat paznicilor cu furie:

— Ei bine, vine sau nu vine?

— A venit, nu îl vedeţi?

Pupilele sale te-au privit din nou fugitiv şi apoi au trecut mai departe, căutând pe cineva care ar fi trebuit să se afle acolo şi care nu era; acel schelet alb cu cearcăne vineţii şi cu cătuşe în jurul încheieturilor extrem de subţiri nu semăna cu tine la trăsături.

— Nu, unde este?

Ai spus cu o voce slabă:

— Sunt aici.

Şi imediat după aceea un strigăt a zguduit încăperea:

— Asasinilor! Ce i-aţi făcut, ucigaşilor!

Nu ai fi crezut niciodată că mama ta era capabilă să plângă; nu văzuseşi niciodată o lacrimă pe genele ei. Însă acum plângea şi a durat mult până să se liniştească, să vorbească şi să îţi aducă aminte ce frumos era să asculţi vocea altcuiva. Da, sigur că avea multe lucruri să îţi spună. Şi ea fusese arestată, împreună cu tatăl tău, ştiai? Fuseseră eliberaţi pe 24 noiembrie, iar el nu se simţea bine, cele o sută trei zile de persecuţie pe care le îndurase îl tulburaseră, dar nu trebuia să îţi faci griji, acum era mai

bine. De altfel, nu ştia că erai la închisoare. Nici măcar nu ştia că fuseseşi judecat, ea îi ţinuse ascuns acel lucru. În ceea ce privea pedeapsa cu moartea, aceasta fusese suspendată. Da, avea să rămână valabilă timp de trei ani, dar toată lumea credea că, în pofida lui Ioannidis, Papadopoulos nu avea să te împuşte. În Europa se vorbea prea mult despre tine, deveniseşi un simbol, numele tău era pe buzele tuturor. Doar din acest motiv o lăsaseră, în sfârşit, să vină să te viziteze, iar în dimineaţa aceea, Patsourakos îi dăduse voie să îţi aducă nişte mâncare. Mai ales că poimâine... Ai întrerupt-o:

— Ce zi este?

— Nu ştii ce zi este?! 23 decembrie! Poimâine este Crăciunul!

— Crăciunul?! Vrei să spui că sunt aici doar de o lună?

— Da, sigur, da.

După acea descoperire, după acea traumă, te-ai răzvrătit. Nu, nu mai puteai continua aşa. Un om nu poate trăi fără a avea măcar noţiunea timpului. Ce biluţe de şoarece sau de păianjen? Trebuia să evadezi! Şi, între timp, să ceri un tratament uman. Pentru Dumnezeu! Voiai un pat şi un ceas, o toaletă decentă şi ziare în fiecare dimineaţă. Şi mai voiai ca ei să vorbească cu tine. Ce sentinţă stabilise că tu trebuia să fii mereu singur, fără un ceas cu care să măsori timpul, fără un calendar ca să ştii ce zi era, fără ca vreo persoană să îţi răspundă la întrebări sau să îţi adreseze

vreo jumătate de cuvânt? Cu ce drept se răzbuna pe tine Ioannidis pentru că nu erai mort şi îngropat? Aveai să faci greva foamei, aveai să continui să o faci până să ajungi în comă, iar dacă Patsourakos nu avea să cedeze, toată treaba avea să ajungă la urechile lui Papadopoulos care avea să accepte solicitările tale ca să nu scandalizeze opinia publică europeană. Desigur, a începe o grevă a foamei având atâta mâncare în faţa ochilor ar fi fost aproape o nebunie. Ai admirat tot ceea ce adusese mama ta. Ah, probabil că iepurele era delicios, exista oare vreun fel de mâncare care să îţi placă mai mult decât iepurele? Poate ficatul. Dumnezeule! Erau şi ficăţei! Cu frunze de dafin! Ce mai era? Tocană! Dacă ar fi trebuit să alegi între iepure, ficat şi tocană, te-ai fi simţit mai încurcat decât Paris care a fost nevoit să ofere mărul celei mai atractive zeiţe: de câte milenii nu mai mâncaseşi astfel? Şi aveai mâncare pentru zile întregi, oare trei zile aveau să îţi fie suficiente pentru a consuma o parte din ea? În prima zi ficăţeii care se strică uşor, a doua zi tocăniţa, care altfel ar fi căpătat un gust rânced, iar în ziua de Crăciun iepurele! Da, mărul lui Paris i se cuvenea iepurelui rumenit la perfecţiune, mirosind a salvie. După aceea, să înceapă postul! Timp de două zile te-ai îmbuibat atât de tare, încât de Crăciun nu ai fi putut înghiţi nici măcar o cafea. A fost dificil să nu sărbătoreşti Crăciunul mâncând iepurele, dar a doua zi avea să fie al tău şi i-ai spus acest lucru:

— Răbdare, frumosule, răbdare! Vom amâna greva foamei timp de douăzeci şi patru de ore, astăzi pur şi simplu nu o pot face, îmi pare rău!

Apoi ai încercat să faci, fericit, câţiva paşi de dans, mişcându-te între uşă şi peretele opus, între perete şi uşă.

Însă după cea de-a patra tură te-ai oprit, încruntându-te. În mod ciudat, la uşă era ceva diferit: lumina nu trecea prin vizor ca de obicei. De ce? Te-ai apropiat, ţi-ai sprijinit fruntea de el şi imediat ai sărit în spate: un ochi te privea de după vizor. La dracu'! Deci te văzuse discutând cu iepurele fript, dansând şi comportându-te ca un prost! Ce jenă, ce ruşine. Cine era? Dar ce mai conta cine era, oricine ar fi fost, merita să fie pedepsit. Ai ridicat braţele încătuşate, ţi-ai înfipt degetul arătător drept în gaură şi ţi-a răspuns un ţipăt de durere, urmat de un cor de voci agitate.

— Repede, la infirmerie! L-a rănit, aproape că l-a orbit! Ce vorbesc, nu aproape, chiar l-a orbit! Ce bestie, ce fiară! Hai să-i dăm o lecţie acestei bestii!

Iar o altă voce:

— Nu, nu, văd! Nu m-a orbit, văd, vă jur! A fost ghinion. Nu a făcut-o intenţionat, vă spun, lăsaţi-l în pace, e Crăciunul!

Însă degeaba. Uşa celulei s-a deschis şi şapte oameni furioşi, hotărâţi să se răzbune pentru acea insultă, au năpustit înăuntru.

— Bestie, bestie oribilă, bestie, îţi dăm noi Crăciun!

Se părea că îşi regăsiseră brusc corzile vocale, că tăcerea fusese dintr-odată întreruptă cu scopul de a te surzi. Şi în curând nu s-au mai limitat doar la a striga: au început să

te bată. Cu toţii împreună, toţi şapte. Jenat de cătuşe, nu puteai nici măcar să încerci să te aperi şi în curând te-ai trezit grămadă pe podea, plin de zgârieturi şi de vânătăi, între iepurele strivit şi excrementele din găleata răsturnată. Crăciun fericit, Crăciun fericit!

* * *

Şi totuşi, în mod paradoxal, acea bătaie încasată de Crăciun a făcut ca totul să fie mai uşor. A făcut astfel încât prima grevă a foamei de la Boyati să fie aproape tolerabilă. De fapt, când faci greva foamei, începutul este dificil. Primele trei zile. După ce trec acestea, intervine o mare stare de slăbiciune şi dorinţa de a mânca dispare. Aşa că dacă începi postul după o bătaie bună care te amorţeşte, nici nu observi că stomacul tău este gol, ai nevoie de orice altceva în afară de mâncare, şi asta ai făcut din momentul în care cei şapte te-au lăsat în pace: timp de şaptezeci şi două de ore ai refuzat chiar şi apa. După aceea ai acceptat o ceaşcă de cafea, apoi ai luat-o de la capăt până când ai căzut într-o stare de lâncezeală atât de adâncă, încât ţi-ai pierdut cunoştinţa şi aşa ai fost găsit de către medicul de la ESA: acelaşi care încercase să te ajute în ziua arestului tău. În acea zi erai pe jumătate mort deoarece trecuseră aproape două săptămâni de când nu puseseşi gura pe mâncare. Brusc, ai simţit un ac care ţi-a străpuns braţul şi o văpaie de căldură care ţi-a pus sângele în mişcare, oferindu-ţi o stare de bine. Ai deschis ochii şi el era acolo, aplecat deasupra ta, cu faţa lui

isteaţă, cu ochii care îi sclipeau de complicitate şi de ironie.

— Yassou[19], Alekos.

— Salut.

— Cine eşti?

— Mă cunoşti. Sunt un doctor. Mă numesc Danarukas.

— Ce vrei?

— Să te ajut.

— Precum colegul tău care asistă la torturi?

— Eu nu asist la torturi.

— Mincinosule!

Ţi-a răspuns băgându-ţi o bucată de ciocolată în gură:

— Spune-mi de ce nu mănânci.

[19] „Salut” (gr., în original) (n.tr.).

— Pentru că vreau un calendar. Un ceas şi un calendar. Şi pentru că vreau ca ei să vorbească cu mine!

— Prea puţin, ce altceva mai vrei?

— Vreau să-mi fie scoase cătuşele.

— Tot puţin, ce altceva mai vrei?

— Vreau să mi se dea un pat.

— Tot puţin, altceva?

— O toaletă decentă.

— Altceva?

— Ziare. Şi nişte cărţi. Şi un stilou. Şi hârtie.

— Aşa mai merge. Dacă ceri un singur lucru, nu ţi-l vor da niciodată. Dacă ceri multe, îţi vor da unul. Sau două. O să raportez. Între timp, ascunde ciocolata asta. O să ai nevoie de ea data viitoare.

A plecat cu lista ta de cerinţe şi a doua zi a sosit patul. Două zile mai târziu, a sosit un soldat cu o faţă blândă şi plăcută:

— Bună dimineaţa, Alekos!

În ziua de Crăciun îl puseseră de pază în afara celulei tale, fără a-i spune cine erai. Îi explicaseră doar că erai un criminal foarte, foarte periculos şi că nici măcar nu trebuia să vorbească cu tine, iar acest lucru trezise în el o curiozitate foarte mare: începuse să te studieze prin vizor pentru a afla cum arăta un criminal foarte, foarte periculos şi primise imediat un deget în ochi. L-ai examinat cu ostilitate:

— Cine eşti?

— Sunt cel căruia i-ai băgat degetul în ochi.

— Aşa te înveţi minte să nu spionezi lumea.

— Eu nu sunt spion.

— Toţi spionii spun „Eu nu sunt spion”.

Soldăţelul a zâmbit şi, fără să răspundă, s-a dus la găleată ca să o golească. Şi dacă era sincer? Era necesar să îl provoci, ca să te asiguri. Ai început să îl provoci:

— Văd că îţi place să aduni rahat, Papadopoulaki.

— Nu, dar pe al tău îl adun cu drag, Alekos. Pentru că te admir.

Măi să fie! Părea sincer. Ai aşteptat să se întoarcă cu găleata curată şi ai început să îl chinui din nou.

— Desfă-mi pantalonii, Papadopoulaki. Vreau să urinez.

A zâmbit din nou, cu blândeţe. A pus la loc găleata curată şi apoi ţi-a desfăcut, serios, pantalonii.

— Acum ajută-mă să urinez.

— Nu, Alekos, asta nu. Nu se cade. Îţi scot cătuşele şi o vei face singur.

— Aha! Ţi-au dat permisiunea să îmi dai jos cătuşele, Papadopoulaki?

— Nu, nu mi-au dat voie, dar de mult îmi doresc să o fac.

— Nu cred.

— Poţi să nu crezi.

Te-ai înmuiat puţin:

— De ce nu ai vorbit niciodată cu mine?

— Pentru că nu te cunoşteam.

— Sau pentru că nu ai avut curaj, pentru că ţi-au spus că e interzis să vorbeşti cu mine?

— Ştiam că e interzis şi totuşi, zilele trecute, când delirai, am vorbit mereu cu tine. Deci, vrei sau nu să îţi scot aceste cătuşe?

— Tu scoate-le şi eu o să fug.

— Dacă fugi, te vor prinde din nou şi vor aduce în locul meu pe cineva care nu îţi va fi prieten.

I-ai întins mâinile. Ţi-a scos cătuşele.

— Şi dacă ţi-aş fura acum cheile şi revolverul?

— Nu o vei face.

— De ce?

— Pentru că ar fi o prostie. Vrei să urinezi sau nu?

Uimit, ai urinat şi între timp l-ai studiat cu colţul ochiului: nu, nu minţea. Ai simţit cu tot instinctul tău că nu minţea şi, după o uşoară ezitare, i-ai întins din nou mâinile ca să îţi pună cătuşele la loc. Pe încheietura mâinii drepte, cea mai infectată, rana distrusese carnea până la os.

— Ce-i asta? Trebuie să fii tratat, Alekos, bandajat!

— Pune-mi cătuşele, Papadopoulaki, şi încetează cu această farsă.

— Eşti nedrept. Şi nu am de gând să pun cătuşe pe o asemenea rană. Merg imediat să caut medicamente şi un bandaj.

— Nu.

— Mă duc oricum.

S-a dus şi s-a întors după o oră cu un unguent şi cu un bandaj.

— Ţi-a luat ceva timp, Papadopoulaki. Ai mers să raportezi ce progrese ai făcut?

— Nu, am pierdut vremea ca să îţi las mâinile libere mai mult timp.

Apoi te-a tratat, te-a bandajat şi ţi-a pus din nou cătuşele cu o expresie care te-a convins mai mult decât orice cuvânt.

— Mulţumesc, Papadopoulaki!

— Numele meu nu este Papadopoulaki. Numele meu este Morakis. Sunt caporalul Morakis.

Ţi-a luat aproape o lună ca să te convingi că nu minţea şi în acea lună ai fost deseori crud cu el, aşa cum ştiai să fii de fiecare dată când voiai să te asiguri de un adevăr. De fapt, cu cât îţi plăcea mai mult de cineva, cu atât te temeai mai mult să nu fii păcălit sau să laşi garda jos, aşa că îl făceai să sufere. Însă, într-un final, bunătatea lui te-a convins. Îţi era chiar devotat. Erau momente în care te întrebai cum te-ai fi descurcat fără el; în afara faptului că îţi golea găleata chiar şi de trei ori pe zi, el a fost cel care ţi-a adus ziarele, creioanele şi hârtia de scris pe care Patsourakos ezita să ţi le dea. Nu că Patsourakos ar fi fost nemilos, o vreme ţi-a permis chiar să îţi vezi mama în capelă în loc să vă vedeţi în sala de vizite cu gratii. Totuşi, în ziua în care gardienii te-au prins dându-i un bilet, pentru a nu părea implicat în ochii lui Ioannidis, ţi-a luat ziarele, creioanele, hârtia, pe scurt, tot ceea ce cuceriseşi cu acea grevă a foamei care fusese întreruptă din Danarukas. Ţi-a lăsat doar patul şi atât. În plus, Morakis îţi scotea cătuşele, riscând de fiecare dată să fie prins şi tocmai asta te-a convins că puteai într-adevăr să ai încredere în el şi să îi mărturiseşti că voiai să evadezi. Nu a părut surprins:

— Ştiu, dar va fi foarte greu.

— Nu, am nevoie doar de o uniformă. Ai una?

— Am una de liberă trecere.

Te-ai măsurat şi l-ai măsurat şi pe el: era mai scund decât tine şi mai îngust în umeri, dar în linii mari aveaţi aceeaşi constituţie.

— În regulă, îmi vei da uniforma de liberă trecere şi tu o să te îmbraci cu cea pe care o porţi acum.

— Eu?!?

— Bineînţeles că şi tu o să vii cu mine.

— Dar eu...

— Ei hai, ce-i cu faţa asta? O să ai destul timp să te obişnuieşti cu ideea. Oricum, mai întâi trebuie să-mi recapăt forţele. Încă sunt atât de slăbit, încât nu aş ajunge nici măcar până la poartă.

— Şi când crezi că...

— Nu ştiu. Nu e nicio grabă. Acum adu-mi o cină copioasă.

Ţi-a adus cina şi ai mâncat cu poftă. Ai mâncat aşa în fiecare zi: ai devenit atât de liniştit, încât Patsourakos ţi-a oferit o masă şi un scaun, plus plimbarea în aer liber. Singurul lucru pe care nu l-a făcut a fost să îţi scoată cătuşele: cei de la ESA nu îşi dăduseră acordul.

— Începeţi să faceţi pe bunul samaritean, domnule director?

Cu sau fără cătuşe, tu oricum te-ai întremat repede. În primăvară rănile de la încheieturi aproape că se vindecaseră, îţi recăpătaseşi o parte din greutate şi chiar se întâmpla să fii auzit cântând pe un ton festiv poezia aceea tristă pe care o scriseseşi în săptămâna în care procesul a fost suspendat: „Au plecat porumbeii albi,/ iar cerul s-a umplut de corbi,/ de păsări negre./”. Îţi plăcea să cânţi acele versuri pentru că, fiind afon, ştiai că aveai să enervezi şi mai tare gardienii.

— Ciocul mic, Panagoulis!

Apoi a venit luna mai şi căldura şi atunci s-a întâmplat acel lucru dramatic.

Într-o dimineaţă ţi-au scos cătuşele, ţi-au adus o găleată cu apă fierbinte, ţi-au făcut baie, te-au tuns, te-au bărbierit, ţi-au oferit o cămaşă curată şi o pereche de pantaloni călcaţi şi ţi-au spus că puteai să mergi în curte şi să-ţi dezmorţeşti picioarele cât doreai. Acest lucru te-a surprins, dar nu te-a făcut să bănuieşti nimic: evident că se hotărâseră să capituleze şi de ce ai fi refuzat o gură de

aer proaspăt? Ai ieşit din celulă. Nu era nimeni în curte. Te-ai sprijinit de perete, ţi-ai întors faţa spre soare şi o minge a ricoşat spre picioarele tale. Ai făcut ochii mari ca să vezi cine o aruncase, dar soarele era orbitor şi din nou nu ai văzut pe nimeni. Oare fusese Morakis? Ai trimis leneş mingea înapoi. Mingea s-a întors. Da, probabil că era Morakis, ascuns pe undeva şi cu chef de glume. Cu şi mai mult entuziasm ai dat încă un şut în minge. Mingea s-a izbit de peretele opus, care a făcut-o să ricoşeze: pentru a treia oară mingea a ajuns lângă picioarele tale. Ah, Morakis! Voia să te provoace, nu? Ei bine, aveai să îi faci hatârul. De secole nu te mai jucaseşi cu o minge, dar aveai să îi arăţi că până şi vlăguit cum erai puteai să îi ţii piept.

— Hopa! Hopa! Hopa!

Ai pasat mingea de două ori, de trei ori, până când ai rămas fără vlagă şi ai început să gâfâi:

— Sunt obosit, Morakis!

Dar nimeni nu ţi-a răspuns.

— Morakis!

Din nou tăcere. Oare era posibil să nu fi fost Morakis? Şi, în timp ce îţi puneai aceste întrebări, ai avut senzaţia neplăcută că erai observat. Cu toate acestea, curtea era goală. Goală? Nu, acum că te obişnuiseşi cu soarele, ai văzut un sergent în spatele curţii. Gesticula:

— Haide, Alekos, haide!

Nu îl cunoşteai. Cine era?

— Haide, Alekos, haide, joacă!

Înroşindu-te, te-ai întors cu spatele şi te-ai întors în celula ta. Apoi l-ai aşteptat pe Morakis, iar când acesta a sosit, a doua zi, a fost suficient doar să te uiţi la modul în care ţi-a întins ziarele ca să înţelegi totul. În toate apărea o poză cu tine, în timp ce jucai fotbal, şi toate subliniau cât de infame erau calomniile răspândite de radiourile străine, că erai încătuşat de nouă luni, că dormeai pe jos ca un câine şi că nu vedeai niciodată soarele, că erai îngropat de viu; ziariştii greci şi corespondenţii străini avuseseră ocazia să verifice că, dimpotrivă, erai într-o stare bună de sănătate, erai bine spălat, bine îmbrăcat şi fără cătuşe, că ieşeai din celulă când doreai şi că atât de puţin îţi era dor de lumină, încât intrai în celulă deşi nu ţi se cerea acest lucru. Morakis emana tristeţe:

— Era dimineaţa mea liberă... Dacă aş fi fost aici, nu s-ar fi întâmplat... Te-aş fi avertizat... Am aflat abia ieri-seară şi...

— Spune-mi unde erau.

— În sala de vizite. I-au ascuns în sala de vizite. Te-au privit de la ferestre.

Ai tăcut câteva minute, apoi ai izbucnit în plâns şi i-ai spus lui Morakis să se pregătească: într-o săptămână voiai să evadezi.

* * *

S-a întâmplat pe 5 iunie 1969, vineri noaptea, când închisoarea dormea. Morakis a venit cu uniforma în geantă şi te-ai îmbrăcat cu ea. Apoi ţi-ai pus hainele în geantă, ai aranjat păturile astfel încât să pară că acopereau silueta unui om, pentru a induce în eroare pe cineva care ar fi privit pe vizor şi ai ordonat:

— Să plecăm!

Păreai că urma să mergi la un picnic. Pe de altă parte, Morakis părea nervos: conştientizarea faptului că era pe cale să devină dezertor şi responsabil de evadarea cea mai temută de regim îi făcea mâinile să tremure.

— Închide-o tu, eu nu reuşesc, a spus el arătând spre uşa celulei tale şi întinzându-ţi setul de chei.

Ai încuiat-o cu degetele sigure şi ai pornit prin întuneric fără să ştii cum aveai să treci de primul obstacol: să treci de poarta închisorii. Dacă paznicul avea să te recunoască?

Dacă avea să îţi ceară documentele? Paznicul era pe jumătate adormit.

— Vorbeşte tu, a spus Morakis.

Ai făcut un pas înainte şi i-ai spus:

— Trezeşte-te, băieţaş!

Apoi i-ai aruncat grămada de chei:

— Deschide poarta, băieţaş!

— De fapt, domnule caporal...

— Când vorbeşti cu superiorul tău stai în poziţie de drepţi!

— Da, domnule caporal.

— Şi ce e cu jacheta asta descheiată? E un nou mod de a purta uniforma?

— Nu, domnule caporal. Vă rog să mă scuzaţi, domnule caporal!

— Lasă-mă să verific dacă totul este în ordine aici.

— Da, domnule caporal. Verificaţi, domnule caporal.

În spatele tău, Morakis se plângea în şoaptă:

— O, nu! Chiar e nevoie? Vai, nu!

Dar tu nici nu îl auzeai, prins de rolul pe care continuai să îl joci cu neruşinare.

— Fii atent aici! Aşa se ţin cheile? Să îţi fie ruşine! Cu atâta neglijenţă, oricine ar putea evada, la naiba! Oricine! Bine, doar pentru azi te iert. Dar mâine te aştept să îmi raportezi, m-ai înţeles?

— Da, domnule caporal.

— Deschide poarta!

— Imediat, domnule caporal.

— Şi dacă ne întoarcem, să nu strigi „Cine-i acolo?” sau alte prostii, ai înţeles?

— Da, domnule caporal.

A deschis poarta şi v-aţi trezit în centrul militar de care aparţinea închisoarea, iar acum trebuia să vă confruntaţi

cu cel de-al doilea obstacol: să ieşiţi din centru. Dar cum? Ar fi fost de neconceput să vă prezentaţi în faţa celuilalt paznic şi să repetaţi aceeaşi comedie, iar să vă căţăraţi pe zidul care înconjura centrul şi să îl săriţi era foarte riscant: reflectoarele din turnuleţe luminau zidul o dată la cincizeci de secunde. Cu toate acestea, nu aţi avut de ales. V-aţi ghemuit în cel mai îndepărtat punct din cazarmă, aşteptând momentul potrivit şi imediat ce acesta a venit:

— Hai!

Morakis s-a urcat repede pe umerii tăi, s-a căţărat pe perete, a ajuns în vârf, a întins braţele şi te-a tras în sus:

— Ai grijă la sârma ghimpată!

La sârma ghimpată sau la fascicolul de lumină care avansa fără oprire şi care avea să vă ajungă pe voi într-o clipă?

— Să sărim!

S-a auzit o ruptură dublă: pantalonii amândurora s-au rupt, la fel şi jachetele. Dar saltul a decurs bine, nu v-aţi rupt nimic şi nu v-aţi lovit, puteaţi să o luaţi la goană, în jos, pe deal şi să ajungeţi la drum; singurul obstacol se afla chiar la jumătatea drumului: un cioban cu turma şi cu câinele lui.

— Ne va vedea câinele?

— Să sperăm că nu.

— Curaj!

Morakis a pornit primul. Alerga aplecat, ca un iepure sălbatic, în schimb tu trebuia să te opreşti din când în când ca să îţi tragi respiraţia, iar câinele te-a văzut. A lătrat şi a lătrat. A continuat să latre până când ai ajuns la drum, plin de pământ şi gâfâind. Iar acum trebuia să ajungeţi la Atena.

De obicei, cei care evadează din închisoare o fac cu ajutorul unei persoane din exterior, de exemplu, al unei persoane care îi aşteaptă cu maşina şi care îi ajută să îşi continue evadarea. Însă din cauza lipsei tale de încredere, combinată cu plăcerea jocului imposibil, această soluţie nu a fost luată în calcul, aşa că i-ai interzis lui Morakis să caute ajutor. Nimeni nu trebuia să ştie că aveai să fugi împreună cu el, totul trebuia să se bazeze pe soartă şi pe iniţiativa ta, aşa că nu era niciun om pe drum.

— Şi acum? a întrebat Morakis.

— Acum luăm autobuzul.

— Autobuzul?!

— Da, autobuzul: aşa cum ar face doi caporali aflaţi în permisie.

Chiar atunci venea autobuzul şi tu te-ai urcat împreună cu Morakis, dar nu a durat mult până să realizezi că fusese o greşeală. Cu uniformele atât de rupte şi de jerpelite, nu prea arătaţi ca doi caporali aflaţi în permisie. Conductorul v-a privit nedumerit:

— O luptă?

— Ooo, da! Un ticălos şi-a permis să insulte armata.

— Mergeţi în oraş?

— Nu, coborâm la următoarea oprire.

Aţi coborât. Morakis părea tot mai neliniştit.

— Şi acum?

— Acum luăm un taxi.

A venit şi taxiul. V-a dus doar câţiva kilometri pentru că deservea numai zona Boyati. Apoi aţi continuat pe jos, protejaţi de întuneric şi atât.

— Şi acum?

— Acum îmi scot uniforma.

Te-ai ascuns în spatele unui copac, ai luat hainele pe care le puseseşi în geanta lui Morakis, te-ai schimbat şi ai respirat uşurat: în acest mod avea să fie pierdută urma celor doi caporali în uniformă.

— Şi acum?

— Acum căutăm un alt taxi, şi apoi încă unul, până ajungem la Atena.

Cel de-al treilea taxi v-a lăsat în oraş la miezul nopţii şi în acel moment a devenit evidentă tulburătoarea fragilitate a acelui plan încredinţat sorţii: unde aveaţi să vă ascundeţi? În timpul pregătirilor, Morakis te întrebase de mai multe ori:

— Unde o să mergi după aceea? Eu pot să mă refugiez pe la vreo fată, pe la vreo rudă, dar tu? Familia ta este urmărită, camarazii tăi sunt în închisoare. Cum te vei descurca?

Iar tu i-ai răspuns mereu:

— Nu îţi face griji, o mie de case sunt gata să mă găzduiască.

Care case? Casele celor care se trezesc atunci când riscul a trecut sau când libertatea a fost redobândită, altfel spus casele celor care bat din gură sau ale laşilor care la primul

obstacol se topesc precum lumânările care ard? Unii nici măcar nu ţi-au deschis uşa.

— Cine e?

— Sunt eu, Alekos, am fugit, lasă-mă să intru!

— Pleacă, glumeşti, du-te de aici!

Alţii au deschis uşa cu lanţul încă pus şi, doar văzându-te, au fost cuprinşi de panică:

— Nu pot, este prea periculos, nu pot!

Chiar şi o fată care spunea că te iubeşte te-a izgonit ca pe un cerşetor lepros:

— Pleacă, repede! Doar nu vrei să ajung la ESA din cauza ta?

La trei dimineaţa încă rătăceaţi dintr-un cartier în altul, iar Morakis devenise disperat:

— Ce facem? Unde te las?

Tu erai epuizat, să mergi atâta pe jos îţi extenuase picioarele şi abia târându-le, ai şoptit:

— Nu mai sunt obişnuit, trebuie să mă odihnesc, trebuie să mă odihnesc.

În cele din urmă aţi observat o clădire care urma să fie demolată:

— Şi dacă ne-am odihni aici?

— Bine, a răspuns Morakis.

Aţi adormit imediat, întinşi unul lângă celălalt ca nişte copii, iar în zori aţi fost treziţi de strigătele cuiva:

— Poponarilor! Nu mai veniţi să vă faceţi porcăriile pe şantier, poponari jegoşi, aţi înţeles? Poliţia, poliţia!

Abia dacă aţi apucat să vă ridicaţi şi să fugiţi, urmăriţi de un grup de muncitori ameninţători. Odată ce aţi luat colţul, tu te-ai oprit:

— Repede, trebuie să ne separăm!

— Nu te pot lăsa singur, Alekos, nu pot!

— Ba da, poţi! Pleacă, am spus să pleci!

— Dar unde vei merge, unde?

— Nu ştiu, nu te mai gândi şi fugi!

Muncitorii se apropiau:

— Poliţia, arestaţi-i, poliţia!

Morakis a luat-o la fugă. Nici măcar nu ai avut timp să îl saluţi, să îi mulţumeşti, să îi spui la revedere.

Şi astfel te-ai regăsit de unul singur în oraşul care atunci se trezea. Expus la lumina soarelui, cu faţa aceea care în urmă cu şase luni fusese fotografiată şi care apăruse în fiecare ziar, cu mustaţa aceea care te făcea uşor de recunoscut chiar şi într-o ţară plină de mustăcioşi: dacă te-ai fi gândit măcar să te razi! Fonogramele aveau să spună: „Poartă pantaloni închişi la culoare, un tricou albastru-deschis şi are mustaţă.” Până în acel moment, la ora şapte dimineaţa, cu siguranţă descoperiseră deja fuga şi fonogramele fuseseră deja trimise, aşa că nici nu se punea problema de a lua un taxi. Cu atât mai puţin un autobuz. La fel de rău ar fi fost şi să continui să mergi pe străzi aglomerate sau pustii. Problema aceea trebuia rezolvată imediat, chiar în cartierul în care te aflai. Ce cartier era? Aaa, da: Kypseli. Cine locuia în Kypseli? Patitsas! Dimitris Patitsas! Cum de nu îţi trecuse prin cap noaptea trecută? Dimitris era o rudă îndepărtată, un văr de-al doilea şi avea relaţii cu Rezistenţa. Teofilojannacos îţi ceruse clar să îi confirmi acest lucru în timpul interogatoriului, folosind metoda de tortură bastinado.

— Cine este acest Dimitris care face rost de paşapoarte false, cine este?

Nici în acest caz nu ieşise niciun cuvânt din gura ta: măcar şi din recunoştinţă, Dimitris ar fi trebuit să te găzduiască măcar o noapte. Dar care e adresa lui? „Aaa, da: strada Patmos 51. Deci, să vedem: în ce parte trebuie să o iau ca să merg pe strada Patmos? Pe aici: o iau la dreapta, apoi la stânga, apoi din nou la dreapta... strada Patmos! Totuşi, ce lungă e... nu se mai termină: aici e numărul 149, trebuie să ajung la 51. 149, 147, 145... 99, 97, 95...” Ai mers tot cu capul plecat, de teamă că cineva avea să se întoarcă şi să spună: „Oare acela nu este Panagoulis?” 57, 55, 53... 51! În cele din urmă ai ajuns la numărul 51 şi ai apăsat butonul soneriei sale. Penultimul din partea stângă, de sus. La interfon a răspuns o voce somnoroasă:

— Cine este?

— Eu sunt.

— Eu... adică cine?

— Deschide, Dimitris! Nu pierde timpul, pentru Dumnezeu!

Un zgomot sec şi uşa s-a deschis. Portarul nu era acolo. Ai fost uşor nehotărât, să iei liftul sau să o iei pe scări, apoi ai luat-o pe scări, gâfâind. Doamne, câte scări pentru un om care nu mai urcase scări de unsprezece luni şi ale cărui picioare erau deja epuizate! Opt seturi de scări înainte de

a ajunge la etajul patru, de unde un mic chip îngrozit te privea, incapabil să te alunge. Însă de data asta nu ai mai pierdut timpul cu rugăminţi. Cu un salt ai intrat în casă şi ai închis uşa în urma ta:

— Am evadat, Dimitris. Trebuie să mă găzduieşti măcar o noapte.

— Ai evadat?! Explică-mi...

— Mai târziu. Acum dă-mi un aparat de ras, trebuie să-mi rad mustaţa.

* * *

Fără mustaţă erai aproape de nerecunoscut. Te-ai privit mulţumit în oglindă şi apoi ai început să inspectezi casa. Ţi-a fost de ajuns o privire pentru a înţelege că întâmplarea te purtase într-un refugiu excelent: strada Patmos era într-un fel de complex de blocuri, iar apartamentul lui Patitsas se afla într-o clădire la fel ca toate celelalte. De asemenea, avea o terasă dublă de unde, în caz de nevoie, puteai să sari pe acoperişul adiacent şi apoi să dispari. Dar nu avea să fie nevoie: cine avea vreodată să afle că tu te ascundeai acolo? Nu te văzuse nimeni intrând, nu te văzuse nimeni urcând, iar de la ferestrele de vizavi nu se vedea ce se întâmpla acolo

pentru că se aflau mult mai jos. Ai numărat camerele: living, baie, bucătărie şi o cameră cu uşa închisă.

— Ce este acolo?

— Acolo stă un prieten

— Nu locuieşti singur?!

— Nu, dar nu te alarma. E un prieten adevărat, un tovarăş.

— Cum se numeşte, cu ce se ocupă?

— Se numeşte Perdicaris, e student.

— Vreau să vorbesc cu el.

Patitsas a deschis uşa. Un tânăr dormea vegheat de portretele fraţilor Kennedy şi de un panou publicitar care reproducea Piaţa Roşie cu catedralele sale cu turlă şi cu Kremlinul. Ţi-ai reţinut un zâmbet şi ai intrat. L-ai trezit şi l-ai înfruntat cu hotărâre.

— Sunt Panagoulis. Şi am fugit de la Boyati. Nu ne permitem greşeli, ne-am înţeles?

După un moment de uimire, a sărit din pat şi ţi-a răspuns cu sărutări, cu îmbrăţişări, cu jurăminte de loialitate.

— Alekos, nici nu ştii cât de mult te admir, Alekos, mi-aş da şi viaţa pentru tine.

Şi Patitsas a spus, arătând spre fotografiile fraţilor Kennedy şi spre afişul cu Piaţa Roşie, cu catedralele cu turnuri şi cu Kremlinul:

— Nu ţi-am spus eu?! Fii calm! Eşti printre tovarăşi, pentru Dumnezeu, nici nu puteai nimeri mai bine, de ce nu ai venit aici imediat? Acum odihneşte-te, mănâncă şi spune-ne cum ai făcut-o, diavole!

A continuat tot aşa, cu asigurări şi cu laude, până în momentul în care radioul a difuzat ştirea. „Evadarea a fost descoperită la ora opt dimineaţa”, zicea radioul, „atunci când gardienii au fost nevoiţi să forţeze uşa celulei, deoarece cheile încredinţate caporalului Morakis nu au putut fi găsite. Împreună cu Panagoulis a dispărut şi Morakis, care acum este căutat în calitate de dezertor şi de complice.

S-a pornit imediat o discuţie: bineînţeles că trebuia să pleci din ţară, însă cum? Ar fi fost mai bine să pleci pe uscat sau pe mare? Patitsas spunea că pe mare, pe un vas de marfă sau pe iaht străin; Perdicaris spunea că pe uscat, trecând graniţa cu Albania sau cu Iugoslavia; tu spuneai că avionul ar fi fost mai potrivit, fără mustaţă şi cu ochelari

nimeni nu avea să te recunoască atâta timp cât ai fi avut un paşaport. Dar Dimitris ar fi putut să se ocupe de asta.

— Nu-i aşa, Dimitris?

— Sigur. Mâine.

Însă a doua zi discuţia a fost amânată.

— Ştii, e duminică, duminica toată lumea merge la mare, duminica nu poţi să faci nimic.

În plus, urmau să se întâlnească cu două fete şi dacă nu s-ar fi dus la întâlnire, ar fi fost suspect.

— Pa, ne vedem la cină.

Nu s-au întors la cină. Nici la miezul nopţii, nici noaptea târziu, nici luni dimineaţă, nici măcar luni după-amiază: de ce? Transpirat de anxietate, numărai minutele şi fiecare minut aducea o nouă ipoteză sumbră. Oare fuseseră arestaţi? Sigur nu, în acest caz poliţia ar fi venit deja să te caute. Oare fuseseră implicaţi într-un accident de maşină? Sigur nu, dacă ar fi fost aşa, ar fi apărut cineva care să te anunţe. Oare... Haide, nici nu voiai să te gândeşti la asta: sigur rămăseseră să doarmă la cele două fete şi... Sigur, pe naiba! Oare nu ştiau că erai singur, îngrijorat, nervos, că nu puteai pierde vremea, că trebuia să fugi din ţară? Şi mai erai şi fără mâncare. Lăsaseră două ouă în frigider, o

roşie şi nişte brânză rămasă de sâmbătă seara. Ai mâncat imediat ouăle şi brânza, şi mai târziu ai mâncat roşia, aşa că îţi mai rămăsese doar o coajă de pâine, iar ei nu ţineau cont nici măcar de asta? Numai dacă... Nu, Dimitris era o persoană de încredere, Perdicaris era un băiat bun, sigur căutau un paşaport şi din acest motiv nu apăreau. Îţi spuneai acele lucruri. Însă tot aveai îndoieli care te intoxicau precum o otravă, iar din acest motiv te agitai, te aruncai în pat, te ridicai din nou, porneai radioul, îl opreai; simţeai că te sufoci de furie, de neputinţă, de incertitudine. Să pleci sau nu? Bine, să pleci de acolo ar fi fost un gest care se învecina cu nebunia, totuşi nu mai puteai rămâne acolo. Dacă, în ciuda primirii pe care ţi-o făcuseră, fuseseră cuprinşi de teamă. Toate mârşăviile sunt comise din teamă şi deja ţi se părea că îi vezi cu feţele lor pline de coşuri, cu părul slinos, cu blugii albaştri şi vulgari, ţi se părea că îi auzi:

— Fix nouă trebuia să ni se întâmple? Eu nu mă duc la închisoare din cauza lui!

— Nici eu!

— Şi dacă am merge la poliţie?

— Ar fi mai simplu să nu ne mai întoarcem acasă, să îl înfometăm: mai devreme sau mai târziu o va şterge.

Da, fusese o greşeală să te refugiezi pe strada Patmos, acum realizai acest lucru. O greşeală şi o pierdere de timp preţios. Odată cu lăsarea întunericului, aveai să pleci. Ai

aşteptat să se lase întunericul şi, chiar când erai pe punctul de a pleca, s-a deschis uşa:

— Am venit! Ah, femeile! Ce curve sunt femeile! Oricum ai lua-o, întotdeauna este vina femeilor. Ne-au sechestrat. Ne-am spus: măcar de am putea să îi dăm un telefon lui Alekos! Dar în tot acest răstimp ne-am ocupat şi de tine. Am fost în port. Şi ţi-am găsit un vas. E un vas de marfă care pleacă miercuri din Pireu şi care se îndreaptă spre Italia.

În acei ani în care am trăit împreună şi în care am ajuns să te cunosc, am observat că exista un subiect despre care vorbeai puţin şi fără chef: despre zilele petrecute în casa lui Patitsas şi a lui Perdicaris. De fiecare dată când încercam să aflu mai multe, deveneai palid şi spuneai:

— Las-o baltă!

Însă odată ai încetat să mai fii reticent şi, povestindu-mi tot ceea ce am povestit până acum, mi-ai zis că atunci când le-ai auzit vocile – „Am venit! Ah, femeile! Ce curve sunt femeile!” –, ţi s-a strâns stomacul. Apoi, când le-ai privit chipurile, te-a cuprins o nelinişte ciudată. Ceva nu te convingea: erau prea veseli, prea prietenoşi, vorbeau prea mult şi se contraziceau unul pe celălalt. Spre exemplu, îşi petrecuseră timpul cu fetele sau se ocupaseră de problema ta? Cele două poveşti nu se potriveau. Iar vasul comercial, ce vas era? Cum îl găsiseră, cu cine discutaseră, ce pretext folosiseră? Ai devenit dur:

— Pălăvrăgiţi mai puţin şi explicaţi mai bine.

— Sigur, Alekos, sigur, dar de ce te enervezi, ai răbdare, fii calm, avem toată noaptea la dispoziţie şi trebuie să şi mâncăm, trebuie, nu? Nu ţi-e foame? Uite ce bunătăţi am adus: vinete, carne de capră, sarmale.

— Mai întâi veştile şi apoi sarmalele.

— Vai, dar atunci nu ai încredere în noi! Te-am lăsat singur prea mult timp, nu? Te-ai enervat, cine ştie ce ţi-a intrat în cap. Aşa e, trebuia să ne întoarcem ieri-seară. Dar fetele alea două... am vrut să îţi fac repede o vizită de dimineaţă, dar era atât de târziu, aş fi întârziat la birou.

Te-ai întors către Perdicaris:

— Şi tu ai fi întârziat la birou? Şi tu mergi la birou?

— Nu, am avut cursuri la universitate.

— Ai avut cursuri la universitate şi la prânz? Chiar şi de după-amiază?

— Ei, haide, Alekos, eşti nedrept. Am fost în port după-amiază. Şi l-am căutat pe comandant...

— Cum se numeşte acest comandant?

— Sincer, nu îmi amintesc, Alekos. Avea un nume străin, dificil. Era japonez sau suedez, Dimitris?

— Mi se pare că suedez.

— Şi vasul?

— Suedez, nu?

L-ai apucat de gât:

— Nici măcar nu încerca, băiete!

Dacă Patitsas nu ar fi intervenit, l-ai fi sugrumat.

— Liniştește-te! a spus Patitsas. Calmează-te, ai nervii praf. Te înţeleg. Dar nu te lua de el, sărmanul! De ce nu te iei de mine? Eu l-am trimis în port. Nu ai încredere în mine? Suntem rude, prieteni. Ne jucam împreună când eram mici, ai uitat?

L-ai împins într-o parte:

— Eu plec.

— Eşti nebun? Vrei să fii ucis?

Iar celălalt a zis:

— Nu, Alekos, nu. Ne-ai înţeles greşit!

În acelaşi timp încercau să te prindă de mână, te mângâiau, plângeau. În cele din urmă ai capitulat:

— Bine, hai să mâncăm sarmale şi vinete.

Ai mâncat şi ai băut. Era vin din belşug, aşa cum îţi plăcea ţie, alb, de Retsina şi de mai bine de un an nu mai puseseşi gura pe vin. Furia de mai devreme s-a transformat curând în veselie, iar veselia în ameţeală.

— Băieţi, acum haideţi să vorbim despre acest vas care pleacă miercuri.

— Mai târziu, Alekos, mai târziu. Am băut prea mult, hai să tragem un pui de somn.

— Da, da, încă un pahar şi apoi un pui de somn, Alekos!

Căscând, ai ajuns în camera lui Perdicaris şi ai căzut într-un somn agitat, sub portretul fraţilor Kennedy şi sub afişul cu Piaţa Roşie, cu catedralele cu turlă şi cu Kremlinul, „tovarăşi, suntem tovarăşi”. Ai visat peşti. Erai cu Morakis pe ţărmul unde a avut loc atentatul, dar el era la jumătatea pantei, iar tu erai pe o stâncă de lângă apă. Morakis a strigat: „Patru ochi văd mai bine decât doi, de ce

ne-am despărţit?” Apoi un val a aruncat doi peşti pe stâncă. Ai fi vrut să îi prinzi, dar erau vii şi atât de alunecoşi, încât la o simplă atingere săreau foarte repede, iar dacă prindeai unul dintre ei, celălalt scăpa, aşa că te aruncai asupra lui şi îl pierdeai pe celălalt, iar tu sufereai pentru că înţelegeai că nu era de ajuns să prinzi unul singur, ci că era necesar să îi prinzi pe amândoi. „Morakis!”, ai strigat, „Morakis, hai să mă ajuţi!” Dar Morakis nu te-a auzit, iar tu ai căzut de pe stâncă şi când erai pe punctul de a te îneca, ţi-ai dat seama că Morakis căzuse înaintea ta. Patitsas te-a scuturat:

— Ce s-a întâmplat? Nu te simţi bine?

— De ce?

— Te-ai agitat şi ai gemut.

— Am visat urât. Se va întâmpla ceva.

— Nu se va întâmpla nimic, Alekos. Dormi liniştit.

A doua zi dimineaţă era marţi şi Patitsas a ieşit foarte devreme, când tu erai încă somnoros.

— Ah, nu am vorbit despre vas aseară! Cu atâta vin! O să vorbim la prânz. Voi fi acasă în jurul prânzului. Pa, scuze, trebuie să fug.

Nici măcar nu ai avut timp să îi răspunzi: „Nu, pentru Dumnezeu, hai să vorbim despre asta acum.” Acel lucru a readus starea de rău pe care vinul o făcuse să dispară, dar te-ai forţat să o dai deoparte şi câteva ore mai târziu, când te-ai trezit, te-ai simţit aproape încrezător. Ai făcut cafea fluierând, ai băut-o, ai aprins radioul, iar imediat după aceea a reapărut starea de rău. Crainicul spunea că nu se găsise nicio urmă, nici a ta, nici a lui Morakis şi că guvernul oferea o jumătate de milion de drahme oricui avea să ofere indicii care aveau să ducă la capturarea voastră. La naiba, o jumătate de milion de drahme era o cifră frumoasă, mai mult decât suficientă pentru a face cu ochiul cuiva. Trebuia să fii atent, să eviţi să faci zgomot atunci când Patitsas şi Perdicaris nu erau acasă, să ţii lumina stinsă şi radioul cu volumul scăzut, altfel vecinii ar fi putut deveni suspicioşi. O jumătate de milion de drahme. Of, o jumătate de milion de drahme. Oare cei doi ştiau că tu valorai o jumătate de milion de drahme? L-ai trezit pe Perdicaris, care adormise beat în camera alăturată:

— Hei, ştiai că eu valorez o jumătate de milion de drahme?

— De ieri se vorbeşte despre asta, a mormăit Perdicaris, iar apoi s-a întors şi a continuat să sforăie.

De ieri?! Cum adică de ieri? Şi de ce nu îţi spuseseră? Iar lor cine le spusese asta? Cu siguranţă nu radioul. Nu rataseşi niciun buletin de ştiri, iar aceea fusese prima oară când s-a făcut aluzie la o recompensă. Poate că aflaseră din ziare? Nu, ziarele nu apar lunea. Dacă s-ar fi scris realmente la ziar despre asta, ar fi trebuit să fie o ştire de duminică şi... Te-ai întors la Perdicaris:

— Hei, tu! Cine ţi-a spus despre recompensă?

— O, nu ştiu, nu-mi amintesc, am băut prea mult, lasă-mă să dorm, cui îi pasă?

Părea sincer, aşa că l-ai crezut. Vai, Doamne, atâta neîncredere, atâtea bănuieli: oare îţi pierduseşi optimismul? Nu mai ştiai să ai răbdare? Aveai să te întinzi în pat şi să îl aştepţi pe Dimitris.

— Mă întorc la prânz, aşa spusese.

Exact la prânz, cheia s-a rotit în broască. Te-ai sprijinit pe cot:

— Dimitris?

Drept răspuns ai auzit pe cineva agitându-se, apoi zgomotul făcut de un scaun răsturnat, iar imediat după aceea casa a fost invadată de vreo douăzeci de poliţişti îmbrăcaţi în civil cu pistoalele îndreptate spre tine:

— Mâinile sus sau tragem!

Şi iată că am ajuns la fotografia care ţi-a fost făcută atunci când ai fost prezentat jurnaliştilor, înainte să fii dus înapoi în campusul militar de la Goudi. Ochii tăi privesc spre pământ, iar gura îţi pare pecetluită de o amărăciune chinuitoare, mâinile îţi atârnă amorţite în cătuşele care îţi

strâng încheieturile; arăţi ca simbolul înfrângerii şi al umilinţei. O umilinţă care nu se năştea atât din faptul că fuseseşi capturat din nou, ci din ceea ce declarase în faţa presei ministrul Ordinii Publice. „A fost trădat de membrii organizaţiei sale, care au dorit să primească recompensa. Sunt doi, se numesc Patitsas şi Perdicaris.” Însă ţie inspectorul îţi spusese mult mai multe lucruri.

— Ai crezut că ai nişte sclavi ascultători şi devotaţi, nu? Încă de duminică am aflat că erai pe strada Patmos la numărul 51! Nu am intrat mai repede pentru că am sperat că aveai să ieşi singur: i-am promis dragului tău verişor că nu aveam să te arestăm acasă la el. El a venit aici şi ne-a zis: „Oricum e agitat, va ieşi afară. Nu i-am lăsat nici măcar un pic de mâncare!” Două zile am aşteptat, urmărindu-ţi fiecare mişcare. Apoi am obosit şi am urlat la dragul tău verişor şi la pretenaşul lui: „De-a ce ne jucăm noi aici, ăla e capabil să stea acolo luni de zile, fiind obişnuit cu închisoarea!” Iar el a răspuns: „O să îl fac să iasă, o să îl duc în port.» Ne-am pierdut răbdarea. I-am cerut cheile de la casă. Însă nu i-a ajuns o jumătate de milion de drahme, a cerut şi un loc de muncă la Olympic Airlines. L-am rezolvat. Noi suntem domni, suntem oameni de cuvânt, nu ca prietenii tăi şarlatani.

Apoi, mai târziu, ţi-a spus că Morakis fusese şi el capturat. Că era deja interogat cu multă, multă forţă. Şi că mărturisea şi tot mărturisea.

Capitolul patru

Cum a reuşit un om condamnat la moarte, care a fost capturat după o evadare miraculoasă, să treacă peste descurajare şi să conceapă imediat un nou plan de evadare am putut să înţeleg doar după ce te-am cunoscut. Şi, în orice caz, chiar asta s-a întâmplat atunci când ai fost dus de la Goudi la Boyati, după o lună şi jumătate. Pe atunci, Patsourakos nu mai era director, acea umilinţă îl făcuse să îşi piardă slujba, iar în faţa uşii celulei tale te aştepta un bărbătoi de vreo cincizeci de ani, cu capul mare şi chel şi cu nasul mare, ca un cioc.

— Bună dimineaţa, Alekos, bine ai venit înapoi. Bine ai revenit!

L-ai urmărit pe sub gene. Avea ochi porcini, tâmpi şi în acelaşi timp răutăcioşi. Avea gura dolofană, slab conturată şi în acelaşi timp răutăcioasă. Avea mâini greoaie, care tremurau, mâini care ar fi putut să se roage sau să bată pe cineva cu aceeaşi uşurinţă.

— Cine eşti?

— Alekos, sunt Nikolas Zakarakis, noul director.

— Ce vrei?

— Să vorbesc cu tine, Alekos, să îţi explic cum văd eu lucrurile.

— Şi cum vezi tu lucrurile, Zakarakis? Spune-mi!

— Cred că, ei bine, eu cred că eşti viteaz, Alekos, cred că ai tupeu. Şi din moment ce cred că eşti viteaz şi că ai tupeu, m-am pus de acord imediat cu generalul de brigadă Ioannidis. I-am spus: „Domnule general de brigadă, ceea ce a fost, a fost, haideţi să îi punem cruce, haideţi să nu mai vorbim despre asta; haideţi să uităm greşelile făcute de acest băiat, haideţi să-i arătăm că suntem oameni şi să nu îi mai oferim motive să se comporte ca un ştrengar, astfel încât să îl determinăm să îşi regrete acţiunile, să ajungă să îi pară rău că le-a comis.” Iar domnul general de brigadă a spus: „Ce sugeraţi dumneavoastră, Domnule Zakarakis?” „Vă sugerez să îl iertăm”, i-am răspuns eu, „să vorbim cu el, să îi scoatem cătuşele. Da, haideţi să îi scoatem cătuşele astea, le poartă de aproape un an, haideţi să îndrăznim să facem un gest de bunăvoinţă!” Sigur că domnul general de brigadă nu a fost încântat, dar a cedat. „Domnule Zakarakis”, a spus, „dumneavoastră sunteţi directorul, dumneavoastră hotărâţi. Aveţi mână liberă, alegeţi ce metode doriţi.”

Vai, Dumnezeule. Cretin şi totuşi inteligent, ameninţător şi totuşi împăciuitor. Cunoşteai genul acela de om. Genul de om care se înclină în faţa oricărei puteri, a oricărei autorităţi, a oricărui tip de agresiune. Trăiască Papadopoulos, trăiască Stalin, trăiască Hitler, trăiască Mao Zedong, trăiască Nixon, trăiască Papa, trăiască toată lumea, doar să nu aibă el probleme. Mai mult, genul de om

care se ia de cei mai slabi decât el pentru că doar astfel poate compensa pentru micimea lui şi se poate răzbuna pentru abuzurile suferite la rândul său. Dictaturile se nasc din cauza unor oameni ca el, sistemele totalitare devin mai puternice din cauza unor oameni ca el. Nu întâmplător acest gen de om este de obicei un temnicer excelent. Era necesar să dai imediat cărţile pe faţă, să îi aminteşti cine erai, să îl respingi şi să îl provoci, ca să începi o nouă bătălie. L-ai întrerupt:

— Ai terminat, Zakarakis?

— Nu, Alekos, eram pe punctul de a adăuga că...

— Nu este nevoie, Zakarakis. Ştiu de ce ai venit şi ce vrei să faci. Ai venit să-mi spui că sunt frumos şi că îţi place de mine, că vrei să ţi-o trag. Aceeaşi veche poveste, toată lumea ştie că slujitorii Juntei sunt poponari. Dar eu nu am chef să ţi-o trag, Zakarakis. Nici azi şi, de fapt, niciodată. Nu pot să îţi fac această favoare, eşti prea urât şi prea gras. Eşti greţos.

— Ce? Poftim? Cum?!

— Am spus că nu vreau să ţi-o trag, Zakarakis, pentru că eşti urât, gras şi greţos. Nu aş putea nici măcar să îţi dau jos pantalonii ca să arunc o privire la fundul tău gras.”

— Delincventule! Te-ai vândut comuniştilor! Mercenarule!

Şi astfel a plecat gesticulând.

După câteva ore a reapărut, încăpăţânat.

— Ei! Îmi pare rău pentru scena pe care am făcut-o. E vina mea, Alekos, nu am înţeles că glumeai. Deşi mi s-a spus că îţi place să glumeşti, că eşti un tip plăcut. Nu ar fi trebuit să uit asta. Ei, ca să mă ierţi, ţi-am adus asta. Poftim!

Ochii ţi s-au aprins: ţi-a dat un komboloi[20]. De cel puţin un an visai la un komboloi, aveai obiceiul de a te juca cu acest tip de rozariu şi, din cauza lipsei de activitate din izolare, obiceiul tău se transformase într-o necesitate, însă ar fi fost vai-şi-amar dacă l-ai fi acceptat. Ar fi fost ca şi cum i-ai fi iertat toate păcatele, ca şi cum i-ai fi spus:

— Te înţeleg, Zakarakis, ai şi tu o familie, eşti şi tu un fiu al poporului, hai să facem pace!

Şi aşa ai fi intrat fără scăpare în jocul lui. Trebuia să rezişti, să îi arăţi că nu puteai fi convins nici cu binele şi nici cu răul, că eraţi inamici şi că aşa trebuia să rămâneţi. Aşa că ţi-ai suprimat impulsul de a-ţi întinde degetele spre acel dar foarte preţios şi, prefăcându-te neinteresat ai spus:

— Nu îl vreau.

---

[20] Tip de mătănii folosite pentru a combate stresul (n.tr.). În ediţia în limba italiană, tipărit koboloi; fără erată (n.r.).

— Ei, haide, ia-l! Ţi-l dau cu drag.

— Am spus că nu îl vreau. Vreau doar un singur lucru de la tine, Zakarakis: o toaletă la care să se poată trage apa.

— O toaletă la care să se poată trage apa?! Dar de ce?

— Pentru că nu suport găleata. Pute. Este neigienică.

— Dar aici toate celulele au găleată! Niciuna nu are o toaletă la care să se poată trage apa!

— A mea va avea.

— Haide, fii rezonabil şi acceptă darul meu.

— Nu accept cadouri de la fascişti. De la fascişti accept doar o toaletă la care să se poată trage apa. Pentru că mi se cuvine.

Zakarakis tremura. Ştiuse că mai devreme sau mai târziu aveai să pronunţi cuvântul fascist şi îşi pregătise un răspuns legat de asta.

— Ei! Eşti tânăr, dragul meu Alekos. Nu înţelegi cum stau lucrurile. Şi eu vorbeam despre fascism când eram de vârsta ta!

— Nu-mi spune că vorbeai de rău despre fascism, Zakarakis.

— Ba să ştii că da. Nu aveam creier. Şi, în plus, Mussolini tocmai ne atacase, nu mă simţeam prea amabil faţă de el. Îmi amintesc de o seară petrecută la Rimini. Ştii, în 1940 eram prizonier de război la Rimini şi uneori mă certam cu italienii, iar în seara aceea am spus că Mussolini era un criminal, o ciumă a umanităţii...

— Bravo, Zakarakis! Bun băiat!

— Iar ei mi-au răspuns că Mussolini a creat o naţiune, a readus ordinea şi calmul în întreaga ţară...

— Şi tu i-ai crezut, nu-i aşa?

— Să ştii că nu. Ţi-am spus că eram la fel de naiv cum eşti tu acum. Nu i-am crezut deloc, ba am protestat. Am strigat: „Nu vedeţi câte nenorociri înduraţi din cauza lui?” Iar ei: „Nu, necazurile noastre se datorează britanicilor, evreilor şi comuniştilor.” Iar eu, auzi ce le-am răspuns eu. Pentru că eu ştiu să mă descurc, da, eu ştiu, nici nu ştii tu cât de diplomat sunt. Aş fi putut să fiu ambasador. Le-am răspuns: „Nici mie nu îmi plac evreii, dar la ce aţi venit în Grecia? Ca să căutaţi evrei?”

— Nu te mai lungi, Zakarakis.

— Nu, fii drăguţ, aşteaptă! Ştii ce mi-au răspuns ei? Mi-au răspuns: „Am venit din cauza Albaniei, pe care altfel aţi fi acaparat-o voi, grecii, şi i-aţi fi spus Epirul de Nord.”

— E adevărat, Zakarakis.

— Ah, dar tu chiar nu mai vrei să mă mai asculţi? Pentru că în acel moment eu le-am spus: „Da, Albania este a noastră, dar fascismul este o crimă.” Şi ştii ce concluzie au tras ei? Au tras concluzia că cei care luptă împotriva fascismului sunt de fapt criminalii pentru că, luptând împotriva fascismului, ajută comunismul! Aveau dreptate, băiatul meu. Dreptate maximă, acum ştiu asta. Şi adaug: fiind de bună-credinţă, şi tu comiţi aceeaşi crimă.

— Chiar crezi asta, Zakarakis?

— Mă întrebi dacă o cred? Sunt sigur de asta, sigur ca la matematică, băiete. Oricine este antifascist lucrează în favoarea comunismului şi a Uniunii Sovietice.

— Hm!

Te-ai prefăcut că erai nedumerit şi apoi i-ai oferit unul din acele zâmbete cărora nimeni nu le rezista:

— Interesant. Da, da, interesant. Pot să îţi pun şi eu o întrebare, Zakarakis?

— Sunt aici, băiatul meu. La dispoziţia ta.

— Vorbeşti italiană, Zakarakis?

— Eu? Nu. Eu ştiu doar greacă. Imaginează-ţi că nu am vrut niciodată să învăţ nici engleză, nici franceză, nici germană. Eu sunt naţionalist, aşa sunt eu.

— Înţeleg. Dar la Rimini, italienii vorbesc limba greacă?

— Nici măcar o boabă.

— Şi atunci cum ai putut să conversezi atâta cu ei, idiotule, tu care nici măcar greacă nu ştii şi care te exprimi mai rău decât un analfabet?

A uitat toate promisiunile pe care le făcuse, atât sieşi, cât şi lui Ioannidis. Te-a bătut până când ai căzut inconştient. Dar tu nu te-ai supărat: asta ţi-ai dorit. Pentru că astfel ai avut un pretext legitim ca să începi o nouă grevă a foamei şi pentru a obţine o toaletă la care să se poată trage apa, adică un instrument indispensabil pentru următoarea ta evadare.

Dat fiind că nu asistase niciodată la o grevă a foamei, Zakarakis nu era conştient de problema primelor trei zile, în special de faptul că numai atunci simţi o nevoie disperată de hrană, dar că odată ce acestea trec, intervine o dulce amorţeală lipsită de orice senzaţie de foame.

Astfel, a făcut greşeala de a veni la tine când deja posteai de trei săptămâni; ca să supravieţuieşti, acceptai doar puţină apă şi nici nu mai aveai obraji, picioarele îţi deveniseră la fel de înguste precum încheieturile, iar din gură îţi ieşea o duhoare atât de insuportabilă, încât era greu ca cineva să stea lângă tine. Prin urmare, de îndată ce te-a văzut, s-a speriat şi a decis să informeze Ministerul Justiţiei: „Moare, moare!” „Dacă moare, veţi fi arestat, nu ne putem permite un scandal internaţional”, i-au răspuns cei de la Ministerul Justiţiei. Arestat?! Pe toţi zeii, trebuia să te convingă să pui ceva în gură! Zakarakis a mers la bucătărie, a examinat cina pe care i-o pregătiseră, a descoperit cu groază că era chiar felul lui de mâncare preferat, linte, şi ţi-a adus-o ţie.

— Kalimera, bună dimineaţa, poftim!

Cu vocea slăbită, ai spus:

— Ce vrei, Zakarakis? Ce s-a întâmplat?

— Mâncarea mea, mâncarea gătită pentru mine! Ţi-o dau ţie. Linte!

— Linte? Pleacă, Zakarakis.

— Haide, gustă! Măcar gustă, e bună, ştii, e bună!

— Pleacă, am spus să pleci!

— Poate nu îţi place, poate? Preferi o fripturică? O supică, o ciorbiţă?

Da, o ciorbiţă ţi-ar fi plăcut, ce n-ai fi dat pentru o ciorbiţă!

— Nu, Zakarakis. Nicio ciorbiţă, nicio supică, nicio fripturică. Vreau o toaletă la care să se poată trage apa şi atât.

— Dar ţi-am explicat, aici nimeni nu are o toaletă la care să se poată trage apa!

— Tu ai una.

— Eu sunt directorul!

— Iar eu sunt eu. Vreau o toaletă la care să se poată trage apa.

— Nu pot să ţi-o ofer!

— Ba poţi. Tot ce trebuie să faci este să o cumperi şi să o instalezi.

— Nu, nu, nu şi nu!

— Atunci mor. Aşa ajungi tu în această celulă, pentru omor din culpă. Ba chiar pentru crimă, o să vezi. Vor veni jurnalişti din toată lumea şi te vor acuza că m-ai omorât, ţinându-mă fără mâncare şi lovindu-mă; şi toate ţările vor cere sancţiuni împotriva Greciei care, din vina ta, nu va putea intra pe piaţa liberă.

— Ce tot spui?

— Asta spun. Şi nici Papadopoulos, nici Ioannidis nu te vor ierta. Acum lasă-mă, vreau să mor în pace. În cer o să găsesc o toaletă la care să se poată trage apa.

Zakarakis a plecat aproape plângând. În acea noapte nu a dormit, iar în zilele următoare a tot venit să îţi ia pulsul sau să îţi atingă fruntea, oftând de teamă. Era vizibil cu ochiul liber că te simţeai tot mai rău, iar tu nu făceai nimic ca să ascunzi acest lucru. De îndată ce se apropia, îţi mişcai buzele şi spuneai:

— Eu mor... mor.

În cele din urmă, a capitulat:

— Alekos, mă auzi?

— Da...

— Dacă s-ar întâmpla să îţi dau o toaletă la care să se poate trage apa, ai accepta o ciorbiţă?

— Nu înţeleg... repetă...

— Dacă îţi dau o toaletă la care să se poate trage apa, mănânci o ciorbiţă pentru mine?

— Nu. Mai întâi toaleta decentă şi apoi ciorbiţa.

— Bine! O să ai o toaletă la care să se poată trage apa!

— Imediat.

— Iiiimediat!

După o jumătate de oră, celula ta a fost invadată de muncitori cu mistrii şi târnăcoape. Iar tu ai acceptat ciorbiţa şi ai reînceput să mănânci.

Ideea unei toalete la care să se poată trage apa sau, mai bine zis, ideea de a evada cu ajutorul unei toalete la care să se poată trage apa îţi venise cu multe luni în urmă, însă a prins contur în Goudi când ai realizat că, mai devreme sau mai târziu, aveai să te întorci în vechea ta celulă de la Boyati. De fapt, era o celulă plină de atuuri pentru o evadare. Nu doar faptul că era la parter şi că era mărginită de o alee rar folosită, ci şi faptul că pereţii celulei erau atât de îmbibaţi de umezeală, încât păreau că fuseseră creaţi

pentru a fi găuriţi. Era suficient să ai un instrument adecvat pentru excavare, un obiect care să ascundă gaura pe măsură ce aceasta se lărgea şi de un mod de a scăpa treptat de moloz. Ei bine, ultimul lucru nu ar fi putut fi realizat decât cu o toaletă la care să se poate trage apa şi acum că erau pe cale de a o instala, te simţeai de parcă treaba ar fi fost deja pe jumătate gata. Puteai chiar şi să glumeşti cu Zakarakis:

— Hei, Papadopoulaki, unde e farfuria aia de linte?

— Azi nu avem. Îţi pot oferi o bucăţică de pui.

— Du-te să aduci puiul!

Între timp, te gândeai cum să rezolvi celelalte două probleme. Înainte de orice altceva, cu ce instrument ai fi putut începe să excavezi? Nici măcar nu aveai furculiţă, îţi dăduseră o lingură ca să mănânci şi... Chiar, lingura! La ce te-ai fi putut aştepta: la un târnăcop sau la un burghiu? Ai ascuns lingura sub pat şi când paznicul a căutat-o, ai ridicat din umeri:

— De unde să ştiu eu unde e lingura ta nenorocită? Or fi luat-o.

Apoi ai scrijelit peretele pentru a o testa. Da, funcţiona, tencuiala moale s-a desprins cu uşurinţă, iar cărămizile s-au ciobit mai tare decât ai crezut iniţial. Ai reparat peretele cu o bucăţică de miez de pâine şi ai atacat

problema legată de acoperirea găurii. Aveai nevoie de o perdea. Dar cum puteai să justifici nevoia unei perdele, la ce stratagemă puteai recurge pentru a o obţine? Cu siguranţă nu la o altă grevă a foamei, greva era o armă care nu trebuia folosită în mod inutil şi nici foarte des. Poate la un şantaj. Aşa, aveai să aştepţi ca Zakarakis să vină ca să primească mulţumiri şi tu aveai să îl şantajezi. A venit.

— Eşti fericit? Îţi place toaleta ta decentă?

— Da. Doar perdeaua lipseşte.

— Ce perdea?

— O perdea pentru intimitate. Acum, că am o toaletă cu rezervor, doar nu vrei să continui să-mi fac nevoile de faţă cu cei care mă privesc pe vizor?

— Dar cine te urmăreşte prin vizor când îţi faci nevoile?

— Toţi. Chiar şi tu.

— Eu?!?

— Da, Zakarakis. Nu face pe naivul. Te-am văzut.

— Nenorocitule! Tâlharule!

— Dacă mă mai insulţi, o să spun totul.

— Ce o să spui, şantajistule?!

— Nu sunt şantajist, ci sunt pudic. E vina mea că sunt pudic şi că mă înroşesc din nimic? În plus, o perdea mi-ar aduce bucurie, nu am nici măcar o masă ori un scaun...

— Înţeleg, vrei să îţi decorezi puţin camera. Iar eu vreau să îţi arăt că sunt mărinimos: îţi voi da o masă şi un scaun.

— Şi o perdea.

— Ce perdea? Unde vrei să găsesc o perdea?!

Nu, şantajul nu a funcţionat. Nici rugăminţile nu au funcţionat.

— Zakarakis, te rog, o perdea!

— Perdea nu am.

— Ar fi de ajuns o cârpă oarecare şi două cuie în care să o baţi.

— Nu.

— De ce nu?

— Pentru că eu sunt cel care decide, ai înţeles? Eu sunt directorul, ai înţeles? Dacă aş face mereu cum vrei tu, ai ajunge să conduci tu această închisoare! M-am săturat de pretenţiile tale! Ţi-am dat o masă şi un scaun, dar perdea nu îţi dau! Nu îţi dau!

— Dacă îmi dai perdea, îţi dau înapoi masa şi scaunul.

— Nu, este o chestiune de principiu. În plus, eşti nebun.

Nebun? Iată soluţia. Aveai să îl faci să creadă că erai nebun şi până la urmă avea să facă aşa cum voiai tu. În acea seară ai aşteptat să se culce, apoi ai mutat masa sub fereastră, ai pus scaunul pe ea, te-ai căţărat până lângă gratii şi ai zis:

— Zakarakis! Dormi, Zakarakis? Nu ar trebui să dormi, Zakarakis! Ar trebui să îmi coşi perdeaua! Vreau să fie albastră! Cu flori!

Sau:

— Zakarakis! Mi-ai cusut perdeaaaua? I-ai pus fundiţe?

Ai procedat astfel trei, patru, cinci nopţi, timp în care restul prizonierilor au protestat:

— Domnule director, daţi-i perdeaua! Aşa nu se mai poate dormi!

În cea de-a şasea noapte, Zakarakis a dat buzna peste tine cu gardienii săi şi te-a bătut. Însă, după ce te-a bătut, ţi-a pus perdeaua. Albastră, cu floricele. Iar tu ai putut începe să excavezi. Ai lucrat zi şi noapte, neobosit, folosindu-ţi mâinile atunci când lingura se îndoia: degetele îţi erau zgâriate şi tăiate. Nici măcar nu simţeai durerea, simţeai doar o bucurie anesteziantă când te uitai la gaura aceea care s-a tot lărgit, până când a ajuns la diametrul de patruzeci şi cinci de centimetri. Şi tu cântai, fluierai şi râdeai. Mai ales atunci când aruncai molozul în toaletă şi spălai toaleta: fără să te gândeşti că treziseşi suspiciuni. De altfel, nici nu te-ai alarmat când Zakarakis a venit încruntat la tine:

— Spune, eşti bolnav? Ai dizenterie?

— Nu am, de ce?

— Întotdeauna speli toaleta.

— Trag apa pentru că mă amuză. Este interzis?

— Nu, nu este interzis.

Însă o sclipire de inteligenţă apăruse în micuţii săi ochi porcini.

* * *

Şi astfel a sosit ziua în care grosimea zidului rămas devenise de doi sau de trei centimetri; câteva lovituri puternice aveau să îl doboare. Aşa că nu mai aveai altceva de făcut decât să aştepţi noaptea. Te-ai întins pe pat, oftând adânc, pentru a visa cu ochii deschişi: odată ajuns pe alee, ar fi fost mai bine să mergi la dreapta sau la stânga? În stânga era zona în care stătea Zakarakis, în dreapta erau bucătăriile. Mai bine la dreapta. Da, dar ce aveai să faci în legătură cu paznicii? Ei bine, problema paznicilor putea fi rezolvată, îţi fusese confirmat acest lucru când ai fugit împreună cu Morakis. Şi la fel şi obstacolul zidului care împrejmuia închisoarea, pe care de data aceasta aveai să fii nevoit să îl sari de unul singur. Norocul nu te părăsise niciodată, la urma urmei însuşi Zakarakis fusese un noroc pentru tine. Bietul Zakarakis. El îţi oferise komboloi-ul şi lintea, o toaletă decentă şi o perdea cu floricele, iar tu îl provocaseşi ca să îl scoţi din pepeni, ba chiar profitaseşi de prostia lui. Dar oare aveai dreptate să crezi că cei ca el creează şi susţin tiraniile? Dacă te gândeai mai bine, ei erau primii care aveau de suferit. La urma urmei, şi el era un prizonier. Închis mereu în acea închisoare, înjurat şi jignit, întotdeauna la mila lui Ioannidis şi a miniştrilor de Justiţie, trăind mereu cu teamă, teama de cei care erau la conducere şi teama de cei care porunceau. Ţi-ar fi plăcut să îi spui că, de fapt, nu mai aveai nimic cu el, că, de fapt, îl considerai şi pe el un prizonier. Ţi-ai fi dorit, de asemenea, să îl salvezi şi să îi explici că lovindu-te pe tine şi pe alţii ca tine se lovea pe el

însuşi, că ar fi putut deveni un om liber şi neascultător, în loc să fie un slujitor. Păcat că nu aveai timp. La aceste lucruri te gândeai când Zakarakis a intrat în celulă. Părea foarte obosit şi vorbea politicos.

— Alekos, trebuie să-ţi cer o favoare.

— Spune-mi, Zakarakis...

— Nu mă simt bine în seara asta, am nevoie de odihnă. Nu mai cânta în seara asta şi nu te mai juca cu toaleta.

— De acord, Zakarakis.

— Chiar? Mi-o juri?

— Jur, Zakarakis.

— Tu ai ceva cu mine, desigur, eu sunt temnicerul tău şi...

— Nu am nimic cu tine, Zakarakis, am ceva cu oamenii pe care îi slujeşti. Şi tu eşti un prizonier, Zakarakis, la fel ca Patsourakos, la fel ca toţi temnicerii din toate închisorile din lume, aflate sau nu într-o dictatură. Când această ţară îşi va regăsi libertatea, vei înţelege la ce mă refer şi de ce acum mă comport aşa. Cu toţii sunteţi victime ale ignoranţei şi ale laşităţii, dar nu sunteţi vinovaţi. Cei care dau ordinele sunt vinovaţi, cei care vă poruncesc sunt cruzi. Tu nu eşti crud, Zakarakis. Eşti doar prost.

Zakarakis a avut acelaşi zâmbet ciudat pe care îl avusese de dimineaţă când te-a întrebat dacă aveai dizenterie. De data aceasta ai observat şi, simţind o durere acută, ai devenit îngrijorat. Dar era prea târziu ca să devii precaut sau ca să te răzgândeşti, se lăsase noaptea şi, alungând neliniştea, ai aşteptat să se dea stingerea şi să se lase tăcerea.

Ora unsprezece. Doi pumni fermi şi un cot, iar restul acela de zid a căzut. Te-ai uitat afară prin gaură: aleea părea pustie. Ţi-ai ciulit urechile ca să descoperi posibile zgomote: nu ai auzit niciun zgomot. Atunci, cale liberă! Şi, ţinându-ţi respiraţia, ţi-ai introdus capul în gaură, apoi un braţ şi un umăr. Te-ai împins ca să ieşi afară. În momentul în care ai băgat şi celălalt umăr, te-ai blocat. Calculaseşi greşit lăţimea? Nu, era din cauza hainelor: jacheta de piele, cămaşa de lână, puloverul. Puteai să reuşeşti dezbrăcat. Te-ai dezbrăcat complet, ţi-ai făcut lucrurile grămăjoară şi le-ai aruncat de cealaltă parte a zidului. Au aterizat cu un zgomot foarte uşor, ceea ce însemna că trebuia să sari doar o jumătate de metru. Perfect! Ţi-ai băgat capul la loc, împreună cu braţul şi cu umărul, ai băgat şi celălalt braţ şi celălalt umăr şi ai alunecat înăuntru până la talie. Acum era de ajuns să îţi tragi burta: ai făcut-o. Să găseşti un punct de sprijin: ai făcut-o. Să te târăşti din nou: ai făcut-o. Şi... Un hohot de râs, urmat de o voce batjocoritoare ţi-au rănit timpanele.

— E frig, Alekos. Ce faci acolo pe jumătate dezbrăcat? Nu mai eşti pudic?

Era Zakarakis, împreună cu vreo douăzeci de soldaţi aliniaţi de-a lungul cărării. Zakarakis râdea şi tot râdea. Şi soldaţii râdeau. Râdeau atât de tare, încât paturile puştilor lor se legănau precum ramurile unui copac zguduit de vânt.

* * *

— Şi tu credeai că sunt prost, nu? „Eşti doar un prost, Zakarakis.” Mut, orb şi surd, nu? Credeai că nu am înţeles ce însemnau toate zgârieturile tale, spălatul toaletei sau ce se ascundea în spatele perdelei, nu? Arogantule! Credulule! Ştii de ce te-am lăsat să o faci? Ca să nu mă mai freci la melodie, delincventule! Pentru că am vrut să te prind cu mâţa în sac, să mă distrez! Da, să mă distrez!

Şi au început loviturile: în faţă, în piept, în organele genitale.

— Deci, eu nu valorez nimic, da? Sunt un biet prost, sunt prizonier ca tine! Imbecilule, eu sunt directorul! Eu sunt! Eu sunt şeful! Şeful! Şi sunt un şef deştept: chiar am calculat cât avea să îţi ia, ticălosule! Am ştiut foarte bine că aveai să încerci în seara asta! Toată lumea a ştiut asta, toată lumea! Au văzut cu toţii fisura din perete! Nu ţi-ai imaginat că s-a format o crăpătură în exterior, nu-i aşa?

Şi au continuat loviturile: în faţă, în piept, în organele genitale. Însă nu loviturile te dureau, ci te durea umilinţa, sunetul acelor cuvinte, amintirea râsului care îţi rănise timpanele în timp ce, cu jumătate de corp afară şi cu cealaltă jumătate înăuntru, ţi-ai ridicat privirea asupra soldaţilor aliniaţi de-a lungul cărării şi asupra lui care repeta batjocoritor:

— E frig, Alekos. Ce faci acolo pe jumătate dezbrăcat?

Ţi-ai simţit obrajii înroşindu-se de ruşine, ai fi vrut să mori. Oh, Theòs! Theòs mu! „Vai, Doamne! Dumnezeul meu! Să fiu bătut, da, să fiu torturat sau rupt în bucăţi: dar nu să fiu ridiculizat. Nu e corect, nu e uman.”

— Ai crezut că m-am culcat de-adevăratelea, nu? Că stăteam frumos la căldurică, în pat, meditând la cuvintele tale? Tu ştii de câte ore te aşteptam acolo împreună cu gardienii mei?! De trei ore, de trei!

Pleoapele tale umflate s-au ridicat pentru a-i susţine privirea dispreţuitoare, iar buzele tale umflate s-au mişcat cu dificultate:

— O să ţi-o plătesc, Zakarakis. Nu ştiu cum, dar o să ţi-o plătesc, Zakarakis. O să te fac să cedezi nervos, o să te trimit la ospiciu.

Zakarakis ţi-a răspuns cu o ultimă lovitură şi apoi, obosit să te mai bată şi să transpire, te-a predat celor de la ESA,

care te-au învelit într-o pătură şi te-au dus în tabăra militară de la Goudi. Şi aici au reluat vechiul interogatoriu şi vechile torturi. A reînceput şi vechiul teatru, cu vechile personaje: Malios, Babalis, Teofilojannacos, Ioannidis.

Şi de data aceasta, cel mai furios era Teofilojannacos.

— Spune-mi cu ce ai săpat, cu ce?

— Cu o lingură, Teofilojannacos.

— Nu este adevărat, nu este posibil, nu te cred. Spune-mi cine te-a ajutat! Cine sunt complicii tăi, cine sunt?!?

— Nimeni, Teofilojannacos.

— Ipocritule, mincinosule, făţarnicule! În curând o să mărturiseşti!

— Cu una dintre hârtiile tale false, Teofilojannacos? Încă nu ai ajuns să mă cunoşti, Teofilojannacos? Poţi să te ştergi la fund cu mărturisirile tale, analfabetule. Şterge-te la fund, oricum ai nevoie!

— O să te omor!

Cel mai puţin surprins era Ioannidis. Te privea fix fără a spune nimic, cu chipul ca de gheaţă, care aproape că se

topise într-o grimasă de îngăduinţă. Abia după mult timp a spus clătinând din cap:

— Panagoulis, Panagoulis! Eu am zis că trebuia să fii împuşcat, Panagoulis! Este vina lui Papadopoulos care nu a avut tupeul să te bage sub pământ.

Apoi a venit la tine Phaedon Gizikis, comandantul bazei militare din Atena, cel care semnase decretul prin care fuseseşi condamnat la moarte. Avea un aer sever şi trist. Pe mâneca stângă a jachetei avea o panglică de doliu: soţia lui murise în urmă cu câteva zile. S-a aplecat deasupra ta, care stăteai întins pe pământ şi încătuşat, lângă o tavă de mâncare neatinsă şi a zis:

— Domnule Panagoulis! Vă rog, domnule Panagoulis, mâncaţi ceva.

A fost prima persoană care, în paisprezece luni, ţi-a vorbit cu dumneavoastră. I-ai răspuns şi tu la fel:

— Fără tacâmuri, domnule general? Iertaţi-mă, dar nu sunt câine, domnule general.

— Ştiu asta, domnule Panagoulis, ştiu. Dar trebuie să le înţelegeţi resentimentele. Imediat ce primiţi o lingură, dumneavoastră o folosiţi pentru a săpa în perete!

Ideea ţi-a venit ca un fulger. Aceasta era persoana potrivită, aceasta era oportunitatea perfectă pentru a te răzbuna pe Zakarakis şi pe cei care te umiliseră şi te batjocoriseră. Dacă ai fi putut să îl convingi pe acest om politicos şi autoritar, planul ar fi fost pus în mişcare fără dificultate. I-ai căutat privirea un pic naivă şi ţi-ai contractat fiecare muşchi al feţei într-o uimire exagerată:

— Domnule general! Doar nu credeţi povestea asta cu lingura?! Un perete nu este precum crema de zahăr ars!

— Ce vreţi să spuneţi, domnule Panagoulis! Ce spuneţi?!

— Spun că m-au ajutat gardienii, domnule general; aceiaşi gardieni care mai apoi m-au arestat. Spun că Zakarakis a fost cel care m-a ajutat, domnule general. A fost de la început ideea lui Zakarakis! El a fost cel care mi-a sugerat-o. Spera să obţină un transfer în urma încercării mele de a evada, să plece la fel ca Patsourakos! Aş fi putut oare să îmi imaginez că juca la două capete, domnule general? L-am crezut şi, vă rog să mă credeţi, şi dumneavoastră aţi fi făcut la fel! Când directorul închisorii intră în celula unui prizonier şi îi spune: „Hai să ne aliem, tu eşti interesat să evadezi, eu sunt interesat să fiu transferat, hai să ne ajutăm unul pe celălalt” şi aşa mai departe! Când îi pune la dispoziţie gardienii, când îl lasă să întrezărească mirajul libertăţii… Domnule general, eu mă întreb dacă planul lui chiar a fost să joace la două capete: părea atât de sincer cu mine! Poate s-a răzgândit spre final, ca nu cumva vreunul dintre gardieni să vorbească. Îşi dorea prea mult să plece de la Boyati, la fel ca Patsourakos!

— Domnule Panagoulis, ce îmi aud urechile. Este nemaiauzit! Absolut nemaiauzit!

— Şi eu cred asta, domnule general. Şi dumneavoastră vă mărturisesc de bunăvoie această chestiune, pentru că sunteţi un domn, o persoană civilizată, corectă, un militar în adevăratul sens al cuvântului. Nu m-aţi maltratat niciodată. Şi ştiţi bine că nici nu aş deschide gura de faţă cu ceilalţi: nu vorbesc sub tortură.

— Ştiu, domnule Panagoulis, ştiu. Şi trebuie să recunosc: sunteţi un bărbat onorabil. Dar ceea ce mi-aţi mărturisit este atât de scandalos, atât de incredibil!

— Sunt de acord, domnule general, dar din păcate este adevărul. Este purul adevăr. Gândiţi-vă că atunci când a văzut că nu reuşisem să fac gaura, Zakarakis a venit şi mi-a repetat: mai încearcă, mai încearcă! Îţi dau un târnăcop! Şi când eram obosit într-o zi, nu a mai rezistat, s-a enervat. Mi-a spus: „Doar nu vrei să fac eu gaura asta în perete în locul tău?!” Totuşi, după aceea, a trimis nişte gardieni care să mă ajute. Aşa pot să plec la fel ca Patsourakos. Vai! Şi ce mai spunea despre dumneavoastră, despre ofiţeri şi despre dumneavoastră în mod special, domnule general! Nu vorbesc de militarii pe care eu însumi îi dispreţuiesc, despre slujitorii Juntei; vorbesc de militari ca dumneavoastră, domnule general!

— Mulţumesc, domnule Panagoulis! Dumneavoastră sunteţi un inamic foarte corect, domnule Panagoulis. Dar

sigur că vă daţi seama că nu pot păstra aceste informaţii pentru mine, că va trebui să le raportez.

— Sunt conştient de asta, domnule general. Eu voi suporta consecinţele, dar nu contează. Raportaţi, domnule general, raportaţi.

— Atunci la revedere, domnule Panagoulis!

— La revedere, domnule general!

— O să cer să vi se aducă o lingură, domnule Panagoulis.

— Vă mulţumesc, domnule general!

— Şi să mâncaţi un pic, bine? Vă rog!

— Da, domnule general.

Te-a salutat, ducându-şi mâna la beretă, de parcă ai fi fost unul dintre superiorii lui, şi a plecat cuprins de o indignare arzătoare. Câteva minute mai târziu i-a raportat totul lui Ioannidis şi, la fel de indignat, acesta l-a chemat pe Teofilojannacos.

— Deci gaura a fost săpată cu o lingură!

— Da, domnule general de brigadă. Ticălosul ăla a recunoscut.

— Cu o lingură de supă normală.

— Da, domnule general de brigadă, de acum suntem siguri.

— Şi nu l-a ajutat nimeni, nu i-a dat nimeni, spre exemplu, un târnăcop.

— Nu, domnule general de brigadă. Ăla e o bestie, să ştiţi.

— Şi dumneavoastră sunteţi un idiot! Un incapabil, un nătărău!

— Domnule general de brigadă!

— Un nerod! Un inchizitor de toată jena, o amibă!

— Domnule general de brigadă!

— Dispăreţi din faţa ochilor mei sau vă iau la şuturi!

Gardienii care au râs de tine pe alee fuseseră aduşi la Goudi şi strigătele lor ajungeau la tine ca o muzică dulce de harpă din încăperile unde erau călcaţi în picioare. „Nu,

ajutor, nu! Nu sunt implicat! Sunt nevinovat, jur, nevinovat! Nu, nu l-am ajutat, nu! Ajunge, mama, ajunge!” Cu unii dintre ei a trebuit să te confrunţi şi arătau atât de rău, încât pentru o clipă te-ai simţit tentat să îi salvezi. Însă amintirea ruşinii care îţi făcuse obrajii să ia foc era prea proaspătă, aşa că ai confirmat lucrurile spuse lui Gizikis şi ai ridicat miza:

— Da, ei sunt. Zakarakis le-a dat târnăcopul, iar ei m-au ajutat cu târnăcopul. Apoi trebuiau să ia resturile pentru ca toaleta să nu se înfunde.

— Nu e adevărat, nu e adevărat!

— Din păcate, e adevărat. Şi pentru că erau leneşi şi nici măcar Zakarakis nu i-a putut face să ducă resturile mai repede, la un moment dat am aruncat totul în toaleta care chiar s-a înfundat. Şi de ciudă nu au vrut să o repare.

Pe de altă parte, pe Zakarakis nu l-ai văzut. Ioannidis şi-l păstra doar pentru el. Mai exact, Ioannidis avea unele îndoieli. Te-a înţeles mai bine decât oricine altcineva şi ştia că erai capabil de orice: chiar şi să renunţi la onoarea acelei evadări prin minciună pentru a-l face pe Zakarakis să aibă probleme. Însă îndoiala lui a hrănit un raţionament şi, oricum ar fi privit lucrurile, raţionamentul lui i se părea perfect. De ce să îl alunge pe Zakarakis? Dacă tu minţeai, din acel moment niciun alt temnicer nu avea să fie mai neîncrezător şi mai inflexibil decât Zakarakis. Dacă, pe de altă parte, tu spuneai adevărul, Zakarakis trebuia să fie pedepsit, însă nu aşa cum spera. Prin urmare, era inutil să

piardă vremea cu anchete sau cu reproşuri: un pic de dispreţ avea să îi fie de ajuns. L-a chemat la el şi i-a zis:

— Aşadar, domnule Zakarakis, doriţi să vă retrageţi.

— Nu înţeleg, domnule general de brigadă.

— Ba mă înţelegeţi, domnule Zakarakis, mă înţelegeţi. De data aceasta cel care nu vorbeşte a vorbit. Ştiu totul, puteţi înceta cu teatrul.

— Domnule general de brigadă, insist să vă spun că nu înţeleg. Aşa e, am obosit, da, nu vă puteţi imagina cum au fost aceste cinci luni cu nenorocitul ăla. Da, aş vrea să fiu transferat, aşa e, să nu-l văd, să nu-l mai aud, să uit că există. Dar aş vrea să fiu transferat în pensie! Nu, nu!

— Deci transferat, domnule Zakarakis? Am auzit bine? Aţi spus transferat?

— Da, domnule general de brigadă. Dacă ar fi posibil, da. Nu mai suport, domnule general! Omul acesta este un diavol, vă asigur, un diavol!

Vocea lui Ioannidis a devenit mai rece ca niciodată.

— Îl cunosc mai bine decât dumneavoastră, domnule Zakarakis. Aşa e, este un diavol, dar este sincer. În opoziţie cu dumneavoastră, care sunteţi imbecil şi

necinstit. Ar trebui să vă bag în arest, domnule Zakarakis, să vă împing în faţa unei curţi marţiale pentru trădare. Dar ar fi prea puţin pentru dumneavoastră, ar fi un cadou şi...

— Curtea marţială, domnule general de brigadă? Proces pentru trădare?!? Domnule general de brigadă, eu sunt cel care l-a prins din nou pe tâlhar, eu sunt cel care...

— Nu mă întrerupeţi, domnule Zakarakis. Am spus să încetaţi cu teatrul. Şi mă repet, Curtea marţială ar fi o pedeapsă prea mică pentru dumneavoastră, ar fi un cadou. Ştiu ce pedeapsă meritaţi. Ştiţi care este? Veţi rămâne la locul dumneavoastră, domnule Zakarakis. Veţi rămâne la Boyati! Cu el! O să vă sufle în ceafă până când va crăpa!

— Nu, domnule general de brigadă, nu! Asta nu!

— Ba da. Şi din acest moment vă încredinţez o nouă sarcină, domnule Zakarakis: să îi construiţi o celulă specială, o celulă din care să nu poată scăpa nici măcar dacă îi deschideţi uşa. Acum, valea. Şi aveţi grijă: dacă veţi eşua, domnule Zakarakis, vă promit ceva şi mai rău. O să vă bag după gratii alături de el!

Timp de două săptămâni, Zakarakis a zăcut precum o larvă. Discuţia cu Ioannidis îl tulburase atât de tare, încât, aşa avea să îţi mărturisească într-un moment de slăbiciune, nu reuşise nici măcar să îşi îndeplinească îndatoririle conjugale; în zadar îl tachinase soţia lui cu fraze batjocoritoare: „Parcă ţi-au cerut să ridici un nou

Partenon!” Reuşea să scape de acea stare disperată de abulie care îl aplatiza şi de conştiinţa neputincioasă a propriei incapacităţi doar atunci când visa că tu reveniseşi într-o celulă din care nu aveai să mai evadezi. Dar ce fel de celulă?! Iată întrebarea care îi fura somnul, pofta de mâncare şi vigoarea sexuală. Ioannidis lăsase pe umerii lui chiar şi responsabilitatea acelei alegeri:

— E treaba dumneavoastră, domnule Zakarakis. Vă dau trei luni. După Crăciun, trebuie să fie gata.

După Crăciun! Doar trei luni! Sperând să rezolve problema, Zakarakis a tot răsfoit cataloage şi cărţi de arhitectură, a învăţat expresii dificile: energia potenţială, rezistenţa la frecare, teoremele lui Maxwell, Betti şi Clapeyron. Însă, în zadar. Desigur, trebuia să fie o celulă din beton armat, cu fundaţii atât de solide, cu pereţi atât de masivi, încât să nu poată fi străpunşi nici măcar cu un ciocan pneumatic. Desigur, trebuia să aibă uşi duble, din oţel, ferestre aproape invizibile şi un acoperiş dotat cu circuit electric care să scoată scântei chiar şi numai dacă îl priveai. Dar simţea că toate acestea nu aveau să fie de ajuns: trebuia ceva şi mai bun, trebuia ceva care să facă şi mai mult. Ceva, ei bine, ceva care să nu îţi închidă doar corpul, ci care să îţi blocheze şi fantezia, ceva care să îţi împiedice creierul să gândească. Cu mintea sa necizelată, intuise că într-adevăr aceea era cheia, să îţi determine creierul să nu mai gândească, deoarece data viitoare nu aveai să mai recurgi la o gaură în perete, ci la vreo nouă şmecherie. Şi vai de el dacă aveai să reuşeşti. Ioannidis nu ar fi avut milă.

— Aveţi grijă: dacă veţi eşua, domnule Zakarakis, vă promit ceva şi mai rău. O să vă bag după gratii alături de el!

Apoi într-o zi, la sfârşitul lunii noiembrie, în timp ce se plimba printr-un cimitir şi a văzut un mormânt în formă de capelă, i-a venit o idee: un mormânt! „Iată ce i-ar trebui acelui demon: un mormânt! O celulă de forma şi de dimensiunile unui mormânt. O să îi construiesc un mormânt. Poate că o să îi pun şi un mic chiparos alături. Oare nu este deja un chiparos în piaţeta din centrul unităţii?” Şi exact ca un artist care se teme să îşi piardă impulsul creator dacă nu acţionează atunci când se simte inspirat, Zakarakis s-a întors imediat la Boyati, a desenat un paralelipiped, a stabilit dimensiunile. După două luni celula a fost gata. Teribila celulă în care aveai să stai patru ani, începând cu o dimineaţă de februarie.

O teribilă dimineaţă de februarie. Tu erai în Goudi, în acea teribilă dimineaţă de februarie, şi nici nu îţi imaginai că Zakarakis îşi construise Partenonul. Chiar te minţeai că poate i se luase autoritatea. Nici nu era chiar aşa de rău la Goudi, directorul nu îţi punea niciodată cătuşe, gardienii zăboveau deseori şi vorbeau cu tine şi, mai presus de toate, întâlniseşi un alt Morakis: un soldat dispus să te ajute să fugi.

— Uită-te la mine, Alekos, nu îţi aminteşti de mine?

— Nu.

— Şi totuşi mă cunoşti, Alekos, m-ai mai văzut.

— Unde? Când?

— La sediul ESA, imediat după arest, în timpul unei bătăi.

— În timpul unei bătăi?

— Da, mi-au ordonat să te bat şi eu te-am bătut. Dar după aceea am simţit aşa o ruşine!

— Nu te cred.

— Este adevărul, Alekos, adevărul. Aşa ruşine am simţit, încât am jurat să te ajut cu prima ocazie şi...

— Nu cred.

— Am jurat să te ajut şi mi-am spus: dacă nu-l omor, într-o zi o să fac ceva pentru el.

— Ţine minte că Morakis a primit şaisprezece ani.

— Ştiu.

— Şi data viitoare nu vor mai pierde timpul pentru a mă aresta, mă vor împuşca direct, pe mine şi pe oricine va fi împreună cu mine.

— Ştiu.

— Da’ ce ştii tu, măscăriciule?

Conform sistemului tău, l-ai batjocorit, l-ai ameninţat, l-ai umilit, dar până la urmă te-ai convins că nu minţea şi aţi avut un plan împreună. De data aceasta fără greşeli şi fără acte de bravadă. Pe lângă o uniformă, el avea să îţi furnizeze documentele militare pentru a ieşi din Goudi, un paşaport fals şi o pereche de ochelari pentru a-ţi modifica trăsăturile; o maşină avea să vă aştepte la ieşire, un iaht avea să vă ia din Golful Vouliagmeni, pregătit să iasă în larg şi să ajungă în apele extrateritoriale. Singura parte dificilă era reprezentată de cele două lacăte cu care era încuiată uşa celulei tale: cheile erau păstrate de un căpitan.

— Nu le pot fura de la el, Alekos.

— Nu e nevoie. Du-te la un armurier şi cumpără toate cheile care ţi se par potrivite.

A plecat şi s-a întors cu vreo cincizeci de chei şi una dintre ele a deschis primul lacăt. Pe cel de-al doilea nu.

— Ce o să facem, Alekos?

— E simplu, cumpără şi mai multe chei. Cumpără tot ce găseşti la magazin. Încercând şi tot încercând, vom găsi cheia potrivită.

A plecat din nou şi s-a întors cu o sută de chei. De la opt dimineaţa până la unsprezece, pe tura lui de zi şi apoi de la zece la miezul nopţii, pe tura lui de noapte, a lucrat la cea de-a doua încuietoare, transpirând şi tremurând la gândul că avea să fie surprins.

— Să o încercăm pe aceasta.

— Aceasta nu funcţionează.

— Aceasta.

— Aceasta nu funcţionează.

— Aceasta.

— Nu funcţionează.

Şi la cea de-a treizeci şi opta cheie:

— Merge!

S-a deschis.

— Bine. Reuşim să o facem mâine?

— Da, totul este pregătit.

— Şi maşina, şi iahtul?

— Da, de câteva zile sunt în aşteptare.

— Atunci, la miezul nopţii. Ne vedem mâine.

Miezul nopţii era momentul perfect. La miezul nopţii tot campusul era adormit.

În acea dimineaţă ai cântat, la fel ca pe vremea când primiseşi toaleta decentă. „Au plecat porumbeii albi,/ iar cerul s-a umplut de corbi,/ de păsări negre.” Însă nu ai cântat prea mult pentru că pe la ora nouă un pluton a intrat în celulă:

— Eliberează celula, Panagoulis. Plecăm.

— Plecăm...? Unde...?

— La Boyati, Panagoulis. Te întorci la Boyati.

O camionetă şi o călătorie care părea că nu se mai încheie, o dorinţă de a plânge care îţi tăia respiraţia şi, iat-o! Silueta cenuşie a închisorii de la Boyati, cu zidul care o împrejmuia şi cu turnuleţele sale. Zakarakis te aştepta la intrare, cu mâinile în şolduri, iar chipul său mare şi măsliniu îşi reţinea cu greu un aer triumfal.

— Ia uite cine a sosit, ia uite cine s-a întors! Haide, dragă, haide! Nu îţi poţi imagina ce ţi-am pregătit cât timp ai fost în vacanţă la Goudi.

Te-a luat de braţ, te-a împins pe aleea care ducea spre curtea cu celula din care evadaseşi şi a trecut pe lângă ea fără să se oprească. A luat-o la dreapta, apoi la stânga, apoi din nou la dreapta, iar inima ta bătea cu putere: ai simţit că avea să se întâmple ceva rău când Zakarakis a spus:

— Iată, dragă, am ajuns.

Ceva îngrozitor, ceva care avea să te distrugă mai mult decât toate chinurile îndurate până atunci.

— Iată, dragă, am ajuns! Îţi place? Este a ta, este numai a ta, numai a ta!

În mijlocul piaţetei, a apărut în faţa ochilor tăi mormântul cu chiparos şi ţi-a lovit privirea aproape ca o palmă.

— Chiparosul este mic, dragă. Dar va creşte.

* * *

Tu ai spus mereu că nu era posibil să îţi imaginezi acea celulă fără să o vezi. Şi din acest motiv i-ai cerut ministrului Apărării, Evangelos Averoff-Tositsa, permisiunea de a o fotografia, după căderea Juntei. Însă nu ţi-a dat voie. Ai întrebat din nou când ai devenit membru al parlamentului, explicând că nu voiai să o faci dintr-un capriciu, ci din necesitatea de a arăta lumii modul în care sunt trataţi deţinuţii într-o tiranie, însă a refuzat din nou. Timp de trei ani i-ai cerut cu încăpăţânare acest lucru, subliniind faptul că bănuiai că dorea să ascundă lumii acea infamie, că poate chiar încerca să şteargă amintirea ei prin distrugerea celulei, însă el a refuzat mereu. Nici măcar nu te-a lăsat să treci de poarta închisorii de la Boyati pentru a arunca o privire, să îţi spui „uite, acolo am fost zidit şi am supravieţuit, am câştigat.” Nu ai revăzut-o niciodată, nu ai fotografiat-o niciodată. Dar după moartea ta, când am mers în pelerinaj ca să caut urmele unui trecut îngropat, străzi sau clădiri care adeseori nu mai existau, cu stâlpi rupţi şi grinzi care atârnă, am revăzut eu închisoarea în numele tău şi am fotografiat-o eu în numele tău. Buldozerele lui Evangelos Averoff-Tositsa erau în proces de a o demola. Demolaseră turnuleţele, o mare parte din zidul care o înconjura, barăcile din centru şi totul părea să dispară în neant, aşa că am recunoscut cu greu curtea unde te-au provocat să te joci cu mingea în acea zi umilitoare, biroul lui Zakarakis,

celula din care ai evadat cu ajutorul lui Morakis şi în care te-ai întors pentru a duce acea luptă pentru obţinerea unei toalete decente. Am recunoscut-o datorită găurii din perete: de pe alee încă se putea vedea cum fusese peticită. Însă apoi am ajuns în piaţeta pe care Zakarakis o alesese ca să îşi construiască Partenonul şi am recunoscut imediat celula şi mi-a stat inima în loc atunci când am văzut-o. Chiar era un mormânt, nu exageraseşi. Avea culoarea, proporţiile şi aspectul unui mormânt: doar o fereastră de treizeci pe treizeci de centimetri şi doar spaţiul minuscul al uşii care ducea în anticamera celulei întrerupeau uniformitatea monotonă a betonului. Înăuntru era şi mai rău. Pentru că înăuntru realizai că, de fapt, spaţiul era mult mai mic decât părea din afară: două treimi din spaţiu era ocupat de anticameră. Celula în sine se afla în partea de jos, dincolo de o mică poartă care era făcută din oţel până la înălţimea bărbiei şi continuată apoi cu bare. Ca suprafaţă nu avea mai mult de doi metri pe trei metri: să zicem că avea lăţimea cam cât a unui pat dublu. Puţin mai mare. Totuşi, această comparaţie este inexactă deoarece te poate face să crezi că spaţiul de mişcare era cât suprafaţa unui pat dublu. Nu era. Pentru a te mişca aveai doar un culoar de un metru optzeci lungime şi de nouăzeci de centimetri lăţime, restul era ocupat de un pat, de un dulap, de o chiuvetă rudimentară şi de o toaletă cu rezervor de apă. Fixat la cincizeci de centimetri de sol, patul era încastrat între pereţii de pe colţ şi o latură a dulapului. Prin urmare, dacă stăteai întins în pat erai ca într-un sicriu, asta şi din cauza tavanului foarte jos şi a întunericului. Întunericul era aproape total. În afară de o lampă albastră care nu lumina bine, mai intra puţină lumină din anticameră, unde tavanul fusese înlocuit de nişte gratii orizontale. Însă aceea nu era o lumină propriu-zisă pentru că dincolo de gratii mai erau un grătar şi nişte

zăbrele de fier, iar soarele era filtrat ca printr-o sită de acele zăbrele; doar o strălucire slabă se prelingea înăuntru, cu picuri fragili şi gălbui. Pe de altă parte ploaia intra cu uşurinţă, iarna intra frigul şi vara căldura: pe scurt, era un mormânt expus intemperiilor. M-am închis înăuntru. Am încercat să merg pe acel coridor de un metru optzeci pe nouăzeci de centimetri, amintindu-mi o poezie care spunea: „Trei paşi înainte/ urmaţi de trei paşi înapoi,/ acelaşi drum făcut de o mie de ori,/ plimbarea de azi m-a obosit...” Trei paşi?! Abia dacă puteai face doi, şi imediat ţi se rotea capul. Am încercat să mă întind în pat. Cu tavanul peste mine şi cu pereţii care mă înconjurau, mi-a fost greu să respir. M-am prins de gratii ca să îmi trag răsuflarea şi m-am forţat să depăşesc tentaţia de a deschide larg uşa. Deşi mi s-a părut că am petrecut acolo ore şi ore, când m-am uitat la ceas trecuseră doar zece minute. Apoi am încercat din nou, cu toată voinţa mea, dar timpul se scurgea atât de încet, încât parcă efectiv dispăruse noţiunea unui timp curgător, iar mintea mea parcă se blocase într-o tăcere morbidă. În acea tăcere o singură idee părea să prindă contur: să ies, să ies, să ies de acolo!

Cu toate acestea, nici măcar pentru o clipă nu i-ai arătat lui Zakarakis că te simţeai pierdut şi, cu un zâmbet larg, i-ai răspuns:

— Bravo, Zakarakis! Tu ai construit-o?

— Da, eu.

— Nu cred, Zakarakis. Nu eşti suficient de inteligent.

— Ba sunt! Eu am făcut-o, ţi-o jur, eu am făcut desenul!

— Felicitări!

Apoi ai arătat spre anticameră.

— Asta e tot pentru mine?

— Nu, este pentru gardienii care îţi vor aduce raţia. Totuşi, dacă stai liniştit, te las să te plimbi în ea treizeci de minute pe zi.

— Bine, Zakarakis, bine.

— Altceva nu ştii să îmi spui?

— Ba da, Zakarakis. O să evadez, Zakarakis.

— Nu, de aici nu vei evada.

— Voi evada, vrei să pariem?

— Hai să pariem. Pe ce?

— Pe o uniformă de colonel.

— De acord.

A deschis portiţa, apoi uşa din faţă şi te-a lăsat singur ca să te gândeşti. Trebuia să îţi pui creierul la treabă, să gândeşti fără să te laşi copleşit de furie, fără să pierzi vremea cu regrete pentru ghinionul de a nu fi găsit mai repede cu douăzeci şi patru de ore cea de-a doua cheie şi fără să laşi acea lacrimă care îţi uda genele să alunece pe obraz. Trebuia totuşi să existe o soluţie pentru a ieşi de acolo, câteva zile aveau să îţi fie de ajuns să descoperi cum, aşa că ţi-ai ocupat mintea cu gânduri de genul acela în prima zi, în a doua, în a treia, în a patra şi în a cincea. Între timp, ai adunat informaţii şi impresii şi le-ai analizat: erau şaisprezece gardieni în jurul mormântului, câte trei pe fiecare latură şi câte unul în fiecare colţ, iar raţia îţi era adusă de patru dintre ei... Feţe noi şi obtuze. Poate că soluţia era legată chiar de acele feţe noi şi obtuze, poate că nu avea să îţi fie greu să iei peste picior paznicii şi să găseşti o modalitate de a ieşi din celulă. Obstacolul nu era celula, ci gardul din sârmă ghimpată care înconjura închisoarea: oare era făcut din fir normal de sârmă ghimpată ca cel din momentul evadării cu Morakis sau dintr-un fir electrificat? Nu era ca şi cum ai fi putut întreba, ai fi trezit suspiciuni. Aşa că nu puteai decât să rişti, de data aceasta fără să bănuieşti rezultatul, rouge ou noir et rien ne va plus: dacă aveai să fii electrocutat, însemna că era gard electric; dacă aveai să rămâi nevătămat, era un gard normal. Avea să merite riscul, deoarece trucul pe care l-ai fi folosit pentru a evada din celulă avea să fie atât de frumos. Cel mai frumos, cel mai amuzant pe care avea să îl născocească vreodată fantezia ta. În cea de-a şasea zi te-ai decis. A căzut seara şi cei patru gardieni cu raţia au intrat, doi dintre ei s-au oprit pe hol, iar unul a deschis poarta şi a trecut pragul cu tava, însă imediat tava a căzut

pe pământ. Doamne, celula era goală, iar pe pat se afla un bilet: „Dragă Zakarakis, o să mă întorc după uniforma de colonel. Dacă te întâlneşti cu Teofilojannacos şi cu Hazizikis, spune-le că îi voi face să urineze sânge. Dacă te întâlneşti cu Ioannidis, spune-i să te lase să te pensionezi. Cu cel mai mare drag, al tău, Alekos.” Au venit în fugă şi cei doi gardieni din anticameră.

— Unde este?!?

— Nu este!

— Imposibil.

— Imposibil?! Uite!

— Cine i-a adus micul-dejun în această dimineaţă?

— Tu, tu i l-ai adus.

— Mincinosule!

— Pe mine mă faci mincinos?

— Da, pe tine.

— Calmaţi-vă, băieţi! Să ne gândim. Ai închis bine uşa când ai plecat?

— Sigur că da!

— Şi cui i-ai dat cheile după aceea?

— Ţie ţi le-am dat!

— Mie?! Mincinosule!

— Băieţi, să nu ne certăm între noi! Mai bine să îl căutăm.

Iar ochii lor au cercetat tavanul şi pereţii, de parcă tu ai fi fost o muscă. Între timp, ghemuit sub pat, te abţineai să nu respiri, dar şi să nu râzi. S-a întâmplat exact aşa cum ai prevăzut: nu s-au uitat în singurul loc în care ai fi putut să fii ascuns, adică sub pat. Aveau oare să fie suficient de proşti încât să comită şi cea de-a doua greşeală, adică să plece fără să închidă uşa şi poarta? Şi iată-i stând pe pat şi plângându-se:

— Dar cum Dumnezeu a reuşit, cum a reuşit?

Iată-i spunând:

— Trebuie să dăm alarma!

Iar apoi au ieşit fără să închidă uşa sau poarta.

— Alarmă, alarmă!

Şi iată întreg campusul strigând la unison:

— Alarmă, alarmă!

Ai aşteptat câteva secunde şi apoi ai pornit, strigând: „Alarmă, alarmă!” împreună cu ceilalţi. Ai ajuns la un copac şi de acolo ai mers spre depozitul bucătăriei. O umbră te-a atins, era un soldat. Te-a întrebat:

— L-ai văzut?

— Da, acolo! ai răspuns, arătând spre cineva care alerga în direcţie opusă.

El ţi-a mulţumit şi a continuat să strige:

— Acolo, acolo!

Nimeni nu te băga în seamă şi nimeni nu se gândise să pornească farul, aşa că puteai încerca să ajungi la zidul care înconjura închisoarea. Ai ajuns la el şi ai început să te caţări, ai ajuns în vârf, rouge ou noir et rien ne va plus, te-ai urcat pe gardul de sârmă ghimpată. Nu, nu ai fost străbătut de curent electric, dar ţi-a împuns carnea mai

tare decât în noaptea în care ai fugit cu Morakis. Cât timp avea să îţi ia să te desprinzi din el de data aceasta? Întunericul era de partea ta, însă ar fi fost necesar ca alarma să se oprească. Ţi-ai făcut mâinile pâlnie şi ai strigat:

— Alarma a încetat! Alarma a încetat!

O voce a repetat:

— Alarma a încetat! Alarma a încetat!

Celelalte voci au strigat în cor:

— Alarma a încetat! Alarma a încetat!

Apoi s-a auzit urletul furios al unui sergent:

— Cine a spus că alarma a încetat?

— El!

— Care el?

— Tipul acela îmbrăcat în civil!

— Un tip îmbrăcat în civil?! Cretinilor, căutaţi-l!

Ţi-ai smuls firul de pe picior şi ţi-ai prins braţul în el. Mâneca ţi s-a umplut de sânge. Oare îţi rupseseşi o venă? Durerea te-a paralizat o secundă cam mult...

— L-am văzut!

— Unde este?

— Pe zid! Prindeţi-l!

S-a aprins un far şi ai fost bombardat cu lumină. Erai pe punctul de a face saltul când te-ai simţit apucat:

— Domnule sergent, l-am prins!

După aceea a urmat un post destul de scurt. Cei din străinătate continuau să aibă grijă de tine, iar Zakarakis se temea tot mai mult că aveai să mori.

— Mănâncă!

— Nu.

— Te rog, mănâncă!

— Nu.

— Este mâncare adusă de mama ta.

— S-o mănânce ea!

— Haide, spune-mi ce vrei!

— Ţi-am spus: vreau o uniformă de colonel. Mi se cuvine. Am evadat, da sau nu?

— Nu, pentru că te-am prins.

— Nu este corect. Am evadat din celulă şi am dovedit că eşti un idiot.

— Poate că tu eşti idiot!

— Nu, eu sunt inteligent. Şi vreau uniforma de colonel.

— Ce o să faci cu uniforma de colonel?!?

— O să o port. Este carnaval, la carnaval se poartă mască şi cea mai caraghioasă mască care există este uniforma de colonel, pentru că a fost purtată de stăpânul tău, Papadopoulos.

— Nenorocitule! Măscăriciule!

A doua zi, acelaşi dialog. Şi, la final strigătul exasperat al lui Zakarakis:

— Aduceţi-i o uniformă de colonel!

— Nu avem, domnule director, nu există colonei aici.

— Găsiţi una!

Au găsit-o, te-ai îmbrăcat cu ea şi ai mâncat. Zakarakis s-a întors.

— Acum dă-mi-o înapoi.

— În niciun caz.

— Ţi-am dat-o doar ca să mănânci. Ai mâncat, deci dă-mi-o înapoi.

— Nu.

— Scoateţi-i uniforma!

Au sărit pe tine cinci. Încurcaţi de acel spaţiu îngust, ciocnindu-se unul de celălalt, lovindu-se cu coatele de pereţi, ţi-au dat-o jos. Te-au lăsat zile întregi fără pantofi şi era frig. Ţi-ai reluat postul.

— Mănâncă!

— Nu.

— Ce vrei?

— Îmi vreau pantofii.

— Ţine-ţi pantofii. Acum o să mănânci?

— Nu.

— Ce altceva mai vrei?!

— Vreau să fac o baie. Pentru că put şi am păduchi. La fel ca tine, Zakarakis.

— Eu nu put! Şi nu am păduchi!

— Ba ai. Ai unul care cântăreşte 90 de kilograme. Eşti chiar tu.

— Te omor!

— Şi apoi ajungi în faţa unei curţi marţiale, pentru crimă. Doar ţi-a spus Ioannidis.

— În regulă atunci, faceţi-i o baie!

— Cu apă caldă, vreau să fie apă caldă. Altfel o să fac pneumonie şi o să mor şi apoi tu tot o să ajungi în faţa unei curţi marţiale, pentru ucidere din culpă.

— Cu apă caldă! Faceţi-i o baie cu apă caldă!

— Vreau şi un frizer.

— Chemaţi un frizer!

A sosit butoiaşul cu apă caldă şi a sosit şi frizerul. Te-au spălat, te-au ras şi ţi-au aranjat părul. Însă din ordinul lui Zakarakis ţi-au tăiat părul scurt, de o jumătate de centimetru, iar conflictul a reizbucnit.

— Porc urât ce eşti, le-ai cerut să mă epileze.

— Nu le-am cerut să te epileze, le-am cerut să te radă în cap: nu ai spus că ai păduchi?

— Păduchii nu stau numai în cap, stau oriunde există păr. Aşa că trebuie să fiu epilat peste tot, chiar şi la axile, chiar şi în jurul boaşelor.

— Eşti nebun! Mi-au lăsat în grijă un nebun!

— Nu sunt nebun, Zakarakis. Ştii foarte bine că mă comport aşa ca să te înnebunesc. Şi voi reuşi, e un fapt la fel ca faptul că sunt închis în acest mormânt.

— Epilaţi-l!

— Nu ei, tu. Pentru că ştiu că îţi place să mă atingi, pe lângă faptul că eşti un porc şi un păduche, eşti şi poponar.

Te-a legat de pat. Te-a bătut personal. Atât de mult te-a bătut, încât apoi a trebuit să cheme medicul care, văzându-te, s-a îngrozit: corpul tău era plin de vânătăi din cap până în picioare.

— Cine ţi-a făcut asta?

— Zakarakis. A vrut să mă epileze.

— Să te epileze?!?

— Da, pentru ca după aceea să mă violeze. El spune că în bordelurile din Istanbul aşa se face. M-am apărat şi el m-a bătut.

— Te-a violat?

— Sigur că da. Încearcă cu toată lumea, toată lumea ştie. E poponar.

Zakarakis a avut o criză de ficat care l-a ţinut în pat o săptămână. De acum fiecare dintre voi era şi victima şi călăul celuilalt; relaţia voastră se baza pe o inversare continuă de roluri sau pe o interpretare simultană a celor două roluri şi era greu de spus care dintre voi era mai crud cu celălalt. Poate că tu, pentru că îl înţelegeai bine pe Zakarakis. În schimb, Zakarakis nu te înţelegea pe tine. Şi cum să te înţeleagă? Tot ceea ce erai şi tot ceea ce reprezentai tu era mai îndepărtat de lumea lui săracă decât Alfa Centauri de Pământ. Ar fi început să râdă dacă cineva i-ar fi explicat că un erou adevărat nu renunţă niciodată, că nu gestul său măreţ de la început şi nici mândria cu care înfruntă tortura şi moartea îl fac să fie diferit de ceilalţi oameni, ci constanţa cu care îşi repetă acţiunile, răbdarea cu care îndură şi reacţionează, şi mândria cu care îşi ascunde suferinţa şi cu care le-o întoarce acelora care îl chinuie. Secretul lui este faptul că nu se dă bătut, că nu se consideră o victimă şi că nu le arăta altora faptul că e trist sau disperat. Iar dacă este necesar, recurge la ironie şi la batjocură: aliate evidente ale unui om care se află în lanţuri. Aşadar, când a izbucnit noua ta ofensivă, a fost luat din nou prin surprindere.

* * *

Noua ta ofensivă a izbucnit cu răsunetul unui foc de tun, de îndată ce durerea ultimei bătăi s-a atenuat. Într-o seară te-ai agăţat de gratiile porţii şi, îndreptându-ţi vocea spre tavanul cu gratii al anticamerei, ai convocat gardienii şi prizonierii.

— Atenţie, atenţie! Jurnalul radio Boyati! Buletin special! Nicolas Zakarakis, directorul acestui loc de rahat, este bolnav cu ficatul. S-a răspândit zvonul că această boală se datorează furiei care l-a cuprins pentru că nu a reuşit să violeze un deţinut căruia nu îi plac poponarii, dar, de fapt, acesta e un zvon eronat. Putem dezvălui că boala hepatică a lui Zakarakis se datorează dezamăgirii de a nu fi fost satisfăcut în partea dorsală de acel deţinut. Oricine doreşte să se ofere voluntar pentru această operaţie macabră, este rugat să contacteze biroul corespunzător şi să îşi lase detaliile personale. Zakarakis plăteşte cu porţii de linte.

Apoi în următoarea seară:

— Atenţie, atenţie! Jurnalul radio Boyati! Buletin special! Zakarakis minte. De fapt, nu are dureri hepatice, are hemoroizi. Subsemnatul ştie pentru că porcul de Zakarakis i-a arătat hemoroizii. I-a explicat şi că turcii i-au provocat boala pe când lucra pe post de curvă într-un bordel din

Constantinopol. Boala lui Zakarakis a recidivat în urma conversaţiei sale cu ministrul Justiţiei care i-a dat câteva şuturi în fund.

Cu o punctualitate înfiorătoare, ai procedat la fel în fiecare seară, iar în cazarmă, dincolo de zidul închisorii, lumea se amuza în aşa hal, încât se cereau mai puţine permisii.

— Ce faci diseară? Mergi la cinematograf?

— Nu, ascult buletinul special al lui Panagoulis.

Sau:

— Ai fost în oraş aseară?

— Nu, am rămas aici pentru a asculta buletinul special al lui Panagoulis.

De multe ori, cu o falsă indiferenţă, ofiţerii se alăturau şi ei publicului tău, neliniştiţi, voind să afle ce aveai să mai inventezi în următorul episod. De fapt, încetul cu încetul, buletinul tău de ştiri se transformase într-un roman-foileton despre experienţele erotice ale lui Zakarakis în bordelul fantomatic de la Constantinopol, iar talentul tău era acela de a te opri mereu într-un punct culminant.

— Mâine, dragi ascultători, veţi afla continuarea.

Nu îmi mai amintesc bine povestea, dar, dacă nu mă înşel, la un moment dat Zakarakis a încetat să mai fie curvă şi a fost emasculat pentru a deveni eunucul Marelui Vizir. De aici au apărut o serie de născociri perverse şi incredibile care implicau şi alte personaje, printre care Marele Vizir, care se numea Papadopoulos, un calif care se numea Ioannidis, un călău care se numea Teofilojannacos şi un consilier sinistru pe nume Hazizikis. Marele vizir şi califul se urau de moarte, călăul şi consilierul cel sinistru îşi făceau unul altuia multe răutăţi, însă cu toţii făceau alianţe de neclintit atunci când era nevoie să îl umilească pe eunuc, care se supunea în mod abject încercările lor, pentru a se apăra.

Într-un final, Zakarakis a venit la tine. A venit şi s-a sprijinit obosit de poartă, te-a privit cu ochii stinşi şi a zis:

— Alekos, trebuie să vorbesc cu tine.

— Ia un loc, Zakarakis, aici înăuntru este atâta loc. Este o cameră imensă, preferi canapeaua sau unul dintre aceste fotolii? Numai nu mă mângâia, bine? Nu mă atinge. Astăzi mă simt mai pur ca niciodată.

— Ascultă-mă, Alekos. Eu ştiu că tu glumeşti. Ştiu că ştii şi tu că sunt un bărbat curat şi normal. Am o soţie şi doi copii.

— Zakarakis, soţia este doar un paravan. Mulţi poponari au soţii, iar copiii cine ştie ai cui sunt?

— Ticălosule!

— Nu mă insulta şi nu mă atinge, Zakarakis, altfel voi spune la jurnalul radio că eşti şi încornorat. Uite, de fapt, la asta nu m-am gândit, îţi iau meseria de eunuc şi te fac să te căsătoreşti cu favorita Marelui Vizir, aşa că o să devii imediat un încornorat, iar soţia ta o să şi-o tragă cu califul.

— Ascultă-mă, Alekos. Te înţeleg. Am citit o carte de psihologie şi înţeleg anumite lucruri. Eşti tânăr, ai anumite nevoi sexuale. Acestea te fac să devii agitat. Când eram prizonierul italienilor la Rimini, şi eu eram mereu neliniştit pentru că îmi lipsea o femeie. Prin urmare, dacă vrei, îţi aduc o femeie. O dată pe lună. Ba chiar, o dată pe săptămână. Ţi-ar plăcea, nu-i aşa? Ţi-ar plăcea?

— Înţeleg, Zakarakis. Este vechea poveste: vrei să te regulez. Bietul Zakarakis, chiar te-ai îndrăgostit de mine. Ţi-am căzut cu tronc, la naiba. Atât de tare ţi-ai pierdut minţile, încât m-ai emoţionat şi, dacă aş putea, ţi-aş face pe plac. Da, ai merita o partidă rapidă. Dar ţi-am spus-o de o mie de ori: nu pot, nu te plac!

— Delincventule!

— Nu fi isteric, Zakarakis. Nu fi nedrept. E vina mea că nu mi se scoală de faţă cu tine? Eşti şi chel! Ascultă, Zakarakis: de ce nu o aduci pe soţia ta? Aşa, totul rămâne în familie.

— O să te spânzur! O să te spânzur!

— Bine atunci. Fac acest sacrificiu. O să ţi-o trag.

Într-o secundă ai închis poarta, cu mâna stângă i-ai imobilizat braţele, cu mâna dreaptă i-ai dat jos pantalonii, cu genunchii l-ai împins la perete: chemaţi de ţipetele sale de teroare, gardienii abia au reuşit să îl ia de acolo. Câteva zile mai târziu, în 9 aprilie, salteaua ta a luat foc.

Zakarakis avea să susţină mereu, jurând pe soţia şi pe copiii săi, că tu fuseseşi cel care i-a dat foc. Şi, cunoscându-ţi abilităţile histrionice, aş tinde să îi accept teoria. De fapt, ca strategie, nu ar fi fost una rea: gardienii au intrat lăsând uşa larg deschisă, iar în acel fum şi în acea confuzie, ai fi putut să te strecori şi să sari peste zidul care înconjura închisoarea. Totuşi rămâne faptul că în urmă cu două zile îţi luaseră salteaua şi o aduseseră înapoi, oferindu-ţi unele avertismente ciudate. De asemenea, faptul că un paznic prietenos îţi şoptise:

— Alekos, aveai ascuns ceva în saltea? L-am văzut pe caporalul Karakaxas umblând în ea.

Sau faptul că, după ce l-ai agresat, Zakarakis te-a pedepsit luându-ţi şi chibriturile şi ţigările. Sau faptul că după ce ţi-ai revenit, un anumit maior Kutras de la ESA a venit la tine şi ţi-a spus:

— Dacă nu spui nimănui ce s-a întâmplat, ai cuvântul meu de onoare că te vom lăsa liber ca să fugi în străinătate.

Sau faptul că, până în ultima clipă ai continuat să îmi repeţi cu o sinceritate plină de patos:

— Îţi jur, nu eu am fost cel care a dat foc saltelei. Ei au fost. Legat de alte lucruri am minţit din comoditate sau din necesitate, legat de asta, nu. Nici măcar nu aveam chibrituri şi chiar dacă aş fi avut, nu aş fi putut să o fac, de ce nu mă crezi? Pe la ora şapte seara am auzit un fluierat, apoi o bufnitură slabă şi salteaua a luat foc. Sunt sigur că au pus ceva în ea, plastic sau sulf.

Dar, în orice caz, indiferent cum stau lucrurile, Zakarakis a făcut tot ce a putut ca să te lase să mori. Agăţat de gratii ai implorat:

— Deschideţi, ard, mă sufoc, mor.

Şi nimeni nu s-a mişcat. Odată cu ţipetele, fumul ieşea tot mai dens prin grilajul anticamerei, dar nici unul dintre cei şaisprezece gardieni din jurul celulei nu a făcut vreun gest ca să te ajute: de parcă Zakarakis le-ar fi interzis să o facă. Paznicul care ţi-a spus despre Karakaxas se afla lângă el şi îi spunea:

— Trebuie să intervenim, domnule director! Va arde de viu!

Şi Zakarakis i-a răspuns:

— Linişteşte-te, nu-ţi face griji, calmează-te! Este unul dintre trucurile sale obişnuite.

A fost nevoie de mult timp ca să se decidă şi deja celula devenise un cuptor, din salteaua de paie se ridicau flăcări, iar tu erai inconştient pe pământ. Când a venit, doctorul a spus alarmat că trebuia să fii internat la spital sau că aveai să mori, însă Zakarakis nu i-a permis nici măcar să te scoată afară, la aer curat:

— E de ajuns să îl ţinem în anticameră.

Ai stat acolo două zile, întins pe o pătură. A doua zi a plouat, iar apa te-a udat de parcă ai fi fost un copac, însă doctorul a reuşit să obţină doar o umbrelă cu care să îţi acopere faţa. A trebuit să sune la Ministerul Apărării şi apoi să solicite intervenţia lui Papadopoulos pentru a-l face pe Zakarakis să capituleze. Dar deja erai într-o stare jalnică, aveai mustaţa, genele şi sprâncenele arse, iar pielea feţei şi mâinile îţi erau acoperite de băşici: nu mai puteai să vezi şi nici să vorbeşti. La spitalul din Goudi, unde te-au dus, s-a constatat că în sânge aveai dioxid de carbon în proporţie de nouăzeci şi doi la sută. Ai stat în comă şaptezeci şi două de ore. Şi, când ai revenit la Boyati, l-ai găsit pe Zakarakis care te-a primit spunându-ţi:

— Hei, am veşti bune pentru tine. Prietenul tău a dat ortu’ popii.

Apoi ţi-a dat un ziar unde era scris următorul titlu: „A murit ieri în Cipru fostul ministru de Interne şi al Apărării, Polykarpos Giorkatzis.”

Ziarul detalia că fusese găsit în maşina sa, împuşcat cu o mitralieră. Ucigaşii dispăruseră şi nu exista nicio speranţă de a le afla identitatea. Cât despre indicii, acestea erau vagi. Cu o seară în urmă, Giorkatzis a acceptat să se întâlnească într-un sat îndepărtat cu nişte indivizi misterioşi, iar atunci când a plecat de acasă şi-a îmbrăţişat foarte strâns soţia şi i-a spus:

— Dacă întârzii, cere să fiu căutat.

Ai izbucnit într-un hohot convulsiv şi nu doar de durere. Da, în timpul interogatoriului şi în timpul procesului negaseşi cu fervoare că fusese implicat:

— Tentativa voastră de a-l implica pe Polykarpos Giorkatzis este ridicolă, nu îl cunosc pe acest domn. Credeţi că un simplu soldat cheamă la luptă un ministru al Apărării?

Însă Hazizikis descoperise rolul pe care îl jucase Giorkatzis în atentat, iar dovezile pe care le furnizase fuseseră atât de copleşitoare, încât, după aceea, relaţiile dintre guvernul grec şi cel cipriot se deterioraseră de tot. Ioannidis şi-a dublat numărul de ofiţeri de pe insulă şi în decurs de câteva săptămâni Giorkatzis şi-a pierdut puterea, a pierdut prietenia lui Makarios şi stima celorlalţi politicieni, care acum îl considerau un aventurier capabil de orice şi, în

cele din urmă, şi-a atras ura lui Papadopoulos, care a jurat în mod public că avea să îl facă să plătească. Oare cine pusese la cale acea întâlnire din satul îndepărtat, călăii săi personali sau colegii lui din CIA? Poate că ambele tabere, printr-o operaţiune coordonată, însă oricine ar fi fost, bunul tău prieten nu mai trăia: omul care crezuse în tine, care te ajutase, care te învăţase, pe care îl admiraseşi cu entuziasmul unui copil îndrăgostit de profesorul său. Murise şi el, la fel ca Georgios. Din cauza ta, la fel ca Georgios. La un moment dat, suspinele tale au devenit atât de convulsive, încât ai început să vomiţi şi te-ai îmbolnăvit. Ai fost bolnav timp de o lună. Şi abia te vindecaseşi, când Zakarakis ţi-a adus o nouă veste dureroasă:

— Haide, pregăteşte-te! Repede. Domnul preşedinte te lasă să ieşi pentru câteva ore.

— De ce?

— Pentru că tatăl tău e pe moarte, iar domnul preşedinte îţi permite să mergi să îl saluţi. Ce gest mărinimos, nu? Dacă ar fi după mine, nici măcar în pozã nu te-aş mai lăsa să îl revezi.

Îţi iubeai cu duioşie tatăl. După mulţi ani aveai să îmi mărturiseşti că nu ai simţit niciodată aceeaşi duioşie pentru mama ta, o femeie atât de dură şi bărbătoasă, şi care se baza doar pe ea însăşi, dar că ai simţit întotdeauna o tandreţe sfâşietoare faţă de tatăl tău. Poate pentru că tatăl tău era mult mai în vârstă decât ea: el s-a căsătorit la

bătrâneţe, a avut copii la bătrâneţe şi i-a crescut aşa cum fac bătrânii, adică fiind îngăduitor ca bătrânii. Când erai copil şi te ascundeai sub pat ca să scapi de loviturile mamei tale, stăteai zile întregi acolo, învingând foamea şi dorinţa de a face pipi, în timp ce ea striga:

— Ieşi, trebuie să-ţi mai dau câteva.

În schimb, el îţi şoptea:

— Ieşi, nu o să păţeşti nimic, sunt eu aici.

Când erai şcolar şi nu suportai după-amiezile petrecute acasă, studiind, ea te închidea în camera ta cu o încuietoare dublă, iar el îţi făcea cu ochiul şi spunea:

— Fugi! Apoi mă ocup eu de ea.

Cu toate acestea, tatăl tău nu fusese niciodată un rebel. Militar de carieră, fusese educat sub egida ascultării, iar curajul lui fusese irosit întotdeauna în războaie cu tunuri şi puşti. Armata era lumea lui, iar steagul patriei era zeul lui şi ce durere simţise când tu ai ales studiul matematicii în loc să alegi uniforma de ofiţer ca Georgios! Ce durere simţise când ai dezertat, ce nedumerire, atunci când ai ajuns la închisoare, ce agonie, când l-au arestat şi pe el pentru o sută trei zile! Abia după aceea ai aflat ce îndurase în acele o sută trei zile. Palme şi insulte şi tot felul de tratamente rele în ciuda celor şaptezeci şi şase de ani ai săi, a medaliilor sau a gradului său de colonel. „Şi de nu ai

nicio altă vină, eşti vinovat că ai adus pe lume un delincvent!” Sau: „De ce mai vrei să mergi acasă? Soţia te-a abandonat, s-a dus spre o viaţă mai bună, s-a săturat de o epavă ca tine.” O palmă mai puternică aproape că l-a orbit la un ochi, iar o umilinţă şi mai adâncă l-a făcut să sufere o paralizie fizică şi mentală; de opt luni plutea într-un vid lipsit de tristeţe sau de bucurie şi nici nu îşi mai amintea nimic din cele întâmplate. Nici nu îşi imagina că tu fuseseşi condamnat pe viaţă sau că asupra ta apăsa încă o condamnare la moarte. Din fotoliul lui sau din pat întreba mereu aceleaşi lucruri:

— Unde este Alekos?

— În străinătate.

— Ce face acolo?

— Studiază.

— De ce nu vine să mă vadă?

— O să vină.

— Vreau să-l văd, vreau să-l îmbrăţişez înainte de a muri.

Şi tu ţi-ai fi dorit să îl îmbrăţişezi. Erau momente în care îţi doreai asta cu atâta ardoare, încât simţeai că erai din nou copil şi... Zakarakis s-a agitat, nerăbdător.

— Atunci te pregăteşti sau nu să mergi la tatăl tău înainte ca acesta să moară?

— Nu.

— Nu?! Ai spus că nu?!

— Am spus că nu, Zakarakis. Papadopoulos al tău nu se va folosi de mine pentru a juca rolul mărinimosului. Nu va putea chema presa şi televiziunea pentru a documenta călătoria fiului risipitor către căpătâiul tatălui său, aflat pe moarte. Pleacă, Zakarakis.

— Bestie fără inimă!

— Pleacă, Zakarakis.

— O să te răzgândeşti, o să te răzgândeşti!

— Pleacă sau te strâng de gât, Zakarakis.

Zakarakis a plecat şi s-a întors în seara următoare:

— A murit, ticălosule! A murit fără să te mai poată îmbrăţişa!

Pe moment nu ai reacţionat, de parcă ai fi fost surd sau mut, sau de parcă nu ţi-ar fi păsat. Dar apoi Zakarakis a scuipat pe jos, poate indignat de ceea ce interpreta drept nepăsare, iar corpul tău s-a năpustit asupra lui şi din gura ta a ieşit un răget care nu avea nimic omenesc:

— Zakarakiiiiiis!

L-ai prins de gât. L-ai strâns până când faţa i-a devenit albăstrie şi limba i s-a lungit în mod hidos. Când gardienii au reuşit să îţi slăbească degetele, aproape că îl strangulaseşi.

Capitolul cinci

La fel ca picăturile de apă care picură monoton de pe o pompă, toate identice, marcând bătăi obsesive în liniştea nopţii pustii, pe care doar auzindu-le simţi că înnebuneşti, motiv pentru care începi să cauţi un alt sunet, poate o bufnitură, poate o împuşcătură mortală, orice altceva dar nu acea uniformitate atroce sau acel întuneric, tot aşa au trecut şi anii de după noaptea în care Zakarakis ţi-a spus că tatăl tău murise, iar gardienii te-au oprit să-l sugrumi. De fapt, în acei ani, nu ai ieşit niciodată din mormântul tău luminat doar de lampa cea albastră, nu ai trecut niciodată de pragul dincolo de care existau ziua şi noaptea, soarele şi stelele, ploaia şi vântul. Nici măcar pentru a-ţi întinde picioarele sau pentru a lua o gură de aer. Nici măcar pentru a merge la spital atunci când ajungeai în comă, nici

măcar ca să-ţi vezi mama atunci când i se permitea să te viziteze. În trecut, discuţiile cu ea avuseseră loc în sala de aşteptare folosită de ceilalţi prizonieri, aşa că puteai să ieşi şi să faci o sută douăzeci şi şase de paşi până acolo şi o sută douăzeci şi şase de paşi înapoi, iar în timp ce mergeai puteai privi cerul. Însă după seara aceea v-aţi întâlnit mereu în celula ta, separaţi de acea poartă. Şi totuşi s-au întâmplat o mulţime de lucruri în acei ani. În primul rând, ai început să mă cunoşti prin intermediul cărţilor pe care le-am scris şi al articolelor care îmi erau publicate uneori în ziarele din Atena. După aceea, ai învăţat limba mea, studiind câte douăzeci de cuvinte şi câte două verbe neregulate pe zi: ca să putem vorbi unul cu celălalt atunci când aveam să ne întâlnim. Acel efort de memorie te-a ajutat mai ales ca să te lupţi cu inerţia mentală care apare odată cu izolarea, cu ceaţa teribilă care îţi afecta capacitatea de a te concentra şi chiar de a urmări o amintire sau de a te lăsa pradă unei reverii. Şi de asemenea, aşa cum se va vedea, în acei ani ai scris cele mai frumoase poezii ale tale. Şi, mai ales, nu te-ai resemnat niciodată şi nu ai abdicat niciodată din rolul tău de erou care nu se dă bătut. Ai fost prins de şaptesprezece ori încercând să tai gratiile de la portiţă cu nişte pile minuscule, care se folosesc la deschiderea flacoanelor cu medicamente, ai fost pedepsit de cincizeci şi două de ori prin confiscarea stiloului, a hârtiei de scris, a gramaticii limbii italiene, a dicţionarului scris de Rapaccini, a ziarelor şi a cărţilor; de douăzeci şi nouă de ori prin confiscarea pantofilor şi a ţigărilor. De optsprezece ori ai fost bătut până ai leşinat, tot de atâtea ori ţi s-a pus cămaşa de forţă, în timp ce ţi se striga că erai nebun, iar numărul dăţilor în care ai făcut greva foamei a fost atât de mare, încât, la un moment dat, nu ai mai ţinut socoteala. Când ai vorbit cu mine despre asta şi mi-ai enumerat lucrurile de

pe această listă minuţioasă, ţi-ai amintit doar de grevele cele mai lungi: şapte greve de cincisprezece zile, patru de douăzeci şi cinci de zile, două de treizeci, una de treizeci şi şapte, una de patruzeci, una de patruzeci şi patru şi una de patruzeci şi şapte. În timpul celor mai lungi greve te-ai hrănit exclusiv cu apă, cu cafea îndulcită şi cu o bucată de ciocolată pe care o aveai ascunsă în saltea, transformându-te aproape într-un schelet, aşa că medicul a fost nevoit să te hrănească cu o sondă băgată în nas. Cea mai mare tortură. Pur şi simplu nu puteai suporta acel tub care cobora în gât prin alveola nazală, mergând apoi în esofag, deoarece te sufoca la fel cum te sufocase mâna lui Teofilojannacos în timpul interogatoriului şi, în plus, îţi dădea o senzaţie de vomă, deşi nu puteai vomita. De îndată ce îţi băgau acel tub în nas, te gândeai: gata cu postul, ajunge! Apoi o luai de la capăt, uneori o făceai doar ca să rămâi antrenat: au fost momente în care totul părea repetiţia monotonă a unui ritual şi ţi-ai fi dorit ca Zakarakis să inventeze noi răutăţi măcar pentru a te entuziasma un pic, pentru a rupe plictiseala. Prima oară când ţi-a confiscat pantofii, ai fost aproape amuzat, deşi era iarnă, şi la fel şi când te-a pus pentru prima oară în cămaşa de forţă. Ţi s-a părut o curiozitate. Însă cu timpul te-ai obişnuit, şi singurul divertisment care ţi-a mai rămas ţi-a fost oferit de micuţele pile cu care te prefăceai că tai gratiile portiţei. Era minunat să le găseşti în mâncarea trimisă de mama ta, să bagi în gură o bucată de carne de iepure şi să simţi o mică fâşie de oţel între dinţi, deoarece, auzind sunete de fier răzuit, Zakarakis venea în fugă:

— Ce faci, tâlharule?!

— Eu? Eu nu fac nimic.

— Unde ai ascuns-o?!

— Ce să ascund?

— Pila, tâlharule, pila!

— Ce pilă?

— Te-am auzit! Pileai gratiile!

Apoi chema gardienii, care căutau peste tot, în manşetele pantalonilor, în gulerul cămăşii, în tivul chiloţilor, în talpa pantofilor, însă nu găseau nimic deoarece pila se afla acolo unde nu s-ar fi gândit niciodată să o caute: printre fire de păr, printre dinţi sau între paginile unei cărţi.

— Şi totuşi te-am auzit răzuind, blestematule!

— Nu am răzuit nimic, Zakarakis, am făcut muzică.

Şi, râzând, luai un pahar, îi udai marginea cu salivă şi apoi dădeai cu degetul pentru a obţine un sunet ca de fier răzuit.

— Ascultă, prostule!

Acele farse îţi distrăgeau atenţia, te ajutau să te lupţi cu plictiseala: nu ai încetat niciodată să îi tachinezi cu trucurile tale de Cagliostro[21]. De exemplu, povestea cu revolverul din pâine şi din săpun. Cu răbdare, folosind miez de pâine şi resturi de săpun, ţi-ai făcut o replică a unui revolver, apoi ai vopsit mânerul în negru folosind capete de chibrituri arse, ai înfăşurat ţeava cu folie de staniol şi într-o seară a fost gata şi l-ai îndreptat spre gardienii care ţi-au adus cina:

— Mâinile sus! Daţi-mi cheile!

Cu acea ocazie erau doar doi paznici neînarmaţi, iar în lumina slabă jucăria ta arăta ca un revolver, aşa că cel care ţinea tava i-a dat drumul imediat, iar celălalt ţi-a dat tremurând cheile. I le-ai dat înapoi râzând pe înfundate, oricum nu le-ai fi putut folosi, afară erau încă şaisprezece gardieni.

— Ce cretini!

Sau povestea cu firul de metal care deschidea poarta. În anticamera celulei se afla un biet nerod care te supraveghea, un recrut nou-sosit din mediul rural. Zakarakis îl pusese acolo ca să nu mai pileşti gratiile, îi spusese că erai un prizonier foarte important, iar cuvintele „foarte important” îl impresionaseră atât de mult, încât, deşi nu te scăpa din ochi, te asculta cu zelul unui servitor. Ţi se adresa chiar cu „Excelenţă”.

[21] Contele Alessandro di Cagliostro a fost pseudonimul ocultistului Giuseppe Balsamo, care a trăit în secolul al XVIII-lea (n.tr.).

— Aprinde-mi ţigara, soldăţel de plumb.

— Da, Excelenţa Voastră.

— Soldăţel de plumb, fă-mi un pic de vânt.

— Da, Excelenţa Voastră.

În ziua aceea, pe podeaua atriumului, era un fir de sârmă.

— Hai aici, soldăţel de plumb!

— Da, Excelenţa Voastră.

— Deschide încuietoarea, trebuie să ies să fac pipi.

— Da, Excelenţă, voi fugi imediat să iau cheile.

— Ce chei, idiotule? Încuietoarea nu se deschide cu cheia! Nu vezi firul ăla? De ce crezi că e acolo? Pentru a deschide încuietoarea, nu?

— Da, Excelenţa Voastră. Mă scuzaţi, Excelenţă, dar în satul meu încuietorile se deschid cu cheia!

— Ce-mi pasă mie de satul tău de rahat? Deschide, repede! Nu mai pot să mă ţin!

— Da, Excelenţa Voastră. Imediat, Excelenţă. Dar între timp nu aţi putea urina în WC-ul dumneavoastră, Excelenţa Dumneavoastră?

— Imbecilule! Nu vezi că este înfundat? Nu l-ai auzit pe director când m-a implorat să nu fac pipi în el până nu îl repară? Repede, ridică firul de metal şi deschide! Aşa!

Săracul era foarte emoţionat şi se tot chinuia, dar fără succes.

— Iertaţi-mă, Excelenţă, nu reuşesc, chem sergentul.

— Dacă îl chemi pe sergent te voi raporta! Haide, insistă!

Nu s-a întâmplat nimic pentru că, atraşi de ciondăneala voastră, ceilalţi gardieni au intervenit şi l-au oprit:

— Ce faci, idiotule?!

Dar, la fel ca în cazul revolverului făcut din pâine şi săpun, această întâmplare te-a ajutat să câştigi puţin teren în faţa melancoliei şi a sentimentului de gol pe care studiul sau lectura nu îl pot umple niciodată, ba dimpotrivă, îl alimentează. De fapt, spuneai că atunci când studiai şi citeai în închisoare, puteai vedea cum ţi se deteriorase

intelectul. Aveai impresia că învăţaseşi un verb şi o jumătate de oră mai târziu îţi dădeai seama că îl uitaseşi deja. Aşa că te întorceai la el, revedeai conjugarea: eu merg, tu mergi, el merge, noi mergem, voi mergeţi, ei merg, însă pleoapele ţi se îngreunau, te întindeai în pat pentru a trage un pui de somn şi dormeai toată după-amiaza, iar când te trezeai mintea îţi era atât de amorţită, încât ţi se părea că erai o legumă şi nu un om.

Nu că ai fi renunţat la ideea de a evada. Cât timp nu a intervenit inevitabila şi inexorabila rutină, care te-a făcut să accepţi mormântul şi să îţi canalizezi rezistenţa doar în avântul poetic, nu ai încetat să crezi în acel miraj. Însă cu tot cu mai puţină convingere şi cu o uşurătate tot mai mare sau doar cu scopul de a te amuza. O dovedeşte acea tentativă care s-a încheiat cu un abandon ale cărui cauze păreau să fie adânc înrădăcinate în subconştientul tău, tentativa de evadare în care l-ai implicat pe gardianul care l-a înlocuit pe nerodul cu firul de sârmă: un tânăr care visa să fie actor. Un schimb de replici ţi-a fost de ajuns ca să deduci că şi inteligenţa sa era redusă şi că aveai să îl poţi juca după bunul-plac, aşa că ai început imediat să îi dai târcoale.

— Aha! Deci ai vrea să fii actor. Nu greşeşti cu aşa o faţă. Întoarce-te puţin din profil... Da, da, ai un profil minunat. O să ai o carieră grandioasă.

— Atât că nu cunosc pe nimeni, domnule Panagoulis, pe nimeni.

— Nu trebuie să îţi faci griji pentru asta. Spune-mi, mai degrabă: eşti sigur că vrei să fii actor? Pentru că este o carieră frumoasă, cu asta sunt de acord: o mulţime de femei, vilă cu piscină, miliarde. Totuşi, la început necesită anumite sacrificii. Sunt unii care şi-au riscat viaţa pentru a deveni actori: gândeşte-te la Laurence Olivier şi la ceea ce a făcut el pentru Churchill.

— Ce a făcut?

— Este o poveste lungă, într-o zi o să ţi-o spun. Mai bine, spune-mi: ai studiat actoria?

— Da, în copilărie.

— Şi mai bine. Actoria este la fel ca limbile străine. Dacă le înveţi când eşti copil, nu le mai uiţi. Eşti fotogenic?

— Ooo, da. Dar de ce mă întrebaţi?

— Pentru că te pot ajuta.

— De aici? Deşi sunteţi aici?

— Nu chiar. Mai vorbim mâine. Important este nu deschizi gura cu Zakarakis legat de acest subiect. Urăşte actorii, teatrul, cinematografia. Este invidios.

— Nu vă faceţi griji, domnule Panagoulis.

— Poţi să-mi vorbeşti la pertu.

— Nu-ţi face griji, Alekos.

— Bine. Mâine să-mi aduci nişte fotografii.

Şi a doua zi:

— Excelent. Nu am nicio îndoială, eşti fotogenic. Hm! Ai fost vreodată la Roma?

— Nu.

— E un oraş minunat. Prietenii mei cei mai apropiaţi sunt toţi la Roma. Sophia îmi spunea mereu...

— Sophia? Care Sophia?

— Nu mă întrerupe. Sophia Loren, bineînţeles! La Roma am locuit într-o aripă a castelului său. Oo, da. Acolo am pregătit atentatul, dar să nu mai spui la nimeni. Dă-ţi seama că soţul ei m-a ajutat chiar să confecţionez bombele. În schimb, mi-a cerut doar să scriu un scenariu pentru el.

— Un scenariu? Ai scris un scenariu pentru Sophia?

— Nu pentru Sophia, pentru Carlo! Carlo, soţul ei, cel care e producător!

— Aa!

— Folosind un pseudonim, desigur.

— Aha!

— E ceva ciudat? Ar fi trebuit să refuz o favoare unui prieten care a riscat să facă închisoare pentru mine?

— Nu, nu!

— Deci, îţi spuneam că Roma este oraşul potrivit pentru a ajunge să lucrezi în cinematografie. Singurul oraş potrivit. Acum, dacă vrea să facă un film, chiar şi Marlon Brando trebuie să meargă la Roma. Iar dacă îţi doreşti cu adevărat să devii vedetă, ce Hollywood? Trebuie să mergi la Roma. Hm! Lasă-mă să văd din nou fotografiile.

— Poftim.

— Perfect. Nasul tău este perfect. La fel şi profilul tău văzut din partea dreaptă. Profilul văzut din partea stângă e mai puţin frumos. Ce ciudat, la fel ca Laurence Olivier.

Aminteşte-mi să îţi spun povestea despre Churchill şi Laurence Olivier. Ei bine, da: cred că pot să te recomand Sophiei. Ba chiar şi lui Carlo. Când vine vorba de asemenea lucruri, nu Sophia este importantă. Cel mult, după ce Carlo îţi va semna contractul, va putea să te ceară drept partener. Datorită trăsăturilor tale puternice şi virile.

— Ei, ce spui, Alekos?! Pe bune?

— Linişteşte-te, băiatule! Doar nu crezi că am o baghetă magică? În plus, Carlo este prudent. Îi va lua un an să îţi dea un rol alături de Sophia. Te va lua de probă, te va împinge spre televiziune.

— Îmi place şi televiziunea.

— Da, dar nu vreau să te amăgesc. Televiziunea nu oferă aceleaşi venituri precum cinematografia. Dacă voi reuşi să obţin cincizeci de mii de drahme pe lună pentru tine, va fi o sumă mare.

— Cincizeci de mii?!

— Ţi se pare o avere, nu? De fapt, e un mărunţiş. Mai târziu, însă, vei putea câştiga chiar cinci sute de mii.

Ai ţinut-o aşa zile întregi şi, în timp ce el se entuziasma tot mai mult, tu aşteptai momentul potrivit pentru a-i da

lovitura de graţie. Momentul perfect a fost când ţi-a cerut să le scrii o scrisoare lui Carlo şi Sophiei.

— Ai înnebunit? Vrei să îmi distrug prietenii, să îl distrug pe cel care m-a ajutat să pregătesc bomba? Nu ştii că el lucrează cu americanii? Nu ştii că, dacă scrisoarea mea s-ar rătăci, ar merge şi el la închisoare? În plus, ţi se pare că o asemenea rugăminte poate fi făcută printr-o scrisoare? Trebuie să vorbesc cu el în persoană, nu? Trebuie să vin şi eu cu tine la Roma! Mi s-a părut evident! Dacă nu mă ajuţi să evadez, cum pot eu să te ajut să devii actor?

— Să evadezi? Dar este greu, Alekos, este periculos!

— Da’ de unde greu, da’ de unde periculos?! Chiar şi Laurence Olivier a reuşit cu Winston Churchill. Cretinule! Ignorantule! Studiază istoria, studiază! Nici măcar nu ştii că Churchill a evadat din acea închisoare nazistă pentru că l-a ajutat Laurence Olivier! Şi Laurence Olivier nu era paznic, ci era bucătar! Pentru el a fost dificil şi periculos. Dar Churchill nu a uitat niciodată favoarea. Şi când a devenit prim-ministru, s-a impus! A spus bine, profilul văzut din partea stângă nu e bun, însă Larry este prietenul meu, cu sau fără un profil bun vreau ca el să devină Laurence Olivier! Problema este că Laurence Olivier avea tupeu, iar tu nu ai. Am pierdut atâta timp ocupându-mă de tine şi uite cu ce rezultat. Pleacă! Pleacă de aici! Nu vreau să te mai văd niciodată!

— Nu, Alekos, ascultă...

— Pleacă! Ieşi afară!

Timp de două săptămâni ai făcut pe ofensatul, iar el în van te-a implorat să îl ierţi, în van ţi-a explicat că ezitarea sa fusese doar un moment de slăbiciune, că nu avea să se mai repete.

— Refuz să te mai ascult!

Ai început să vorbeşti din nou cu el doar când a căzut în genunchi şi te-a implorat să îl laşi să te ajute să evadezi: erai singura lui speranţă, nu avea pe nimeni altcineva care să îl ajute să devină actor şi să îşi îndeplinească vocaţia, dacă s-ar fi dus la Roma fără tine, Carlo şi Sophia nici nu s-ar fi uitat la el. Ai acceptat oferta de parcă i-ai fi făcut un mare dar. Însă ai ţinut ca el să bage de seamă: lăsai de la tine numai din cauza viciului tău blestemat numit generozitate. De fapt, te întrebai de ce ar fi trebuit să apelezi la el când ai fi putut apela chiar la Laurence Olivier, care era atât de curajos şi care îi telefonase mamei tale oferindu-şi serviciile.

— Laurence Olivier?! Pe bune?!

Sigur că da. Nu că Larry ar fi făcut acel lucru pe gratis, ştiai foarte bine că el îşi oferise serviciile doar pentru a te determina să mergi la Londra şi pentru a-i oferi scenariul tău „Oedip Rege”, însă ţie nu îţi plăcea Londra, avea prea multă ceaţă şi prea multă monarhie, aşa că la urmă ai zis:

— O să îţi fac pe plac. Hai să ne organizăm.

Tot cu ajutorul unei uniforme, tot noaptea, iar apoi aveai tu să găseşti un mod de a ieşi din ţară. Nu trebuia să îţi faci griji pentru problema celor şaisprezece gardieni din jurul mormântului: până acum Planul Sophia era bine conceput. În acea perioadă raţia de seară îţi era adusă doar de doi gardieni şi nu de puţine ori unul dintre cei doi era actorul aspirant. Celălalt era un tip cu şi mai puţin creier: era de ajuns să îl buimăceşti, să îl dezbraci, să îl legi de pat, să îi acoperi gura cu un plasture suficient de mare, iar apoi să te îmbraci cu uniforma lui.

— Băiete, tu trebuie doar să îmi faci rost de o frânghie şi de un plasture.

A doua zi, actorul aspirant ţi-a adus frânghia şi plasturele:

— În seara asta suntem amândoi de serviciu.

— Bine.

Ai ascuns frânghia în spatele WC-ului şi plasturele sub axilă şi apoi ai aşteptat. Însă aveai să îmi spui că ţi-a lipsit entuziasmul şi că atunci când s-a lăsat întunericul ai adormit: ai adormit şi ai visat că posedai o femeie. Ţi se întâmplase foarte rar să visezi asta, după noaptea de la Egina. Ţi se întâmplase de maximum patru ori şi de fiecare dată visul durase foarte puţin din cauza faptului că erai complexat de teama că nu aveai să termini, că aveai să fii

dus în faţa plutonului de execuţie înainte de a avea orgasmul final. Totuşi, de data aceasta ai avut un vis foarte lung. Ţi se părea că aveai tot timpul din lume, aşa că ai penetrat femeia cu calm, cu mişcări liniştite şi blânde, ca o mare liniştită care alintă plaja cu mângâieri de spumă, iar apoi se retrage încet şi nu se grăbeşte să se întoarcă, ci o atinge din nou cu lentoare; şi cât de plăcută era acea amânare a răbufnirii, a momentului în care marea avea să se umfle pentru a se prăbuşi mai apoi într-o descărcare furioasă de valuri; era minunat să dospeşti aşteptarea acelei concluzii inevitabile, care iată că se apropia, era din ce în ce mai aproape, tot mai aproape, mai era puţin şi ultimul val avea să se prăbuşească împroşcând plaja cu stropii săi glorioşi. Iat-o umflându-se, apropiindu-se, gata să te copleşească şi...

— Trezeşte-te, Alekos, trezeşte-te! Sunt aici, suntem aici!

Actorul aspirant te-a scuturat cu amândouă mâinile, cu privirea imploratoare şi aţintită asupra colegului pe care tu ar fi trebuit să îl loveşti. L-ai privit cu furie:

— Nenorocitule, nu m-ai lăsat să termin!

Apoi, tot strigând „nu m-ai lăsat să termin, nu m-ai lăsat să termin”, l-ai alungat aruncând tava cu cina în urma lui. A plecat printre suspine. Îţi tot repeta:

— Nebunule!

Şi avea dreptate, erai nebun, aveau dreptate să te îmbrace cu cămaşa de forţă. Apoi i-a cerut lui Zakarakis să fie scutit să facă de serviciu în celula ta, iar tu nu l-ai mai văzut niciodată. Şi nici nu ai regretat acel lucru. Patul tău nu era chiar atât de incomod şi nici celula ta nu era chiar atât de mică: de-acum te obişnuiseşi cu mormântul.

* * *

Obişnuinţa este cea mai infamă dintre boli, deoarece ne determină să acceptăm orice nenorocire, orice durere şi orice moarte. Din obişnuinţă trăim alături de persoane odioase, învăţăm să purtăm cătuşe, să îndurăm nedreptăţi, să suferim, din cauza ei ne resemnăm în faţa durerii, a singurătăţii, a tuturor problemelor. Obişnuinţa este cea mai nemiloasă otravă pentru că intră lent în noi, pe tăcute, şi creşte încetul cu încetul, alimentându-se cu neştiinţa noastră, iar atunci când ne dăm seama că e acolo, deja fiecare fibră a noastră s-a adaptat la ea şi fiecare gest ne-a fost condiţionat de ea şi nu există niciun medicament care să ne poată vindeca de ea. Asta s-a întâmplat în noaptea în care ai renunţat la ideea de a încerca din nou să evadezi. S-a întâmplat ceea ce nu ai fi crezut că avea să se întâmple vreodată: oamenii şi spaţiile deschise şi verzi şi albastre nu îţi mai lipseau. Vara, când soarele se infiltra prin tavanul anticamerei şi crea pe podeaua atriumului o baltă compactă de lumină, reflexia ei te deranja atât de tare, încât te refugiai adesea în cel mai întunecat colţ al celulei tale, clipind, şi rămâneai acolo până la apusul soarelui, precum o cârtiţă care nu iese

niciodată din vizuina ei. Dacă Zakarakis ţi-ar fi construit o fereastră ca să poţi vedea cerul ziua şi stelele noaptea, ai fi acoperit-o cu un ziar. Şi totuşi exista ceva ce obişnuinţa la întuneric, la lipsa de spaţiu şi la monotonie nu reuşise să distrugă: abilitatea ta de a visa, de a-ţi imagina lucruri şi de a transforma durerea, furia sau gândurile în versuri. Cu cât corpul tău se obişnuia mai mult cu aceste lucruri şi se atrofia, lenevindu-se, cu atât mintea ta se opunea mai mult, iar imaginaţia ta se dezlănţuia creând poezii. Tu ai scris mereu poezii, încă din copilărie, dar tocmai în acea perioadă avântul tău creator a explodat: a devenit de nestăvilit. Ai scris zeci şi zeci de poezii. Aproape o poezie pe zi, măcar una scurtă. „Nu plânge pentru mine./ Să ştii că mor./ Nu mă poţi ajuta./ Dar priveşte floarea aceea,/ vorbesc de cea care e pe punctul de a se ofili. / Ud-o.” Sau: „Am iubit atât de mult lumina,/ încât o lumânare a reuşit să mă aprindă./ Însă am irosit acea lumină fragilă şi opacă./ Pentru că înainte să mă pot bucura de ea/ am simţit, disperat,/ că proiectam în altă parte un întuneric dens/ deoarece aceea lumină a mea/ umplea străzile de întuneric,/ cu umbra trupului meu.” Sau: „Nu te înţeleg, Doamne./ Mai spune-mi o dată./ Îmi ceri să-ţi mulţumesc/ sau să te iert?” Scriai chiar şi când Zakarakis îţi lua hârtia şi stiloul, pentru că atunci luai o lamă de ras pe care o păstraseşi special pentru asta şi îţi crestai încheietura mâinii stângi, înmuiai un chibrit sau o scobitoare în rană şi aşa scriai cu sânge oriunde se nimerea: pe un sul de tifon, pe o bucată de pânză sau pe un pachet gol de ţigări. Apoi aşteptai ca Zakarakis să îţi înapoieze hârtia şi stiloul şi le copiai cu un scris foarte mărunt, cu grijă ca să nu iroseşti nici măcar un milimetru din spaţiul acela, împătureai foaia rupând-o în fâşii subţiri şi le trimiteai în lume, pentru ca ele să spună mai departe povestea unui om care nici măcar în faţa obişnuinţei nu cedase. Foloseai diverse

trucuri: uneori aruncai fâşiile de hârtie la gunoi, de unde unul dintre gardienii prietenoşi le lua, le băgai în cusăturile pantalonilor pe care îi trimiteai acasă la spălat sau i le dădeai pe furiş mamei tale atunci când venea să te vadă. Dar mai întâi învăţai versurile pe de rost, pentru a preveni pierderea sau distrugerea lor şi, vai, ce scandaluri aveau loc când Zakarakis voia să le citească pentru a le cenzura sau a le aproba.

— Unde le-ai pus? Dă-mi-le! Nu ştii că în închisoare directorul trebuie să cenzureze orice scriere?

— Ştiu, dar nu ţi le pot da, Zakarakis. Le-am închis în depozitul meu.

— Care depozit?! Vreau să îţi văd depozitul!

— Uite-l aici, Zakarakis.

Şi arătai spre cap.

— Nu cred, mincinosul dracului, nu cred!

Ba chiar ar fi trebuit să te creadă pentru că acolo, în acel depozit, aveam să găsim peste ani şi ani toate poeziile pierdute sau distruse, pentru a le publica mai apoi într-o carte despre care mulţi au crezut că a reprezentat începutul carierei tale literare.

Şi este de la sine înţeles că scandalurile nu erau legate doar de poezii. Uneori, pe foile pe care Zakarakis pretindea să le cenzureze, în afară de cuvinte mai erau şi numere ciudate, calcule misterioase: agăţându-te de mintea ta precum un naufragiat de o plută, ai reluat şi studiul matematicii.

— Spune-mi ce este!

— Este o teoremă, Zakarakis.

— Ce teoremă?

— Dacă ţi-aş spune, nu ai înţelege nimic.

— Pentru că sunt un idiot, nu?

— Da, eşti. Aşa că ciocul mic şi lasă-mă în pace.

De obicei, învins de ignoranţa sa, bătea în retragere. Însă uneori insista şi se ajungea la lupte groteşti şi la tensiuni similare cu cele din timpul perioadei în care vă războiserăţi urât. Chiar din pricina matematicii s-a născut scandalul care avea să îţi otrăvească ultimele luni petrecute la Boyati. Era primăvara anului 1973 şi în acea zi Zakarakis s-a întors ca să caute depozitul în care ascunseseşi poeziile.

— Unde este? Spune-mi unde?

— Ţi-am spus, Zakarakis, la mine în cap.

— Nu e adevărat, nu e posibil, nu ţi le poţi aminti pe toate!

Deodată privirea i-a căzut pe un bileţel pe care scriseseşi: „Xn + Y n = Zn”. L-a înşfăcat dintr-un salt:

— Ce este asta? Aici nu văd numere. Aha, acesta este un cifru, ticălosule!

— Nu, nu este un cifru, Zakarakis.

— Nu este? Vrei să-l sun pe domnul general de brigadă? Vrei să te oblige el să ne spui cine sunt X şi Y şi Z? Dar n-urile? Cine sunt n-urile?

I-ai arătat patul, l-ai invitat să se aşeze.

— Vino aici, Zakarakis.

— Nu, dacă vin îmi dai jos pantalonii şi încerci să mă violezi ca în ziua aceea.

— Nu te voi viola, Zakarakis. Îţi promit.

— Şi îmi vei spune cine sunt X, Y şi Z şi cine este n?

— Îţi voi spune, Zakarakis. n-urile sunt numere. X, Y şi Z sunt necunoscute.

— Ticălosule, mincinosule! Crezi că poţi să îţi baţi joc de mine, da? Voi afla eu cine sunt acele necunoscute!

— Ai fi cu adevărat un geniu, Zakarakis, pentru că în trei sute de ani nu a reuşit nimeni.

— Trei sute de ani? Vezi cum mă iei peste picior, vezi? Gardieni, legaţi-l!

Te-au legat de pat, iar tu ai fost ciudat de docil. Zakarakis, în schimb, era tot mai supărat.

— Acum o să vorbeşti, nu? O să vorbeşti.

— O să vorbesc, Zakarakis. Şi dacă nu pricepi, de îndată ce mă dezlegi, o să îţi dau jos pantalonii.

— Vorbeşte!

— Ei bine, urmăreşte-mă. Dacă n este un număr întreg pozitiv mai mare decât doi, ecuaţia nu poate fi rezolvată folosind numere întregi şi diferite de zero pentru necunoscutele X, Y, Z. Aşa că...

— Ticălosule! Delincventule! Asta eşti: un ticălos! Un criminal!

— Iar tu eşti un imbecil, Zakarakis. Este vina mea că asta spune ecuaţia?

— Ce ecuaţie, nemernicule?

— Cea pe care o ai în mână: Xn plus Y n egal Zn. Este o ecuaţie, Zakarakis, o ecuaţie matematică. Ştii că am studiat matematica la Politehnică. Şi dacă pleci de la raţionamentul că calculul diferenţial...

— Ajungeee!

A ieşit aproape plângând. Ţinea în mână bileţelul cu ajutorul căruia avea să descopere complotul. Pentru că doar asta ar fi putut fi, pentru Dumnezeu, un complot pentru a evada din nou. Şi trebuia să fii împiedicat, trebuia să îţi arate că tu erai cel imbecil.

Zakarakis a studiat bileţelul nopţi la rând, hotărât să îşi atragă laudele lui Ioannidis. Bineînţeles că s-ar fi putut adresa serviciului de spionaj, celor de la KYP[22], dar asta ar fi însemnat să le ofere altora nişte merite pe care le voia doar pentru el. Şi fără a întreba pe nimeni, a ajuns la următoarele concluzii. Cei 3 n erau trei soldaţi care făceau parte din complotul care avea să te ajute să evadezi; domnul X, domnul Y, domnul Z erau trei civili care operau

[22] Serviciile secrete din Grecia (n.tr.).

din exterior. X pentru Xristos sau Xristopoulos sau Xarakalopoulos. Cu excepţia cazului în care, în loc să reprezinte oameni, X şi Y şi Z indicau de fapt nume de ţări sau de oraşe. În acest caz X s-ar fi putut referi la Xania, capitala Cretei, Y la Yemen, Z la Zürich. Sau oare X venea de la Xristougenna, adică de la Crăciun[23]? Sigur că da, de la Crăciun, iată ce semnificaţie avea: cu complicitatea a trei soldaţi aveai să fugi la Zürich prin Yemen în ziua de Crăciun. S-a întors la tine şi a zis:

— Credeai că sunt prost, nu? Am aflat totul, am rezolvat totul.

— Totul?! Pentru Dumnezeu, Zakarakis! Nu, nu e posibil. Jur că nu e posibil.

— Ba este. Ştiu ce este X, ce este Y şi ce este Z. Vrei să fugi la Zürich, ticălosule, nu?

— Ce ai spus, Zakarakis?

— Ştiu că Z reprezintă Zürich.

— Şi dacă totuşi vine de la Zakarakis?

A urmat o tăcere tragică, în care Zakarakis te-a privit ca un imbecil. Pentru Dumnezeu, la asta nu se gândise! Dacă Z reprezenta numele lui, asta putea însemna doar un

[23] Natale (în original) (n.r.).

lucru: cu complicitatea celor trei soldaţi şi a unui domn Y voiai să îl omori de Crăciun.

— Vrei să mă omori, da? Ar fi trebuit să bănuiesc!

— Nu, Zakarakis. Eşti aşa de prost că uciderea ta ar fi o greşeală. M-aş plictisi de moarte fără tine. Jur că nu e vorba despre tine. Este despre Fermat.

— Cine este? Nu îl cunosc!

— Nu ai cum, Zakarakis. A trăit acum trei sute de ani. Era un matematician care se ocupa şi de politică şi de literatură, deosebit de versat în calculul diferenţial şi în calculul probabilităţilor. Această ecuaţie...

A fugit din nou şi nu ţi-a dat timp să îi explici că ecuaţia aceea chiar exista, că era celebra problemă a lui Fermat, că el o rezolvase, dar că acel text fusese pierdut, aşa că de trei secole oamenii încercau să demonstreze de ce X la puterea n plus Y la puterea n este egal cu Z la puterea n; că nimeni nu reuşise să o rezolve, că Academia Engleză de Ştiinţe oferise un premiu şi că acum tu ai fi vrut să încerci să câştigi acel premiu, nu atât pentru bani, cât pentru plăcerea de a le da un fel de palmă morală celor care te ţineau în acel mormânt. Însă cel mai rău lucru posibil s-a întâmplat: Zakarakis a ordonat să îţi fie luate hârtia şi stiloul şi să îţi fie percheziţionată bine celula, astfel încât să nu îţi rămână nici măcar un ciot de creion sau vreo bucată de carton sau de tifon. Au căutat bine. Au găsit chiar şi lama ruginită. Iar atunci, fără hârtie şi stilou şi fără

lama cu care să îţi crestezi încheieturile pentru a face sângele să picure şi pentru a-l folosi pe post de cerneală, rezolvarea problemei a devenit o realizare imposibilă. Totuşi, ai încercat. Era ca şi cum ai fi încercat să prinzi un ţipar cu mâinile goale. Şi imediat ce îţi fixai în memorie un fragment, acesta îţi scăpa, una e să îţi imprimi versuri în minte, alta e să memorezi calcule matematice. Totuşi, într-o după-amiază, ţi s-a părut că ai găsit soluţia. Aşa că te-ai agăţat de gratii şi ai strigat foarte entuziasmat:

— Hârtieeee! Stiloooooou! Repedeeee! Vă rog, vă rog!

Însă nimeni nu ţi-a răspuns, iar când Zakarakis ţi-a înapoiat stiloul şi hârtia, a fost prea târziu. Uitaseşi totul.

După ani şi ani încă mai vorbeai despre asta cu amărăciune. Sau, mai degrabă, începeai să spui povestea aceasta râzând şi, spre final, vocea şi faţa ţi se înnegreau de amărăciune. Spuneai că acel episod te rănise mai tare decât multe dintre bătăile încasate, că după acel episod ai început să nutreşti pentru Zakarakis un sentiment ciudat, aproape un fel de îngăduinţă care te-a făcut să te îndoieşti de credinţa ta puternică în responsabilitatea fiecăruia, în responsabilitatea individului. Deoarece finalul acelei poveşti fusese sfâşietor pentru amândoi. Incapabil să determine dacă X însemna Xristos, Xristopoulos, Xarakalopoulos, Xania sau Xristougenna, dacă Y însemna Yemen şi dacă Z venea de la Zürich sau de la propriul său nume, Zakarakis s-a adresat celor de la KYP. Iar cei de la KYP, extrem de amuzaţi şi de dispreţuitori, i-au răspuns că tu aveai dreptate, că nu era niciun complot, ci că era celebra problemă a lui Fermat, un matematician francez

din secolul al XVII-lea: „Domnul director ar fi făcut bine să evite asemenea raportări ridicole în viitor.” L-ai văzut venind extrem de consternat, ţinând în mână un caiet şi două pixuri, unul roşu şi unul albastru şi spunând:

— Eu... uite... eu am venit să îţi spun că îmi pare rău pentru că am aflat că Fermi este cu adevărat mort.

— Nu Fermi, Zakarakis: Fermat.

— Fermi sau Fermat pentru mine este totuna. Poftim două pixuri şi un caiet.

— Nu îmi mai trebuie, Zakarakis. Nu îmi mai amintesc ce am descoperit.

— Poate că o să îţi aminteşti.

— Nu cred. Pleacă, Zakarakis, pleacă.

Totuşi, l-ai oprit în prag:

— Hei, Zakarakis!

— Da...

— Ascultă, Zakarakis. Ţi-am spus-o chiar când ne-am cunoscut şi ţi-o repet acum: eşti incredibil de prost, dar nu eşti vinovat. Şi când o să fii pe banca acuzaţilor, iar eu o să vin să depun mărturie împotriva ta, o să spun doar atât: era incredibil de prost, dar nu era vinovat. Şi o să cer să primeşti doar o săptămână aici, în celula asta.

— Eu sunt şeful, eu! Sunt directorul!

— Tu nu eşti nimic, bietule Zakarakis. Nimic altceva decât un simbol al turmei care îndură şi care ascultă întotdeauna de cei care poruncesc. Tu nu contezi deloc, nu vei conta niciodată deloc şi vei fi mereu futut de toată lumea, bietule Zakarakis, indiferent dacă îţi place sau nu. Acesta este punctul-cheie: indiferent dacă îţi place sau nu.

Apoi te-ai întins în pat pentru a lenevi şi pentru a digera tristeţea acelui adevăr nebănuit: din acel moment, avea să îţi fie greu să îl urăşti.

* * *

Şi aşa s-a făcut 19 august 1973, o zi de duminică. Din cauza zăpuşelii nu ai putut dormi în acea noapte, celula era încinsă precum un cuptor: te-ai ridicat în căutarea unei adieri, apoi te-ai aruncat imediat înapoi în pat, epuizat. Pe podea mărşăluia un cortegiu de furnici, într-o linie extrem de dreaptă. Veneau din anticameră, trecând pe sub poartă

şi traversând celula în diagonală, apoi ajungeau în spatele WC-ului într-un şir compact. Le observai de vreo săptămână şi iniţial te gândiseşi să le omori, dar apoi ţi-ai amintit de gândacul mort sub cizma gardianului, aşa că te-ai abţinut. Ba chiar te-ai hotărât să ai grijă să nu le calci şi de fiecare dată când mergeai la toaletă sau când te plimbai dintr-o parte în alta, păşeai cu grijă peste ele. De altfel, o meritau. Erau nişte furnici foarte politicoase, nu se urcau niciodată în pat şi era plăcut să le observi. Le-ai numărat: erau o sută treizeci şi şase, iar cea de-a o sută treizeci şi şasea târa o crenguţă de chiparos. Chiparosul! Oare cât crescuse în ultimii ani? Nu îl mai văzuseşi din ziua în care te-ai întors de la spitalul din Goudi, după incendiu. Nu e absurd să ai lângă tine un copac pe care nu îl poţi vedea? Un copac este mai bun decât un cortegiu de furnici şi, de asemenea, mai bun decât un gândac. Când murise gândacul? În 23 noiembrie 1968. De aproape cinci ani, Dumnezeule! Oare îmbătrâniseşi mult în acei cinci ani? Nu aveai de unde să ştii pentru că Zakarakis nu îţi dăduse o oglindă, se temea că aveai să o foloseşti pe post de armă, spunea că făcuse oricum prea mult oferindu-ţi paharul cu care creai acea muzică a ta, aşa că pentru a-ţi vedea chipul trebuia să aştepţi să vină frizerul ca să te tundă sau ca să te radă. Însă rareori avea oglindă. De Paşte adusese oglinda, aşa că ai aruncat o privire în ea şi ai fost impresionat. Nu te-ai recunoscut în acel mic chip îmbătrânit, în acele riduri care îţi brăzdau obrajii până la mustăţi şi nici în pielea aceea verzuie: păreai de cincizeci de ani. Şi aveai treizeci şi patru, abia împliniţi.

— Am arătat întotdeauna aşa? ai întrebat tu.

Şi frizerul a răspuns:

— Nu, nu.

Ai căscat. Ai luat gramatica limbii italiene ca să te dedici puţin studiului conjunctivului: „Eu să fi iubit, tu să fi iubit, el să fi iubit, noi să fi iubit, voi să fi iubit, ei să fi iubit…” „Eu să fi înţeles, tu să fi înţeles, el să fi înţeles, noi să fi înţeles, voi să fi înţeles, ei să fi înţeles…” După povestea cu Fermat nu mai voiai să te consumi cu matematica. În ceea ce priveşte poeziile, începuseşi să te saturi. 1971 fusese un an rodnic, atunci scriseseşi poezia cu care te mândreai cel mai tare, Călătoria, dar şi cea pentru Georgios, cea pentru Morakis, cea pentru Giorkatzis şi cele mai reuşite sextine. În 1972 ai compus Catrenele de toamnă şi alte poezii bune, dar scurte; fusese un an sărac. Apoi, în anul în curs nu reuşiseşi să aduni decât vreo treizeci de rânduri. Prea puţine. Realitatea era că treceau săptămâni de amorţeală totală, zile în care corpul tău nu participa la activităţile creierului şi în care până şi un stilou în mână ţi se părea apăsător.

Ai aruncat gramatica limbii italiene şi ai luat un ziar vechi. Deja îl ştiai pe de rost, şi totuşi nu te mai săturai să îl reciteşti. Vorbea despre eşecul revoltei din marină şi despre scurtul arest al fostului ministru Evangelos-Averoff. Nu îţi plăcea de acel Averoff. Înainte de atentat, nu îl plăcuseşi pentru că era monarhist şi reacţionar, iar acum nu îl plăceai pentru că fusese eliberat din închisoare puţin prea repede. Hai să fim serioşi, o persoană recunoaşte că a participat la un complot pentru a răsturna regimul şi apoi pleacă acasă fără să îi fie atins măcar un fir de păr? „Poftim, domnule Averoff, haideţi, acolo este ieşirea, vă salut cu respect, aveţi grijă!” Dacă nu cumva… Oare nu el fusese cel care crease aşa-numita politică de tip punte?

„Să creăm o punte între Juntă şi opoziţie.” Opoziţie! Care opoziţie? El?! Da, eliberarea sa masca o capcană; chiar şi din interiorul mormântului tău simţeai că era o capcană. Nu ai fi fost surprins dacă, datorită contribuţiei directe sau indirecte a lui Averoff, Papadopoulos avea să facă vreo şmecherie, recurgând de exemplu la o falsă democraţie care să legalizeze Junta, care să o facă să devină constituţională. Ba chiar ai fi băgat mâna în foc că existau dovezi despre toate acestea. Ah, dacă ai fi putut obţine acele dovezi, acele documente! Pentru a putea spune adevărul într-o zi, pentru a demonstra că adevăraţii vinovaţi sunt cei care se ascund în spatele unui paravan de respectabilitate, acei domni extrem de demni care se folosesc de oricine şi care se descurcă mereu, indiferent ce regim vine sau cade. Ca familia Averoff. Puterea care nu moare niciodată, care îmbrăţişează toate culorile politice şi toate minciunile. Ai simţit o mare furie. Ţi-ai recăpătat energia. Te-ai ridicat în picioare pe pat şi cu pixul roşu al lui Zakarakis, ai scris pe perete: Tha martirizò. „Eu voi documenta”. În acelaşi moment, liniştea duminicală a fost sfâşiată de strigăte vesele: Zito, zito! „Ura, ura!” Ai sărit din pat şi te-ai agăţat de gratii pentru a auzi mai bine. Cine striga aşa? Prizonierii sau soldaţii? Zito, zito! „Ura! Ura!” Deţinuţii erau cei care strigau. Şi într-o clipită ai înţeles. Există un lucru care te face să strigi „Ura! Ura!” într-o închisoare: amnistia. Deci, lucrul de care te temeai se întâmplase deja: politica de tip punte deja dădea roade, Puterea realizase că era necesar să îşi slăbească strânsoarea şi îl convinsese pe Papadopoulos să ofere amnistia pentru a putea apoi să susţină mai bine prin discursuri normalizarea şi democratizarea. Sau poate că dictatura nu căzuse, iar uralele nu făceau referire la acel miracol. Ai aşteptat gardienii cu raţia.

— Ce s-a întâmplat? Pe cine aplaudă?

— Sunt fericiţi, mâine pleacă acasă.

Ţi-ai înclinat capul, înfrânt de acea confirmare. Dacă aveau să te elibereze şi pe tine din închisoare? La naiba, asta chiar ar fi fost o problemă! Cine ar mai fi putut vorbi despre o tiranie reală după aceea?

— Haide! avea să zică lumea, Papadopoulos nu e chiar atât de rău şi în orice caz e deştept: nu a vrut să îşi împuşte atacatorul, deşi acesta a refuzat să ceară graţierea, iar acum chiar îl eliberează!

Iar lupta ta de cinci ani, sacrificiul tău, durerea ta aveau să fie neutralizate. Nu, nu voiai să fii eliberat. Nu voiai să devii instrumentul său, complicele său! Una e să îţi câştigi libertatea evadând, alta e să o primeşti în dar de la inamicul tău. Şi spunându-ţi aceste lucruri, te plimbai dintr-o parte în alta, de sus în jos, strivind furnicile: uitaseşi de existenţa lor. Te-ai gândit la asta toată noaptea, uneori considerând că aceste lucruri erau adevărate şi alteori că nu; în momentele în care nu credeai că erau adevărate, te simţeai calm, iar când credeai că erau adevărate, conştiinţa ta se diviza în două. Un om rămâne un om, iar orice om este făcut din generozitate şi din egoism, din curaj şi din slăbiciuni, din coerenţă şi din inconsecvenţă: dacă jumătate din tine spera să nu se întâmple, cealaltă jumătate şi-o dorea din toţi rărunchii. Erai tânăr, pentru Dumnezeu! Erai viu, nu mai puteai sta în acel mormânt! Să nu vezi niciodată soarele, să nu vezi

niciodată cerul, să nu atingi niciodată o femeie, să nu o poţi mângâia vreodată, să nu îi poţi spune că o iubeşti, fiind mereu singur, singur, singur, să te mişti într-un spaţiu de un metru optzeci pe nouăzeci de centimetri; să fii îngropat fără să fi murit! Şi să ştii că afară e viaţa. Spaţiul şi viaţa. Lumina şi viaţa. Oamenii şi viaţa. Iubirea şi viaţa. Viitorul şi viaţa. Cât de greu era să fii erou. Cât de crud şi de inuman şi, de fapt, cât de stupid şi de inutil. Oare avea să îţi mulţumească cineva pentru că te dovediseşi a fi un erou? Oare aveau să îţi ridice monumente, aveau să îţi dedice străzi şi piaţete? Şi chiar dacă avea să fie aşa, de ce ţi-ar fi păsat? Oare un monument, o stradă, o piaţetă ţi-ar fi putut reda tinereţea pierdută sau viaţa netrăită? Destul, începuseşi să înjuri. Un om nu îşi face datoria pentru ca cineva să îi mulţumească, o face din principiu, pentru el însuşi, pentru propria demnitate. Oare chiar în acel moment, în stânga şi în dreapta, în Est şi în Vest, câte suflete nu erau în închisoare, în celule izolate, îngropate de vii pentru că aveau demnitate, fără a aştepta mulţumiri? Suflete ale căror nume nici măcar nu erau cunoscute şi nici nu aveau să fie cunoscute vreodată. Eroi anonimi, necunoscuţi, ahtiaţi şi ei după soare şi cer şi după iubire şi companie, oprimaţi şi ei de lipsa spaţiului şi a luminii, torturaţi de un Zakarakis care, pentru a-i pedepsi, le lua pantofii, ţigările, cărţile, ziarele, pixurile, hârtia, le confisca poeziile sau îi îmbrăca în cămaşă de forţă: „E nebun, e nebun!” Lumea e plină de astfel de nebuni. Cei mai buni, nebunii, ajung aproape întotdeauna la închisoare. Iar cei care se adaptează, cei care se înjosesc prin compromisuri, cei care tac, cei care se supun, cei care suferă, trădează şi acceptă să fie sclavi sunt cei care nu ajung niciodată la închisoare. Ei, haide, erai oare pe punctul de a ceda? Era oare de ajuns dorinţa de a alerga pe o pajişte sau de-a lungul unei plaje sau dorinţa de a fi

cu o femeie şi de a zace alături de ea într-un pat pentru a te face să uiţi cine erai şi cine voiai să fii? Rezistaseşi în faţa torturii, a procesului, a perioadei în care aşteptaseşi plutonul de execuţie, a singurătăţii atroce din acel întuneric în care timp de cinci ani nu întâlniseşi decât un gândac şi o sută treizeci şi şase de furnici: pentru Dumnezeu, aveai să rezişti şi în faţa amnistiei. Şi dacă uşa aceea avea să se deschidă, dacă Zakarakis avea să intre spunând: „Eşti liber, Alekos", aveai să îi răspunzi... Doamne, ce aveai să-i spui? Ai închis ochii, epuizat. Ai aţipit. Şi se făcuse deja zi când vocea lui Zakarakis te-a trezit.

— Ridică-te, Alekos! Ai obţinut amnistia.

* * *

Ce lungă e tăcerea care îngheaţă sunetele unei fraze mult temute sau mult aşteptate, atât la bine, cât şi la rău, în timp ce creierul tău tace, iar corpul îţi devine paralizat, iar picioarele nu ţi se mai mişcă şi nici braţele nu ţi se mai mişcă, şi nici capul şi nici limba nu ţi se mai mişcă: doar inima continuă să îţi bată. Iar apoi, din străfundurile unei voinţe regăsite, porneşte o frântură de impuls despre care nu vei şti niciodată ce a fost şi simţi că ţi se mişcă laba piciorului. Apoi ţi se mişcă un braţ şi un picior, apoi capul şi limba, iar creierul reîncepe să gândească. Te-ai ridicat.

— Ce amnistie? Nu am cerut nimănui amnistia, Zakarakis.

— Nu ai cerut-o, dar preşedintele ţi-a acordat-o.

— Preşedintele bocancilor mei.

— Nenorocitule, îţi spun că mâine pleci, nenorocitule, nu înţelegi?! Pleci, dispari din faţa ochilor mei!

— Dar dacă nu vreau, Zakarakis?

— Te vom lua pe sus! Pe sus!

Te-ai sprijinit în mod provocator de peretele toaletei, ţi-ai pus mâinile în buzunarele pantalonilor şi ţi-ai încrucişat picioarele.

— Atunci va trebui să mă luaţi pe sus pentru că eu de aici nu mă mişc, Zakarakis.

— Ba o să te mişti, Alekos, o să te mişti. Vorbeşti doar ca să nu taci, nu ştii ce spui. De îndată ce o să ieşi, o să te răzgândeşti. O să îţi dai seama că afară viaţa este dulce şi...

— Şi voi o să vă daţi seama că a fost mult mai uşor să mă închideţi decât să mă scoateţi afară.

De data aceasta Zakarakis nu a mai răspuns şi, ridicând din umeri, s-a îndepărtat: lăsând poarta larg deschisă. Din întâmplare sau era un apropo? Ai strigat:

— Poarta, Zakarakis. Ai uitat să închizi poarta.

Din nou, Zakarakis nu a răspuns şi a continuat să meargă spre uşă. Însă când a ajuns lângă uşă, a avut o sclipire de geniu pentru că, după o clipă de ezitare, a ieşit lăsând-o larg deschisă şi pe aceea. L-ai strigat din nou:

— Uşa, Zakarakis. Ai uitat să închizi uşa.

Şi nu te-ai mişcat. Nu ai făcut nici măcar o mişcare ca să mergi spre atrium, ca să ajungi în prag şi să priveşti spre curte. Mi-ai mărturisit apoi că ţi-ai dorit cu ardoare să o faci. Ţi-ai dorit mai mult decât orice altceva să o faci. Şi totuşi, ai rămas nemişcat. Şi după o oră, când Zakarakis s-a întors, erai încă acolo: cu spatele lipit de perete, cu mâinile în buzunarele pantalonilor şi cu picioarele încrucişate. Aşa că sclipirea lui de geniu a dispărut. A început să strige:

— Nerecunoscătorule, nebunule, răule! închizând toate încuietorile.

Şi astfel ţi-ai petrecut ultima ta noapte la Boyati, la fel ca întotdeauna.

* * *

Procedura care însoţeşte eliberarea din închisoare prin amnistie implică o ceremonie propriu-zisă, cu procurorul general care citeşte decretul, cu autorităţile din închisoare care asistă în poziţie de drepţi, cu un soldat care ţine steagul şi cu un pluton care face o paradă. Tu ştiai acest lucru şi nimic din ceea ce s-a întâmplat în acea zi de marţi, 21 august, nu a fost întâmplător. Exceptând scena cu scaunul, fiecare gest al tău şi fiecare cuvânt pe care l-ai spus au fost rezultatul unui scenariu pe care îl pregătiseşi până în cel mai mic detaliu. Pentru început, faptul că erai în lenjerie intimă atunci când Zakarakis a venit să te ia.

— Dar ce faci! Nici măcar nu te-ai îmbrăcat?!

— Nu, de ce?

— Pentru că urmează ceremonia!

— Care ceremonie?

— Ceremonia de eliberare!

— Dar nu te-am eliberat, Zakarakis. Eşti încă prizonierul meu.

— Nu e vorba de eliberarea mea, ci de a ta! Vrei să te îmbraci, da sau nu?

— Nu, prefer să vin în lenjerie intimă.

— Ascultă-mă, Alekos. Te-ai răzbunat suficient. Acum fii cuminte: nu mă face de râs în faţa procurorului general. Nu poţi veni în lenjerie intimă.

— Ba da.

— Te rog în genunchi, Alekos.

— Chiar în genunchi?

— Da, dacă te îmbraci, mă voi pune în genunchi.

— Nu vorbi prostii, Zakarakis. Nu îmi place să privesc oameni îngenuncheaţi, nici măcar dacă se numesc Zakarakis.

Şi ţi-ai luat extrem de încet pantalonii, pantofii, o cămaşă albastră. Apoi ai zis:

— Vai! Barba. Şi cu barba ce facem, Zakarakis?

— Bărbieriţi-l! Repede!

— De ce repede? Nu mă grăbesc.

— Eu da! Procurorul ne aşteaptă! Şi comandantul! Au venit autorităţile!

— Şi ce îmi pasă mie de autorităţi? Îmi place să pierd timpul cu frizerul.

A venit frizerul. Te-a bărbierit. Nu ţi-a fost de ajuns, ai vrut să te şi tundă. Nu ţi-a fost de ajuns şi ai cerut să îţi decoloreze şi mustaţa. Zakarakis fierbea:

— Acum eşti gata?

— Nu, lipseşte parfumul.

— Ce legătură are parfumul cu asta?

— Are legătură. Doar eu nu sunt un împuţit ca tine. Eu folosesc parfum.

— Panagoulis, nu mă provoca!

— Şi dacă te provoc, ce o să faci, Zakarakis? O să îmi pui cămaşa de forţă? O să mă loveşti? O să mă târăşti la ceremonie în cămaşa de forţă sau acoperit de sânge, pe o targă?

— Aduceţi-i parfumul!

L-au adus. Nu ţi-a plăcut.

— Acesta nu este franţuzesc. Eu folosesc doar parfumuri franţuzeşti.

— Căutaţi-i unul franţuzesc!

Nu avea nimeni parfum franţuzesc, dar un ofiţer din campus avea o loţiune englezească şi, după ce le-ai ţinut o prelegere lungă despre diferenţele dintre parfumul franţuzesc şi loţiunea englezească, te-ai stropit cu loţiunea englezească. În cele din urmă, pe la ora prânzului, ai fost pregătit şi ai ieşit. Însă de trei ani şi cinci luni nu mai trecuseşi de acel prag, iar la cel de-al doilea pas ai ameţit şi te-ai simţit atât de rău, încât au fost nevoiţi să te ducă înapoi în celulă şi să te întindă pe pat câteva minute. După aceea, ţi-a luat douăzeci minute să parcurgi drumul până la comandament. Şi, în plus, te-ai sprijinit de un caporal pentru că îţi ţineai ochii pe jumătate închişi. Lumina soarelui îţi ardea pupilele.

La comandament, o mică mulţime de oameni în uniforme aştepta cu nerăbdare. Atunci când ai intrat, au revenit cu toţii în poziţie de drepţi, cu pieptul în afară, şi acela a fost momentul în care ai ochit scaunul şi te-ai aşezat pe el, fără a auzi protestele lui Zakarakis.

— Acesta este scaunul procurorului!

— De ce, l-a cumpărat el?

— Dă-i-l înapoi!

— Nu vreau.

Procurorul general a intervenit:

— Panagoulis, în picioare!

— De ce? Oricum nu îţi dau scaunul.

— Pentru că trebuie să citesc decretul prezidenţial.

— Pentru tine, un servitor al Juntei, o fi un decret prezidenţial. Pentru mine este doar foaia unui bufon. Mă şterg la fund cu foile lui Papadopoulos.

— Panagoulis, exagerezi!

— Arestează-mă! Ba chiar, trimite-mă înapoi în celula mea.

— Nu se poate, ai fost graţiat!

— Asta spui tu. Eu nu accept graţierea.

— Haide, ridică-te!

— Nu, nici mort.

A urmat o tăcere nedumerită: ce putea să facă? Să rişte să facă scandal şi să te oblige să te ridici în picioare sau să se prefacă nepăsător şi să te lase să stai jos? Mai bine să te lase să stai jos, era mai prudent.

— Să începem! a spus comandantul.

Plutonul a mărşăluit, un soldat a înălţat steagul şi procurorul a citit primele rânduri ale decretului. Între timp, lungit pe scaun, tu căscai, fluierai şi te scărpinai fără oprire. Mai ales pe glezne. Procurorul s-a oprit din citit:

— Ce faci?

— Mă scarpin.

— Unde te scarpini?

— Mă scarpin la coaie. Îmi sunt atât de lungi, încât îmi ajung la glezne.

Procurorul s-a înroşit, Zakarakis a strâns din dinţi, comandantul a făcut un gest iritat, iar lectura a fost

reluată. Când s-a încheiat totul, spre imensa uşurare a tuturor cu excepţia ta, ai fost invitat din nou să te ridici.

— Panagoulis, să mergem!

— Unde să mergem? Mă simt minunat aici. Îmi place. În plus, sunt obosit.

— Trebuie să te întorci în celulă până vine locotenent-colonelul.

— Duceţi-mă voi!

— Cum?

— Aşa cum se face cu Papa când e dus la plimbare în scaunul lui special pentru a binecuvânta oamenii.

Acum comandantul râdea, iar Zakarakis plângea.

— Îl vedeţi, domnule comandant? Îl vedeţi? Aproape patru ani petrecuţi aşa! Un criminal, vă spun, un criminal!

Şi tu ai răspuns:

— Plângi, Zakarakis, plângi! Nu mă mişc de aici.

Şi te-ai ţinut de scaun cu ambele mâini şi te-ai prins cu picioarele de el. Au fost nevoiţi să te ducă cu scaunul, ei din ce în ce mai jenaţi, iar tu tot mai serios şi mai neprihănit, exact ca un papă pe scaunul lui special. Dar în momentul în care a trebuit să părăseşti celula, ai luat-o de la capăt. De data aceasta, cu un locotenent-colonel.

— Ia-ţi lucrurile, Panagoulis. Eşti liber.

— Eu nu iau nimic. Ia-le tu.

— Nu vrei să ieşi?

— Nu. V-am spus deja într-o mie de moduri că mă simt bine aici, că prefer să rămân aici.

— Afară te vei răzgândi şi...

— Şi voi descoperi că viaţa este dulce: mi-a spus-o şi Zakarakis. Între timp, tu adu-mi lucrurile.

Pe jumătate amuzat, pe jumătate resemnat, locotenent-colonelul ţi-a luat bagajele: o geantă de călătorie plină cu vocabulare şi cu pile. Pilele erau ascunse în mâner, le puseseşi acolo în glumă şi, în orice caz, acum deveniseră nişte obiecte preţioase.

— Să mergem, Panagoulis!

— Bine, să mergem!

Ai aruncat o ultimă privire spre celulă, o privire foarte ciudată, tristă şi plină de regret, ai privit cu o intensitate dureroasă locul în care scrijeliseşi „Mă voi documenta”, apoi ai ieşit şi te-ai trezit în curte, apoi pe străduţa din stânga, pe cea din dreapta, pe străduţa unde Zakarakis îşi bătuse joc de tine în cumplita noapte a celei de-a doua evadări. Ai mers cu capul plecat, cu ochii pe jumătate închişi ca atunci când ai fost dus la ceremonie, evitând cu încăpăţânare să priveşti spre cer şi atât de tare te-ai lăsat pe gardieni, încât aceştia te-au sprijinit aproape cu dificultate. Te simţeai foarte obosit, toată acea comedie în care îi provocaseşi şi în care fuseseşi insolent te epuizase; cu fiecare pas te întrebai ce aveai să faci odată ajuns la poartă, unde gardienii aveau să te abandoneze, iar pe chipul tău nu era nicio umbră de bucurie. În cele din urmă ai ajuns la poartă, te-ai dezlipit de gardieni şi ai trecut pragul. Şi te-ai bâlbâit, simţindu-te pierdut: Oh, Theòs! Theòs mu! „Vai, Doamne! Dumnezeul meu!”

În faţa ta se afla un abis: atât de mare, atât de adânc, atât de pustiu, încât doar văzându-l ai simţit o senzaţie de ameţeală, de vomă. Şi acest abis era spaţiul, spaţiul acela deschis. În acel mormânt uitaseşi ce era spaţiul, acel spaţiu deschis. Era ceva teribil. Pentru că era şi nu era: nu avea pereţi care să îl delimiteze, nu avea un tavan care să îl închidă, nu avea o uşă care să îl închidă, nu avea un lacăt, nu avea gratii! Era deschis în faţa ta şi în jurul tău precum un ocean misterios, care te atrăgea, iar singurul reper era pământul care se întindea prin văi şi pe dealuri, întrerupt doar pe alocuri de smocuri de iarbă sau de copaci: halucinant! Dar cel mai rău era cerul. În acel

mormânt uitaseşi şi ce era cerul. Ah! Un alt vid deasupra vidului, o prăpastie deasupra unei alte prăpăstii: atât de albastru, nu, atât de gălbui, nu, atât de alb... Atât de rău. Îţi ardea pupilele mai tare decât acidul, mai tare decât focul. Ai închis ochii pentru a nu orbi, ai întins braţele pentru a nu cădea. Şi imediat te-a străpuns un gând legat de celula ta, alături de o nostalgie irezistibilă şi de o dorinţă de nestăvilit de a te întoarce şi de a te refugia în întunericul său, în pântecele său îngust şi sigur. „Celula mea, daţi-mi înapoi celula mea.” Ofiţerul care îţi ducea geanta cu vocabularele şi cu pilele a înţeles cum te simţeai, a ajuns lângă tine şi ţi-a atins umărul:

— Curaj!

Ai deschis din nou ochii, clipind şi ai făcut un pas, apoi încă unul şi apoi încă unul. Te-ai oprit din nou. Nu era o chestiune de curaj, era o chestiune de echilibru. A merge singur prin tot acel spaţiu şi prin acea lumină nu era la fel cu a merge pe aleile închisorii, îngrămădit între doi gardieni care te ţineau de coate: era ca şi cum ai fi mers în echilibru pe marginea unei prăpăstii. Chiar şi să mergi drept îţi era foarte greu, deoarece în absenţa pereţilor şi a obstacolelor, nu mai ştiai ce înseamnă drept sau oblic, în faţă sau în spate, înţelegeai doar noţiunile de deasupra şi dedesubt, de cer, de pământ şi de soare orbitor. Dar încetul cu încetul, pe măsură ce starea de greaţă şi de incertitudine şi de teamă deveneau tot mai puternice, pe măsură ce totul părea că se măreşte şi se învârte şi se răstoarnă, făcându-te să îţi repeţi: „Daţi-mi înapoi celula!”, te-ai regăsit pe tine însuţi. Şi ai remarcat ceva. Ce? Acolo jos erau nişte umbre, nişte pete în mişcare. Veneau spre tine parcă plutind, fluturând nişte membre ciudate care

uneori arătau ca nişte aripi şi alteori arătau ca nişte braţe. Erau păsări sau oameni? Oameni, pentru că scoteau nişte sunete nedefinite care trebuiau să fie voci:

— Aleekoos! Aleekoos!

Ce efort atroce ai făcut ca să mergi în direcţia aceea.

— Aleekoos! Aleekoos!

Deodată, o pată s-a desprins dintre celelalte pete: o figură neagră, mărunţică. Apoi s-a transformat într-o femeie îmbrăcată în rochie neagră, cu ciorapi negri, pantofi negri, pălărie neagră şi ochelari negri. Şi ea a alergat spre tine, cu mâinile întinse, cu degetele întinse. Mama ta. Te-ai prăbuşit peste ea. Iar apoi toată lumea a venit în jurul tău, prieteni şi rude şi jurnalişti, ca să te atingă, ca să te îmbrăţişeze, ca să te strige pe nume astfel încât să nu îţi mai fie dor de celula ta, şi de fapt, dintr-odată, chiar nu ţi-a mai fost dor de ea, te-ai simţit incredibil de fericit: chiar dacă îţi venea să plângi foarte tare. Nu ai fi vrut să plângi, ai fi vrut să spui ceva important, ceva istoric. Dar cu cât te întrebai mai tare ce ai fi putut să spui, cu atât nevoia ta de a plânge a crescut, a luat avânt, s-a transformat într-un nod în gât şi într-o perdea de apă peste ochi. Deoarece uimirea pe care ai simţit-o când ai văzut acel abis acum se transformase în intuirea precisă, ba chiar în conştientizarea faptului că libertatea avea să fie pentru tine o nouă suferinţă, o nouă durere.

Şi acesta era omul pe care aveam să îl întâlnesc în curând, de care aveam să mă ciocnesc precum un tren care călătoreşte din sens opus pe aceeaşi linie.

Partea a doua

Capitolul unu

Amara descoperire a faptului că „Dumnezeu nu există” a ucis cuvântul destin. Însă a nega existenţa destinului este un act de aroganţă, a afirma că doar noi suntem artizanii propriei existenţe este un act de nebunie: dacă negi existenţa destinului, viaţa se transformă într-o serie de oportunităţi ratate, într-un regret pentru ceea ce nu a fost şi pentru ceea ce ar fi putut să fie, într-o remuşcare pentru ceea ce nu s-a făcut şi ar fi putut să fie făcut, iar prezentul este irosit, transformându-se într-o altă oportunitate ratată. Mă întrebai cu regret:

— De ce nu ne-am întâlnit mai repede? Unde erai când am detonat bombele, când m-au torturat, când m-au judecat, când m-au condamnat la moarte, când m-au închis în acel mormânt?

Îţi răspundeam cu regret: Saigon, Hanoi, Phnom Penh, Mexico City, São Paulo, Rio de Janeiro, Hong Kong, La Paz,

Cochabamba, Amman, Dhaka, Calcutta, Colombo, New York, din nou São Paulo, din nou Saigon, din nou Phnom Penh, din nou La Paz, şi enumerându-ţi lista aceea de nume îndepărtate aveam senzaţia că îţi enumăr etapele unei trădări. Nu ţi-am răspuns niciodată că am fost acolo unde m-a trimis destinul pentru că destinul hotărâse să ne întâlnim în ziua aceea şi la ora aceea, şi nu înainte. Până în ziua aceea, până la ora aceea, drumurile noastre au fost atât de diferite şi de îndepărtate, încât nici măcar cea mai puternică dintre voinţe nu ar fi putut să ne facă să ne intersectăm. Doar o singură dată am trecut rapid unul pe lângă celălalt: în ziua în care ai zburat din Cipru în Italia. De fapt, cercetând datele, am descoperit că în timp ce tu soseai, eu plecam. Dar destinul are propria sa logică, nimic nu e întâmplător: dacă ne-am fi întâlnit cu acea ocazie sau înainte, nu ne-am fi recunoscut. Ne-am recunoscut unul pe celălalt mai târziu, pentru că ne întâlniserăm deja de o sută de ori în Saigon, Hanoi, Phnom Penh, Mexico City, São Paulo, Rio de Janeiro, Hong Kong, La Paz, Cochabamba, Amman, Dhaka, Calcutta, Colombo, din nou în São Paulo, din nou în Saigon, şi toate aceste învârtiri ale roţii destinului m-au dus către tine, toate au fost etape ale unei mari iubiri pline de fidelitate.

De-a lungul acelor ani ai avut atât de multe chipuri şi atât de multe nume. În Vietnam te numeai Huyn Thi An şi erai o fată din organizaţia Viet Cong cu obrajii, bărbia şi fruntea pline de cicatrici. Îţi explodase în casă dinamita cu care voiai să îl omori pe tiranul care se numea Van Thieu şi fuseseşi capturată. Fuseseşi torturată cu apă clocotită şi sufocată cu prosoape, iar nişte ofiţeri în uniforme de culoare verde sticlă erau pe cale să te condamne la moarte când ne-am întâlnit într-o cameră a poliţiei

speciale; m-ai privit cu ură pentru că eram îmbrăcată în uniforma de militar. Eu ţi-am spus:

— Nu sunt soldat, Huyn Thi An. Sunt jurnalistă, vin dintr-o ţară care nu este în război cu ţara ta şi vreau să scriu frumos despre tine. Vorbeşte-mi, Huyn Thi An.

Iar tu mi-ai răspuns:

— Nu vreau să scrii despre mine. Nu am nevoie de asta. Am nevoie doar să plec de aici şi să reîncep lupta. Poţi să mă scoţi de aici?

— Nu, Huyn Thi An. Nu pot.

— Atunci nu-mi pasă de tine. Pleacă! La revedere!

Te numeai şi Nguyen Van Sam şi erai un omuleţ desculţ, îmbrăcat în negru, cu doi umeri fragili şi cu două mânuţe slabe. Făcuseşi un lucru teribil, detonaseşi două mine Claymore la restaurantul My Canh, acela de lângă râu, şi masacraseşi zeci de suflete: pentru nimic. În ajunul unui nou atac, ţi-au întins o capcană şi ai ajuns în primul arondisment, la sediul ESA din Saigon, unde nişte Malios şi Babalis şi Teofilojannacos nu au reuşit să te facă să vorbeşti. De data aceasta însă reuşise Hazizikis. Acest Hazizikis din Saigon se numea căpitanul Pham Quant Tan şi te-a şantajat:

— Dacă vorbeşti, te voi împuşca cu onoare. Dacă nu vorbeşti, te voi zdrobi sub un camion şi vei muri lipsit de glorie.

De data aceasta nu ai fost un erou, nu ai ştiut cum să te resemnezi în faţa ideii de a muri ucis de un camion în loc să fii împuşcat şi mişcându-ţi obosit buzele umflate de la pumnii primiţi, l-ai întrebat pe Pham Quant Tan:

— Chiar o să mă judeci şi o să mă împuşti?

— Da.

— Atunci îţi voi spune totul.

Ne-am întâlnit în aceeaşi cameră unde am cunoscut-o şi pe Huyn Thi An şi ai fost foarte amabil, îţi plăcea să îţi petreci timpul cu mine deoarece te lăsau să fumezi şi îţi dezlegau mâinile. Te-am intervievat timp de două nopţi şi îmi plăcea să te ascult pentru că deveniseşi poet şi acolo, în închisoarea din Saigon. Mi-ai vorbit despre un zeu cu barbă blondă, numit Iisus Hristos, care avea aripi şi care zbura deasupra norilor şi care a murit ca partizan Viet Cong, împuşcat; mi-ai povestit despre satul tău, unde soarele devine roşu la apus şi se îneacă în orezării, în timp ce o adiere slabă face plantele de orez să se încline; mi-ai povestit despre cât de inutil era să ucizi, despre cât de prostesc era, mi-ai spus că oamenii sunt nevinovaţi deoarece sunt oameni, însă ei fac lucruri inutile, prosteşti, cum ar fi să îşi ucidă propriul duşman, şi de aceea trebuie să-i privim cu multă milă. Ne-am despărţit cu regret, tu

pentru că nu aveai să mai poţi fuma atâtea ţigări şi să poţi sta cu mâinile dezlegate, iar eu pentru că începusem să te iubesc. Când te-am salutat, ţi-am urat să mori bine. La asta visai: să mori bine.

În Bolivia te numeai Chato Peredo şi erai ultimul dintre fraţii Peredo; primul murise alături de Che Guevara, iar al doilea într-o confruntare cu poliţia. Fugiseşi în pădurile Illimani pentru a organiza rezistenţa armată, iar eu eram pe punctul de a veni la tine când armata generalului Miranda te-a înconjurat şi te-a capturat. Tovarăşii tăi din La Paz m-au informat, sperând ca eu să fac ceva şi astfel am fugit la preşedintele Torres, care era un om bun, un om atât de bun, încât Miranda avea să îl ucidă, şi i-am spus:

— Domnule preşedinte, l-au prins pe Chato şi vor să-l împuşte, vă rog să îl salvaţi!

Torres te-a salvat, iar tu nu ai aflat niciodată că, implorat de mine, el te-a salvat. În realitate nu ne-am întâlnit când te numeai Chato, dar ne-am întâlnit când te numeai Julio şi erai închis în închisoarea centrală din La Paz. Cu un truc, cu un document fals, am intrat în închisoare şi am venit în celula ta: să văd unde se afla şi ca să le transmit asta celor care se pregăteau să te elibereze. Pe atunci, aveai o barbă mare şi neagră şi nu scriai poezie, ci scriai cărţi, cu acelaşi scris de mână mărunt, ordonat şi elegant. Am stat câteva minute cu tine, iar tu ai avut încredere în mine, mi-ai spus ce trebuia să aflu şi a fost de folos: în ziua în care am aflat că reuşiseră să te elibereze, am plâns de bucurie. Şi apoi am mers să te caut în Brazilia. În Brazilia te numeai Carlos

Marighella şi erai un comunist bătrân, un fost deputat pe care Fleury îl vâna, aşa cum ar fi vânat un iepure pentru practicarea ţintei. Acel infam Fleury, şeful poliţiei din São Paulo, complicele şi protectorul asasinilor în uniforme din care era compusă aşa-numita „echipă a morţii”. Pe atunci trăiai ascuns, schimbându-ţi mereu adresa şi peruca, dar ţi-ai dorit să mă întâlneşti pentru că ai vrut să-mi spui adevărul despre cei care luptau împotriva dictaturii în Brazilia, aşa că de trei ori mi-ai dat întâlnire. De două ori nu am putut ajunge la tine pentru că Fleury îşi pusese agenţii să îmi sufle în ceafă; oriunde mergeam, apăreau şi ei în spatele meu cu hainele lor de ploaie şi singura dată când mi-au pierdut urma, ai ratat tu întâlnirea pentru că se aflau pe urmele tale. Apoi Fleury te-a ucis. La intersecţia dintre strada Lorena şi strada Casablanca, ţi-a întins o capcană împreună cu doi tovarăşi din Rezistenţă pe care îi arestase deja şi împreună cu o mulţime de poliţişti în civil, bărbaţi şi femei. Cele care te-au ciuruit au fost două femei care au fost promovate în urma izbânzii şi care au primit o mărire de salariu. Era 5 noiembrie 1969 şi cred că, după ce Fleury te-a ucis la intersecţia dintre strada Lorena şi strada Casablanca folosindu-se de două femei care mai apoi au primit, drept mulţumire, o promovare şi o mărire de salariu, m-a trăsnit conştientizarea faptului că te iubeam.

Te mai numeai şi părintele Tito de Alencar Lima şi erai un frate dominican despre care nu ştiam nici măcar cum arăta sau ce vârstă avea. Te-ai transformat în părintele Tito de Alencar Lima în data de 17 februarie 1970, când căpitanul Mauricio a venit să te aresteze împreună cu echipa sa şi te-a dus la sediul central al ESA, care în São Paulo se numea Sediul de Operaţiuni Bandeirantes, şi ţi-a spus:

— Acum vei afla unde se află iadul.

Aşa că te-a dezbrăcat complet şi te-a agăţat de o bară de fier care atârna din tavan. Pau de arara. În portugheză înseamnă „stâlpul papagalului”, de fapt chiar arăta ca un stâlp pentru papagali, deşi la Sediul de Operaţiuni Bandeirantes era folosit pentru femei şi bărbaţi, nu pentru papagali. Acolo oamenii erau înfăşuraţi astfel încât stâlpul să rămână blocat între spaţiul dintre braţe şi cel dintre picioare, gleznele erau înnodate cu încheieturile mâinilor, iar ei erau lăsaţi în acea ipostază grotescă şi extrem de dureroasă până când sângele nu le mai circula, corpurile li se umflau, iar ei încetau să mai respire. Te-a agăţat şi te-a ţinut acolo toată după-amiaza şi toată seara, dezlegându-te doar pentru a-ţi aplica „telefonul”, o metodă de tortură care constă în a lovi urechile victimei cu ambele mâini, după care te-a aruncat într-o celulă asemănătoare celei de la Boyati, fără pat sau saltea şi fără pătură:

— Mâine vei vorbi, părinte, vei vorbi.

Însă nici a doua zi nu ai vorbit, aşa că a sosit căpitanul Homer, care era specializat în bastinado şi în lovirea organelor genitale. Nu ai vorbit nici cu căpitanul Homer, aşa că a urmat căpitanul Albernaz, care avea echipa cea mai hotărâtă.

— Părinte, eu când vin la Sediul de Operaţiuni Bandeirantes, îmi las inima acasă, iar ca să aflu ceea ce vreau, sunt capabil să o scuip chiar şi pe Fecioara Maria.

De fiecare dată când o să spui „nu” sau o să taci, o să cresc voltajul, te-a avertizat el.

Şi imediat te-a legat de „scaunul dragonului”, care era un fel de scaun electric, ţi-a aplicat firele electrice la tâmple, pe mâini, pe picioare, pe organele genitale, şi un curent de două sute de volţi te-a străbătut.

— Vorbeşti sau nu vorbeşti?

— Nu.

— Vorbeşti sau nu vorbeşti?

— Nu.

Fiecare „nu” însemna încă două sute de volţi. La zece seara a obosit şi a concluzionat că pentru tine era nevoie de ceva special, că prea îţi bătuseşi joc de el şi că a doua zi avea să se ocupe de tine. Acel lucru special însemna să îţi introducă un fir electric în anus, aşa că a doua zi ţi-a pus acel fir şi ţi-a dat un şoc atât de intens şi atât de lung, încât ţi s-a părut că aveai să explodezi într-o mie de bucăţi: sfincterul tău a eliberat un duş de fecale pe podea. Albernaz a păşit peste scaun şi a zis:

— Pentru ultima dată, părinte, o să vorbeşti, da sau nu?

— Nu.

— Atunci pregăteşte-te să mori.

Apoi:

— Deschide gura că îţi dau împărtăşania.

Ai deschis gura, bucuros că aveai să mori, iar Albernaz ţi-a pus firul electric pe limbă şi ţi-a dat un şoc de două sute cincizeci de volţi. Patruzeci şi opt de ore mai târziu ai încercat să te sinucizi, un lucru care pentru tine, catolic şi părinte dominican, era un dublu păcat de moarte. Veniseră ca să te bărbierească şi o făcuseră doar pe una dintre laturi, în mod dispreţuitor. Ai chemat un soldat, i-ai cerut ceva cu care să te bărbiereşti şi pe cealaltă latură a feţei, iar el ţi-a dat o lamă de ras; imediat ce ai avut-o în mână ţi-ai băgat-o adânc în braţul stâng, lângă partea moale a cotului. Rana a ajuns la arteră, iar sângele a stropit pereţii. Ţi-ai recăpătat cunoştinţa într-o cameră de spital. Şase paznici te supravegheau, iar căpitanul Mauricio insista la fel ca Zakarakis:

— Domnule doctor, nu trebuie să moară, altfel suntem pierduţi.

Nu ai murit şi la scurt timp am aflat de calvarul tău. Am aflat dintr-o scrisoare pe care i-ai scris-o arhiepiscopului tău, pe care am venit să îl întâlnesc la São Paulo ca să public scrisoarea şi ca să explic lumii cine erai, ca să fac ceva pentru tine.

Şi am ajuns la punctul-cheie. În acei ani în care roata destinului s-a rotit cu o insistenţă plină de încăpăţânare pentru a mă conduce la tine, nici măcar o dată nu ţi-am rostit numele. Niciodată nu ţi-am văzut chipul. Pentru omul care avea chipul şi numele tău, nu am semnat nici măcar un document de protest, nu am participat nici măcar la un singur protest, nu am scris nici măcar un rând. Nici măcar nu am citit cele treizeci de poezii care ieşiseră de la Boyati şi care fuseseră publicate şi traduse în Italia. Nici măcar nu am încercat să aflu mai multe despre povestea ta, pe care o cunoşteam nu prea bine şi în mod superficial. Aflasem foarte târziu despre atentat, printr-un mesaj de la agenţia mea, pe când eram în Vietnam: câteva rânduri despre un anumit ofiţer grec care voia să îl omoare pe tiran. Am citit acele rânduri spunând „bine, ceva se mişcă pe acolo”, după care le-am uitat. În Vietnam tot poporul era pe punctul de a-şi da viaţa pentru a scăpa de actuala asuprire, doar pentru a nimeri sub una nouă, iar duhoarea cadavrelor îngreuna aerul împreună cu mirosul inutil al eroismului: printre atâtea tragedii nu mai era niciun loc pentru tine. În schimb despre procesul tău şi despre condamnarea la moarte aflasem când eram în spital, după masacrul din Mexico City. Am fost şi eu rănită în acel masacru, am primit două gloanţe în piciorul stâng şi unul în spate, iar rana de la spate se transformase într-o tumoare şi mă operaseră. „Cel care a atentat la viaţa lui Papadopoulos va fi împuşcat” declarau ziarele. Şi mai adăugau că tu însuţi ceruseşi să fii împuşcat. Sigur că am fost tulburată, dar supărarea mea a dispărut repede printre amintirile sutelor de suflete masacrate în faţa ochilor mei în piaţa mare din Mexico City, ale acelor corpuri care se rostogoleau pe trepte sau care se roteau în aer; ale acelui copil căruia focul de mitralieră îi lăsase creierul expus sau ale celuilalt copil, aplecat deasupra

celui dintâi, plângând „Umberto, ce ţi-au făcut, Umberto?”, pe care cea de-a doua rafală de mitralieră îl lovise şi îl secţionase în două; ale acelei femei însărcinate căreia îi deschiseseră burta cu baionetele, ale acelei fete căreia îi mai rămăsese doar o jumătate de faţă şi căreia doctorul îi tot repeta: „Vă las să muriţi, da, vă las să muriţi.” Sau amintirea morţilor printre care umblasem ore întregi sau a celor care muriseră în închisori pentru a fi arşi sau îngropaţi în secret, astfel încât nimeni să nu vorbească vreodată despre ei, astfel încât nimeni să nu exclame vreodată cu admiraţie: „El a cerut să fie împuşcat.” Aflasem cu întârziere că sentinţa ta nu a fost executată şi atunci am simţit o scurtă bucurie abstractă; am auzit în treacăt că sufereai într-un mod inuman în închisoare şi atunci am simţit o furie la fel de scurtă şi de abstractă. Pe scurt, dacă destinul nu ar exista şi dacă eu nu ar fi trebuit să devin o parte a destinului tău, ar trebui să mă întreb de ce ţi-am telegrafiat în ziua aceea de august şi apoi de ce m-am grăbit să merg la Atena, la fel de neliniştită ca o persoană care răspunde unei chemări de mult aşteptate, iar apoi, odată ajunsă în oraşul tău, de ce am avut presimţirea că ceva ireparabil era pe cale să se prăvălească asupra mea, asupra noastră.

Era foarte cald la Atena. Era o căldură din aceea care vara, la două după-amiaza, pare să dea foc regiunilor din sud. Asfaltul se înmuia sub pantofi, hainele se lipeau de piele din cauza transpiraţiei şi nu era nicio pală de vânt. Am ieşit din aeroport, am urcat într-un taxi, i-am dat adresa ta şoferului şi imediat m-a cuprins o nelinişte ciudată, la fel ca atunci când eram în Vietnam şi mergeam pe urmele unei patrule de-a lungul cărărilor minate; fiind atentă la fiecare foşnet şi încercând să păşesc acolo unde păşiseră şi ceilalţi, dar ştiind că era în van, că pantofii mei ar fi

putut declanşa mina evitată de alţii chiar şi la diferenţă de câţiva centimetri şi regretând faptul că spusesem „vin şi eu”, mi-ar fi plăcut să mă întorc, să fug strigând: „Nu îmi pasă de războiul vostru blestemat!” Aşa mă simţeam. Şi în curând neliniştea mea s-a transformat în angoasă, la fel ca în dimineaţa în care am mers să caut scrisoarea părintelui Tito de Alencar Lima la periferia oraşului São Paulo, iar agenţii lui Fleury m-au urmărit cu hainele lor de ploaie; la fel ca în după-amiaza în care am mers spre masacrul din Piaţa Tlatelolco, deşi ştiam că avea să se întâmple. O nelinişte similară cu sentimentul de aşteptare a unei nenorociri nedefinite, a unei dureri nedefinite, dar despre care ştii sigur că te va doborî, o durere din cauza căreia ştii că vei suferi enorm; o nerăbdare similară şi contradictorie, în timp ce taxiul se deplasa prin căldura aceea înăbuşitoare, iar şoferul nu cunoştea cartierul, aşa că o lua pe toate străduţele greşite pentru a ajunge mereu în acelaşi punct, lângă un garaj pe care scria Texaco. Sub garaj, o pantă îngustă şi o trapă neagră care mi-a atras privirea de fiecare dată şi care m-a făcut să fiu neliniştită, ca şi cum ar fi fost o ameninţare. Era trapa în care aveai să fii aruncat trei ani mai târziu. Texaco, Texaco, Texaco. Şoferul a devenit disperat, a început să se justifice într-o limbă misterioasă şi îndepărtată, cu sunete care mă făceau să îmi amintesc cuvinte învăţate la şcoală, să îmi amintesc de Iliada şi de Odiseea. Den xero, den katalavéno. „Nu ştiu, nu înţeleg.” Dar apoi, dintr-odată, a fluturat foaia cu adresa şi a frânat lângă un trotuar mărginit de măslini. Dincolo de măslini, am văzut o grădină îngustă cu portocali şi lămâi, cu trandafiri şi plante suculente, cu o cărare în mijlocul grădinii, care ducea spre o viluţă galbenă cu obloane verzi şi cu pridvor de jur împrejur, ticsită cu oameni entuziasmaţi; în partea stângă a cărării, se afla un palmier mare, cu o legătură de usturoi

agăţată de o creangă de pe trunchi; cine ştie de ce. Edò, edò! „Aici, aici!” Oamenii îşi făceau semnul crucii. Poate ca să îi mulţumească lui Dumnezeu că ajunsesem sau poate ca să o exorcizeze pe străina aceea mică şi subţire, îmbrăcată ca un bărbat, care îşi netezea părul lung şi transpirat şi care nu mai cobora, ca şi cum i-ar fi fost frică, şi care apoi a coborât brusc, hotărâtă, şi a mers la întâlnirea ei cu destinul.

Nu aveam nici cea mai vagă idee despre cum arătai, nu văzusem niciodată o fotografie cu tine. Nu mă întrebasem niciodată dacă erai tânăr sau bătrân, frumos sau urât, înalt sau scund, blond sau brunet. Oare ce fel de persoană erai, m-am întrebat dintr-odată, scrutând mulţimea şi am luat-o pe cărare, am urcat pe verandă şi m-am trezit într-o mică sală plină de alţi oameni entuziasmaţi, în zumzetul unei încăperi neîngrijite în care bărbaţii stăteau într-o parte, iar femeile în cealaltă, la fel ca în ţările arabe. Toţi bărbaţii arătau la fel, ai fi putut fi oricare dintre ei, te-am căutat fiind sigură că nu aveam să te recunosc. Totuşi, te-am recunoscut imediat pentru că pupilele noastre s-au întâlnit imediat, conectându-se şi pentru că omul acela slăbuţ, urâţel, cu ochi negri, mici şi arzători şi cu mustaţa mare şi neagră, care ieşea în evidenţă pe chipul acela de o paloare bolnăvicioasă, nu putea fi altul decât Huyn Thi An, Nguyen Van Sam, Chato, Julio, Marighella sau părintele Tito de Alencar Lima. Şi Huyn Thi An a fost cea care a sărit de pe scaun cu braţele întinse, iar Nguyen Van Sam a fost cel care a venit spre mine, iar Chato şi Julio şi Marighella au fost cei care m-au prins într-o îmbrăţişare strânsă, înainte ca eu să am timp să mă prezint sau să îmi spun numele, iar părintele Tito de Alencar Lima a fost cel care m-a mângâiat pe obraz cu degete blânde. Însă vocea care a spus „Ciao, ai venit!” a fost a ta. Şi era o voce pe care

doar auzind-o aş fi putut să îmi pierd pacea pentru totdeauna.

* * *

— Te aşteptam. Vino!

M-ai luat de mână, m-ai dus departe de mulţime, m-ai purtat pe un hol spre o cameră în care dulapul fusese transformat într-un mic altar. Icoane cu Hristoşi, Fecioare şi sfinţi, una peste alta, într-o sclipire argintie şi superstiţioasă şi lumânările aprinse, cădelniţe şi cărţi de rugăciuni. În colţul opus, un pat acoperit cu cărţi în limba greacă. Pe cărţi, un buchet mare de trandafiri roşii. L-ai luat bucuros şi mi l-ai înmânat:

— Pentru tine.

— Pentru mine?!

— Da, pentru tine.

Apoi, cu o voce autoritară:

— Andreas!

Tânărul pe care l-ai numit Andreas a intrat, un tip înalt şi elegant, cu costum albastru şi cămaşă albă, aproape că s-a aşezat în poziţie de drepţi şi din acea poziţie absurdă a ascultat ceea ce mi-ai spus în limba ta şi apoi a tradus în engleză. Mi-a tradus că tu ştiai limba italiană, că o studiaseşi la închisoare, dar că în anii aceia conversaseşi doar cu cartea de gramatică, aşa că preferai ca el să ne fie interpret. În primul rând, voiai să te scuzi pentru că mă primiseşi într-un dormitor; era dormitorul mamei tale şi era singurul loc unde am fi putut vorbi fără a fi deranjaţi. În plus, ai vrut să îmi explici că acelea erau cărţile mele traduse în greacă şi că, pentru a obţine una dintre ele, făcuseşi greva foamei, că în singurătatea celulei tale îţi ţinuse de multe ori companie şi că trandafirii simbolizau acest lucru. Îmi trimiseseşi buchetul la aeroport prin intermediul a doi prieteni care nu mă găsiseră întrucât telegrama mea nu indicase zborul pe care aveam să îl iau, aşa că iată buchetul aici. Am ascultat cu uimire, incapabilă să răspund măcar cu vreo frază la întâmplare: cine era omul acesta care, abia ieşit din închisoare, se străduia să mă primească cu un asemenea omagiu şi să îmi spună asemenea lucruri şi de ce, în loc să mă simt măgulită, toate aceste lucruri îmi dublau starea de nelinişte, de angoasă şi sentimentul inexplicabil de ameninţare pe care îl simţisem când îi auzeam vocea? Trebuia să scap cât mai repede de el, să scurtez întâlnirea, să clarific faptul că mă aflam acolo cu lucrul, pentru un interviu. Şi fără să mă întreb dacă te răneam, ba chiar evitând expresia ciudată pe care ai avut-o când ai reacţionat, atât cu jenă, cât şi cu ironie, ţi-am mulţumit pe un ton brusc:

— Foarte amabil, very nice.

Apoi am pus trandafirii pe o băncuţă şi reportofonul pe masă, m-am aşezat, iar din politeţe te-am rugat să te aşezi în faţa mea.

— Ei bine, aşadar, să începem imediat.

Şi am început să îţi pun întrebări, într-un mod profesionist şi rece. Între timp, te-am scrutat cu disperare, într-un mod frenetic, încercând să rezolv enigma, să descifrez acea atracţie, ba chiar acea magie pe care o emanai. Mi-am spus că în tine era ceva care în acelaşi timp mă atrăgea şi mă respingea, mă făcea să te doresc, dar şi să fiu îngrozită de tine. Ca atunci când priveşti de la ultimul etaj al unui zgârie-nori şi ai impresia că zbori, dar şi că aluneci în gol.

Oare ce? Poate chipul. Totuşi nu, chipul tău nu era deloc excepţional. Doar fruntea îţi era frumoasă: atât de înaltă, atât de lată, de o puritate sublimă. Doar ochii îţi erau interesanţi pentru că nu erau identici, nici ca formă, nici ca mărime, unul era mare şi unul era îngust, unul era deschis şi unul era pe jumătate închis: cel mare şi deschis privea cu o duritate aproape răutăcioasă, iar cel îngust şi pe jumătate închis, cu o tandreţe aproape copilărească, însă împreună se aprindeau precum o pădure care arde noaptea. Restul nu era foarte impresionant. Pleoapele erau ca două linguriţe diforme de carne, nasul era dezosat şi puţin strâmb, uşor atrăgător în jurul nărilor, bărbia era scurtă şi umbrită, iar obrajii erau prea rotunzi. Ofiliţi din cauza greutăţilor şi totuşi rotunzi. Era nevoie de mustaţa aceea zbârlită şi deasă, şi de nişte sprâncene greoaie, aproape ca două tuşe de cerneală, pentru a-i reda acelui chip importanţa. Cât despre trup, era bine construit, cu

umeri solizi şi şolduri solide şi cu picioare solide, odată ce nu ar mai fi fost atât de slab, ar fi putut deveni chiar seducător, însă avea să rămână mereu corpul unui cetăţean de înălţime medie, oarecum aspru. Nu, în aspectul fizic nu am găsit nimic care să mă atragă sau care să mă vrăjească. Şi atunci? Poate vocea. Vocea aceea care abia murmurase „Ciao, ai venit” a intrat în mine precum un cuţit: guturală, profundă, impregnată de o senzualitate greu de definit. Sau poate că autoritatea cu care te mişcai şi cu care tratai oamenii? „Andreas!” Sau poate calmul acela, tipic celor care sunt foarte siguri pe ei înşişi şi care nu admit replici la ceea ce spun pentru că nu au nicio îndoială în legătură cu ceea ce spun. Ai scos o pipă, ai umplut-o în mod flegmatic, ţi-ai aprins-o în mod flegmatic şi ai început să o fumezi cu pufăituri lungi ca un om bătrân, iar acest lucru scotea în evidenţă detaşarea cu care îmi răspundeai la întrebări. De fapt, nu exista niciun fel de detaşare în ceea ce spuneai şi nu existase nici când ai făcut acel salt pentru a veni în întâmpinarea mea ca să mă îmbrăţişezi. Prin urmare, era mai bine să nu mă mai gândesc la asta. Era mai bine să îi caut pe Huyn Thi An şi pe Nguyen Van Sam şi pe Chato şi pe Julio şi pe Marighella şi pe părintele Tito de Alencar Lima, să suprapun chipurile lor peste al tău, să mă uit la încheieturile tale distruse de frânghiile cu care fuseseşi atârnat de tavan, la piciorul tău rupt de bastinado, la cicatricile de pe coaste, la cicatricea care îţi înflorise pe pometele stâng ca o excrescenţă violet.

— Îmi aminteşti de un părinte brazilian, Alekos.

— Părintele Tito de Alencar Lima.

— De unde ştii?!

— Ştiu. Ştiu scrisoarea lui, cea pe care ai publicat-o. Am sperat că aveai să faci acelaşi lucru şi pentru mine.

— Nu am făcut niciodată nimic pentru tine.

— Nu contează. Acum eşti aici.

Ai pus jos pipa, mi-ai luat ambele mâini şi le-ai strâns tare, străpungându-mi ochii cu ochii tăi.

— Eşti aici, ne-am regăsit.

Şi a fost teribil. Pentru că dintr-odată mi-a fost clar şi faptul că am înţeles ce a însemnat să raţionalizez acel presentiment care mă trăsnise când am ajuns la Atena, să recunosc că în camera aceea, că în faţa acelui altar absurd, plin de Hristoşi şi de Fecioare, nu se desfăşura doar o luptă între mine şi alegerile mele ideale sau angajamentele mele morale, sau între mine şi ceea ce reprezentai tu sau ceea ce eu îmi doream ca tu să reprezinţi, ci avea loc şi o confruntare între doi oameni, o întâlnire între un bărbat şi o femeie care fuseseră făcuţi ca să se iubească unul pe celălalt cu cea mai periculoasă dintre toate iubirile care există: acea iubire care amestecă alegerile ideale cu angajamente morale cu atracţia şi cu sentimentele. Ţi-ai retras mâinile, iar eu mi le-am ascuns sub masă. Cu laşitatea unui melc care abia atins se refugiază în cochilia sa, am început să îţi opun o rezistenţă

încăpăţânată, implacabilă, fie evitându-ţi privirea, fie baricadându-mă în spatele unui bastion de întrebări, fie agăţându-mă de prezenţa lui Andreas şi adresându-mă lui în loc să vorbesc direct cu tine. Însă lucrurile pe care mi le-ai spus, despre tortură, despre proces, despre condamnarea la moarte, despre iadul în care ai trăit ani de zile fără să îţi pierzi credinţa, fără să renunţi la tine, m-au condus înapoi spre tine, ca un vânt care mătură totul, până şi voinţa. Şi, pe lângă acel „vânt”, mai era şi vocea aceea, mai erau şi acei ochi sau acele degete care continuau să mă caute cu încăpăţânare. În cele din urmă m-am dat bătută. Am încetat să îţi mai evit privirea, le-am permis ochilor mei să se înece în privirea ta, mi-am pus mâinile înapoi pe masă pentru ca tu să le găseşti de fiecare dată când voiai să mi le strângi, iar interviul a continuat astfel, în timp ce prezenţa lui Andreas devenise cumva nepotrivită, cumva indiscretă, orele au trecut pe nesimţite. Soarele era sus pe cer atunci când am început, iar icoanele de argint străluceau în lumina lui. Apoi lumina se transformase în penumbră, penumbra în întuneric, apoi intrase o bătrână îmbrăcată în negru şi aprinsese lămpile, dar nici măcar asta nu ne-a distras atenţia. Ca şi cum frica mea se dizolvase. Dar dintr-odată a revenit. A revenit atunci când te-am întrebat ce înseamnă pentru tine politica, nu politica care este făcută în mod clandestin, ci politica făcută pe timp de libertate, iar tu mi-ai spus că până atunci nu făcuseşi politică, că doar flirtaseşi cu politica, în stilul lui Garibaldi şi nu în stilul lui Cavour, după care te-ai închis într-o tăcere neaşteptată şi în acea tăcere, foarte încet, ţi-ai apropiat degetele de ale mele. Foarte încet ţi le-ai împletit cu ale mele. Foarte încet, ai spus în limba mea:

— Îmi place să flirtez, dar eu prefer iubirea. Iubirea adevărată.

M-am ridicat de parcă fusesem înţepată de o viespe. Am spus că trebuia să te salut ca să merg să caut un hotel. Ai răspuns categoric:

— Nu pleci nicăieri. Rămâi aici.

Apoi, şchiopătând cu piciorul rupt de bătăile lui Teofilojannacos, ai mers la bătrâna îmbrăcată în negru, care se strecurase în bucătărie. Deja era noapte, iar vizitatorii, dezamăgiţi de abandonul tău, părăsiseră casa.

* * *

Pe trotuar se aflau patru poliţişti, dar pe verandă era răcoare, aerul mirosea a iasomie şi o briză uşoară mişca legătura aceea ciudată de usturoi atârnată pe creanga de palmier. I-am arătat-o lui Andreas:

— La ce foloseşte?

El a zâmbit:

— Alungă deochiul, poliţia şi complicaţiile. Chiar veţi rămâne?

— Nu, explicaţi-i dumneavoastră.

— Va trebui să o faceţi de una singură şi nu va fi uşor. Când el decide ceva, este efectiv imposibil să nu îl asculţi.

— Dar eu nu sunt aici ca să îl ascult.

— Oh! Cu toţii spun asta şi apoi cu toţii îl ascultă. Paisprezece persoane au ajuns la închisoare pentru că l-au ascultat. Dar aţi putea pleca imediat, trebuie să existe un zbor de noapte spre Roma. Dacă vreţi, vă duc la aeroport.

— De ce? Sunteţi îngrijorat pentru mine? Vă temeţi că acei poliţişti mă vor aresta?

El a zâmbit din nou:

— Nu, nu acei poliţişti.

— Nu înţeleg.

— Spun că acesta nu a fost un interviu, ci două suflete făcând dragoste. Iar el ar trebui să stea liniştit, cel puţin pentru o vreme: să aibă parte de odihnă. Iubirea nu este

odihnă, iar când iubirea apare după ce două suflete fac dragoste, se poate transforma într-o tragedie.

— Nu exageraţi, am spus sec.

Faptul că era aşa de băgăcios m-a iritat, la fel şi faptul că văzuse mai mult decât mă temusem. Dar dacă pe de o parte aş fi vrut să îi spun să tacă, pe de altă parte nu mă puteam opri din a-l asculta, deci şi din a-l încuraja să vorbească.

— Nu exageraţi.

— Nu exagerez. Sau poate da? Noi, grecii, suntem obsedaţi de tragedie. De când am inventat-o, o vedem pretutindeni.

— Dar despre ce tragedie vorbiţi?!

— Există un singur tip de tragedie şi se bazează pe trei elemente care nu se schimbă niciodată: dragostea, durerea şi moartea.

Şi exact când el spunea acele lucruri, ai intrat tu, şchiopătând uşor:

— Am aranjat lucrurile! Vei dormi în sufragerie. Nu este la fel de confortabil ca un apartament la hotelul Grande

Bretagne, dar este mai comod decât un pat de la Boyati. Şi peste puţin timp luăm masa.

— Ascultă-mă, Alekos...

— Îţi place melitzanosalata?

— Alekos...

— Şi spanakòpitta?

— Alekos...

— Ah, nici nu ştii ce este spanakòpitta: plăcintă cu spanac! Melitzanosalata, în schimb, este o salată de vinete. Este bună, o să vezi. Mai bună decât lintea lui Zakarakis. Oare ţi-am spus povestea cu lintea lui Zakarakis?

Vorbeai şi vorbeai, întrerupându-mi fiecare propoziţie, împiedicându-mă să răspund „nu rămân, mulţumesc, trebuie să plec, mulţumesc”, şi orice argument era util pentru scopul tău: lintea lui Zakarakis, salata de vinete, plăcinta cu spanac. În cele din urmă m-ai cuprins de după umeri cu posesivitate şi te-ai sprijinit de balustrada verandei, adulmecând aerul cu nările mărite:

— Aceasta este prima oară în cinci ani şi zece zile când simt miros de iasomie. Aseară nu s-a simţit.

— Ba da, s-a simţit, a spus Andreas.

— Mă repet, nu s-a simţit.

— Nu s-a simţit, a spus Andreas.

Cina a fost inofensivă. Chiar şi Andreas, care fusese invitat, părea să gândească astfel. Tu ai părut vesel, ai descris închisoarea de la Boyati ca pe un hotel foarte luxos pentru vacanţe, cu piscină cu apă caldă şi cu terenuri de golf, cu cinematografe private şi cu restaurante cu caviar proaspăt din Iran şi cu servicii de calitate, şi nu mi-ai aruncat nicio privire prea intensă, nu ai făcut niciun gest prea confidenţial sau, mă rog, ceva care să îmi întărească temerile profetice pe care le discutaserăm pe verandă. Aşadar, la un moment dat am ajuns la concluzia că acel joc al mâinilor şi al privirilor fusese o simplă manifestare de prietenie, că discursul tău despre dragoste fusese un răspuns politic foarte perspicace; dacă mă gândeam mai bine, aş fi putut să îţi accept ospitalitatea şi să plec abia în după-amiaza următoare; încetul cu încetul, casa se aglomerase din nou cu oameni cunoscuţi, cu oameni care voiau să te salute, să te îmbrăţişeze, iar acel spectacol m-a intrigat: modul în care îi primeai cu dezinvoltura unui lider întors dintr-o lungă călătorie. De asemenea, eram interesată să observ modul în care vorbeai cu ei, în care îi instruiai sau îi avertizai. Da, revederea era frumoasă, însă nu trebuia să vă lăsaţi păcăliţi. Amnistia era o înşelătorie, un alibi pentru întărirea dictaturii cu acordul de drept al lui Evangelos-Averoff. Da, era confortabil să dormi în propriul pat, însă nu ieşiseşi din închisoare ca să dormi în patul tău, ci ieşiseşi ca să reiei lupta. Pronunţai numele Averoff cu o

frecvenţă aproape obsesivă, iar din ceea ce îmi traducea Andreas, era clar că îl urai aproape la fel de mult ca pe tiran.

— Ce spune?

— Spune că Averoff este un colaboraţionist.

— Ce spune?

— Spune că va cerceta aceste lucruri cândva.

— Ce spune?

— Spune că va trece vremea familiei Papadopoulos şi că va rămâne familia Averoff.

Totuşi pronunţai la fel de des şi îl judecai la fel de aspru şi pe Andreas Papandreou, reprezentantul oficial al stângii, aflat în exil.

— Ce spune?

— Spune că este un adversar de operetă.

— Ce spune?

— Spune că oamenii ca el înlocuiesc dictaturile cu alte dictaturi şi că, în cel mai bun caz, deschid calea către autoritarism.

Acest lucru mi-a confirmat filosofia ta despre libertate şi independenţa ta ideologică, în care m-am regăsit pe parcursul dramaticelor ore ale interviului nostru, iar această confirmare m-a făcut să văd cu alţi ochi drumul acela care mă tulburase: a redus ceea ce ar fi putut exista între noi la o fraternitate ideală. Da, aş putea să rămân, m-am gândit eu calmă. Şi m-am ridicat ca să o ajut pe bătrâna în negru, pe mama ta, care aduna resturile de la cină, şoptind unele nemulţumiri sumbre şi aranjându-şi cocul cărunt care i se desfăcuse.

— Vă văd calmă, a observat Andreas.

— Chiar sunt, i-am răspuns.

— Deci chiar rămâneţi?

— Chiar cred că rămân.

— Aha! Noapte bună!

— Noapte bună!

L-am salutat, te-am salutat şi pe tine şi, învinsă de epuizare, am închis uşa sufrageriei. Era o uşă cu sticlă

opacă, iar lumina aprinsă de la intrare trecea prin ea într-un mod insuportabil. Dar chiar şi aşa, odată întinsă pe canapeaua-pat, am adormit brusc.

Două ore mai târziu m-a trezit ecoul unor paşi, dar şi aparenta impresie a unui pericol iminent. M-am sprijinit pe un cot pentru a auzi mai bine, însă nu am auzit nimic. Casa era acoperită de un voal de linişte şi la fel era şi grădina din care nu se auzea nici măcar foşnetul frunzelor. Totuşi, nu mă înşelasem, ecoul acelor paşi răsunase cu atâta precizie dincolo de cortina somnului, încât îmi aminteam chiar şi cadenţa lor: implacabilă şi lentă, aşa cum merge o persoană care apasă pe călcâi pentru a-şi scuti de efort talpa ruptă a piciorului. Unu, doi. Unu, doi. Unu, doi. M-am uitat mai bine în direcţia uşii cu geam: la intrare se afla o lampă slabă, iar în lumina ei nu vedeam pe nimeni. Ciudat. Poate că teama că tu aveai să vii la mine fusese suficient de puternică pentru a străpunge bariera subconştientului meu. M-am întins din nou pe canapeaua-pat, sperând să adorm repede. Am închis ochii şi, aproape instant, paşii care mă treziseră au răsunat a doua oară, iar în spatele uşii cu geam a apărut silueta corpului tău. Neagră şi nemişcată. Am sărit în picioare, ţinându-mi respiraţia, şi am stat cu ochii pe conturul acelei siluete un timp care mi s-a părut nesfârşit. Silueta a oscilat, s-a dezlipit de uşă şi s-a îndepărtat, iar apoi cadenţa a fost reluată: implacabilă şi lentă, în direcţia din care venise. Unu, doi. Unu, doi. Unu, doi. În cele din urmă s-a oprit şi s-a întors iar, cu aceeaşi cadenţă, iar silueta a reapărut: mai apropiată şi mai clară. Un braţ a apărut şi s-a oprit pe mâner, apoi s-a retras repede, de parcă mânerul ar fi fost încins. Marşul a fost reluat obsesiv. Unu, doi. Unu, doi. Unu, doi. Şi cu fiecare lovitură de toc aşteptam anxioasă ca acea uşă să se deschidă, pentru a ne regăsi

faţă în faţă, în acel întuneric, pentru a auzi şi pentru a spune acele cuvinte, acea propoziţie, pe care nu voiam să o aud, pe care nu voiam să o ascult. Iată, paşii se opriseră din nou. Braţul a apărut din nou. Degetele s-au aşezat iarăşi pe mâner. De data aceasta au rămas acolo. Iar mânerul a coborât încet, scârţâind. Însă brusc şi cu o secvenţialitate atât de rapidă, încât totul a devenit clar abia după ce s-a terminat, i-ai dat drumul, te-ai întors şi te-ai îndepărtat pentru a intra din nou în camera ta, trântind uşa. Buf! Casa a tunat odată cu acel zgomot. Plămânii mei s-au expandat într-o uşurare nebunească.

Cunoşteam acea uşurare nebunească. O simţisem în timpul războiului, de fiecare dată când un glonţ trecuse pe lângă mine, şuierând, fără a mă lovi.

* * *

Ceea ce este crud la război este faptul că de obicei eşti lovit chiar în momentul în care ai impresia că ai reuşit. Cât timp rămâi în alertă sau cât timp te expui riscului, avansând cu capul descoperit printre gloanţe, nu se întâmplă nimic; de îndată ce devii distras sau ajungi să te simţi în siguranţă, atunci vine proiectilul. Poate fi un mic glonţ care pe moment pare să fi fost trimis din cer pentru a-ţi provoca o rană bună, o rană uşoară, care să îţi permită să te întorci acasă sau la adăpost, dar care apoi se dovedeşte a fi mortal, deoarece ţi-a rupt o arteră sau ţi-a rămas blocat în inimă. Iar în ziua aceea aşa s-a întâmplat. De altfel, mă aşteptasem la primul glonţ, a fost momentul

în care ne-am reîntâlnit a doua zi; l-am evitat cu uşurinţă atunci când ne-am întâlnit pe coridor şi când am devenit amândoi ţepeni ca două pisici care urmau să se lupte:

— Kalimera!

— Bună dimineaţa!

În ceea ce priveşte rafala de puşcă ce a urmat mai târziu, o atingere a umărului tău pe umărul meu, o atingere a braţului tău pe braţul meu, atingeri trecătoare şi totuşi alarmante, am rămas din nou nevătămată. Nu acolo se ascundea riscul mortal. Acesta se afla în cuvintele şi în propoziţiile pe care voiai să mi le spui şi pe care eu nu voiam să le ascult. De fapt, pentru a te împiedica să faci acest lucru, mă refugiam în alţii, în oamenii care soseau rând pe rând, spre exemplu, în vreun jurnalist sau în vreun fotograf, şi dacă în ciuda acestui fapt se întâmpla să rămânem câteva minute singuri, coboram în tranşee distrăgându-ţi atenţia cu întrebări punctuale:

— L-ai citit vreodată pe Proudhon? L-ai citit vreodată pe Bakunin, ai fost vreodată marxist?

Nici nu merită să mă întreb de ce nu am plecat, în loc să apelez la asemenea trucuri. Zborul meu decola la ora şapte şi nici nu puteam concepe ideea de a te părăsi fie şi cu un moment mai devreme decât era necesar, iar aşteptarea acelei ore m-a umplut de tristeţe: de fiecare dată când auzeam un zumzet de avion, mi se strângea inima şi eram nevoită să mă forţez ca să nu mă apropii de

tine. Oare aceasta era parabola unei mari iubiri care avea să se termine prost? Pe la ora unu a venit Andreas, apoi au venit câţiva prieteni pe care i-ai invitat la masă; te-ai lansat împreună cu ei într-o dispută din care m-am simţit exclusă deoarece era în limba ta, iar asta a uşurat tensiunea. Am început să îmi spun: evident că un bărbat care a stat în închisoare de ani de zile se simte atras de o femeie care îl admiră şi care îl înţelege, desigur că e tentat să intre în camera ei pentru a-şi sătura o foame de care a suferit prea mult. În această poveste erau oare implicate dragostea şi durerea, adică ameninţarea unei legături periculoase şi adânci? Interpretasem cu prea multă sensibilitate nişte episoade practic banale. Cu siguranţă a doua zi acele douăzeci şi patru de ore aveau să îmi apară într-o altă lumină, iar bunul Andreas nu era Cassandra. Astfel, m-am ridicat şi am coborât în grădină ca să mă felicit pentru acea stare de bine regăsită. Era trei şi jumătate după-amiaza. Printre măslinii de pe trotuar, cicadele cântau ascuţit, iar o briză mă făcea să respir mai uşor. M-am sprijinit de palmier şi am aprins o ţigară, aruncând o privire amuzată mănunchiului de usturoi. Apoi am ridicat privirea şi te-am văzut.

Înaintai spre mine prin soare şi erai atât de palid, încât cicatricea de pe obraz îţi ieşea în evidenţă, fiind mai roşie decât o cireaşă coaptă. Înaintai privindu-mă aspru, iar pasul tău avea aceeaşi cadenţă pe care o avusese în timpul acelui du-te-vino din timpul nopţii. Unu, doi. Unu, doi. Unu, doi. Când ai ajuns în faţa mea, te-ai oprit fără să spui nimic, m-ai apucat de încheietură fără să spui nimic, m-ai condus înapoi în casă fără să spui nimic, m-ai împins în cămăruţa ta, iar eu abia dacă am apucat să zăresc privirea speriată a lui Andreas înainte ca uşa să fie închisă.

— Hai să vorbim. Ia loc!

Mi-ai arătat un scaun, iar tu te-ai aşezat pe pat şi ţi-ai încrucişat braţele:

— Tu nu pleci.

— Nu plec?!

— Nu. Nu pleci.

— Şi de ce nu ar trebui să plec, Alekos?

— Pentru că nu vreau eu. Şi dacă eu nu vreau, nu vreau.

— Ascultă-mă, Alekos. Eu am terminat ceea ce am venit să fac. Nu există niciun motiv ca să rămân.

— Ce ai terminat?

— Interviul, treaba. Am venit aici pentru un interviu, ca să îmi fac treaba, îţi aminteşti? Şi am făcut acea treabă.

— Tu nu ai venit aici pentru un interviu, ai venit aici pentru mine. Eşti aici pentru mine.

— Da, pentru tine, aşa cum am fost şi pentru ceilalţi despre care am scris în Bolivia, Vietnam, Brazilia.

— Mincinoaso!

— Ascultă-mă, Alekos...

Era necesar să încerc să apelez la raţiune, să folosesc arma raţionamentului, să mă adresez omului care cu douăzeci şi patru de ore mai devreme îmi vorbise cu detaşare despre suferinţele lui, fumându-şi pipa cu pufăieli lungi de om bătrân.

— Ascultă-mă, Alekos! Nu caut aventuri şi...

— Nici eu.

— A fi de aceeaşi parte a baricadei în ceea ce priveşte ideile şi sentimentele nu e de ajuns pentru a fi mai mult decât prieteni, tovarăşi şi...

— Ştiu.

— Nici măcar nu vorbesc limba ta şi...

— Nu contează.

— Locuiesc în altă ţară şi...

— Nu contează.

— Nu aş putea, nu pot să îmi schimb viaţa pentru...

— Nu contează.

— Şi totuşi, contează. Toate lucrurile acestea contează şi cred că ţi le-aş fi spus aseară dacă ai fi intrat.

Ai vibrat abia imperceptibil, aproape ca şi cum ai fi fost străpuns de un ac.

— Te-am văzut aseară, Alekos. Şi am sperat că nu aveai să intri deoarece...

— Deoarece nu ai curaj!

Am sărit în picioare, ofensată. Am răspuns că poate nu aveam curaj, însă nici nu aveam nevoie de tine pentru că nu aveam nevoie nici de durerea care se afla în tine. Nu eram superstiţioasă, eram o femeie emancipată, însă din instinct ştiam că dacă întâlnirea noastră ar fi devenit mai profundă, acel lucru avea să îmi pricinuiască numai durere. Da, îmi era frică de tine. De tine, nu de ideea de a mă culca cu tine. Şi aici mi-am jucat cartea:

— Vrei să te culci cu mine? Dacă vrei asta, hai să o facem acum. Pentru că eu plec diseară.

— Ce ai spus?

— Am spus: dacă vrei să te culci cu mine, haide să o facem acum. Pentru că eu plec diseară.

Încet expresia ta de şoc s-a transformat într-una de furie, o furie de nestăpânit. Pieptul tău s-a expandat:

— Dar eu te iubesc!

Acel strigăt răguşit şi furios, ca strigătul unei fiare rănite şi umilite. Mişcarea aceea sălbatică, braţele acelea întinse care m-au cuprins şi care m-au scuturat şi care, în cele din urmă, m-au închis într-o strânsoare de fier. Respiraţia aceea fierbinte, gura aceea avidă. Şi ochii aceia, ochii aceia incredibili în care văzusem lumina unei păduri care ardea. Pentru un foarte scurt moment am fost pe punctul de a mă scuza, de a recunoaşte că, deşi nu voiam asta, şi eu te iubeam. Dar apoi am întâlnit ochii aceia şi teroarea m-a făcut să fiu reţinută; pentru că în ochii aceia era moartea. Oricât de iraţional şi de forţat ar părea, îţi spun că în acei ochi era moartea, în acei ochi era prevestirea tuturor acelor lucruri care aveau să se întâmple în anii următori şi care nu s-ar fi putut întâmpla fără mine, adică dacă eu nu aş fi fost un instrument sau un mijloc al destinului tău, care fusese deja scris. În tine se afla acea înfrângere înnăscută, acel blestem care avea să te bântuie până într-o seară de Întâi Mai pentru a te arunca într-o

gaură neagră de pe strada Vouliagmenis, prin panta unui garaj pe care scria Texaco. Şi mai erau şi agonia şi toate lucrurile pe care aveam să le fac pentru tine, care aveau să mă transforme într-un Sancho Panza cu al său măgar, furându-mi identitatea şi viaţa. Vai mie dacă ţi-aş fi acceptat iubirea şi dacă te-aş fi iubit; am ştiut acest lucru cu certitudine, într-o fracţiune de secundă. Aşa că m-am eliberat imediat din îmbrăţişarea ta, m-am eliberat de gura ta şi de tine, m-am repezit în cealaltă cameră, am umplut la întâmplare geanta de voiaj, l-am strigat pe Andreas şi l-am întrebat dacă mă putea însoţi până la aeroport: trebuia să existe un zbor pe la cinci, cu puţin noroc aş fi putut să îl prind, am fi putut ajunge în zece minute?

— Ajungem, a răspuns Andreas grăbit.

Lipit de perete, cu mâinile în buzunare şi cu un zâmbet enigmatic pe sub mustaţă, ai urmărit scena aceea în tăcere şi nu ai făcut nimic ca să mă opreşti sau să mă calmezi. Abia după ce mi-am luat rămas-bun de la mama ta, ai exclamat:

— Vin şi eu.

Apoi m-ai condus la maşină şi ai stat lângă mine, demn:

— Să mergem.

Nu ai spus nimic altceva tot drumul şi, de altfel, nici eu nu am mai deschis gura. Părea că nu mai aveam nimic să ne

spunem. Când am ajuns la aeroport, am coborât, l-am salutat pe Andreas, ţi-am strâns mâna, mi-ai strâns mâna şi:

— Ciao! Iassu!

Dar făcusem abia câţiva paşi când vocea ta s-a ridicat, seacă precum o poruncă:

— Agapi![24]

M-am întors. Mâna dreaptă îţi ieşea prin fereastră, cu degetul arătător şi mijlociu ridicate în semn de V, iar pe faţa ta tremura o ironie afectuoasă. „O să te întorci! O să câştig! O să te întorci!”

M-am întors foarte curând. Prima ta telegramă a sosit a doua zi şi spunea: „Te aştept.” A doua a sosit după două zile şi spunea: „Ce aştepţi?” A treia a sosit după patru zile şi spunea: „Sunt foarte trist pentru că încă nu ai curaj.” Apoi, săptămâna următoare, în timp ce eram la Bonn, mi-a fost redirecţionată o scrisoare prin care mă anunţai că fuseseşi internat la policlinica de pe strada Socratous. Alături de acea veste, era şi un scurt poem: „Gânduri uitate despre iubire/ renasc/ şi mă readuc la viaţă.” Mai era şi o notă: „Pentru tine.” De la Bonn urma să plec la New York. Mi-am anulat plecarea şi am căutat un avion cu destinaţia Atena. Era unul singur care decola de la Frankfurt după-amiaza, dar portarul de la hotel mi-a spus

[24] „Iubire” (gr., în original) (n.tr.).

că dacă aveam să închiriez o maşină până la Frankfurt, aş fi ajuns la timp. Aşa am făcut. Şi câteva ore mai târziu am aterizat în ţara ta, înghiţită de un destin inevitabil de care nu aveam să mai pot scăpa. Deoarece era mai puternic chiar şi decât instinctul meu de supravieţuire sau decât ameninţarea echivocă a fericirii.

* * *

Fericirea este un hohot de râs care izbucneşte la nouă seara, atunci când taxiul meu se opreşte în faţa spitalului şi o umbră se strecoară în întuneric, deschide uşa, sare pe mine şi îi spune şoferului:

— Grìgora! Repede!

Atunci când am sosit, te-am găsit într-o cameră mică de la secţia de patologie, înconjurat de medici şi de medicamente şi păreai a fi cel mai bolnav pacient din lume. Cu o voce slabă mi-ai cerut să mă întorc la ora nouă.

— Mă simt rău, foarte rău...

Şi iată-te aici şi acum, foarte vioi, reînviat, îmbrăţişându-mă în acel taxi:

— Grìgora! Repede!

— Dar ce faci? Ce te-a apucat?

— Am evadat!

— Ce înseamnă evadat?

— Înseamnă că m-am ridicat, m-am îmbrăcat, i-am dat una în cap asistentului şi am venit aici să te aştept.

— I-ai dat una în cap asistentului?!

— Da, nu voia să mă lase să plec. Tot susţinea că nu se poate. L-am lăsat acolo şi i-am răspuns: vezi că se poate?

— Unde l-ai lăsat?

— În patul meu. Va rămâne acolo până la cinci dimineaţa. Va trebui să mă întorc la cinci ca să-l dezleg.

— Să îl dezlegi?!

— Da, a trebuit să îl leg şi să îi pun un plasture pe gură. Altfel ar fi strigat.

— Nu cred.

— Păi chiar nu este adevărat. Nu a fost o acţiune bazată pe forţă, ci pe inteligenţă. Auzi ce i-am spus: „La ce oră începe tura ta de odihnă?” „La nouă”, mi-a răspuns. „Şi la ce oră se termină?” „La cinci”, mi-a răspuns. „Locuieşti departe?” „Departe”, mi-a răspuns. „Ţi-ar plăcea să dormi confortabil fără să pleci acasă?” „Cum să nu!” mi-a răspuns. „Ei bine, acesta este patul meu, iar acestea sunt pijamalele mele; eu iau pantofii tăi.” L-am aşezat pe un scaun, i-am scos pantofii şi am plecat. E prost, nu se va mişca din cameră până nu mă voi întoarce.

Aşa că eu am râs şi am râs, fără nicio ezitare, fără nicio teamă, amuzată să descopăr în tine o latură pe care nu ţi-o cunoşteam, pe care nici măcar nu ţi-o bănuiam, acel chip al comediantului stângaci şi al veseliei. Iar tu ai râs împreună cu mine. Mi-ai mărturisit că mă păcăliseşi, că nu fuseseşi bolnav, că te prefăcuseşi, că te internaseră la policlinică doar pentru analize şi atât, că a doua zi aveai să fii externat. Şoferul a râs şi el fără să ştie de ce, ne observa în oglinda retrovizoare şi râdea în timp ce taxiul străbătea oraşul iluminat, apoi a intrat pe strada Vouliagmenis, a trecut prin faţa garajului cu inscripţia Texaco, ne-a dus la restaurantul unde trei ani mai târziu aveai să mănânci pentru ultima oară, cu puţin înainte de a merge la întâlnirea ta cu moartea. Însă dacă zeii ne-ar fi anunţat pentru a ne avertiza, dacă ne-ar fi spus că acesta avea să fie destinul tău, că destinul nostru fusese deja scris, nu i-am fi crezut şi le-am fi răspuns în mod batjocoritor că destinul nu există.

— Unde mergem?

— La Tsaropoulos.

— Ce este?

— Un loc în aer liber, aproape de mare, unde se mănâncă peşte. Îţi place peştele?

— Da.

— Mie nu. În ajunul atacului am luat cina acolo şi am mâncat peşte.

— Atunci de ce mergem acolo?

— Pentru că în seara asta pot să mă pun chiar şi cu peştii.

Fericirea este mândria vibrantă din momentul în care am păşit în restaurant, străpunşi de privirile curioase şi ostile ale celor pentru care nu erai un erou, ci un asasin care ratase, o persoană care a încercat să submineze ordinea, în cel mai bun caz un vizionar care ar fi trebuit să rămână acolo unde era: într-o închisoare bine păzită. De la mesele lor se auzeau atacuri de tuse ofensate sau şoapte speriate:

— Oare el nu e...?!

Un dandy de la ambasadă a exclamat:

— Look who’s there! Ia uite cine e acolo!

Tu ai înţeles şi pentru o clipă ai fost trăsnit de un fel de ameţeală, te-ai sprijinit de mine ca de un baston, nesigur dacă să mergi tot înainte sau dacă să te întorci, apoi te-ai îndreptat de spate cu aroganţă şi m-ai condus la o masă expusă curiozităţii lor. Şoaptele creşteau în intensitate şi fiecare dintre ele te rănea la fel de mult precum o înjunghiere; realizam asta. În unele momente îţi înclinai capul de parcă ai fi încercat să reprimi acea stare de rău, să o înduri mai bine: ce dezamăgitoare era libertatea, ce obositoare! Însă degetele mele le-au căutat pe ale tale, ţi le-a strâns tare pentru a-ţi repeta că nu erai singur, iar chipul ţi s-a aprins: „Ştiu.” Era frumos să facem faţă provocării împreună. De asemenea, era plăcut să observăm că unii îţi zâmbeau, chiar dacă pe ascuns, cu precauţia celor care se temeau să nu dea de necazuri. Apoi un chelner curajos s-a îndreptat către noi cu o sticlă de vin şi cu voce tare ţi-a spus:

— Aceasta e din partea mea. Este o onoare să te avem aici, Alekos.

Cerul era ca un smalţ albastru-închis şi dens, plin de stele, lângă noi se afla o plantă cu corole mari, înflorite şi portocalii, aşa că uşor-uşor ne-am izolat într-o vrajă care ne-a condus spre un fel de uitare. Sau de inconştienţă? A intrat o florăreasă cu un coş de trandafiri, ai apucat un buchet şi mi l-ai aruncat în poală. Apoi a intrat un cocoşat cu un baston pe care erau fixate nişte bilete de loterie, iar tu ai cumpărat un şir foarte lung şi mi le-ai pus în farfurie. Fiecare gest al tău era ca o dovadă naivă de iubire, ca o

rugăminte stângace de a fi iubit, iar aroganţa de mai devreme s-a disipat. Ţi-a căzut furculiţa, ai scăpat lingura şi dintr-odată te-ai înroşit precum un copil, mi-ai oferit darul pe care îl păstraseşi pentru întoarcerea mea: o foaie mototolită, acoperită de un scris de mână foarte mărunt.

— Alekos! Ce este?

— Poezia mea preferată, Călătorie. Ţi-am dedicat-o, uite: acum titlul e numele tău.

Apoi mi-ai tradus-o cu vocea aceea care îmi dezgolea sufletul. „Călătoresc în ape necunoscute pe o navă/ similară cu milioane de alte nave/ rătăcind prin mări şi oceane/ de-a lungul unor trasee, cu orare fixe./ Şi multe altele,/ tare multe nave,/ lasă urme prin porturi./ Ani de zile am încărcat această navă/ cu tot ceea ce mi-a fost dat/ şi cu tot ceea ce am acceptat de la alţii cu nemărginită bucurie./ Iar apoi,/ îmi amintesc de parcă ar fi fost chiar azi,/ am vopsit-o în culori orbitoare/ şi am fost atent/ să nu cadă vreun strop nicăieri./ Am vrut ca ea să fie frumoasă pentru călătoria mea./ Şi după ce am aşteptat mult, chiar mult,/ a venit în sfârşit timpul pentru a ridica pânzele./ Aşa că am ridicat pânzele...” Aici te-ai întrerupt, mi-ai explicat că viaţa era călătoria şi că tu erai nava, o navă care nu îşi aruncase niciodată ancora şi care nu avea să o arunce vreodată, nici ancora afecţiunii, nici ancora dorinţei, nici ancora unei odihne binemeritate. Deoarece nu aveai să te resemnezi niciodată, nu aveai să te saturi niciodată să îţi urmezi visul. Şi dacă te-aş fi întrebat care vis, nu ai fi ştiut să îmi răspunzi: astăzi visul tău se numea libertate, mâine ar fi putut să se numească adevăr; nu conta dacă erau sau

nu obiective reale, era important să urmezi mirajul, lumina. „Timpul a trecut, iar eu/ am început să urmez traseul,/ însă nu aşa cum mi se spusese în port,/ deşi nava mi se păruse diferită chiar şi pe atunci./ Aşa că acum îmi vedeam călătoria altfel,/ acum o vedeam diferit./ Fără vreun stres legat de andocare sau de negoţ,/ încărcătura ajunsese să mi se pară de acum inutilă./ Însă am călătorit în continuare,/ cunoscând valoarea navei,/ cunoscând valoarea pe care o purtam...” Iar eu nu mă mai săturam să te ascult.

Fericirea este un abandon care în miez de noapte ne-a condus spre casa cu grădina de portocali şi de lămâi, unde am intrat în vârful picioarelor, fără a-i băga în seamă pe acei poliţişti care îţi verificau fiecare mişcare: doi la colţul străzii şi doi pe trotuar. Fericirea este un arbore de iasomie înflorit sub fereastra unde am stat pentru ca tu să apuci un smoc pe care mi l-ai oferit împreună cu timiditatea ta. Fericirea este o cameră, unde nu mai ies în evidenţă dezolarea, fotoliile unsuroase şi scorojite, bibelourile urâte sau diplomele absurde din rame pentru că în ea te afli tu. Fericirea este un sărut neaşteptat de pudic pe frunte, în timp ce vântul foşneşte printre ramurile măslinilor şi ne aduce cântecul de leagăn al mării. Fericirea este o lacrimă care îţi alunecă pe neaşteptate pe obraz în timp ce îmi şopteşti:

— Am fost atât de singur. Nu mai vreau să fiu singur. Jură că nu mă vei părăsi niciodată.

Fericirea este chipul tău serios apropiindu-se de chipul meu serios, ochii tăi emoţionaţi înecându-se în ochii mei

emoţionaţi, braţele tale nesigure căutând braţele mele nesigure, de parcă am fi fost doi tineri la prima lor întâlnire de dragoste sau de parcă am fi fost pe punctul de a efectua un ritual de care aveau să depindă toţi anii noştri împreună. Fericirea este o tăcere lungă, impresionantă, în timp ce buzele noastre se ating cu ezitare, se unesc cu hotărâre, iar corpurile noastre se împletesc fără teamă, întinzându-se şi palpitând în întuneric, copleşite de un râu de dulceaţă orbitor, căutând gesturi uitate şi pline de dorinţă şi regăsindu-le, pentru a se pătrunde armonios, iar şi iar şi iar şi iar, de parcă ne-am dori să dureze o eternitate. În acel moment deja timpul tău redevenise al tău şi niciun pluton de execuţie nu avea să mai sosească pentru a da ordine seci ca să te conducă în poligon şi ca să te împuşte. Ne-am privit apoi extenuaţi, cu capul aşezat pe aceeaşi pernă, iar tu ai exclamat:

— S’agapò tora ke tha s’agapò pantote.

— Ce înseamnă?

— Înseamnă: „Te iubesc acum şi te voi iubi mereu”. Repetă.

Am repetat în şoaptă:

— Şi dacă nu e aşa?

— Va fi.

Am avut o ultimă tentativă de apărare zadarnică:

— Nimic nu durează pentru totdeauna, Alekos. Când eşti bătrân şi...

— Eu nu o să fiu niciodată bătrân.

— Ba da, o să fii. O să fii un bătrân celebru cu mustaţa albă.

— Eu nu o să am niciodată mustaţa albă. Nici măcar gri.

— O să ţi-o vopseşti?

— Nu, o să mor mult mai devreme. Şi atunci chiar va trebui să mă iubeşti pentru totdeauna.

Oare vorbeai serios sau glumeai? M-am forţat să cred că glumeai, o lumină ironică ţi-a pâlpâit în irisul negru şi o veselie născută din multele zile care aveau să urmeze ţi-a trezit imediat corpul care m-a acoperit cu nesaţ. Nu am vrut nici să mă mai gândesc la acel dialog de pe verandă:

— Noi, grecii, avem o manie pentru clarviziune şi pentru tragedie. Poate pentru că noi le-am inventat.

— Dar spune despre ce tragedie vorbeşti?

— Există un singur tip de tragedie şi se bazează pe trei elemente: dragostea, durerea şi moartea.

Fericirea înseamnă să deschid ochii auzindu-ţi vocea care exclamă aproape cu uimire: „Eşti frumoasă!” Şi să realizez că e aproape ora cinci şi că tu trebuie să fugi pentru a-i restitui pantofii asistentului sechestrat. Înseamnă să ieşim în aerul proaspăt care anunţă dimineaţa, ignorând în continuare poliţiştii care ne-au urmărit până în parcarea pentru taxiuri; înseamnă să stăm îmbrăţişaţi întreaga călătorie şi să ne luăm la revedere ştiind că ne vom întâlni din nou în curând. Înseamnă să mă întorc în casa cu grădina de portocali şi de lămâi fără a regreta responsabilitatea care de acum înainte avea să mă apese ca un bolovan. Înseamnă să te trezeşti şi să te întorci la clinica unde mi-ai spus triumfător că nimeni nu observase evadarea ta nocturnă. Unde doctorul ţi-a spus că puteai fi externat fără probleme, că din analize şi din radiografii nu reieşea nimic iremediabil. Desigur că tortura şi închisoarea îţi afectaseră sănătatea, însă inima ta era puternică, iar plămânii îţi erau într-o stare excelentă şi puţin câte puţin aveai să îţi revii; tot ce conta era să te reobişnuieşti cu viaţa. În cele din urmă, fericirea înseamnă să afli că exact în noaptea aceea, în timp ce noi ne-am iubit, în casa de alături se născuse un copil botezat Cristos. Există oare vreun semn de bun augur mai frumos decât un copil născut în casa de alături în timp ce noi ne-am iubit? Trebuia să sărbătorim sosirea lui Cristos, iar ziua aceea era doldora de soare şi de albastru.

— Hai să mergem la plajă!

Trecuseră cinci ani de când nu mai văzuseşi marea, de când visai să revezi marea. Din ziua în care plecaseşi de la Boyati, de când redescoperiseşi spaţiul, ieşiseşi doar pentru a merge la spital şi pentru a mă duce pe mine la Tsaropoulos:

— Hai să mergem la plajă!

Şi iată-ne ajunşi pe plaja de la Glyfada. Înaintai ezitând, cu capul plecat, de parcă nu ai fi îndrăznit să-ţi ridici privirea, iar atunci când te-ai decis, ai tresărit, ai clipit uimit, iar pe chipul tău a apărut o expresie pe care nu am înţeles-o. Era bucurie sau teamă? Deodată te-ai lansat şi ai fugit spre apă. Ai alergat cu paşi mari, ca de mânz agil şi lipsit de griji, de parcă ai fi fost însăşi imaginea tinereţii, iar în timp ce alergai, ai strigat:

— I zoì! I zoì! I zoì! Viaţa! Viaţa! Viaţa!

Pe mal te-ai întors şi, cu o răsucire plină de viaţă, m-ai strigat, mi-ai întins braţele, iar eu am fugit spre tine şi ne-am rostogolit râzând pe nisipul fierbinte.

— I zoì! I zoì! I zoì! Viaţa! Viaţa! Viaţa!

De data aceasta nu te urmărea nimeni de pe stâncă, de data aceasta marea nu era rea ca în acea dimineaţă de august de care nu voiai să îţi aminteşti. „Aşteptaţi-mă, vin, aşteptaţi-mă!” Blândă şi senină, abia dacă clipocea pe maluri în fâşii de spumă albă.

— Cine se teme de peşti?

— Nimeni!

— Oare ei anunţă înfrângeri şi dezastre?

— Prostii!

— Atunci, să sărim!

Ne-am dezbrăcat repede, nerăbdători. Ne-am scufundat împreună, am înotat unul lângă celălalt în apă caldă şi lină; ne-am oprit din când în când pentru a ne oferi câte un sărut cu gust de sare. S'agapò tora ke tha s'agapò pantote. După aceea a fost minunat să ne întindem la soare, ţinându-ne de mână epuizaţi, tremurând de plăcere şi de frig, şi să simţim acea dorinţă care ne făcea trupurile să tremure; al tău alb şi gelos pe al meu care era bronzat, gândindu-ne că acasă aveam să o ducem la împlinire. Oare chiar exista un tiran numit Papadopoulos? Cine îl cunoştea pe Ioannidis? Şi pe Teofilojannacos, Hazizikis şi Zakarakis? Nu i-a văzut niciodată. Nici măcar nu aveam să pronunţăm aceste nume timp de o săptămână. Fericirea înseamnă uitare, o uitare care durează o săptămână.

Acea săptămână ireală şi spre care memoria mea avea să revină mereu cu o uimire suspicioasă; izolaţi de toată lumea, fără să avem nevoie de nimeni altcineva, am vegetat într-o stare de beatitudine copleşitoare şi lipsită de evenimente. A trebuit să faci multe lucruri mici pentru

a te reobişnui cu viaţa. De exemplu, a trebuit să înveţi să treci din nou strada fără teama de a fi lovit de maşini sau să mergi pe trotuar evitând oamenii şi fără a fi intimidat de forţa şi de haosul oraşului. În mormântul de la Boyati uitaseşi şi asta, iar după excursia la mare, te-ai răzgândit: nu mai voiai să ieşi din casă ziua. Sau ieşeai doar ca să te închizi într-o maşină, unde te simţeai protejat, iar când coborai din maşină, totul te speria. Pentru a traversa strada, trebuia să primeşti o mie de încurajări:

— Haide, vino, semaforul e verde!

De asemenea, trebuia să fii încurajat de multe ori ca să mergi pe trotuar. Ba chiar nu mergeai drept, ci mergeai în diagonală până când te loveai de perete. Aşa că dimineaţa te duceam în centru pe cele mai aglomerate străzi, iar aici, lipindu-te de braţul meu aşa cum face un orb cu lesa câinelui său ghid, ţi-ai regăsit uşor-uşor obiceiurile pierdute.

— Ai văzut? Tipul a venit spre mine, dar eu nu m-am lovit de el. Ai văzut?

Tu nu ai observat că semaforul era roşu, dar eu am văzut.

În schimb, ne petreceam după-amiezile acasă, unde căldura şi tăcerea abia dacă erau întrerupte de cântecul cicadelor, zăbovind în tăcerea unor îmbrăţişări interminabile. Vorbeam foarte puţin, nu aveam nevoie de cuvinte. Însă când se lăsa seara, te trezeai cu avântul unui liliac care adulmecă întunericul şi deveneai vorbăreţ, aşa

că mergeam să cinăm. Uneori mergeam până la Pireu, alteori rămâneam la Glyfada unde se aflau tavernele adolescenţei tale şi unde un bătrânel cu chitară, cu ochii albaştri şi apoşi şi cu o voce puternică, ne cânta Un pat pentru două persoane. Iubeai acea melodie pentru că vorbea despre doi iubiţi care dormeau într-un pat mic şi îngust. Patul nostru era mic şi îngust, era patul tău din copilărie, iar dacă nu am fi dormit în el îmbrăţişaţi, am fi căzut jos din el. Totul s-a încheiat brusc, fără niciun avertisment, în ziua în care am mers la Egina.

Capitolul doi

Nu mi-ai spus că urma să mergem la Egina, mi-ai spus doar că era o insulă. Nici eu nu te-am întrebat care insulă: m-am lăsat purtată de fericire la fel ca un cearşaf bătut de vânt. Nava nu pornise de mult, eram pe punte şi urmăream vrăjită prora care brăzda evantaie de spumă în apă, când a apărut un delfin. M-am lipit de tine strigând:

— Delfinii! Îi vezi, delfinii?

Mi-ai răspuns cu o voce incoloră:

— Nu am văzut nimic, m-au pus pe punte.

— Pe punte? Nu înţeleg, Alekos, despre ce vorbeşti?

— Vorbesc despre ziua în care m-au dus la Egina ca să mă împuşte.

Şi după ce ai spus aceste cuvinte, te-ai închis într-o tăcere care excludea orice formă de abordare, orice nevoie de companie; ţi-ai redeschis gura doar când am debarcat pentru a mă împinge într-un taxi şi pentru a-i spune şoferului o adresă pe care nu am înţeles-o. Taxiul se mişca în tăcere, am părăsit centrul locuit, şi tot în tăcere am ajuns la un drum care urca, pustiu şi mărginit de cactuşi, apoi de măslini, apoi de arbori de fistic, apoi iarăşi de cactuşi. Ici şi colo câte o viluţă, o casă văruită sau un tabernacul alb cu o icoană neagră.

— Unde mergem, Alekos?

— Acolo jos.

— Acolo jos, unde?

— Acolo jos.

Nu aveam cum să trec de bariera misterioasă în spatele căreia te izolaseşi. Cu chipul încordat şi încruntat, cu ochii atenţi, te uitai la peisaj, de parcă fiecare metru, fiecare curbă, fiecare piatră ar fi ascuns o capcană, sau de parcă un secret s-ar fi ascuns în spatele acelor cactuşi, acelor măslini, acelor arbori de fistic care uneori se pierdeau prin câmpuri verzi, alteori alunecau în văi sumbre, iar alteori se amestecau cu vreascurile din pădurice. Oare căutai pe

cineva, oare te îndreptai spre o întâlnire periculoasă? Nu, am concluzionat instinctiv că nu. Oare voiai să îmi arăţi închisoarea unde aşteptaseşi timp de trei zile şi trei nopţi? Da, acest lucru era posibil, însă închisoarea era destul de aproape de port; în schimb, taxiul se îndrepta spre direcţia opusă.

— Alekos...

— Taci!

— Ascultă-mă...

— Taci!

— De ce nu...?

— Taci!

Călătoriserăm în acest mod timp de o jumătate de oră, când şoferul a luat-o pe o cărare accidentată, năpădită de buruieni şi atât de înghesuită, încât abia dacă se putea trece pe acolo. Taxiul a continuat să meargă în sus câţiva kilometri, a înaintat pe un drum de ţară, trecând peste pietre şi gropi, iar în cele din urmă a oprit în faţa unui stâlp care bloca drumul cu suluri de sârmă ghimpată. Dincolo de sârma ghimpată, era un semn: „Zonă militară. Accesul este interzis.” Apoi am coborât şi, regăsindu-ţi gingăşia, m-ai luat de mână:

— Am ajuns, vino!

Te-am urmat nedumerită, privind în jur fără să înţeleg. Ne aflam pe unul dintre piscurile insulei, pe partea orientată către coasta de sud-est a Atticii, sub noi muntele abrupt avea o vedere spre golf, iar în dreapta se lărgea într-un promontoriu sterp: nicio casă, nicio colibă, niciun copac. Oriunde te uitai, nu puteai vedea decât pietrele şi marea şi o singurătate impresionantă, ca în timpul Genezei; lâncezea un sentiment de pustiire, o linişte aproape angoasantă. Cu toate acestea, era unul dintre cele mai frumoase locuri pe care le văzusem vreodată. Mai ales că, privind acel promontoriu care se prăvălea alunecând în apă cu o limbă de pământ armonioasă, acele golfuri îmbibate de fosforescenţă şi acele plaje cu nisip alb şi necontaminat, am simţit un fel de dor. Aproape ca o nevoie de a îngenunchea şi de a-i mulţumi lui Dumnezeu că eram în viaţă. De aceea mă duseseşi acolo? De aceea te închiseseşi în acel mutism ciudat? Ca să îmi faci o surpriză, ca să te bucuri de mirarea mea? M-am întors ca să-ţi spun, însă nu erai atent la mine. Palid şi cu braţul îndreptat spre acea limbă de pământ care se întindea în apă, îmi arătai ceva ce eu nu am reuşit să localizez:

— Acolo, acolo.

— Acolo, unde, Alekos, şi ce?

— Terenul.

— Care teren?

— Acela gri, dreptunghiular. Nu-l vezi?

Nu, chiar nu îl vedeam.

— Jos, în jos, acolo jos. Cel care începe la câţiva paşi de ţărm şi se termină cu un ziduleţ.

Aha, da, acum îl vedeam: era un dreptunghi de beton, delimitat de un zid. Dar oare ce era, un teren pentru pétanque? Un heliport? Poate că era un heliport militar. Acest lucru explica indicatorul care interzicea accesul.

— Îl văd, am spus eu. Este o pistă pentru elicoptere.

Iar tu ai zis:

— Nu, e poligonul de tragere, cel în care sunt împuşcaţi cei condamnaţi la moarte. Acolo ar fi trebuit să fiu împuşcat. Cu spatele la acel zid.

Pauză.

— De cinci ani mă întreb cum e şi unde se află. Ştiam doar că de aici, de sus, ar putea fi zărit.

Pauză.

— O fi trist, m-am întrebat, o fi urât? Nici pe departe trist, nici pe departe urât, este perfect. Un loc cu adevărat perfect pentru a muri: cu golful Saronic în faţa ta, cu acest albastru deasupra şi dedesubtul tău, cu Atena... Uite, în extrema dreaptă este Capul Sounion, cu ruinele templului. Puţin mai încolo se află Lagonissi, cu vila lui Papadopoulos. Mai jos se află podul unde am pus bombele, apoi Vouliagmeni, apoi Glyfada. Casa mea de la Glyfada. În capăt, la stânga, se află Pireul, iar deasupra Pireului se poate vedea Acropole. Gândeşte-te! Dacă m-ar fi împuşcat, aş fi murit văzând Acropole, casa mea şi locul atentatului. Ar fi fost o moarte frumoasă. Am ratat o moarte frumoasă.

Moartea aceea cu panorama spre Acropole, spre casa ta şi spre locul atentatului era ca o femeie frumoasă pe care ţi-o doriseşi întotdeauna şi care îţi scăpase cu răutate chiar cu o clipă înainte de actul sexual. Odată ce ţi-a trecut paloarea, obrajii, buzele şi urechile ţi s-au aprins: ochii tăi străluceau de lăcomie. Sau de regret? După aceea, mi-a fost greu să te iau de acolo.

— Să plecăm, am repetat. Te rog, hai să plecăm!

Însă tu stăteai şi te uitai la frumosul poligon al morţii tale ratate. Era aproape întuneric când taxiul a pornit prin acea succesiune melancolică de cactuşi, de măslini şi de arbori de fistic; era întuneric când am ajuns la închisoarea unde petrecuseşi trei zile şi trei nopţi, adică la cea de-a doua etapă a pelerinajului tău. Însă nu ai mai recunoscut clădirea, nici măcar nu ai mai găsit uşa pe care intraseşi,

în van ai ocolit zidul care înconjura clădirea; erai neliniştit, îţi căutai amintirile. Şi ai zis:

— Poate că m-au pus să intru pe uşa din spate. Da, probabil că există vreo alee semiascunsă, care duce la o poartă de fier prin spate, un fel de trapă care se ridică şi se coboară, iar dincolo de aceasta, o incintă care o ia la stânga pe un coridor foarte îngust. Atât de îngust, încât prin el poate să treacă o singură persoană. Dincolo de acel coridor se află o mică curte şi o baracă unde stau cei condamnaţi la moarte. Foarte veche, foarte murdară, pe un singur nivel. În atriumul barăcii poţi face doar câţiva paşi, pentru că imediat se intră pe coridorul cu celule pe dreapta şi pe stânga. Celula mea era ultima de pe dreapta. Era lungă de patru metri şi lată de trei metri, avea pereţii vopsiţi într-un albastru decolorat şi podeaua din cărămidă, nu avea lămpi pentru că lumina venea de la lămpile din curte.

Apoi, tot cu obrajii în flăcări, tot cu ochii sclipind de nerăbdare, ai zis:

— Cât de mult mi-ar plăcea să o revăd! Să mai intru o dată în ea, măcar pentru câteva minute... Cât de mult mi-ar plăcea! Mă crezi?

— Să mergem, Alekos, să mergem, te rog!

— Încă puţin.

— Hai să mergem acasă, te rog, hai să mergem acasă!

— Încă puţin.

— Sunt obosită, e târziu şi e frig.

— Încă puţin.

Te aşezaseşi pe jos, cu spatele sprijinit de un gard viu şi nu te mai ridicai. Nici măcar nu spuneai ce te reţinea acolo. Însă când ne-am îmbarcat pe ultima navă, mi-ai spus că nostalgia te reţinuse acolo. Nostalgia morţii.

— Pentru că un om care a fost condamnat la moarte, care a trăit trei zile şi trei nopţi aşteptându-şi moartea, nu va mai fi niciodată la fel. Va purta întotdeauna moartea cu el ca pe o a doua piele, ca pe o dorinţă neîmplinită. Va continua mereu să o urmărească, să o viseze, poate chiar sub pretextul unor cauze nobile, a unor îndatoriri. Acel om nu îşi va găsi pacea până când nu va ajunge la ea.

Mi-ai dovedit-o chiar înainte de a ajunge acasă. Un taxi ne ducea către Glyfada când, pe strada Tessalonic, traficul a fost oprit pentru a lăsa să treacă o procesiune care venea din direcţia opusă. Au sosit patru motociclişti turându-şi motoarele, apoi a sosit o camionetă a poliţiei, apoi alţi doi motociclişti şi o altă camionetă, iar în cele din urmă a apărut o maşină neagră. Limuzina lui Papadopoulos. Abia am apucat să văd în ea o faţă rotundă şi cenuşie, cu două

mustăţi închise la culoare, când din gura ta a răsunat un urlet feroce, iar mâinile tale s-au întins spre uşă:

— Clovnule, câine blestemat!

— Nu, Alekos, nu!

— Lasă-mă, vreau să cobor, lasă-mă!

Braţele tale aveau o forţă teribilă, nu reuşeam să te ţin, să te opresc din a apuca mânerul. Iar limuzina se apropia din ce în ce mai mult şi faţa aceea rotundă şi cenuşie se vedea din ce în ce mai bine. Acum reuşeam să îi văd ochii mici şi vicleni şi zâmbetul enigmatic care îi încreţea abia perceptibil pe gura aceea răutăcioasă. Încă o secundă şi aveai să fii afară, aveai să te arunci asupra lui şi să îl ucizi.

— Ajutaţi-mă! i-am strigat şoferului.

A înţeles, s-a întors şi te-a blocat, trântindu-te înapoi în maşină:

— Eşti nebun, prietene?

Am simţit o greutate mare asupra mea şi am ştiut că leşinaseşi, fericirea aceea se terminase. Şi, dat fiind că pierderea fericirii deseori te ajută să îţi clarifici ideile, pentru că te trezeşti dintr-un somn care îţi întunecă raţiunea şi îţi împiedică judecata, am înţeles că din acel

moment aveam să depun un efort agonizant pentru a te iubi.

* * *

— A observat cineva? a întrebat Andreas.

M-am încordat.

— Nu cred. S-a întâmplat atât de repede, toţi ochii erau îndreptaţi spre convoi.

— Dar şoferul de taxi?

— Şoferul de taxi a fost drăguţ. I-am dat adresa şi ne-a dus acasă. A clătinat din cap şi atât.

A clătinat şi el din cap:

— Iar acesta nu este decât începutul, realizaţi asta?

— Realizez, am răspuns dând din cap.

Atunci l-am întrebat de ce venise: ca să prevestească alte nenorociri? A clătinat din nou din cap:

— Nu, pentru că el m-a chemat. Există un cântăreţ la Atena, destul de celebru, care se opune Juntei. Are un local în Plaka şi v-a invitat de mai multe ori acolo în ultimele zile. Azi-dimineaţă m-a sunat Alekos ca să merg şi să îi spun că vă veţi duce la el diseară. Însă cu o singură condiţie: să cânte cântecele interzise de Juntă, cântecele lui Teodorakis.

— Şi ce se va întâmpla?

— Presupun că va interveni poliţia. Şi că el va face tot ce îi va sta în putinţă ca să fie arestat, ca să demonstreze că nimic nu s-a schimbat, că dictatura continuă. Da, mi-e teamă că acesta e planul lui. Dacă nu cumva...

— Dacă nu cumva...?

— Nu ştiu, poate planifică ceva mai complicat. Ar fi nevoie să...

Dar tocmai când el spunea acest lucru, ai apărut tu:

— Complot, complot! Ce complotaţi voi doi? Haide, repede, pregăteşte-te, hai să ne distrăm, să ascultăm muzică. Vreau să fii elegantă în seara asta, îmbrăcată în roşu!

* * *

Am mers acolo. După aceea, în timp ce braţele tale mă strângeau, ţi-am ascultat respiraţia în timp ce dormeai dus, încercând să dau un sens celor întâmplate. Dar era ca şi cum aş fi dezlegat un nod doar pentru a face un altul şi pentru a încâlci mai tare ca niciodată iţele. Să vedem. Atunci când ai intrat, cântăreţul a cântat un imn al lui Theodorakis, iar din acel moment orchestra a cântat numai muzică interzisă, deşi ne aflam pe o terasă în aer liber; cu siguranţă gălăgia aceea se auzea prin tot cartierul. Însă poliţia nu a intervenit. La un moment dat ai pretins chiar ca toată lumea să cânte împreună cu tine marşul creat pe baza poeziei tale, Înaintează morţii, şi zeci de voci îndrăzneţe şi înalte s-au ridicat ca să străpungă noaptea movulie: „Înaintează morţii,/ veşnicii purtători de stindarde ai luptei,/ iar după ei, noi,/ cei nerăbdători să ridicăm stindardele,/ întregul popor/ care trăieşte şi moare împreună...” Dar nici măcar atunci poliţia nu a reacţionat. Însă în jurul orei unu dimineaţa, doi jandarmi au sosit pentru a ne cere să nu mai facem atâta gălăgie:

— Cineva din zonă s-a plâns, mii de scuze şi vă mulţumim.

Fără a aresta pe nimeni şi fără a face apel la lege. De ce? Dat fiind că nu reuşiseşi să îi provoci, ai coborât pe stradă strigând insulte feroce împotriva lui Papadopoulos, împotriva lui Ioannidis, împotriva trecătorilor care au încercat să te calmeze şi, fără să te mulţumeşti doar cu atât, ai însoţit fiecare jignire cu strigătul arogant: Ime Panagoulis! „Eu sunt Panagoulis!” Însă, din nou, nu se întâmplase nimic: de parcă fiecărui poliţist i se ordonase să trateze cu o indiferenţă totală ceea ce spuneai sau

făceai tu. De ce? De îndată ce ne-am întors acasă, te-ai năpustit asupra telefonului şi ai sunat la Biroul Central al ESA:

— Ime Panagoulis! Sunt Panagoulis! Vreau să vorbesc cu Ioannidis! Îl vreau pe Ioannidis!

Şi ai continuat cu nişte insulte care m-au făcut să mi se ridice părul pe mână, dar soldatul nu s-a intimidat: a spus că generalul de brigadă Ioannidis nu se afla la birou noaptea, întrebându-te dacă doreai să laşi un mesaj.

— Da! ai lătrat, iată mesajul, să faci bine să îţi notezi mesajul, ca să nu uiţi niciun cuvânt: „Ioannidis, poponarule, găozarule, e adevărat că Papadopoulos nu a avut tupeul să mă împuşte, dar tu nu ai tupeu nici măcar să mă arestezi. Şi te înşeli, Ioannidis, te înşeli, pentru că eu te voi face să urinezi sânge, Ioannidis.”

Atunci ai lăsat jos receptorul şi ai spus calm:

— Să vedem dacă vin să mă aresteze.

Şi, minunea minunilor, nu a venit nimeni. În curând, avea să fie zece dimineaţa şi tot nu a venit nimeni. De ce? Nu înţelegeam. De altfel nu înţelegeam nici de ce, în loc să îţi foloseşti noua libertate într-un mod serios şi eficient, ţi-o iroseai prin gesturi vulgare, prin sfidări superficiale şi retorice, precum un dinozaur care merge prin păduri preistorice călcând copacii ca pe firele de iarbă. Ce sens

avea, de ce o făceai? Căutai cu adevărat moartea care îţi fusese refuzată la Egina? M-am desprins de braţele tale:

— Alekos...

Te-ai trezit cu un zâmbet mare:

— Nu au venit să mă aresteze, nu-i aşa?

— Nu, nu au venit.

— Ştiam eu!

— Ai ştiut asta?!

— Bineînţeles că am ştiut. Ioannidis nu este idiot. Cine ia în serios un nebun care se dă în spectacol sau care îi telefonează comandantului ESA pentru a-l jigni?

— Nu-mi spune că ai făcut-o intenţionat!

— Ba da, ţi-o spun. Şi o să vezi că astăzi vom avea o zi liniştită, o să vezi că vom putea merge cu uşurinţă la Capul Sounion.

— Ce este la Capul Sounion?

— Un templu foarte frumos. Templul lui Poseidon.

Era o după-amiază glorioasă, ruinele templului se înălţau candide pe cerul albăstriu, marea avea un luciu sidefiu, iar turiştii străini strigau extaziaţi: How marvellous! Wunderbar! Superbe![25] Şi eu gândeam aceste lucruri în timp ce mergeam alături de tine, jenată de geanta pusă pe diagonală, aplecându-mă din când în când ca să ridic câte o piatră pe care aş fi vrut să o păstrez ca suvenir şi pe care tu, scandalizat, mi-o luai din mână, spunând:

— Nu e voie! E furt! Să îţi fie ruşine!

— Ce furt, ce ruşine! Este doar o piatră!

— Dacă fiecare ar lua câte o piatră, ce ar mai rămâne?

— Coloanele, plăcile de marmură...

— Şi apoi ai fura coloanele şi plăcile de marmură! Ai fura până şi stânca. Ce stâncă frumoasă. De acolo s-a aruncat Egeu în mare. Legenda spune că Egeu a aşteptat aici întoarcerea fiului său Tezeu, care plecase pentru a găsi lâna de aur. Egeu îl sfătuise pe Tezeu să intre în port cu pânze albe, dacă avea să se întoarcă victorios, însă Tezeu era un beţiv: exaltat de triumful său a băut, a uitat să ridice pânzele albe şi...

---

[25] „Cât de minunat! Minunat! Superb!” (engl., germ., fr., în original) (n.tr.).

Ceva mi-a alunecat în geantă şi aceasta a devenit foarte grea.

— Alekos, ce mi-ai pus acolo?

— Opreşte-te, nu te uita şi nu pune mâna. Două bucăţele din treptele acelea mari.

— Două bucăţele din treptele acelea mari?!? Nu m-ai lăsat să fur o piatră, dar tu ai luat două bucăţele din treptele acelea mari?!

Ai râs mulţumit:

— Ah, ce nu aş face eu pentru tine! În hoţ mă transformi, în hoţ!

— Şi când le-ai luat? Nu ai plecat deloc de lângă mine, nu te-ai aplecat niciodată ca să ridici ceva: când le-ai luat?

— Ce plictisitoare eşti. Le-am luat. Cui îi pasă când le-am luat? Şi am spus să nu atingi geanta. Vrei să mă trimiţi înapoi la Boyati pentru două bucăţele de marmură? Ba chiar, hai să ne îndepărtăm, să plecăm! Cu un aer distrat, aşa. Prefăcându-ne că suntem doi iubiţi care îi admiră peisajul. Aşa.

Cu braţul stâng aşezat pe braţul meu drept şi cu geanta între noi, m-ai împins până la capătul promontoriului,

departe de mulţime, tremurând de emoţie din cauza acelui furt. Apoi, acolo unde stânca cobora pe un fel de terasă deschisă către golf, te-ai oprit.

— Să ne aşezăm aici, cu spatele la templu. Ba nu, tu aşază-te din profil, pentru a verifica dacă ne-a văzut cineva.

Am verificat. Disciplinaţi şi în grupuri compacte, turiştii admirau frizele peripterului doric şi nimănui nu-i păsa de noi. Doar un tânăr cu o cămaşă în carouri stătea deoparte prefăcându-se că citea plăcuţa pe care era gravat numele lui Byron, dar, de fapt, ne urmărea.

— Poate că tinerelul acela de acolo. Probabil că a observat, pentru că ne studiază. Acum însă se îndepărtează. Pleacă. Crezi că merge să ne denunţe?

— Exclus.

— Bine. Să vedem ce ai furat.

Am tras fermoarul poşetei, cu o anxietate veselă şi imediat mi-a dispărut zâmbetul. În interior nu erau bucăţele de marmură, ci două cutii de tablă de culoarea verde măr.

— Alekos, ce-i asta?!

— Tutun. Scrie şi pe ele: Golden Virginia, tutun pentru rulat.

— Tutun?! Şi cine ţi l-a dat?

— Un prieten.

— Un prieten cu cămaşă în carouri?

— Da!

— Dar când?!

— Când ţi-am spus povestea lui Egeu şi Tezeu. Am fost rapid, nu?

— Şi trebuia să venim la Sounion pentru asta?

— Evident că da. Un bun conspirator iubeşte întotdeauna arheologia.

— Alekos, ce este în aceste cutii?

— Ţi-am spus, tutun. Golden Virginia, tutun pentru rulat.

Am cântărit cutiile. Am remarcat alte trei cuvinte pe culoarea verde-măr: „Cincizeci de grame net.” Exact cincizeci de grame. Cincizeci de grame! Fiecare cutie avea cel puţin două kilograme, poate chiar trei.

— Alekos...

Am ridicat unul dintre capace, apoi folia de tablă şi imediat orice îndoială a dispărut. Cunoşteam bine acea piatră galbenă şi aspră. Aş fi putut să îţi descriu toate caracteristicile şi toate proprietăţile sale. Ceea ce îmi puseseşi în geantă ca pe o jucărie sau un cadou era de fapt TNT. Două bucăţi solide de TNT.

How marvellous! Wunderbar! Superbe! Isn’t it unbelievable? Vraiment extraordinaire![26] *Acum soarele ardea cu raze mici, roz şi violet, începea să apună, iar strigătele ascuţite ale străinilor se dublaseră. Zburau şi nişte pescăruşi printre acele raze roz şi violet, iar unul dintre ei s-a scufundat în apa golfului, la fel ca pescăruşul din vis. Am privit în altă parte.*

— Ce vrei să faci cu asta, Alekos?

Tu mi-ai răspuns cu o întrebare:

— Spune-mi, ce înseamnă iubirea?

[26] „Cât de minunat! Minunat! Superb! Nu-i aşa că e incredibil? Cu adevărat extraordinar!” (engl., germ., fr., în original) (n.tr.).

— Poate că înseamnă să ţii în geantă două bucăţi de TNT.

— Bravo! A le ţine sau a le încredinţa cuiva. Anume ţi le-am încredinţat, pentru a-ţi dovedi că iubirea înseamnă prietenie, înseamnă complicitate. Iubirea înseamnă să ai o parteneră cu care să împarţi patul deoarece împarţi cu ea un vis, un angajament. Eu nu vreau o femeie cu care să fiu fericit. Lumea este plină de femei cu care poţi fi fericit, dacă asta cauţi. De fapt, am avut atât de multe femei, încât, dacă mă gândesc la asta, cei cinci ani de închisoare au fost un fel de odihnă. Însă eu nu am avut niciodată o parteneră. Şi îmi doresc una. O parteneră care să îmi fie şi tovarăş şi prieten şi complice şi frate. Sunt un om care duce o luptă. Mereu voi fi un astfel de om. În orice circumstanţă. Chiar şi în paradis. Nu ştiu să concep un mod diferit de a trăi şi de a muri. Câţi oameni există pe această planetă? Trei miliarde şi jumătate? Ei bine, dacă trei miliarde patru sute nouăzeci şi nouă de milioane şi nouă sute nouăzeci şi nouă de mii nouă sute nouăzeci şi nouă de oameni ar alege să nu lupte, ceea ce ar însemna unanimitate absolută minus unul, eu aş lupta oricum. TNT-ul nu e important. TNT-ul reprezintă doar un moment din existenţa unui om care duce o luptă. De altfel, mie nu îmi place TNT-ul. Nu îmi place violenţa, nu îmi place nicio formă de violenţă; nu aş putea să arunc niciodată în aer un autobuz cu copii, aşa cum fac unii în numele patriei sau al oricărei alte ideologii nenorocite. Eu nu cred în război. Nu cred în revoluţiile făcute cu vărsare de sânge. Sunt convins că acestea servesc doar pentru a schimba patronul. Mă enervează execuţiile şi loviturile de stat: ţi-am spus asta, îl prefer pe Cavour în faţa lui Garibaldi. Însă atunci când e vorba de libertate, pentru că singurul lucru care contează este libertatea, atunci când...

— Ce vrei să faci cu asta, Alekos?

— Ce vreau să spun? Ascultă-mă, cinci sute de grame de TNT e o cantitate mică, dar se pot face multe lucruri cu cinci sute de grame de TNT. Este de ajuns să ai un detonator, un fitil şi puţină imaginaţie. Şi o parteneră care să te ajute. Am nevoie de tine. Îmi eşti de folos.

— Pentru a merge la plimbare şi pentru a ridica cutii de Golden Virginia fără a da de bănuit?

— Nu, pentru mult mai mult de atât. Pentru a nu mai fi singur. Dacă mă vei ajuta, dacă nu mă vei lăsa singur, îţi voi spune ce vreau să facem.

Vocea aceea. Ochii aceia. În vocea aceea se afla un demon, la fel şi în ochii aceia: pasiunea lucidă, rece, incontrolabilă, a unui obsedat care în numele propriei credinţe ar fi putut săvârşi orice absurditate, ar fi putut să îşi distrugă propria viaţă, dar şi vieţile altora, ar fi putut să îşi sacrifice propriile sentimente şi sentimentele celorlalţi, propria inteligenţă, dar şi inteligenţa celorlalţi. Însă cuvintele tale ascundeau cea mai extraordinară declaraţie de dragoste pe care o fiinţă ar fi putut să o primească. Valorau cât o mie de îmbrăţişări într-un pat, cât o mie de nopţi încântătoare, cât o mie de plante de iasomie, cât o mie de s’agapò tora ke tha s’agapò pantote. Iar dinozaurul acela, pe care cu o seară înainte îl văzusem ţipând, înaintând prin păduri din timpuri preistorice, călcând pe copaci ca pe nişte fire de iarbă, nu era un dinozaur: era un

om. Mai mult, era un om singur. Atât de singur, încât ar fi fost de-a dreptul o infamie să îl refuz.

— O parteneră care să îmi fie şi tovarăş şi prieten şi complice şi frate. Mă vei ajuta?

— Sigur, am răspuns.

— Bine. Ştii ce reprezintă Acropole...?

* * *

Planul cu Acropole era o nebunie glorioasă. Consta în ocuparea incintei arheologice în momentul în care aceasta avea să fie închisă publicului, apoi în ridicarea unui steag roşu pe Partenon, nu pentru că ţi-ar fi plăcut conformismul acelui steag roşu, ci pentru că roşul îi deranja pe cei din Juntă şi se remarca bine pe albul marmurei; pe scurt, plănuiai să iei Partenonul ostatic sub ameninţarea de a-l arunca în aer.

— Alekos, două bucăţi de TNT nu ţi-ar ajunge nici măcar ca să arunci în aer o coloană!

— Sigur că nu. Însă ei nu ştiu că noi avem doar două bucăţi. Şi imediat ce voi detona una dintre ele cu scop demonstrativ...

— Nu te vor crede.

— Mă vor crede. Pentru că mă cred capabil de orice, chiar şi de a distruge Partenonul.

— Chiar l-ai distruge?

— Nici mort.

La început te gândiseşi să capturezi şi un anumit număr de turişti, eventual americani, dar apoi ai ajuns la concluzia că ţi-ar fi creat necazuri pentru că ar fi încercat să evadeze, ar fi avut nevoie de hrană, de apă şi poate de medicamente. Pe scurt, ţi-ar fi dat bătăi de cap. Pe de altă parte, Partenonul nu bea, nu mănâncă, nu evadează şi nu are nevoie de medicamente. De asemenea, ce ostatic ar fi putut fi mai valoros decât Partenonul? Îmi spuneai că cei care iubeau frumuseţea şi cultura încă nu încetaseră să îl blesteme pe acel Königsmarck care bombardase Partenonul în 1687 pentru a-i alunga pe turci când aceştia puseseră acolo un butoi cu pulbere. Deci, a pierde ceea ce mai rămăsese din Partenon ar fi fost echivalent cu a pierde însuşi simbolul civilizaţiei: întreaga lume avea să se unească pentru a apăra acele patruzeci şi şase de coloane, toate ambasadele aveau să intervină pe lângă Juntă pentru a o implora să îţi accepte revendicările.

— Care sunt revendicările tale?

— Într-un regim dictatorial, cerinţele nu lipsesc niciodată, iar eu am una care valorează cât micul templu al cariatidelor.

Din start excludeai ideea că acţiunea ar fi putut să nu aibă sorţi de izbândă. Tot repetai că Acropola era imposibil de cucerit: se afla pe un promontoriu cu ziduri perpendiculare şi avea o singură cale de acces, propileele. Doisprezece luptători de gherilă bine înarmaţi aveau să fie mai mult decât suficienţi pentru a ţine la distanţă armata şi poliţia. Singura problemă era să îi găseşti.

— Doisprezece luptători de gherilă, Alekos? Câteva elicoptere şi câteva mortiere ar fi de ajuns pentru a-i elimina în cinci minute. Ca să nu mai spun că gazele lacrimogene...

— Nu şi dacă la prima împuşcătură sau la prima grenadă voi arunca în aer o mică bucată din Partenon. E o chestie de psihologie.

— Ai spus că nici mort nu ai face rău Partenonului.

— Şi cine a spus că va fi cu adevărat o bucată de Partenon? Cine va şti dacă pietrele care zboară în aer sunt sau nu din Partenon?

— Să zicem că va fi aşa. Cât crezi că vei putea rezista? O zi? O noapte?

— Cu o cantitate mică de alimente, chiar şi trei zile şi trei nopţi. Îţi poţi imagina steagul roşu fluturând timp de trei zile şi trei nopţi deasupra Partenonului? În atâta alb va ieşi în evidenţă precum un mac, va putea fi văzut din orice punct al oraşului. Din toate ţările vor veni operatori TV, jurnalişti şi fotografi. Junta va fi ridiculizată până la agonie, iar el se va simţi obligat să capituleze.

— El, cine?

— Ioannidis, nu? Pe Ioannidis îl vreau. Papadopoulos contează din ce în ce mai puţin şi, mai devreme sau mai târziu, Ioannidis îl va elimina.

— Ce vrei de la el şi de ce?

— Vreau să negociez cu el, nu? Pe Acropole, desigur. Va trebui să urce acolo sus şi...

— Şi asta se presupune că ar fi ideea care valorează cât micul templu al cariatidelor?

— Da.

— Ascultă-mă, Alekos: Ioannidis nu ar veni niciodată.

— Ascultă-mă tu: eu îl cunosc pe Ioannidis şi îţi spun că va veni. Pentru că este curajos. Şi pentru că mă urăşte.

Nici în legătură cu asta nu aveai nicio îndoială. Încrederea ta în faptul că planul avea să reuşească era atât de neclintită, încât orice încercare de a raţiona asupra acestui lucru era în van. Da, Ioannidis avea să urce pe Acropole şi tu aveai să îl primeşti în interiorul Partenonului. Cu o încărcătură de TNT asupra ta. Aveai să îi spui:

— Felicitări, Ioannidis! Nu m-ai dezamăgit, Ioannidis. Acum cinci ani chiar tu mi-ai spus că doar unul dintr-o sută de mii oameni se întâmplă să nu vorbească. Azi îţi spun eu că doar unul dintr-o sută de mii de generali se întâmplă să dea curs unei asemenea invitaţii. Dar în acea zi eu aveam cătuşe, Ioannidis. Iar astăzi va trebui să ai şi tu cătuşe. Ba chiar va trebui să le purtăm amândoi.

Imediat după aceea aveai să îi încătuşezi încheietura dreaptă de încheietura ta stângă şi aveai să îi spui:

— Vezi încărcătura pe care o port, Ioannidis? E detonată de un fitil cu ardere rapidă. Dacă faci vreo mişcare, vom sări amândoi în aer.

— Nu te cred, Alekos. Nu ai face asta.

— Ba aş face-o, aş face-o. Dacă e nevoie, o voi face, chiar o voi face. Vei vedea.

— Şi după aceea?

— După aceea o să îi spun revendicările mele şi o să plecăm în Algeria.

— În Algeria?!

— Da.

— Direct de pe Acropole?!

— Da.

— Împreună cu Ioannidis?!

— Evident. Îl vom lua cu noi ca ostatic, tot legat de încheietura mâinii mele stângi. Vom avea nevoie de un avion întreg doar pentru noi şi...

— Şi dacă Ioannidis ar fi gata să moară pentru a te opri?

— Poate că el ar fi, însă nu şi cei care îl urmează. El este omul cel puternic din regim şi are de partea lui o mare parte din armată. Attica este a lui. Cei care vor să îl elimine pe Papadopoulos nu vor permite niciodată ca el să moară şi îmi vor acorda ceea ce voi cere. De altfel, voi avea tot timpul asupra mea încărcătura cu exploziv. Dacă va fi nevoie, voi muri odată cu el, la fel ca acel general german care a vrut să sară în aer împreună cu Hitler.

— Eşti nebun.

— Poate. Dar nebunii scriu istoria, nu logica este cea care scrie istoria. Dacă ne-am opri să ne gândim ce are sens şi ce nu, ceea ce este posibil şi ceea ce nu este, pământul ar înceta să se mai rotească. Iar viaţa şi-ar pierde sensul.

Nu prea era clar ce rol îmi rezervaseşi mie în acea desfăşurare de evenimente nebunească. Uneori părea un simplu rol de sprijin moral, alteori părea să aibă o mare importanţă strategică.

— Dacă aşez trei oameni pe latura nordică, trei pe latura sudică, doi în est, patru între poartă şi propilee, rămân descoperit în Partenon şi nu am pe nimeni care să mă păzească. Ştii să foloseşti mitraliera?

Nici măcar nu te gândeai că eu aş fi avut ceva de obiectat, de exemplu, în legătură cu folosirea unei mitraliere. Mai mult, nici măcar nu te interesa să ştii dacă eram sau nu de acord cu acel plan: după-amiaza aceea de la Capul Sounion crease un pact care excludea orice posibilă dezertare a mea. Acum devenisem Sancho Panza şi oare rolul lui Sancho Panza nu era acela de a-l urma pe Don Quijote, pentru a-l seconda în nebuniile sale? Mi-ai spus că singurul lucru care te îngrijora era să-i găseşti cei doisprezece luptători de gherilă. Neavând un partid în spate sau o ideologie patentată, nu avea să-ţi fie uşor să creezi acea echipă. Bâjbâind prin întuneric, aveai să fii nevoit să cauţi acei oameni şi, conştientizând acest lucru,

te-ai închis în casă pentru a face liste de nume, pentru a le studia, pentru a le elimina:

— Pe acesta nu, nu îl cunosc suficient de bine. Pe acesta nu, acesta ar vorbi. Pe acesta nu, s-ar teme.

Şi era vai-şi-amar dacă încercam să îţi vorbesc despre altceva, dacă încercam să te distrag.

— Nu mă priveşte, nu sunt interesat!

Doar când am primit vestea că în Chile avusese loc o lovitură de stat şi că Allende fusese ucis, ai ieşit din cochilia ta: Acropole a părut să îţi dispară din gânduri, dar în curând a reapărut, cu forţa răutăcioasă a unui dop de plută pe care cu cât îl ţii mai mult sub apă, cu atât iese mai repede la suprafaţă, iar până şi moartea lui Allende s-a transformat într-un combustibil care ţi-a alimentat glorioasa nebunie.

— În acelaşi timp cu steagul roşu vom ridica steagul chilian. Libertatea nu are ţară.

Alcătuiseşi o listă scurtă de candidaţi şi te-ai decis să îi verifici unul câte unul fără să le dezvălui motivul întâlnirii. Aşa că i-ai primit cu o faţă inocentă şi, deschizându-ţi larg braţele, i-ai bătut afectuos pe spate, i-ai condus în camera de zi unde se auzeau foarte tare imnurile Rezistenţei, cântate de un reportofon cu casetă. Era modul tău de a înţelege imediat cu cine aveai de-a face. Dacă persoana

devenea neliniştită sau dacă spunea că era periculos să asculţi anumite piese, o eliminai imediat de pe listă; dacă, pe de altă parte, se ambala sau rămânea liniştită, o luai în considerare. Caracterul, atitudinea în faţa riscurilor, gradul de inteligenţă, dorinţa de a lupta. Cu răceala unui entomolog care studiază o furnică sau a unui croitor care inspectează o ţesătură, aşa îi studiai şi tu, îi examinai, îi analizai. Însă aproape întotdeauna fără succes. Şi când, în cele din urmă, ai selectat cei cinci oameni despre care credeai că aveau să constituie nucleul grupului, trei dintre ei au mărturisit imediat că le lipsea curajul. Cu ceilalţi doi s-a întâmplat ceva şi mai rău.

Primul ţi-a cerut câteva ore de gândire, după care s-a întors cu o foaie plină de calcule şi ţi-a explicat de ce cacealmaua nu avea să meargă: a-i face să creadă că templul era minat reprezenta o acţiune mai mult decât absurdă, era imposibilă. Ţi-a spus că Partenonul era mai puţin fragil decât părea. Orice inginer sau orice arhitect ştia că blocurile acelea din marmură nu puteau fi distruse cu uşurinţă. Prin urmare, pentru a-l arunca în aer, existau două metode. Şi ambele se bazau pe demolarea coloanelor, coloană cu coloană. Una dintre cele două metode consta în plasarea unei sarcini de dinamită la baza fiecărei coloane, în interiorul unor găuri adânci de aproximativ cincisprezece centimetri şi aproximativ la fel de late. Cincisprezece centimetri era maximul permis, dar şi minimul necesar deoarece, dacă minele aveau să fie puse în interiorul lor, fiecare coloană ar fi necesitat câte zece kilograme de dinamită, adică câte douăzeci de batoane: un baton cântărea o jumătate de kilogram. Însă într-o gaură nu încăpeau mai mult de zece batoane, aşa că era nevoie de două găuri aflate la distanţă una de cealaltă. Partenonul avea patruzeci şi şase de coloane, asta

însemnând nouăzeci şi două de găuri. Ca să faci o gaură în marmură, îţi ia o oră cu un burghiu electric. Nouăzeci şi două de ore de muncă împărţite la doisprezece luptători de gherilă, care aveau să lase deoparte mitraliera şi care aveau să se transforme în muncitori, găurind fiecare câte trei sau patru coloane, ar fi echivalat cu aproape opt ore de activitate neîntreruptă. Să spunem că s-ar fi întâmplat între zece seara şi zorii zilei. În afară de faptul că pentru o astfel de acţiune ar fi fost nevoie de cel puţin douăsprezece bormaşini electrice şi de un generator foarte puternic, gălăgia făcută de acestea ar fi fost incredibil de mare: un bombardament necruţător care ar fi trezit întregul oraş, de la Pireu la Kifissia. Desigur, toată treaba s-ar fi putut face într-o oră, însă atunci ar fi fost nevoie de nouăzeci şi doi de oameni; s-ar fi putut face în două ore, dar ar fi fost nevoie de patruzeci şi şase de bărbaţi şi... L-ai întrerupt, supărat:

— Eu nu ţi-am cerut să faci un eseu despre demolări şi nu m-am gândit niciodată să transform Partenonul într-o sită sau într-o bucată de brânză Gruyère. Aşa că, aceasta este o conversaţie inutilă.

Dar el a zis:

— Nu, sunt nişte raţionamente. Aceleaşi pe care şi un expert i le-ar explica şi lui Ioannidis dacă Ioannidis l-ar întreba care ar fi probabilitatea ca tu chiar să fi minat Partenonul. Răspunsul ar fi: zero, doar dacă nu ai avea o jumătate de tonă de dinamită. Zece kilograme de dinamită în fiecare coloană, înmulţite cu patruzeci şi şase de coloane înseamnă aproximativ o jumătate de tonă de

dinamită. Crezi că este prea mult? Cealaltă metodă, care nu are nevoie de burghie electrice sau de generatoare puternice deoarece se bazează pe încărcăturile plasate în afara coloanelor, necesită zece tone de dinamită. Adică două sute de kilograme dinamită pe coloană. Iar două sute de kilograme echivalează cu patru sute de batoane. Pentru a simplifica operaţiunea, batoanele ar putea fi puse într-un sac. Atunci sacul ar fi legat de coloană cu nişte benzi adezive solide, la fel cum s-ar lega o boccea. Un sac pe fiecare coloană înseamnă patruzeci şi şase de saci, în concluzie, dacă poţi convinge Junta şi lumea că ai adus pe Acropole zece tone de dinamită sau cel puţin o jumătate de tonă, eşti bun.

L-ai întrerupt din nou, dar de data aceasta cu un calm neaşteptat; evident că îţi plăcuse povestea cu sacii.

— Nu avem nevoie de atâta dinamită, mi-ai dat o idee. Nu va trebui să ducem decât patruzeci şi şase de saci goi, două sau trei sute de metri de bandă adezivă foarte puternică şi o rolă de fir electric. Acropole e plin de pietre şi nimeni nu va şti ce am pus în acei saci.

Tânărul te-a privit nedumerit. Apoi s-a ridicat şi a plecat.

Cel de-al doilea nu a contestat fezabilitatea acelei acţiuni cu sacii goi.

— Da, a spus el împăciuitor.

Ştia ce imaginaţie aveai, era conştient de curajul tău, căci îl demonstraseşi în cei cinci ani petrecuţi la Boyati. Aşa că el nu era deloc de acord cu cei care subestimau probabilitatea de reuşită a acţiunii. Cunoscându-te, nici poliţia şi nici Ioannidis nu aveau să se întrebe dacă sacii conţineau cu adevărat exploziv. Singurul lucru de care se îndoia era faptul că dintr-o astfel de acţiune ai fi putut să ieşi cu viaţă; şi, până la urmă, fie că ai fi ieşit viu, fie că ai fi ieşit mort, totuşi, care era scopul final?

— Ţi l-am spus: să atragem atenţia lumii asupra Greciei, să mobilizăm presa naţională şi pe cea străină, să ridiculizăm Junta.

El a dat din cap, şi-a limpezit gâtul şi, încercând parcă să îmi caute aprobarea, traducând cele mai importante fraze în engleză, pentru ca eu să înţeleg, a început să îţi ţină un fel de predică. A spus că nimeni nu uitase faptul că în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial un om curajos, pe nume Glazos, urcase pe Acropole şi smulsese steagul german de pe stâlpul de lângă intrare. Un gest spectaculos, un act de curaj care de acum făcea parte din legendă şi pe care copiii îl studiau în manuale. Dar la ce folosise acel gest în afară de a uimi lumea şi de a-i batjocori pe invadatori? Reuşise oare să cheme la luptă poporul, care era blocat în cursul evenimentelor? Gesturile spectaculoase, faptele de eroism în sine nu afectează niciodată realitatea. Sunt manifestări de mândrie individuală şi superficială, sunt gesturi romantice fără un scop anume, tocmai pentru că rămân închise între graniţele excepţionalului. Din păcate, grecii erau maeştri în aşa ceva, exista chiar şi un eseu de Bertrand Russell pe această temă. Russell susţinea că cetăţenii polisului

grecesc erau animaţi de un patriotism primitiv, adică imprudent, şi nu de unul înţelept. Aşa era, căci intensitatea pasiunii lor ducea la unele succese personale, dar astfel de succese nu erau benefice pentru tot polisul şi, în ansamblu, reprezentau simboluri ale unei incapacităţi politice. De altfel, grecii nu aveau nevoie de Russell ca să înţeleagă că exemplele măreţe nu ajută la mobilizarea maselor, ci că, dimpotrivă, acestea descurajează oamenii deoarece, simţindu-se excluşi şi intimidaţi de valoarea unui om sau a câtorva, rămân blocaţi într-un complex de inferioritate. În concluzie, sacrificiul eroului este un act de egoism.

— Egoism?

Întrebarea ta a răsunat la fel de tare ca o palmă.

— Da, un act de egoism. Sau ar trebui să spun narcisism? Cu siguranţă, o greşeală.

— Narcisism? O greşeală?

— Şi de data aceasta întrebarea ta a răsunat ca un bici.

— Da, Alekos, o greşeală. Propui să facem iar aceeaşi greşeală de acum cinci ani: ţi-am explicat deja că dictaturile nu dispar dacă faci pe eroul solitar sau dacă elimini de unul singur un tiran. Dispar dacă educăm masele spre o revoltă colectivă, spre o luptă organizată. În

caz contrar, un tiran moare şi vine un altul şi totul reîncepe la fel ca înainte.

Te-am văzut muşcând tare pipa.

— Asta ar însemna că eu nu am ajutat cu nimic, că sunt inutil.

— Nu asta spun, Alekos, ci eu vorbesc de o ideologie, examinez toată treaba din punct de vedere ideologic, raţional. Trebuie să recunoaştem că există o doză bună de vanitate în fiecare erou!

— Vanitate?!

Cineva a sărit, tu, iar apoi s-a auzit un gâfâit, al lui; l-ai apucat de cravată şi i-ai răsucit-o în jurul gâtului.

— Ascultă-mă, diaree verbală ce eşti! Cei care nu au tupeu se refugiază întotdeauna sub umbrela motivelor ideologice! Cei care nu au credinţă se ascund întotdeauna în spatele paravanului raţionamentelor! Unde erai, măi, diaree verbală, şi ce făceai când eu mă aflam pe patul de tortură şi aşteptam să fiu lovit? Scriai cărţi pentru a educa oamenii? Organizai masele pentru anul douămiitreisutetreizecişitrei? Pleacă de-aici! Ieşi afaaară!

Apoi te-a apucat un plâns neconsolat. Dinamite, burghie electrice, împărţiri şi înmulţiri, patruzeci şi şase ori doi este

egal cu nouăzeci şi doi, nouăzeci şi doi împărţit la doisprezece este egal cu şapte rest opt, Bertrand Russell, egoism, narcisism, mase de oameni; deci nu era nimeni în acel oraş, absolut nimeni, dispus să-ţi dea o mână de ajutor şi să creadă în tine? Am sperat că acea criză avea să fie benefică. Totuşi, nu a făcut niciun bine în afară de faptul că mi-a alimentat confuzia pe care începusem să o simt în noaptea în care ai încercat să te arunci în faţa maşinii lui Papadopoulos: oare în ce capcană căzusem, în ce labirint mă rătăcisem?

* * *

Precum un călător pierdut într-o ţară străină şi ostilă, în care nu înţelege drumurile, motiv pentru care se opreşte confuz la fiecare intersecţie, sperând în van să vadă pe cineva sau ceva care să îi arate un mod de a merge înainte sau de a o lua înapoi, aşa te priveam eu după ce fuseseşi refuzat de cei cinci. De fapt, ultimii doi îmi oferiseră dovada că până şi în lumea ta, printre oameni care vorbeau limba ta, erai considerat o creatură unică şi de neînţeles, ba chiar un fel de plantă bizară care exista ca să aducă haos în pădure, o ciupercă extrem de frumoasă pe care nimeni nu o culegea de teamă să nu fie otrăvit de ea. Iar acest lucru îmi mărea incertitudinea şi îmi valida temerile care mă chinuiseră după călătoria la Egina: ce legătură aveai tu cu Huyn Thi An, Nguyen Van Sam, Chato, Julio, Marighella sau cu părintele Tito de Alencar Lima? Oare chiar erai ceea ce credeam eu că erai, oare făcusem bine să mă întorc, să accept să fiu acolo, să devin

partenera ta sau oare acea Cassandră, numită Andreas, avusese dreptate şi urma să am parte doar de suferinţă şi de tragedii? Tot ceea ce ţinea de tine era o provocare pentru raţiune, o revoltă împotriva bunului-simţ, o palmă peste faţa logicii. Pasiunea aceea oarbă, surdă şi exagerată cu care te aruncai într-o aventură; accentul şi retorica cu care exprimai acea pasiune; arbitrarietatea cu care te foloseai de această pasiune sau cu care o impuneai apropiaţilor tăi, ignorând sau luând în derâdere teoriile lor; plăcerea cu care te consumai punându-te mereu în pericol, acel efort neîncetat, acea luptă perpetuă. Însă nu o luptă pentru a atinge un scop specific, ci o luptă de dragul luptei, de parcă scopul nici nu ar fi contat sau de parcă ar fi fost doar un pretext, un miraj care uneori lua numele de libertate, iar alteori lua forma unor mori de vânt, adică mergeai aşa, din inerţie, doar pentru a trăi şi atât. Deoarece viaţa înseamnă mişcare, iar a te opri înseamnă să mori. A te iubi – chiar a te accepta – însemna de fapt să îmi însuşesc cu adevărat rolul lui Sancho Panza care îl urmează pe Don Quijote şi care cântă despre nebuniile lui poetice şi mincinoase, despre existenţa lui într-un vis imposibil, despre lupta împotriva unui inamic de neînvins, despre supliciul insuportabil îndurat de acesta, despre corectarea unor erori incorigibile, despre atingerea unor stele imposibil de atins. Şi să fac toate acestea întrebându-mă în adâncul sufletului dacă oare nu ştia şi el că acelea erau doar nişte nebunii poetice şi mincinoase, astfel că la fiecare răscruce simţeam din nou impulsurile acelea de a fugi, care aveau mereu să ne păteze şi să ne cimenteze relaţia. Pentru că deja realizam că aceleaşi lucruri care mă îndepărtau de tine mă şi aduceau înapoi la tine. Ca şi cum diferenţele dintre noi, ba chiar incompatibilitatea firilor noastre, ar fi fost cimentul de care zeii se foloseau ca să ne ţină împreună.

Blocată de faptul că nu ştiam dacă să merg înainte sau înapoi, dar în acelaşi timp şi ciudat de conştientă de faptul că nu mă puteam sustrage voinţei zeilor, acelui destin deja scris, am încercat deci să mă adaptez şi să te înţeleg prin acel caleidoscop de mii de contradicţii pe care le aveai. De exemplu, să înţeleg acele schimbări bruşte ale stării tale de spirit, care parcă te transformau uneori într-un copil, iar alteori într-un bătrân, ambii diferiţi de omul pe care îl cunoscusem şi pe care lumea credea că îl cunoaşte; şi totuşi parte a acestui om, precum două râuri contopite într-o mare. Bătrânul mergea cu capul plecat, cu umerii încovoiaţi şi nu se desprindea niciodată de pipa pe care o fuma încet, cu ochii întredeschişi. Era tandru şi bun, tolera adversitatea cu o răbdare infinită şi vorbea cu acea voce minunată, care m-a sedus într-o după-amiază de august. Discursurile sale erau solemne. Dacă îi ceream socoteală în legătură cu copilul îmi răspundea:

— Copilul sunt tot eu. El reprezintă adevărata înţelepciune. Înţelepciunea nu este sumbră şi întunecoasă, nu este gânditoare, ci este hilară şi plină de bucurie. Scopul şi împlinirea înţelepciunii stau într-o veselie jucăuşă.

Bătrânul mă numea „băieţelule”, alitaki. În schimb, copilul sărea şi ţopăia aşa ca atunci când crezuse că şi-a găsit luptătorii de gherilă pentru a ocupa Acropole, se mişca brusc şi nervos, era bucuros sau capricios în funcţie de toană, iar când era bucuros mă ataca cu lăbuţele ca un căţeluş fericit, care a găsit un os, mă târa după el în jocuri copilăreşti şi pline de viaţă:

— Hai să ne jucăm!

Dacă îl întrebam despre bătrân, îmi răspundea în rime lipsite de sens:

— Eu sunt eu. Eu cu el sunt eu, iar eu şi cu el suntem eu şi cu el, iar eu şi cu tine suntem eu şi cu tine, aşa că eu rămân mereu eu.

Crea şi jocuri de cuvinte uşor prosteşti, mândru că îmi cunoştea limba: Non voglio te, voglio il tè! Non voglio il tè, voglio te![27] De asemenea, colecţiona bile de sticlă, sticluţe, cutii şi orice obiect care s-ar fi putut transforma într-o jucărie. Adora jucăriile şi îşi însuşise darul pe care îl cumpărasem pentru Cristos, bebeluşul născut în casa de alături, în timp ce noi ne-am iubit pentru prima oară într-un pat: un clopot de argint cu o cutie muzicală care cânta un cântec de leagăn foarte dulce. E de prisos să mai adaug că acea combinaţie era irezistibilă. Acţionând în moduri paralele şi opuse, în ritmuri contrastante, dar armonioase, copilul şi bătrânul conlocuiau într-un om care ar fi fost seducător chiar şi fără urmele trecutului său glorios. Nu întâmplător femeile se îndrăgosteau nebuneşte de acest om. Şi uneori şi bărbaţii, chiar dacă el nu observa. Sau se prefăcea că nu observă. De altfel, cu femeile aveai să ai mereu un succes neobişnuit; rar mi-a fost dat să văd mai multe îndrăgosteli, pasiuni sau dorinţe neînfrânate decât ai trezit tu până în ultima zi a vieţii tale şi niciodată la fel de multe ca în perioada imediat următoare de după Boyati, când femei tinere şi bătrâne, bogate şi sărace, proaste şi inteligente ţi s-au oferit într-un plebiscit de lăcomie sexuală aproape sinistră: prin telefon,

[27] Joc de cuvinte între cuvântul te care înseamnă pe tine şi omonimul său tè care înseamnă ceai: „Nu te vreau pe tine, vreau ceai! Nu vreau ceai, te vreau pe tine!” (it., în original) (n.tr.).

prin scrisori, prin cadouri, prin mesaje încredinţate cunoscuţilor, prin bileţele pe care ţi le strecurau în mână sau în buzunar chiar sub ochii mei, căci nu erau descurajate nici măcar de faptul că locuiam împreună. Ba chiar erau şi mai entuziasmate. Acum, că îţi regăsiseşi încrederea de a traversa din nou strada, de a merge pe trotuare aglomerate şi cum şchiopătai tot mai puţin din cauza piciorului rupt, te doreau şi cele care te ignoraseră în trecut. Iar eu asistam fascinată la acest fenomen, căutând chiar şi în el o cheie cu care să pot deschide uşile personajului tău. Dacă atâţia bărbaţi şi femei se îndrăgosteau în mod atât de disperat de tine, de ce rămâneai atât de singur, de ce nu puteai găsi pe nimeni care să te ajute să lupţi cu dictatura aşa cum îţi doreai? Şi de ce nu te adaptai puţin la realitate, de ce nu acţionai în cadrul unei mişcări organizate, al unui curent politic recunoscut, de ce continuai să pretinzi să schimbi lucrurile pe cont propriu, uneori cu gesturi sau idei care aveau parfum de joc, pe scurt, cu planuri de tipul Acropolei? Avea să îmi ia mult timp ca să înţeleg, de fapt, că în asta consta extraordinara ta intuiţie de rebel şi de artist, că în asta consta extraordinara ta perseverenţă.

Planul acela nu ţi-a ieşit din cap. Nici imposibilitatea de a aduna o echipă dispusă să îl implementeze, nici argumentele celui pe care îl numiseşi diaree verbală şi nici timpul care trecea, cu distragerile sau cu ispitele sale, nu fuseseră suficiente ca să te determine să scapi de el. Şi, într-o dimineaţă, mi-ai zis:

— Vom merge în Creta.

— Ce să facem acolo?

— Să căutăm luptători de gherilă. În Creta îi vom găsi.

* * *

Aşteptarea acelei călătorii în Creta a fost o piatră de încercare pentru încăpăţânarea ta şi pentru acea obsesie care te cuprindea de fiecare dată când credinţele tale dădeau naştere unei idei, iar acea idee se transforma într-o psihoză. Povestea cu sacii legaţi de coloane îţi plăcuse atât de mult, încât îţi inspirase încă o blestemăţie: în afară de a-i umple cu pietre şi cu balast în loc de exploziv, aveau să îţi folosească pentru a compune un slogan care să se învârtă în jurul Partenonului.

— Pe marmură nu putem scrie nimic. În afară de faptul că ar fi greu din cauza canelurilor, a murdări Partenonul cu vopsea ar fi o veritabilă crimă. În schimb, pe saci putem scrie ceea ce vrem. Un sac pe fiecare coloană, o literă pe fiecare sac: sloganul va fi citit de departe. Aşa-i că e un truc deştept?

A fost. Problema era alegerea unor cuvinte ale căror litere să corespundă atât cu numărul de coloane din faţă, cât şi cu cele din spate şi cu cele de pe laturile templului. Partea din faţă şi cea din spate aveau câte opt coloane, deci acolo cuvântul nu putea depăşi opt litere; cele două laturi

numărau câte şaptesprezece coloane, prin urmare cuvântul sau cuvintele scrise acolo nu ar fi putut depăşi şaptesprezece litere. Însă cele patru coloane de pe colţuri nu puteau avea o literă de o parte şi una de cealaltă parte, acest lucru ar fi creat confuzie şi ar fi redus la şase litere cuvântul din faţă şi din spate, şi la cincisprezece litere cuvintele de pe cele două laturi. Ca să nu mai vorbim de problema spaţiilor dintre cuvinte care te înnebunea de-a dreptul deoarece din cauza lor toate cuvintele păreau fie prea lungi, fie prea scurte.

— Asuprire! Katapiesis!

— Prea lung.

— Popor! Laos!

— Prea scurt.

În cele din urmă am găsit o propoziţie care aproape că se potrivea pentru că era formată din opt cuvinte, în total din patruzeci şi patru de litere şi şapte spaţii goale: Agonas dia tin elefteria – Agonas kata tis tirannias, „Luptă pentru libertate – Luptă împotriva tiraniei”. Problema era acel aproape. Cele două Agonas erau perfect aşezate şi în faţă şi în spate: lăsau libere chiar şi cele două coloane de pe colţ. Şi cuvintele dia tin elefteria, „pentru libertate”, erau plasate perfect pe una dintre laturi. Kata tis tirannias, „împotriva tiraniei”, conţinea o literă în plus. Însă, deşi te deranja, acest lucru nu te-a descurajat. Spuneai că acea frază avea sens, ocolea Partenonul într-un mod armonios,

iar estetica ducă-se dracului. Aveai să incluzi articolul tis pe două coloane, plasând acolo un singur sac mare. Pentru a putea face acest lucru, am urcat şi noi pe Acropole, iar aceasta a fost prima dintre multele excursii în timpul cărora mi-ai cerut să mă comport ca o persoană obsedată de arheologie: să admir, să fotografiez, să studiez frizele şi capitelurile pentru a nu da de bănuit. Între timp, tu ai căutat posibile ascunzişuri, ai măsurat în paşi distanţa dintre propilee şi Erechtheum, dintre Erechtheum şi Partenon, dintre Partenon şi propilee, ai examinat cu grijă stânca ce urca pe marginea zidului pe marginea nord-estică, aceeaşi pe care se urcase Glazos pentru a smulge steagul german de pe stâlp, ai contorizat afluxul de turişti, ai analizat comportamentul gardienilor şi locurile adecvate pentru a scoate în scop demonstrativ batoanele de TNT.

— Vreau să merg în Creta cu un plan complet, perfect până în cele mai mici detalii.

Şi nu m-ai ascultat atunci când am îndrăznit să îţi spun că aveam îndoieli cu privire la utilitatea acelei călătorii.

— O să fie totul bine. O să vezi.

Erai convins de acel lucru pentru că ştiai că nu făcuseşi nicio greşeală: nu te întâlniseşi cu nimeni, nu făcuseşi nicio rezervare pentru zboruri, iar rezervările la hotel fuseseră făcute pe un nume fals. Anunţaseşi doar câţiva tovarăşi de încredere că aveam să venim. Sigur că exista riscul ca poliţia să ne fi urmărit atunci când ieşiserăm din casă pentru a merge la aeroport, însă pe drum nu am

observat pe nimeni care să ne urmărească şi nici când ne-am îmbarcat nu părea că cineva s-ar fi preocupat în legătură cu noi.

— Ai văzut? Abia dacă au realizat că ne aflăm printre pasageri.

Iluzia aceea a dispărut atunci când am urcat la bord. Nu ne pierduseră din ochi nici măcar o secundă, totul fusese organizat pentru a ne controla până şi respiraţia. Spre exemplu, locurile primite. Erau ultimele două scaune din partea stângă, care erau diferite de celelalte pentru că între ele şi peretele din spatele nostru mai rămânea un spaţiu de aproximativ un metru, iar cei doi agenţi în civil s-au instalat imediat acolo. Cu mâinile aşezate pe marginile spătarului, planau deasupra noastră cu respiraţia mirosind a usturoi şi nici măcar nu ascundeau faptul că erau acolo pentru noi. Ba chiar te tachinau, îţi atingeau părul, te provocau cu chicoteli şi propoziţii scurte:

— Katálaves italiki? Înţelegi italiana?

— Né. Da.

— Cum se spune călătorie plăcută în greacă?

— Kalon taxidi.

— Ei, ei!

Te-am întrebat cu privirea: dacă făceau acele lucruri şi dacă aveau să călătorească în picioare, împotriva regulamentului, însemna că se aflau într-o misiune oficială cu sarcini foarte precise. Ai dat din cap în semn că da şi apoi ai rămas într-o stare de nemişcare taciturnă, care a durat până când am debarcat şi am fost primiţi de Marion şi de Phoebus. Ea era o prietenă apropiată de pe vremea în care erai la Politehnică şi el era un rebel care ieşise din închisoare datorită amnistiei. Când ne-am îmbrăţişat, le-ai explicat ce se întâmplase, dar duhoarea de usturoi a dispărut, la fel şi cei doi agenţi. Ca să fie înlocuiţi de către cine? Din nou, nu părea că cineva s-ar fi preocupat în legătură cu noi. Pe străzile din Xania nu era nicio maşină care să urmărească Renault-ul cu care Marion şi Phoebus ne-au dus la hotel.

— Poate că pur şi simplu s-au temut că aveaţi să deturnaţi avionul.

Marion a zâmbit şi aproape în acelaşi moment i-a scăpat o exclamaţie:

— O, nu!

Ajunseserăm la hotel şi chiar pe trotuar era parcată o maşină albă de poliţie. Am urcat în cameră, era o cameră frumoasă, cu o fereastră cu vedere la mare, iar tu ai ieşit pe balcon, dar te-ai retras imediat cu o poruncă răguşită:

— Stinge lumina, repede!

— De ce?

— Ţi-am spus să o stingi!

Am stins-o şi m-am apropiat de tine:

— Ce este, ce se întâmplă?

— Uite!

M-am uitat şi timp de câteva secunde n-am văzut nimic altceva decât frumoasa noapte luminată de lună şi apa liniştită a micului port unde valurile se izbeau ca nişte mici palme argintii. Dar apoi, cu stomacul strâns, am văzut şi eu ceea ce îmi arătaseşi: o barcă ancorată la douăzeci de metri de ţărm. Iar pe barcă trei bărbaţi urmărindu-ne cu un telescop mare. Avea să rămână acolo în fiecare noapte, ancorată în acelaşi punct. Spre dimineaţă, la o anumită oră, pleca şi apoi se întorcea pe la apusul soarelui, cu aceiaşi trei bărbaţi la bord şi cu acelaşi telescop îndreptat spre balconul nostru. Era un tip de persecuţie subtilă, dar şi absurdă. Subtilă pentru că avea ca scop să te exaspereze printr-o metodă aparent inocentă şi absurdă deoarece îi forţa pe cei trei să depună un efort care nu era mic: pe rând, însă fără oprire trebuiau să privească în întuneric. Ceea ce înrăutăţea lucrurile era şi faptul că tu refuzai să schimbăm camera sau hotelul sau chiar să închidem obloanele. Spuneai că ar fi fost un gest de slăbiciune, de predare, că trebuia să ne comportăm de parcă nu am fi observat nimic sau de parcă nu ne-ar fi păsat. Iar seara, când ne întorceam acasă, cedai mereu în

faţa provocării lor şi aprindeai toate becurile, deschizând larg ferestrele. Ne mişcam prin acea orgie de lumini şi faptul că ştiam că eram observaţi părea să ne facă pe amândoi dureros de stânjeniţi. Dar pe tine mai mult decât pe mine. Erai deja obosit de efortul de a nu fi reacţionat în avion atunci când cei doi ţi-au atins părul, te-au tachinat şi te-au luat în derâdere, dar şi rănit de disperarea pe care ai simţit-o când am găsit maşina de poliţie pe trotuar, aşa că era doar o chestiune de timp până aveai să cedezi în acel război al nervilor. De exemplu, îţi intrase în cap faptul că în camera noastră erau microfoane ascunse, aşa că mişcai constant mobilierul, inspectai sertarele, pipăiai saltelele, vorbeai cu mine scriind bileţele pe care apoi le ardeai în scrumieră. Nici când eram în pat, faptul că era întuneric nu era suficient pentru a ne face să uităm sentimentul neplăcut că eram spionaţi, aşa că ezitam să fim tandri unul cu celălalt, iar tu te agitai, repetând obsesiv de parcă pereţii ar fi fost din sticlă:

— Ce greu este să continui!

Auzind acel refren, aşteptarea zorilor părea să nu se mai sfârşească, iar răsăritul aducea noi persecuţii. Nu, nu mă înşelasem când ţi-am vorbit de îndoielile pe care le aveam cu privire la utilitatea acestei călătorii. A încerca să abordăm chiar şi în mod preliminar posibili luptători de gherilă era o problemă aproape fără rezolvare. Mai mult, de îndată ce ieşeam, maşina de poliţie albă pornea şi ne urmărea. Dacă mergeam pe jos, ne urmăreau la pas, dacă luam un taxi sau Renault-ul lui Phoebus, erau la câţiva metri distanţă, iar pe lângă asta, fiind urmăriţi şi de agenţi îmbrăcaţi în civil, ne era imposibil să îi contactăm. În prima dimineaţă ai crezut că studioul de arhitectură al lui Marion,

situat la etajul cinci al unei clădiri pline de birouri, avea să fie locul perfect pentru a te întâlni cu orice persoană de care erai interesat, dar în timp ce liftul urca am simţit mirosul de usturoi din avion, iar întâlnirea a fost anulată. Astfel, pentru a-ţi continua căutarea, te-ai folosit de cine la restaurant, un truc care consta în a avea mai mulţi invitaţi, iar printre aceştia şi pe candidatul care te interesa. Însă acest lucru făcea ca examinarea să fie superficială, fragmentând întâlnirea într-o mie de vorbe inutile, după care starea ta de disconfort creştea.

— Timp pierdut, timp pierdut!

Uneori erai atât de deprimat, încât nu îndrăzneam nici măcar să te mai întreb dacă făceai progrese. Puteam ghici că nu mergea bine din cuvintele pe care le prindeam în ciuda barierei lingvistice: Den ine practicòs. „Nu este practic.” Den ine pragmaticòs. „Nu este realist.”

Şi aşa a venit acea zi, mi se pare că a cincea, când tensiunea şi dezamăgirea au explodat cu forţa unui gaz reprimat prea mult. Merseserăm să vedem mormântul lui Venizelos[28] şi, la fel ca la Egina, chemarea morţii te vrăjise. Ai început să spui că niciun om nu poate vorbi cât e în viaţă aşa cum poate vorbi după ce moare, că niciun om nu poate trezi conştiinţa altora cât e încă în viaţă, aşa cum ar putea să o facă după moarte, iar dovada se afla acolo, în acel mormânt: dacă Venizelos ar fi fost în viaţă şi ar fi povestit cu tine luându-te de braţ, nu ai fi simţit ceea ce

[28] Eleftherios Venizelos (1864-1936), revoluţionar elen, premier al Greciei, cu o influenţă importantă asupra afacerilor interne şi externe ale Greciei, fiind considerat „făuritorul Greciei moderne” (n.r.).

simţeai în acel moment, ştiind că el se afla sub pământ. Apoi ai început să vorbeşti despre Jan Palach, despre rugul său din Praga, din faţa statuii Sfântului Venceslau, şi ai zis:

— Ştii ce zic eu? Partenonul este şi mai bun decât statuia Sfântului Venceslau. Numai cehoslovacii ştiu cine este Sfântul Venceslau, în schimb oricine ştie ce este Partenonul.

M-am abţinut să nu tresar de groază şi, prefăcându-mă că nu înţeleg, am răspuns încet:

— Ce legătură are Partenonul cu asta?

— Are legătură. Gândeşte-te ce lovitură ar fi pentru Juntă dacă cineva s-ar sinucide pe Acropole, în faţa Partenonului. Toată lumea ar spune că...

— Ar spune că era nebun.

— De ce? Jan Palach a fost nebun? Călugării vietnamezi erau nebuni când şi-au dat foc în Saigon? Există atât de multe modalităţi de a duce o luptă, de a opune rezistenţă. Una dintre ele este sinuciderea. Eu nu am luat niciodată în calcul sinuciderea, nici măcar când m-au torturat şi nu mai rezistam. Însă atunci mă simţeam mai puţin singur, ştiam că cineva de afară îşi făcea griji pentru mine, că cineva mă ajuta crezând în mine. În schimb, când nimeni nu te ajută, când nimeni nu te ascultă şi nu poţi încerca nimic pentru

că eşti singur, gestul de a te omorî capătă sens. Foloseşte la ceva.

— Ai nevoie doar de o canistră de benzină, nu?

— Sau nu, doar de cinci sute de grame de TNT, de un fitil şi de un chibrit.

— Alekos!

— Nu te enerva. Băieţii ca mine mor singuri chiar dacă iubesc şi sunt iubiţi. Oh, diseară vreau să beau până mi se face rău.

Şi ţi-ai ţinut promisiunea. Pahar după pahar, sticlă după sticlă, amestecând vinul cu furia, furia cu durerea, durerea cu jena, jena cu neputinţa, adică cu singurătatea, o singurătate atât de profundă, încât gândul de a te alina ar fi însemnat să mă păcălesc că aş fi putut goli marea cu o lingură. Ai băut cât nu aş fi crezut vreodată că un om putea să bea. Aleseserăm o tavernă în aer liber în faţa hotelului şi eram aşezaţi la o masă înspre marginea drumului. O maşină albastră tot trecea pe acolo, mergând încet, iar doi bărbaţi te priveau insistent. Însă tu nu i-ai văzut, beţia te făcuse orb. Îţi spuneam:

— Hai să plecăm, este o maşină care îmi dă de bănuit”

Iar ochii tăi înceţoşaţi se măreau şi răspundeai:

— Nu văd nicio maşină. Cinci sute de grame de TNT, un fitil şi un chibrit.

Când te-ai decis într-un final să vii cu mine, nu te puteai ţine pe picioare. Ai căzut peste mine, greu precum un copac ce cade peste o plantă firavă şi a trebuit să fac un efort inuman ca să te pot face să treci strada, să urci treptele, să intri în hotel, să ajungem la lift, apoi să îl deschid, să îl închid, să îl redeschid, să îl închid la loc, să ajungem în cameră şi să te trântesc pe pat.

Mai târziu, în lunile şi în anii care au urmat, aveam să repet de multe ori acel efort inuman. Însă mai târziu aveam să învăţ mişcările şi unele mici trucuri prin care să te fac să îţi mişti talpa sau piciorul, să îţi ofer un pic de echilibru şi, mai presus de toate, aveam să învăţ că pentru tine să bei nu era o plăcere fizică, ci o disperare despre care cunoşteai fiecare tehnică şi fiecare secret. Aveam să învăţ chiar şi să disting ceea ce tu numeai prima etapă, a doua etapă, a treia etapă: prima etapă era cea care îţi agita mintea, îţi slăbea limba şi transforma actul de a bea într-un ritual intelectual şi social conform regulilor banchetului socratic; a doua etapă era cea care rupea cătuşele inhibiţiei şi spărgea barierele autocontrolului, iar acea eliberare de gânduri te arunca în puţul uitării; a treia etapă era cea care te făcea să te prăbuşeşti şi care te conducea către câmpiile nemărginite ale uitării şi ale necunoscutului. Un înec misterios în tine însuţi, o cădere greu de definit în abisurile neantului, o odihnă absolută, o moarte temporară. Prin intermediul povestirilor tale aveam să aflu în cele din urmă că fiecare etapă era dorită dinainte, era calculată matematic şi echivala cu o anumită doză de durere. Ştiind aceste lucruri, aveam să îmi impun

să îţi ofer acea indulgenţă care îmi permitea să iubesc un om cu defectele şi cu slăbiciunile sale, şi aveam să mă obişnuiesc cu ele. Totuşi, în acel moment nu eram obişnuită, aşa că am simţit numai consternare, neîncredere şi un dezgust plin de milă: deci un erou poate fi atât de fragil?

— Cinci sute de grame de TNT, un fitil şi un chibrit.

— Taci, Alekos, taci!

— Cât de greu este să mai continui.

— Taci, Alekos, taci!

Apoi brusc te-ai întins pe pat, corpul ţi-a devenit ca de marmură şi capul ţi-a luat foc; atunci a izbucnit febra, care apoi s-a transformat în delir. Dacă mă aplecam asupra ta, te trăgeai în spate, îţi acopereai faţa cu cotul, te ghemuiai tare şi mă priveai cu ochii plini de teroare.

— Ochii! Nu! Nu! Nu!

Sau:

— Ftani!, ftani! Ajunge!

Iar dacă încercam să te calmez, era inutil pentru că nu mă vedeai, eram spectrul unui trecut pe care nu aveai să îl uiţi niciodată şi care nu putea fi uitat; vedeai feţele lui Teofilojannacos, Malios, Babalis şi Hazizikis care, aveam să aflu, se materializau întotdeauna când furia ta era amestecată cu durerea, iar durerea cu umilinţa, iar umilinţa cu neputinţa, adică cu singurătatea, iar acel amalgam devenea conştientizarea unei înfrângeri. Apoi, din starea de delir ai căzut într-o stare de apatie, ud de transpiraţia care picura precum uleiul, îmbibându-ţi hainele, cearşafurile şi perna. În cele din urmă ai căzut într-un somn ca de moarte, aproape într-o stare de catalepsie.

Am vegheat acel somn până la prima lumină a zorilor când te-ai trezit, complet refăcut.

— Bună dimineaţa! Ai dormit bine? Ce soare frumos! Ştii unde te duc azi? La Heraklion! Fă-ţi bagajul!

— Ce este la Heraklion?

— Ştii bine, palatul din Knossos!

— Şi în afară de palatul din Knossos?

— O persoană cu care vreau să mă întâlnesc.

L-ai sunat pe Phoebus, i-ai cerut să te însoţească cu Renault-ul său şi ne-am pregătit de pornire.

— Nu e o idee extraordinară să călătorim dimineaţa devreme cu aşa un soare frumos? ai întrebat. Şi nu e un mare noroc că avem aşa un prieten ca Phoebus?

Dacă nu ar fi fost Marion, i-ai fi cerut imediat să participe la acţiune. El nu ar fi făcut figuri, dar nu puteai să îi spui asta, nu puteai să îl iei de lângă copii şi de lângă ea. Asta era problema cu cei care aveau o soţie, o familie, chiar şi în 1968 nu doriseşi niciodată oameni care aveau soţii şi familii. Vorbeai şi vorbeai, ignorând microfoanele pe care le credeai ascunse în pereţi, în mobilier sau cine mai ştie pe unde, uitaseşi ce mi-ai spus în faţa mormântului lui Venizelos despre morţii care vorbesc, despre Jan Palach, despre ideea de a sări în aer cu batoanele de TNT. Şi nu ai spus niciun cuvânt despre ceea ce se întâmplase în timpul nopţii, despre beţia înspăimântătoare, despre febră sau despre delir.

* * *

— Nu mai este!

— Cine? Ce?

— Maşina albă de la poliţie.

— Eşti sigur?

— Foarte sigur, uită-te!

M-am uitat. Era adevărat.

— Probabil că a plecat pentru o clipă, nu îţi face iluzii.

— Nu, portarul mi-a spus că de aseară nu mai e.

Am scotocit printre amintiri, dar a fost în van: pe traseul dintre restaurant şi hotel fusesem atât de prinsă de efortul de a te ţine în picioare, încât nu fusesem atentă la nimic altceva. Totuşi, era ciudat. Phoebus a ridicat din umeri:

— Poate au decis să te lase în pace.

— Poate.

— Poate ne vor ajunge din urmă pe drum.

— Poate.

Am intrat în Renault. El la volan, tu lângă el, iar eu pe bancheta din spate. Am străbătut oraşul fără a fi deranjaţi, iar curând ne-am trezit pe drumul principal care ducea spre Heraklion. Şi încă nu apăruse nimeni care să ne dea atenţie. Din când în când, câte un vehicul ne depăşea, dar asta a fost tot.

— Nu înţeleg.

— Nici eu.

Pentru a verifica dacă nu eram urmăriţi de la distanţă, ne-am oprit şi la o tavernă din sat, am lăsat Renault-ul la vedere şi ne-am aşezat la o măsuţă. Am stat acolo vreo treizeci de minute, dar până la urmă a trebuit să ne convingem că urmărirea chiar încetase. Din anumite motive care ne scăpau, ignoraseră călătoria ta la Heraklion. Totuşi, când i-ai telefonat lui Phoebus, ai menţionat clar Heraklion. Oare se resemnaseră şi ajunseseră să considere acea şedere în Creta o vacanţă inofensivă? Era o ipoteză care nu trebuia ignorată şi, uşuraţi, ne-am întors la Renault:

— Într-o oră şi jumătate ajungem!

Pentru a ajunge din Xania la Heraklion, îţi ia o oră şi jumătate, iar traseul este foarte frumos. Pe porţiuni lungi, drumul merge de-a lungul coastei, deasupra celei mai albastre mări din arhipelag, pe alte porţiuni străbate munţi neregulaţi şi stâncoşi de o culoare caldă, brună-roşiatică, iar cerul are culoarea mării. În luna septembrie nu apare

niciun nor care să îl păteze. Nici măcar nu sunt case care să strice peisajul, acolo trăiesc doar capre; a şti că nu eşti urmărit îţi oferă un soi de fericire. Îţi vine să râzi şi să povesteşti despre lucruri plăcute, ba chiar şi să rememorezi episoade care în trecut nu erau distractive, dar care acum sunt.

— Ce femeie cumsecade era proprietara hotelului! Gândeşte-te, nu a vrut să plătim!

— Ne-a rugat să semnăm registrul oaspeţilor de onoare şi a fost emoţionată când am scris în el Libertate.

— Mie mi-a dat o pungă plină cu fructe.

— Fructele! În Cipru am avut o perioadă în care sufeream de foame, aşa că furam fructe de pe câmp. Ai încercat vreodată să furi un pepene fără să ai un cuţit? Te transformi în Tantal[29].

— Alekos, povesteşte-i lui Phoebus despre cum furai ţigări la Atena. Spune-i cum se face.

— Iată cum se face: ştii acele magazine de ziare unde se vând ţigări? Ceri ţigările şi, când vine vorba să le plăteşti, te prefaci că ţi-au căzut banii pe jos. Sau, mai bine zis,

[29] Personaj mitologic pedepsit de Zeus să ispăşească o eternitate în Tartar, înconjurat de apă şi mâncare, dar fără a putea gusta vreodată din ele (n.tr.).

arunci banii pe jos. Te apleci ca să îi ridici, şi cât eşti aplecat, te întorci şi fugi.

— Ruşine!

— Nu aveam niciun ban, eram dezertor!

— Spune-i cum se pot fura produse de patiserie dintr-o patiserie.

— Iată cum se face: opreşti un copil şi îi spui: ai vrea să îţi umpli stomacul cu foietaje? Copilul dă din cap în semn că da. Apoi îi spui: hai cu mine, nu îmi place să mănânc produse de patiserie de unul singur. Intri în patiserie şi îţi umpli stomacul cu produse de patiserie, alături de el. Apoi îi spui: aşteaptă-mă aici, mă întorc imediat, dacă mă caută chelnerul, să îi răspunzi că tatăl tău a mers la toaletă. De fapt, ieşi şi nu te mai întorci niciodată. Doar nu vor aresta un copil!

— Nemernicule!

— Spui asta pentru că nu ai suferit niciodată de foame. Ia spune, ce ai mâncat de Paşte în 1968?

— Lasă-mă să mă gândesc. În 1968, de Paşte eram în Vietnam, pe frontul de la Danang. Probabil am mâncat raţia soldaţilor americani, adică nişte conserve. Dar tu?

— O cutie de caviar.

— Şi te plângi?

— Ascultă-mă cu atenţie. Tu erai în Vietnam, iar eu eram la Roma pregătind atentatul. Şi ca de obicei nu aveam niciun ban şi eram mort de foame, iar în casă nu era decât cutia asta de caviar. Atât. Nici măcar o felie de pâine. Ţi-a trecut vreodată foamea doar cu o cutie de caviar, fără să ai nici măcar o felie de pâine? Din ziua aceea urăsc caviarul, nu înţeleg de ce atâtor oameni le place caviarul. Phoebus, ţie îţi place caviarul?

Însă Phoebus nu te asculta. Incredibil de palid, arunca priviri nervoase în oglinda retrovizoare şi:

— Blestemaţii! Blestemaţii!

— Phoebus! Ce s-a întâmplat?

— S-a întâmplat că ne-am făcut iluzii degeaba. Sunt pe urmele noastre.

M-am întors, însă nu era maşina albă de poliţie, ci era maşina albastră care tot trecuse cu o seară înainte prin faţa tavernei unde te-ai îmbătat. Călătorea la aproximativ trei sute de metri de noi şi era foarte vizibilă deoarece pe linia dreaptă a orizontului era singurul obiect care se mişca: părea de necrezut că nu o văzuserăm mai

devreme. Phoebus o zărise la scurt timp după popasul din sat. A explicat că nu ne spusese nimic deoarece crezuse că avea să ne depăşească, apoi pentru că rămăsese la cel puţin o jumătate de kilometru în urmă. Părea inofensivă, abia de curând începuse să ne urmărească ca o umbră. Dacă el accelera, accelera şi ea; dacă el încetinea, încetinea şi ea. Şi nu era nici ţipenie de om, nici măcar din sens opus:

— Rahat! Skatà!

— Nu rahat, destinul... a răspuns vocea ta îngheţată.

Te întorseseşi şi tu în spate, iar chipul tău nu arăta nici surpriză, nici furie, ci un calm plin de ironie, de parcă acea situaţie ar fi fost complet normal şi ţi-ar fi confirmat ceva ce aşteptai. Însă ochiul tău stâng arăta ca un bazin plin de ură.

— Mai încearcă, Phoebus.

Phoebus a apăsat pe acceleraţie şi a câştigat vreo cincizeci de metri. Imediat maşina albastră l-a imitat reluându-şi locul în spatele nostru.

— Hm! Înţeleg. Cât mai avem până la Heraklion?

— Depinde.

— Am trecut deja de Rethymno?

— Da.

— Dar de Perama?

— Da.

Mi-ai zâmbit amar:

— Este o grevă generală a poliţiei.

— Grevă?

— Sigur. Ai crezut că era o maşină de poliţie? Nu e o maşină de poliţie, nu sunt agenţi în civil.

— Şi atunci cine sunt?

— Fasciştii.

— De unde ştii?

— Ştiu. Întreabă-l pe Phoebus.

L-am întrebat. Nu am primit un răspuns. Aplecat deasupra volanului, Phoebus încerca să dubleze distanţa faţă de maşina albastră şi mergea cu o viteză de cel puţin o sută treizeci de kilometri la oră. Când nu lua bine curbele, roţile scârţâiau şi din moment ce pe acea porţiune drumul era mărginit de doi pereţi de stâncă, aveam senzaţia că ne vom lovi de ei.

— Ai grijă, Phoebus, ai grijă!

— Lasă-l să gonească, nu îţi fie teamă. Vom avea suficiente motive să ne temem când ne vor ataca.

— Ne vor ataca?

— Evident. Şi nu e o idee deloc rea. După aceea, cine va putea stabili dacă a fost o infracţiune sau un accident?

— Dacă ar fi vrut să facă asta, nu ar fi aşteptat atât de mult, Alekos.

Dar în timp ce spuneam acest lucru, am trecut de pereţii de stâncă şi am înţeles de ce aşteptaseră atât de mult. De acolo şi până la curba unde se înălţa un nou terasament, drumul nu era mărginit nici de balustradă şi nici de parapet pe niciuna dintre laturi; în schimb, muntele aluneca prăpăstios în râpe. Traversarea acelei porţiuni, riscând să fim loviţi, a echivalat cu traversarea unui pod suspendat în neant, legaţi la ochi. Am început să mergem pe acel drum. Şi imediat maşina albastră a accelerat.

A accelerat cu un fel de salt, lansându-se în mod implacabil către noi, şi într-o clipă ne-a ajuns. A încetinit chiar în ultimul moment, pentru a evita la limită ciocnirea şi pentru a se plasa cu botul în apropiere de coada Renault-ului. Atât de mic era spaţiul dintre cele două maşini, încât puteam să văd cu exactitate trăsăturile celor doi bărbaţi care se aflau la bord, mustăţile lor negre şi stufoase, pielea lor măslinie şi rânjetul plin de răutate al celui care conducea. M-am auzit strigând:

— Ai avut dreptate! Vor să ne arunce în prăpastie!

Te-am auzit şoptind:

— Pe banda din mijloc, Phoebus, pe banda din mijloc!

Phoebus a dat din cap şi s-a mutat pe banda din mijloc, îndepărtându-se de prăpastie, dar maşina albastră a făcut aceeaşi manevră şi ne-a urmat îndeaproape în partea stângă. Colţul din dreapta al barei lor de protecţie aproape că era lipit de bara din spate a Renault-ului.

— Accelerează, Phoebus, accelerează!

Phoebus s-a supus cu un mormăit: nu mai putea accelera prea mult, puteam doar să sperăm că voiau doar să ne sperie. Şi, chiar în acel moment, botul maşinii albastre a atins partea laterală stângă a Renault-ului. A fost o lovitură foarte uşoară, aproape ca laba jucăuşă a unei pisici, dar suficientă pentru a ne face să derapăm spre dreapta, spre

prăpastie. L-am văzut pe Phoebus strângând ferm volanul, virând şi redresând maşina înainte ca roţile să se apropie prea tare de marginea drumului, revenind pe mijlocul drumului şi mergând drept timp de un minut. Şi apoi a venit cea de-a doua lovitură. De data aceasta, mai puţin uşoară. De fapt, de data aceasta, Renault-ul a părut să alunece pe un covor de grăsime şi pentru o clipă lungă, încât ideea de a muri s-a târât pe marginea neantului. Câţiva centimetri în plus şi neantul ne-ar fi aspirat ca să ne zdrobească jos, în vale. Însă Phoebus a reuşit din nou. Odată reajuns pe banda de mijloc, s-a putut chiar distanţa de maşina albastră la vreo zece metri, care apoi s-au transformat imediat în douăzeci, patruzeci, optzeci, o sută, în timp ce tu ţi-ai aprins o ţigară şi ai spus:

— Bravo, Phoebus!

Pentru mine era de neînţeles cum într-o asemenea situaţie cineva s-ar fi putut gândi să îşi aprindă o ţigară şi chiar să o facă. Totuşi tu îţi aprinseseşi ţigara şi o fumai, iar în timp ce o fumai faţa ta continua să exprime un calm plin de ironie, iar vocea ta continua să fie ca de gheaţă; acum nimic nu îmi mai amintea de acea creatură vulnerabilă şi zguduită de delir din noaptea precedentă. Dimpotrivă, s-ar fi zis că a-ţi risca viaţa şi a-i face pe doi oameni care te iubeau să îşi rişte viaţa era un lucru neglijabil pentru tine şi poate chiar un lucru care îţi oferea o plăcere crudă şi secretă.

— Se întorc. S-au întors. Dă-mi repede un pix, vreau să notez numărul plăcuţei de înmatriculare.

Chiar se întorceau. Turând tare motorul, maşina albastră accelerase din nou şi înghiţea suta de metri pierdută. Abia dacă am avut timp să îi zăresc botul plin de răutate cu farurile albe şi silueta aproape umană, că imediat a ajuns lângă noi. Ne-a depăşit cu o rafală de vânt pentru a se poziţiona chiar în faţa noastră, pentru ca apoi să încetinească brusc.

— Vai, Hristoase! a gemut Phoebus, lansându-se spre stânga şi evitând la mustaţă coliziunea.

Acest lucru i-a enervat şi, efectuând acelaşi tip de depăşire, lăsând în urmă aceeaşi rafală de vânt, maşina albastră şi-a reluat locul în faţa noastră, obligându-l pe Phoebus să repete manevra periculoasă. Acest lucru ne-a depăşit aşteptările, această încercare de a-l obosi pe Phoebus, astfel încât să piardă controlul volanului şi să cadă în prăpastie, acest joc de-a şoarecele şi pisica. Ea fiind pisica şi noi şoarecele. Într-adevăr, avea mai mulţi cai-putere şi era mai solidă. Nu aluneca niciodată, ne ajungea când şi cum voia, ne tăia calea fără să îşi facă griji că se va răsturna. Şi iat-o efectuând cea de-a treia depăşire şi cea de-a treia încetinire, apoi cea de-a patra şi cea de-a cincea şi cea de-a şasea, iar pe noi în schimb iată-ne la cel de-al treilea derapaj, şi la cel de-al patrulea şi la cel de-al cincilea şi la cel de-al şaselea, la dreapta şi apoi la stânga, apoi la dreapta şi din nou înapoi la stânga, într-un zigzag care ne ducea negreşit spre marginea neantului, astfel încât mi s-a părut că acel drum a durat secole întregi şi nu câteva minute, mii de kilometri şi nu doar câteva zeci de metri, iar Phoebus părea din ce în ce mai tensionat, din ce în ce mai epuizat, cu faţa palidă care i se înverzise, în opoziţie totală cu tine, care îţi fumai

neperturbat ţigara şi care îi dădeai indicaţii, îl sfătuiai şi îl felicitai:

— Foarte bine, Phoebus, kalà. Atenţie, Phoebus, aşa. Grìgora, Phoebus, mai repede.

— Dacă ar apărea cineva! ţi-a răspuns Phoebus gâfâind.

Însă nu venea nimeni, nici măcar din sens opus, pe centura de asfalt nu eram decât noi şi maşina aceea albastră cu botul ei plin de răutate, cu farurile ei albe şi cu aerul acela uman. Spun „ea” pentru că tu i te adresai ei şi nu celor doi bărbaţi de la bord şi pentru că din acea zi moartea avea să ia chipul unei maşini pentru mine (oare şi pentru tine?). Nu conta ce tip de maşină, ce marcă, ce culoare, în acea zi era una albastră, însă altă dată avea să fie neagră, albă, kaki, roşie, maro, iar în cele din urmă avea să fie de culoarea verde-măr. Şi iat-o din nou, în timp ce zigzagul a fost întrerupt, conducându-ne spre prăpastie şi pregătindu-se de atacul final, ştiind că acel „pod peste neant” nu avea să mai dureze mult, că în curând, după curbă, terasamentul avea să se înalţe din nou, iar pereţii de stâncă aveau să reapară, că dacă aveam să ajungem acolo, aveam să supravieţuim. Dar oare aveam să ajungem acolo? Cu fiecare rostogolire de roată, maşina albastră se apropia de noi, laterala sa era aproape lipită de a noastră, iar eu, incapabilă să îmi opresc teama, mi-am îngropat degetele în umerii tăi, m-am aplecat spre Phoebus şi l-am implorat:

— Fugi, Phoebus, fugi, fă un ultim efort şi apoi încetineşte, încetineşte lângă terasament: astfel, dacă ne loveşte acolo, ciocnirea va fi mai puţin violentă, nu mai sunt decât două sute de metri.

Două sute, o sută, cincizeci, patruzeci, treizeci, douăzeci, iată terasamentul, iată-l, zece, cinci, trei, doi, unu... Ne-a lovit chiar la începutul terasamentului. Ne-a lovit din laterală, pe jumătate din aripa stângă, iar noi am tras spre dreapta, însă nu foarte mult deoarece Phoebus încetinise şi ţinuse bine de volan. A ţinut bine de el şi Renault-ul s-a rotit în acel vârtej care timp de câteva milenii ne-a înghiţit împreună cu certitudinea că nu avea să se mai oprească vreodată. Şi totuşi s-a oprit, aşa că ne-am privit uimiţi, nevenindu-ne să credem şi descoperind că eram teferi pe acel drum complet pustiu. Maşina albastră dispăruse şi, fluturând foaia pe care scriseseşi numărul de înmatriculare, ai spus:

— Acum chiar că ne vom distra în Heraklion.

* * *

Că nu aveam să ne distrăm în Heraklion, am înţeles imediat ce a reapărut maşina albă de poliţie, cu câţiva kilometri înainte de a intra în oraş. Se îndrepta spre direcţia opusă direcţiei noastre de mers, cu lentoarea prudentă a unora care căutau ceva sau pe cineva, şi când am văzut-o, ne-am simţit indignaţi: mergea să caute trei

oameni vii sau trei morţi aflaţi într-o prăpastie? Nu aveam nicio îndoială că pe noi ne căuta. După ce a trecut de noi, a făcut o întoarcere bruscă pentru a ne urmări până în oraş. Acolo li s-a alăturat o maşină roşie cu agenţi în civil. Controlul exercitat de ei luase proporţii alarmante. De exemplu, când ne-am oprit într-o tavernă ca să mâncăm, un agent a stat lângă uşă, un altul în spatele clădirii şi un altul la colţul străzii. Fusese o realizare în sine să te conving să rămâi calm şi să plecăm de la tavernă fără a-i băga în seamă, adică să te fac să îţi asumi rolul turistului aflat într-o vacanţă sentimentală; fără a mai avea calmul de dinainte, vânăt de furie, voiai să îi înfrunţi şi poate să îi baţi. Apoi, în timp ce Phoebus a sunat şi a anulat întâlnirile pe care ar fi trebuit să le ai în acea după-amiază, noi doi am mers la palatul din Knossos. Însă, pe rampa care mărginea situl arheologic, au reapărut mirosul de usturoi şi vocea batjocoritoare:

— Katálaves italiki? Înţelegi limba italiană?

Iar tu te-ai aprins din nou cu o furie plină de neliniște şi dornică de luptă, aşa că te-ai năpustit asupra celui mai malefic dintre ei, strigând:

— Servitor ce eşti, rupt în fund, laşule!

Numai intervenţia poliţiştilor în uniformă a împiedicat arestul tău. Ar fi fost mai bine să ne întoarcem imediat în Xania. Însă cum am fi putut să o facem fără să ne expunem încă o dată la riscul la care fuseserăm expuşi prima oară? Dacă aleseseră autostrada pentru a te

elimina, cu siguranţă aveau să încerce din nou după apus şi odată cu lăsarea întunericului. A izbucnit o ceartă. Eu am spus că ar fi fost înţelept să apelăm la poliţiştii în uniformă. La palatul din Knossos chiar ne ajutaseră, iar dacă i-am fi informat despre episodul din acea dimineaţă, ne-ar fi protejat; tu nu ai acceptat nici măcar să vorbim despre asta şi mi-ai strigat:

— Eu să fiu protejat de poliţie, eu?! Ime Panagoulis! Eu sunt Panagoulis!

În cele din urmă Phoebus a propus o stratagemă: să ne comportăm într-un mod care să îi determine să nu ne abandoneze nici măcar o secundă. Şi chiar aşa s-a comportat. A mers pe alei ascunse, a luat-o în direcţii de mers nepermise şi pe sensuri de mers interzise, pe scurt, s-a prefăcut că ne furişam pentru ca ei să ne piardă urma, iar asta i-a făcut atât de suspicioşi, încât maşina albă, cu poliţiştii în uniforme, ne-a însoţit de la Heraklion până în Xania. Am rămas acolo suficient cât să descoperim că plăcuţa de înmatriculare a maşinii albastre era falsă.

După aceea, plimbându-mă dintr-o parte într-alta prin grădina de lămâi şi de portocali, m-am tot gândit la acea plăcuţă falsă, iar din acea meditaţie s-au născut întrebări fără răspuns. Cine îi angajase pe cei doi din maşina albastră? Cine ordonase ca, în caz de succes, acea crimă să fie mascată într-un accident de maşină? Papadopoulos? Poate că da, însă lui îi convenea să te ţină în viaţă dacă dorea ca acea comedie a toleranţei să devină credibilă. Ioannidis? Poate că da, însă lui i-ar fi plăcut să te vadă împuşcat şi nu mort din întâmplare într-un Renault.

Teofilojannacos, Hazizikis, gaşca aceea care, temându-se de răzbunare, primise vestea proastă a eliberării tale cu înfiorare? Poate că da, însă mi se părea ciudat să fi jucat degeaba o carte atât de vicleană precum un fals accident de maşină. Atunci serviciile secrete sau cineva de la periferia regimului? Poate că da. Desigur că toţi erau suspecţi. Însă un lucru era cert: ordinul de a te elimina venise de sus, de la cineva care avea o poziţie de putere. Altfel nu îmi explicam de ce maşina albă de poliţie fusese trimisă la Heraklion înainte ca noi să plecăm din Xania şi nici de ce barca aceea de unde ne supraveghează cu telescopul rămăsese netulburată în fiecare noapte în port. Şi în orice caz, de ce te atacaseră în Creta şi nu la Atena? Oare motivul se datora avantajelor geografice sau chiar strategice sau faptului că planul cu Acropole fusese descoperit? Şi oare dacă fusese descoperit, era rezonabil ca o glumă atât de nebunească destinată să înflorească numai prin grădinile fanteziei tale să îi fi speriat atât de tare, încât să îţi dorească moartea? Nu ar fi fost mai simplu să împiedice planul, urmărindu-te şi păzind Acropole? Apoi, încetul cu încetul, am găsit răspunsul pe care îl căutam. Nu, planul cu Acropole nu avea legătură cu asta sau avea doar una parţială. Puterea nu se temea de cinci sute de grame de TNT sau de folosirea mai mult sau mai puţin spectaculoasă a acestora, ci se temea de personajul tău şi de haosul pe care acesta îl crea întotdeauna şi oriunde mergea. Nu stătuseşi liniştit nicio secundă din ziua în care plecaseşi de la Boyati. Declaraţii către presa naţională şi cea străină, interviuri, proteste, probleme juridice. Ba chiar contestaseşi amnistia, dovedind că decretul era ilegal întrucât era valabil şi pentru torţionari: cineva care nu a fost supus unor procese şi unor condamnări poate primi amnistia? Oare a le oferi amnistia nu însemna a admite că torturile negate de regim

chiar avuseseră loc? Ca să nu mai vorbim de scenele făcute în public, de gălăgia făcută prin telefon la ESA sau de popularitatea de care te bucurai. Nu se întâmpla niciodată să te plimbi neobservat pe drum, mereu se găsea cineva care îndrăznea să te oprească sau să te îmbrăţişeze. Şi, de parcă nu ar fi fost de ajuns, ziarele ne ofereau multă atenţie. Legătura noastră neaşteptată şi imprevizibilă a aprins un interes aproape morbid. Eram un cuplu de senzaţie, iar asta te făcea de două ori mai incomod. Dar mai presus de orice altceva era faptul că nu puteai fi controlat, faptul că nu puteai fi domesticit, faptul că erai creativ. Nu ar fi putut ghici niciodată ce aveai să faci peste un minut sau a doua zi şi oricine îşi punea asemenea întrebări devenea un Zakarakis care, în miez de noapte, se trezeşte strigând:

— Unde este? Ce face?

Aşa ceva în alte domenii sau activităţi poate că ar fi chiar distractiv sau plăcut, însă în politică sau, mai rău, într-o dictatură este ca o sentinţă nescrisă la moarte. Trebuia să părăseşti imediat Grecia.

— La ce meditezi?

Apăruseşi dintr-odată lângă mine şi mă priveai de parcă ai fi auzit fiecare cuvânt.

— Nu meditam, mă gândeam că...

— Înţeleg, te gândeai că mai devreme sau mai târziu cineva îmi va veni de hac. Dar care dintre ei, aceasta e problema?! Las-o baltă, e o problemă care nu contează. Eu voi fi mereu un ghimpe în coastă pentru oricine, în orice ţară, în orice regim. Iar cei care îmi vor face de petrecanie nu sunt cei la care te gândeşti tu.

— Alekos, eu mă gândeam că...

— ...că ar trebui să îmi scot planul cu Acropole din minte? Nu, este o idee grozavă, nu voi renunţa la ea. Cel mult, dacă nu voi găsi pe nimeni care să mă ajute, pot reduce planul, îl pot limita la o singură acţiune demonstrativă. Fără TNT, fără arme, fără ostatici, să păstrez doar sloganul Agonas dia tin elefteria – Agonas kata tis tirannias. Hm! Ar fi de ajuns patruzeci şi patru de saci şi... Nu ne-ar vedea nimeni în timpul nopţii.

— Ba ne-ar vedea, Alekos. Partenonul este iluminat de reflectoare noaptea.

— Hm, chiar aşa. Am putea să o facem în zori.

— Ar da totul jos înainte ca oraşul să se trezească.

— Atunci, în loc de saci vom folosi vopsea: dă-o dracului de marmură sacră. Nu ar trebui să luăm cu noi decât un spray cu vopsea.

— Ascultă-mă, Alekos. Trebuie să îţi scoţi această idee din cap. Trebuie să pleci din Grecia.

— Aha! Deci asta puneai la cale! Mai degrabă m-aş arunca în aer în faţa Partenonului.

— Pentru că niciun om viu nu poate vorbi aşa cum o face un mort?

— Exact.

— Te înşeli, Alekos. Morţii tac mereu. Uneori par să vorbească pentru că cei vii îi fac să vorbească. Morţii sunt inutili pentru că sunt uitaţi. Pe moment pare că nu este posibil ca ei să fie uitaţi şi că întotdeauna va fi aşa: însă după un timp, totuşi, lumea nici nu îşi mai aminteşte că ei s-au născut.

— Nu-i adevărat!

— Este adevărat, Alekos. Din păcate, este adevărat. Morţii depind întru totul de cei vii.

— Te înşeli!

— Nu, Alekos, nu. Morţii sunt cei care întotdeauna se înşală. Pentru că sunt morţi. Trebuie să trăieşti, Alekos. Să trăieşti! Şi pentru a trăi trebuie să pleci din Grecia.

— Du-te naibii!

Te-ai întors în casă şi te-ai închis în cămăruţă. Însă când te-ai întors, erai senin. Şi ai zis:

— Ştii ce zic eu? M-am plictisit de povestea asta cu Acropole. Nu mai vreau să aud cuvintele Acropole sau Partenon. Voi găsi altceva.

— Cu bucăţile de TNT?

— Ah, acelea...! Am scăpat de ele aseară, imediat ce ne-am întors din Creta. Le-am înapoiat celui care mi le-a procurat. I-am spus: „Poftim, distrează-te cu focurile astea de artificii, eu am lucruri mai importante de făcut.”

Capitolul trei

Vrăjită de uşurarea acelei renunţări şi convinsă că mi se datorase mie şi raţionamentelor mele, în acel moment nu m-am întrebat ce o determinase cu adevărat. Nici după aceea, cât ai mai fost în viaţă, nu m-am întrebat asta. Dar după câţiva ani, când fantoma ta a devenit un coşmar al memoriei mele, iar memoria mea a devenit un instrument de cercetare, astfel că recompunând mozaicul omului care ai fost tu, am încercat să te înţeleg prin intermediul morţii tale, iar amintirea acelei bruşte renunţări la planul cu Acropole a căpătat aroma unei descoperiri. Nu, nu

raţionamentele mele determinaseră schimbarea, ci un blestem care plana asupra ta. Iar acel blestem se născuse din incapacitatea ta de a termina lucrurile pe care le începeai sau de a transforma în realitate lucrurile la care visai. Vreau să spun că pe cât de încăpăţânat şi de greu de convins păreai, astfel că o idee se transforma într-o idee fixă, apoi într-o obsesie, pe atât de inconstant şi de nerăbdător erai în efortul de a o pune în practică. Aşa că, pentru o anumită perioadă, te dedicai trup şi suflet anumitor acţiuni, îngreunându-ţi existenţa, distrugând existenţa altora, ignorând obstacolele precum un tanc care izbeşte orice obiect sau suflet care îi iese în cale, iar apoi brusc făceai un fel de piruetă: renunţai la acea acţiune şi nu mai vorbeai despre ea. Numai în două situaţii încăpăţânarea ta a învins: în atentatul asupra lui Papadopoulos, care avea să îţi modeleze întreaga viaţă, şi în obţinerea documentelor care aveau să îţi aducă moartea. Adică la începutul şi la sfârşitul poveştii tale de erou. Li se întâmplă deseori poeţilor şi artiştilor. Li se întâmplă mai ales rebelilor solitari care ştiu că trebuie să moară în curând. De obicei, existenţa lor este ca un foc, cu o mie de aventuri neterminate, ca o avalanşă de seminţe aruncate în vânt sau plantate la întâmplare, fără a şti dacă planta va răsări, fără a aştepta să vadă dacă planta va înmuguri. Nu au nici timp şi nici chef, pentru că trebuie întotdeauna să alerge după lucruri noi, să o ia mereu de la capăt, iar şi iar, cu o inconsecvenţă care, dacă stai să te gândeşti bine, este de fapt o extraordinară consecvenţă. Şi totul deserveşte un scop, până şi ideile altora. De fapt, câteodată, ideea care înlocuia ideea dată deoparte nu era a ta, ci o auzeai de la alţii. Şi după ce o ascultai şi o respingeai, îngropând-o în adâncurile subconştientului tău:

— Nu vreau sfaturi, nu vreau păreri.

Cu toate acestea, dacă acolo jos, în străfundurile abisului, ideea atingea o coardă a fanteziei tale, revenea imediat la suprafaţă pentru ca tu să o reelaborezi şi să o faci să devină a ta. Exact aşa s-a întâmplat cu sugestia mea de a părăsi Grecia. Într-o noapte, dormeam liniştită lângă tine, iar tu m-ai trezit scuturându-mă şi mi-ai zis:

— Deschide ochii! Deschide-ţi ochii!

— Ce este? Ce se întâmplă?

— Mi-am dat seama!

— De ce ţi-ai dat seama?

— Trebuie să plec.

— Unde să pleci?

— În Italia, în Europa. Departe de Grecia.

— Aha!

— Nu eşti de acord, nu-i aşa? Să ştii că nu ai dreptate dacă nu eşti de acord. De acum aici nu o să mai primesc nimic, am mâinile legate. Mă supraveghează prea tare, iar oamenii se tem; dau înapoi. În străinătate va fi diferit: mă voi putea organiza, voi putea forma grupuri de acţiune.

Printre emigranţi, mă înţelegi? Europa este plină de ei. Apoi mă întorc în mod clandestin, de fapt mă duc şi mă întorc şi... Mâine solicit un paşaport. Papadopoulos nu va avea curajul să mă refuze.

— Dar Ioannidis?

— Ioannidis, da.

— Ce se întâmplă dacă Ioannidis îţi strică planul?

— În unele aspecte încă mai contează Papadopoulos.

* * *

Se ştie că tiraniile, fie de dreapta sau de stânga, din est sau din vest, de ieri, de azi sau de mâine, seamănă toate între ele. Sistemele opresive sunt identice, la fel şi arestările, interogatoriile, celulele de izolare sau temnicerii înguşti la minte şi răi, care le iau prizonierilor până şi pixul sau hârtia de scris; iar atunci când rebelul care a îndrăznit să nu se supună este eliberat din închisoare, persecuţiile sunt identice, la fel şi controlul, ameninţările sau tentativele de a-l elimina, dacă nu poate fi adus pe calea cea dreaptă. Însă un anume lucru uneşte tiraniile timpului nostru, un lucru care pare bizar la o primă vedere: refuzul lor de a-l lăsa să plece pe rebelul care solicită să plece în

altă ţară. De fapt, s-ar putea crede că, plecând într-o altă ţară, acesta le face un mare bine celor din regimul opresiv: „Plec, vă las calea liberă, nu vă mai deranjez.” Însă nu e aşa. Plecând, îi deranjează, le provoacă neplăcere. Pentru că dacă pleacă, dacă nu îi mai deranjează, cum se mai pot răzbuna ei pentru nesupunerea lui? Cum îl pot controla, cum îl pot chinui, cum îl pot pune înapoi la închisoare sau în lagăr sau la ospiciu? Şi mai ales, cum îl pot împiedica să se exprime sau mai degrabă să gândească? Pentru tiranii, rebelul aflat în exil este o problemă mai mare decât rebelul aflat la el acasă, pentru că în exil gândeşte, se exprimă şi acţionează, iar pentru a scăpa de el tiranii trebuie să se deranjeze să trimită un asasin care să îl omoare cu un pistol sau, să zicem, cu un târnăcop. Cu un pistol la Paris, ca pe fraţii Rosselli; cu un târnăcop în Mexico City, ca pe Troţki. O bătaie de cap, mai bine să îl ţii acasă şi să-l ucizi uşor, încetul cu încetul, cu închisoarea, cu ospiciul, cu lagărul, cu neputinţa, în timp ce lumea tace. „Paşaport, ce paşaport? Ah, da, sigur: tot ce trebuie să faceţi este să ne arătaţi certificatul de naştere, cel de bună conduită şi...”

Pentru a solicita un paşaport, trebuia să prezinţi mai întâi certificatul de naştere. Însă la Glyfada, unde era ţinut, ţi s-a răspuns că nu ţi-l puteau da pentru că pagina cu numele tău lipsea din registru. Fusese pierdută prin vreo coincidenţă banală sau fusese ruptă din ordinul lui Ioannidis? Registrul părea intact, iar paginile cu numele celorlalţi membri ai familiei tale erau acolo unde trebuia, însă cea cu numele tău, nu. Iar angajaţii se bâlbâiau confuzi. Cum ar fi putut să îţi răspundă dacă tu nu existai din punct de vedere legal? Răspunsul a fost primit de mama ta care, îmbrăcată ca o doamnă, cu pălărie şi

costum negru, cu geantă neagră, ciorapi negri şi ochelari negri, a mers să solicite certificatul de naştere:

— Nu te-ai născut.

— Ce spui?

— Ei zic că nu te-ai născut, că din registru nu rezultă acest lucru.

Iată un lucru la care nu te aşteptaseşi. Dintre toate jignirile pe care ar fi putut să ţi le aducă, dintre toate provocările, aceasta a fost cea mai rea, iar urletul tău a făcut ca geamurile să tremure:

— Nu m-am născut?! Eu, eu nu m-am născut?!

Dacă ţi-ar fi spus că erai mort, nu te-ai fi enervat aşa, dar să îţi spună că nu te născuseşi, că nu existaseşi!

— Puţini oameni din lume au demonstrat mai bine decât mine că s-au născut! ai ţipat cu lacrimile oprite în gât.

Aşa de bine te născuseşi încât au vrut să te împuşte şi cum poţi să împuşti pe cineva care nu s-a născut, pe cineva care nu există? Aveai să te duci chiar în acel moment la primărie şi să îi iei la pumni unul câte unul, de la primar până la ultimul poliţist, şi nu aveai să te opreşti până când nu aveau să cânte în cor „Te-ai născut, Alekos,

te-ai născut!” Mi-a luat mult să te conving că pe asta mizau ei, pe reacţia ta de furie. Era mai bine să te prefaci că fusese o greşeală şi să insişti. Aşa că, tot cu pălăria sa neagră, cu costumul negru şi cu geanta neagră, cu ciorapii negri şi ochelari negri, mama ta s-a întors ca să caute pagina dispărută. A mers acolo zi de zi şi de fiecare dată le-a strigat că te născuseşi, la naiba, ea o ştia prea bine, doar te ţinuse nouă luni în burta sa şi apoi te născuse. O ştiau şi ei, jegurile, hoţii, slujitorii dictaturii, aşa că hai cu certificatul! În loc să se simtă jigniţi, mulţi angajaţi empatizau cu ea şi îi spuneau să revină a doua zi. Însă a doua zi era la fel.

— Nu te-ai născut, chiar nu te-ai născut, spunea când se întorcea acasă.

Apoi se retrăgea în camera cu micul altar din interiorul dulapului şi se certa cu sfinţii de pe icoane. Îi acuza de egoism, de indiferenţă şi de laşitate, îi amenința că avea să le sufle lumânările, că avea să le închidă uşa dulapului, că avea să îi lase să mucegăiască în întuneric dacă nu aveau să împlinească minunea de a găsi pagina cu certificatul. Sfinţii însă rămâneau tăcuţi, surzi în faţa oricărui şantaj, a oricărei amenințări, iar pagina aceea rămânea de negăsit. Nu ai putut depune cererea pentru paşaport. Aşa că, într-o seară, ai întins o hartă mare pe masa de mâncat:

— Vino aici şi uită-te!

M-am apropiat bănuitoare.

— Ce este?

— Asta studiez de când ei susţin că nu m-am născut. Expatrierea clandestină.

— O, nu!

— Ba da! Ascultă-mă!

Mi-ai spus că erau două soluţii, o rută pe pământ şi una pe mare. Nici nu putea fi vorba de avioane. În teorie, ruta terestră îţi oferea posibilitatea de a evada într-una dintre cele patru ţări care se învecinau cu Grecia de la nord-est la nord-vest: Albania, Iugoslavia, Bulgaria sau Turcia. Însă Turcia trebuia eliminată a priori pentru că relaţiile proaste dintre guvernele de la Ankara şi de la Atena făcuseră ca graniţa să devină aproape imposibil de trecut. Bulgaria trebuia evitată din aceleaşi motive, iar Albania la fel, pentru că accepta cu dificultate intruşi; cel puţin trei greci care fugiseră în Albania după lovitura de stat ispăşeau pedepse grele în închisorile din Tirana pentru intrare ilegală în ţară.

— Aşadar, pe uscat, aş alege Iugoslavia. Zic că aş alege-o pentru că nu mi-ar fi greu să trec graniţa la Evzoni şi nici să obţin azil politic. Dar problema nu ar fi să trec graniţa, ci să ajung la Evzoni. Din Atena sunt cel puţin şase ore cu maşina sau cu trenul. Ei ar avea tot acest timp la dispoziţie să mă urmărească şi să mă prindă, poate şi să îmi tragă un glonţ în cap. Aşa că prefer calea maritimă.

Te-ai aplecat din nou deasupra hărţii.

— Ipoteza numărul unu din cadrul soluţiei maritime: golful Vouliagmeni. Vouliagmeni prezintă două avantaje: acela de a fi la o jumătate de oră de Glyfada şi acela de a fi un mic port de unde se poate ajunge rapid în larg. Însă în această perioadă a anului nu sunt multe iahturi care ancorează acolo, iar iahtul tău ar putea stârni curiozitatea unora.

— Iahtul meu?! Care iaht?!

— Cel de care vei face rost. Un iaht străin cu patru sau cinci oameni bogaţi şi lipsiţi de griji, dispuşi să facă o croazieră pe Marea Egee.

— Şi unde să găsesc eu un iaht cu patru sau cinci oameni bogaţi şi lipsiţi de griji, dispuşi să facă o croazieră pe Marea Egee?

— Presupun că în Italia. Ce ştiu eu, nu mă întrerupe. Ipoteza numărul doi: Pireu. Este foarte supravegheat, fiecare barcă este supusă unui control strict al poliţiei şi al vămii. Pe de altă parte, are avantajul de a fi un port aglomerat, unde aş sări mai puţin în ochi. Da, dacă aş putea alege, aş alege Pireul. Oricum, indiferent dacă voi alege să mă îmbarc la Pireu sau la Vouliagmeni, problemele vor începe odată cu ridicarea ancorei pentru că va trebui să comunicăm căpităniei portului locaţia spre care ne îndreptăm. Vom spune că mergem în Creta şi vom coborî spre sud de-a lungul coastei Peloponez. Când vom

ajunge lângă Kythira, în loc să o luăm spre Creta, o vom lua la dreapta.

— Alekos...

— Vom trece pe lângă Kythira, insula din sudul extrem al Peloponezului, şi vom intra imediat în apele extrateritoriale din Marea Ionică. Dacă vom fi norocoşi, garda de coastă nu va ajunge la timp ca să ne oprească. Apoi vom debarca la Brindisi sau în Taranto. Desigur, cea mai scurtă cale ar fi prin Corint şi Patras, însă am risca prea mult: acesta este traseul pacheboturilor.

— Alekos...

— De la Pireu la Kythira sau de la Vouliagmeni la Kythira faci de obicei o zi şi o noapte. Prea mult. Este de la sine înţeles că trebuie să scurtăm cât mai mult durata călătoriei. Deci va trebui să alegi un iaht foarte rapid.

— Alekos...

— Vreau să ridicăm ancora într-o săptămână.

— Într-o săptămână?!

— Să zicem zece zile. E aproape octombrie, iar o croazieră la începutul lunii octombrie încă ar mai fi credibilă.

— Alekos! Fii rezonabil, Alekos! Un iaht nu este ca un taxi pe care îl chemi cu un fluierat, iar să găseşti patru sau cinci persoane gata să improvizeze o croazieră falsă pentru a te duce de aici nu e uşor.

— De fapt, este foarte simplu. O să le găseşti. Pentru că dacă nu le găseşti, o să fiu obligat să trec graniţa cu Iugoslavia şi încasez acel glonţ în cap înainte de Evzoni.

Nici măcar nu bănuiai că îmi cereai un lucru imposibil. Sau bănuiai, dar nu ai ţinut cont de asta. Astfel că a fost zadarnic să îţi repet că o astfel de evadare necesita cel puţin o lună de pregătire. Ca să o organizez în zece zile, ar fi trebuit să am lampa lui Aladin. Ca întotdeauna, te-ai lăsat fascinat de acel vis şi un optimism de neclintit te-a făcut să devii orb în faţa obstacolelor şi surd în faţa apelului la raţiune; orice argument aş fi adus împotriva acestui proiect era anulat de strigătul tău îndurerat: „Tu nu mă iubeşti!” Voiai să pleci de îndată ce aveam să stabilim toate detaliile, aşa că nu te gândeai decât la ele. Cu aceeaşi fervoare cu care măsuraseşi distanţa dintre propilee şi Erechtheion, dintre Erechtheion şi Partenon, dintre Partenon şi propilee, sau cu care număraseşi numărul de litere necesare pentru a compune sloganul, la fel lucrai acum la trasee, vânturi şi furtuni de toamnă, la obiceiurile gărzii de coastă, la regulamentele porturilor, la tehnica de percheziţionare a bărcilor şi la kilometrajul apelor teritoriale şi extrateritoriale. Cu aceeaşi tenacitate cu care mă duseseşi mai demult pe Acropole, acum mă duceai la Pireu.

— Da, m-am decis să aleg Pireul.

Nu trecea nicio seară fără ca noi să nu mergem să cinăm în vreuna dintre tavernele din apropierea portului în care sunt ancorate iahturile, iar acolo, pretinzând că admirai reflexia lunii în apă, studiai, făceai adnotări, concepeai noi trucuri şi mă anunţai de noi blestemăţii.

— Să presupunem că acela ar fi iahtul. Cine m-ar vedea dacă m-aş urca la bord pe întuneric? Urmăreşte grupul acela care vine cu taxiul, taxiul poate ajunge lângă chei, de la taxi la pasarelă or fi vreo trei metri; un salt şi, printre ceilalţi, mă urc la bord şi iau locul unui marinar. Da, îmi tai mustaţa şi mă deghizez în marinar. În zori, ridicăm ancora şi pornim.

Sau:

— Două zile de oprire la Atena vor fi de ajuns, însă tu va trebui să cobori pe uscat cât mai puţin posibil, ai putea să fii recunoscută. Vei purta o perucă neagră şi vei avea un paşaport fals. Cere cu împrumut un paşaport de la o prietenă care seamănă puţin cu tine. Ceilalţi nu, mai bine să vină cu documente adevărate. Dar să ai grijă să se comporte ca nişte turişti adevăraţi, să fie dezinvolţi. Şi să nu mă suni, să nu mă contactezi. Tot ce trebuie să ştiu este numele iahtului şi data sosirii. Mă ocup eu de restul. Ca să îmi comunici numele, îmi vei trimite o carte poştală semnată Giuseppe. Îmi vei scrie veştile sub timbrul poştal.

— Sub timbrul poştal?!

— Sigur că da, este un sistem foarte simplu, eu l-am inventat. Se scrie în pătrăţelul care corespunde dimensiunii timbrului, apoi se lipeşte timbrul şi se trimite cartea poştală. Cine o primeşte nu trebuie decât să o ude, să scoată timbrul şi să citească ce e scris în pătrăţel.

Eu te ascultam resemnată, sperând disperată că între timp avea să apară pagina dispărută din registru pentru a dovedi că te născuseşi şi să îţi iasă din minte acel plan. Cu asemenea speranţe m-am trezit aruncând ocheade spre altarul din dulap, adăugând rugăminţile mele rugăminţilor mamei tale, care continua să invoce minunea, târâindu-şi paşii printre mormăieli şi ameninţări. Însă acum avea o strategie nouă. De fapt, de când aflase despre expatrierea ilegală, nu li se mai adresa tuturor sfinţilor. Sfântul Gheorghe fusese înlăturat, fiind protectorul armatei şi, prin urmare, fiind bănuit că avea legături cu Junta; Sfântul Ilie, protectorul alpiniştilor şi, prin urmare, bănuit că avea să favorizeze expatrierea prin Iugoslavia, fusese îndepărtat şi el; fusese eliminat şi Sfântul Nicolae, protectorul navigatorilor, care, prin urmare, era bănuit că avea să favorizeze evadarea cu iahtul; rugăciunile şi lumânările sale se concentrau doar pe Sfântul Fanurie. Sfântul Fanurie era protectorul oamenilor pierduţi, deci şi al lucrurilor pierdute. Şi chiar într-o vineri, în ultima zi a ultimatumului tău, Sfântul Fanurie a făcut minunea.

Îmi făceam bagajele pentru a merge la Roma, când un ţipăt de bucurie a zguduit casa:

— Ghenitica! Ghenitica!

M-am grăbit să ies şi te-am văzut fluturând o foaie cu numele tău:

— M-am născut! M-am născut!

Imediat mi-am desfăcut valizele, iar plecarea mea a fost anulată. Acum solicitarea unui paşaport îşi putea urma cursul şi avea sens să sperăm că aveai să îl obţii. E inutil să menţionez că pagina nu fusese găsită din întâmplare, ci pentru că Papadopoulos îngăduise eliberarea documentului; acum însă era necesar să vedem cât timp avea să îi ia pentru a se impune în faţa lui Ioannidis. Tu ai spus că Ioannidis avea să facă orice pentru a preveni plecarea ta din ţară. Şi nu te-ai înşelat. Am observat imediat că după ce primiserăm acea bucată de hârtie, gradul de supraveghere din jurul casei a crescut. Încă doi poliţişti la colţurile străzii, încă trei pe strada adiacentă, iar în spatele ferestrelor unui apartament din apropiere se afla întotdeauna cineva care te spiona. De asemenea, am aflat că un ofiţer ESA îi avertizase pe mulţi să nu se mai vadă cu tine. Şi este de la sine înţeles că nici nu ar fi fost nevoie să facă asta; când ne-am întors din Creta, în jurul tău apăruse un fel de gol. Deja cei care veneau să te viziteze puteau fi număraţi pe degete, la fel şi cei care te invitau la cină sau acasă la ei. Până şi pretendentele tale cele mai asidue se ţineau de acum la depărtare, la fel şi prietenii sau mitomanele care obişnuiau să folosească mii de pretexte pentru a se apropia de tine, de tipul „aş vrea, dar nu pot, am familie, mă înţelegi.”

* * *

— Trebuie să mergem să vedem dacă este gata. Ai sunat ca să întrebi dacă este gata? Întreabă din nou dacă este gata.

La fel ca un ţăran care invocă ploaia pe câmpurile arse de soare şi cu fiecare pală de vânt scanează cerul în căutarea unui nor care să anunţe sfârşitul secetei, aşa aşteptai şi tu momentul în care oficiul pentru paşapoarte avea să îţi spună:

— Poftim, călătorie plăcută!

Şi eu mă simţeam la fel, însă starea mea era agravată de dorinţa de a mă întoarce în lumea mea, de a mă întoarce la viaţa mea, la slujba mea, tânjind după momentul în care avionul avea să decoleze de pe pista din Atena şi avea să mă smulgă din acel bombardament de suferinţă, de emoţii violente, de palpitaţii continue, drame alternate doar de apatie. Apatia soldaţilor care nu ştiu ce să facă cu timpul între două bătălii şi care sunt incapabili să umple acele momente de pace, care stau şi se plictisesc, nostalgici după focurile de tun. Deja totul mi se părea îngrozitor: atmosfera acelui oraş levantin care îmi amintea de Tel Aviv sau de Beirut, care nu mai era occidental, dar care nu devenise încă oriental, cu clădirile sale mizerabile şi stupid de moderne, cu dealurile sale lipsite de verdeaţă, cu pietrele şi cu cioturile de copaci carbonizaţi din neglijenţă şi din ignoranţă, cu obiceiurile sale turceşti, cu cafeaua servită în ceşcuţe ca de păpuşi, cu care te făceau să înghiţi până şi ultima gură de cafea mâloasă, cu siesta de

după-amiază, care paraliza pe toată lumea într-o lene aproape cataleptică până la şase seara, şi, în sfârşit, cu acea delăsare şi cu acea resemnare cu care majoritatea oamenilor îndurau tirania. De acord, era aceeaşi delăsare ca întotdeauna, aceeaşi resemnare, aceeaşi pe care o adoptăm cu toţii la nevoie – „Aş vrea, dar nu pot, am familie, mă înţelegi...” – şi care totuşi te scoate din minţi atunci când o vezi atât de palpabilă la alţii. Apoi dezolarea acelei case din care doar grădina de portocali şi lămâi era frumoasă, în care tu nu voiai să mergi din cauza tipului care ne spiona de la fereastră, aşa că eram mereu închişi în acele camere urâte, unde uşile cu geamuri anulau însuşi conceptul de intimitate, unde fiecare cameră avea cel puţin două uşi, iar unele aveau chiar trei: prin acele geamuri simţeam mereu doi ochi care ne fixau barbari şi plini de ură, materni. Şi apăruseră mici lucruri care mă enervau: după ce dispare farmecul acela de la începutul unei noi iubiri, iar adaptabilitatea dispare, realizezi că nu poţi suporta lucruri precum duhoarea coteţului în cămara din bucătărie, găinile care ziua te asurzesc cu cotcodăceala lor, cocoşul care la răsăritul soarelui îţi sparge timpanele cu al său cucurigu. Uram acel cocoş al cărui străbunic împăiat şedea triumfal în sala de mese cu ochii de sticlă şi cu creasta din ceară. Faptul că trebuia să îl privesc mă ajuta să îţi tot repet:

— Trebuie să mergem să vedem dacă e gata. Ai sunat ca să întrebi dacă este gata? Întreabă din nou dacă este gata.

Sperând că asta avea să grăbească lucrurile şi mizând pe faptul că telefonul tău era ascultat, mă ocupam de mici trucuri, cum ar fi să sun la New York şi să mă prefac că un grup de universităţi americane te invitaseră să ţii o serie

de conferinţe. Un prieten cu care mă pusesem de acord juca rolul agentului literar însărcinat cu solicitarea plecării tale, iar când nu îl sunam, mă suna el şi protesta deoarece se apropia data şi trebuiau tipărite afişele, trebuiau trimise invitaţiile, trebuiau anunţate ziarele, trebuiau liniştite facultăţile, precum şi primarii oraşelor care aveau să ofere un prânz în cinstea ta. Când nu era vorba de o serie de conferinţe, era vorba despre o diplomă onorifică, pe care în infinita ta modestie ezitai să o accepţi şi pe care apoi o acceptai, însă cum puteai rezolva problema paşaportului? Îi răspundeam oftând că nu aveai paşaport, că încă nu îl primiseşi, iar apoi telefonau alte voci furioase din Chicago, din Boston, sau din Philadelphia, prezentându-se ca rectori, angajaţi ai primăriilor, reprezentanţi ai partidului democrat sau republican sau alţi prieteni care nu mai puteau de indignare. Pe scurt, spuneau că autorităţile elene creau probleme culturii americane, că amânarea prelegerilor era deja un lucru grav şi că deja era insultător, absenţa ta fortuită de la ceremonia de acordare a diplomei de onoare fiind ruşinoasă, că numai în Rusia se mai întâmplau astfel de atrocităţi; dacă paşaportul nu avea să îţi fie eliberat la timp, senatorii aveau să provoace un scandal internaţional. Nu menţiona niciodată despre care senatori, despre ce universitate sau despre ce diplomă era vorba, de teamă că serviciile secrete aveau să verifice: însă toată povestea a devenit din ce în ce mai mult credibilă şi peste doi ani aveam să aflăm că îi influenţase decizia lui Papadopoulos.

— Problema cu senatorii americani a dat mari bătăi de cap consilierilor săi, avea să îţi spună un ofiţer de la serviciile secrete.

E de la sine înţeles că trucurile mele nu te amuzau deloc, ba chiar te împingeau într-o stare de disperare acută, şi cu cât sunam mai mult, cu atât te înfuriai mai tare, te blestemai spunând că renunţarea la planul cu iahtul fusese o prostie, că nu aveai să mai aştepţi paşaportul, că dacă aveai să îl primeşti, aveai să îl respingi şi să evadezi prin Iugoslavia, că dacă aveai să primeşti un glonţ în cap, cu atât mai bine. Cea mai gravă criză a avut loc în noaptea în care ai anunţat că până la prânz aveai să iei un tren spre Evzoni, iar atunci mama ta s-a închinat şi a făcut un armistiţiu cu sfinţii care fuseseră puşi deoparte în detrimentul Sfântului Fanurie. A aprins lumânări pentru toţi, promiţând devotament etern faţă de toţi, jurându-le că, dacă aveau să îţi dea paşaportul, nu i-ar mai fi certat. Şi unul dintre ei, emoţionat, i-a făcut pe plac. În zori, am fost treziţi de un zgomot de paşi pe coridor: era ea, îţi împacheta valiza. Am întrebat-o de ce şi răspunsul ei a fost unul hotărât: Sfântul Cristofor, protectorul călătorilor, îi apăruse în vis. Avea o coroană de stele pe cap şi o sabie de foc în mână, iar sutana îi strălucea cu atâta vioiciune, încât doar gândindu-se la asta o ardeau ochii. Ridicându-şi sabia de foc, Sfântul Cristofor îi zâmbise şi apoi o anunţase că paşaportul era gata. Aveai să îl poţi ridica atunci când oficiul avea să se deschidă şi aveai să părăseşti ţara înainte de apusul soarelui. Noi am ridicat din umeri. Dacă Sfântul Fanurie o ajutase cu certificatul de naştere, de ce ar fi trebuit ca Sfântul Cristofor să se lase mai prejos?

— Să mergem.

Am mers, iar paşaportul chiar era acolo. Şi în timp ce l-ai apucat cu degetele lacome, singurul lucru pe care l-ai spus a fost:

— Cât este ceasul?

— E nouă jumate.

— Când pleacă un avion spre Roma?

— La ora două după-amiaza.

— Te duci tu să cumperi bilete?

— Da. Doar dus?

— Nu, dus-întors.

M-am simţit uşoară ca o pasăre gata să îşi ia zborul prin văzduh şi am uitat de toate lucrurile urâte. De toate stările de rău, de toate grijile. Ziua de mâine avea culorile curcubeului. Am zâmbit în timp ce alergam sub acel curcubeu, iar oamenii se întorceau şi mă priveau uimiţi, însă imediat ce am avut biletul în mână, toate acestea au dispărut. Era un bilet simplu, un cartonaş dreptunghiular cu numele companiei, şi totuşi atingerea lui îmi provoca un disconfort misterios; aceeaşi nelinişte greu de definit din ziua în care aterizasem la Atena ca să te întâlnesc. De ce? Oare din cauza culorii sale? Avea culoare verde-măr, acelaşi verde-măr precum cutiile de tutun Golden Virginia. Am încercat să nu mă mai gândesc la asta, am sărit într-un taxi spunându-mi că dacă locuiai cu oameni superstiţioşi, învăţai să devii superstiţios. Taxiul se îndrepta repede spre

strada Vouliagmenis şi pentru câteva minute am fost din nou fericită. Apoi am ajuns pe strada Vouliagmenis, în faţa garajului pe care scria Texaco, cu trapa neagră care cobora în întuneric, iar acel disconfort misterios a reapărut. Acea anxietate greu de definit. Şi de ce îmi era atât de cald? Era posibil să fie atât de cald în octombrie? Poate că aveam febră, eram obosită. Criza din noaptea în care ameninţaseşi că aveai să mergi la Evzoni, trezirea matinală impusă de Sfântul Cristofor, primirea neaşteptată a paşaportului, plecarea bruscă; ca de obicei, erau prea multe emoţii laolaltă. Şi punând acel diagnostic, am oprit toate acele întrebări, am intrat acasă şi ţi-am întins biletul:

— Iată-l!

* * *

— Nu vor să ne lase să plecăm.

Vocea ta devenise un şuierat plin de indignare.

— De ce spui asta?

— Pentru că simt miros de usturoi. În jurul nostru trebuie să fie cel puţin douăzeci de poliţişti.

M-am uitat în jur, însă nu am văzut nimic care să justifice afirmaţia ta. Sala de aşteptare a aeroportului arăta la fel ca întotdeauna, cu călători care dormeau întinşi pe fotolii, cu copii alergând dintr-o parte într-alta, deranjând lumea, cu grupuri de turişti care cumpărau suveniruri şi nu era nimeni care să mă ducă cu gândul la un poliţist în civil. Cu sau fără mirosul de usturoi, poliţiştii în civil aveau ceva aparte, ceva care nu i-ar scăpa niciodată unui ochi antrenat. Ceva care era concentrat în acele chipuri obtuze, dar şi viclene, şi în acei ochi goi, şi totuşi atenţi. Vreau să spun că simţi cum acei ochi te urmăresc dacă te întorci cu spatele, de parcă ar fi nişte mâini care te apasă pe ceafă. Dar dacă te întorci şi le cauţi privirea, vezi cum aceasta alunecă distrasă în mod prefăcut, revenind apoi precaută, trecând peste tine cu indiferenţă, de parcă ai fi un obiect neglijabil sau un obstacol în calea privirii lor, însă există întotdeauna un moment în care renunţă la acel teatru şi te privesc cu aroganţa prostească şi răutăcioasă a celor care au bastonul în mână, a celor care cred că au putere pentru că îi slujesc pe cei de la putere.

— Nu îi văd, Alekos.

— Încă nu ai învăţat să îi recunoşti? Acela e un poliţist în civil. Şi acela. Şi acela. Şi acela.

— Cum ai dedus asta?

— După pantofi. Cu toţii poartă pantofi cu şireturi. Inclusiv acel tânăr în blugi albaştri.

I-am analizat pe toţi cei pe care mi i-ai arătat. Aveau un aer inofensiv şi nepăsător, ca nişte oameni care îşi vedeau de treaba lor, şi cu toţii aveau pantofi cu şireturi.

— Ai dreptate, dar nu înţeleg cum ar putea să ne împiedice să plecăm. Am trecut deja de controlul paşapoartelor şi avem biletele de îmbarcare. Dacă ar fi vrut să ne oprească, ar fi făcut asta mai devreme.

— Mai devreme erau şi jurnaliştii.

Şi acest lucru era adevărat. Vestea plecării tale ajunsese imediat la ziare şi, până şi în timpul controlului paşapoartelor, am fost protejaţi de reporterii care ne-au fotografiat, ne-au pus întrebări şi au înregistrat fiecare detaliu. Dacă ne-ar fi oprit mai devreme, în faţa unor asemenea martori s-ar fi făcut multă publicitate.

— Da, dar tot nu înţeleg cum ar putea să ne oprească, Alekos.

— O să înţelegi foarte curând.

Şi, în timp ce spuneai asta, difuzorul a anunţat că zborul către Roma era pregătit, pasagerii erau rugaţi să se prezinte la poarta doi. Ne-am îndreptat într-acolo. Apoi ne-am aşezat la rând. Eram pe punctul de a trece prin poarta doi. Am arătat cărţile de îmbarcare. O stewardesă înspăimântată ne-a împins înapoi.

— Nu, voi nu.

— Noi nu? De ce nu?

— Înapoi.

— Înapoi? De ce înapoi?

Şi i-am întins din nou cărţile de îmbarcare. Într-o clipită, băieţii cu şireturi au apărut cu mâinile în buzunare, cu buzele strânse şi ne-au încercuit; surzi la protestele mele.

— Deja am efectuat formalităţile! Documentele noastre sunt în ordine!

Tăcere.

— Este dreptul nostru să urcăm în avion!

Tăcere.

— Este dreptul nostru să ştim motivele acestei excluderi!

Tăcere.

— Eu sunt cetăţean străin. Dacă vom pierde avionul, voi informa ambasada şi guvernul meu!

Tăcere. Atunci s-a auzit vocea ta, care şuiera de indignare.

— Nu te certa cu ei. Nu te certa niciodată cu oameni de rahat. Den sizitàs. Den sizitàs me skatà.

Un poliţist şi-a scos mâna din buzunar şi a dat să sară la tine.

— Fii atent, Alekos!

Însă tu nu aveai nevoie de atenţionarea mea. Un control extraordinar te-a făcut să devii rigid şi apoi te-a cuprins un calm asemănător cu cel care ne salvase pe drumul spre Heraklion, în timp ce eram loviţi de maşina albastră.

— Ce trebuie să facem, Alekos?

— Nu avem ce face decât să aşteptăm şi să vedem cine va câştiga: Ioannidis sau Papadopoulos.

Între timp, stewardesa înspăimântată a continuat să adune cărţile pentru îmbarcare ale celorlalţi pasageri, care defilau prin faţa noastră dezinteresaţi sau neutri. „Aş vrea, dar nu pot, am familie, mă înţelegi.” În cinci minute nu mai rămăseserăm decât noi, închişi în interiorul acelui cerc de pantofi cu şireturi.

Cinci minute, zece, cincisprezece, douăzeci. Şi în fiecare minut era ca un cuţit în inimă, la fel ca tortura lui Tantal, care îşi întinde gura spre apa din cascadă, mort de sete, însă apa dispare tocmai când este pe punctul de a lua o înghiţitură. Avionul era acolo, la câţiva metri distanţă, era aproape în faţa porţii cu numărul doi, foarte vizibil dincolo de fereastră, avea uşa încă deschisă şi scara încă pregătită. Ar fi fost suficient să trecem de acel prag şi să străbatem acei câţiva metri pentru a urca la bord şi pentru a fi în siguranţă. Însă „nu, voi nu”. A trecut un angajat al companiei aeriene. L-am oprit, l-am întrebat dacă comandantul ţinuse scara pregătită şi uşa deschisă pentru a ne aştepta. El ne-a răspuns în şoaptă că da, dar cât timp ar fi putut să o mai facă? L-am întrebat dacă interdicţia de a ne lăsa să ne îmbarcăm era definitivă. El a răspuns tot în şoaptă că nu, se dădeau telefoane, că se certau între ei, apoi surprins de propria îndrăzneală, s-a îndepărtat. Douăzeci de minute, douăzeci şi cinci, treizeci. Funcţionarul a apărut din nou.

— Fiţi pregătiţi. Acum vorbesc cu preşedinţia republicii. Dacă cei de acolo ne autorizează, vă vom îmbarca imediat şi ne vom opune altor ordine.

— Altor ordine?

— Deja am primit trei... Un moment!

Walkie-talkie-ul său clipea. L-am văzut ducându-l la ureche, dând din cap, mergând spre poliţişti, certându-se cu ei pe un ton de tipul „şi ce mă priveşte pe mine”, apoi

revenind la noi, vânăt de furie, luându-ne cărţile de îmbarcare şi şoptind:

— Rapid! Haideţi!

Şi, aproape fără să ne dăm seama, ne-am trezit în avion şi am privit stewardesa cum închidea uşa.

— Am reuşit, Alekos!

— Poate.

— De ce poate?

— Pentru că încă nu au pornit motoarele.

Chiar nu le porniseră şi nici nu le-au pornit. De ce? În timp ce aşteptam întrebându-ne ce avea să urmeze, timpul a început din nou să se scurgă încet. Cinci minute, zece. Zece minute, cincisprezece. Cincisprezece minute, douăzeci. Douăzeci de minute, douăzeci şi cinci. Aerul condiţionat nu funcţiona, iar oamenii au urlat:

— Gata, ajunge! Să vă fie ruşine!

Douăzeci şi cinci de minute, treizeci. Treizeci de minute, treizeci şi cinci. Treizeci şi cinci de minute, patruzeci. Sosise un nou ordin? Cu siguranţă. De la fereastră am

văzut doi poliţişti care intenţionau să se certe cu funcţionarul care ne urcase la bord cu atâta grabă, iar el şi-a întins braţele dezolat. Ţi-am strâns mâna. Era atât de transpirată, încât a alunecat într-a mea de parcă ar fi fost unsă. Tot corpul îţi era lac de sudoare. Picături mari ţi se prelingeau pe frunte, pe tâmple, pe bărbie şi îţi îmbibau cămaşa, răspândind pete mari de umezeală pe sacou. Oare de la căldură sau din cauza tensiunii mascate de controlul tău aparent? Nici nu reuşeai să vorbeşti.

— O să vezi că acum va pleca, Alekos.

— Aham!

— Nu vor îndrăzni să ne dea jos.

— Aham!

— Ar fi un scandal foarte mare.

— Aham!

Deodată, cu un huruit glorios, motoarele au început să sune, iar avionul să se mişte, alunecând uşor, ajungând pe pista unde s-a oprit, fremătând cu un tremur care tot creştea. Şi a crescut şi a crescut, transformându-se într-un tunet. Şi apoi, ca un fulger, a început să gonească şi s-a ridicat, aruncându-se în acea mare de cer albastru. Imediat după aceea, Atena s-a transformat într-un peisaj

cu case mici şi cu copaci mici precum nişte ace cu gămălie, apoi a devenit o pată gri şi apoi amintirea unei nopţi de august cu parfumul său de iasomie. Ai inspirat adânc şi ai spus pe un ton sumbru:

— Odată am regulat un general.

— Poftim? m-am bâlbâit eu.

— Şi nu îmi pare rău. Îmi pare rău că nu i-am spus-o niciodată lui Ioannidis.

Apoi te-ai prăbuşit închizând ochii.

Când i-ai redeschis, zburam peste Golful Corint. Ai înălţat paharul de şampanie pe care ţi-l adusese stewardesa şi ai spus:

— „Am câştigat o viaţă,/ un bilet spre moarte,/ şi continui să călătoresc./ Au fost momente în care/ am crezut că ajunsesem/ la finalul călătoriei./ M-am înşelat./ Au fost doar nişte evenimente neprevăzute/ în călătoria mea.”

— Pare a fi o poezie, am spus eu.

— Chiar este. Este o poezie mai veche, scrisă acum doi ani la Boyati, când a ajuns la termen sentinţa de împuşcare. Acest termen a durat trei ani.

— Dar este o poezie tristă!

— Orice prelungire este tristă atunci când ştii că este doar o prelungire.

Au apărut două avioane de luptă negre şi tulburătoare precum două insecte. Aproximativ un minut au rămas alături de avionul nostru, păstrând aceeaşi altitudine şi aceeaşi viteză, de parcă ar fi fost acolo ca să ne escorteze, apoi au luat-o la stânga, lăsând în urmă două fâşii de fum alb, aproape ca două semne de întrebare gigantice, după care s-au întors. Însă acum tensiunea dispăruse şi, ameţit de şampanie, uitând de acea poezie tristă, te-ai regăsit. Rezistenţă armată în munţi, atacuri asupra cazărmilor, posturi de radio care să incite oamenii la revoltă. Erau o mie de proiecte pe care le-ai fi putut implementa din Europa. Nu am putut să te fac să te linişteşti. Totuşi, la un moment dat, am început să aud doar sunetul frumos al vocii tale, iar în mintea mea cuvântul prelungire, prelungire, prelungire a înlocuit ceea ce spuneai: am înţeles acel disconfort misterios, acea anxietate greu de definit care mă cuprinsese atunci când am văzut biletul de culoarea verde-măr. Nimic nu avea să se schimbe în Italia sau în Europa. Nu aveai să suferi mai puţin, nu aveai să rişti mai puţin. O spuseseşi foarte clar în acea după-amiază, după călătoria în Creta:

— Voi fi mereu un ghimpe în coastă pentru oricine, în orice ţară, în orice regim.

Pe scurt, oriunde aveai să mergi, aveai să rămâi planta unică care exista ca să aducă haos în pădure şi care, prin urmare, trebuia eradicată, extirpată. Aici sau acolo tot te-ar fi eliminat până la urmă. Şi nu pentru ceea ce voiai să faci – rezistenţă armată în munţi, atacuri asupra cazărmilor, posturi de radio care să incite oamenii la revoltă –, ci pentru ceea ce erai, pentru unicitatea ta, pentru că erai un poet rebel, liber de orice reţinere, de orice schemă, de orice tabu, care nu credea nici măcar în conceptul de legal sau ilegal, pentru faptul că erai un erou singuratic şi fără seamăn, care se agăţase de himerele visului şi ale imaginaţiei. Poetul rebel, eroul singuratic, este un individ fără adepţi. Nu atrage mase pe străzi, nu provoacă revoluţii. Însă le pregăteşte. Chiar dacă nu realizează nimic imediat sau palpabil, chiar dacă se exprimă prin acte de bravadă sau prin acte de nebunie, chiar dacă este respins şi jignit, el mişcă apele unui iaz care nu se învolburează, sparge digurile unui conformism care înfrânează şi deranjează puterea care asupreşte. De fapt, orice ar spune sau ar realiza, chiar şi o propoziţie întreruptă sau o acţiune eşuată se transformă într-o sămânţă destinată să înflorească, într-un parfum care rămâne în aer, într-un exemplu pentru celelalte plante din pădure, pentru noi, cei care nu avem curajul sau clarviziunea sau geniul său. Şi tot iazul o ştie, ştie şi puterea că el e adevăratul duşman, adevăratul pericol care trebuie înlăturat. Ştie şi că nu poate fi înlocuit sau copiat; istoria lumii ne-a oferit dovezi clare că atunci când moare un lider, poţi inventa un altul, atunci când moare un om de acţiune, poţi găsi un altul. Însă când moare un poet, când un erou este ucis, apare un gol insurmontabil şi trebuie să aştepţi ca zeii să îl învie. Cine ştie unde, cine ştie când.

Dar atunci plecarea din Grecia nu avea să îţi folosească la nimic, iar acea evadare chiar era doar o amânare. O încercare disperată de a te ţine în viaţă cât mai mult.

Partea a treia

Capitolul unu

Tragedia unui om condamnat să fie poet, să fie erou, întrucât urmează să fie răstignit, poate fi măsurată şi prin lipsa de înţelegere a celor care din dragoste ar dori să îl priveze de destinul şi de rolul său, de exemplu, distrăgându-i atenţia cu capcanele gingăşiei, ademenindu-l cu lucruri confortabile, cu mirajul unei victorii care poate fi atinsă după o odihnă binemeritată. De fapt, cei care îl iubesc nu sunt dispuşi să îl ofere morţii, iar ca să îi salveze viaţa, ca să i-o prelungească puţin, recurg la orice armă, la orice stratagemă. În această ordine de idei, nimeni nu avea să te înţeleagă vreodată mai puţin decât mine, nimeni nu avea să încerce mai mult decât mine să te elibereze de destinul tău şi de rolul tău. Şi asta mai ales când am ajuns în Italia, când încă nu eram resemnată cu gândul că tu te hrăneai cu acea eternă provocare, că pericolul constant îţi potolea setea, şi că atunci când erai privat de acea hrană şi de acea băutură, te ofileai ca un copac fără apă şi fără lumină. Tu ai înţeles acest lucru imediat ce am ajuns în apartamentul din hotelul pe care îl

alesesem la Roma şi nici nu ai încercat să îl ascunzi. Ai intrat, ai examinat cu atenţie cele trei camere şi terasa deschisă care dădea spre strada Veneto, mobilierul elegant, covoarele preţioase, candelabrele de cristal, apoi te-ai oprit în faţa acelui frumos coş de flori, care era aşezat pe masă împreună cu un coş de fructe şi cu o găleată cu gheaţă în care se afla o sticlă de vin şi ai zis:

— Florile sunt pentru tine sau pentru mine?

— Pentru tine.

— Fructele sunt pentru tine sau pentru mine?

— Pentru tine.

— Vinul este pentru tine sau pentru mine?

— Pentru tine. Totul este pentru tine, Alekos.

— Aham! Înţeleg.

A urmat o tăcere lungă. Greoaie, nemişcată. Şi în acea tăcere te-ai aşezat, ţi-ai umplut pipa, ai aprins-o, iar în cele din urmă ai spus cu o voce plină de tristeţe.

— Ştii, într-o noapte am avut un vis la Boyati. Am visat că mă aflam la un hotel ca acesta. Nu, nu asemănător:

identic. Cu mobilier identic, cu covoare, candelabre şi o terasă identică. Da, era şi o terasă. Şi un coş cu flori, un coş cu fructe, o sticlă de vin. Iar femeia care m-a adus acolo mi-a spus: „Pentru tine. Totul este pentru tine, Alekos.” Dar eu eram nefericit. La început nu mi-a fost foarte clar de ce mă simţeam nefericit; hotelul era frumos şi îmi plăcea mult. Însă curând totul a devenit clar. Mă simţeam nefericit pentru că aveam cătuşe. Ciudat. Când adormisem nu aveam cătuşe, Zakarakis mi le scosese. În schimb, în vis aveam cătuşe şi mă strângeau. Mă strângeau atât de tare, încât nu reuşeam să desfac sticla. La un moment dat a căzut şi s-a spart. Apoi am fugit din acel hotel strigând: Skatà, rahat, skatà! Şi m-am întors în celula mea unde nu aveam cătuşe. Am zâmbit şi ţi-am întins sticla din găleată: „Deschide-o, azi nu va cădea.” Ai luat-o, ai ridicat-o până în dreptul capului şi apoi ai lăsat-o să cadă pe podeaua din lemn, unde s-a spart cu o bufnitură. Skatà! Skatà! Rahat!

Tragedia unui om condamnat să fie o creatură greu de definit şi deci străină fenomenologiei timpului în care trăieşte poate fi măsurată şi prin cruzimea involuntară a celor care îi atribuie un personaj care nu e al său şi care, în consecinţă, îl copleşesc cu sfaturi, critici, reproşuri sau întrebări pline de grijă, care îl fac să sufere. A celor care se uită la el şi care, de fapt, nici măcar nu îi bănuiesc adevărata natură, ci îl văd doar prin intermediul unor locuri comune, al unor clişee care din comoditate, rea-credinţă sau lene sunt folosite pentru a-i face portretul. Uneori portretul unui atacator, alteori al unui martir, al unui revoluţionar sau al unui lider. În această ordine de idei, nimeni nu avea vreodată să fie la fel de crud precum cei care te-au copleşit cu sărutări, cu îmbrăţişări, cu exclamaţii de tipul: „Bine ai venit printre noi, bine ai venit,

slavă, aleluia!” în primele ore după sosirea ta la Roma. Era curios că adesea te căutau oameni cărora nu le păsa de tine, pentru care erai doar o cunoştinţă cu care se puteau etala sau demagogi care credeau că le erai dator pentru că în timpul procesului convocaseră vreo întâlnire sau participaseră la vreun marş de protest. Rareori te căutau oameni care te iubeau cu adevărat, prieteni din perioada petrecută în Italia, tovarăşi. Dar chiar şi aceştia din urmă te vedeau mereu prin intermediul acelor locuri comune, al acelor clişee. Şi îi ofereau sfaturi martirului: „Gata cu sacrificiile şi cu viaţa grea. Trebuie să te odihneşti mai mult, să îţi iei o vacanţă reală şi să nu te mai gândeşti la nimic; ţi-ai făcut partea. Mănâncă, bea, dormi, distrează-te! La naiba cu politica, doar nu ai venit aici ca să îţi distrugi nervii cu politica? Mâine-seară organizăm o masă mare.” Şi îi ofereau sfaturi atacatorului: „Ai grijă cu cine te întâlneşti, fii atent cu cine vorbeşti, o să ai probleme dacă te alipeşti de un grup nepotrivit, iar la următorul atentat să nu foloseşti bombe, bombele cauzează probleme. Şi mai sunt şi grele, incomode, e mai bun plasticul folosit de palestinieni. Ar trebui să mergi în Liban şi să te antrenezi un pic cu palestinienii.” Şi criticau revoluţionarul: „Ce cravată frumoasă, ce cămaşă frumoasă! Îţi merge bine, nu? Apropo, de ce te-ai cazat la acest hotel? Nu ţi se potriveşte, aici stau divele şi alde Kissinger şi şahul Persiei. Ce vor spune clasele muncitoare, ce va spune poporul? Trebuie să pleci imediat de aici. Hai la mine acasă, am o canapea pe hol.” Şi îi adresau întrebări liderului: „Ce vei face, ce planuri ai, cum intenţionezi să te adresezi maselor? Trebuie să îţi clarifici ideologia, trebuie să înţelegi că nu ajunge să lupţi împotriva unei dictaturi, că nu ajunge să te referi doar la problema libertăţii. De ce nu soliciţi o conferinţă de presă? De ce nu scrii un eseu?” Şi nimeni nu se obosea să te întrebe ce voiai să faci acolo

sau ce căutai. Deodată ţi-ai pierdut controlul. Îl ascultai pe unul dintre cei care credeau în portretul revoluţionarului, dintre cei care spuneau că trebuia să dormi pe canapeaua sa din hol: „Acesta este un palat, nu poţi sta într-un asemenea palat, ai uitat cine eşti şi ce reprezinţi”, iar răbdarea cu care l-ai suportat tăcând şi răspunzându-i monosilabic a răbufnit şi ai făcut o scenă. Voiai ca toată lumea să înceteze şi să nu te mai calce pe nervi, aveai să rămâi în palatul acela cât doreai şi aveai să îţi cumperi şi douăzeci şi patru de cămăşi din mătase, douăzeci şi patru de pardesie, douăzeci şi patru de perechi de pantofi cu cataramă: „Afară!” Dar imediat după aceea ai izbucnit într-un plâns atât de disperat, încât am uitat până şi de sticla pe care ai spart-o intenţionat şi de cum strigaseşi: Skatà, skatà!

— Plec, ai spus plângând, plec, mă întorc la Atena, hai să ne întoarcem la Atena!

În sfârşit, tragedia unui om condamnat să fie singur pentru că deranjează pe toată lumea şi pentru că nimeni nu are nevoie de el se măsoară prin mărimea deşertului pe care trebuie să îl străbată atunci când iese din mediul său natural, al politicii văzute ca un vis, şi intră într-un mediu nefiresc pentru el, al politicii ca profesie sau sectă religioasă. Aveai să înţelegi pe deplin acest lucru unsprezece luni mai târziu, când aveai să te întorci acasă, însă ai început să îl înţelegi când ai ajuns în Italia. Existau vanitoşi ghidaţi doar de dorinţa de reuşită personală, oameni de carieră interesaţi doar de avantajele oferite de un loc în parlament, comercianţi preocupaţi doar să-şi umple buzunarele cu mită, bătrâni decrepiţi închistaţi în sarcofagele virtuţilor lor pierdute şi, în cel mai bun caz,

guru morocănoşi, căţăraţi în turnurile lor întunecoase dedicate dogmelor. Pe de altă parte, erau aventurierii cărora le era uşor să nu se supună, adepţii fanatismului sângeros, ticăloşii pentru care cuvântul revoluţie era ca o gumă de mestecat pe care o ţineau mereu în gură, un pretext pentru a lupta împotriva plictiselii, un substitut pentru Legiunea Străină. Acesta era peisajul politic care ţi s-a arătat odată ce ai depăşit şocul de a te simţi încătuşat de mine şi neînţeles de ceilalţi, când ai pornit în căutarea unor ajutoare pentru a continua lupta de rezistenţă împotriva Juntei. Era ca şi cum ai fi vrut să discuţi despre nemurirea sufletului cu un grup de surdomuţi. Totuşi ai încercat. Te-ai aşezat la telefon şi ai început să îi suni pe şefii partidelor faţă de care mai aveai puţină speranţă: socialiştii, comuniştii, republicanii, catolicii de stânga.

— Alo, sunt Panagoulis.

— Cine?

— Panagoulis, Alexandros Panagoulis. Alekos. Aş vrea să vorbesc cu tovarăşul Cutărică Cutărescu.

— Despre ce?

— Ei bine... eu... aş vrea... să îl salut.

— Nu este aici, este într-o şedinţă. Încercaţi mâine. Nu, nu mâine, e sărbătoare, se dă liber. Peste câteva zile.

— Alo, sunt Panagoulis.

— Taraguli?

— Nu, Panagoulis. Panagoulis Alexandros. Alekos. Aş dori să vorbesc cu onorabilul Cutărică Cutărescu.

— Vă referiţi la domnul ministru.

— Aha! Nu am ştiut. Da, cu domnul ministrul.

— Domnul ministru nu poate fi deranjat.

— Atunci îi voi lăsa un mesaj, aşa mă va suna atunci când va putea.

— Să ştiţi că domnul ministru are lucruri importante de făcut, are probleme foarte grave. Dacă ar suna înapoi pe toată lumea care îl caută...

— Alo, sunt Panagoulis.

— Vorbeşte mai tare, nu se înţelege nimic. Cine eşti?

— Panagoulis, Alexandros Panagoulis.

— De ce, eşti un tovarăş?

— Da.

— Eşti rus? Ai accent...

— Nu, sunt grec.

— Şi ce vrei?

— Aş vrea să vorbesc cu secretarul general.

— Aha, dar dacă eşti grec trebuie să contactezi biroul de afaceri externe.

Ori nu erau de găsit, ori te informau că erau foarte ocupaţi rezolvând problemele umanităţii, ori te trimiteau la înlocuitorii înlocuitorilor lor. Lucru care nu îţi era de niciun folos, în afară de câte o palmă extrem de afectuoasă pe spate.

— Dragă Alekos, dragă Alexandros, ce bucurie să te revăd, ce onoare să te întâlnesc!

Însă în străfundul ochilor le puteai citi semnele de întrebare: „Ce să mă fac cu ăsta? Cum să mă folosesc de el?” Cât timp fuseseşi un condamnat la moarte care urma să fie împuşcat, un bărbat în lanţuri, fuseseşi perfect:

normal! Le oferiseşi un pretext ca să joace rolul celor care se implicau la nivel internaţional şi să provoace un pic de haos. Dar acum, că erai liber, bine hrănit, la adăpost, ce puteau să facă cu tine? Şi apoi, ce mai voiai? De ce doreai să te vezi cu liderii? Era mai bine să evite această durere de cap, să o ia pe ocolite, să te obosească în timp ce aşteptai să fii primit. În acele zile, numai trei bătrâni te-au ascultat.

* * *

Primul a fost Ferruccio Parri, omul care a condus Rezistenţa în nordul Italiei. Şi faptul că ai vorbit cu el ţi-a făcut bine, te-a ridicat pe un val uriaş, care ţi-a scufundat dezamăgirile împreună cu refrenul: „Mâine mă duc la Atena, vreau să mă întorc la Atena, hai să mergem înapoi la Atena.” De fapt, în el aveai să găseşti o înţelegere profundă, chiar ciudată, dată fiind diferenţa de vârstă, şi nu aveai să te saturi vreodată să îmi povesteşti despre ziua în care l-ai întâlnit, despre cum te speriaseşi iniţial pentru că nu i-ai văzut faţa. Pe atunci Parri avea optzeci şi trei de ani, avea dureri, şi nu ştiu ce afecţiune a coloanei vertebrale îl făcea să stea îndoit ca un pin înclinat de vânt, şi chiar dacă stătea în picioare, nu îi puteai vedea decât pantalonii negri, jacheta neagră şi o claie de păr ondulat de culoarea fildeşului. Faţa nu. Nefiind mulţumit de acest lucru, cu umorul bătrânilor cărora le place autoironia, îşi exagera infirmitatea curbându-şi spatele mai mult decât era necesar, amânând mai mult decât era necesar momentul în care avea să îşi ridice capul, arătându-şi în

cele din urmă faţa. Albă şi uscăţivă, arăta ciudat din cauza mustăţilor şi sprâncenelor de un maro absurd şi era luminată de nişte ochi care ardeau de sarcasm, precum ochii unui elf obraznic. La fel se întâmplase şi în acea zi. Însă imediat sarcasmul i s-a topit în duioşie, iar în timp ce mâinile lui sfrijite s-au ridicat pentru a-ţi mângâia obrajii, bărbia şi gura, Parri a exclamat:

— Băiatul meu, băiatul meu! Ai făcut bine să pleci din Grecia, ai făcut foarte bine. Acum chiar vei putea organiza lupta, vei putea să o iei de la capăt. Stai jos, băiete, stai aici lângă mine, am atâtea lucruri să te întreb. Şi primul este: ce pot face pentru tine? Trebuie să te ajutăm, eşti atât de singur.”

De altfel, ţi-a făcut bine să vorbeşti şi cu cel de-al doilea bătrân, Sandro Pertini, pe atunci preşedintele parlamentului. Şi cu el aveai să pui bazele unei relaţii întemeiate pe înţelegere, care avea să dureze până la moartea ta, şi aveai să povesteşti deseori despre uşurarea pe care ai simţit-o când s-a ridicat în picioare şi a venit spre tine: mic şi slab, agitat, ciudat de asemănător cu tine în ceea ce privea schimbările bruşte de dispoziţie de la bucurie la proastă dispoziţie, identic şi în felul în care îşi ţinea şi fuma pipa.

— Bravo, Alekos, bun băiat! Ai luat o decizie înţeleaptă să te stabileşti în Italia, vom găsi o modalitate bună de a te ajuta să organizezi rezistenţa armată. După ce am stat mulţi ani în închisoare, şi eu am făcut la fel. Rezistenţa armată, da, nu există nicio altă cale.

Vorbea şi tot vorbea. Te încuraja şi te tot încuraja. Iar valul pe care te aflai creştea şi tot creştea. Însă apoi a avut loc întâlnirea cu cel de-al treilea bătrân, Pietro Nenni. Am fost să-l vizităm acasă la el, în Formia, iar valul tău s-a prăbuşit dintr-odată, făcându-te să te trezeşti şi aruncând pe plaja conştiinţei tale peşti morţi, alge uscate şi gudron. Resturi. Adică realitatea.

Parcă încă îl văd privindu-te din spatele lentilelor sale duble pentru miopie. Nici măcar un muşchi nu i s-a deplasat pentru a mişca acel păienjeniş de riduri care se întindea de la faţa sa acoperită de piele până la capul său mare şi chel; nemişcat şi greu de citit precum mumia unui faraon, dezamăgit precum un înţelept foarte bătrân, care nu mai era surprins de nimic pentru că deja văzuse totul, cunoscând deja tot ce se putea cunoaşte şi poate nemaicrezând în nimic. Te-a întâmpinat cu o îmbrăţişare lungă şi cu un sunet răguşit:

— Alexandros.

Te-a sărutat de două ori, emoţionat, însă imediat după aceea s-a aşezat pe fotoliul cu spătar înalt, ca pe un fel de tron, şi a început să te studieze cu răceala unui savant care analizează la microscop un specimen ce prezintă mult interes. Nu a făcut referire la trecut, la ceea ce înduraseşi, şi nu ţi-a spus dacă era bine sau rău că părăsiseşi Grecia, ci ţi-a pus întrebări practice şi precise. Cât avea să mai reziste Papadopoulos? Cât avea să dureze până când Ioannidis avea să fie eliminat? Avea să fie mai bună sau mai rea schimbarea oamenilor de la putere? Şi pe ce procentaj de ofiţeri se baza Junta? Iar tu ai stat în faţa lui,

afundat într-o canapea prea moale, care te jena, şi i-ai răspuns cântărind fiecare cuvânt, însă fără entuziasm. Nu aveai chef să îi aduci veşti, ci voiai să duci discursul acolo unde te interesa, şi până la urmă ai reuşit:

— Doar cu rezistenţa armată este posibil să înfrângem Junta.

— Rezistenţă armată? a repetat Nenni.

El ştia că rezistenţa armată era imposibilă, dar ştia şi că nu te-ar fi ajutat dacă ţi-ar fi spus-o, aşa că a tăcut şi te-a ascultat continuând să te studieze. Aveam impresia că alerga după un gând, după o idee care îi scăpa, apoi dintr-odată s-a aprins şi a exclamat, întorcându-se către mine:

— Îmi aminteşte de un băiat din Torino pe care l-am iubit foarte mult, un socialist care a murit în Războiul Civil din Spania. Se numea Fernando De Rosa. De fapt, el era mai mult anarhist decât socialist. Exact ca el. Exact ca el, a încercat un atentat care a eşuat, împotriva prinţului Umberto de Savoia, când Umberto s-a dus la Bruxelles ca să se logodească cu Maria José. L-a împuşcat şi a ratat. Apoi a venit în Spania şi s-a alăturat armatelor de luptători şi s-a dus pe front: direct. A murit aproape instant: un glonţ în cap. Era 1936. Da, seamănă cu De Rosa, deşi De Rosa era blond şi avea ochii albaştri, avea acelaşi aer visător şi sumbru şi aceeaşi nerăbdare, acelaşi curaj şi aceeaşi puritate.

Mi-ai şoptit, în timp ce pata cât o cireaşă de pe pometele tău stâng s-a inflamat şi s-a înroşit, devenind purpurie şi înroşindu-ţi urechile:

— Ce spune?!

— Spune că semeni cu Fernando De Rosa, un socialist sau mai degrabă un anarhist care a murit în războiul spaniol. L-a iubit foarte mult.

— Anarhist?

Am simţit că ai fi vrut să îi răspunzi ceva, însă marele bătrân a continuat să vorbească: despre utopie, despre realism, despre îndoială.

— De exemplu, acea îndoială care ne cuprinde când ne întrebăm dacă au dreptate oamenii ca tine şi ca De Rosa sau cei ca el care acţionează în numele bunului-simţ şi al raţiunii; acea îndoială care ne chinuie când inteligenţa otrăveşte optimismul voinţei şi când realizăm că oamenii nu corespund ideii de om, că poporul nu corespunde ideii de Popor, că socialismului nu îi corespunde ideea de socialism şi când se dovedeşte că a fi lucid înseamnă a fi pesimist.

Aici s-a oprit şi a zis:

— Dar vei avea timp şi tu să meditezi asupra acestor lucruri, acum că eşti în exil. Apropo, să ştii că şi eu am fost în exil pe timpul fascismului. Treisprezece ani! În exil la Paris şi în sudul Franţei, la Auvergne.

A fost prima dată când cineva a folosit cuvântul exil făcând referire la tine. Nimeni nu îl pronunţase în acele zile. Exil. Nimeni nu rezumase atât de clar, cu atâta candoare, realitatea prezenţei tale în Italia. Exil. Şi nu exista vreun concept sau vreun cuvânt pe care să îl urăşti mai tare. Exil. Ţi-am căutat pe ascuns ochii. Erau plini de durere, de umilinţă şi de furie; închis în tine, rănit mortal, nici măcar nu ai mai ascultat numele şi adresele pe care Nenni ţi le-a dat. Oameni care te-ar fi putut ajuta, cel puţin aşa spera. Şi aproape imediat ai şoptit că era târziu, că trebuia să plecăm. Aşa că am plecat. Ai dormit pe parcursul întregii călătorii de întoarcere la Roma. Sau te-ai prefăcut că dormeai? Pentru că atunci când am ajuns la hotel ţi-ai deschis brusc pleoapele, ai coborât repede din maşină, ai alergat repede la lift şi după cinci minute un ţipăt a zguduit cele trei camere:

— Biletul meu!

Am alergat în cameră şi toate hainele noastre erau aruncate pe jos, pe scaune, pe pat: fiecare geacă, fiecare pereche de pantaloni, cu buzunarele întoarse pe dinafară. Erau deschise şi genţile mele, iar hârtiile mele erau împrăştiate peste tot: parcă trecuse un ciclon. Te-am privit uimită:

— Biletul? Ce bilet?

— Biletul meu de întoarcere! Era dus-întors, da sau nu?

— Da, era dus-întors. De ce?

— Pentru că mi-am pierdut biletul de întoarcere! Unde este?!?

— Linişteşte-te, nu se poate să se fi pierdut. L-ai ţinut în portofel şi era atât de bine pus, încât nu ar fi putut să alunece. Caută-l mai bine, hai să îl căutăm din nou.

— L-am tot căutat! Nu este nicăieri!

— Nu îţi face griji, îl vei găsi. Oricum, momentan nu ai nevoie de el, doar nu trebuie să goneşti spre Atena.

— Ce ai spus?

— Am spus că momentan nu ai nevoie de el şi că nu trebuie să goneşti spre Atena.

— Am înţeles! Tu l-ai luat! Mi l-ai furat! Mi-ai furat biletul de întoarcere! Ca să mă împiedici să plec! Pentru a mă ţine aici, în exil! Vrei să fiu în exil! În exil!

— Eu nu am furat nimic. Dacă ţi-ai pierdut biletul, nu trebuie decât să informezi compania aeriană şi îţi vor da o copie. Eu nu te ţin în exil, eşti liber să pleci imediat.

Apoi, indignată, m-am închis în cealaltă cameră şi abia dimineaţă am observat că nu ai venit la culcare. Ai dormit pe jos, îmbrăcat.

— Pentru că aşa doarme un om aflat în exil şi nu în vacanţă. Ba mai mult, un om sătul de el însuşi, care trebuie să se regăsească.

Părea să îţi pară rău, păreai să fii epuizat. Te-am iertat. Dar acel bilet nu avea să mai apară vreodată şi nu aveam să aflu niciodată dacă îl pierduseşi cu adevărat sau dacă puseseşi în scenă acea comedie histrionică, poate după ce l-ai distrus, pentru a înăbuşi impulsul de a alerga la aeroport şi de a te întoarce imediat la Atena. Lucru care, ca de obicei, pe de o parte ţi-l doreai, pe de alta, nu.

* * *

Toscana este frumoasă toamna. Poţi merge de-a lungul unor cărări cu parfum de ciuperci şi de drobiţă, poţi asculta sunetele vântului care bate dinspre dealurile mărginite de chiparoşi şi de brazi, poţi pescui ţipari în râpele în care pârâul se prăvăleşte peste pietrele alunecoase, acoperite de muşchi, poţi merge la vânătoare

de iepuri şi de fazani printre peticele de iarbă neagră[30]; când vine vremea recoltei, strugurii violet se umflă printre frunzele dense de viţă şi smochinele atârnă dulci de ramurile pline de cinteze şi de ciocârlii, iar în păduri frunzele strălucesc aurii şi portocalii, dând foc verdelui monoton al verii. Dacă eşti sătul de tine însuţi şi trebuie să te regăseşti sau să laşi în urmă îndoielile, nu există un loc mai potrivit decât Toscana pe timp de toamnă, aşa că ţi-am spus:

— Hai să mergem în Toscana!

Ai acceptat, şi casa cea veche de pe deal nu a fost niciodată mai fermecătoare decât în acea toamnă. Iedera o înfăşurase în văpăi roşii, care urcau până la ferestrele de la etajul al doilea şi până la crenelurile turnului, trandafirii înfloriseră pe neaşteptate într-o răzvrătire primăvăratică; la fel făcuse şi glicina, care răbufnea de pe balustrada terasei în cascade de un albastru-deschis. Arbustul de frăguţe din faţa capelei înflorise şi el, mierlele se aruncau cu lăcomie asupra fructelor de pădure purpurii, iar nuferii pluteau albi şi minunaţi în fântână. Însă tu le-ai aruncat o privire indiferentă şi apoi te-ai închis într-o stare care excludea orice formă de interes sau de curiozitate. Zile în şir aproape că nu ai ieşit deloc din starea aceea. Nu te-ai băgat niciodată printre rândurile de viţă ca să culegi vreun bob de strugure, nu te-ai dus niciodată în pădure pentru a respira aerul cu parfum de dobriţă sau pentru a admira peisajul din vârful coastei. O singură dată te-ai forţat să ieşi la treizeci de metri dincolo de poartă pentru a

[30] În original erica rossa, cu referire la plantele din familia Ericaceae ale căror flori sunt, în mod paradoxal, extrem de colorate, roşii, rozalii până la violacee.

descoperi cu surpriză că nucile se coc într-un înveliş verde numit teacă, iar castanele se coc într-un înveliş plin de ţepi; şi altă dată ai coborât în grădină pentru a observa cu groază că în fântâna cu nuferi erau peşti şi ca să mă întrebi dacă în capelă se aflau oameni morţi. Dar ceea ce mă nedumerea cel mai tare era faptul că deşi casa era foarte mare, plină de scări şi de uşi care trebuiau deschise, de camere care trebuiau să fie descoperite, de obiecte care trebuiau să fie privite şi de cărţi care trebuiau să fie citite, tu stăteai mereu în aceeaşi cameră, dormind cu obloanele trase şi cu lumina aprinsă. Când nu dormeai, mergeai dintr-o parte în alta, iar şi iar, făcând aceiaşi trei paşi înainte şi aceiaşi trei paşi înapoi, te jucai cu komboloi-ul sau ascultai muzică plutind într-o stare de letargie.

— Te simţi rău, Alekos?

— Eu? Eu nu mă simt rău.

— Atunci de ce nu ieşi, de ce ţii mereu obloanele trase şi lumina aprinsă? Opreşte lămpile şi lasă soarele să intre!

— Nu, soarele nu. Mă deranjează, mă distrage.

— Dar chiar de asta ai nevoie! Haide, hai să facem o plimbare!

— Nu, plimbare nu, mă oboseşte. Hai să rămânem aici, vino aici lângă mine!

— Dar, Alekos, a trăi aşa este la fel cu a trăi în închisoare!

— De aceea îmi place. Nu ţi-am mai spus cât de liber este omul la închisoare? Trândăveala îi permite să reflecteze cât vrea, izolarea îi permite să plângă sau să râgâie sau să se scarpine cât vrea, în schimb, în lumea liberă poate reflecta doar cât îi permit pauzele oferite de ceilalţi. Iar să plângi este o slăbiciune, a râgâi este vulgar şi a te scărpina este nepoliticos.

— Deci asta faci tu aici: plângi, râgâi şi te scarpini?

— Nu. Eu lucrez aici.

— Lucrezi?! Ce lucrezi?

— Gândesc.

— Nu gândeşti, ci dormi.

— Te înşeli.

Nu reuşeam nici măcar să te mai enervez. Precum norii împrăştiaţi de o rafală bruscă de vânt, stările tale de iritare dispăruseră. La fel şi crizele de angoasă şi cele de furie. În locul lor apăruse o stare de abulie, o lene tăcută, care mi se părea ca abulia, din care ieşeai doar în intervale precise, având solicitări precise. De exemplu, la ora

prânzului şi la ora cinei când te aşezai la masă şi mâncai cu poftă, beai cu plăcere, ba chiar şi glumeai:

— Să cântăm împreună: „Ah, dacă marea ar fi vin, iar dacă munţii ar fi din brânză pecorino!”

Sau când priveai printre crăpăturile de la fereastra ta căutându-l pe Lillo, un câine vagabond, negru şi rebel, şi vedeai că era legat, te grăbeai să îl dezlegi:

— Nici măcar un câine nu se ţine în lanţuri! Du-te, Lillo, fugi!

Sau după cină, când încercai să îţi aminteşti poeziile pe care le salvaseşi la Boyati în depozitul memoriei tale şi, încordat de efort, cu ochii pe jumătate închişi şi încruntaţi, păreai să le urmăreşti ca pe nişte licurici în întuneric. De fapt, imediat ce un vers îţi revenea în minte, strigai de bucurie ca un copil ce tocmai a găsit un licurici în întuneric:

— Am găsit-o, am găsit-o!

Apoi le traduceam şi ne certam pentru că voiai să foloseşti cuvinte care nu existau în italiană:

— Acest cuvânt nu există, dacă nu există, îl inventez eu.

Iar certurile se transformau în mici lupte, care se atenuau noaptea când mă căutai pe sub plapumă. Dar şi acestea erau ca nişte mici scântei furate din praful inerţiei, iar dimineaţa reîncepea leneveala apatică în pat, plimbarea indolentă prin camera cu obloanele trase şi cu lumina aprinsă.

— Măcar deschide obloanele şi lasă soarele să intre!

— Nu.

— Ieşi din casă, mişcă-te puţin!

— Nu.

— Vrei o carte, vrei să citeşti?

— Nu.

— Dar ce faci aici pe întuneric?

— Muncesc.

— Ce munceşti?

— Gândesc.

— Nu gândeşti, dormi!

— Te înşeli.

Aşa că, în cele din urmă, nedumerirea mea s-a transformat în nepăsare şi m-am îndepărtat spunându-mi că nu puteam să îţi dedic fiecare minut al existenţei mele, analizând metamorfozele tale şi ciudăţeniile tale; în plus, eu chiar lucram, cu o grabă convulsivă am terminat o carte pe care o lăsasem neterminată ca să vin la Atena şi mi-a fost greu să accept ideea că acea trândăvie îţi hrănea ingeniozitatea. Uneori îmi făceam griji pentru că observam lucruri alarmante. De exemplu, poeziile pe care le pescuiai din puţul memoriei erau aproape toate despre moarte. „Când învii morţii în gând,/ nu uita că şi ei au trăit/ plini de vise şi de speranţe,/ la fel cum trăiesc acum cei vii./ Pe acelaşi drum pe care mergi tu au trecut şi ei,/ şi în timp ce mergeau, nu se gândeau la mormânt…” Sau: „Totul este mort/ şi să nu crezi că sunt vii/ acele lucruri pe care le vezi că se agită./ Vântul târăşte gunoaiele,/ le face să se mişte,/ dar doar le mută,/ nu le dă viaţă./ Tot ceea ce vezi că se agită/ este mort./ Sunt lucruri moarte,/ moarte şi care încă suferă…” De parcă acest lucru nu ar fi fost suficient, mai era şi acea melodie care te obseda, un cântec plin de vivacitate, însă trist, cu un refren care părea un suspin, pe care îl ascultai fără a te sătura de el; aveai buzele îndoite într-o grimasă despre care nu îmi era clar dacă era ironică sau îndurerată. Când te-am întrebat de ce îţi plăcea atât de mult, mi-ai răspuns:

— Pentru că spune ceva ce nu trebuie să uit.

— Ce?

— I zoì ine micrì. Polì, polì, polì micrì. Viaţa e scurtă. Foarte, foarte, foarte scurtă.

Până la urmă am realizat că şi înţelegerea dintre tine şi Lillo era una legată de moarte. Am devenit convinsă de acest lucru în ziua în care aproape că a ajuns sub o maşină pentru că tu l-ai dezlegat, iar între noi a început o ceartă:

— De ce l-ai dezlegat?! Nu din răutate îl ţin legat! Tu nu vezi că urăşte maşinile şi că aleargă spre ele să le muşte atunci când este dezlegat? Vrei să moară strivit de o maşină?!

Răspunsul tău a fost:

— Dacă vrea să moară strivit de o maşină, este dreptul lui. Nu îi poţi nega acest drept. Dragostea nu înseamnă să pui în lanţuri oamenii care vor să lupte şi care sunt gata să moară pentru asta, dragostea înseamnă să îi laşi să moară aşa cum aleg ei. Iată un alt adevăr pe care nu reuşeşti să îl înţelegi.

Apoi te-ai întors şi încet, cu paşi greoi, ai plecat spre turnuleţ, unde ai rămas treaz până târziu, ascultând tăcerea cântată de greieri. Ca un ascet captivat de contemplarea sinelui.

Şi totuşi, în zilele acelea Atena fierbea. Iar tu ştiai acest lucru. Chiar în săptămâna în care am venit la ţară, mii de manifestanţi au mărşăluit pe străzi şi prin pieţele oraşului strigând „Jos tiranii, jos cu Papadopoulos!”, iar aproape de templul lui Zeus ciocnirile cu poliţia au fost foarte violente: pietre, cocktailuri Molotov. Poliţia a tras focuri de armă şi zeci de manifestanţi au fost răniţi, iar zeci şi zeci de persoane au fost arestate. Aveau să urmeze noi procese şi noi condamnări. De asemenea, ştiai că manifestanţii îţi strigaseră numele, folosindu-l, în sfârşit, fără teamă. Şi atunci de ce stăteai ca un Sfinx, nemişcat şi ascultând tăcerea cântată de greieri, ca un ascet captivat de contemplarea propriului eu? De ce te închiseseşi în acea izolare întunecată din care evadai doar pentru a mă iubi pe sub plapumă sau pentru a-mi reaminti că viaţa era scurtă, foarte, foarte, foarte scurtă? Începuseşi să rupi lesa cu care te legasem ca să te împiedic să ajungi sub roţile unei maşini sau sufletul tău era atât de obosit încât acceptase lanţurile şi nici măcar nu mai reacţiona la chemarea celor care luptau strigându-ţi numele? Trebuia să găsesc răspunsul sau, de fapt, pe cineva căruia să i-l oferi. Şi chiar în acel moment, cu acea logică inexplicabilă, care desface deseori nodurile vieţii, la casa de pe vârful dealului a sosit un bărbat de cincizeci de ani cu faţa docilă şi precaută, care părea educat şi vorbăreţ, şi care avea ceva liniştitor în ochii săi plini de răbdare şi poate şi de bunătate. Se numea Nicola şi era cel care, pe vremea când erai la Politehnică, adică pe vremea când te-a cuprins pasiunea pentru politică, a fost prima persoană sedusă de persoana ta şi care ţi-a încredinţat diverse sarcini în fruntea tineretului socialist pe care îl prezida. Era totodată cel pe care veniseşi să îl cauţi în Italia, după ce ai plecat din Cipru cu paşaportul fals al lui Giorkatzis, şi cel care crezuse cel mai mult în tine în perioada în care pregăteai

atentatul, devenind consilierul şi protectorul tău, împărtăşind cu tine foamea, amărăciunea şi aşteptarea zilei în care aveai să aşezi bombele pe drumul dinspre Capul Sounion. Îmi vorbiseşi despre el de multe ori, de fiecare dată cu un respect care se învecina cu deferenţa, chiar dacă îţi plăcea să scoţi în evidenţă aversiunea lui faţă de risc şi meticulozitatea lui pedantă, cu batista lui albă, pliată perfect, care ieşea din buzunarul sacoului său albastru; întotdeauna te întristai pentru că nu apucaseşi să îl revezi deoarece locuia la Zürich.

— Nicola este singurul în care am încredere pentru că el este singurul care mă cunoaşte.

Astfel, a ajuns, iar sosirea lui a deschis uşile închisorii tale şi a rupt barajele stării tale de abulie. Deodată ai ieşit afară să te plimbi pe câmpuri şi prin pădure, ai descoperit nevoia de soare şi ai reînviat, dobândind o locvacitate atât de puternică, încât starea de iritare care mă cuprinsese a dispărut. Dar imediat ce l-am întrebat despre ce îi tot vorbeai, mi s-au înmuiat picioarele de consternare.

— Nebunii. Pure, simple şi autentice nebunii. Despre reîntoarceri clandestine, atacuri asupra cazărmilor, rezistenţă armată: de unul singur. Spune că nici aici nu-l ascultă nimeni, că nu-l ajută nimeni, că doar trei bătrâni l-au primit şi că, prin urmare, va face totul singur, iar dacă va fi omorât, asta este. Dar ce planuri precise are, gândite până la cele mai mici detalii!

— Dar când le-a proiectat, domnule Nicola? Unde?

— Unde? În această casă, zilele acestea, în timp ce dumneavoastră vă gândeaţi că el doarme sau se joacă cu komboloi-ul. În schimb, a lucrat la modul serios, şi-a planificat nebuniile cu rigoarea unui matematician. Aceasta e metoda lui, întotdeauna a fost.

— Am crezut că se gândeşte la moarte: vorbea mereu despre moarte.

— Bineînţeles: fiecare dintre aceste planuri, realizate fără un partid, fără o organizaţie care să îl susţină, este o sinucidere. Iar el ştie asta. Întoarcerea sa în Grecia acum ar fi o sinucidere. Îl consideră instigatorul revoltelor şi... l-ar ucide ca pe un câine.

— Să se întoarcă acum în Grecia?

— Da, s-a hotărât să se întoarcă pe 17 noiembrie: de aniversarea condamnării sale la moarte.

— Fără să îmi spună!

— Evident.

— La Atena nu avea secrete faţă de mine.

— La Atena nu înţelesese că dumneavoastră aveţi ca scop doar să îl ţineţi în viaţă, să îl ţineţi în siguranţă. Acum a înţeles acest lucru, iar în ziua în care va pleca, o va face pe

neaşteptate. Va ieşi spunând că merge să cumpere un pachet de ţigări şi, de fapt, va merge în Grecia. Sau va provoca o ceartă pentru a se preface că e jignit, pentru a da sens evadării sale şi... peste câteva ore va debarca la Atena cu un paşaport fals.

— Nu are unul.

— Va găsi, va găsi.

— Aţi încercat să îl descurajaţi?

— Sigur că da. I-am amintit că nu este de ajuns un miel gata de sacrificiu, i-am explicat motivele pentru care revoltele din prezent nu vor duce la nimic şi vor fi înăbuşite într-o baie de sânge, i-am spus că istoria nu se repetă şi că astăzi rolul său s-a schimbat: că trebuie să exploateze popularitatea pe care o are şi să acţioneze din străinătate. Dar dacă îl sfătuieşti să facă un lucru, atunci nu îl face, dacă îl sfătuieşti să nu îl facă, chiar atunci îl face, iar a-l descuraja nu face decât să-l încăpăţâneze. Există doar un mod de a-i abate atenţia de la o idee: a-i insinua o altă idee, pe care să o considere ca fiind a sa şi a-l provoca să o pună în aplicare. Cum aţi reuşit să-l aduceţi în Italia?

— Cam tot aşa.

— Încercaţi din nou, atrageţi-l spre un nou motiv de încăpăţânare, duceţi-l departe.

* * *

Să îţi distrag atenţia de la o idee, să te atrag într-un nou motiv de încăpăţânare, să te duc departe, cât mai departe posibil. Dar unde? De cealaltă parte a globului, în America! I-am spus că aveam să o fac. Însă, în timp ce îi spuneam acel lucru, nu am ţinut cont de o realitate. Există un lucru pe care teribilul Leviatan[31], marele monstru autodeclarat campion al democraţiei, America, îl avea în comun cu tiraniile de stânga şi de dreapta. Şi acest lucru era acel stat puternic, arogant, nemilos, susţinut de legile sale maniacale, de regulile sale care mutilau, de interesele sale nemiloase, de teama sa, ba chiar de ura sa pentru creaturile care nu reprezintă marea masă, pentru persoanele care nu corespund unui tipar exact sau unui cod de conformitate sau unei religii. Pentru cei care sunt doar nişte outsideri şi atât. Outsiderul nu iese şi nu intră, nu i se dă paşaport ca să părăsească graniţele tiraniei, dar nici viză ca să treacă de graniţa marelui monstru, al campionului autodeclarat al democraţiei. Tocmai pentru că este singur, pentru că nu are un partid sau o ideologie care să îl susţină, deci nicio putere care să garanteze pentru el. În mod paradoxal, disidenţii care părăsesc Uniunea Sovietică nu sunt doar nişte outsideri şi atât: sunt susţinuţi de o cazuistică, de doctrina celor aflaţi de partea opusă a baricadei, adică reprezintă un avantaj pentru Leviatan deoarece sunt ca o marfă de schimb, ca o monedă numai bună de cheltuit în numele echilibrelor

[31] Monstru marin din Vechiul Testament, folosit aici pentru a descrie SUA (n.tr.).

mondiale. Eu îţi dau un Corvalan şi tu îmi dai un Bukovski. Eu îţi dau înapoi spionii X sau Y şi tu îi dai drumul unui Soljeniţîn. Nu pentru că aş face o prioritate din a-l ţine în siguranţă, ci pentru că creierul lui mă ajută să demonstrez că tu eşti rău şi că situaţia sa este emblematică. Însă pe un Don Quijote, care nu este de niciun folos niciunei puteri, care nu este convenabil pentru niciuna dintre baricade, care enervează pe toată lumea, care nu aparţine niciunui conformism şi niciunei organizaţii, care merge să pună o bombă cu taxiul condus de verişorul său şi care, în consecinţă, acţionează doar în conformitate cu moralitatea sa, cu fantezia sa şi cu visele sale nebuneşti, pe el cine îl susţine? Ce stat garantează pentru el, intervine pentru el, ce putere politică îl susţine? Oare e susţinut de o cazuistică, oare poate fi folosit ca marfă de schimb, ca o monedă numai bună de cheltuit în numele echilibrelor mondiale? În absenţa schimbului, trebuie să înţelegeţi că Leviatanul ar trebui să trateze direct cu el. Iar Leviatanul nu tratează cu indivizi, mai ales cu indivizi care nu se încadrează în tipar. Tratează cu alte state, cu alte doctrine, cu alte religii, cel mult cu partide care reprezintă un stat în stat. Şi mai bine, dacă sunt partide aflate de cealaltă parte a baricadei. Dacă nu eşti cel puţin comunist, dragul meu, America nu te vrea. Comunist sau fascist, socialist sau budist, pe scurt, un -ist care ascultă de o autoritate preexistentă, un om al maselor, care să fie uşor de definit, uşor de clasificat, previzibil, cu valoare comercială, nu o particulă aberantă care se reprezintă doar pe ea însăşi, care nu corespunde unui anumit dosar pe computer, astfel încât, atunci când pui întrebări despre el, ţi se blochează calculatorul. Pentru Theodorakis era loc în America: de vreme ce era comunist, adică uşor de definit, uşor de clasificat şi având pe cineva care să gireze pentru el, mai mult, era un muzician cunoscut mulţimilor, iar acest lucru

fusese luat în calcul în luarea deciziei, lui i se dăduse permisiunea de a intra în America... Şi, fără a-mi aminti de toate aceste lucruri, fără a ţine cont de această realitate şi mai ales distrasă de iluzia eternă că Leviatanul este în adâncul sufletului un monstru binevoitor, care nu uită niciodată că s-a născut din nişte proscrişi, din nişte outsideri, nici nu m-am gândit că ţie aveau să îţi refuze viza: m-am gândit doar la cum să te fac să o soliciţi.

— Alekos, trebuie să plec în America. Voi fi plecată două sau trei săptămâni.

— În America?! Două sau trei săptămâni?

— Da, din păcate. Păcat că nu poţi veni cu mine. Nu în vacanţă, să ne înţelegem, ci să cunoşti oameni, ca să cauţi sprijin.

— Sprijin în America? Cu un preşedinte care se numeşte Nixon şi cu un ministru de Externe care se numeşte Kissinger, şi cu o CIA care l-a predat pe Pinochet în Chile sau care a făcut ca Allende să fie ucis? Poate că ai uitat cine l-a ajutat pe Papadopoulos, cine îl protejează, cine are cel mai mare interes ca să-l vadă acolo unde e?

— Nu, Alekos, nu, dar America nu e făcută doar din Nixoni sau Kissingeri sau din CIA. Cunosc mai mulţi rebeli în America decât în Europa. Şi fie că îţi place sau nu, trebuie să recunoşti: o grămadă de idei se nasc acolo.

— Şi tot acolo mor mai repede decât în alte părţi. Acei rebeli nu contează deloc, nu pot realiza nimic, nu pot afecta deloc deciziile Nixonilor şi Kissingerilor şi ale celor de la CIA. Nu pot împiedica războaiele nedrepte, alianţele murdare, epurările sau vânătoarea de vrăjitoare.

— Bine, dar unii membri ai Congresului s-au comportat corect când tu ai fost condamnat. Şi l-au convins pe Johnson să vorbească cu Papadopoulos ca să nu fii împuşcat.

— Hm!

— Ca să nu mai vorbim de Organizaţia Naţiunilor Unite, care se află în America, iar la ONU se află U Thant, care a intervenit cu mai multă putere decât oricine altcineva.

— Hm!

— Există, de asemenea, mulţi greci în America. Gândeşte-te, şapte sute de mii la New York, şapte sute de mii la Chicago, trei sute de mii la San Francisco, cel puţin două sute de mii la Washington. Ca să nu mai vorbim de celelalte oraşe. Sunt mai mulţi greci în America decât în Italia, Germania şi Elveţia puse laolaltă.

— Şi ce dacă? Grecii din Italia, Germania şi Elveţia sunt încă greci, vorbesc limba greacă şi le pasă de Grecia. Grecii din America sunt deja americani, nu vorbesc greaca şi nu le mai pasă de Grecia.

— Te înşeli. Sigur că vorbesc limba greacă. Chiar şi tinerii. Florarul meu din New York este un grec care vorbeşte limba greacă. Chelnerii de la restaurantul de lângă florărie sunt greci şi vorbesc limba greacă. Şi dacă ai fi venit în America, te-aş fi dus să cunoşti o grămadă de studenţi greci care vorbesc limba greacă, care sunt duşmani ai Juntei. Şi apoi te-aş fi dus la senatorii şi la deputaţii care s-au luptat pentru tine. Şi la U Thant, şi la alţi prieteni de la ONU. Şi ai fi vorbit la universităţi. Şi la televiziuni şi...

— Dă-ţi seama... să lase ei un tip ca mine să vorbească la televizor.

— De ce nu? America este o ţară care primeşte pe oricine, inclusiv pe cei care o critică.

— America e ca un elefant care îşi poate permite orice lux, chiar şi luxul toleranţei. Şi dacă o critici, nu simte nici măcar un gâdilici, iar dacă aude o critică, râde de ea de parcă ar fi gâdilată la axilă. Trecând peste faptul că eu nu sunt un critic al Americii, ci sunt un obstacol pentru ea. Am încercat să îl omor pe unul dintre protejaţii săi, îţi aminteşti? Când vine vorba de obstacole, elefantul nu glumeşte: copleşeşte şi striveşte.

Ei bine, te adusesem până aici, acum nu mai rămânea decât să arunc adevărata momeală. Am aruncat-o:

— Dar tu ai merge în America?

— De ce?

— Pentru că foarte mulţi nici nu concep ideea de a merge acolo, de a-i cunoaşte cultura, oamenii. Ar avea impresia că trădează mergând acolo; şi mai e şi maniheismul...

Am simţit că am atins o coardă sensibilă. Ţi-ai încruntat fruntea:

— Ce înseamnă maniheism?

— Înseamnă să împarţi lumea în două, să împarţi viaţa în două: pe de o parte, binele, iar pe de alta, răul, pe de o parte, frumosul, iar pe de alta, urâtul. Pe scurt, în alb şi negru.

— Hm! Fanatism.

— Da.

— Dogmatism.

— Da.

— Doar nu vrei să spui că şi eu sunt aşa?

— Nu, dar...

— Dar ce?! Oare îndrăzneşti să te gândeşti că în mine există cortine de fier? Şi cine spune că nu aş merge în America? O să mă duc în America, în Rusia, în China, la Polul Nord sau oriunde este ceva de învăţat! Oriunde va fi cineva dispus să mă asculte! Şi cine spune că nu pot să merg?!

A funcţionat. Doamne, chiar a funcţionat.

— Nimeni nu a spus asta, Alekos. Dar nu ai viză şi...

— Viza se solicită, se poate lua. Unde se solicită? De unde se poate lua?

— Dar... Nu ştiu... De obicei nu durează mai mult de zece minute la consulatul de la Milano.

— Bine. Fă-ţi bagajele!

— Bagajele?

— Da, să mergem la Milano.

— La Milano?

— Da, apoi în America. Vreau să văd elefantul. Vreau să-i întâlnesc pe acei senatori, pe acei deputaţi, pe acei chelneri şi acei tineri care vorbesc limba greacă. Şi pe U

Thant. Şi pe acel florar. Şi pe oricine este dispus să mă ajute puţin. Va fi o călătorie foarte utilă, oare cum de nu m-am gândit la asta mai devreme?

La Milano nici măcar nu ai vrut să intri în hotel, atât de nerăbdător erai. Pentru că în curând avea să fie ora cinci după-amiază, ora la care se închideau birourile, aşa că am lăsat bagajul la recepţie şi am fugit imediat la consulat unde oficialul de serviciu ne-a primit în faţa steagului Leviatanului, care s-a născut din proscrişi şi din outsideri, motiv pentru care uităm mereu că astăzi este ceva diferit şi aşa mai departe. Funcţionarul de serviciu era un tip blond cu faţa pistruiată şi cu un năsuc delicat, având titlul de viceconsul afişat pe birou. Se numea Carl Mac Cullum şi părea iritat, aşa cum sunt cei pe care îi prinzi chiar în momentul în care ar trebui să se grăbească spre casă ca să se odihnească după o zi petrecută fără a face nimic. Pentru a nu pierde timpul, ţi-a cerut să completezi în grabă formularul în care erai întrebat dacă erai comunist şi dacă credeai în Dumnezeu, apoi ţi-a pus ştampila pe paşaport şi a scris datele tale personale, data eliberării şi data expirării vizei. Şi era pe punctul de a semna când secretara sa a exclamat, privindu-te afectuos şi matern:

— Bietul de tine, se vede ai suferit în ultimii ani!

El şi-a ridicat imediat stiloul, te-a examinat cu suspiciune şi a zis: Why? Where have you been in these years?[32]

— Vrea să ştie unde ai fost în ultimii ani.

[32] „De ce? Unde ai fost în aceşti ani?” (engl., în original) (n.tr.).

Am tradus fiind puţin surprinsă. De fapt, deja scriseserăm răspunsul în formular.

— Spune-i!

— I-am spus, dar el nu a înţeles.

— Boyati? What is Boyati? Is it a clinic, a hospital?[33]

— Vrea să ştie dacă Boyati este o clinică sau un spital.

Am tradus, având vaga presimţire că încrederea mea în Leviatan era pe punctul de a fi din nou călcată în picioare şi de data aceasta pe socoteala ta. În schimb, tu ai zâmbit, amuzat şi neştiutor. Nici măcar nu ai bănuit că lucrurile mergeau prost: probabil că fusesem foarte convingătoare când ţi-am expus virtuţile marelui Leviatan care primeşte pe oricine, chiar şi pe cei care îl critică.

— Spital? Nu, nu aş spune că e un spital. Nu e chiar un spital.

El a înţeles.

— Not exactly? What do you mean by saying not exactly?[34]

---

[33] „Ce este Boyati? Este o clinică, un spital?” (engl., în original) (n.tr.).

[34] „Nu chiar? Ce vrei să spui prin nu chiar?” (engl., în original) (n.tr.).

— Vrea să ştie ce înseamnă nu chiar, am tradus pe măsură ce presentimentul meu se intensifica.

— Înseamnă că Boyati este o închisoare, o închisoare militară. O groaznică închisoare militară, ai răspuns cu un alt zâmbet amuzat şi neştiutor.

Stiloul blonduţului a căzut cu o mică bufnitură:

— A prison?! A military prison?! Why have you been in a prison, a military prison?![35]

— Vrea să ştie de ce ai fost la închisoare, la o închisoare militară.

Zâmbetul şi-a dispărut, iar vocea şi-a devenit răguşită.

— Spune-i.

I-am spus:

— Domnule viceconsul, acesta este Alexandros Panagoulis. Eroul rezistenţei greceşti.

[35] „O închisoare? O închisoare militară? De ce ai fost la închisoare, într-o închisoare militară?” (engl., în original) (n.tr.).

— Greek resistance?! What resistance? Resistance for what? Against whom?[36]

— Vrea să ştie ce rezistenţă, rezistenţă pentru ce, împotriva cui.

Vocea ta a devenit şi mai răguşită.

— Spune-i să-mi înapoieze paşaportul.

— Fără viză?

— Fără viză.

— Bine. Will you please...

Dar înainte să pot termina propoziţia, paşaportul a dispărut în interiorul unui sertar.

— Sorry, I cannot sign it. Nor can I give it back to you.[37]

---

[36] „Rezistenţa greacă? Ce rezistenţă? Rezistenţă faţă de ce? Împotriva cui?” (engl., în original) (n.tr.).

[37] „Îmi pare rău. Nu îl pot semna. Nici nu ţi-l pot înapoia.” (engl., în original) (n.tr.).

M-am uitat la tine. Palid la faţă, îl priveai cu ochii atât de împietriţi din cauza uimirii, încât pupilele tale arătau precum pupilele unui orb.

— Ce a spus?

— A spus că nu îl poate semna şi că nici nu ţi-l poate returna.

— Spune-i că nu are dreptul, el, un american, să pună sechestru pe un paşaport grec în Italia. Spune-i că, dacă nu mi-l va da înapoi, îl voi lua înapoi.

Am tradus, adăugând puţin de la mine, şi anume că asta se numea delapidare şi că se pedepsea cu închisoarea, că aveam să îmi sun avocaţii, ambasada americană şi poliţia şi că avea să ajungă la închisoare, fără imunitate diplomatică; însă lucrul acesta a reuşit doar să îl arunce într-o panică de nedescris. Nu, s-a bâlbâit el, nu, nu putea, nu ar fi trebuit, deja avea ştampila, nu, ce greşeală îngrozitoare, Dumnezeule, ce greşeală de neiertat, ce dezastru teribil, era vina lui, dar cum putea să o repare, Doamne, nu, nu, nu. Între timp, a început să tremure. Ştii acel tremur convulsiv care îl apucă pe iepure când te apropii de cuşca lui şi, mort de frică, cu inima zvâcnindu-i sub blană, neştiind ce să facă, unde să meargă sau cum să se apere, sărind ca nebunul dintr-o parte într-alta a cuştii şi agăţându-se de gratii cu lăbuţele încordate?! Şi iată-l închizând sertarul cu cheia şi ascunzând cheia în buzunarul interior al jachetei ca să nu cumva să încercăm să o luăm, iată-l punând mâna pe telefon şi aşezându-l în

poală, ca să nu sunăm într-adevăr avocaţii, ambasada sau poliţia, apoi mutându-l de pe genunchi pe o măsuţă de cafea, apoi luându-l de pe măsuţa de cafea şi încercând să îl bage într-un alt sertar, în care nu a încăput, astfel încât l-a scos şi de acolo şi i l-a încredinţat secretarei care încerca în van să îl calmeze:

— Domnule viceconsul, nu vă enervaţi aşa, ştampila fără semnătură nu are nicio valoare.

Însă nu a folosit la nimic, iar agitaţia aceea grotescă a continuat, îmbogăţită cu rugăminţi adresate milostivului şi puternicului Domn: Oh, mercyful Lord; oh, mighty Lord.[38] Dintr-odată s-a ridicat ca să meargă la superiorul său, ca să îi mărturisească crima comisă şi ca să îi ceară sfatul, iar când s-a întors era aproape liniştit.

— Are you a comunist?[39]

— Nu, nu sunt comunist, i-ai răspuns.

— Do you belong to any party?[40]

— Nu, nu aparţin niciunui partid, i-ai răspuns.

---

[38] „Vai, Dumnezeule milostiv, Dumnezeule atotputernic!” (engl., în original) (n.tr.).

[39] „Eşti comunist?” (engl., în original) (n.tr.).

[40] „Aparţii de vreun partid?” (engl., în original) (n.tr.).

Nicio marfă de schimb. Nicio monedă numai bună de cheltuit în numele echilibrelor mondiale. Niciun dosar care să fie introdus în computer. Nicio autoritate preexistentă sau vreo ideologie, nicio putere care să garanteze pentru tine. Într-adevăr? Într-adevăr. În acest caz, pentru a-ţi returna paşaportul, trebuia să ceară aprobarea guvernului grec.

— A cui?!

— A guvernului grec.

M-am uitat din nou la tine. Dispreţul care mai devreme te amorţise s-a transformat într-o mânie întunecată, înfricoşătoare. Te-ai ridicat. Ţi-ai întins braţul drept şi ai întins degetul arătător până când i-a atins nasul:

— Americanule, dă-mi înapoi paşaportul! Imediat!

— But then... I must cancel... the stamping...

— Spune că în acest caz trebuie să anuleze ştampila.

— Spune-i că îşi poate anula şi coaiele, dacă are aşa ceva.

— Mr. Panagoulis says that you may cancel your balls too, if you have them.[41]

[41] În engl., în original (n.tr.).

Imediat a reapărut cheia ascunsă în buzunarul interior al jachetei. Sertarul s-a deschis, paşaportul a ajuns în lăbuţele iepurelui care a anunţat pe un ton sugrumat că trebuia să îi acorde superiorului său un minut, că nu trebuia să îţi faci griji, pentru Dumnezeu. Iar când ţi-ai recuperat paşaportul, pagina ştampilată era pătată de o pată mare şi neagră. De cele nouă litere care în limba engleză alcătuiesc cuvântul anulat: cancelled. Un om singur echivala cu „anulat”, cancelled.

Anulat şi calomniat. De fapt, a doua zi i-am scris ambasadorului Leviatanului, un anume Volpe, căruia italienii îi spuneau Golpe[42]. Iar el, în loc să se scuze, i-a cerut unei anume Margaret Hussman, consul la Roma, să răspundă. După ce această doamnă Margaret Hussman, consul la Roma, a analizat cu atenţie problema, ne-a spus că domnul ambasador ţinea să ne informeze că viceconsulul, domnul Carl Mac Cullum, se comportase mai mult decât corect şi că, în virtutea reglementărilor 212(a)9, 212(a)10, 212(a)28 F (ii) din Immigration Nationality Act[43], viza ta fusese refuzată. Acea foaie extrem de nepoliticoasă nu menţiona la ce se refereau acele reglementări, acele cifre care păreau să aparţină Cabalei, însă în curând am aflat că se refereau la „turpitudinea ta morală”: tiranicidul comis sau tentativa de tiranicid, acţiunile care vizau subversiunea unui regim legitim reprezentau o infracţiune pe care Immigration Nationality Act o menţiona folosind această expresie, „turpitudine morală”. De asemenea, am aflat că verdictul fusese aprobat şi confirmat şi la Washington, chiar de

[42] Variantă toscană arhaică a cuvântului volpe (vulpe). Golpe (italiană) înseamnă şi lovitură de stat, în special militară (n.r.).

[43] Legea imigrării şi cetăţeniei (engl., în original) (n.tr.).

către secretarul de stat, un anume Kissinger, care în acel moment deţinea puterea absolută, şi că, prin urmare, nu ar fi trebuit să ne amăgim că avea să fie modificat. Dar infinite sunt căile destinului. Pentru că, fixându-te pe ideea de a merge într-o Americă ce nu te dorea, te-ai grăbit să mergi cu paşaportul tău pătat la Nicola, în Zürich. Iar pe 17 noiembrie, în ziua aniversării condamnării tale la moarte, nu te aflai la Atena, unde Ioannidis te căuta, hotărât să îşi îndeplinească vechea promisiune: „Te voi împuşca, Panagoulis!”

* * *

— Cum mai fac eu acum să mă întorc, cuuuuuum?!

În decurs de două zile revoltele luaseră proporţii incredibile la Atena. Ziarele vorbeau despre baricade în aproape fiecare punct important al oraşului, despre embleme ale Juntei răsturnate şi distruse, despre manifestanţi care conduceau autobuze rechiziţionate, despre mesaje de tipul „Să plece Junta! Jos fascismul! Jos cu americanii şi cu lacheii lor!”, iar într-o fotografie am văzut-o pe mama ta cu pălăriuţa şi cu geanta ei neagră, cu ochelari negri, ciorapi negri şi rochie neagră, cu un coş cu provizii pe braţ, purtată triumfal de băieţii de la Politehnică. În altă poză am văzut mulţimea revărsându-se din incinta universităţii pe întreaga stradă Stadiou, fluturând steaguri roşii: nu mai puţin de zece mii de oameni şi nici măcar un singur poliţist. Însă erau fotografii care făceau referire la lucruri care se întâmplaseră cu

douăzeci şi patru de ore în urmă, iar ziarele de dimineaţă raportau ştiri cu un conţinut foarte diferit, în timp ce publicau aceste fotografii. La scurt timp după miezul nopţii, tancurile invadaseră capitala, aproximativ cincizeci de tancuri cu arme mari, iar majoritatea fuseseră îndreptate spre Politehnică, unde studenţii baricadaţi reprezentau esenţa revoltei. Au dărâmat porţile, au tras focuri de armă şi au ucis zeci de oameni; printre morţi se afla şi băiatul cu cămaşa în carouri care îţi oferise cele două bucăţi de TNT la templul de la Sounion. Murise cântând unul dintre imnurile tale şi nimeni nu avea să îi mulţumească vreodată. Istoria nu vorbeşte despre personajele episodice.

— Cum mai fac eu acum să mă întorc, cuuuuuum?!

Şi astfel, cu furia unui tigru care se zbate în interiorul plasei când e prins în capcană, măsurai în lung şi în lat sufrageria casei lui Nicola, şchiopătând cu paşi mari.

Îţi spuneam:

— Calmează-te, chiar şi cea mai puternică dintre voinţe trebuie să se răfuiască cu situaţiile neprevăzute ale sorţii!

Dar mă împroşcai cu o ranchiună vecină cu ura.

— E vina ta, a ta, a ta! Tu eşti cea care m-a făcut să pierd vremea cu ideea de a călători în America! Tu eşti cea care m-a distras cu acel consulat de rahat, cu acei fascişti

ipocriţi, care nici măcar nu au curajul să recunoască ce sunt! Tu eşti cea care m-a dus la acel iepure bâlbâit! Astăzi aş fi fost la Atena dacă nu erai tu! Aş fi putut să mă întorc cu paşaportul meu, dar acum nu mă mai pot întoarce cu paşaportul meu! Nu mai pot! Nu mai pot!

Iar ochii îţi erau plini de lacrimi, de neputinţă şi de disperare.

Nicola a venit cu ziarele de seară. Ne-a spus că Politehnica fusese eliberată în zorii zilei, că guvernul admitea faptul că existau doisprezece morţi şi sute de răniţi; deja se vorbea de un masacru. Represiunea fusese extinsă şi în Salonic, în Patras, printre ţăranii din Megara, dar epicentrul era la Atena, unde tancurile se opriseră şi în faţa parlamentului, iar starea de alertă începuse la ora patru după-amiaza. Însă cel mai important lucru era mesajul difuzat de Papadopoulos la radio. Un mesaj cu care anunţa întoarcerea la legea marţială, care fusese desfiinţată în august, şi angajamentul de a restabili ordinea tulburată de o minoritate anarhistă aflată în serviciul comunismului internaţional şi al unor politruci lipsiţi de scrupule.

— Asta a spus?

— Da.

— La radio, nu la televizor?

— Da.

Imediat după aceea furia tigrului prins în plasă a părut să se liniştească şi m-ai privit cu nişte ochi din care dispăruseră toate reproşurile.

— Atunci Papadopoulos vorbeşte cu un revolver la cap. Revolverul lui Ioannidis. Papadopoulos este acum o marionetă în mâinile lui Ioannidis, iar pseudodemocraţia sa a eşuat; regimul său s-a încheiat odată cu încercarea de a fi legalizat printr-o farsă electorală, iar armata i-a întors spatele. Aceste tancuri nu sunt ale lui, sunt ale lui Ioannidis. Ioannidis e cel care are făcut ca revoltele să se agraveze, permiţând mai întâi să ia amploare, zdrobind-o apoi cu brutalitate. Ioannidis este cel care a dorit masacrul de la Politehnică, pentru a demonstra că Papadopoulos este slab şi incapabil. Din orice punct de vedere, Ioannidis este cel care comandă astăzi, fiind susţinut de facţiunea celor duri.

— Deci, dacă te întorci acum, o să mai ai maximum cinci minute de trăit din momentul în care aterizezi la Atena, a şoptit Nicola.

Ai zâmbit cu melancolie:

— Nu e nevoie să mă întorc acum. Nu m-ar duce la nimic altceva decât în celula de lângă cea a lui Papadopoulos.

— Ce spui?!

— Spun că Ioannidis nu este un om al compromisurilor. Îl va aresta pe Papadopoulos. Zic că am greşit cu toţii: nu a fost vorba de o revoltă populară, ci de o lovitură de stat în cadrul unei lovituri de stat. De data aceasta, Ioannidis e cel care a dat lovitura de stat pentru a-l elimina pe Papadopoulos şi pentru a stabiliza dictatura, ba chiar pentru a o readuce în tiparele unei dictaturi militare. Într-o săptămână, toate acestea vor fi evidente şi oficiale.

Profeţia ta avea să se împlinească. Chiar opt zile mai târziu, Ioannidis avea să îl pună pe Papadopoulos în arest la domiciliu. În schimb, titlul de preşedinte al republicii avea să îi fie transferat unui general pe nume Phaedon Gizikis. Acelaşi Gizikis care, în 1968, semnase decretul tău de împuşcare şi care, în anul următor, venise să te viziteze în celula ta de la Goudì ca să te încurajeze să mănânci:

— Domnule Panagoulis! Vă rog, domnule Panagoulis, mâncaţi ceva!

— Fără tacâmuri, domnule general? Iertaţi-mă, dar nu sunt câine, domnule general.

— Ştiu asta, domnule Panagoulis, ştiu, dar trebuie să le înţelegeţi resentimentele. Imediat ce primiţi o lingură, dumneavoastră o folosiţi pentru a săpa în perete!

În povestea ta, personajele sunt aproape întotdeauna aceleaşi: câteodată mai ies din scenă pentru a se pierde în uitare. De parcă zeii s-ar distra folosindu-le şi refolosindu-le ca să te momească.

* * *

Ne-am întors la confortabilul hotel din Roma şi aici, spre surpriza mea, ai cerut apartamentul care îţi accentuase complexele de vinovăţie şi care îi scandalizase pe filosofii sacrificiilor aparente, atunci când ai sosit în Italia. Ne-am întors dimineaţa, iar tu ai tot inspectat în linişte perdelele, candelabrul, lumânările de pe masă, interiorul şemineului, căptuşeala fotoliilor, de parcă acolo ar fi fost ascunsă vreo bombă.

— Ce cauţi?

— Nimic.

— Ce scotoceşti?

— Şşşt!!

În cele din urmă, după ce ai analizat a nu ştiu câta oară fiecare obiect, te-ai aşezat pe canapeaua din camera de zi şi ai exclamat cu voce tare:

— Hm! Nenni spune că sunt în exil, dar Ioannidis nu crede asta. Se pare că zilele trecute, convins că eram la Atena, m-a căutat până şi pe sub pietrele Partenonului. Ioannidis

nu se dă bătut. Are în el hotărârea unui mic Robespierre. În plus, ştie cum să menţină puterea printr-o dictatură militară, ştie că, într-o dictatură, militarii, nu cei care se află în guvern sau la preşedinţie, comandă, ci cei care se pot folosi pe deplin de armată. Bietul Averoff! Va trebui să o ia de la capăt din nou cu politica sa de tip punte. Şi de data aceasta va trebui să se lupte cu Ioannidis.

— Averoff?

Când nici nu mă aşteptam, iată din nou numele acela: Averoff.

— Da, Averoff. Cel care a organizat revoltele Marinei şi care apoi a turnat totul, cel care întotdeauna se descurcă. Cine ştie ce i-a promis lui Papadopoulos şi cine ştie cum se pregăteşte să îl păcălească pe Ioannidis. Poate că folosindu-l pe Gizikis.

— Dar ce legătură are Averoff cu asta?

— Are legătură. Uf, ce cald e!

Ai deschis larg fereastra şi ai ieşit pe terasă, unde ai început să îmi faci semne agitate să te urmez. Te-am urmat cu reticenţă: iarna era în toi şi afară era frig.

— Dar de ce...?

— Şşşt! Vorbeşte încet!

— Încet? Dar mai devreme urlai!

— Pentru că am vrut să mă audă bine.

— Cine?!

— Cei care ascultă. Sunt sigur că au pus microfoane pe undeva.

— Ce microfoane?! Cine să fi pus microfoane?

— Oricine. Ambasada Greciei, serviciile secrete americane, serviciile secrete italieneşti ca un ajutor oferit serviciilor secrete americane şi ambasadei Greciei...

— Şi deci asta căutai, microfoanele?

— Exact.

— Deci, de ce te-ai întors aici şi de ce ai cerut acelaşi apartament?

— Pentru că niciun loc nu este mai sigur decât un loc despre care ştii că e controlat. Când ştii acest lucru, îţi iei

măsuri şi poţi chiar să îi amăgeşti cu ştiri greşite. Hai să facem un test!

— Ce test?

— O să vezi. Acum hai să ne întoarcem înăuntru, iar eu o să spun că sunt pe punctul de a pleca la Atena. Tu trebuie doar să îmi faci jocul. Fără să râzi, da?

Ei bine, preferam să fac asta decât să tremur de frig din cauza vântului de sfârşit de noiembrie. În plus, dacă îţi intrase în cap ideea cu microfoanele, trebuia să îţi fac pe plac.

— De acord.

Ne-am întors în camera de zi unde ai început să vorbeşti din nou cu voce tare, articulând clar propoziţiile.

— Atunci mâine plec. Iau avionul care ajunge la Atena la şapte seara.

— Ţi-ai făcut rezervare?

— Nu facem niciodată rezervare. Nu îi punem niciodată în gardă. Mergem în ultimul moment şi căutăm un loc. Ţi se pare o mişcare inteligentă să îmi pun numele pe lista de pasageri cu două zile în avans?

— Doar nu o să pleci cu numele tău, Alekos, cu paşaportul tău?!

— Poate că aşa voi face.

— Sunt îngrijorată.

— Va fi bine, îţi promit.

— Alekos, ce ai de gând să faci la Atena?!

— Ce naivă eşti! Ce aş putea să fac? Evident că un atentat.

— Asupra cui?

— Asupra cui dacă nu a lui Ioannidis?

Ai organizat acea înşelătorie cu o grijă realmente diabolică. Pentru început, ţi-ai avertizat un prieten din Atena ca a doua zi să meargă la aeroport şi să verifice dacă acolo se întâmpla ceva neobişnuit. De exemplu, vreo mişcare de trupe în jurul orei şapte seara. Apoi ai aranjat lucrurile astfel încât să te afli la aeroportul din Roma cu patruzeci şi cinci de minute înainte ca zborul rezervat să decoleze, iar acesta a fost detaliul cel mai diabolic deoarece îl includea şi pe Nicola, care nu bănuia nimic. În acea săptămână, Nicola trebuia să te însoţească la Stuttgart ca să luaţi contact cu nişte emigranţi greci şi, în loc să te întâlneşti cu el la Zürich, aşa cum ar fi fost

normal, l-ai convins să ţi se alăture la Roma. Astfel aveau să te vadă cu el înainte de presupusa ta plecare spre Atena şi orice îndoială cu privire la autenticitatea dialogului transmis de microfoanele ascunse avea să dispară.

— Alekos, vor observa totuşi că-i păcăleşti.

— Nu vor observa, lasă-mă să lucrez. Mie îmi e de ajuns să ne vadă împreună când trece el de vamă, apoi ştiu cum să mă pierd în mulţime ca să îi fac să creadă că m-am îmbarcat.

Aşa că, iată, parcă te văd chemând un taxi cu acea nerăbdare menită să îi păcălească:

— Repede, vă rog, trebuie să fug la aeroport!

Şi parcă te văd cu acel ghiozdan care ar fi putut fi o geantă de călătorie; şi, iată, parcă te văd salutându-mă cu aerul unei persoane care pleacă, şoptindu-mi între timp ultimele indicaţii. Să nu cumva să mă întorc la hotel înaintea ta, să nu cumva să mă expun la întrebarea dacă tu chiar plecaseşi sau nu; să nu mă apropii sub nicio formă de persoane care m-ar fi întrebat unde erai. Aveam să ne întâlnim din nou cu Nicola la ora cinei, aveam rezervare la un restaurant, iar la miezul nopţii aveam să mergem la oficiul poştal central ca să îl sunăm pe prietenul tău din Atena şi să îl întrebăm dacă şi ce se întâmplase. Am aprobat din cap ca să îţi fac pe plac, convinsă de faptul că era un lucru copilăresc şi inutil, că povestea cu

microfoanele ascunse nu avea nicio legătură cu realitatea. Însă m-am înşelat. În realitate, la miezul nopţii prietenul ţi-a raportat că aeroportul începuse să freamăte de la începutul după-amiezii. Soldaţi pe pistă, maşini cu sisteme de ascultare, ambulanţe. Nu lipsiseră decât tancurile. Însă odată cu zborul de la ora şapte, situaţia devenise chiar dramatică deoarece toţi pasagerii fuseseră percheziţionaţi ca nişte infractori, iar un spaniol fusese arestat. Un spaniol brunet, de treizeci de ani, cu mustaţă. În concluzie, cineva care arăta ca tine.

— Te-ai convins? Sunt microfoane ascunse sau nu?

Un zâmbet triumfător ţi-a luminat faţa. În schimb, Nicola a devenit atât de nervos, încât până şi docilitatea sa a dispărut, la fel şi simetria batistei sale împăturite perfect. Tot repeta că fusese o glumă inutilă şi că, mai devreme sau mai târziu, aveau să te facă să plăteşti pentru asta. Trebuia să încetezi cu provocările individuale, cu acele dueluri personale. Trebuia să îţi schimbi metoda sau nu aveai să realizezi niciodată nimic. Voiai să duci o luptă armată? Ei bine, lupta armată nu se organizează irosindu-ţi timpul cu provocări individuale şi cu dueluri personale, ci necesită participarea multor oameni. Trebuia să îi cauţi pe aceşti oameni mulţi, fără a te descuraja, fără a te impacienta dacă nu aveai să îi găseşti într-o săptămână sau într-o lună.

— Haide, să mergem la Stuttgart! Hai să începem la Stuttgart, în Germania.

* * *

Germania, Franţa, Elveţia, Austria, sudul şi nordul Italiei: nu îmi pot imagina nimic mai dezamăgitor decât acele călătorii în căutarea luptătorilor de gherilă printre exilaţii şi emigranţii greci. Nicola te însoţea resemnat, eu nu am mers niciodată cu tine şi, prin urmare, nu am asistat la înfrângerile tale, dar ca să le înţeleg îmi erau de ajuns chipul tras cu care te întorceai, felul în care îţi lăsai valiza să cadă dintr-odată, de parcă ar fi conţinut toată amărăciunea ta sau vocea cu care şopteai: „Vorbe, vorbe, vorbe!” Apoi, povestea celor întâmplate, mereu aceeaşi. Primiri triumfale atunci când soseai, aplauze la mitingurile ţinute prin teatre, cine nesfârşite în taverne cu muzică de buzuki asurzitoare, bodyguarzi care îţi protejau somnul cu pistoale Colt superautomate prinse de curea, sărutări, îmbrăţişări, oferte de a te culca cu tot felul de femei, iar după toate acestea nici măcar un câine care să îţi spună: „Da, hai să mergem să ne luptăm cu armele împotriva lui Ioannidis.”

— Spune-mi de ce?!

Întrebarea era de prisos, deoarece, ca de obicei, refuzai să ţii cont de realitatea care, în Grecia, te împiedicase să aduni laolaltă o mână de oameni dispuşi să ocupe Acropole şi care, în Italia, îţi pusese în cale o barieră formată din neplăceri şi neîncredere. Pe scurt, nici acolo nu era nimeni pregătit să se sacrifice în misiuni sinucigaşe şi, mai mult, care nu erau comandate de un partid sau de o ideologie. Şi acolo reapăruse problema poziţionării tale

politice, a singurătăţii care exclude avantajele de a putea fi o marfă de schimb sau o monedă numai bună de cheltuit în numele echilibrelor mondiale: cine este el, ce vrea, cine garantează pentru el. Atunci când veninul doctrinelor intoxică şi încâlceşte conştiinţele oamenilor, nu doar creierele liderilor străini sau computerul Marelui Leviatan dau rateuri; şi minţile propriilor tovarăşi reacţionează la fel, îşi pun aceleaşi întrebări: este posibil ca el să nu aibă vreun ecuson, vreun card[44], să nu aparţină el vreunei biserici? Nici nu ajută să le răspunzi: „Dar el este Panagoulis, cel care a încercat să te elibereze de tiranie, cel care a fost condamnat la moarte pentru asta şi care a fost îngropat ani de zile într-un coteţ fără geamuri! Trecutul său garantează pentru el, prezentul său, puritatea lui!” Ochii lor se ridică spre tine fără viaţă, urechile lor te ascultă surde. Da, dar ecusonul, unde este ecusonul lui? E socialist, e comunist, e budist? Şi mai rău e faptul că nu poate explica în termeni ştiinţifici motivele pentru care nici măcar nu concepe ideea de a se identifica cu o doctrină sau cu o formulă. Doar el nu e filosof, nu e gânditor; nu s-a gândit niciodată cu atenţie la această enigmă şi nu a stat niciodată să se gândească raţional la anumite lucruri de care este conştient. E capabil doar să spună: „Vreau să fiu Om, iar a fi Om înseamnă a fi liber, a avea curaj, a lupta, a-ţi asuma propria responsabilitate, aşa că haideţi să ne mobilizăm şi să ne luptăm cu această dictatură!”

Cu trăsăturile tale specifice şi având doar numele care să te susţină, având doar trecutul tău drept carte de vizită, te-ai prezentat în faţa grecilor care emigraseră în Germania, Franţa, Elveţia, Italia şi încă o dată te-ai lovit de un zid. Invitaţia ta la rezistenţă armată fie era respinsă cu

[44] Referire la apartenenţa la o grupare, organizaţie sau partid (n.tr.).

expresia fatidică „Mi-aş dori, dar nu pot, am familie”, fie era neutralizată de faptul că majoritatea nu înţelegeau pentru cine voiai să îi înrolezi, cărui grup aparţineai sau cine se afla în spatele tău. Fără a mai lua în calcul că mulţi dintre ei fuseseră deja recrutaţi de comunişti sau de papandrişti[45]. Practic, cu cei dintâi nu era posibil niciun fel de dialog din cauza faptului că libertarianismul tău era în opoziţie cu dogmatismul lor, iar faţă de cei din urmă simţeai un dispreţ necontenit, dispreţul meritat de adepţii unui demiurg care susţinea un partid doar cu numele său, ba chiar cu numele celebrului său tată decedat. Îl dispreţuiai mai presus de orice altceva pe acel demiurg. Am realizat foarte clar acest lucru în noaptea în care ne-am întâlnit, auzind modul batjocoritor în care îl judecai. Era suficient ca cineva să spună Andreas Papandreou pentru ca tu să răbufneşti cu fraze jignitoare: „Un om al vorbelor! Un iresponsabil! Un clovn care înşală popoarele!” Şi o făceai cu atâta mânie, cu atâta resentiment, încât la început am crezut că simţeai faţă de el o ostilitate personală, care se născuse din dezamăgirile pe care le-ai simţit din cauza lui înainte de atentat. Călătorii făcute în van pentru a-i cere sprijinul, promisiuni încălcate şi minciuni. M-am gândit şi la faptul că resentimentele tale erau provocate de exilul confortabil în care acesta era adăpostit la Toronto, urmând obiceiurile anumitor lideri care rămân în siguranţă cât timp pericolul este iminent şi care se întorc acasă pentru a exploata sacrificiile altora de îndată ce pericolul a trecut. Însă în timpul masacrului de la Politehnică, atunci când a venit la Roma ca să spună că revolta a fost dorită şi dirijată de către el, că insurgenţii îi telefonaseră în fiecare zi ca să îi ceară instrucţiuni –

[45] Adepţi ai lui Andreas Georgios Papandreou, om politic grec care a luptat împotriva dictaturii şi care a fost ales preşedinte în 1988 şi în 1994 (n.tr.).

„Andreas, ce trebuie să facem, Andreas?” –, că nu erau patruzeci de morţi, ci patru sute, cinci sute, şase sute, o mie, am realizat că mă înşelasem. Adică am înţeles că acel Papandreou întruchipa în ochii tăi o boală specifică timpului nostru, la fel de contagioasă precum ideologia dogmatică: populismul şarlatan al celor care latră degeaba, revoluţiile făcute în stilul lui Mussolini, adică de cei care se amăgesc pe ei înşişi sau care vor să ne amăgească de faptul că vor binele poporului, maximalismul abstract al celor care îşi însuşesc adjectivul „socialist” aşa cum şi-ar însuşi o haină la modă, o minciună care dă roade. Aşa că, departe de a fi o chestiune privată, dispreţul tău faţă de el viza acea „stângă” a comercianţilor şi a aventurierilor care, prin vulgaritatea lor, ofereau pretexte „dreptei” şi declanşau loviturile acesteia de stat şi mizeriile ei deghizate sub egida Ordinii şi a Legii.

Şi mă repet, cea mai mare parte a celor care îţi întorceau spatele aparţinea chiar acelei „stângi”. Chiar nu îmi pot imagina nimic mai dezamăgitor decât acele călătorii din care te întorceai cu chipul tras al unui om care a pierdut din nou. Sau cu chipul umflat al unui om care s-a îmbătat din nou. De fapt, în acea perioadă, băutul a devenit pentru tine un masochism zilnic şi pervers, un simbol al disperării care te sfâşia. Tot în acea perioadă, Sancho Panza s-a transformat din scutier în asistentă medicală şi a încercat, în zadar, să te captureze din nou cu iluziile unei iubiri paşnice şi cu casa din pădure.

Capitolul doi

În toate basmele există o casă din pădure, un refugiu secret unde eroul se opreşte ca să se odihnească sau ca să se pregătească pentru următoarea provocare. Ei bine, şi în basmul tău există o casă în pădure, cea de la Florenţa, unde ne-am mutat la începutul anului nou, în mod clandestin. Spun că în mod clandestin deoarece numai câţiva prieteni de încredere ştiau de existenţa ei şi foarte puţini aveau adresa, care de altfel era dificil de găsit, căci locaţia era foarte retrasă, plăcuţa cu numărul era atât de estompată de vreme, încât era aproape ilizibilă, iar puţinii oameni care veneau să ne viziteze se rătăceau chiar dacă mai fuseseră acolo. Îţi aminteşti? La jumătatea drumului mărginit de platani şi de tei, care urca înfrumuseţând cel mai elegant cartier al oraşului, se afla un zid de hotar, pe care, chiar în faţa locului unde oprea autobuzul, se afla o poartă pe jumătate ascunsă de verdeaţă; dincolo de poartă se afla un drum privat care înainta, mai întâi drept şi apoi curbat, printr-un parc cu pini, chiparoşi şi castani sălbatici. Iar la capătul drumului, dincolo de un gard viu format din dafini, care o proteja cu o extraordinară mândrie, se afla o vilă cu patru etaje, în stil Art Nouveau, care fusese conacul unei familii de nobili şi care acum era locuită de trei sau de patru chiriaşi. De fapt, după ce murise proprietarul, casa fusese împărţită în apartamente şi este de la sine înţeles că noi nu aveam un apartament adevărat, ci o cameră la etajul trei, pe colţul nordic, un fel de garsonieră în care se putea intra printr-o intrare separată, urcând şase rânduri de trepte abrupte, fără a ne întâlni vreodată cu cineva în afară de un teckel isteric şi de un fox-terrier mârâitor. Însă era foarte mare,

iar o baie şi o bucătărie o făceau locuibilă, fiind inundată de lumină datorită ferestrelor imense. Una dintre ele dădea spre o terasă din fier forjat, pe latura unde drumul se bifurca în două, iar gardul viu din dafini se unea cu tufa de liliac; cealaltă avea vedere spre partea din spate a parcului. De la acea fereastră se puteau vedea numai copaci splendizi şi denşi, unii atât de gigantici, încât nu puteau să aibă mai puţin de o sută sau de două sute de ani, alţii atât de apropiaţi, încât puteau fi atinşi. Spre exemplu, ramurile castanului sălbatic mângâiau pervazul ferestrei şi, fără a-ţi întinde braţul, puteai culege castane sau puteai să îi mângâi coaja strălucitoare ca smalţul. Dar cel mai frumos lucru era faptul că pe peretele din faţa acelei ferestre se afla un dulap interminabil cu uşi cu oglindă în care castanul sălbatic se reflecta împreună cu un chiparos, aşa că, în loc să ni se pară că eram într-o încăpere, aveam impresia că ne aflam într-o pădure. Dacă deschideam ferestrele, iluzia aceea păcălea şi păsările, care se lansau neştiutoare spre oglindă pentru a se aşeza pe o ramură, şi doar când realizau că ramura de fapt nu exista, se opreau înspăimântate, bătând din aripi spre acea înşelătoare barieră invizibilă, apoi se deplasau foarte repede între tavan şi perete în căutarea unei frunze sau a unui arbust care ar fi trebuit să fie acolo şi care totuşi nu era, iar în cele din urmă se cocoţau pe candelabru, plângând sau mişcându-şi sacadat căpuşoarele, privind ba realitatea, ba mirajul, incapabile să înţeleagă care era realitatea şi care era mirajul. Pentru ca ele să plece era necesar să le ajutăm fluturând un prosop:

— Acolo! Afară! Pe acolo!

Într-o dimineaţă a intrat un pui de măcăleandru. A intrat cu atâta entuziasm, încât s-a lovit imediat de sine însuşi şi a căzut pe podea rupându-şi o aripă. Era foarte mic, poate că acela era primul lui zbor, iar tu l-ai ridicat cu o delicateţe tremurândă, i-ai fixat aripa cu scobitori şi cu un plasture, i-ai făcut un cuib într-o pălărie unde a stat două zile şi două nopţi, plângând, cu un ciripit uşor-uşor, care a încetat abia în zorii celei de-a treia zi, astfel încât ai sărit din pat şi ai zis:

— S-a vindecat, s-a vindecat!

Însă nu se vindecase, ci murise, şi mângâind grămăjoara aceea inertă de pene ai şoptit:

— Te-a ucis un miraj, vezi ce se întâmplă dacă fugi după ceva care nu există?

Apoi l-ai pus într-o cutie de tablă şi l-ai îngropat sub chiparos: „Oricine moare din cauza unui miraj merită o înmormântare bună.”

Casa din pădure avea şi defecte grave. De exemplu, drumul cu platani şi tei nu oferea niciun fel de adăpost deoarece, pe lângă faptul că era puţin frecventat, era flancat doar de nişte case cu porţile veşnic încuiate. Nu exista niciun magazin, nicio clădire publică sau vreun alt punct de întâlnire în afară de staţia de autobuz unde nimeni nu urca şi nimeni nu cobora. În schimb, poarta noastră rămânea întotdeauna deschisă şi nu exista nici măcar un felinar care să ilumineze intrarea, aşa că

noaptea micul drum privat aluneca în întuneric, iar pentru a ajunge la vilă trebuia să mergi o sută de metri în acel întuneric. Dacă cineva ar fi vrut să te atace, să te răpească sau să te omoare, nu ar fi trebuit să facă altceva decât să te aştepte în întuneric, ascuns în spatele unui copac sau al acelui gard din dafini. Seara ne impuneam, da, ne impuneam să fim precauţi şi să plecăm şi să venim cu taxiul, însă acesta rareori mergea până la uşa de la intrare, iar când o făcea, ne abandona înainte să introducem cheia în yală: astfel, un posibil atacator ar fi avut timp să iasă din umbră şi să te atace. Eu prevăzusem aceste lucruri şi acesta fusese motivul pentru care am ezitat dacă să închiriem sau nu casa, însă tu mi-ai răspuns că frumuseţea are riscuri, că pentru un loc atât de încântător merita să ni le asumăm, şi astfel contractul a fost semnat, iar casa a fost mobilată. Picturile au fost puse pe pereţi, cărţile aşezate pe rafturi, biroul amplasat în colţul din dreapta, balansoarul lângă terasă, chiar şi o preţioasă lampă Tiffany pe măsuţa de cafea. Şi atunci mi-ai promis:

— Voi fi mai senin aici, o să vezi!

La început chiar ţi-ai ţinut promisiunea. La început au existat momente în care mi s-a părut că retrăiam acea săptămână fericită a noastră. Noaptea ne iubeam cu o pasiune plină de bucurie, apoi adormeam lipiţi într-o îmbrăţişare care făcea ca patul dublu să fie prea mare. În timpul zilei ne permiteam mici extravaganţe, cum ar fi să lucrăm la aceeaşi masă fără să ne deranjăm unul pe celălalt, mergând împreună în parc, dându-ne întâlnire la cafenelele din centru, jucându-ne de-a iubiţii care îşi oferă fericiţi inele. Într-o după-amiază ai venit acasă cu o

verighetă cu diamante pentru mine, iar eu am fugit imediat să cumpăr una de aur alb pentru tine, însă am greşit dimensiunea; în loc să o porţi pe degetul inelar a trebuit să o pui pe degetul mic de la mâna stângă, unde avea să rămână mereu, spre amuzamentul meu pentru că aveai să te plângi mereu de asta, pronunţând greşit cuvântul inel: „Acest ineţel!”[46]

Desigur că au existat şi momente de proastă dispoziţie. Apăreau, de exemplu, atunci când ridicai corespondenţa de la oficiul poştal central, pe care îl foloseam ca adresă pentru a proteja secretul casei din pădure. Printre scrisorile de la Atena găseai câte una care îţi reînnoia complexul de vinovăţie, sentimentul de a te afla în exil. Cu toate acestea, un echilibru neaşteptat părea să fi înlocuit isteria din acele săptămâni irosite în Germania, Elveţia, Franţa, iar ceea ce făceai acum era mult mai raţional: un editorial numit „Rezistenţa greacă”, pe care îl scriai pentru un ziar din Roma, o colecţie de poezii scrise de tine, într-o ediţie care avea să conţină atât textul în limba greacă, cât şi textul în italiană, şi care, prin urmare, avea să poată fi promovată şi în Grecia, şi ştampilele folosite pentru a improviza pliante împotriva Juntei. Acestea din urmă erau geniale deoarece la Atena, pentru a crea fluturaşi, ar fi fost necesar să ai o tipografie clandestină, iar tipografiile clandestine erau un lux pe care doar comuniştii şi papandriştii şi-l puteau permite. Însă cu ştampilele avea să fie suficient să facă rost doar de nişte hârtie şi de câteva tuşiere cu cerneală pentru a imprima sloganurile gravate pe acestea. Printre sloganuri se afla şi cel care ar fi trebuit

[46] Joc de cuvinte între inel şi degeţel; în original, jocul de cuvinte are loc între cuvântul anello (inel) şi mignolo (deget mic), rezultând agnello (miel) (n.tr.).

să fie scris pe Partenon: Agonas dia tin elefteria – Agonas kata tis tirannias, „Luptă pentru libertate – Luptă împotriva tiraniei”. Ai comandat o sută cincizeci, de dimensiunea a două pachete de ţigări. Deci uşor de manevrat, apoi le-ai pus în nişte genţi cu fund dublu pentru a le încredinţa treptat unor persoane care plecau spre Atena; trei genţi ajunseseră deja la destinaţie; patru încă aşteptau în interiorul dulapului cu oglinzi. De asemenea, beai foarte puţin, până la ora cinei îţi potoleai setea exclusiv cu oranjade. În decurs de o lună, doar două sau trei cine se încheiaseră într-o stare de ebrietate. Însă fusese acea ebrietate uşoară, cea din prima etapă, adică aceea care deschidea uşile elocvenţei şi care dădea frâu liber umorului tău.

— Bine, în seara asta nu m-am abţinut de la băutură. Dar ţi-l poţi imagina pe Socrate discutând cu Criton şi cu Phaedon sau cu Simmias şi bând oranjadă?

Singurul motiv de nelinişte a fost călătoria misterioasă pe care ai făcut-o în Suedia.

— Trebuie să merg la Stockholm.

— Să cauţi alţi emigranţi?!

— Nu, nu.

— Atunci de ce trebuie să mergi la Stockholm?

— Offff! Suntem la interogatoriu?

Te-ai întors de la Stockholm cu un colet şi cu un plic pe care le-ai încuiat într-un sertar de la birou, după care ai băgat cheia în buzunar fără a-mi spune de ce.

— Alekos, ce ai ascuns?

— Nimic.

— Sper că nu e TNT!

— Da’ de unde TNT!

Nu mi-a plăcut treaba aceea şi de fiecare dată când mă uitam spre sertar, aveam un sentiment de nelinişte. Însă nu mai vorbeai despre rezistenţa armată şi nici despre reîntoarcerea la Atena.

Foarte curând aveam să realizez că acel echilibru, că acea bună-dispoziţie fuseseră doar un joc de teatru menit să mă păcălească.

* * *

— Arta se naşte din nevoie şi moare odată cu bogăţia.

— Este adevărat doar în unele cazuri, Alekos: nu poţi nega faptul că statuile lui Phidias sunt artă şi nu poţi nega faptul că tot artă e şi Capela Sixtină, iar niciuna dintre ele nu s-a născut din nevoie. S-au născut din bogăţie.

— Tu să îţi ţii gura! Nu vorbesc cu tine, vorbesc cu el.

Eram la cină cu editorul care se ocupa de publicarea cărţii tale de poezii, care venise la Florenţa să ne aducă schiţele. Aşa că m-am ambalat mai tare decât aş fi făcut-o dacă am fi fost singuri.

— Cum îndrăzneşti, bădăranule!

— Mă repet, gura! Ce ştii tu despre Phidias dacă nici măcar nu eşti capabilă să fumezi pe nas? Uite, nici nu inspiră pe nas. Ce sens are să fumezi dacă nu inspiri pe nas?

— Fiecare fumează în felul său, oricum nici mie nu îmi place să inspir pe nas. Nu văd ce legătură are Phidias cu ţigările şi cu nasul, a răspuns editorul surprins.

Apoi, cu intenţia vădită de a-mi calma furia crescândă, a început să fumeze o ţigară trăgând aer doar pe gură. Însă nu a făcut decât să încurajeze acel atac nejustificat.

— Facem alianţe? Îi apărăm pe cei slabi? Ea nu este slabă, nu te îndoi de asta, este mai mult puternică decât mine. E făcută din fier. Şi inima ei este făcută tot din fier! Ehe! Ai văzut-o vreodată plângând?

Ciudat, cu adevărat ciudat. Un asemenea lucru nu se mai întâmplase niciodată.

— Şi nu doar că nu este capabilă să fumeze, nici nu ştie să folosească bricheta. O ţine deschisă cel puţin treizeci de secunde înainte de a mişca rotiţa şi astfel risipeşte gazul. De altfel, nu face nimic bine. Ştii cum lipeşte timbrele? Cu desenul în jos, de exemplu cu capul Italiei în jos. Şi dacă îi arăţi că a greşit, ridică din umeri şi răspunde că e la fel. Ea nu respectă pe nimeni. Ea nu crede în nimeni şi în nimic.

Dacă ai fi băut, aş fi spus că era din cauza beţiei. Însă băuseşi doar un pahar, vinul nu te interesase în această seară. Nici nu existaseră neînţelegeri între noi. De fapt, până în momentul în care nu începuseşi cu povestea aceea despre arta care se naşte din nevoie şi care moare odată cu bogăţia, fuseseşi afectuos şi amabil. Oare înnebuneai? Şi editorul părea să se întrebe acelaşi lucru, iar neîncrederea de mai devreme se transformase în ostilitate:

— Desigur că trebuie să fie de fier, Alekos, pentru a-ţi suporta extravaganţele. Inclusiv inima trebuie să îi fie din fier. În locul ei, eu deja aş fi făcut infarct.

— Alianţe! Continuă alianţele!

— Nu ţine de alianţe, Alekos. Ţine...

— Tu cred că nu ştii cine a pictat Capela Sixtină. Haide, curaj, cine a pictat Capela Sixtină?

— Winston Churchill, Alekos.

— Bine. Bun băiat. Şi care a fost adevărata meserie a lui Winston Churchill?

— Campion la baschet.

— Perfect. Şi când a murit Winston Churchill?

— În 1965, la nouăzeci şi unu de ani.

— Greşit, greşit! Winston Churchill a murit în 1967 la vârsta de optzeci de ani.

Ei bine, îţi extinseseşi atacul şi asupra lui, dar din fericire o făcuseşi în glumă. Am putut să rup acea tăcere dispreţuitoare şi să particip la joc.

— Are dreptate, Alekos. Churchill a murit în ’65, la nouăzeci şi unu de ani.

— Ba am spus că în ’67, la optzeci de ani.

— Nu, Alekos. Îmi pare rău să te contrazic, dar s-a întâmplat cu adevărat în ’65. Pe 24 ianuarie 1965. Îmi amintesc bine pentru că în ziua aceea eram la Londra, iar a doua zi s-a născut fiul meu.

Vocea editorului părea seacă şi beligerantă. Exact cum trebuia pentru ca tu să îţi schimbi tonul:

— Minţi.

— Nu mint şi oricine îţi va spune că asta este data corectă. Sună la arhiva unui ziar. O să sun eu.

Apoi m-am ridicat şi când m-am întors am zis:

— Au consultat şi o enciclopedie. Churchill s-a născut pe 30 noiembrie 1874 şi a murit pe 24 ianuarie 1965. Este istorie.

— Arhivele sunt greşite. Enciclopediile sunt greşite. Istoria este greşită.

— Iar tu ne-ai regulat nervii.

— A, da? Foarte bine.

Şi aruncând o grămăjoară de bani pe masă, ai părăsit restaurantul fără să îţi termini cina. Fără să îţi iei rămas-bun.

Eram sigură că aveam să te găsesc acasă când m-am întors la miezul nopţii. Dar casa era goală, iar sertarul, care era mereu încuiat, acum era larg deschis, iar în el nu mai rămăsese decât pacheţelul. Plicul dispăruse. Doamne, oare ce conţinea...? Am deschis larg dulapul cu uşile cu oglindă. Dacă cele patru genţi cu ştampile ar fi fost încă acolo, bănuiala mea ar fi fost mai puţin fondată. Însă două dintre genţi lipseau, aşa că într-adevăr plecaseşi la Atena. Cu un paşaport fals: plicul conţinea un paşaport fals. Şi pachetul? Ce se afla în pacheţel? L-am deschis. O perucă. Blondă-castanie, pentru bărbaţi. Atunci, poate, nu ai plecat la Atena. Oare plecaseşi la Zürich? L-am sunat pe Nicola:

— Îl aştepţi? Urmează să vină la tine?

— Nu.

— E posibil să vină fără să îţi spună?

— Nu, de ce mă întrebi?

— Pentru că...

— Vin imediat.

Şi iată-l sosind a doua zi, dimineaţa, cu batista albă în buzunar şi cu cei mai răbdători ochi din lume.

— În ce dispoziţie era când s-a întors din călătoria din Suedia?

— Excelentă.

— Ce fel de plic era?

— Unul normal.

— De mărimea unui paşaport?

— Mai mult sau mai puţin.

— Asta înseamnă că da, acum călătoreşte cu un paşaport suedez, pe numele vreunui domn Bersen sau Eriksson.

— Dar de ce nu mi-a spus?

— Din aceleaşi motive pentru care nici în mediul rural nu ţi-a vorbit despre planurile lui: pentru a te împiedica să-l reţii. Aşa e stilul lui, nu? Şi faptul că te-a provocat sau că te-a jignit face parte din stilul lui. Ba chiar din stratagemele lui. Dacă nu te-ar fi jignit, nu l-ai fi jignit nici tu. Deci nu ar fi avut o scuză ca să plece, fiind sigur că nu aveai să îl urmăreşti. Numai o ceartă putea face ca

plecarea sa bruscă să devină plauzibilă şi putea anula nevoia de a o justifica prin explicaţii sau prin minciuni.

— Ar fi trebuit să îmi dau seama.

— Tot ar fi reuşit să te exaspereze. Este un maestru în arta de a provoca lumea şi cine ştie de cât timp se gândea la acea şaradă. Cu anumite lucruri are o răbdare inumană.

— Nu a avut încredere în mine.

— Nu, şi-a pus în practică raţionamentul: cine nu ştie nu poate vorbi. Dacă nu ştim unde se află şi ce face, nu e greu să păstrăm tăcerea. Dacă ştim, să păstrăm tăcerea devine o alegere, dar şi un risc de a-l trăda. Şi mai există o altă regulă pe care o urmează înainte de a se lansa într-o acţiune care s-ar putea termina prost: tăierea legăturilor cu oamenii pe care îi iubeşte şi care îl iubesc. De obicei le taie cu brutalitate sau cu insulte, gândindu-se că un om tratat brutal sau insultat va suferi mai puţin dacă va afla că el a fost închis sau ucis. Şi îi e greu, crede-mă, de fapt, probabil că a fost foarte supărat aseară. Drept dovadă, a lăsat sertarul deschis şi a lăsat peruca aici. Nu cred că a lăsat-o aici din cauza faptului că ar fi trebuit să îşi decoloreze mustaţa şi sprâncenele. Asta e! Să sperăm că nu are de gând să facă vreo cascadorie specială sau vreo nouă provocare care să-i compenseze dezamăgirile. Însă nu trebuie nici să ne minţim: acum că până şi emigranţii l-au respins, va vrea mai mult ca niciodată să dovedească faptul că poate să facă totul de unul singur. „Nu am nevoie de nimeni, fac totul de unul singur, fără comunişti, fără

papandrişti, fără Tatăl atotputernic.” Nu se va schimba niciodată.

— Şi atunci, Nicola?

— Atunci, nimic. Nu putem decât să aşteptăm. Şi să sperăm că se va întoarce.

Te-ai întors în cea de-a patra zi. A sunat telefonul o dată şi:

— Sunt eu! Sunt aici!

— Aici, unde?

— În gara din Roma! Iau trenul şi vin!

Trei ore mai târziu, ai sosit: cu barba lungă, murdară şi încâlcită, arătând mai rău decât un cerşetor care dormise trei nopţi într-o canalizare. Însă zâmbetul tău era ca zâmbetul unui copil care tocmai a câştigat o cursă sau care a trecut de un examen.

— Am fost acolo, am fost acolo! Fac o baie şi îţi povestesc totul!

Apoi ai umplut cada şi te-ai scufundat în ea cu strigăte de bucurie, după care a urmat o poveste nebunească, fără a spune vreun cuvânt în semn de scuză legat de povestea

cu Churchill sau fără a oferi vreo explicaţie care să justifice jignirile. Fuseseşi în Grecia, desigur. Cu mustaţa ta, cu pipa ta, cu komboloi-ul tău, uşor de recunoscut chiar şi într-o mie de oameni, ai aterizat pe aeroportul din Atena cu primul zbor de dimineaţă, ai arătat în linişte paşaportul suedez al unui oarecare domn Björn Gustavsson şi te-ai prezentat în faţa poliţiei de frontieră. Ai mizat pe faptul că uneori poliţiştii se uitau la pasager fără a-l vedea sau pe faptul că uneori comparau fotografiile celor căutaţi doar cu poza din paşaport, fără a ţine cont că acest lucru se întâmpla rar: atunci când nu ai de ales, trebuie să joci la noroc, să crezi în noroc. Rouge ou noir, le jeu est fait, rien ne va plus. Poliţistul ţi-a răsfoit neatent paşaportul, căutând pe lista cu indezirabili numele Björn Gustavsson şi comparând fotografia lui Björn Gustavsson cu fotografiile celor căutaţi, după care ţi-a mulţumit cu un căscat: Thank you very much![47] În mâna stângă ţineai geanta cea mare, cea care avea fundul dublu atât de adânc, încât în ea încăpuseră douăzeci şi şapte de ştampile, iar în mâna dreaptă o ţineai pe cea mică cu douăsprezece ştampile, şi în timp ce te îndreptai spre vamă, nu te-ai simţit deloc uşurat, căci la vamă ţi-ar fi putut verifica din nou paşaportul şi ar fi putut realiza că genţile cântăreau puţin prea mult. Dar dacă te gândeşti la asemenea lucruri, nu mai realizezi nimic, nu-i aşa? Aşadar, te-ai comportat de parcă ar fi fost extrem de uşoare. Ai mers spre ieşire, ai vorbit cu vameşul pe un ton distrat, ca o persoană care nu avea nimic de declarat:

— Nu, domnule, nu am ţigări, nu am băuturi alcoolice, nu am cadouri, doar câteva zeci de ştampile cu care să facem

[47] „Vă mulţumesc mult!” (engl., în original) (n.tr.).

pliante împotriva Juntei, dar nu am să vă spun vouă asta, iar voi sunteţi prea proşti şi mult prea leneşi ca să le găsiţi.

Dar dacă nu aveau să fie deloc proşti sau deloc leneşi? Din nou, rouge ou noir, le jeu est fait, rien ne va plus. Lucrurile au decurs bine şi acolo, aşa că iată-te în oraş, simţind o mare dorinţă de a alerga spre casă cu grădina de portocali şi de lămâi şi de a o îmbrăţişa pe mama ta, însă desigur că nu ai făcut acel lucru, ci timp de douăzeci şi patru de ore ai rămas ascuns în casa unui prieten. I-ai lăsat ştampilele şi te-ai întâlnit cu patru tovarăşi pe care îi numeai Armata Populară a Rezistenţei Armate. Un nume care îţi plăcea deoarece iniţialele compuneau acronimul Laòs, Popor. Laicòs, popular. Antochì, rezistenţă. Oploforì, armate. Stratos, militară. De fapt, toate ştampilele aveau semnătura Laòs.

— Dar ce poţi face cu o armată formată din patru soldaţi?!

— O să vezi. I-am împărţit în regimente: Laòs 1, Laòs 2, Laòs 3 şi Laòs 4. Un om în fiecare regiment.

— Nu vei înceta niciodată să joci la cacealma, nu-i aşa?

— Nu.

Ai folosit ziua următoare pentru a face lucrul care era cel important, în adâncul sufletului tău: să îl umileşti pe Ioannidis. Sistemul pe care îl aleseseşi era unul simplu: să te arăţi în diferite locuri din capitală, să ai nişte apariţii

rapide şi spontane, ca în La Primula Rossa[48]. Intrai în câte un bar, te opreai pe câte un trotuar, urcai în câte un taxi, coborai, zăboveai în holul vreunui hotel şi, imediat ce auzeai acel strigăt înăbuşit – „Panagoulis! Este Panagoulis?!” –, dispăreai doar pentru a reapărea în altă parte, poate într-un cartier îndepărtat, alimentând uimirea şi incertitudinea. „S-a întors Panagoulis, a fost văzut în Piaţa Constituţiei. Nu, în faţa Politehnicii. Nu, la Kolonaki. Nu, la Kypseli. Nu, la Pagrati. Nu, la Plaka. Nu, în Pireu. Nu, în Glyfada. Nu e posibil, ba da, e posibil, l-am observat cu atenţie, era chiar el cu mustaţa lui, cu pipa şi cu komboloi-ul, chiar l-am salutat, ba l-am şi strigat.” Sau: „Am vrut să-l salut, am vrut să-l strig, dar când am traversat strada, când mi-am întors privirea, dispăruse.” Curând zvonul se transformase într-o ştire, iar ştirea a ajuns la sediul ESA, dar problema a fost că Ioannidis nu a crezut-o.

— Dar tu de unde ştii?

— Ştiu pentru că am sunat la ESA de două ori. Le-am spus: „Aveţi grijă, Panagoulis este aici, avertizaţi-l pe generalul de brigadă.” Iar centralistul a răspuns: „Deja am fost informaţi, nu este adevărat.” După o vreme am sunat din nou şi am spus: „Vedeţi că e adevărat, eu sunt Panagoulis.” Şi ştii ce mi-a răspuns, idiotul? Mi-a răspuns: „Iar eu sunt Karamanlis.” Atunci mi-a venit o idee, ideea de a-i oferi o dovadă incontestabilă, aşa că am urcat pe Acropole, împreună cu un prieten, şi am fost fotografiat în faţa Partenonului ţinând un ziar deschis în mână. Pentru ca titlurile şi data să poată fi citite uşor, înţelegi? Dacă nu s-ar

[48] Roman scris de Emma Orczy la începutul secolului XX; această expresie face referire la persoane certate cu legea, care reuşesc cumva să nu fie capturate de poliţie (n.tr.).

fi văzut titlurile şi data, ar fi părut o poză mai veche. În cele din urmă am tipărit o copie sub formă de carte poştală şi i-am trimis-o lui Ioannidis cu această dedicaţie: „De la Alexandros Panagoulis, care vine în Grecia când doreşte el şi care vrea ca tu să ştii asta.”

— Nu te cred.

— Ţi-o jur!

Şi ai sărit din cadă ca să aduci copiile pe care le păstraseşi pentru tine. Era aşa cum spuseseşi.

— Şi la plecare?

— Hm! A fost dificil. Ba nu, a fost un miracol. Cartea mea de îmbarcare fusese ridicată de prietenul meu, însă acum trebuia să trec din nou de controlul paşapoartelor şi nu-ţi spun ce frică mi-a fost. Apoi am zărit vreo treizeci de turişti care călătoreau în grup şi m-am amestecat printre ei. Au creat atât de mult haos, încât acel biet poliţist s-a pierdut cu firea. Nici măcar nu a înţeles care dintre noi era Björn Gustavsson. Doar a pus ştampila şi gata. Uite!

M-am uitat şi mi s-au înmuiat picioarele. Nu din cauza ştampilei care chiar era ştampila aeroportului din Atena, nouă şi cu data din ziua respectivă, ci din cauza paşaportului pe care l-ai folosit atât la plecare, cât şi la sosire. Björn Gustavsson era un tip care semăna cu tine tot atât cât seamănă un pechinez alb cu un câine negru din

rasa marele danez. Avea o faţă delicată, lipsită de barbă şi cu nişte trăsături atât de delicate, încât la o primă privire ai fi crezut că era un efeb sau o fată, un păr atât de blond şi nişte ochi atât de deschişi la culoare, încât părea un albinos. Şi de parcă asta nu ar fi fost suficient, data sa de naştere corespundea pe deplin înfăţişării sale: optsprezece ani.

— Eşti nebun, Alekos.

— Hm... Poate că ai dreptate. Trebuie să schimb fotografia. Sau să îmi rad mustaţa.

* * *

Nu aveai să îţi razi niciodată mustaţa şi nu aveai să schimbi niciodată fotografia. Dar aveai să găseşti un paşaport care aparţinea unui italian al cărui aspect fizic corespundea puţin cu al tău. Şi călătoriile aveau să continue, mereu cu acelaşi prolog, cu acea comedie absurdă. Rareori aveai să îmi mărturiseşti adevărul. Fidel principiilor pe care mi le explicase Nicola – „Cei care nu ştiu nu îşi fac griji şi nu vorbesc” –, dar şi sedus de gustul conspiraţiei, de fiecare dată când ai plecat în Grecia ai reuşit să mă păcăleşti, să mă atragi într-o ceartă care să-ţi justifice plecarea. Şi, deşi de acum îţi cunoşteam trucul, de fiecare dată am recidivat.

— Nici măcar nu ştii cum să dai un telefon. Ce nevoie ai să ţii degetul arătător în gaura discului atât la dus, cât şi la întors? Discul revine singur la loc, nu?

— Încetează, Alekos. Dau telefon aşa cum vreau eu.

— Ba nu încetez, scoate-ţi degetul, mă face să fiu nervos.

— Alekos, vrei să mă laşi în pace, da sau ba?

— Bine, te las în pace, plec.

Sau:

— Veneţia este ca o păpuşă moartă.

— Poate, dar mie tot îmi place.

— Pentru că nu ai gusturi bune.

— Ei bine, poţi să spui orice, mai puţin faptul că cei care iubesc Veneţia nu au gusturi bune.

— Şi totuşi o spun. Simte acest parfum: este de prost gust, pute. Miroase ca o păpuşă moartă, de aceea îţi place Veneţia.

— Idiotule, bădăranule!

— Idiot? Bădăran?

— Da, şi îţi mai spun şi că ai dreptate, chiar am gusturi proaste, locuiesc cu tine.

— De azi nu mai locuieşti cu mine, plec.

Plecai şi doar a doua zi realizam că mă lăsasem păcălită din nou, ca o fraieră. Apoi, după trei sau patru zile, te întorceai: „Sunt eu! Eu sunt! Ghici unde am fost?” Sau: „Bună, alitaki. Ţi-am adus un parfum de la Atena. Acesta nu pute.” De altfel, nici măcar nu mă mai simţeam jignită. Atât cât dura călătoria, furia era înlocuită de angoasa de a te şti în pericol, iar după călătorie, mă simţeam uşurată să te revăd. Totuşi mă întrebam ce sens aveau acele călătorii în stil Primula Rossa? La ce foloseau, în afară de a te ţine în priză şi de a alimenta acea luptă cu moartea: pentru a-i contacta pe Laòs 1, Laòs 2, Laòs 3 sau Laòs 4? Pentru a organiza acţiuni care nu ar fi putut fi organizate punctual? Pentru a încerca să furi unii soldaţi de la comunişti sau papandrişti, cu scopul de a micşora acea singurătate care începea să te apese? Ca să nu te umilesc, evitam chiar şi să îţi pun întrebări: m-am prefăcut că te credeam şi că acelea erau nişte expediţii foarte utile, din care aveau să iasă lucruri memorabile. Apoi, într-o seară de la sfârşitul lunii februarie, eram acasă şi citeam ziarele, iar privirea mi-a căzut asupra unei ştiri de la Atena. Zece rânduri, nimic mai mult. Ştirea spunea că, în urmă cu o noapte, patru bombe explodaseră într-o fabrică, fără a provoca

victime. În schimb, o a cincea bombă explodase în timp ce doi membri ai echipei de genişti, un civil şi un militar, o dezamorsau. Cei doi genişti muriseră. La faţa locului poliţia găsise nişte pliante care aparţineau unui grup care se autodenumea Laòs 8. Ţi-am căutat privirea:

— Ce mai fac cele patru regimente ale tale?

— Nu mai sunt patru, sunt opt, mi-ai răspuns cu un zâmbet fericit. I-am înrolat pe Laòs 5, Laòs 6, Laòs 7 şi Laòs 8. Peste câteva zile vei vedea ce se va întâmpla!

— Deja s-a întâmplat, Alekos. Aseară.

— Ce?

— Cinci bombe. Una dintre ele a explodat în timp ce încercau să o dezamorseze. A ucis un civil şi un militar.

— Unde?

— Într-o fabrică.

— Nu are legătură cu mine.

— Ba sigur că da. Au găsit pliantele celor din grupul Laòs 8.

Zâmbetul ţi-a dispărut. Ai sărit în picioare, mi-ai smuls ziarul din mână şi ai zis:

— Trebuie să plec.

— Să pleci?! De ce?

— Pentru că nu m-au ascultat, nu m-au ascultat!

— În legătură cu ce?

— În legătură cu toate, cu toate! Nu ar fi trebuit să explodeze acolo, nu ar fi trebuit! Nu ar fi trebuit să ucidă pe nimeni, nu ar fi trebuit! Cretinii! Imbecilii!

— Alekos, cel mai neimportant lucru care se poate întâmpla atunci când pui bombe este ca cei care merg să le dezamorseze să sară în aer.

— Ştiu. Trebuie să plec.

— Alekos, nu este vina lor că cei doi genişti au murit. Şi acum şase ani s-ar fi putut întâmpla acelaşi lucru, şi una dintre bombele tale nu a explodat.

— Ştiu. Trebuie să plec.

— Rezistenţa armată înseamnă război, Alekos, şi la război nu se trage cu bomboane; dacă atentatul tău asupra lui Papadopoulos ar fi avut succes, cine ştie câţi oameni ar fi murit împreună cu el?!

— Ştiu. Trebuie să plec.

— Nu vei pleca! De data asta o să te opresc!

Nu ai plecat. Nici eu nu am mai dat importanţă problemei. Era o caracteristică a ta să faci mereu opusul a ceea ce spuneai că vei face. Evident, mi-am spus, trauma cauzată de moartea celor doi îţi provocase o criză trecătoare şi imediat după aceea ai realizat că ar fi fost înţelept să stai departe de Grecia pentru o vreme. Nici nu ai mai vorbit despre asta şi a trecut o lună de la acel dialog, timp în care s-au petrecut următoarele: am mers la Roma, însă imediat ce am ajuns la Roma, ai început să spui că trebuia să mergi la Milano. Acest lucru m-a făcut să devin bănuitoare, mai ales pentru că nu mi-ai oferit o scuză plauzibilă pentru a merge la Milano.

— Priveşte-mă în ochi, Alekos: Milano sau Atena?

— Ce Atena, ce legătură are Atena cu asta? Şi ca să te convingi că mă duc la Milano, nu ai decât să mă însoţeşti la Milano.

— De acord.

— Astă-seară?

— Astă-seară.

— Rezervă bilete la cuşetă.

— La cuşetă? Dar tu nu vrei niciodată acest vagon! Spui mereu că este înşelător, că este o capcană, că oricine poate fura cheile controlorului şi intra în cabină, că avionul este mai bun.

— Nu, nu cu avionul, nu. Azi nu.

Am făcut rezervare la cuşetă, iar pe parcursul zilei ai făcut public acest lucru în toate modurile posibile: ai dat telefon din apartamentul cu microfoanele ascunse, ai sunat de mai multe ori portarul pentru a te asigura că era rezervat compartimentul, informându-te cu voce tare în legătură cu ora exactă. Când am părăsit hotelul, nu mai era nici măcar un câine care să nu îţi ştie programul şi, după o asemenea mediatizare, iată-ne ajunşi la gară, în tren, în compartimentul în care controlorul ne-a aşezat genţile şi unde, pe neaşteptate, s-a ridicat cortina şi a început teatrul.

— Tu nu vrei să vii cu mine la Milano.

— Nu vreau să vin, Alekos?! Dar dacă sunt aici!

— Eşti aici bosumflată, iar eu nu suport oamenii bosumflaţi.

— Te înşeli.

— Nu mă înşel şi nu merg cu tine la Milano. Nu pot să stau într-un compartiment în care cineva se uită strâmb la mine.

— Ascultă-mă cu atenţie, Alekos: ideea de a merge la Milano a fost a ta, eu nu am nicio nevoie să merg la Milano. Nu sunt bosumflată, nu mă uit strâmb, tu acum cauţi ceartă. Nu urmează oare să îmi zici că Churchill a murit azi-dimineaţă la vârsta de douăzeci de ani?

Şi, în timp ce spuneam asta, am înţeles că povestea cu plecarea spre Milano în vagonul de dormit era un joc de teatru pentru a mă păcăli pe mine, dar şi pe cei care îţi controlau mişcările. Plănuiseşi să zbori spre Atena fără ca eu să te urmez şi încă o dată mă minţiseşi, iar eu din nou mă lăsasem păcălită în cel mai prostesc mod. Am aruncat o privire la ceas; mai era un minut înainte de plecare. În curând, şeful de gară avea să fluiere, trenul avea să se pună în mişcare şi nu mai aveam când să dau jos valizele. În plus, asta ar fi atras atenţia asupra noastră şi ţi-ar fi stricat planurile. Aşa că nu mai era nimic de făcut, chiar nimic. M-am lăsat să cad pe pat şi mi-am auzit vocea şoptind:

— Ai fi putut să eviţi treaba asta.

Apoi am auzit răspunsul tău:

— Nu, nu aş fi putut.

Şeful de gară a fluierat. Te-ai lansat spre coridor, ai ajuns la uşă, ai deschis-o şi ai coborât. Trenul se mişca în timp ce tu te strecurai pe peron, cu capul plecat, fără a privi înapoi.

O zi, două zile, trei zile. Am crezut că nu aveam să pot ierta niciodată acea ultimă bătaie de joc şi, de fapt, m-am întors la casa din pădure doar pentru a-mi lua lucrurile şi pentru a-ţi lasă o scrisoare în care îţi explicam de ce refuzam să mai continui o asemenea relaţie. În scrisoare îţi spuneam că nu eram o Penelopă care îl aşteaptă pe Ulise ţesându-şi pânza, că eu însămi eram un Ulise care întotdeauna trăise ca Ulise, iar faptul că îmi trădasem natura de dragul tău, transformându-mă într-un Sancho Panza, nu îţi dădea dreptul la anumite aroganţe; şi oricum Sancho Panza îl urma pe Don Quijote, se bucura de încrederea lui, nu era lăsat într-un tren precum o valiză. Însă după patru zile, când te-am văzut în acel hal, revolta mea a dispărut. Arătai ca o mască de carnaval: jumătate din faţă îţi era vânătă şi jumătate albă, fără sânge. Linia care îţi împărţea faţa în cele două culori începea de la frunte, mergea de-a lungul nasului, cobora până la bărbie şi pe gât, şi dacă pe partea albă ochiul era normal, pe partea roşie părea monstruos de umflat.

— Ce ai făcut?!

În loc să îmi răspunzi, ai luat o damigeană de vin, ai desfăcut-o şi ai început să bei. În tăcere, extrem de hotărât, pahar după pahar. Singurele cuvinte care îţi ieşeau din gură din când în când erau:

— Nu mă pot îmbăta, nu mă pot îmbăta.

Şi chiar nu ai putut, ochii ţi-au rămas limpezi, vocea articulată şi te ţineai bine pe picioare. La jumătatea damigenei te-ai îndreptat spre barul unde ţineam băuturile care nu îţi plăceau, ai scos toate sticlele care erau acolo, le-ai aliniat pe masă şi ai reînceput să bei când dintr-o sticlă, când din alta. Ai amestecat intenţionat băuturile, turnându-ţi eventual vodcă, whisky şi coniac şi apoi înghiţind acel amestec cu o mişcare hotărâtă, de parcă ai fi înghiţit un medicament dezgustător, iar în cele din urmă ai fost atât de beat pe cât ţi-ai dorit. Ai ajuns în cea de-a treia etapă, cea a morţii temporare. Însă, de data aceasta, nu ai mai ajuns pe nemărginitele câmpii ale visării, nu ai mai fost împins în dulcele neant al uitării, în abisurile delicate ale nefiinţei. Ţi-ai revenit curând, iar trezirea a fost un plâns sfâşietor, cu lacrimi şi sughiţuri care te sufocau, cu cuvinte frânte care treceau prin batista umedă ca un refren monoton.

— „Pleacă!” mi-au spus. „Pleacă! Pleacă! Pleacă, pleacă!”

— Cine ţi-a spus asta, cine?

— Ei. „Pleacă” mi-au spus. „Pleacă! Pleacă! Pleacă, pleacă!”

Mi-a luat toată noaptea să înţeleg ce se întâmplase la Atena, unde, după cele cinci bombe şi după moartea celor doi genişti, nimeni nu mai avea curajul să se apropie de tine şi nici nu îţi mai permitea să te apropii. Numai doi dintre ei acceptaseră să se întâlnească cu tine pe plajă, dar nu pentru a asculta ce voiai să le spui, ci pentru a te informa că îşi luau adio de la tine. Genul tău de luptă nu îi interesa, aşa că se hotărâseră să se alăture unui partid şi că aveau să facă asta. Mult noroc şi la revedere! Atunci te-am întrebat unde dormiseşi şi, arătând spre partea vânătă a feţei tale, mi-ai răspuns:

— Acolo unde dorm cerşetorii şi câinii vagabonzi.

Apoi mi-ai mărturisit că, după ce ai căutat în zadar o saltea pe care să te odihneşti, spre zori te-ai întors pe plajă. Ai stat culcat pe o parte, cu jumătate de faţă sprijinită de o pernă din nisip şi cu jumătate de faţă expusă către soarele care atunci răsărea, şi dintr-odată te-a apucat o stare de rău. Ai rămas inconştient până după-amiază, când ai deschis ochii pentru a te trezi înconjurat de un grup de copii care se distrau înţepându-te şi stropindu-te cu apă. „E mort, e mort!” Fără a reacţiona, nu ai avut putere să o faci, te-ai ridicat şi ai plecat la aeroport.

— Obrazul şi pleoapa mă usturau. În acest anotimp, la Atena soarele arde aproape la fel de tare ca vara şi mă temeam de cum aveau să arate. Dar nu era nimic vizibil. A devenit roşu mai târziu, când eram în tren.

Ţi-am pus un unguent pentru arsuri solare şi am încercat să te consolez:

— Alekos, în următoarea călătorie...

M-ai întrerupt:

— Nu va mai exista nicio călătorie. De astăzi chiar sunt în exil. E mai bine aşa deoarece nu mai cred în bombe, explozii şi arme. Orice prost poate apăsa pe trăgaci, poate da foc unui fitil sau poate ucide doi genişti sau chiar un tiran. Şi apoi? Ce se schimbă? Când moare un tiran, apare altul, şi adesea viitorii tirani sunt chiar cei care au apăsat pe trăgaci. Nu, lumea nu devine puţin mai suportabilă dacă e presărată cu cadavre. Ci cu idei! Adevăratele bombe sunt ideile! Oh, Theòs! Theòs mu! Câţi ani am pierdut! Este timpul să încep să gândesc. Problema este că sunt obosit. Sunt al naibii de obosit.

A fost prima oară când mi-ai spus: adevăratele bombe sunt ideile, orice prost poate apăsa pe trăgaci, poate da foc unui fitil sau poate ucide doi genişti sau chiar un tiran. Te-am privit uimită. Oare când începuseşi să înţelegi acel lucru şi ce declanşase o concluzie atât de contrară caracterului tău? Oare fusese moartea genişti lor sau fusese şocul de a te vedea respins de mica ta armată, sau poate acele episoade făcuseră să germineze o sămânţă care dormise întotdeauna pe fundul conştiinţei tale? Ce victorie ar fi fost dacă chiar ai fi început să te gândeşti şi să pui în practică lucrurile intuite pe care până acum le exprimaseşi doar prin fraze scurte sau prin poezii! Ce regal

ar fi fost dacă ai fi reuşit să înfrunţi adevărurile cu care oamenii nu se confruntă niciodată pentru că nu e potrivit sau pentru că le lipseşte curajul sau pentru că sunt legaţi la ochi de dictaturile intelectuale care îi împiedică să le vadă! De exemplu, motivele pentru care erai singur şi pentru care, orice ai fi făcut, rămâneai singur. Şi motivele pentru care, departe de a fi un lucru rău, era chiar un lucru bun. Era dureros şi necesita efort, asta da, dar era un lucru bun: singurul mod uman de a lupta este să credem în libertate, să facem ca lumea să fie un pic mai curată, un pic mai inteligentă, un pic mai suportabilă. Pentru că lumea nu este un concept abstract: lumea înseamnă eu, înseamnă voi, înseamnă el. Iar dacă eu nu mă schimb, dacă tu nu te schimbi, dacă el nu se schimbă, separat, individual şi din proprie iniţiativă, nimic nu se schimbă şi rămânem sclavi. Dar adevărul era că tu recunoscuseşi că erai obosit. Şi eu realizasem deja faptul că acea oboseală exista. Dacă ar fi fost să privesc retrospectiv istoria ultimelor săptămâni, aş fi putut chiar să identific episodul care făcuse ca acest lucru să mi se pară evident. Acum o să ţi-l povestesc.

* * *

La începutul primăverii, deci cu mult înainte ca tragica călătorie la Atena să distrugă orice speranţă de a mai da vreun sens exilului tău, casa din pădure fusese descoperită. Am remarcat acest lucru când am observat un grup de tineri în blugi care stăteau în faţa porţii, în staţia de autobuz, de dimineaţă până la apus. Erau nişte

tineri ciudaţi. În primul rând, pentru că dacă te uitai la ei, păreau că se aflau acolo ca să aştepte autobuzul, însă când acesta sosea, nu se urcau în el; apoi pentru că de departe îi auzeam discutând cu vioiciune, însă când ne apropiam deveneau muţi. De parcă nu şi-ar fi dorit să auzim în ce limbă vorbeau. Numărul lor varia între trei şi cinci, iar doi dintre ei nu lipseau niciodată, chiar cei doi care purtau cataramă în formă de svastică la curea. Erau italieni sau greci? Desigur că am luat în considerare şi posibilitatea că aceştia ar fi putut să fie doar nişte pierde-vară cărora le plăcea să se întâlnească în acel loc sau că cei doi cu svastică locuiau în vilă, însă de câteva ori i-am surprins de cealaltă parte a porţii, iar în cele din urmă am fost nevoiţi să recunoaştem că motivul prezenţei lor acolo erai tu. Oare erau trimişi de cineva interesat de fiecare mişcare a ta, pentru a-ţi controla sosirile şi plecările, sau de cineva care se pregătea să te răpească şi să te omoare? În prima săptămână ai vrut să îi înfrunţi, apoi te-ai răzgândit când ai realizat că, dacă ei nu ne hărţuiau prin gesturi sau prin cuvinte, nu puteam noi să luăm iniţiativa; de fapt, era mai înţelept să ne prefacem că nu îi observaserăm. Singurul gest beligerant în care te-ai complăcut a fost să îţi foloseşti pipa ca pe o sabie atunci când ieşeam din casă, atât când plecam, cât şi când ne întorceam: ţineai în palmă partea cu vatra.

— Ştii ce armă bună este? Dacă cineva te atacă, tot ce trebuie să faci este să i-o bagi în ochi.

— Şi dacă ratezi ochiul?

— Tot aia e, oriunde ai lovi, face o gaură. Desigur, cât timp muştiucul este lung, nu curbat.

Şi vai mie dacă îţi răspundeam că ar fi fost mai bine să avem un revolver, că aveam să cumpăr unul, că aveam să îl ţin în geantă.

— Fără arme! Îţi interzic!

Încrederea ta în utilizarea belicoasă a pipei cu muştiucul lung şi nu curbat era atât de mare, încât te făcea să devii surd faţă de orice îndoială a mea şi, de altfel, nu aveam să te văd niciodată cu un revolver în mână. Tu, care erai considerat un atacator cu bombă, un iubitor de explozive şi de arme, tipul care ar fi putut ataca cazărmile, cel cu rezistenţa armată, simţeai o repulsie fizică faţă de arme. Nici măcar nu ştiai să le foloseşti, nici măcar nu erai în stare să ţii corect o puşcă; ţineai patul puştii prea jos, nu îţi lipeai obrazul de ea şi ratai întotdeauna ţinta. Chiar şi dacă aceasta era o pasăre care dormea pe o ramură aflată la doi metri. După aceea te consolai spunând: „Dacă o mai văd pe pasărea aia, îi dau una cu pipa şi o dobor!”

Dar să revenim la tinerii în blugi. Primăvara călduroasă înainta spre vară, când persecuţia tăcută a grupului din faţa porţii a încetat, iar în locul ei a răsărit un nou tip de persecuţie. Unul mai rafinat şi mai crud. Noaptea, de îndată ce stingeam luminile şi ne culcam, prin fereastra de la terasa din fier forjat ţâşnea un licăr de lumină rotundă, care plonja asupra noastră ca un bolovan de lumină. Nu aveam să înţelegem niciodată cum reuşeau să îl

direcţioneze în cameră cu atât de multă precizie. De fapt, scrutând în întuneric parcul, vedeam foarte bine că lanterna electrică se afla departe, dincolo de pinii care mărgineau zidul de hotar. Aşadar, pentru a nimeri fereastra noastră, bolovanul acela de lumină trebuia să treacă de zeci de copaci şi să găsească un culoar lipsit de trunchiuri sau de frunze. Cu toate acestea, o făcea foarte bine şi, în ciuda barierei formate de obloane, acea lumină ne chinuia continuu. Când se plimba încet pe pereţi sau pe tavan sau pe pat, când se mişca sacadat de sus în jos şi de la dreapta la stânga, făcând semnul crucii, când se mişca fulgerătoare şi răutăcioasă în zigzag pentru a ne agresa privirea, caldă şi impalpabilă. Şi acela era momentul în care te pierdeai cu firea. Pur şi simplu nu puteai suporta căldura aceea impalpabilă pe ochi şi, de fiecare dată, te grăbeai să deschizi obloanele, coborând pe terasă şi strigând:

— Laşilor, ieşiţi din umbră, laşilor, dacă nu ieşiţi, vin eu să vă caut.

Şi este de la sine înţeles că nu coborai niciodată: ştiai foarte bine că exact asta îşi doreau, să te exaspereze ca să te facă să cobori şi ca să ajungi la mila lor, pentru a spune apoi că tu i-ai atacat. Însă nu şi de data aceea. Chiar în momentul în care lumina ne-a agresat privirea, te-am văzut sărind din pat, luându-ţi pantalonii, încălţându-te şi, înainte să realizez ce făceai, erai deja pe terasă tunând:

— Vin!

După care ai fugit spre uşă. Am reuşit să ajung la tine, să smulg cheia din uşă, să o iau în mână, iar tu ai încercat să îmi deschizi pumnul cu tot avântul oferit de furia pe care o simţeai, ai reuşit să slăbeşti strânsoarea degetelor mele, mi-ai apucat degetul mare, apoi arătătorul, apoi degetul mijlociu, dar cu cât păreai să fii mai în avantaj, cu atât strângeam şi eu mai tare; atunci mi-ai apucat încheietura şi mi-ai răsucit-o cu sălbăticie, mi-ai îndoit braţul şi părea că ai fi vrut să mi-l smulgi, m-ai aruncat la pământ şi ai căzut împreună cu mine, care mă apăram destul de rău pentru că nu puteam să mă opun decât cu un singur braţ, cu o singură mână, însă m-am apărat şi am acceptat acea luptă. O luptă monotonă, mută şi răutăcioasă, o luptă între doi şerpi care se încleştaseră pentru a se sufoca, hotărâţi amândoi să nu cedeze, şi care între timp îşi dădeau pumni şi se răneau fără ca vreun cuvânt să le iasă din gură, iar singurul sunet era o gâfâială greoaie, un fel de horcăială; dar dintr-odată o lovitură parcă mi-a despicat burta. A fost o durere foarte acută. Cheia se afla în mâinile tale. Vocea mea a rupt tăcerea ca să spună un lucru pe care tu nu îl ştiai:

— Copilul.

Ai devenit rigid, parcă fuseseşi lovit de un glonţ în mijlocul frunţii. Ai rămas câteva secunde privindu-mă cu ochii larg deschişi şi cu buzele întredeschise. Apoi ai înălţat mulţumirea.

— Oh, Theòs! Theòs mu! Oh, Doamne! Dumnezeul meu!

Apoi te-ai ridicat şi, uitând de lumina care continua să se rotească şi să pâlpâie fără milă asupra noastră şi în jurul nostru, uitând chiar şi de mine, care zăceam pe podea străpunsă de acea durere din burtă, care acum devenise insuportabilă şi exasperantă, precum o mie de cuţite, ai izbucnit într-o exultare atât de frenetică, încât păreai că îţi ieşiseşi din minţi. Ai râs, ai plâns, ai sărit, ai dansat şi ai aplaudat. Nici măcar nu ai observat suferinţa mea şi, de fapt, nu pentru a mi-o alina m-ai ridicat în cele din urmă cu delicateţe, m-ai aşezat pe pat cu tandreţe, ţi-ai sprijinit capul de corpul meu, ai gângurit:

— Bună ziua, copile, ancoră a ancorelor, lanţ al lanţurilor, bucurie a bucuriilor, vin al tuturor vinurilor, tu nu ştii cine sunt, eu sunt tu, nu ştii cine eşti, tu eşti eu, eşti viaţa care moare. Viaţa, viaţa, viaţa. Zoì, zoì, zoì. Fugi de întuneric, copile, fugi repede şi vom merge departe, într-un loc în care nu ne vor putea găsi, unde ne vom putea juca. Ajunge cu suferinţa, ajunge cu lupta.

Auzeam acel monolog nebunesc, dulce, minunat şi sfâşietor, pe măsură ce loviturile de cuţit creşteau ca număr şi ca intensitate, şi regretul că nu îţi spusesem mai repede m-a făcut să rămân fără cuvinte, la fel şi remuşcarea de a nu fi înţeles mai repede că un copil ar fi putut fi singurul rival al destinului tău. Pentru că, dacă aş fi realizat asta mai repede, nu ar fi fost nevoie să mă năpustesc spre uşă, să scot cheia şi să mă angajez în acea luptă sălbatică, să încasez acel şut îngrozitor, care pe el îl rănise mortal. Nu aveam nicio îndoială despre faptul că lovitura aceea îl rănise mortal, simptomele anunţau deja acest lucru fără echivoc. Eram sigură că niciun miracol nu ar fi putut învia acea creatură inertă care era îngropată în

mine. Totuşi am tăcut, incapabilă de a-ţi distruge acea fericire inutilă. M-am gândit că era mai bine să te las câteva ore să visezi şi între timp să stau nemişcată, să îmi recapăt puterile pentru ca apoi să merg la un doctor. Chiar aşa am făcut şi dimineaţa, foarte atentă să nu te trezesc, m-am desprins încetişor de tine şi am mers ca să mi se confirme ce ştiam deja. Însă nu am ţinut cont de faptul că avea să fie mult mai rău ca tu să afli acest lucru a doua zi, că supărarea ta avea să fie mult mai mare, că avea să îţi întărească acel complex de vinovăţie în care zăcuseşi de fiecare dată, că aveai să te gândeşti la toate sufletele pe care le iubiseşi şi pe care le pierduseşi. La tatăl tău, la fratele tău Georgios, la Polykarpos Giorkatzis.

— Eu sunt moartea. Port moartea asupra mea şi o distribui, ai şoptit când m-ai văzut şi când ai văzut acel pacheţel inert, lipsit de formă.

Apoi ai dispărut pentru patru zile, iar în seara în care te-am revăzut mi-a fost greu să te recunosc. Cu cearcăne vineţii, cu barba lungă şi cu cămaşa pătată de ruj, cu respiraţia care îţi mirosea a alcool, mergeai clătinându-te şi păreai a fi caricatura unei epave care petrecuse timp de patru zile şi patru nopţi delectându-se în orgii fără seamăn. Dumnezeu ştie unde, Dumnezeu ştie cu cine. Şi fără a-mi oferi explicaţii, fără măcar a mă întreba cum mă simţeam, te-ai prăbuşit pe balansoar şi ai început o jelanie dezarticulată despre oboseala care îţi golise trupul şi sufletul:

— Sunt bătrân, deja sunt bătrân, uite, am părul alb, am şi o durere de spate, mă doare şi ficatul şi tuşesc.

Părul alb era, de fapt, un smoc argintiu pe care îl aveai deja de la Boyati, durerea de spate era un reumatism uşor şi trecător, durerea de ficat era o consecinţă evidentă a băutului, iar tusea era o consecinţă evidentă a fumatului. Dar în acel moment chiar te credeai foarte bătrân. Pentru că te simţeai înfrânt de existenţă.

* * *

Şi totuşi, ai început să gândeşti. O făceai uneori într-un mod laborios, alteori într-unul naiv, poate respingând cu o anumită neglijenţă unele concepte care ar fi trebuit explorate sau poate prezentând unele adevăruri evidente de parcă ar fi fost noi descoperiri, repetând uneori chiar principii care fuseseră enunţate cu o sută cincizeci de ani în urmă, cu acel anarhism individualist pe care Nenni îl remarcase imediat din spatele lentilelor sale duble. Însă ai început să gândeşti: ai fost eliberat în mod miraculos de schemele dictaturilor intelectuale, care, mai ales în acei ani, orbeau oamenii şi îi reduceau la tăcere. Citeai şi scriai. Aproape întotdeauna când mă întorceam acasă sau la hotel, te surprindeam citind sau scriind. Bileţele, pliante, notiţe pe care mi le traduceai sau pe care mi le citeai cu mândria unui copil care a compus o temă frumoasă în clasă.

— Auzi ce am făcut azi, auzi ce am decis azi, acum o să îţi citesc, iată: „Aceasta este epoca -ism-ului. Comunism, capitalism, marxism, istoricism, progresism, socialism, deviaţionism, corporatism, sindicalism, fascism. Şi nimeni

nu îşi dă seama că fiecare -ism rimează cu fanatism. Aceasta este epoca anti-: anticomunist, anticapitalist, antimarxist, antiistoricist, antiprogresist, antisocialist, antideviaţionist, anticorporatist, antiunionist, antifascist. Şi nimeni nu îşi dă seama că fiecare -ist rimează cu fascist. Nimeni nu spune că adevăratul fascism constă în a fi anti- din principiu, dintr-o toană, adică în a nega a priori faptul că în fiecare curent de gândire există ceva corect sau ceva ce ar putea fi folosit pentru a face dreptate. Şi a te închista într-o dogmă, în certitudinea oarbă de a fi cucerit adevărul absolut; indiferent că e vorba de dogma virginităţii Mariei, de dogma dictaturii proletariatului sau de dogma Legii şi Ordinii, oricum se pierde sensul sau mai degrabă semnificaţia libertăţii, singurul concept indiscutabil şi incontestabil. Într-o aşa măsură încât cuvântul libertate nu are sinonime, are doar extensii sau adjective: libertate individuală, colectivă, personală, morală, fizică, naturală, religioasă, politică, civilă, comercială, legală, socială, artistică, de expresie, de opinie, de cult, a presei, a ideii de grevă, a discursului, a credinţei, a conştiinţei. La limită, am putea spune că libertarianismul este singurul -ism, adică singurul fanatism admisibil, pentru că fără libertate un om nu este om, iar un gând nu este gând.”

— Bravo!

— Îţi place? Chiar îţi place? Atunci mai ascultă una pentru că următoarea este şi mai importantă, vorbeşte despre „dreapta” şi despre „stânga” şi despre intelectualii de rahat care prin pseudostânga lor chiar m-au călcat pe nervi.

Mi-ai fluturat o foaie plină de urme şi de ştersături şi ai reînceput să declami.

— „Mulţi intelectuali cred că a fi intelectual înseamnă a enunţa ideologii sau a le elabora, a le manipula şi apoi a te căsători cu ele pentru a interpreta viaţa după formule şi adevăruri absolute. Şi fac asta fără a ţine cont de realitate, de ei înşişi sau de ceea ce înseamnă a fi om, adică fără a vrea să recunoască faptul că nici ei înşişi nu sunt făcuţi doar din creier. Că au şi o inimă sau ceva care arată ca o inimă şi intestine şi un sfincter şi, prin urmare, că au sentimente şi nevoi care nu ţin de inteligenţă, care nu pot fi controlate de inteligenţă. Aceşti intelectuali nu sunt deştepţi, ci sunt proşti şi, dacă analizăm bine, nici măcar nu sunt intelectuali, ci preoţi ai unei ideologii. Şi fiind la fel de obtuzi ca preoţii, nu recunosc faptul că, odată căsătoriţi cu ideologia lor sau, şi mai rău, odată căsătoriţi cu o ideologie în care nu este permis adulterul sau divorţul, nu mai sunt liberi să gândească. Pentru că totul este potrivit după acea soluţie, totul este judecat în conformitate cu acele scheme: pe de o parte, iadul, şi, pe de alta, raiul, pe de o parte, ceea ce e permis, şi, pe de alta, ceea ce e interzis. Astfel, pentru a face ca lucrurile să fie coerente, ei devin inconsecvenţi, ba chiar necinstiţi. Să luăm intelectualul de stânga, intelectualul care este la modă astăzi sau, mai bine zis, intelectualul care urmează moda din comoditate, teamă sau din lipsă de fantezie: va fi întotdeauna pregătit să condamne dictaturile de dreapta, din bunătatea inimii sale, însă niciodată sau aproape niciodată nu va condamna dictaturile de stânga. Pe cele dintâi le va diseca, le va studia, le va combate prin cărţi şi manifeste; despre cele din urmă va tăcea sau le va găsi scuze sau cel mult le va critica cu jenă şi timiditate. În anumite cazuri va recurge chiar la Machiavelli: «Scopul

scuză mijloacele.» Care scop? Scopul de a avea o societate creată pe principii abstracte, pe calcule matematice, doi plus doi egal patru, teză şi antiteză egal sinteză, adică fără a lua în considerare faptul că în matematica modernă doi şi cu doi nu fac neapărat patru, ci poate fac treizeci şi şase, sau fără a ţine cont că într-o filosofie mai avansată teza şi antiteza sunt unul şi acelaşi lucru, că materia şi antimateria sunt două aspecte ale aceleiaşi realităţi? Datorită calculelor lor, adică datorită lugubrului fanatism al ideologiei lor, datorită iluziei sau mai degrabă prezumţiei că Binele şi Frumosul aparţin doar uneia dintre părţi, un genocid, o crimă sau un abuz este considerat nelegitim dacă se întâmplă la «dreapta», dar devin legitime sau cel puţin justificabile dacă apar în «stânga». În concluzie, marea boală a timpului nostru se numeşte ideologie şi cei care suferă de această boală sunt intelectuali proşti: acei preoţi laici care nu sunt dispuşi să recunoască faptul că viaţa (sau ceea ce ei numesc istoria) reuşeşte de una singură să redimensioneze rezultatele masturbării lor mentale, adică să demonstreze artificialitatea dogmei lor. Fragilitatea şi irealitatea sa. Dacă nu ar fi aşa, de ce regimurile comuniste ar repeta aceleaşi infamii ale regimurilor capitaliste? De ce ar avea şi ele aceiaşi Ioannidis, aceiaşi Hazizikis, aceiaşi Teofilojannacos, aceiaşi Zakarakis precum regimurile fasciste? Şi de ce aceste ideologii s-ar lupta între ele, susţinute de sentimente şi de nevoi precum dragostea de patrie sau naţionalismul egoist? Este timpul să denunţăm această boală, fără timiditate, fără jenă şi fără teamă. Şi pentru a face acest lucru, nu trebuie să ne oprim la Marx şi la marxişti, ci trebuie să ne întoarcem cu cel puţin două mii de ani în urmă şi să ne referim la ideologia creştină. Ea este cea care a conceput această diviziune nefirească, pe de o parte, lucrurile permise, şi, pe de altă parte, cele interzise,

pe de o parte, raiul, şi, pe de alta, iadul. Astăzi stăpânii creierelor noastre, teologii de stânga, nu fac altceva decât să repete greşelile celor de la care au învăţat: scoateţi crucea de pe stâlpul stindardului, puneţi ciocanul şi secera pe el şi veţi vedea că rămâne acelaşi lucru: o cârpă care vântură aceleaşi vechi privilegii, aceleaşi vechi ambiţii şi aceleaşi vechi înşelătorii.”

Apoi m-ai întrebat:

— Îţi place? Chiar îţi place? Ştii, sunt nişte notiţe. Păcat că nu mi le-am notat mai devreme, la Boyati. Ei! Păcat că nu mi le-am notat la Boyati. Adevărul e că nu poţi gândi în închisoare. Ai atâta timp, şi totuşi nu poţi gândi, e deja suficient dacă reuşeşti să regurgitezi vreo poezie.

Studiai. De exemplu, pe Proudhon, al cărui socialism libertarian şi a cărui negare a violenţei se potriveau cu cercetarea ta. Şi apoi pe Platon, deşi nu am înţeles ce căutai la Platon, şi apoi scriitori precum Albert Camus, pe care îl numeai Camìs pentru că în limba greacă u se pronunţă i; nu a existat niciun mod în care să te fac să pronunţi Camus.

— Camus!

— Camìs!

Îl iubeai pe Camus-Camìs pentru că în adolescenţa ta târzie ţi s-a întâmplat să citeşti textul polemicii sale cu

Sartre. „Un idealist care ştie să se opună mesianismului principiilor absolute”, asta spuneai despre Camus-Camìs. Şi inserând uneori câte ceva de la tine, câte o frază sau câte o comparaţie sau vreun raţionament, modificându-le forma din comoditate, recitai adesea unele pasaje care îţi rezumau poziţia.

— Ascultă: „Religiile organizate nu corespund nevoilor omului modern, pantomimele religioase nu au niciun sens în epoca noastră, indiferent dacă vin de la biserici sau dacă îşi fac apariţia în hainele noi sau pseudonoi ale marxismului.” Acum mai ascultă ceva: „Un om inteligent nu poate accepta o ideologie care îl încredinţează pe deplin istoriei, care îl consideră un supus pasiv al acesteia. Este infam să vorbeşti despre oameni în termeni de sarcini istorice, este periculos. Pentru că, după ce ai spus aceste lucruri prin intermediul cărţilor, o spui apoi prin intermediul poliţiei: stabilind la ce oră trebuie sau nu trebuie să mă culc, la ce oră pot sau nu pot să beau o sticlă de vin, iar la urmă, aşezându-mă în rând, în Piaţa Roşie, ca să merg şi să îngenunchez la Sfântul Mormânt al lui Lenin. Nu, nu se poate justifica orice în numele logicii şi al istoriei. Nu logica face istoria!”

— Camus nu spune asta, Alekos. El spune: istoria nu e tot. Şi în plus nu vorbeşte deloc despre sticle de vin sau despre Sfântul Mormânt al lui Lenin!

— Şi ce dacă? Îl completez, îl perfecţionez.

Uneori, însă, transcriai pasajele cu scrupulozitatea unui copist care copia Noul Testament pe foi de pergament decorate cu miniaturi şi mi le reciteai cu fidelitate: „Astăzi trebuie să formulăm două întrebări. Acceptaţi sau nu că, direct sau indirect, aţi ucis sau aţi reprezentat obiectul violenţei? Aveţi curajul sau nu de a ucide sau de a produce violenţă, direct sau indirect? Cei care vor răspunde la ambele întrebări vor fi implicaţi automat într-o serie de consecinţe care vor duce la un nou mod de a pune problema luptei.” Şi, de asemenea: „Pentru că omul a fost încredinţat în întregime istoriei, nu se mai poate adresa acelei părţi din sine care este la fel de reală precum partea care este conectată la istorie, astfel că trăim în teroare. Pentru a ieşi din teroare este necesar să reflectăm şi să acţionăm conform reflecţiilor noastre. Este în joc soarta a milioane de europeni care, sătui de violenţă şi de minciuni, cu cele mai mari speranţe ale lor distruse, care simt o repulsie faţă de ideea de a-şi ucide semenii pentru a-i convinge sau pentru a fi convinşi cu acelaşi sistem.” Erau pagini în care mi se părea că tu căutai o confirmare a descoperirilor tale: nu mai credeai în bombe, în explozii, în arme sau în lupta făcută cu vărsare de sânge.

Şi totuşi, această întorsătură a fost atât de clară, încât am încetat să mă mai întreb dacă înflorise dintr-o sămânţă îngropată în adâncul subconştientului tău sau dacă apăruse dintr-o nevoie de pace al cărei detonator fusese copilul pierdut. Niciodată nu am văzut la tine vreun regret, vreo nostalgie faţă de vechile acţiuni îndrăzneţe, faţă de vechile provocări imposibile. Tot ce făceai în acel moment părea chintesenţa raţionamentului şi a rezonabilităţii: participai la conferinţe şi la întâlniri, răspândeai printre emigranţi cartea de poezii care fusese publicată între timp, mergeai la Bruxelles pentru a te întâlni cu reprezentanţii

Pieţei Unice Europene. Până şi noua ta obsesie era cea mai paşnică pe care aş fi putut să mi-o imaginez: pur şi simplu consta în obţinerea spaţiului necesar de la un radio italian pentru a difuza o emisiune bisăptămânală, care să se audă şi în Grecia. Emisiuni de genul acela existau deja în Franţa, Anglia şi Germania, însă erau greu de ascultat de la distanţă; în schimb, radioul italian avea o lungime de undă capabilă să ajungă în întreaga regiune dintre Marea Ionică şi Marea Egee. Aşa că mergeai mereu la Roma să le explici miniştrilor, subsecretarilor şi şefilor de partid, insistent, răbdător, încăpăţânat, hotărât să nu te laşi descurajat de indiferenţă, de ipocrizie, de perfidia celor care spuneau: „Vom vedea, vom încerca, ne vom gândi”. Nici măcar când a devenit clar că nu aveai să obţii nimic, că indiferenţa şi ipocrizia şi iezuitismul aveau să iasă învingătoare, ca întotdeauna, nu ţi-ai schimbat comportamentul.

— Păcat, ai spus. Iată încă o dezamăgire, un alt preţ care trebuie plătit.

De acum, era fraza ta preferată. Şi de fiecare dată când o auzeam, nu îmi venea să îmi cred urechilor deoarece, şi acesta este detaliul cel mai extraordinar, tentaţiile de a reveni la vechile tale obiceiuri răsunau în jurul tău precum cântecul sirenelor care îl atrăgeau pe Ulise între Scilla şi Caribda[49]. „Odiseu, Odiseu! Vino, curajosule Odiseu! Ascultă-ne, fiu al lui Laertes, aruncă ancora!” În Europa, palestinienii continuau să semene masacre peste tot; în Germania, trupele urbane de gherilă deveniseră o practică

[49] Expresie provenită din mitologia greacă, Scilla şi Caribda fiind doi monştri marini dintre care Ulise a trebuit să îl aleagă pe cel mai inofensiv. Expresia are sensul de „a alege răul mai mic dintre două rele” (n.tr.).

constantă; în Italia, filosofia violenţei creştea de la o oră la alta. Răpiri, şantaj, împuşcături şi crime – nu mai erau doar arme ale dreptei: deveniseră o modă dezgustătoare a stângii extreme şi nu era greu de înţeles că nu era nici vorbă să dispară, ci că avea să dospească şi să devină un obicei. Şi dacă asemenea sirene aveau să rupă frânghiile cu care Ulise se legase de catargul navei sale? Dacă Ulise avea să cedeze în faţa chemării lor, uitând de noua turnură luată de lucruri, uitând de noua sa luptă împotriva morilor de vânt? Mi-ai răspuns cu un urlet sălbatic:

— Nu ai înţeles nimic despre mine, nimiiiiic! Cum îndrăzneşti să sugerezi că aş avea ceva în comun cu acei diaconi ai fanatismului, cu acei birocraţi ai terorismului, cu acei iresponsabili care trag în stânga şi în dreapta în stilul lui John Wayne pe confortabilul teren al democraţiei, da, o democraţie rea, dar o democraţie, o democraţie bolnavă, dar o democraţie, cu acei sectanţi care nu riscă să fie torturaţi sau să fie împuşcaţi de plutoanele de execuţie ale unei dictaturi? Eu nu sunt un terorist! Nu am fost niciodată! Eu cred în democraţie! Eu lupt împotriva tiranilor, ai uitat?! Îţi interzic, îţi interzic să mă confunzi cu acei nenorociţi care au vărsat sânge pentru a-şi aplica schemele ideologice şi abstracte! Acei fascişti îmbrăcaţi în roşu, acei revoluţionari de căcat!

Iar expresia „revoluţionari de căcat” avea să devină, din acea zi, unul dintre sloganurile tale preferate. În schimb, pentru a condamna timiditatea şi slăbiciunile democraţiilor care cedează, îţi plăcea sloganul: „Aceasta nu este libertate, este o fiestă a libertăţii.” Şi într-o seară în care Roma pulsa de dezordine, cu vitrine sparte, cu magazine jefuite şi cu maşini care ardeau, am înţeles de ce îl puneai

pe Platon alături de Proudhon şi de Camus. De fapt, ai deschis una dintre cărţile lui la o pagină marcată şi, tremurând de convingere, ai început să declami:

— Când un popor devorat de setea de libertate are drept lideri nişte paharnici nesăbuiţi care îi toarnă atât cât vrea, până în punctul în care acesta se îmbăta, se întâmplă ca poporul să îi declare vinovaţi şi să îi acuze de faptul că încearcă să îi ia libertatea pe conducătorii care încep să îi refuze cererile din ce în ce mai pretenţioase. Şi se mai întâmplă ceva: cei care rămân disciplinaţi în faţa superiorilor lor sunt etichetaţi ca oameni fără caracter, ca servitori, şi astfel, temător, tatăl ajunge să îşi trateze copiii ca pe egalii săi, iar fiul să nu mai aibă nici teamă şi nici reverenţă faţă de părinţi, iar profesorul să nu mai îndrăznească nici să le facă reproşuri elevilor, ci să îi măgulească, astfel încât aceştia ajung să îşi bată joc de el şi cer să aibă aceleaşi drepturi şi aceeaşi consideraţie ca bătrânii. Iar bătrânii, ca să nu pară prea severi, le dau dreptate tinerilor. Atunci sufletele cetăţenilor ajung să sufere foarte tare şi, ori de câte ori apar cazuri de supunere, majoritatea oamenilor se simt indignaţi şi nu acceptă să asculte, ajungând să nu mai ţină cont nici de legile scrise, nici de cele nescrise, nemaiavând consideraţie sau respect pentru nimeni. În mijlocul unei asemenea permisivităţi, se nasc şi se dezvoltă plantele otrăvitoare: tiraniile. De fapt, orice exces duce, de obicei, la un exces aflat la polul opus, atât când vine vorba de anotimpuri, cât şi de plante sau de cadavre, şi cu atât mai mult când vine vorba de regimurile politice.

Dar cât de obtuză este o putere preexistentă, Puterea aflată la putere, care se foloseşte de toate, de toţi şi care

nu moare niciodată. Cât de oarbă, de surdă şi de ignorantă este. Chiar în seara aceea, acelaşi Kissinger, care îţi confirmase refuzul de a-ţi acorda viza pentru Statele Unite, a venit la Roma într-o vizită oficială şi, escortat de o sută zece gărzi de corp şi decorat cu medalii precum un satrap oriental, mai grotesc ca niciodată, şi-a stabilit reşedinţa la hotelul nostru. Din acel moment, nimeni din acel oraş nu a fost mai supravegheat decât tine, care ţineai predici împotriva violenţei şi care recitai din Platon. Nu numai că încăperile adiacente camerei noastre erau ocupate de către agenţi FBI, ci eram şi spionaţi în continuu de către colegii lor de la ferestrele întredeschise din clădirea de vizavi. Erau inconfundabili cu cămăşile lor hawaiiene şi hidoase, cu mâinile lor păroase şi strânse în jurul cutiilor de bere. Şi de parcă nu ar fi fost suficient, întregul coridor de la etajul nostru fremăta de ofiţeri în civil, cu revolvere la curea: responsabili, printre altele, să ne scotocească prin sertare. De două ori când ne-am întors în cameră am găsit obiecte mutate sau aşezate greşit. Dar poate că mă înşel când definesc Puterea ca o putere oarbă, surdă, obtuză şi ignorantă. Puterea vede totul, aude totul, ştie totul. Şi în acest caz ştia că adevăratul duşman al acelui personaj mizerabil erai tu, şi nu acei extremişti neînţeleşi, care şi în anii următori aveau să împuşte mereu oameni inofensivi şi neînarmaţi. Niciodată vreun fascist.

Capitolul trei

Într-o dimineaţă, pe la mijlocul lunii iulie, te-ai trezit şi m-ai anunţat:

— Junta este pe punctul de a cădea.

Apoi mi-ai povestit visul pe care îl avuseseşi în timpul nopţii, din care rezultase profeţia că Junta avea să cadă. Te aflai pe fundul unei fântâni pline de peşti şi era atât de întunecos, încât cerul, văzut din acea fântână, era o sclipire îndepărtată. Te aflai în acel loc de un timp imposibil de calculat, poate că de secole şi secole, şi nu voiai decât un singur lucru: să evadezi spre cer. Însă zidul fântânii era neted, nu avea nici măcar o gaură sau vreo proeminenţă pe care să te caţări şi nu aveai nimic altceva de făcut decât să speri într-o minune. Deodată miracolul s-a întâmplat, iar pe perete au apărut găuri şi proeminenţe, iar tu a trebuit să te caţări. A fost un efort extraordinar pentru că ai alunecat de multe ori, ai căzut din nou printre peşti şi ai fost nevoit să o iei de la capăt. Un efort extrem de îndelungat. Poate că şi mai multe secole. Ai ajuns în sfârşit la marginea fântânii de care te-ai agăţat pentru a-ţi trage respiraţia şi pentru a privi la ce se afla afară. Era un deşert de pietriş. În mijlocul deşertului, se afla un munte, în vârful căruia se afla un bolovan aflat în echilibru. Şi dintr-odată de pe acel munte s-a auzit un bubuit, un bubuit înfundat care anunţa o avalanşă, iar bolovanul a început să vibreze, s-a rotit înainte şi s-a desprins de vârful muntelui, rostogolindu-se, lovindu-se de multitudinea de pietricele care formau acel deşert. Te-ai simţit cuprins de un val de fericire. La fel de scurtă ca o bătaie din pleoape, urmată imediat de o mânie oarbă pentru că, pe vârful muntelui, a apărut imediat un al doilea bolovan: identic cu primul, dar stabil. Stabilitatea lui te-a mâniat şi ţi-a insuflat o nevoie irezistibilă de a-l dărâma, iar în acel moment ai dat să treci peste parapet. Dar a fost în zadar. O forţă misterioasă ţi-a transformat picioarele în blocuri de plumb şi braţele tale în râuri de slăbiciune. Ai încercat iar şi iar,

lucru care nu a făcut decât să te descurajeze, să te facă să rămâi acolo, pe marginea fântânii. Ai suferit îngrozitor şi pentru că ai înţeles că noul bolovan trebuia să fie împins, că dacă tu nu aveai să îl împingi, nu avea să vibreze niciodată, nu avea să se desprindă niciodată de pe vârful muntelui pentru a se rostogoli, pentru a se prăbuşi ca cel dintâi, iar cât durase acea suferinţă, nu ţi-ai mai amintit. În vis ţi se păruse foarte lungă. Anotimpurile treceau, căldura alterna cu frigul, frigul cu căldura, soarele cu ploaia, ploaia cu soarele, iar tu rămâneai acolo, cu jumătate de corp în fântână şi cu jumătate de corp în afara fântânii, fixând cu ochii bolovanul. Însă parcă îţi aminteai că la început fusese vară şi, după aceea, zăpada căzuse de două ori, iar tot de două ori trecuseră şi rândunelele. Treceau din nou pe lângă tine rândunelele când te-ai decis să încerci ceva, nu doar să priveşti şi atât. Aşa că te-ai întins să apuci o piatră, ca să o arunci spre bolovan şi să o faci să îşi piardă echilibrul. Era o acţiune periculoasă, realizai acest lucru, deoarece înţeleseseşi de ceva vreme că găurile şi proeminenţele din perete dispăruseră: dacă aveai să cazi, nu aveai să te mai poţi urca niciodată. Cu toate acestea, ştiai şi că trebuia să încerci, aşa că te-ai aplecat şi ai luat o piatră. Ai ridicat-o ca să o arunci. Dar chiar în momentul în care erai pe punctul de a o arunca, dinspre bolovan s-a pornit un vânt teribil. Şi te-a lovit cu violenţă nemiloasă, împingându-te de pe marginea fântânii. Iar tu te-ai prăbuşit din nou acolo jos, printre peşti, pentru totdeauna.

— Ce vis oribil, Alekos.

— Da, oribil. Nu îl pot uita.

— Cu toate acestea, un vis care anunţă căderea Juntei nu ar trebui să fie oribil.

— Nu, dar nu a anunţat doar căderea Juntei. Ceea ce m-a făcut să cad înapoi în fântână şi pentru totdeauna nu a fost Junta: au fost cei care vor moşteni Junta.

— Oh, încetează! Nu vei cădea în nicio fântână. Visezi asemenea lucruri pentru că te gândeşti la ele în timpul zilei. Visele pe care le avem în timpul somnului sunt doar reflexii confuze ale gândurilor pe care le avem când suntem treji. Ştiinţa dovedeşte că...

— Ştiinţa nu există, ştiinţa este o opinie. Şi nu demonstrează mai nimic, cu atât mai puţin viaţa şi moartea.

În schimb, nu aveai nicio îndoială cu privire la semnificaţia pe care o atribuiai celorlalte lucruri: muntele reprezenta Puterea, Puterea eternă care tronează fără a putea fi oprită, iar bolovanul care plana deasupra muntelui reprezenta regimul pe care Puterea îl foloseşte până când se decide să îl arunce, să îl înlocuiască cu unul care, în circumstanţe diferite, îi va fi de folos mai mare. Dictatură, democraţie, revoluţie: toate sunt bolovanii pregătiţi pentru a fi puşi pe munte. Iar în echilibru se află mereu acelaşi bolovan, acelaşi blestem pe care oamenii îl duc în spate din ziua în care s-au unit într-un trib. Dar dacă bolovanul care căzuse şi se spărsese, transformându-se în pietriş, era Junta, atunci pe cine reprezenta bolovanul care apăruse în locul celui dintâi? Şi de ce voiai să îl împingi

dacă înlocuise Junta? Şi de ce te ţinuse lipit de marginea fântânii, cu jumătate de corp în afară şi cu jumătate de corp înăuntru, împiedicându-te să ieşi? Asta da, asta voiam să aflu.

— Dar bolovanul care va lua locul Juntei, pe cine reprezintă?

— Vrei să spui dacă are un nume, dacă are un chip? Sigur că are.

— Spune-mi care este.

— Nu, asta se va afla în curând.

— În curând?

— Da, de acum este o chestiune de zile, poate chiar de ore.

Şi douăzeci şi patru de ore mai târziu, a avut loc lovitura de stat din Cipru, tentativa de asasinat asupra lui Makarios şi invadarea insulei de către turci; o săptămână mai târziu, Junta a convocat liderii politici pe care Papadopoulos îi destituise şi le-a delegat responsabilitatea de a forma un guvern care să salveze ţara de un război cu Turcia. Însă tu nu te-ai bucurat. Doar ai şoptit:

— Bolovanul s-a desprins de pe munte, bolovanul a rămas pe munte. Când pleci la Atena?

— Când plec sau când plecăm?

— Când pleci, eu nu vin.

— De ce? Nu înţeleg.

— Vei înţelege ascultând o voce micuţă care te va întâmpina: „Draga mea prietenă, extrem de dragă, ce plăcere să vă cunosc, eu v-am citit întotdeauna cărţile, articolele, sunt un admirator de-ai dumneavoastră, un coleg de-ai dumneavoastră, ştiţi, şi eu scriu.”

Am plecat fără tine. Şi dacă nu am început propriu-zis să înţeleg, am început să intuiesc de îndată ce am coborât pe aeroportul din Atena, unde am fost imediat oprită şi închisă într-o debara. De acum toată lumea putea să treacă, în acel moment trecea Theodorakis care venise de la Paris, însă numele meu era pe lista neagră şi a durat mult până să îmi fie scos de pe acea listă şi să fiu lăsată să ies din acea magazie. Un poliţist părea să fie de partea mea, celălalt împotriva mea, şi pentru a ajunge la un acord se certau între ei şi nu ştiau cine ar fi trebuit să îmi autorizeze intrarea: noul ministru de Interne sau cei de la ESA? În noaptea care a urmat s-a întors Karamanlis din exil şi a depus jurământul ca prim-ministru; acum guvernul era format din civili, care fuseseră în mare parte persecutaţi de dictatură. Dar Gizikis a continuat să fie preşedintele republicii, Ioannidis a rămas în fruntea

armatei şi la conducerea ESA şi nici măcar un membru al Juntei nu a fost arestat, iar prizonierii politici au rămas în închisoare. Din orice perspectivă aş fi analizat lucrurile, concluzia aluneca spre enigmele unei comedii ambigue. De altfel, toată lumea spunea că nimic nu era clar, că nimic nu era sigur în afară de un detaliu: Junta nu căzuse, ci abdicase. Şi nu din voinţă proprie, ci din ordinul americanilor, care, în mod evident, se opuneau unui război între Grecia şi Turcia, adică între două ţări care făceau parte din NATO. Dar nu întotdeauna un regim care abdică este un regim mort, iar dacă abdică păstrându-şi posturi-cheie cum ar fi preşedinţia, armata şi poliţia, poate chiar să preia puterea înapoi peste noapte. Aşa că situaţia s-ar fi putut schimba din nou şi dintr-odată. Depindea de Ioannidis. Nu era un secret pentru nimeni că cedase numai când ambasadorul Statelor Unite oferise ultimatumul Washingtonului şi o făcuse oricum strigând „Trădare!”, acuzând CIA că îi sugerase să comită greşeala de a organiza lovitura de stat din Cipru şi bolborosind: „M-au luat de prost, am fost un naiv.” Însă acum se considera oricum altcumva, dar nu învins, nu făcea decât să pomenească trupele cu care avea să îşi apere onoarea şi tancurile cu care avea să reacţioneze dacă cineva avea să încalce legea, iar oamenii se temeau. Odată ce entuziasmul iniţial trecuse, majoritatea oamenilor au rămas închişi în casă pentru a evita să fie compromişi şi nimeni nu vorbea despre libertate: cel mult, despre un iz de libertate. Karamanlis însuşi era întotdeauna îmbufnat sau prost dispus şi părea să se aştepte la ce era mai rău. Singura persoană care nu părea să îşi facă griji sau să se teamă era noul ministru al Apărării, Evangelos Averoff-Tositsa. El era cel care acum mă întâmpina cu o voce ca de flaut:

— Draga mea prietenă, extrem de dragă, ce plăcere să vă cunosc, eu v-am citit întotdeauna cărţile, articolele, sunt un admirator de-ai dumneavoastră, un coleg de-ai dumneavoastră, ştiţi, şi eu scriu!

* * *

Se afla în pragul camerei mele, însoţit de un ofiţer al marinei, iar mâinile sale le închideau pe ale mele precum cochiliile unei scoici, pe care niciun cuţit nu ar fi putut să o deschidă. Moi şi totuşi dezosate. L-am urmărit curioasă. Pe sub sprâncenele arcuite, ochii săi negri şi rotunzi îi străpungeau pe ai mei ca ochii unui hipnotizator, şi totuşi erau neliniştiţi şi atât de alunecoşi, încât păreau două măsline înmuiate în ulei. Pe sub mustaţa cu striaţii gri, gura lui, o gură comică deoarece avea forma gurilor fără dinţi, deşi era plină de dinţi, zâmbea cu bucuria unui iubit care stătuse prea mult timp departe de drăguţa lui şi care în sfârşit avea ocazia să o iubească într-un pat. Un rol care nu era potrivit nici cu fizicul său şi nici cu vârsta sa, căci era un omuleţ de vreo şaizeci de ani, cu umerii înguşti şi gârboviţi, cu şolduri late şi burtă grasă. Nasul mare şi cârn, strâmb de la rădăcină, îi domina chipul la fel de lipsit de seducţie. Însă fruntea îi era foarte înaltă şi inteligentă; realizai că era inteligent cu mult înainte să înţelegi acest lucru în mod raţional. Şi dacă nu era deştept, avea o viclenie din aceea care nu poate fi separată de inteligenţă. De asemenea, era dur. Puteai simţi şi asta. Şi simţind acest lucru, erai uimit şi îţi spuneai că nimic din aspectul sau din comportamentul lui nu ar fi putut justifica ideea de

duritate, şi totuşi duritatea exista. Era ascunsă în pliurile acelei flaciditǎţi onctuoase. Mi-am eliberat mâinile din cochiliile care se deschiseseră uşor pentru o clipă:

— Intraţi, domnule ministru, intraţi!

A intrat, i-a făcut ofiţerului un gest sec şi arogant să plece, s-a aşezat pe fotoliu, iar menuetul de laude a fost reluat.

— Domnule ministru, dar eu nu am pretins să vă deranjaţi şi să veniţi aici. Ar fi trebuit să vin eu la dumneavoastră.

— Draga mea prietenă, extrem de dragă! Un cavaler nu permite ca o doamnă să se deranjeze ca să meargă la el. Şi mai ales o doamnă cu un asemenea farmec, de o asemenea graţie, de o asemenea notorietate! Dacă nu aş fi venit, aş fi comis o grosolănie, ba chiar o mitocănie de neiertat. Înţelegeţi italiana mea?

Vorbea o italiană excelentă, fără erori şi fără accente.

— Italiana dumneavoastră este impecabilă, domnule ministru, atât alegerea cuvintelor, cât şi pronunţia. Nici măcar Panagoulis nu vorbeşte atât de bine ca dumneavoastră.

Îţi menţionasem intenţionat numele ca să văd cum reacţionează, însă el nu a avut nicio reacţie, ca şi cum nu m-ar fi auzit.

— Dragă, drăguţă! Am învăţat italiana în Italia, ştiţi? Când eram prizonier de război la Rimini.

— La Rimini? Şi Zakarakis a fost prizonier de război la Rimini.

— Care Zakarakis?

— Directorul de la Boyati, închisoarea lui Panagoulis.

Nici de data aceasta nu a reacţionat.

— Rimini, Roma, ce vremuri bune. Am învăţat cu toţii italiana în acei ani.

— Zakarakis, nu. Apropo, domnule ministru, ce se va întâmpla cu alde Zakarakis, Teofilojannacos, Hazizikis? Sau ar trebui să întreb mai întâi despre Ioannidis? Toată lumea întreabă. Dacă Junta nu mai este la putere, lumea se întreabă, de ce Ioannidis rămâne în fruntea ESA?

A oftat. S-a agitat de două ori pe scaun. A închis ochii, i-a redeschis şi într-un final s-a lansat într-un preambul pasionat. Mi-a spus că înainte de a-mi răspunde la acea întrebare delicată trebuia să îmi povestească unele lucruri de bază de care nimeni nu era conştient: prea multă lume credea că motivul schimbării era Ciprul, lovitura aceea stupidă din Cipru.

— Ei, nu, draga mea prietenă! Nu, acela a fost doar începutul. Ceea ce i-a determinat pe militari să abandoneze guvernul ţării a fost descoperirea catastrofei care avea să vină din Bulgaria.

— Din Bulgaria?!

— Da, draga mea prietenă, da: comuniştii. A fost tot mâna comuniştilor. Pentru că... ce au făcut comuniştii bulgari când noi am avut problemele cu Turcia în Cipru? Au adunat zeci de mii de soldaţi la frontieră. Şi cinci sute de avioane de luptă ruseşti, cinci sute, vă zic!, au ajuns pe aeroporturile militare bulgare. Şi două mii de tehnicieni ruşi, două mii, vă zic!, au mers în Bulgaria prin România. Iar militarii din Juntă au fost copleşiţi de panică. O panică ce a durat treizeci şi şase de ore. Cele mai disperate treizeci şi şase de ore din vieţile lor pentru că... ei bine, pentru că sunt patrioţi. Ne place sau nu să o recunoaştem, sunt nişte adevăraţi patrioţi. Patrioţi cu literă mare. Inclusiv Ioannidis, Ioannidis e cel mai mare patriot. Iar Gizikis şi-a adunat şefii de stat-major şi le-a spus: „Patria este pierdută, domnilor, pentru a o salva nu există altceva de făcut decât să delegăm puterea civililor.” Şi apoi ne-a chemat...

Vorbea şi tot vorbea şi, pe lângă regretul că îl căutasem, mă irita un disconfort misterios. De ce îl căutasem? Cine îmi sugerase asta? Nu tu. Nu i-ai pronunţat niciodată numele, nu ai făcut niciodată aluzie la faptul că a lui avea să fie vocea aceea... „draga mea prietenă, extrem de dragă”. Atunci cine? A, da, Canellopoulos, fostul prim-ministru, care în noaptea loviturii de stat fusese arestat şi

care ar fi trebuit să ocupe postul ocupat astăzi de Karamanlis. Îl cunoşteam pe Canellopoulos, îl cunoscusem pe vremea când ai solicitat paşaportul, şi după acea întâlnire se născuse o prietenie frumoasă. Îmi plăcea chipul lui ascetic, obosit, graţia lui de bătrân domn dezamăgit, îi admiram curajul şi cultura sa de mare liberal, aşa că imediat ce am ieşit din debaraua aeroportului, am fugit să îl revăd. Am vorbit mult şi fără ocolişuri, însă despre neaşteptata chemare a lui Karamanlis a trecut în grabă, jenat:

— Nu pot să răspund la asta, nu vreau, trebuie să evit acest subiect.

Şi apoi, dintr-odată:

— Întrebaţi-l pe Averoff. Întrebaţi-l pe Averoff.

L-am sunat pe Averoff, iar el s-a oferit să vină la hotelul meu. O treabă ciudată, totuşi. Oare ar fi fost posibil ca el să fie bolovanul din vârful muntelui? În ciuda pălăvrăgelilor sale inteligente despre bulgari, a elogiilor sale şi mai inteligente adresate membrilor Juntei şi a efortului aproape neruşinat pe care îl depunea pentru a-i absolvi, parcă lipsea o verigă din lanţul de dovezi. O verigă care poate că se afla acolo, la o aruncătură de băţ, dar pe care totuşi nu o puteam localiza. Exact ca atunci când cauţi o pereche de ochelari pe care îi ai pe nas. Trebuia să o găsesc. Trebuia să urmăresc mai atent ceea ce spunea.

— Iar acum, draga mea prietenă, lăsaţi-mă să vă explic cum s-au comportat cu noi Gizikis şi şefii statului-major: ca nişte adevăraţi domni. De altfel, cu mine s-au comportat mereu ca nişte adevăraţi domni. Sigur ştiţi că vara trecută am fost implicat în revolta eşuată a marinei şi că am fost arestat. Ei bine, nu mi-au atins nici măcar un fir de păr. Ireproşabili. Ah, vreau să subliniez: ireproşabili. Iar ieri... Gândiţi-vă, draga mea, că noi am venit tot pe rând, iar Gizikis ne-a primit în picioare, educat şi jovial, apoi ne-a invitat să ne aşezăm şi ne-a oferit oranjadă sau cafea. Când am fost cu toţii acolo, s-a aşezat şi el şi cu multă simplitate a declarat că patria era pe punctul de a cădea în tragedia finală şi că, pentru a salva patria, întreaga Juntă hotărâse să renunţe la orice putere, în afară de cea militară. Apoi şi-a chemat şefii de stat-major şi unul câte unul au repetat acelaşi lucru. Am trecut la partea de discuţii. S-a vorbit despre responsabilităţi. Şi de data aceasta Gizikis a fost admirabil. Onest, uman, admirabil. S-a oferit ca ţap ispăşitor. „Înţeleg că sfârşitul unui regim necesită un ţap ispăşitor”, a spus el, „şi de aceea mă ofer ca atare. Nu am vrut să devin preşedintele republicii, domnilor, dar am acceptat poziţia şi este corect să plătesc.” Ei bine, este inutil să spun că o asemenea propunere nici nu merita să fie luată în considerare şi că, dimpotrivă, era necesar să ne străduim să evităm represalii populare sau pedepse. Şi ne-am străduit să facem asta. În cele din urmă, am abordat subiectul cel mai important: alegerea celui care avea să formeze guvernul. Cei mai mulţi l-au vrut pe Canellopoulos. Dar eu l-am vrut pe Karamanlis.

— De ce Karamanlis şi nu dumneavoastră, domnule ministru?

Zâmbetul i-a reapărut:

— Simplu, draga mea prietenă, simplu! Pentru că eu nu am subestimat Ministerul Apărării! Ah, pe această temă am fost întotdeauna categoric! Categoric!

— Şi aţi câştigat.

— Da, draga mea prietenă, da. Când vreau ceva, obţin acel lucru. Şi când vreau două lucruri, obţin două.

Ministerul Apărării, armata! Iată veriga care lipsea din lanţ. Ce spuneai tu legat de armată? Asta: „În Grecia, oricine comandă armata, comandă Grecia.” I-am căutat ochii negri şi rotunzi, cele două măsline scufundate în ulei:

— Domnule ministru, cine conduce astăzi Grecia?

Cele două măsline s-au întărit şi vocea sa de flaut a devenit ca de gheaţă:

— Dumneavoastră ce credeţi, dragă prietenă?

— Acum o oră credeam că Ioannidis, domnule ministru.

— Draga mea prietenă! Eu sunt omul pe care generalul de brigadă Ioannidis îl ascultă. Eu sunt omul care comandă armata.

— Şi în Grecia, oricine comandă armata comandă Grecia. E adevărat, domnule ministru?

— Cine spune asta?

— Panagoulis.

S-a ridicat brusc.

— A fost o reală plăcere să vă cunosc, o plăcere încântătoare. Păcat, acum trebuie să plec.

A mers spre ieşire, mi-a întins mâinile dezosate, mi-a închis din nou mâna dreaptă în cochiliile de scoică.

— Sper să mă întâlnesc curând şi cu prietenul nostru, vă rog să îi transmiteţi. Apropo, când se întoarce?

Şi fără să aştepte răspunsul meu, s-a retras, anulându-mi orice urmă de îndoială. Doar două zile mai târziu, îndoiala a început să îmi roadă mintea. Deţinuţii politici începeau să părăsească închisorile, oamenii păreau din nou fericiţi, încetul cu încetul parfumul libertăţii lua conturul unei adevărate libertăţi: şi dacă mă înşelam?

* * *

Ai zâmbit batjocoritor:

— Bolovanii de pe vârful muntelui nu sunt neapărat răuvoitori, iar dacă închisorile nu s-ar goli de prizonierii politici, ce sens ar avea să vorbim despre libertate? El nu s-ar comporta niciodată ca un tiran: el este inteligent. Ştii cum a reuşit să îl lichideze pe Canellopoulos? La un moment dat al întâlnirii cu oranjadă şi cafea, a propus o pauză pentru a medita şi a ieşit cu ceilalţi politicieni. Atunci, cu scuza de a merge la toaletă, a rămas în palatul prezidenţial. „Continuaţi voi şi ne vedem mai târziu.” A ajuns din nou în biroul lui Gizikis şi împreună cu el l-a sunat pe Karamanlis la Paris. „Porniţi chiar acum şi haideţi să creaţi guvernul.” Când ceilalţi s-au întors cu rezultatele meditaţiei lor, Karamanlis acceptase deja slujba şi zbura spre Atena cu avionul lui Giscard d’Estaing. O capodoperă. Şi eu o să îmi tai capul dacă această capodoperă nu a fost pregătită de Averoff înainte ca Junta să abdice.

— În orice caz, a spus că speră să te întâlnească în curând.

— Nenorocitul acela!

— Şi apoi m-a întrebat când te întorci. Când te întorci?

De data aceasta, în loc să răspunzi, te-ai dus la fereastră şi ai arătat spre un cuplu care stătea la barul din faţa hotelului: un tinerel în blugi şi o femeie. Ea avea în jur de

treizeci de ani, era elegantă şi atrăgătoare. Avea pieptul generos şi părul blond-cenuşiu.

— Cine sunt, Alekos?

— Nu ştiu. Pe el nu l-am văzut niciodată. Pe ea, da. Chiar şi ieri, la Geneva.

În ziua care a urmat plecării mele la Atena, fuseseşi la Geneva pentru a participa la conferinţa despre Cipru.

— La Geneva?

— Da, cel puţin de câteva ori. Şi prima oară nu am recunoscut-o. Am simţit doar un fel de nelinişte şi atât. Dar a doua oară...

— Ai recunoscut-o?

— Da, de la Stockholm. Oriunde mergeam în Stockholm, apărea şi ea. La început nu am observat-o, am crezut că era o mitomană suedeză. Dar apoi a trebuit să mă conving că nu era nici mitomană şi nici suedeză.

— De ce?

— Pentru că nu vorbea suedeză.

M-am uitat din nou la ea, cu nedumerire.

— Eşti sigur?

— Foarte sigur. În plus, iubeşte perucile. La Stockholm era blondă ca aici, dar la Geneva era brunetă. De aceea nu am recunoscut-o prima oară.

— Gândeşte-te bine, Alekos. Poate că femeia din Geneva nu e aceeaşi care stă acum acolo pe trotuar. Poate că arăta ca ea şi atât. De la distanţă nu putem judeca corect.

— Nu o judec de la distanţă: era în avionul meu. A luat avionul pe care l-am luat şi eu. Am avut timp să o observ cu atenţie.

— Dar ea şi-a dat seama?

— Sper că nu. Pleacă de la fereastra aceea, nu aş vrea să se prindă acum.

M-am îndepărtat de fereastră.

— Şi tânărul?

— Nu l-am mai văzut. Cu toate acestea, sunt sigur că nu contează. Ea este cea care contează, ea mă urmăreşte. Şi

cu multă dexteritate. Este o profesionistă de nivel înalt, un spion cu adevărat inteligent.

— Un spion de-al cui?

— Nu ştiu. Pentru a afla trebuie să o prind, iar ca să o prind, trebuie să o mai las puţin în pace. Ar putea lucra pentru oricine: pentru KYP, pentru SID[50]. Şi dacă mă urmăreşte pentru cei de la SID, o face tot ca o favoare pentru cei de la KYP. Toată lumea ştie că serviciile secrete italiene şi serviciile secrete greceşti îşi fac favoruri.

— Alekos, dar KYP asculta de Juntă!

— Şi acum se supune noului guvern. Serviciile secrete sunt mereu la dispoziţia Puterii, nu se schimbă pentru că se schimbă un regim sau o politică. Uneori, pentru aparenţe, îşi schimbă oamenii, de fapt liderii, dar este ca şi cum ai băga pe aceeaşi mână o mănuşă nouă, identică cu cea veche. Şi eu nici măcar nu cred că Averoff s-a deranjat să le strecoare celor de la KYP o mănuşă nouă.

— Da, dar din ce motiv ar trebui cei de la KYP să te urmărească sau să îi roage pe cei de la SID să te urmărească acum?! Un om cu un trecut ca al tău, un...

— Pe unii oameni nu îi interesează trecutul meu. Îi interesează prezentul meu, ba chiar viitorul meu.

[50] Servizio Informazioni Difesa (Serviciul Secret Italian) între 1966 şi 1977 (n.tr.).

Viitorul. Viitorul tău. Iată întrebarea care mă bântuia de când căzuse Junta. Ce aveai să faci acum cu viitorul tău, cu viaţa ta? Ţi-am căutat privirea:

— Ei bine, Alekos, când te întorci?

Însă din nou ai evitat subiectul, arătând spre femeie şi spre tânărul în blugi.

— Hm! Pun pariu că şi cei doi ar vrea să ştie asta. Ba chiar pariez că stăpânii lor ar fi încântaţi dacă m-aş întoarce în Grecia într-un sicriu.

Şi, pentru a doua oară, nu mi-ai răspuns.

A doua zi ai făcut la fel. Şi la fel şi în ziua următoare, şi apoi tot aşa. Rând pe rând s-au întors cu toţii: politicieni, actriţe, studenţi, scriitori, nu de puţine ori nişte mincinoşi plecaţi în străinătate doar pentru a-şi salva propria piele sau pentru a juca mai confortabil comedia politicianului persecutat. „Sunt una dintre victimele Juntei, jos cu Junta!” Erau primiţi ca nişte eroi sau eroine de către masele de oameni care vociferau transpirate, poate chiar de aceiaşi oameni care ţie îţi trântiseră uşa în nas, coborau pe aeroportul de la Atena şi ridicau pumnul strâns, strigând „Trăiască poporul, trăiască libertatea!”, după care se grăbeau să pună bazele unei cariere de parlamentar. Liberali, socialişti, antifascişti ai oportunismului. Iar tu tăceai, nu făceai nimic. Lăudat precum un războinic din Antichitate, precum un Agamemnon întors dintre crenelurile din Troia, Papandreou a informat presa că avea

să se repatrieze pe mare şi a debarcat în Patras pentru a mărşălui spre capitală împreună cu o procesiune de maşini şi de autobuze şi cu o ploaie de steaguri roşii. „Andreas, trăiască Andreas!” Iar tu tăceai, nu făceai nimic. În timp ce nedumerirea mea creştea. Oare trăgeai de timp pentru că nu voiai să te amesteci în întoarcerea câinilor care lătrau doar atunci când pericolul trecuse, a şacalilor care se îngrăşau din suferinţele celorlalţi? Oare ţara ta te interesa mai puţin acum, fiindcă nu mai era dictatură, pe scurt, oare ideea de a înfrunta o existenţă normală te umplea de plictiseală? M-am gândit că aceasta era drama multor luptători. Odată terminat războiul, nu ştiau să se obişnuiască din nou cu pacea. Şi unele fraze, cărora nu le dădusem niciodată importanţă, acum îmi răsunau în urechi susţinând această teorie. „Cât de bine îl înţeleg pe Guevara! În loc să îmi frec nervii în Cuba, şi eu aş fi mers să mor în Bolivia!” Sau: „În această dimineaţă m-am întâlnit cu un grec care luptă cu adevărat, un troţkist. Păcat că face parte dintr-un partid şi că nu putem lupta împreună. Mi-a spus: «Dragul meu, dacă Junta cade, noi doi o să devenim şomeri, iar barba o să ne ajungă până la genunchi!»” În Italia, barba încă nu îţi ajunsese până la genunchi: existau tineri cu zvastică la curea, blonde cu peruci, suspiciuni cum că cineva ar vrea să te vadă repatriat într-un sicriu. De fapt, acea persecuţie misterioasă a continuat, fiind agravată de un episod deloc neglijabil. După ce am predat reportajul pe 23 iulie, am călătorit la Zürich şi, în timp ce luam cina la un restaurant de lângă casa lui Nicola, ai spus:

— Oh, nu! Şi totuşi pe avion nu am văzut-o.

— Alekos, nu îmi spune că este aici.

— Ba este. În spatele tău. Nu te întoarce.

— E singură sau însoţită?

— Singură.

— Şi ce culoare are de data asta?

— Negru, are părul negru.

— Ce facem?

— Un test. Plecăm şi ne mutăm la un alt restaurant. Dacă ne urmăreşte şi acolo...

Cina ne-a fost întreruptă şi, în mod ostentativ, am plecat şi ne-am dus la o tavernă cu grădină de la capătul opus al oraşului. Şi iat-o, după câteva minute, iat-o părând să caute pe cineva, uitându-se la noi pentru o clipă, pentru ca apoi să plece distrasă, de parcă ar fi vrut să spună: „Asta e, nu e aici.”

— Hai să fugim după ea, Alekos, să o înfruntăm.

— Cu ce pretext? Nu este o crimă să foloseşti peruci diferite şi să te afli în aceleaşi oraşe ca altcineva.

— Şi pe aceleaşi străzi, în aceleaşi restaurante. Dacă nu vrei să o înfrunţi, să mergem la poliţie.

— Bravo! Şi ce le-ai spune celor de la poliţie? Există o femeie blondă, ba nu, brunetă, ba nu, şatenă, care se întâmplă să fie mereu acolo unde suntem şi noi? Ca să nu mai vorbim de faptul că serviciile secrete se folosesc de poliţie. Hai să o mai lăsăm un pic. Chiar vreau să îmi fac plăcerea de a o prinde cu mâţa în sac.

Da, poate chiar asta te reţinea să te întorci în Grecia, am concluzionat în cele din urmă. Fascinaţia ciudată de a şti că era mai periculos să fii în străinătate decât acasă, teama de a te plictisi în normalitate şi în aplauzele pe care cu siguranţă ţi le-ar fi oferit şi ţie.

Dar apoi, dintr-odată, într-o seară ai spus:

— M-am hotărât. Mă întorc pe 13 august, mă întorc de aniversarea atentatului meu asupra lui Papadopoulos.

— Deci asta ai aşteptat!

— Nu chiar, deşi ideea de a le reîmprospăta memoria unora mă amuză destul de mult. Şi nu mă refer doar la alde Ioannidis sau Averoff. Mă refer şi la tovarăşii de cealaltă parte a baricadei, la cei care nu au făcut niciodată nimic.

— Alekos, ce înseamnă acel „nu chiar”?

— Înseamnă... Mai ţii minte când m-ai întrebat dacă îl prefer pe Garibaldi sau pe Cavour?

— Da, şi mi-ai răspuns că îl preferi pe Cavour.

— Adică politica. Ei bine, mai târziu după ce am meditat asupra unor lucruri, despre dreapta şi despre stânga şi despre oameni, nu mai sunt atât de sigur că iubesc acea politică. Şi întoarcerea mea în Grecia înseamnă revenirea la acea politică.

Apoi, schimbând brusc subiectul, de parcă a vorbi despre acele lucruri te-ar fi iritat, ai spus că oricum problema imediată era alta. Era să ajungi pe 13 august.

* * *

Pentru a ajunge pe 13 august a fost nevoie să ne luăm unele măsuri de precauţie. Şi prima măsură de precauţie a fost să te ţii departe de locurile unde misterioşii persecutori, care erau atât de interesaţi de mişcările tale, ştiau că te puteau vâna: de casa din pădure, de casa din Toscana, chiar de oraşul Roma. De aceea ne-am hotărât să petrecem câteva zile la mare, oferindu-ne astfel puţină odihnă, puţină intimitate şi am ales insula Ischia, unde

aveam un prieten hotelier care putea să ne primească, chiar dacă am fi ajuns pe neaşteptate.

— E important să nu anunţăm, să nu rezervăm camere, să călătorim aproape fără valize. Nimeni nu va observa şi nimeni nu ne va găsi.

Însă douăzeci şi patru de ore mai târziu, deja ne găsiseră din nou. Asta doar dacă ne pierduseră vreun moment din ochi. Cu aerul ei fals-aiurit, cu pieptul ei bogat, cu părul ei blond cenuşiu, din nou blond cenuşiu, se afla la gara din Roma şi aştepta trenul nostru la vreo zece metri de noi: rapidul care mergea spre Napoli. Totuşi, nu era singură. Era cu un tip în blugi, similar cu cel care o însoţise la barul din faţa hotelului din Milano.

— Nu înţeleg, Alekos... De ce vor să ştie ce faci şi încotro te îndrepţi?!

— Poate că nu vor doar asta. Poate că vor mai mult. Încep să cred că vor ceva mai mult.

— Mai plecăm?

— Sigur că da. Oricum, de acum va fi la fel oriunde. Şi mă interesează să văd care va fi următoarea sa mişcare.

— Bine.

Am mers într-un vagon îndepărtat de al ei, ne-am aşezat într-un compartiment ocupat de doi soţi bătrâni şi, aproape imediat, a apărut băiatul în blugi, cu un pachet într-o pungă de celofan. A aşezat pachetul în locul pentru bagaje, s-a aşezat lângă tine, a început să răsfoiască o revistă cu benzi desenate pornografice. La catarama de la curea avea o svastică asemănătoare cu svastica tipilor care se aflau în faţa porţii de la casa din pădure. Însă detaliul cel mai neplăcut nici măcar nu era svastica, ci era nervozitatea care îl agita, de parcă ar fi fost chinuit de o mare problemă sau de teamă. După ce a aruncat revista, a început să ofteze, să pufnească şi să arunce priviri ciudate spre pachet. La un moment dat s-a ridicat, l-a luat, l-a lăsat din nou, l-a luat din nou, speriindu-i pe cei doi bătrâni soţi, iar în cele din urmă s-a îndepărtat înjurând de Hristos, de Fecioare, băgându-şi şi scoţându-şi...

— Să mergem după el, Alekos.

— Nu, asta caută: o ceartă. Dacă reacţionez, îmi va fi distrasă atenţia de la ea şi atunci nici măcar nu voi putea verifica dacă va lua sau nu hidropterul spre Ischia. Şi îl va lua, vei vedea. Şi mie îmi convine: am nevoie de o confirmare şi de un pretext pentru a o prinde, pentru a şti cine este, cine a trimis-o şi cu ce scop. Încep să mă satur de povestea asta. Şi pe cuvântul meu că de data asta o prind. Şi o fac să spună tot.

Hidropterul era foarte aglomerat. Cu greu am reuşit să urcăm la bord şi acum, închişi într-o barieră formată din corpuri, stăteam îngrămădiţi pe punte, încercând în zadar

să ne facem loc sau să găsim un colţ confortabil. Chiar şi o mişcare de jumătate de metru era imposibilă.

— Am pierdut-o, am şoptit eu.

— Poate.

— Ar fost mai bine să o înfrunţi imediat ce am coborât din tren.

— Poate.

De fapt, imediat ce am coborât din tren, ea reapăruse împreună cu băiatul în blugi. Stăteau în partea din spate a peronului şi băiatul nu mai avea pachetul în punga de celofan, iar ea vorbea cu el în mod animat, de parcă l-ar fi certat. În legătură cu ce? Pentru că nu te provocase suficient? Fără a părea afectat şi prefăcându-te în continuare că nu o observaseşi, m-ai împins afară din gară:

— Haide, nu te întoarce.

Călătoria dintre gară şi debarcader a fost scurtă, am făcut-o pe jos pentru a observa mai bine dacă eram urmăriţi. Însă nu ne urmărise.

— Doar dacă nu a venit cu un taxi şi nu a ajuns înaintea noastră.

— Poate.

— Dacă e aşa, este jos, printre pasagerii care au loc.

— Poate.

— Sau nu ne mai urmăreşte, se opreşte la Napoli.

— Poate.

Motoarele s-au pornit şi hidropterul s-a desprins încet de doc.

— E mai bine aşa.

Şi, chiar în timp ce spuneai asta, iat-o pe partea opusă a punţii, salutând două persoane care rămăseseră pe uscat: băiatul în blugi şi un tânăr cu faţa rotundă şi plină de aluniţe. Îşi flutura mâna dreaptă şi o ducea la ureche cu un gest care imita o persoană care răspundea la telefon, repeta:

— La opt! Vă sun diseară la opt!

Avea o voce vioaie, îndrăzneaţă şi o italiană perfectă. Cei doi au dat din cap cu aerul disciplinat al celor care se supun unui lider. Te-am văzut albindu-te la faţă şi apoi aruncându-te spre bariera aceea de corpuri, cu o mişcare

bruscă şi seacă, nepăsător faţă de protestele celorlalţi. „Ce doriţi, de ce vă împingeţi, unde credeţi că veţi ajunge?”

După zece minute te-ai întors:

— Nu e acolo.

— Nu e?!

— Nu am găsit-o. M-am plimbat prin tot hidropterul. Nu este.

— Merg eu.

M-am dus, provocând şi mai multe proteste – „Ce doriţi, de ce vă împingeţi, unde credeţi că veţi ajunge?” – şi am căutat-o peste tot. Chiar şi în toalete. Dar nu am găsit-o.

— Şi totuşi, este la bord!

— Bineînţeles că este la bord.

— Să încercăm din nou împreună. Nu, să o surprindem la coborâre. Vom coborî primii şi o vom surprinde.

Am coborât primii. Ne-am aşezat la baza scărilor, fiind atenţi la fiecare pasager, hotărâţi să nu o lăsăm să ne

scape. Nu am fost distraşi deloc, cu excepţia momentului în care un turist a strigat că i se furase portofelul şi a izbucnit o mică ceartă care ne-a împins în spate. Şi poate că atunci a scăpat neobservată pentru că, la scurt timp, o maşină s-a îndepărtat şi de la fereastra din spate capul ei blond era foarte vizibil.

* * *

În prima zi nu s-a întâmplat nimic. În prima zi am fost aproape senini. Prietenul meu hotelier ne oferise o cameră foarte plăcută cu vedere la mare, hotelul era excelent, avea două restaurante, o plajă privată, o piscină frumoasă şi un golf protejat de semnul „Accesul interzis”, iar noi am fost atât de încântaţi, încât am concluzionat că era inutil să ne lăsăm copleşiţi de mânie sau de angoasă; am fi putut să ne bucurăm de vacanţa noastră. Cel mult aveam să fim atenţi, nu aveam să ieşim pe drum, nu aveam să ne aventurăm şi să înotăm în larg şi aveam să rămânem mereu printre oameni, adică printre posibili martori. Însă a doua zi dimineaţa:

— Trezeşte-te, trezeşte-te!

— Ce faci?

— Uite!

La cinci sute sau la şase sute de metri de ţărm, chiar în linie directă cu camera noastră, era oprită o barcă cu motor mare şi acoperită.

— Alekos, suntem la mare şi e luna august. Nu ţi se pare normal să vezi o barcă cu motor la mare şi în luna august?

— În timpul zilei, da, noaptea nu. E acolo de aseară.

— Şi ce-i cu asta?

— Ei bine, bărcile cu motor nu ies la plimbare noaptea şi, cu atât mai mult, nu se opresc aşa.

— Aşa cum? Poate că pescuiesc!

— Nu am nicio îndoială că pescuiesc. Dar exclud faptul că pescuiesc peşti. Nu s-au mutat deloc de când au sosit.

— Poate că li s-o fi stricat motorul.

— Dacă li s-ar fi stricat motorul, ar fi mers deja ca să îl repare sau ar fi fost tractaţi. Motorul funcţionează foarte bine, vrei să punem pariu?

Am pus pariu şi am pierdut. După câteva minute, barca cu motor a pornit şi s-a îndepărtat, doar ca să reapară foarte curând şi să se oprească în acelaşi loc. Acolo a rămas până

la prânz, când a pornit din nou şi s-a îndepărtat din nou, doar pentru a reapărea din nou şi pentru a se opri din nou: cu o sută de metri mai aproape de mal. La trei după-amiaza, la fel. Şi aşa la apus. La intervale de aproximativ trei ore, venea şi pleca, de fiecare dată apropiindu-se cu o sută de metri. La bord erau patru oameni: era posibil ca niciunul dintre ei să nu coboare pe uscat? L-am întrebat pe salvamar şi a mormăit că vara era plin de nebuni, că nici nu putea număra câţi nebuni existau vara, că anul precedent un cuplu rămăsese aproape o săptămână în larg: se numeau concursuri de anduranţă. Răspunsul său a fost atât de convingător, încât la ora cinei, însoţiţi de prietenul meu hotelier, am mers la un restaurant portuar unde ai mâncat cu poftă şi ai băut cu veselie. Apoi, noaptea, ai dormit cu seninătate. Eu nu. Nici măcar pentru o clipă nu luasem în serios discursul salvamarului, la restaurant nu am făcut altceva decât să mă uit în jur, aşa că m-am tot ridicat şi am mers în continuu la fereastră pentru a verifica dacă barca cu motor era încă acolo. Era încă acolo: iluminată de lună, se legăna pe marea liniştită şi oricui i s-ar fi părut cea mai inofensivă barcă din lume. La fel şi în zori, se legăna. În timpul dimineţii, la fel, se legăna. La prânz, la fel, se legăna. Şi nu s-a mişcat nici la trei după-amiaza, când, în loc să urcăm în camera noastră, am coborât în golful privat cu semnul de „Acces interzis” şi, fără să ne facem griji în legătură cu faptul că era pustiu, ne-am întins la umbra unei stânci. Stătea acolo şi se legăna. Deja stropea destul de tare deoarece, cum se tot apropiase, ajunsese la mai puţin de două sute de metri de mal. Ţi-am arătat-o:

— Chiar nu te mai deranjează?

Ai zâmbit cu dezinvoltură:

— Aseară, la restaurant, m-ar fi putut prinde fără efort. M-am înşelat, nu sunt aici pentru mine, nu sunt periculoşi.

— Poate că nu sunt periculoşi. Dar sunt ciudaţi. Nu suferă din cauza căldurii dacă rămân mereu nemişcaţi la soare?

— Este o barcă cu motor acoperită.

— Şi nu au niciodată chef să sară în apă?

— Or fi mai leneşi.

— Şi de ce nu îi vedem niciodată? Nu ştiu. Mai este un lucru care mă nedumereşte: se leagănă şi se leagănă. Adică nu pare ancorată. De ce nu aruncă ancora?

Imediat zâmbetul tău a dispărut, de parcă ţi-aş fi dat o idee care nu îţi atinsese niciodată mintea. Ai sărit în picioare şi ai spus:

— Nu te mişca, mă duc să arunc o privire.

Şi înainte să te pot împiedica, te-ai aruncat în apă şi ai înotat direct spre barca cu motor.

Ceea ce s-a întâmplat apoi s-a petrecut foarte repede. În retrospectivă, văd totul ca pe un film proiectat cu acceleratorul într-un timp care goneşte după el însuşi, grăbit şi frenetic, lucru ciudat pentru că gesturile noastre nu au fost grăbite şi nici frenetice: tu te-ai mişcat cu calm, eu m-am mişcat cu calm. Calmul era esenţial dacă doream să reuşim, aşa că am arătat o indiferenţă absolută: am înţeles de îndată ce am auzit pornind barca cu motor. Te apropiaseşi tare înotând, acum erai la vreo cincizeci de metri de ea şi, dintr-odată, cu o tumbă, te-ai scufundat şi te-ai răsucit ca să te întorci la mal cu bătăi puternice din braţe, lente, dar hotărâte, cu fiecare bătaie, o împingere puternică şi o brazdă lungă de spumă, în timp ce barca se mişca şi ea, la fel de încet, dar la fel de hotărât, de parcă i-ar fi plăcut să îţi ofere un avantaj, amânând plăcerea de a se năpusti asupra ta, conştientă de superioritatea sa şi sigură că avea să câştige. În cele din urmă, cei patru tineri au devenit foarte vizibili. Cel de la cârmă era foarte tânăr şi blond, ceilalţi trei erau bruneţi şi aveau în jur de treizeci de ani; te priveau ostil, încruntaţi, tot mai ostil şi tot mai încruntaţi pe măsură ce distanţa se diminua, şi sunt sigură că şi tu realizai că distanţa scăzuse, însă ai continuat să înoţi într-un ritm regulat şi precis, fără a te întoarce, fără a-i privi, fără a lăsa să se vadă vreo urmă de nervozitate, ţintind intrarea în golf, cu partea îngustată unde se afla semnul de „Acces interzis”, deoarece acolo intrarea era strâmtă, iar barca cu motor ar fi avut dificultăţi să intre. Câştigai cel puţin doi metri cu fiecare bătaie de braţ, încă un pic de efort şi aveai să ajungi la stânca digului, şi vai de tine dacă ai fi obosit, dacă te-ai fi descurajat, însă tu nu erai obosit şi nu erai descurajat, aşa că, iată, ai ajuns aproape de golf, te-ai agăţat de stâncă şi ai urcat pe debarcader, ai mers de-a lungul său în pas ritmat şi calm, tot fără a te întoarce şi fără a te uita la ei, de parcă nu ţi-ar

fi păsat de barca cu motor care se oprise sau de acei tineri care discutau nesiguri dacă să coboare sau nu. Şi între timp eu mă îndreptam spre tine, încercând să îţi imit starea de indiferenţă, să îţi ignor chipul contractat de tensiune, verde, cu ochii larg deschişi şi şocaţi; inima îmi bătea tumultuos. Am lăsat lângă stâncă halatul de baie, pantofii şi pantalonii tăi, sandalele mele, pe scurt totul, şi am ştiut că totul trebuia să rămână acolo, de parcă ne-am fi îndepărtat doar pentru o vreme, am ştiut că în curând aveai să mă apuci de încheietură şi să mă împingi în curtea cu piscină, apoi pe terasă, apoi în lift spunând: „Zâmbeşte!” Ţi-am întins mâna, tu m-ai apucat de încheietură:

— Zâmbeşte! Zâmbeşte!

M-ai împins în curtea cu piscină, apoi pe terasă, apoi în lift:

— Ai cheia de la cameră?

Am ajuns în cameră, unde ai aruncat o privire printre fantele obloanelor:

— Doi dintre ei au coborât, ne aşteaptă jos. Ai făcut bine că ai lăsat totul jos.

— Ce se întâmplă dacă vin aici?

— Nu vor veni. Nu au tupeu. Vor aştepta să coborâm pentru a ne lua lucrurile, îţi zic. Acum hai să ne îmbrăcăm, repede.

— Şi apoi?

— Apoi ieşim şi sărim într-un taxi, mergem în port şi luăm prima barcă care trece pe acolo. Fără bagaje. Acestea rămân aici. Vom suna dimineaţa şi vom cere să ni le trimită împreună cu factura. Până mâine-dimineaţă nimeni nu trebuie să ştie că am plecat. Nimeni.

Vocea îţi era rece, dar chipul îţi era contractat încă de tensiune şi alb, iar mâinile ţi-au tremurat în timp ce te-ai îmbrăcat. Ţi-au tremurat şi când am trecut cu o falsă dezinvoltură prin faţa portarului, la fel şi în timp ce urcam în taxi, ne îndreptam spre port, ne îmbarcam pe nava care mergea spre Napoli; acolo am fugit la gara centrală pentru a ne amesteca în furnicarul unui accelerat la clasa a doua. Nu te mai văzusem niciodată aşa. Numai după ce ne-am aflat în tren, mâinile tale au încetat să mai tremure şi puţină culoare ţi-a revenit în obraji; ai rupt tăcerea în care alunecaseşi. Mi-ai spus de ce făcuseşi acea tumbă în apă, de ce te întorseseşi.

— Ai observat un lucru important: ancora chiar nu fusese aruncată. Nu se aruncă dacă trebuie să fii pregătit să fugi. Am avut un moment de ezitare, iar cel blond a spus: „Uite-l!” Cei trei au apărut la fereastră. Mi s-a părut că unul avea un revolver. Dar totuşi nu cred că voiau să mă omoare.

Dacă ar fi vrut asta, ar fi avut destul timp. Sunt sigur că au vrut să mă răpească.

— O pot face în următoarele ore, Alekos. Avionul tău decolează poimâine.

— Ştiu, dar în seara asta nu vor face nimic, doar nu ne-au văzut plecând. Cine ne-a văzut plecând? Bagajele sunt în cameră, factura trebuie plătită, nimeni nu bănuieşte că ne-am întors la Roma!

Păreai atât de sigur de acel lucru, încât nu m-ai lăsat să îmi exprim îndoielile sau să îţi ofer sfaturi. La Roma ai vrut să mergi direct la hotel, iar de acolo în Trastevere, unde ai ales un restaurant în aer liber. Iar aici am luat cina, când un oftat profund şi-a golit plămânii:

— Care este limita până la care un om poate rezista?

— De ce spui asta?

— Pentru că ne-au găsit din nou. Maşina verde, uite-o, acolo.

M-am uitat. Era un Peugeot verde-închis, parcat pe cealaltă latură a pieţei, iar în interior am putut vedea un tip cu ochelari negri.

— Poate că aşteaptă pe cineva, Alekos.

— Exact. Pe mine mă aşteaptă.

— Poate că va pleca peste puţin timp.

— Nu va dispărea, nu va dispărea. E acolo de o jumătate de oră.

— Ar putea fi o coincidenţă.

— Ar putea fi. Dar nu este.

Ai plătit. Ai sunat după un taxi. A venit taxiul şi, imediat ce s-a pus în mişcare, şi Peugeot-ul a început să ne urmărească cu atâta obrăznicie, încât şoferul a ieşit de două ori pe geam şi a strigat:

— Ce vrei, imbecilule?

A aflat foarte curând deoarece, pe bulevardul care mărginea râul, tipul cu ochelari negri a ajuns lângă noi şi l-am văzut clar în lumina farurilor, cu zâmbetul lui sardonic, cu faţa lui bine rasă, cu mănuşi în mâini, cu jacheta sa elegantă cu carouri şi cu cravata sa albastră. După ce a mers alături de noi, ne-a depăşit, a încetinit, ni s-a alăturat din nou pentru a ne depăşi din nou, pentru a încetini din nou şi, în cele din urmă, repetând manevra din Creta, lovindu-ne cu botul şi apoi cu partea din spate a maşinii, s-a izbit de noi, propulsându-ne pe trotuar. Şoferul era priceput. Nu numai că a reuşit să evite copacul de care ne-

am fi putut lovi, dar apoi, îndemnat de tine, s-a lansat într-o urmărire care ne-a permis măcar să înregistrăm numărul plăcuţei de înmatriculare. Ca de obicei, era fals.

Din cauza plăcuţei de înmatriculare false – era întotdeauna o plăcuţă de înmatriculare falsă –, exasperarea mea a explodat şi, strigând că nu aveam să te trimit înapoi acasă într-un sicriu, am solicitat intervenţia poliţiei. Iar poliţia a trimis o escortă de trei ofiţeri în haine civile. Desigur că nu i-ai vrut, ai urlat la mine:

— Nefericito, inconştiento, m-ai ridiculizat în acest mod şi ai pus pe urmele mele salariaţii Puterii, nu înţelegi că e naiv să ceri protecţia poliţiei, mai mult, că înseamnă să renunţi la orice speranţă de a afla cine sunt şi cine i-a trimis.

Şi ai avut dreptate: după moartea ta aveam să descopăr că poliţia italiană era mai interesată să te urmărească decât să afle cine încercase să te răpească sau să te omoare; ba chiar o cunoşteau pe blonda aceea cu peruci, o croată care se numea Jagoda, poreclită Salamandra pentru rezistenţa sa şi pentru cât de veninoasă era, aflată în slujba SID-ului şi a celor de la CIA, prietenă a unui general fascist şi conducătoare a unor grupuri fasciste. Nu întâmplător, cei trei agenţi pe care i-ai primit păreau să fi fost trimişi cu intenţia de a-i avertiza pe cei nesăbuiţi: „Atenţie, băieţi, nu veniţi, pentru că va trebui să vă arestăm dacă o faceţi!” Se expuneau într-un mod grotesc, strângându-te într-un fel de îmbrăţişare protectoare, precum infirmierele care ţin un om bolnav în picioare, adulmecând şi scanând trecătorii ca nişte vânători care

înaintau printr-o junglă infestată de fiare, uneori chiar desfăcându-şi jachetele pentru a arăta că aveau revolvere prinse la curea. Ne-am certat atât de tare din cauza aceasta, încât mi-am anulat călătoria la Atena şi am înlocuit-o cu o călătorie la New York. Am petrecut ultimele douăzeci şi patru de ore ca doi străini care sunt împreună doar pentru a salva aparenţele. Astfel că întrebarea mea a rămas suspendată în aer. Era o întrebare care îmi ardea pe buze de câteva zile, pe care în zadar încercasem să o reiau după ce aluzia mea iniţială fusese brusc întreruptă: în ce fel aveai să te întorci în politică, în acea politică, adică în ce mod aveai să pui în practică lucrurile pe care le înţeleseseşi atunci când ai început să gândeşti?

* * *

Avionul spre Atena şi avionul spre New York aveau să decoleze aproape simultan, iar acum cearta fusese lăsată în urmă. O frază glumeaţă despre Sancho Panza care îl părăsise pe Don Quijote pentru a deveni guvernator în Baratteria, dar care avea să se întoarcă, bucuros să îi fie scutier, a spart gheaţa. Tu mi-ai cerut iertare, eu ţi-am cerut iertare, iar acum stăteam liniştiţi, aşteptând să fie anunţată plecarea celor două zboruri, spunându-ne câteva lucruri care rămăseseră nespuse în acele douăzeci şi patru de ore. Că aveam să ţinem în continuare căsuţa noastră din pădure, că în două săptămâni aveam să vin la tine sau că aveai să vii tu la mine, că în niciun caz nu aveam să rămânem mult timp departe unul de celălalt, iar faptul că aveam să trăim la adrese diferite, în ţări diferite, avea să

ne redea acea rutină a libertăţilor individuale zilnice, fără a schimba nimic. Însă ştiam amândoi că un capitol al existenţei noastre se încheiase, iar tristeţea ne-a străpuns cu o mie de regrete, cu regretul de a nu ne fi înţeles mereu sau de a ne fi comportat ca doi rivali, de a fi făcut unele lucruri dure, care fuseseră de prisos, cu regretul incurabil de a fi pierdut un copil care nu avea să se mai nască niciodată; din când în când se lăsau peste noi tăceri dureroase, mâna ta îmi căuta mâna, ochii tăi îmi căutau ochii. Au existat şi fraze inutile care s-au intercalat, aceleaşi cu care sunt umpluţi timpii morţi în care trenul este pe punctul de a pleca, dar nu pleacă, astfel încât un minut devine foarte lung şi nu se mai încheie. Te duci la Washington sau te opreşti la New York? Te sun imediat ce ajung. Da, iar tu să îmi scrii. Deodată ai zis:

— Dar părintele Tito de Alencar Lima?

Te-am privit uimită. Trecuse un an de când îţi spusesem povestea lui şi în acel an nu îi pronunţaseşi niciodată numele, nu mă întrebaseşi niciodată ce se întâmplase cu el.

— Este la Paris. Tu erai încă în Boyati când guvernul brazilian l-a eliberat împreună cu şaptezeci de prizonieri politici, în schimbul unui ambasador răpit. S-a dus la Santiago de Chile şi a rămas acolo până după moartea lui Allende. Apoi, datorită intervenţiei celor de la ONU, Pinochet i-a acordat extrădarea. A ales să se întoarcă la Paris şi să se închidă într-o mănăstire de călugări dominicani. De ce te interesează, dintr-odată, părintele Tito de Alencar Lima?

Ai zâmbit evaziv:

— Nu m-ai comparat cu părintele Tito de Alencar Lima?

Am zâmbit şi eu:

— Doar înainte să te întâlnesc. Te-am comparat cu atâţia oameni înainte să te cunosc. Dar de ce te interesează, dintr-odată, părintele Tito de Alencar Lima?

— Pentru că l-am visat aseară.

Iarăşi! Aşadar, nu aveai să te vindeci niciodată de această boală a viselor?

— Să auzim, ce făcea în vis părintele Tito de Alencar Lima?

— Mergea pe frunze şi avea braţele ridicate.

— Ce înseamnă asta?

— Nu ştiu, dar simt... simt că este foarte nefericit. Poate că nu mai are chef să lupte. Şi vai de noi când nu mai avem chef să luptăm. Ridicăm braţele şi murim.

Difuzorul a murmurat ceva, ţi-a anunţat zborul. Ne-am ridicat pentru a ajunge la poarta de îmbarcare.

— Atunci, la revedere!

— La revedere!

— Vor fi mulţi oameni care te vor aştepta, nu?

— Vai, Doamne! Imaginează-ţi ce mulţime!

— Atunci, să ai grijă.

— Nu îţi face griji. Avem încă mult timp de petrecut împreună. Măcar doi ani. În timp ce mă ţineam de marginea fântânii, în visul acela cu muntele, au trecut o vară, o toamnă, o iarnă, o primăvară şi apoi încă o vară, încă o toamnă, încă o iarnă... Rândunelele au început să zboare când s-a ridicat vântul. Avem aproape doi ani.

— Nu vorbi prostii!

— Nu sunt prostii. De câte ori trebuie să-ţi spun că visele nu sunt prostii?

După o vreme, mi-a picat în mâini un ziar cu un titlu care spunea: „Călugăr dominican sinucigaş la Paris.” Sinucigaşul era părintele Tito de Alencar Lima. Ştirea spunea că trupul său fusese găsit într-o pădure, cu venele tăiate, iar identificarea sa fusese dificilă pentru că zăcea acolo de cel puţin două săptămâni. Cel mai probabil, moartea sa avusese loc pe 13 august.

Partea a patra

Capitolul unu

În povestea eroului, întoarcerea în satul natal justifică necazurile îndurate şi faptele săvârşite pe tărâmul imposibilului: fără această întoarcere, absenţa lui îndelungată şi-ar pierde orice sens. Însă întoarcerea reprezintă şi cea mai amară experienţă pe care trebuie să o înfrunte, o durere care îl sfâşie mai tare decât au făcut-o bătăliile din perioada marilor încercări şi nu doar pentru că, până ajunge la porţile satului, trebuie să înfrunte zeii care nu obosesc niciodată să îl testeze şi să îl chinuie, ci pentru că, atunci când revine printre muritorii de rând, trebuie să îndure lipsa lor de recunoştinţă, indiferenţa şi cecitatea lor. Într-un singur basm, eroul este scutit de această experienţă amară, de această durere: în basmul războinicului hindus Muchukunda, care, pentru a nu fi dezamăgit de oameni, le cere zeilor să îl facă să cadă într-un somn care va dura milenii; din acel somn se trezeşte convins că oamenii nu au meritat sacrificiul său şi apoi se închide într-o peşteră pentru a se elibera de sine, căzând într-un somn din care nu se va mai trezi niciodată. Ei bine, aceste lucruri nu îţi erau necunoscute în momentul în care te-ai îmbarcat în avionul care avea să te ducă înapoi în ţara natală. Faptul că renunţaseşi la călătoriile clandestine, după ce fuseseşi respins de toată lumea, şi te treziseşi pe

plaja aceea cu jumătate din faţă arsă de soarele amiezii se datorase confirmării definitive a lipsei de recunoştinţă, a indiferenţei şi cecităţii celorlalţi. Decizia de a rămâne în acel exil, care nu mai avea niciun rost odată ce Junta căzuse, se datorase şi conştientizării acelei noi singurătăţi în care aveai să aluneci odată reîntors. Dreapta sau stânga, ideologii, partide, conformisme, dosare create în calculator. Lucrul pe care nu l-ai ştiut, pe care nici măcar nu l-ai bănuit, a fost dezamăgirea care avea să te trăsnească la aterizarea în Atena.

— Vor fi mulţi oameni care te vor aştepta, nu?

— Vai, Doamne! Imaginează-ţi ce mulţime!

Ceea ce vreau să spun este că nu ai avut nici cel mai mic dubiu asupra faptului că avea să îţi fie dedicată o primire triumfală la aeroport. Nici eu nu am avut dubii. În perioadele care marchează tranziţia de la un regim la altul, orice pretext este bun pentru a sărbători, îmi tot repetam eu în timp ce zburam spre New York şi, pentru Dumnezeu, veniseră cu miile ca să îl primească pe Karamanlis, care timp de unsprezece ani stătuse confortabil la Paris, sau pe Papandreou, care timp de şapte ani stătuse liniştit în Canada; mii de oameni strigaseră pentru micile victime ale dictaturii sau pentru fricoşii care nu făcuseră nimic altceva în străinătate decât să aştepte venirea unor zile mai bune. Aşa că, cine ştie ce avea să se întâmple la sosirea ta pe 13 august. Cine ştie cu câtă uşurare aveau să sublinieze ziarele caracterul emblematic al acelei date, alegerea ta de a te întoarce de aniversarea zilei în care încercaseşi să redai ţării tale demnitatea şi

libertatea. Aşa că atunci când te-am sunat de la New York, cuvintele tale m-au trăsnit de parcă aş fi fost bătută: numai câteva ziare publicaseră ştirea, dar fuseseră câteva rânduri atât de bine ascunse, încât puţini le observaseră, iar cei care le observaseră nu făcuseră caz. De fapt, micul grup care te aşteptase dincolo de cordonul vamal fusese format din prieteni, cunoştinţe, fete dornice să se culce cu tine, unchi, mătuşi, nepoţi, veri primari, secundari şi de gradul al treilea, oameni adunaţi laolaltă prin intermediul unor apeluri telefonice frenetice: „Haide, vino, haide să facem în aşa fel încât să fie primit de câţiva oameni.” Apoi cineva a ridicat o pancartă patetică cu „Trăiască libertatea!”, altcineva a fluturat un steag roşu şi mai patetic, altcineva a strigat entuziasmat „Faceţi loc!”, de parcă ar fi fost nevoie ca cineva să facă loc. Apoi s-au auzit nişte aplauze similare cu cele pe care le auzi atunci când sufli în lumânările de pe tortul aniversar, iar tu te-ai lăsat îmbrăţişat şi pupat de acele guri lipicioase, pipăit de mâini transpirate, apoi ai dispărut în interiorul unei maşini, iar până a doua zi dimineaţa nimeni nu te-a mai văzut.

— De ce, Alekos, ce ai făcut?

— M-am îmbătat mai rău ca un porc. Şi am fost cu o curvă. Grasă.

— De ce, Alekos, de ce?

— Pentru că m-a câştigat ca pe un premiu la concursul de tras la ţintă.

Ceea ce m-a trăsnit nu a fost atât de mult povestea cu curva cea grasă, ci tonul macabru al vocii tale: mult timp după aceea, studiind cinismul şi inconsecvenţele cu care aveai să îţi urâţeşti adeseori frumosul personaj, femei cu care te culcai şi de care te descotoroseai, prieteni insultaţi, beţii fără sens, aveam să mă întreb dacă toate aceasta nu începuseră în acea după-amiază şi seară a zilei de 13 august 1974, după acea reîntoarcere dezolantă. Ceva s-a rupt în interiorul tău când ai descoperit că data de 13 august nu însemna nimic în ţara pentru care luptaseşi, că mii de oameni se grăbiseră să îi primească pe Karamanlis şi pe fiul lui Papandreou şi pe micile victime ale dictaturii, însă nu şi pe singurul om care îndrăznise să facă ceea ce nu îndrăznise să facă nimeni şi care fusese condamnat la moarte pentru asta. Ceva te-a înrăit, ba chiar te-a adus într-o stare de furie nebunească, te-a împins spre o dorinţă de degradare masochistă, şi asta în ciuda unei realităţi pe care o cunoşteai foarte bine: dacă ai fi fost de partea lui Karamanlis sau Papandreou, adică dacă ai fi aparţinut dreptei sau stângii, dacă ai fi aderat la una din dogmele care împart lumea şi care unesc oamenii la fel ca jucătorii sau ca susţinătorii unei echipe de fotbal, oricât de slabă sau de inutilă, atunci ziarele ţi-ar fi raportat sosirea cu o mare bucurie şi toată lumea şi-ar fi amintit că 13 august era aniversarea atacului asupra lui Papadopoulos, şi mii de oameni ar fi venit să te primească şi pe tine. Pentru că ar fi fost trimişi acolo, aşezaţi în rând şi trimişi, în acelaşi mod în care fuseseră aşezaţi în rând şi trimişi în întâmpinarea lui Karamanlis sau a lui Papandreou sau a celorlalţi.

— Dar, spune-mi, au fost măcar câţiva oameni din popor, da sau nu?

Ai explodat cu intensitatea unei bombe:

— Popor! Oameni simpli din popor, care nu sunt niciodată vinovaţi deoarece sunt nişte bieţi ignoranţi nevinovaţi! Oamenii simpli din popor, care trebuie întotdeauna să fie achitaţi pentru că sunt exploataţi, manipulaţi şi asupriţi! De parcă armatele ar fi formate doar din generali şi din colonei! De parcă doar şefii de stat-major ar merge la război şi ar trage în oameni lipsiţi de apărare, pentru a distruge oraşele! De parcă soldaţii plutonului de execuţie, care ar fi trebuit să mă împuşte, nu erau şi ei nişte fii ai poporului! De parcă cei care m-au torturat nu ar fi fost şi ei nişte fii ai poporului!

— Linişteşte-te, Alekos!

— De parcă nu poporul ar accepta regii pe tron, de parcă nu poporul ar face plecăciuni în faţa tiranilor, de parcă alde Nixon nu tot de popor ar fi fost aleşi, de parcă nu tot poporul ar vota pentru stăpâni!

— Linişteşte-te, Alekos!

— De parcă libertatea ar putea fi ucisă fără acordul poporului, fără laşitatea poporului, fără tăcerea poporului! Dar ce înseamnă poporul?! Cine este poporul?! Eu sunt poporul! Poporul e format din puţinii oameni care se luptă şi nu se supun! Aceşti oameni nu sunt poporul! Sunt o turmă, o turmă, o turmă!

Şi mi-ai închis telefonul.

Aşa că ţi-am scris o scrisoare, una dintre puţinele pe care aveam să ni le mai trimitem din acel moment. Ţi-am scris că sufeream şi nu atât pentru beţia porcească sau pentru dezolantul rendez-vous sexual cu care pătaseşi acea întoarcere plină de semnificaţii deoarece, din păcate, aveau să mai existe şi alte beţii în viaţa ta şi alte curve grase sau slabe, sau nici grase şi nici slabe, cât pentru ceea ce auzisem înainte ca tu să întrerupi apelul. De fapt, acele lucruri îmi arătau că meditaţia ta nu ajutase la nimic. Nu ştiai deja anumite lucruri? Nu scriseseşi la Boyati poezia aceea despre turmă? „Mereu fără a gândi/ şi fără o opinie proprie./ O dată strigând Osana,/ şi altă dată strigând La moarte, la moarte!” Nu am discutat oare până la refuz despre acest popor, care merge mereu acolo unde i se spune să meargă, care face întotdeauna ceea ce i se spune să facă, care gândeşte întotdeauna ceea ce i se spune să gândească, care cedează în faţa fiecărei autorităţi oficiale, a fiecărei dogme, a fiecărei biserici, a fiecărui -ism, a fiecărei mode, absolvit de orice vină sau laşitate de către demagogii cărora nu le pasă de el şi care, absolvindu-l, îşi propun doar să îl înrobească mai bine pentru a-l folosi mai bine? Oare nu am ajuns împreună la concluzia că, potrivit acestor demagogi, poporul e doar o abstractizare numerică, un concept menit să îndepărteze individul de identitatea şi de responsabilitatea sa şi că, de fapt, singurul lucru real este individul şi că fiecare individ este responsabil pentru sine şi pentru ceilalţi? Într-o carte de-a mea despre război, despre Vietnam, ai citit şi tu exemplul acela cu glonţul creat pentru o puşcă de tip M16. Un glonţ care călătoreşte aproape cu viteza sunetului şi care se roteşte în timp ce înaintează şi care, străpungând carnea, continuă să se rotească şi să rupă, să sfâşie şi să

provoace sângerări, astfel încât, chiar dacă eşti lovit într-un muşchi, mori într-un sfert de oră. Un glonţ teribil şi atroce; atroce este şi faptul că cineva l-a inventat sau faptul că un guvern a decis să îl folosească, sau faptul că un patron de fabrică s-a îmbogăţit de pe urma sa. Însă la fel de atroce este şi faptul că muncitorii unei fabrici au asamblat aceste gloanţe în mod scrupulos şi conştiincios, cu sprijinul sindicatelor şi al partidelor lor socialiste şi pacifiste, aruncându-le pe cele care aveau vreun defect ce le-ar fi putut încetini avântul sau le-ar fi împiedicat să rupă, să sfâşie sau să producă sângerări; la fel de atroce este şi faptul că soldaţii unei armate le-au folosit pentru a împuşca, ţintind bine pentru a nu le irosi pe acte de caritate, simţindu-se absolviţi de mizerabilul slogan „Dar eu doar execut ordine”. Ţi-am mai scris că mă săturasem de sloganul „Eu doar execut ordine”, am executat, executam, mă săturasem de responsabilitatea care le era atribuită doar generalilor şi atât, doar celor bogaţi şi atât, doar celor puternici şi atât: şi atunci noi ce suntem? Nişte date anagrafice, nişte numere care trebuie manipulate după bunul lor plac în războaie şi la alegeri, pentru propaganda acelor nenorocite de ideologii, biserici şi -isme? Este şi vina noastră, a mea, a ta, a lui, a oricărei persoane care se supune şi care îndură dacă acel glonţ ajunge să fie inventat şi fabricat şi apoi tras. A spune că poporul este întotdeauna o victimă, mereu nevinovat, este un act de ipocrizie, o minciună şi o insultă la adresa demnităţii fiecărui bărbat, a fiecărei femei, a fiecărui om. Un popor este format din bărbaţi şi femei, din oameni, iar fiecare dintre aceşti oameni are datoria de a alege şi de a decide pentru sine; şi nu încetăm niciodată să alegem şi să decidem, pentru că nu suntem nici generali, nici bogaţi şi nici puternici. Însă motivul pentru care ţi-am scris, am concluzionat eu, nu era pentru a-ţi reaminti lucruri pe care

le ştiai deja, ci ca să îţi povestesc ceva care te privea. O poveste care se petrecuse la începutul secolului al XIX-lea în New England, printre pionierii coloniilor olandeze din America, ce avea ca protagonist un fermier pe nume Rip Van Winkle. „Atunci când Rip s-a întors în satul său, la fel ca tine, lucrurile se schimbaseră foarte mult: toată lumea se grăbea să sărbătorească alegerile. Şi fiindcă trecuseră o sută de ani, nimeni nu l-a recunoscut şi nici el nu a mai recunoscut pe nimeni. Cu puşca lui, urmat de un cârd de femei şi de copii, Rip a rătăcit pe străzi şi a ajuns la o tavernă unde avea loc o întrunire. A intrat acolo ca să asculte şi, dat fiind că era diferit de toţi ceilalţi, a atras atenţia politicienilor care l-au înconjurat imediat, scrutându-l cu interes. După întrunire, s-a apropiat de el şi oratorul. L-a luat deoparte şi l-a întrebat pentru care dintre cele două partide avea să voteze. Rip a rămas cu gura căscată, şocat. Apoi o persoană din public s-a apropiat de el şi, trăgându-l de barbă, a repetat întrebarea: era federalist sau era democrat? Încă o dată, Rip a rămas şocat, cu gura căscată, după care a fost cuprins de o mare tăcere. În acea tăcere, un domn cu un aer autoritar s-a apropiat de el, cu bicornul[51] pe cap. Avea braţul stâng în şold şi mâna dreaptă sprijinită de un baston, s-a aşezat în faţa lui Rip şi i-a ordonat să explice ce căuta la alegeri cu o puşcă pe umăr şi cu un grup de prăpădiţi în remorcă. Intenţiona să provoace probleme în sat? Trecând peste starea de şoc, Rip a devenit consternat şi i-a răspuns că el era un om respectabil, originar din acel loc. Se întorsese pentru a se face util, pentru a-şi asuma responsabilităţile individuale şi avea puşcă deoarece oamenii ca el purtau uneori arme, însă el nu o folosise niciodată în mod necorespunzător şi, în orice caz, nu avea să voteze nici pentru federalişti, nici pentru democraţi. Apoi a izbucnit un

[51] Pălărie cu două colţuri purtată de ofiţeri de rang înalt (n.tr.).

mare vacarm. «Un om care nu votează nici pentru federalişti, nici pentru democraţi! Un refugiat! Un eretic!» au strigat cu toţii. «Scoateţi-l afară! Arestaţi-l!» Apoi Rip a fost prins şi bătut şi de unii, şi de alţii. Iată, Alekos: pentru turmă şi pentru bărbaţii cu bicorn, adică pentru politica făcută de politicieni, tu eşti chiar Rip Van Winkle."

În realitate, povestea nu era chiar aşa, am modificat-o puţin în folosul meu. De exemplu, pentru a se justifica Rip a răspuns: „O, domnilor! Eu sunt un biet om liniştit, un băştinaş, un supus credincios al Majestăţii Sale, Dumnezeu să o binecuvânteze!" În plus, Rip nu era nici un erou adevărat, nici un om care suferise, ci era doar un om care adormise, iar ceea ce realizase cu o puşcă, realizase doar în somn. Însă tu nu ştiai asta şi, imediat ce ai primit scrisoarea, mi-ai telefonat:

— Povestea lui Rip Van Winkle este bună, dar există o diferenţă între mine şi el. El a fost bătut imediat, iar eu nu. Curând vor fi alegeri şi ţi-ar veni să crezi? Toţi mă vor: de la Karamanlis la Papandreou, de la comunişti la Uniunea celor de Centru.

— Nu este posibil!

— Ba da, este posibil. În politica făcută de politicieni orice este posibil. În politica făcută de politicieni, te poţi folosi de oricine, dacă îi oferi un loc în parlament.

Vocea ta părea aproape festivă: era clar că trauma primei zile fusese uitată.

— Şi ce vei face, Alekos?

— Mi-a plăcut mai ales detaliul legat de tipul autoritar cu bicorn.

— Alekos...

— Da?

— Ţi-am pus o întrebare.

— Ce întrebare?

— Ai auzit-o foarte bine.

— Da, şi eu am să îţi răspund cu o întrebare: ştii vreo modalitate de a face politică fără a intra în politica făcută de politicieni? Eu vreau să fac politică. Pentru mine, politica este o datorie, un instrument de luptă. Ce rost are să te lupţi pentru libertate dacă atunci când primeşti puţină libertate nu o foloseşti pentru a face politică? Am încercat să omor un om ca să putem face politică, am semănat durere ca să putem face politică, am stat în închisoare şi în exil ca să putem face politică: ar trebui oare să mă retrag şi să am o viaţă privată acum, când suntem pe punctul de a avea un parlament? Trebuie să intru în acel parlament, trebuie să intru în el aşa ca Ulise, care a intrat în Troia cu calul său de lemn. Am nevoie deci de un cal de lemn.

— Adică de un partid.

— Da, de un partid. Şi ce-i cu asta?

— E ca şi cum ai ceda în faţa unui şantaj, Alekos.

— Nu şi dacă, odată intrat în Troia, o iau pe cont propriu. În plus, îţi spun că nu am de ales. De acum singura mea dilemă rămâne... Pa, costă prea mult să vorbim despre aceste lucruri de la Atena la New York.

* * *

Timp de câteva zile nu te-am sunat înapoi, oricum ştiam care era dilema. Era aceeaşi veche dilemă a celor fără ecuson, fără biserică şi fără patrie, vechea dilemă a celor care doresc să schimbe puţin lumea asta, fără a deveni parte din matrice: cu cine să te prezinţi, în faţa cărui şantaj să cedezi. Bineînţeles că nu cu partidul lui Karamanlis, nici cu partidul lui Papandreou. Cu toate acestea, odată îndepărtaţi aceşti doi poli ai dispreţului tău, nu mai rămâneau decât comuniştii şi Uniunea de Centru. Acesta era un fel de club socialist-liberal care, în anii ’60, unise socialiştii, social-democraţii şi grupările de stânga care nu aveau un lider. Mi se părea puţin probabil să te prezinţi împreună cu comuniştii: ştiai ce caz ar fi făcut dacă te-ar fi auzit spunând una dintre replicile tale preferate, anume că dictaturile de dreapta ajung mereu să

cadă, mai devreme sau mai târziu, dar că cele de stânga nu cad niciodată. Ca tu să te dăruieşti incertului club al Uniunii de Centru, mi se părea un fel de glumă făcută din masochism. În afară de liderul lor, Mavros, pe care îl considerai un om bun, era vorba doar de politicieni de carieră lipsiţi de idei şi de un viitor. Cu toate acestea, nu ai avut de ales: dacă voiai să devii deputat şi să te lupţi în parlament, aveai să fii nevoit să te alături unuia sau celuilalt, chiar şi pe post de candidat independent. Iar, în cele din urmă, împinsă de curiozitate şi în acelaşi timp alarmată de o tăcere care nu anunţa nimic bun, te-am sunat. Dar de data aceasta vocea nu îţi mai părea festivă. Mai degrabă era ca un râu de nemulţumire furioasă.

— Te-ai decis?

— Da.

— Cu care?

— Cu care, ce vrei să spui cu asta?!

— Cu care partid de stânga?

— Stânga, stânga, ce înseamnă stânga, stânga este o minciună, este un alibi pentru cuvântul Popor, e ca o pereche de chiloţi pe care este scris cuvântul Popor, iată steagul stângii, cataraméne Cristé, Hristosul mamei lor! O pereche de chiloţi cu care să joace şah cu gruparea de dreapta. „Eu iau tura, tu ia nebunul, eu iau regele şi tu ţine

regina!” Oricum, pionii sunt toţi la fel, doar culoarea se schimbă, cataraméne Cristé! Şi dacă nu vrei să rămâi cu mâna în buzunar, trebuie să îmbraci acei chiloţi, trebuie să fluturi acel steag, trebuie să te prezinţi cu acel ecuson, aveai dreptate, e un şantaj. Un şantaj murdar. Da, am cedat în faţa şantajului.

— Cu care dintre ei, Alekos? Cu care?

— Cu cine ai vrea să mă prezint? Am ales şantajul care mi s-a părut cel mai mic, partidul care seamănă cel mai puţin cu un partid: Uniunea de Centru.

— Aha!

— Nu este o alegere excelentă, ştiu asta, dar acolo nu există demiurgi, nu există escroci de popoare şi nici preoţi care să aprindă lumânări pe altarul zeiţei Istoria, s-ar putea chiar să ajung să mă simt bine acolo.

— Ce vrei să spui? Nu te vei prezenta ca independent?

— Nu, m-am înscris.

— Te-ai înscris?!

Am rămas fără cuvinte. Deci capitulaseşi în întregime. Deci neputinţa noastră, a celor fără ecuson, fără Biserică şi fără patrie, câştigase. Pe de altă parte, care ar fi fost

alternativa? Să mergi şi să predici prin case şi prin pieţe ca Socrate? Să reîncepi să arunci bombe precum cei pe care îi numeai revoluţionarii lu’ Peşte?

— Alo, alo! Unde eşti?

— Sunt aici, Alekos.

— Credeam că ai închis.

— Aaa, nu. Mă gândeam.

— La ce?

— La nimic important, dragule. La nimic.

— Aşadar, mă feliciţi?

— Da, dragule. Te felicit!

— Şi când vii? Ei bine, când vii?

* * *

„Când vii?” De acum, fiecare apel telefonic se încheia cu întrebarea: „Când vii?” Şi mă sunai aproape zilnic, prin apel direct, rezervat, ziua sau noaptea, plătibil la Atena sau plătibil la New York. Şi nu întotdeauna pentru că îmi simţeai lipsa sau pentru că aveai ceva să îmi spui, ci pentru că telefonul era jucăria ta preferată, era una dintre pasiunile acelea copleşitoare ale tale. Această pasiune data încă din anii adolescenţei şi nu ştiu ce anume o provocase; dar ştiu că nu îşi pierduse niciodată intensitatea şi că nici măcar controlul exercitat de serviciile secrete sau de poliţie nu reuşise vreodată să o distrugă. Conspirai la telefon, cochetai, predicai, seduceai, te organizai, îţi făceai prieteni, treceai peste indispoziţiile sau stările de plictiseală: „Ah, dacă aş fi avut un telefon în celula mea din Boyati!” Primul lucru despre care m-ai întrebat când am venit în Italia a fost:

— Câte telefoane ai?

Şi ai fost supărat să afli că aveam trei telefoane, dar un singur număr. În casa cu grădina de portocali şi de lămâi aveai două aparate şi două numere de telefon, iar în biroul tău de deputat aveai să ai şase telefoane şi trei numere. Chiar dacă sunau toate în acelaşi timp şi în camere diferite, nu îţi făceai griji, dimpotrivă, erai bucuros. Acea gălăgie se transforma în muzică pentru urechile tale, era ca un concert de harpe, de viori, de clarinete şi de flaute, şi a te privi fugind de la unul la altul, precum un greier fericit, era un spectacol de neuitat, iar să te aud răspunzând, era chiar incredibil. Nu respingeai niciodată pe nimeni la telefon, nu te plângeai niciodată că erai deranjat, te aruncai asupra telefonului aşa cum se aruncă un om mort de foame asupra unui sandvici şi spuneai: „Eu

sunt! Sunt eu!” Dar cel mai mult îţi plăcea să suni. În perioada exilului tău în Italia erau zile în care nu îţi scoteai degetul din orificiile discului, aşa că, la sfârşitul lunii, veneau nişte facturi astronomice, pe care doar privindu-le cădeam într-o criză de disperare la fel de profundă precum vinovăţia ta. Atunci, pocăit, exclamai folosind pluralul: „Trebuie să ne oprim, trebuie să ne oprim” şi îţi păstrai promisiunea pentru câteva ore. Dar imediat după aceea, o uitai şi formai un alt număr, tot dintr-un oraş îndepărtat sau dintr-o ţară îndepărtată: „Eu sunt! Sunt eu!” Apelurile interurbane te fascinau, cele internaţionale te extaziau, iar cele intercontinentale te conduceau în cer: spuneai că a vorbi cu cineva aflat de cealaltă parte a pământului era un lucru de poveste, era ceva aproape supranatural, mai ales apelurile directe. Căutai mereu oameni care locuiau în locuri îndepărtate pentru a-i suna prin conexiune directă şi te-ai descurajat să afli că în Japonia s-ar fi putut telefona direct, însă tu nu cunoşteai pe nimeni pe care ai fi putut suna în Japonia. Luni de zile m-ai tot întrebat:

— Nu te duci în Japonia?

Şi în seara în care ţi-am răspuns, bănuitoare: „De ce naiba vrei să mă trimiţi chiar în Japonia, ce îţi trebuie din Japonia?”, mi-ai mărturisit:

— Nimic! Doar că, dacă te duci acolo, pot să te sun!

Apelurile telefonice către New York au înlocuit apelurile telefonice pe care nu le-ai făcut niciodată către Japonia, ţi-au oferit o scuză pentru a te bucura de lucrul acela de

poveste, aproape supranatural, şi de aceea eu nu am înţeles cât de dramatic era refrenul „când vii”? De aceea, atunci când am venit la Atena, am fost luată pe nepregătite.

Păreai că trecuseşi printr-un an de boală. Faţa parcă ţi se micşorase, îţi devenise epuizată, rotunjimea obrajilor ţi se dizolvase şi fusese redusă doar la o frunte înaltă, la două cearcăne întunecate, la un nas sfrijit şi la o mustaţă. Corpul parcă ţi se golise, se curbase, iar din cauza faptului că vigoarea umerilor drepţi şi a pieptului solid dispăruse, acum parcă atârna cu letargia unei plante lipsite de apă şi de susţinere. Însă cel mai impresionant detaliu nu era acea decădere fizică, ci era neglijenţa care te făcea să decazi, un fel de degradare intenţionată, de parcă ai fi vrut să exprimi prin ea nu ştiu ce proteste sau nemulţumiri. Aveai părul gras şi ciufulit într-o coamă de bucle vulgare, unghiile negre, sacoul fără formă şi plin de petice, pantalonii fără dungă şi cu genunchi, cămaşa murdară şi descheiată, cravata înclinată şi puţeai. Ştii duhoarea aceea acră a oamenilor care nu s-au spălat de mult timp sau care dorm în aceleaşi haine. Am fost atât de scandalizată, încât, în loc să mă las condusă acasă la tine, te-am dus la hotel, ca să te bag într-o cadă, ca să dau la spălat acele haine şi ca să te trimit la frizer; dar chiar şi curat şi ras păreai atât de nefericit, încât mi s-a strâns inima. Nici nu îmi puteam imagina de ce. Până la urmă, în timp ce mergeam la biroul pe care îl deschiseseşi pe strada Solonos, te-am interogat.

— Haide, Alekos! Ce se întâmplă?

Ai început să-mi spui, luând-o pe ocolite, că se întâmpla să te simţi supărat deoarece familia ta era o mare povară. Uite, îţi oferea şi multă alinare, dar era şi o mare povară.

— Familia e ca un şantaj care ne însoţeşte pe tot ciclul existenţei noastre; mai întâi când suntem sugari, apoi când suntem copii, apoi adolescenţi, apoi adulţi. E ca un fel de partid în care eşti înscris când vii pe lume, o dictatură de care nu poţi scăpa, nici măcar dacă opui rezistenţă, pentru că, în ciuda acestui fapt, o iubeşti, la naiba! Să luăm, de exemplu, mama. Ea este pământul, soarele, planetele, galaxiile şi cosmosul fiecărui cosmos, legea fiecărei legi, iubirea fiecărei iubiri, este universală. În India este reprezentată având patru braţe şi cu o ghirlandă pe cap, formată din capete umane, capetele copiilor pe care i-a mâncat, ba chiar e numită Kali cea sângeroasă. În vest e reprezentată cu o aureolă de lumină şi cu un zâmbet foarte dulce, cu o faţă îndurerată şi dulce, e numită Fecioara Maria, iar bietului Hristos i-au luat treizeci de ani până să poată pleca în treaba lui pentru că ea l-a şantajat cu dragostea ei, cerându-i să fie tâmplar. În schimb, în mitologia greacă, le avem pe Teti, cea cu umerii rotunzi, pe Geea, cea cu sânii mari, pe Juno, cea cu şoldurile largi, pe Pallas Atena, cea războinică şi cu ochii strălucitori, ca de bufniţă, şi pe Iocasta, care este cea mai cumplită dintre toate pentru că se căsătoreşte cu Oedipul ei, îl creează şi apoi se căsătoreşte cu el, iar el îşi pierde şi ochii din cauza ei. Şi oricum tu o suni mereu şi tot ea, marea dătătoare de viaţă, cea care ne creează şi care ne distruge, care ne protejează şi care ne pedepseşte, te castrează cu afecţiunea şi cu geloziile ei, cataraméne Cristé.

— Nu, Alekos, nu e asta.

Un oftat resemnat:

— Ai dreptate. E şi asta, dar nu e asta.

— Atunci ce este?

Te-ai lansat într-o altă tiradă, de data aceasta împotriva femeilor care te curtau, care nu te lăsau în pace, mai nemiloase, mai carnivore decât orice Iocasta, decât orice Fecioară Maria, decât orice zeiţă Kali, iar vina era a mea pentru că, în loc să vin la Atena, plecasem la New York lăsându-te la dispoziţia lor, precum un premiu de câştigat la concursul de tir. „Bărbatul e făcut din carne şi carnea este slabă, e inutil să mă priveşti aşa, ele mă seduc şi eu pun botul, sunt unele care şi-ar vinde şi sufletul pentru a fi ciufulite două minute în lift, şi dacă le faci această curtoazie, după aceea nu mai scapi de ele, dar cea mai rea dintre ele este grasa care îi pune coarne soţului ei, nu mai pot scăpa de ea, nu mă lasă în pace curva aia, nu mă privi aşa, ţi-am spus, e vina ta, mă repet, cataraméne Cristé!

— Nu, Alekos. Nici asta nu e.

Al doilea oftat:

— Nu, nici asta nu e. E şi asta, dar nu e asta.

— Deci, haide, ce e?

Şi iată cea de-a treia tiradă, de data aceasta împotriva oraşului tău:

— Aruncă şi tu o privire! Pentru a înţelege trebuie doar să arunci o privire, de exemplu, această piaţă: am trăit aici când eram copil şi îmi amintesc că pe vremea aceea existau case foarte graţioase, cu balcoane frumoase din fier, cu acoperişuri roşii, cu faţade pe care se vedea patina timpului, iar acum sunt doar clădiri enorme, un simbol al ignoranţei, care nu ştie nici să transforme, nici să conserve, care nu ştie decât să distrugă şi să uite. Am uitat totul, chiar şi pe Socrate, chiar şi pe Platon, mai avem doar marea şi cerul, soarele pentru a creşte roşii. Am pierdut până şi mândria noastră antică, de altfel, şapte ani a durat dictatura, a fost nevoie de sângele Ciprului pentru că a găsit o bucată de libertate cu Evangelos Tositsa-Averoff. Oamenii ăştia sunt capabili să trăiască doar cu bârfe şi atât, cu intrigi şi atât, cu mici înşelătorii, sunt numiţi levantini şi, pe bună dreptate, sunt nişte trădători, nişte leneşi, eu nu am încredere în nimeni, nu pot avea încredere în nimeni, cataraméne Cristé!

— Nu, Alekos, nu e asta.

— Nu, nu e asta. E şi asta, dar nu e asta.

— Deci, Alekos, ce se întâmplă?

Ţi-ai ridicat privirea plin de consternare:

— Ei bine... se întâmplă că... am greşit complet.

— Ai greşit complet?!

— Da. Pentru că aceste alegeri sunt o farsă, un alibi pentru cei care poartă cealaltă pereche de chiloţi, cea pe care e scris cuvântul libertate. Alegeri, în timp ce Ioannidis este încă şeful ESA, cataraméne Cristé! În timp ce alde Teofilojannacos, alde Hazizikis, alde Malios, alde Babalis se plimbă nepedepsiţi! În timp ce Papadopoulos stă confortabil în vila lui din Lagonissi! În timp ce singurul proces care are loc este cel împotriva soţiei sale, Despina, pentru cele zece mii de drahme împuţite pe care cei de la KYP i le trimiteau în fiecare lună! Ei zic că nu a făcut nimic pentru a le câştiga, că a fraudat statul. În schimb, cine şi-a câştigat leafa e un cetăţean cinstit. Şi dacă le strigi: „Ce dezgustător!”, îţi răspund: „Dar cum? Acum e democraţie, acum există libertate. Sunt alegeri, chiar şi Panagoulis va fi candidat.” Ei bine, nu vreau să fiu candidat! Nu vreau să fiu complice la această farsă! Am greşit atunci când am spus da! Am greşit când m-am întors! Am greşit complet, da, complet! Şi plec! Plec, mă duc!

— Te duci... unde?!

— Unde ar fi trebuit să mă duc când a abdicat Junta! În Chile, printre basci sau în iad! Oriunde lupta înseamnă luptă şi nu o luptă cu umbrele, cu alibiurile!

Iată ce îţi sculptase obrajii, ce îţi învineţise cearcănele, ce te golea şi te împingea într-o decădere fizică, pe care ţi-o doreai. Dar asta însemna că nu te schimbaseşi, că făcusem o greşeală crezând că, în cele câteva luni petrecute în meditaţie, în tine se maturizase un personaj nou: „Ideile sunt adevăratele bombe.” Ideile nu îţi erau de ajuns, nici provocările care trebuiau înfruntate cu intelectul, şi poate că nici nu uitaseşi de fascinaţia faţă de moarte sau de acel regret misterios pe care îl văzusem la Egina. M-am uitat la tine aşa cum m-aş fi uitat la o uşă pe care încerci să o deschizi, fără a realiza că e deja deschisă. Ce să îţi răspund? Cu ce cuvinte să te ajut? Cu vechea replică „a muri este uşor, ceea ce e greu este să trăieşti”? Cu vechiul raţionament din război „oricine poate fi erou, dar că pe timp de pace aproape nimeni nu reuşeşte”? Nu s-ar fi schimbat nimic, mai ales că adevărurile tale erau prea sfinte: aceste alegeri aveau să le fie de folos doar unor Karamanlis, unor Papandreou, unor Averoff, iar cuvântul libertate putea înşela la fel de bine ca sintagma Popor.

— Nu ştiu ce să-ţi spun, Alekos.

— Te cred. Haide, vino!

Ajunseserăm pe strada Solonos, iar tu mă împingeai spre uşa clădirii unde se afla biroul tău. Am intrat, am urcat cu liftul, am ajuns pe un hol lung, în faţa unei uşi cu numele tău, şi imediat mi-a scăpat un urlet. Sub numele tău se afla o cruce mare, iar sub cruce erau două date: 17 noiembrie 1968 – 17 noiembrie 1974.

— Alekos! Ce înseamnă asta, Alekos?

— Înseamnă exact ce ai înţeles, ai şoptit tu.

— Înseamnă că o persoană, căreia nu-i place că am rămas în viaţă în urmă cu şase ani, ar dori să mă vadă mort pe 17 noiembrie.

Apoi, cu o vioiciune reînviată ai zis:

— Ştii ce concluzie trag? Nu plec, nu. Nu renunţ la candidatura respectivă: ba chiar o să mă prezint la alegeri. Ah, ce mi-ar plăcea să fie pe 17 noiembrie!

Şi, exact cum ştiuseră autorii acelei ameninţări laconice, aveau să aibă loc chiar pe 17 noiembrie. Vestea a fost anunţată la scurt timp după aceea.

* * *

A fost ca şi cum o plantă afectată de secetă ar fi fost udată, iar în decurs de o săptămână ai reînflorit şi fizic. A dispărut acel aspect de om terminat, au dispărut cearcănele vineţii, umerii încovoiaţi, neglijenţa şi tristeţea. Don Quijote se trezise şi imaginaţia lui galopa din nou pe tărâmul ciudăţeniilor nebuneşti şi al entuziasmului copleşitor.

— O idee! Acele două date de sub cruce mi-au sugerat o idee! O să tipăresc zece mii de afişe cu sloganul: „Pe 17 noiembrie 1968, Junta l-a condamnat la moarte pe Alexandros Panagoulis, pe 17 noiembrie 1974, Poporul îl va alege ca membru al parlamentului.” Aşa trântesc şi cuvântul „Popor”, iar purtătorii de chiloţi mă vor vota.

— Da, Alekos, dar...

— De fapt, jumătate dintre ele vor fi afişe şi jumătate timbre poştale. Aşa facem economie la lipici: tragi o limbă şi gata. Şi se pot lipi unde vrem noi: pe ferestrele taxiurilor, ale autobuzelor, în baruri, pe scaune, pe mese, pe oameni. Trece unul şi bum!, i-l lipeşti pe spate sau pe braţ. Sau pe fund. Ţi-l poţi imagina pe Averoff cu timbrul meu pe fund?

— Da, Alekos, dar...

— Ascultă aici: în locul pliantelor obişnuite vreau să distribui cartea mea de poezii. O mie de exemplare, să zicem. Nu este un gest frumos şi cochet? Şi mai şi contribuie la răspândirea culturii.

— Da, Alekos, dar cine se ocupă de campania electorală: partidul?

— Partidul? Ce legătură are partidul cu asta?

— Are legătură pentru că o campanie electorală costă bani.

— Bani? Ce bani?

— De exemplu, banii pentru tipărirea acelor pliante, acelor timbre şi pentru a cumpăra acele o mie de cărţi.

— Cărţile ni le cumpărăm noi, cu reducere, pliantele şi timbrele le vom tipări chiar noi cumva, nu accept nimic de la partid!

— Alekos, sper că nu îţi faci iluzii că vei conduce o campanie electorală cu o carte de poezii şi cu câteva timbre de lipit pe fundul oamenilor?!

— Nu, apoi vor mai fi şi mitingurile.

— Dar şi mitingurile costă! Pentru a le organiza e nevoie de multă lume şi...

— Îi am pe prietenii mei.

— Vei avea nevoie de maşini...

— Am maşinile prietenilor mei.

— Vei avea nevoie de telefoane şi...

— Da, de telefoane da!

— Şi de un birou.

— Birou am.

— Cel de pe strada Solonos? Dar e o bombă şi mai mare decât era celula ta de la Boyati! Ascultă-mă, Alekos...

— Nu, nu te ascult. Pentru că dacă te ascult, o să te foloseşti de logică, iar pe mine logica mă descurajează. Iar dacă mă descurajez, nu câştig. Vom găsi banii. Şi dacă nu îi găsim, asta este. Mă voi descurca fără birou, fără maşini, fără telefoane, voi cumpăra câteva cutii de vopsea, nişte pensule şi îmi voi scrie numele pe pereţi. Şi dacă nu voi avea bani pentru a cumpăra vopseaua şi pensulele, o să scriu cu cărbune: Votaţi-mă!

Niciun obstacol nu te speria, dimpotrivă îţi aprindea mândria şi imaginaţia: dacă modul acela de a face democraţie era greşit, spuneai tu, de ce să nu începi să i te opui, respingând imoralitatea maşinii electorale?

— Se cheltuiesc miliarde pentru a transforma mitingurile în chermeze festive! Sunt tăiate păduri întregi pentru a fabrica hârtia care e irosită pe pliante! Se ard râuri de benzină pentru a transporta candidaţii cu maşina! Un

candidat cinstit ar trebui să se descurce cu o bicicletă şi cu un megafon. Ca să nu mai vorbim de faptul că aşa-zişii susţinători nu oferă nimic degeaba: o finanţare este întotdeauna un act de corupţie ante-litteram, adică o datorie care mai devreme sau mai târziu va fi încasată prin solicitări de favoruri sau de înşelăciune.

De altfel, faptul că reînfloriseşi a devenit evident în ziua în care ai contramandat cele cinci milioane cu care ar fi trebuit să îţi conduci întreaga campanie electorală.

În cele din urmă, te-ai convins că nu aveai să ajungi departe doar cu o bicicletă şi cu un megafon, sau cu strategia de a scrie cu cărbune „Votaţi-mă!”, aşa că aveai nevoie de nişte afişe şi, de asemenea, de un birou mai puţin incomod decât bomba de pe strada Solonos. În acelaşi timp, erai hotărât să nu accepţi nici măcar o drahmă de la concetăţenii tăi, aşa că m-ai numit trezorierul tău personal, delegat în străinătate, şi m-ai trimis în Italia ca să cer ajutor purtătorilor de chiloţi pe care scria „Popor”. O greşeală naivă, deoarece marele protejat al socialiştilor italieni era Papandreou, iar risipa lor la nivel internaţional se concentra doar asupra lui. Dar într-o dimineaţă frumoasă mi-ai spus:

— Victorie! Victorie!

Îndemnată de Nenni, o grupare periferică, ce nu a ascultat de comitetul central şi a pus la cale o colectă, te aştepta acum la Veneţia. Şi dat fiind că Bienala de la Veneţia te invitase la ceremonia de deschidere, oferindu-ţi până şi

biletul de avion, puteai veni imediat ca să ridici suma, fără a pierde vreun ban.

— Ce sumă, Alekos?

— O sumă enormă.

— Cât de enormă?

— Vei vedea.

Aşa că după douăzeci şi patru de ore, iată-te în Piaţa San Marco unde doi oameni buni, sosiţi de la Modena, ţi-au predat un pacheţel legat cu un şnur. Le-ai mulţumit cu sărutări şi îmbrăţişări, ai fugit la hotel, ai rupt sfoara cu degetele tremurânde şi o ploaie de bancnote de zece mii s-a împrăştiat pe pat.

— Alekos... asta ar fi suma aceea enormă?

— Da! Cinci milioane, gândeşte-te! Cinci milioane! Ştii câte lucruri pot să fac cu cinci milioane?

Şi între timp i-ai numărat fascinat, i-ai pipăit, i-ai mângâiat, i-ai pus în ordine într-o servietă care, din acel moment, avea să vină cu noi peste tot, într-o barcă cu motor, într-o telegondolă, pe la restaurante, pe la muzee, chiar şi la inaugurare, la Palatul Dogilor, unde aveai să îmi pretinzi să o ţin în poală ca să o poţi controla, în timp ce ţineai

discursul, şi chiar şi la banchet, unde aveai să o ţii ascunsă sub masă: strânsă bine, între picioare.

— Nu o las la hotel, nu. Altfel, mi-o fură şi pot spune adio campaniei electorale.

Dat fiind că eventualitatea unui furt era singura grijă pe care o arătai, am crezut că nu luaseşi în considerare problema transferului acelor bani în Grecia, un detaliu deloc neglijabil, dată fiind rigoarea legilor italiene privind contrabanda cu bani. În schimb, chiar te gândiseşi la asta. Mi-am dat seama atunci când te-am însoţit la aeroport, iar tu te-ai încuiat cu servieta în toaletă, ieşind o jumătate de oră mai târziu cu un pas care nu m-a convins. Mergeai atât de ciudat. Parcă aveai picioarele din lemn, nici măcar nu îţi îndoiai genunchii. Mai rău, nici măcar nu îţi ridicai picioarele de pe pământ: le târai, rigid ca un robot:

— Alekos! Ce ai făcut?

— Eh! O jumătate de milion într-un pantof, o jumătate de milion într-un alt pantof, un milion în jurul piciorului stâng, un milion în jurul piciorului drept, iar restul în lenjeria intimă. Pa.

Şi cu un zâmbet minunat te-ai prezentat la controlul poliţiei, unde un ofiţer te-a controlat la sub-braţ şi pe şolduri, verificând că nu ai arme, a deschis servieta, a scotocit printre hârtii, ţi-a examinat portofelul:

— Nicio monedă italiană?

— Nici măcar o liră.

— Călătorie plăcută, vă mulţumesc!

— Eu vă mulţumesc!

Nicio problemă; apoi ai mers mai departe, rigid precum un robot, fără a ridica picioarele sau a îndoi genunchii, cu comoara pe care mai apoi nicio bancă din Atena nu a vrut să ţi-o schimbe, bancnotele fiind atât de mototolite, atât de rupte şi de urât-mirositoare. „Sunt bani sau şosete murdare?” Însă totuşi aveai să reuşeşti să schimbi o parte din ele în drahme şi cu o parte din bani aveai să închiriezi locaţia pe care o numeai „cartierul meu general”.

* * *

Cartierul tău general era format din două camere mari şi murdare, cu tencuiala scorojită, cu ferestrele pe jumătate acoperite de portretul pe care ţi-l făcuseră în timpul procesului şi cu afişul pe care l-aţi ales ca simbol: un pumn ridicat pentru a ţine o crenguţă de măslin şi un porumbel alb.

— Ce legătură are porumbelul cu asta, de ce l-ai ales?

— Nu are legătură, îmi place.

— Şi ramura de măslin?

— Şi aceea îmi place.

— Dar ce reprezintă?

— Hm!

Mobila era formată din două mese mari, dintr-un birou împrumutat, din opt scaune şubrede, donate de opt donatori diferiţi, dintr-un fotoliu şchiop, un ghiveci şi o mică plită electrică pentru cafea şi dintr-o multitudine de telefoane, inclusiv unul roşu, operat cu monede. Oamenii cu care te întâlneai erau oameni fără nicio experienţă politică, tineri al căror unic merit era faptul că îţi erau devotaţi orbeşte, fete al căror unic avantaj era faptul că erau îndrăgostite de tine, rude care ţineau la tine şi o bătrână cu pălărie şi ochelari cu lentile duble pentru miopie. Oricine se oferea să lucreze gratis era bine primit şi folosit fără oprire şi fără milă, inclusiv acea biată femeie, pe care, în cinismul tău, o numeai „curva cea grasă”. Doctori în medicină erau folosiţi pentru a lipi afişe, absolvenţi de arhitectură ca să îţi scrie numele pe pereţi, mătuşi bătrâne şi paralizate ca să răspundă la telefon sau ca să facă cafea; însă, deşi toată lumea se epuiza din bunăvoinţă, campania înainta în mod dezastruos. În primul rând, materialul pentru propagandă era puţin. Cu excepţia timbrelor cu datele 17 noiembrie 1968 – 17 noiembrie 1974 şi celor câteva zeci de pancarte cu ramura de măslin

şi cu porumbelul, se rezuma la vreo sută de fluturaşi cu fotografia ta din paşaport. Cât despre cele o mie de exemplare ale cărţii tale de poezii, acelea zăceau într-un depozit vamal, blocate acolo de o taxă foarte mare, pe care refuzai să o plăteşti. Apoi, în presă, nimeni nu se ocupa în niciun fel de tine. Ocupate cu a face publicitate pentru clienţii lor din grupările de stânga sau de dreapta, ziarele nici nu menţionau că şi tu candidai. În cele din urmă, nu făceai nimic pentru a seduce electoratul, pentru a-i cere voturile. Te rezumai doar să vorbeşti la mitinguri şi acestea erau, pentru tine, călcâiul lui Ahile. Numai la proces, având moartea în faţă, reuşiseşi să te exprimi coerent. În circumstanţe normale, nu deţineai nici măcar o firmitură de artă oratorică. Nu ştiai cum să construieşti un discurs fluent, îţi lipsea orice urmă de vioiciune, te lăsai cuprins de timiditate şi pentru a te controla recurgeai la gesturi greşite, cum ar fi să îţi bagi mâinile în buzunare sau să fluturi pipa în mod ameninţător. În mijlocul unui asemenea dezastru, chiar şi farmecul vocii tale frumoase se estompa, iar aceasta devenea slabă, cenuşie, umbrită de greşelile în care te împleticeai sau distorsionată într-un strigăt aspru. De parcă asta nu ar fi fost suficient, urai mitingurile, din principiu. Susţineai că erau doar exerciţii de retorică, minciuni sau spectacole menite să înşele oamenii, să îi manipuleze, să îi îmbete cu promisiuni care nu aveau să fie vreodată ţinute, şi pentru a nu te face vinovat de aceste infracţiuni, alunecai spre polul opus, subliniind adevăruri brutale şi expunând concepte nepopulare: cât de otrăvitoare erau ideologiile, cât de obtuze erau dogmele, cât de necinstite erau alibiurile, cât de fals era progresul, cât de laşe erau masele de oameni care ascultau. Şi eventual rezumai toate acestea în lozinci şi replici succinte. Era atât de angoasant să te ascult, încât

asistam de fiecare dată la aceste întruniri cu inima strânsă şi întrebându-mă ce vei mai face.

* * *

Nu că aş fi venit adesea; de obicei, preferam să evit acel chin, deşi nu înţelegeam bine ceea ce spuneai în limba ta. Cu toate acestea, dacă veneam, îmi era de ajuns să aud cuvintele sossialismòs, „socialism”, fassismòs, „fascism”, epanàstassis, „revoluţie”, laòs, „popor”, sovraca, „chiloţi”, ò ghiòs tou Papandreou, „fiul lui Papandreou”, pentru a reconstitui un discurs pe care îl ştiam deja pe de rost şi care suna mai mult sau mai puţin aşa: „Socialism, dar care socialism? Astăzi oricine vorbeşte despre socialism, cuvântul «socialism» a devenit ca un sos folosit cu orice fel de mâncare, ca cireaşa de pe tort a fiecărei minciuni, o modă. Oare am uitat că până şi Mussolini trăncănea despre socialism, ba chiar provenea din socialism? La fel şi Hitler. Nazismul nu este oare o abreviere a naţional-socialismului? Cineva spune socialism, iar voi mergeţi repede după el, fără a vă întreba despre ce socialism e vorba, fără a-l privi în faţă pe cel care spune socialism, pe fiul lui Papandreou, de exemplu, cel care are cuvântul «socialism» scris pe chiloţi; la fel şi cuvintele «revoluţie» sau «rezistenţă». Dar ce rezistenţă, ce revoluţie? Chiar şi Papadopoulos a numit lovitura sa de stat o revoluţie, la fel şi Pinochet: nici la cei de dreapta nu există vreun dictator care să nu recurgă la cuvântul «revoluţie». Toţi vor să facă această revoluţie, dar apoi nimeni nu o face, cu atât mai puţin cei care se definesc drept revoluţionari, deoarece,

odată cu revoluţiile lor, se schimbă doar stăpânul, doar regimul. Revoluţiile nu sunt comandate. Există o singură revoluţie posibilă şi este cea pe care o facem singuri, cea care apare în fiecare individ, care se dezvoltă încet în el, cu răbdare, prin nesupunere! Revoluţia înseamnă răbdare, înseamnă nesupunere; nu înseamnă grabă, nu înseamnă haos, nu înseamnă ceea ce vă spun demagogii cu baghete magice. Nu-i ascultaţi pe cei care vă promit miracole, nu-i ascultaţi pe cei care se angajează să schimbe lucrurile în doi timpi şi trei mişcări, precum nişte magicieni. Vrăjitorii nu există, miracolele nu există. Demiurgii îşi bat joc de voi, nişte fraieri ignoranţi, care sunteţi obişnuiţi să fiţi duşi de nas de toată lumea, să suferiţi; această spoială a democraţiei poate fi doborâtă dintr-o suflare dacă urmaţi discursul falsului revoluţionar! Haideţi să ţinem cu dinţii de această bucată de libertate dăruită de sângele cipriot. Da, dăruită, pentru că libertatea primită în dar face întotdeauna fructe cu gust sărat. Dacă nu sunteţi atenţi, aceste alegeri vor fi benefice doar moştenitorilor Juntei. Pentru că Junta nu a căzut, ci doar şi-a schimbat tactica, a delegat puterea sa unor ticăloşi îmbrăcaţi în liberali, unor porci jegoşi precum Evangelos Tositsa-Averoff, unei drepte dezgustătoare care a dominat de secole, care până mai ieri a cochetat cu Papadopoulos, cu Ioannidis şi care azi cochetează cu revoluţionarii extremişti, adică cu sectanţii unor noi totalitarisme. Iar voi nu realizaţi asta. Pentru că nu gândiţi. Oricum întotdeauna există cineva acolo care gândeşte pentru voi, care decide pentru voi: «Stăpâne, spune-mi ce trebuie să fac, tovarăşe, spune-mi ce trebuie să gândesc.»”

Uneori, oamenii ascultau dezamăgiţi, alteori jigniţi şi alteori pierduţi: oare ce zicea ăsta, de ce îi maltrata şi le frustra speranţele? Ce voia să spună cu treaba aceea

legată de chiloţi sau de răbdare, de libertatea oferită sau de socialismul care este un cuvânt, un sos sau o modă, la ce se referea cu încheierea aceea despre a gândi şi a nu gândi, „tovarăşe, spune-mi ce trebuie să gândesc”? Oamenii aceştia crezuseră mereu că binele era bun, că răul era rău, că cele rele se aflau de o parte şi că cele bune se aflau de altă parte, nu auziseră niciodată că ar fi fost acelaşi lucru şi că, pentru a deveni mai bun, trebuia să faci revoluţii de unul singur. Cum să faci revoluţii de unul singur? Majoritatea erau nişte biete suflete cu mâinile pline de bătături, având chipurile celor care se supun de când lumea şi pământul, fiind nişte preşuri pentru cei aflaţi la putere, nişte instrumente ale celor cu ambiţie, nişte veritabile monede de schimb între unii ca Brejnev şi Pinochet, sau între unii ca Averoff şi fiul lui Papandreou. Era suficient să te uiţi la ei pentru a înţelege că veniseră la miting pentru a primi un pic de speranţă, nu pentru a fi certaţi. Nu, pe acest tânăr care vorbea în mod umil, cu greşeli, cu monotonie, dar care se ridica dintr-odată pentru a striga nebunii, pur şi simplu nu îl înţelegeau. Aşa că mitingul se încheia cu răceală, cel mult cu câteva aplauze din politeţe, mai nesigure şi mai liniştite decât o ploaie de vară, iar tu plecai supărat la bordul unei camionete care nu prea reuşea să îţi dea un aer de autoritate. Era o camionetă împrumutată de la nu ştiu cine, tapiţată cu timbre poştale şi cu afişe cu fotografia aceea oribilă din paşaport, atât de veche, încât, dacă nu o împingeai, motorul nu pornea. A te vedea împingând-o şi gâfâind era o privelişte pe care puţini o apreciau şi pe care mulţi o considerau dezolantă. Pe lângă asta, adversarii tăi se răzbunau adesea fără milă, în special intelectualii, care, cu retorica acelora care au citit sau care pretind că au citit cele patruzeci de volume ale lui Marx şi Engels, precum şi cele patruzeci şi cinci de volume ale lui Lenin, precum şi

Ştiinţa logicii de Hegel, ripostau în faţa ignoranţei, a superficialităţii sau a fragilităţii gândirii tale. Sau doar rânjeau: „Lăsaţi-l să vorbească, nu ştie ce vrea, este un necioplit, un romantic, un atentator cu bombă, care a eşuat; de fapt, ce merite are? A pus două bombe. Şi una dintre ele nici măcar nu a explodat, iar cealaltă a produs o gaură în asfalt şi cu asta basta.” Iar aceste cuvinte te răneau de moarte, chiar dacă nu lăsai să se vadă, dar tu continuai neafectat cu adevărurile tale nemiloase, cu camionetele tale rablagite, cu birourile tale împrumutate, cu scaunele tale primite în dar, cu acele cinci milioane mizerabile din care mai rămăseseră doar câteva drahme şi cu certitudinea de neclintit a faptului că aveai să câştigi marele pariu: „De fapt, oamenii mă înţeleg. Oamenii mă vor vota.” Până când a sosit ziua alegerilor.

* * *

Aşa cum aştepţi verdictul unui juriu care îţi va decide viitorul sau rezultatul unui examen medical de care sănătatea ta depinde şi, cu cât acesta întârzie mai mult, cu atât te cuprinde mai tare teama de a fi anunţat că ai o boală incurabilă sau că ai primit o condamnare fără drept de apel, aşa aşteptam şi eu apelul tău de la Atena, mergând dintr-o parte în alta a camerei dintr-un hotel ponosit din Iordania. Nu dorisem să particip la ultimul tău miting, căci îmi lipsise curajul. Însă dintr-un balcon al hotelului Grande Bretagne văzusem mitingul lui Karamanlis, care a avut loc la aceeaşi oră, în aceeaşi seară, am văzut oamenii de care credeai că erai înţeles şi

că aveai să fii votat. Îi văzusem sosind: ordonaţi, disciplinaţi, uniţi, ca o veritabilă turmă care merge acolo unde vrea cel care comandă, cel care promite, cel care o înspăimântă, cu ochii închişi, pentru că oricum nici nu e nevoie să vezi drumul, pentru că drumul este ca un râu compact de lână, care va duce exact în piaţa aleasă de puterea responsabilă, în acest caz, Piaţa Syntagma din Atena şi „Trăiască Karamanlis!”, iar în alte cazuri Piaţa Venezia din Roma şi „Trăiască Mussolini!”, Piaţa San Pietro din Vatican şi „Trăiască Papa!”, Alexanderplatz din Berlin şi „Trăiască Hitler!”, Trafalgar Square din Londra şi „Trăiască Majestatea Sa, Regina!”, Place de la Concorde din Paris şi „Trăiască De Gaulle!”, Piaţa Păcii Celeste de la Beijing şi „Trăiască Mao Zedong!”, Piaţa Roşie din Moscova şi „Trăiască Stalin!”, ba nu, „Trăiască Hruşciov!”, ba nu, „Trăiască Brejnev!”, trăiască oricine o fi!, adică cei care se află pe vârful muntelui şi niciodată să trăiască amărâţii care mor pentru ca oile să se transforme în bărbaţi şi în femei. Amărâţii sunt aplaudaţi doar la înmormântările lor, atunci când nu mai deranjează. Văzusem turma umplând piaţa, transformându-se într-o masă compactă, într-o armată de opt sute de mii de oameni, şi mi-a fost frică de ea. Nu atât din cauza numărului, cât din cauza rigorii geometrice cu care fuseseră aliniaţi în echipe şi centuri, din cauza zelului cu care fluturaseră steagurile şi pancartele şi îşi ridicaseră făcliile, din cauza regularităţii cu care strigaseră urale, ascultând de coordonatori prin staţiile de emisie-recepţie. Unu, doi, trei: „Ka-ra-man-lis!” Unu, doi, trei: „Ka-ra-man-lis!” Şi fiecare Ka-ra-man-lis primea patru focuri de tun trase la o distanţă precisă unul de celălalt, înteţind acel bombardament care deja era atât de intens şi atât de înspăimântător, încât acoperea complet discursul bătrânului politruc care, luminat de reflectoare şi escortat de Evangelos Averoff-Tositsa,

răcnea spunând Dumnezeu ştie ce: singurul cuvânt care se înţelegea era numele partidului său, Nea Democrazia. Poate că explica turmei ce era acea nouă democraţie sau în ce mod avea să o reguleze, însă ei nu voiau să ştie, voiau doar să îl laude, astfel încât, dacă el ar fi strigat rezultatul unui meci de fotbal, Real Madrid-Manchester doi la unu sau dacă ar fi strigat o reţetă de gătit: luaţi bucata de carne, daţi-o prin făină, apoi săraţi-o şi prăjiţi-o, nu ar fi făcut nicio diferenţă, ar fi continuat oricum să tragă cu tunul de patru ori, fluturând steaguri, fluturând pancarte, ascultând de şefii de galerie, care la rândul lor ascultau de lideri, care la rândul lor ascultau de coordonatorii cu staţiile de emisie-recepţie, care la rândul lor ascultau de marele regizor al apoteozei. Cine era regizorul? Se gândise şi la focurile de artificii şi la porumbei, deşi nu prevăzuse incidentul cu porumbeii. La un moment dat, noaptea fusese luminată de roşu, de verde, de violet, de lumini aurii, de fântâni de stele, iar din cuştile ascunse în spatele acoperişului palatului prezidenţial fuseseră eliberaţi sute şi sute de porumbei în direcţia pieţei. Însă, în loc să zboare armonios, plecaseră bătând din aripi ca nişte fluturi beţi, şi imediat după aceea, îngroziţi de zgomote, de focurile de artificii, de steaguri, de prostia umană, îşi pierduseră controlul asupra intestinelor, lăsând să cadă asupra mulţimii un duş de excremente lichide şi fierbinţi. Apoi Karamanlis şi Averoff dispăruseră, curăţându-şi amândoi jachetele pe care porumbeii se găinăţaseră conform criteriilor nediscriminatorii de egalitate pe care numai animalele le respectă, iar pe ritmul imnului naţional care răsuna din difuzoare, cele opt sute de mii de oameni eliberaseră piaţa: tot în mod ordonat, disciplinat şi unit. Înapoi, marş! În piaţă rămăsese o mizerie formată din pliante, foi, pantofi pierduţi, sticle goale, coji de fistic pe care maşinile de măturat le adunaseră rapid, şi apoi s-a

întâmplat ceva. S-a nimerit ca, poate din întâmplare, poate intenţionat, unul dintre tehnicienii însărcinaţi cu manevrarea difuzoarelor să pună un disc de-al lui Theodorakis: cântecul scris de Theodorakis după condamnarea ta la moarte. Şi în locul acelei muzici triste au răsunat cuvintele: Otàn ktipissis diò forés, k'istera tris ke pali diò, Alexandrè mu... „Când o să baţi de două ori, iar apoi de trei ori, iar apoi de două ori, Alexandre al meu..." Tulburată şi neîncrezătoare, am coborât să văd cum reacţionau oamenii, însă în piaţa deja pustie mai erau doar doi tineri, doi fii ai poporului, doi miei ai turmei, iar unul a spus: Tu anìa! Piòs ìne aftòs Alexandròs? „Ce jelanie! Cine este acest Alexandru?" Celălalt a răspuns ridicând din umeri: Den xero. „Nu ştiu."

Nu am vrut nici să aştept rezultatele votului; şi în acest caz mi-a lipsit curajul. Dar am fost la sediul tău în noaptea scrutinului şi mi-a fost de ajuns ca să înţeleg cum mergeau lucrurile. Cu toţii arătau de parcă nu ar fi avut mari speranţe, telefoanele sunau doar pentru a da veşti proaste, iar pe oră ce trecea, partidul lui Karamanlis urca în clasament, iar partidul tău cobora. În ceea ce priveşte voturile pe care le primiseşi, acestea erau atât de puţine, încât agenţiile de ştiri erau deja sigure de înfrângerea ta. Cinci voturi într-o secţiune, zece în alta, maximum cincisprezece şi, în multe cazuri, niciunul. În mod inutil, înconjurat de tinereii şi de fetele care lucraseră pentru tine timp de o lună şi jumătate, ai făcut şi ai refăcut acele sume în speranţa că aveai să atingi numărul necesar de voturi pentru a fi ales. În mod inutil, bătrâna doamnă cu pălărie a sunat şi a tot sunat pentru a afla cifrele finale, a repetat sumele, a constatat că te înşelaseşi în legătură cu trei voturi, nu, cu cinci, nu, cu şase: esenţa acelei realităţi amare nu s-a schimbat, iar chipul tău a devenit din ce în

ce mai tras şi mai alb. În zori, incapabilă să asist pe deplin la acea agonie, am plecat şi abia a doua zi dimineaţa te-am revăzut. Dormeai dus. Însă, de îndată ce ţi-am atins părul, te-ai trezit şi ai izbucnit într-un strigăt furios:

— Poporul îi votează pe cei care le spun minciuni! Poporul votează cu cei care îşi bat joc de el! Poporul votează pentru cei care cheltuiesc miliarde pentru a le obţine voturile cu artificii şi porumbei! Poporul vrea să fie sclav, poporului îi place să fie sclav, îi place!

Apoi ai adormit din nou dus, iar eu m-am desprins de tine ca să plec, ca să evit să fiu în Atena atunci când înfrângerea ta avea să devină oficială. În decurs de trei zile ar fi trebuit să plec în Iordania ca să îi iau un interviu regelui Hussein şi m-am folosit de acest lucru: am minţit şi ţi-am lăsat un bilet pe pernă în care îţi spuneam că întâlnirea cu Hussein fusese anticipată, iar eu fusesem nevoită să mă duc imediat la Amman. Apoi chiar am mers la Amman. De acolo te-am sunat de câteva ori, obţinând răspunsuri vagi de la tine, convingându-mă că, în cel mai bun caz, aveai să intri în parlament la spartul târgului, adică împreună cu restul voturilor transferate de pe lista naţională, iar la un moment dat chiar am încetat să te mai sun:

— Sună-mă imediat ce ştii ceva precis.

Iată de ce acum aşteptam aşa cum aşteaptă cineva verdictul unui juriu care îi va decide viitorul sau rezultatul unui examen medical de care depinde sănătatea sa. Şi

dacă partidul tău nu avea să te poată ajuta să fii ales nici la spartul târgului? Cui i-ar fi fost de folos sacrificiul tău de a intra, ca oaspete nedorit, în politica făcută de politicieni? Prin ce alte mijloace aveai să semeni sămânţa pe care îţi doreai să o arunci în acel râu de lână, printre pietricelele inerte din prundiş, care dormeau la poalele muntelui? Ca să nu mai vorbim de faptul că un loc în parlament te-ar fi putut proteja puţin. Sau dimpotrivă? M-am uitat la ceas. Era ora unsprezece, iar şedinţa cu Hussein avea să fie la amiază. Am mers spre uşă. A sunat telefonul. M-am întors. Vocea ta bucuroasă mi-a căzut ca o ploaie în urechi:

— Sunt eu! Eu sunt! Sunt deputat! Sunt un neonorabil!

Oare ce m-a făcut să las atât de repede în urmă uşurarea pe care am simţit-o? Amărăciunea de a şti că erai deputat datorită resturilor de voturi rămase de la ceilalţi, a firimiturilor rămase pe faţa lor de masă? Conştientizarea noilor dezamăgiri în faţa cărora nu aveai să poţi rezista? Sau poate legenda pe care mi-o spusese Hussein? Maiestatea Sa părea mai trist decât de obicei în acea dimineaţă şi, la un moment dat, vorbind despre fatalismul în care credea, m-a întrebat:

— Ştiţi legenda despre Samarkand?

Apoi mi-a povestit-o.

— A fost odată un om care nu voia să moară. Era un om din Isfahan. Şi, într-o seară, acest om a văzut Moartea aşteptându-l, aşezată în pragul casei sale. „Ce vrei de la

mine?” a strigat omul. Şi Moartea a zis: „Am venit să...” Omul nu a lăsat-o să termine propoziţia, a sărit repede pe un cal şi a gonit fără hăţuri în direcţia Samarkandului. A galopat timp de două zile şi trei nopţi, fără a se opri vreodată, iar în zori, în cea de-a treia zi, a ajuns în Samarkand. Aici, sigur că Moartea îi pierduse urma, a descălecat şi a pornit în căutarea unui loc de dormit. Însă, când a intrat cameră, a descoperit că Moartea îl aştepta şezând pe pat. Atunci Moartea s-a ridicat, s-a dus lângă el şi i-a spus: „Mă bucur că ai ajuns şi încă la timp, mi-a fost teamă că aveam să ne ratăm unul pe celălalt, că aveai să pleci altundeva sau că aveai să ajungi târziu. La Isfahan nu m-ai lăsat să vorbesc. Venisem la Isfahan ca să te anunţ că îţi dau întâlnire în zorii celei de a treia zi în camera acestui hotel, aici, în Samarkand.”

* * *

— O să vezi cât de tare mă voi distra în politica făcută de politicieni! O să vezi! Şi acum că pot începe să caut acele dovezi...

— Ce dovezi?

— Documentele celor de la ESA, dovezile despre acei oameni nevrednici! Îmi va lua timp, dar voi reuşi. Important este că nu mă încurc cu nimeni. Ca astăzi.

— Ca astăzi?!

— Da, ca astăzi.

— Şi ţi se pare corect ca astăzi să nu te încurci cu nimeni?

— Foarte corect.

La Atena avea loc o mare demonstraţie pentru a comemora masacrul de la Politehnică şi, fără să ştiu, mă întorsesem de la Amman chiar la timp pentru a putea participa la ea; în timp ce ne îndreptăm spre biroul tău, care se afla exact lângă strada pe care avea să treacă procesiunea, m-ai anunţat că nu mai voiai să te încurci cu nimeni.

— Alekos, explică-mi bine de ce.

— Ţi-am spus: pentru a clarifica de la început lucrurile, pentru a demonstra din start că eu nu mă amestec cu mincinoşi şi cu oportunişti, că eu nu defilez acolo cu steagurile şi cu pancartele lor. Vor fi acolo toate partidele şi fiecare partid a anunţat cine va defila, îi vor trimite pe toţi la acea procesiune cu un singur scop: să ofere o probă de forţă. „Uite câţi am eu, am mai mulţi decât tine, am şi mai multe steaguri şi pancarte decât tine.” Partidelor li se rupe de morţii de la Politehnică. Partidelor li se rupe mereu de cei morţi. Şi când mă gândesc că în acest joc vor defila chiar şi slugile care au tăcut, care s-au căcat pe ele de

frică, care nici nu au vrut să audă cuvântul „rezistenţă”, ştii ce îţi zic? Aş prefera să defilez cu Teofilojannacos.

— Vor fi şi oameni care au participat la mişcarea de rezistenţă, Alekos.

— Sigur că da. Recrutaţi de partide, folosiţi de partide, precum nişte garoafe de pus la butonieră, depăşiţi numeric de slugile care au tăcut şi care s-au căcat pe ele de frică. Întotdeauna este aşa. Nu, mulţumesc: îţi repet că eu cu ăia nu stau.

— Cu cineva va trebui să stai, Alekos. Nu vei dori să defilezi de unul singur sau doar cu mine şi atât.

— Nu voi defila nici singur, nici doar cu tine şi atât. Voi defila cu cei care sunt singuri, la fel ca mine. Există. Sunt puţini, dar există. Acolo îi voi găsi.

— Unde?

— Pe trotuare. Unii dintre ei sunt deja acolo. Prietenii mei, uite-i!

Ajunserăm la biroul tău. Ai intrat şi, cu un gest larg al mâinii, ai arătat către grupul care lucrase pentru tine în campania electorală. Acolo se aflau bătrâna cu pălărie şi cu lentile pentru miopie, o pitică de un metru patruzeci cu

o geantă mai mare decât ea, o duzină de tineri, tot atâtea fete şi un om şchiop.

— Prietenii mei! Vom crea un fel de insulă de sine stătătoare.

— Dar nici măcar nu ai un steag sau o pancartă.

— Vrei un steag? Vrei să fie colorat?

Cu o piruetă i-ai dat jos bătrânei cu pălărie o eşarfă frumoasă şi roşie ca para focului – „Îmi pare rău, o să îţi cumpăr alta” –, iar apoi cu un stilou ai scris Eleftería ke pe el Alitía. „Libertate şi Adevăr.”

— Gata. Acum am steag şi e colorat. Doar băţul ne lipseşte. Căutaţi un băţ! Câteva cuie! Un ciocan!

Au găsit ciocan, cuie, în schimb, nu şi nici băţ.

— Dezmembraţi scaunele, deşurubaţi mânerele, rupeţi măsuţa!

— Alekos, ce faci?

— Fac un steag. Pancarte. Nu ai spus că avem nevoie şi de pancarte?

Însă ei deja dezmembrau, deşurubau, recuperând picioarele şi cuiele din scaune, fabricând pancarte, harnici şi rapizi, iar o jumătate de oră mai târziu ne aflam pe stradă, întrupând insula. În frunte se aflau bătrâna cu pălărie şi pitica cu geanta cea mare. Bătrâna ţinea sus eşarfa sa mâzgălită şi prinsă de un picior de scaun, pitica ţinea o pancartă ilizibilă şi făcută din Dumnezeu ştia ce. În primul rând, tu şi cu mine, şchiopul şi doi dintre tineri, iar în spatele nostru ceilalţi.

— Şi acum ce facem?

— Acum defilăm. Pe cont propriu. Cântând. Pe cont propriu.

— Ce cântăm?

— „Înaintează morţii”, nu?

Am defilat cântând. „Înaintează morţii,/ veşnicii purtători de stindarde ai luptei,/ iar după ei, noi,/ cei nerăbdători să ridicăm stindardele.” Arătam ca un grup de cerşetori. Nu exista nicio şansă să trecem neobservaţi: pentru a rămâne separaţi de restul cortegiului care ne preceda şi care ne urma, începetai să cânţi şi spuneai: Pente metra! „Cinci metri! Distanţaţi-vă cinci metri!” Şi degeaba se apropia tipul cu brăţară, însărcinat cu furnizarea serviciului de ordine, rugându-te să scurtezi distanţele, să îţi repete că restul cortegiului era unit şi că era necesar ca şi tu să te conformezi: îi răspundeai cu asemenea urlete, încât săracul se retrăgea imediat. Pente metra! „Cinci metri!”

De pe trotuare, oamenii păreau nedumeriţi: cine Dumnezeu erau acei nefericiţi care mergeau singuri, conduşi de o pitică şi de o bătrână cu pălărie? De ce nu mergeau împreună cu ceilalţi? De ce nu cântau ce cântau şi ceilalţi? De ce nu fluturau aceleaşi pancarte, aceleaşi steaguri şi de ce duceau cu ei acele zdrenţe şifonate şi acele pancarte ilizibile? Iar cel care tot striga pente metra şi care alunga pe oricine încerca să îi facă să se alăture cortegiului, cine era? Uneori se auzea numele tău:

— E Panagoulis, îţi spun, nu îi recunoşti mustaţa, pipa?

Aşa că tu, mulţumit, le răspundeai cu gesturi largi de binecuvântare, precum un păstor de suflete:

— Veniţi, veniţi!

Mărşăluiam în acel mod, transformând fiecare rând într-un fel de cordon, când am simţit că ai fost străbătut de un fior rece, iar tu ţi-ai înclinat capul şi mi-ai arătat doi tineri, unul aproape blond şi unul şaten, care stăteau pe loc într-o intersecţie. Amândoi erau bine îmbrăcaţi şi aveau un fel de aer de ostilitate severă.

— Îi vezi?

— Îi văd, cine sunt?

— Doi foşti gardieni ai ESA. Doi dintre cei care m-au bătut.

Apoi ai ieşit din rând, ai ridicat braţele şi ai strigat:

— Stai!

Printre izbituri şi împingeri, cel de-al doilea rând s-a ciocnit de primul, cel de-al treilea s-a ciocnit de al doilea, cel de-al patrulea s-a ciocnit de al treilea, iar grupul nostru s-a oprit blocând întregul cortegiu; numai bătrânica cu pălărie şi pitica cu geanta cea mare au continuat să meargă câţiva paşi, însă au realizat rapid că nu mai erau urmate, aşa că s-au întors, surprinse şi confuze. În plus, toată lumea părea surprinsă şi confuză, nimeni nu înţelegea din ce motiv strigaseşi acel „stai!”, iar dinspre ultimul rând soseau întrebări şi proteste:

— Cine a spus să ne oprim? Haideţi, mişcaţi-vă! Haideţi, empròs!

Ţi-am atins cotul:

— Alekos, hai să mergem!

Nu ai răspuns.

— Am blocat totul, Alekos.

Din nou nu ai răspuns.

— Dar ce vrei să faci?

Tot tăcere. Izolat într-o dilemă pe care aveai să mi-o mărturiseşti mult mai târziu – „Cum să reacţionez? Să îi bat sau să mă folosesc de ei? Să îi tratez ca pe nişte prieteni sau ca pe nişte duşmani?” –, o incertitudine pentru care, ca de obicei, ai găsit o soluţie neaşteptată, folosindu-te de lipsa de raţionalitate a jucătorului care calculează şi gândeşte, iar care apoi încetează să mai calculeze şi să mai gândească şi care acţionează din impuls, rouge ou noir, le jeu est fait, rien ne va plus, te-ai uitat la cei doi aşa cum ai fi privit spre masa de ruletă înainte de a paria la întâmplare pe roşu sau negru, pe numărul par sau pe cel impar, pe un număr sau pe altul, oricum nu contează dacă e unul sau dacă e celălalt, tot ce contează este să acţionezi, să îţi asumi riscuri, să provoci destinul: să nu rămâi neutru. Şi iată, decizia ta fusese luată, impulsul te copleşise, te-ai desprins de insuliţă cu pasul tău greoi şi lent, cu aroganţa ta flegmatică, de parcă drumul ţi-ar fi aparţinut şi de parcă nimeni nu ar fi avut dreptul să protesteze împotriva acestui drept de proprietate, ai ajuns la cei doi care te priveau cu feţe pământii, înspăimântaţi, şi, ducând pipa la gură, ai încercat să zâmbeşti; ai scos pipa din gură şi ai îndreptat-o spre cortegiu, indicând spre grupul tău.

— Veniţi! Vă aştept.

Apoi, te-ai întors cu spatele la ei şi, cu acelaşi pas de mai devreme, cu aceeaşi aroganţă de mai devreme, te-ai întors pentru a aştepta ca bila să se învârtă în interiorul căsuţei şi pentru a se opri, blocată pe roşu sau negru, pe

un număr par sau impar. Rouge ou noir, le jeu est fait, rien ne va plus.

Nu ştiu cât a durat aşteptarea. Câteva luni mai târziu, când am vorbit despre asta, aveai să susţii că a durat foarte puţin, că întreaga scenă durase cel mult două minute, poate trei. Însă mie şi celor care au înţeles-o ni s-a părut un interval insuportabil de timp, ore întregi, înainte ca bila să se oprească şi ca cei doi să coboare de pe trotuar şi să vină la tine, pe care i-ai primit cu braţele întinse, ignorând cererile tipului cu brăţară, care acum era furios şi foarte nerăbdător: „Mişcaţi-vă, haideţi! Ne mişcăm sau nu?” I-ai luat de braţ. Ne-ai pus să ne mutăm şi i-ai luat de braţ: unul în dreapta ta şi unul în stânga ta. Plasându-l pe unul în dreapta ta şi pe celălalt în stânga ta, ai recreat cordonul, ai reluat marşul şi ce privire urâtă mi-ai aruncat atunci când mi-ai observat ezitarea. Mi-a fost de ajuns acea privire pentru a înţelege că acela nu fusese un gest de iertare sau de milă, ci mai degrabă un gest de mândrie sau, mai bine zis, de dispreţ. Însă nu de dispreţ faţă de cei doi gardieni de la ESA, ci un dispreţ faţă de legile ipocrite ale comunităţii, faţă de politicienii care scânceau acum cu lacrimi aducătoare de avantaje datorate masacrului de la Politehnică, faţă de oamenii care participau în acel moment la procesiune, dar care, în timpul tiraniei, tăcuseră sau colaboraseră, pe scurt, faţă de steagurile acelea oportune sau faţă de pancartele acelea comode cu care refuzaseşi să te încurci; şi dacă nimeni nu avea să înţeleagă sau nici măcar să intuiască, asta era! În realitate, nici nu au înţeles, nici nu au intuit, iar vestea că Panagoulis îi iertase pe doi dintre cei mai feroce torţionari ai săi, care mărşăluiseră împreună cu el de braţ pe străzile oraşului, unul la dreapta lui şi unul la stânga lui, la fel ca hoţii răstigniţi la dreapta şi la stânga lui

Iisus Hristos, da, domnule, Iisus Hristos, s-a răspândit imediat şi nu era o snoavă, toată lumea îl văzuse conducându-şi micul grup care mergea singur pe strada Stadiou. Iar acel zvon i-a trezit pe cei care urmăreau detaşaţi acea procesiune bine organizată, prea bine organizată pentru a părea sinceră, pe cei care nu participau la ea deoarece nu le păsa sau pentru că se simţeau excluşi, aşa că şi unii şi alţii s-au adunat ca să îl vadă pe acel Iisus Hristos înaintând printre hoţomani, şi când a apărut Iisus Hristos, cu mustaţa şi cu pipa şi cu aroganţa sa, l-au aplaudat cu convingere, emoţionaţi, unii îţi strigau numele, alţii îţi răspundeau la invitaţia „Veniţi, veniţi!” Însă, încetul cu încetul, s-a întâmplat ceva ce nu prevăzuseşi: jocul a încetat să mai fie un joc, iar prin intermediul acelei iluzii, mândria s-a transformat în smerenie, dispreţul în recunoştinţă sau chiar în iubire faţă de cei care mergeau pe acele trotuare şi aplaudau fără să înţeleagă nimic. Cei independenţi, ai concluzionat tu, cei care stau departe de procesiuni, nu din indiferenţă sau din miserupism, ci în semn de protest, refuzând să se alăture râului de lână. Rebelii, te-ai convins tu, care nu din ignoranţă sau din indiferenţă se opun liturghiilor de la ceremoniile comemorative, ci pentru că ei caută altceva, caută ceva. Dumnezeu ştie ce, dar caută ceva. Poate că pe ei înşişi, propria lor individualitate călcată în picioare, propria lor unicitate jignită de masele de oameni, de conceptul omului-masă. Şi te-ai aruncat înainte în acel rol despre care credeai că îţi fusese atribuit. Ţi-ai schimbat expresia, modul de a privi, mersul, ai început să le oferi mulţumiri celor care ţi se alăturau, adeseori cu ochii umezi, iar atunci chiar că au început să ţi se alăture. Bărbaţi şi femei, multe femei cu copii de mână sau pe umeri; tineri şi bătrâni, foarte mulţi bătrâni încurajaţi probabil de bătrânica cu pălărie; şi tineri, probabil atraşi

de pitica cu geanta cea mare; şi şchiopi, atraşi probabil de şchiopul din primul rând. După o sută de metri am numărat cinci şchiopi, trei cu baston şi doi fără, iar cel mai de seamă dintre ei era un tânăr gras şi şchiop, un om bolnav de poliomielită care, neîndrăznind să intre în marea noastră insulă, care acum chiar devenise cât o insulă, ne urma în lateral, sprijinit de două cârje imense din aluminiu. E un mister pentru mine cum a reuşit să ne urmeze fără a rămâne în urmă. Însă a reuşit, mergând cu greu, gâfâind, trăgând după el bietele-i picioare bolnave, bietu-i corp răsucit, aşa că, la un moment dat, ai oprit din nou cortegiul, te-ai dus la el ca să-l săruţi şi ca să-l aduci în interiorul grupului, să îl aşezi în mijlocul primului rând, după care ne-am reluat cu toţii marşul în ritmul pasului său oscilant, tremurând. După aceea nu a mai fost nevoie ca tu să spui „Veniţi, veniţi!”; au venit atât de mulţi oameni, încât, atunci când am ajuns în piaţa Syntagma, eram aproape o mie. De la treizeci de oameni am ajuns la aproape o mie.

Aşa ai debutat în politica făcută de politicieni. Aşa ţi-ai început seria de tragice erori poetice în politica făcută de politicieni. Pentru că din cauza acelei armate zdrobite şi improvizate, incapabile de a lupta, care venise la tine interpretând greşit gestul tău, ca pe un gest de iertare, de milostivire, un gest al iubirii creştineşti, pe scurt, asociindu-te cu Iisus Hristos, poate căutând ceva, însă fără să ştie ce anume, ai ajuns să hrăneşti iluzia că nu mai erai singur. Şi, din păcate, din cauza acestei iluzii, te-ai aruncat împotriva morilor de vânt ale dragonului pe care ţi-l aleseseşi.

Capitolul doi

În basme, dragonul are un aspect îngrozitor. De obicei, acela al unui şarpe înaripat cu multe capete şi limbi bifurcate sau cel al unei şopârle uriaşe cu ochi de foc şi gheare de oţel. Se hrăneşte cu fecioare şi cu tinerei, scoate fum din nări şi devorează pe oricine se apropie de podul care îi protejează tărâmul; peisajul din jurul lui este unul presărat de cranii, de oase descărnate şi de membre rupte. De resturile celor care au încercat să îl învingă, fără succes. În viaţa de zi cu zi, esenţa lui nu se schimbă, însă aspectul său este diferit. Uneori nici măcar nu poate fi definit, deoarece simbolizează o realitate abstractă, o situaţie care există, dar care nu este vizibilă. Alteori nici nu poate fi recunoscut deoarece se prezintă sub forma unei persoane, adică are un corp normal, un trunchi şi două braţe şi două picioare, un cap şi un nas şi o gură şi doi ochi. Poate chiar doi ochi rotunzi, precum un hipnotizator, însă atât de alunecoşi, încât să pară două măsline scufundate în ulei şi nişte mâini moi şi dezosate şi o voce mângâietoare, convingătoare: „Draga mea prietenă, extrem de dragă, ce plăcere să vă întâlnesc, ce onoare!” În concluzie, din punct de vedere fizic, Evangelos Tositsa-Averoff nu avea nimic care să îl asocieze cu un dragon şi, în ciuda disconfortului pe care îl simţisem când l-am întâlnit sau a descoperirii că el era noul bolovan din vârful muntelui, nu mi l-aş fi putut imagina niciodată înconjurat de un peisaj plin de cranii şi de oase descărnate sau de membre smulse. Mai mult, până şi stilul său de viaţă era marcat de inofensivitate. Credincios Sfintei Reparata, care purta hramul în satul lui, se bătea în piept în fiecare duminică în faţa icoanelor, cerând să fie iertat pentru

păcatele sale; prieten al episcopilor şi al arhiepiscopilor, credea în Rai şi Iad; tată iubitor şi soţ respectuos, celebra cultul familiei şi purta masca moralităţii absolute; era destul de cult şi de grafoman, publicând cărţi pe care nimeni nu le observa şi care oricum nu făceau rău nimănui; era foarte bogat, deţinea pământ lângă Ioannina, în Epirul de Nord, şi se străduia în multe feluri să infirme proverbul evanghelic potrivit căruia era mai uşor ca o cămilă să treacă prin gaura unui ac decât ca un om bogat să ajungă în Rai. Mă refer la faptul că nici măcar nu lâncezea în activităţi leneşe, ci era plin de iniţiativă şi de ocupaţii. De exemplu, la ferma de pe terenul său, la ferma din Meţovo, importase cele mai bune vaci din Canada, iar din laptele acestora producea un parmezan excelent, pe care el îl numea meţovan[52], o gorgonzola excelentă, pe care o numea meţola[53], o ricotta excelentă, pe care o numea meţotta[54]. De asemenea, producea un vin care nu era rău, Averoff alb şi Averoff roşu, şi era atât de mândru de acest lucru, încât îţi era greu să nu îl crezi atunci când afirma că politica nu era decât o distracţie nobilă pentru el, o modalitate de a sluji stindardul liberalismului. Adeseori folosea cuvintele „libertate” şi „liberalism” şi la fel de des condamna cu dispreţ dictaturile. De fapt, chiar mărturisea că era un adevărat antifascist încă de pe vremea ocupaţiei italiene şi germane.

Cu toate acestea, era un dragon. Poate că era cel mai bun dragon pe care ţara ta îl putea oferi în acele vremuri şi în acea situaţie unui erou aflat în căutarea provocării sale

---

[52] Joc de cuvinte între Meţovo şi parmezan (n.tr.).

[53] Joc de cuvinte între Meţovo şi gorgonzola (n.tr.).

[54] Joc de cuvinte între Meţovo şi ricotta (n.tr.).

finale deoarece, cu aparenta lui inofensivitate, cu meţovanul şi cu meţola şi cu meţotta lui, cu acea faţadă liberală şi cu antifascismul său declarat, în acel moment şi în acea situaţie, nimeni nu reprezenta Puterea mai bine decât el. Puterea cea iremediabilă, infinită, indestructibilă, care până şi în formele sale cele mai camuflate, în formele sale cele mai justificate, o dată în numele patriei şi altă dată al colectivităţii, o dată în numele legii şi altă dată al civilizaţiei, o dată în numele ordinii şi altă dată al justiţiei, o dată în numele democraţiei şi altă dată al revoluţiei pe care ne-o solicită, pe care ne-o administrează, cu care ne înşală, cu care ne şantajează, cu care ne păcăleşte, cu care ne regulează. „Stăpâne, spune-mi ce trebuie să fac, tovarăşe, spune-mi ce trebuie să gândesc.” Sau poate chiar ne devorează precum şarpele înaripat din basme, precum şopârla cea uriaşă care păzeşte podul. Nici nu merită să fie ucis cu suliţa lui Don Quijote, pentru că renaşte mereu din propriul cadavru, poate cu un chip diferit, având o culoare diferită, vorbind o limbă diferită, ales de voinţa Poporului, ba chiar de voinţa lui Dumnezeu. Dintotdeauna a fost aşa şi întotdeauna va fi aşa. Dar vai şi amar dacă nu te lupţi cu el, dacă nu îl expui, dacă nu demonstrezi că minte: tărâmul său se măreşte, iar peisajul din jurul lui se umple din ce în ce mai mult de cranii, de oase descărnate şi de membre smulse. De fapt, este lacom şi nu se mulţumeşte niciodată cu ceea ce are, profită de fiecare armistiţiu şi de fiecare resemnare. Iar cei care îl slujesc sau îl reprezintă, pe scurt, cei care îi dau substanţă, bolovanii din vârful muntelui, au aceleaşi trăsături de lăcomie şi de dorinţă de reuşită ca şi el. De fapt, cazul dragonului pe care ţi-l aleseseşi era următorul: sosise la putere printr-un drept ancestral, datorită patrimoniului şi numelui său de familie, devenise ministru pentru prima oară după cel de-Al Doilea Război Mondial

datorită credinţei sale în monarhie, iar în următorii treizeci de ani murise şi renăscuse din punct de vedere politic de o mie de ori; de fapt, nu fusese niciodată mort, ba chiar era foarte viu, chiar şi atunci când părea îngropat. Acest detaliu era demonstrat de faptul că nici măcar lovitura de stat a lui Papadopoulos nu îl dăduse deoparte din viaţa politică şi nici măcar arestarea sa de după eşecul cu revolta marinei nu îl nimicise. Cât despre rolul pe care îl dobândise în guvernul care fusese legitimat de alegerile electorale, e inutil să mai adaug că a rămas ministru al Apărării. Da, era necesar ca de acum înainte să îţi concentrezi toată energia asupra lui. Şi aveai să faci acest lucru, mi-ai spus hotărât.

— Dar ceilalţi, Alekos?

— Care ceilalţi?

— Sultanii demagogiei, ideologii despotismului, revoluţionarii lu’ Peşte.

— Mă voi ocupa de ceilalţi mai târziu, dacă voi mai fi în viaţă. Şi dacă nu voi fi în viaţă, asta este: cineva se va ocupa de ei în locul meu. Un om nu poate duce două bătălii în acelaşi timp şi pe fronturi opuse. Mai ales dacă e singur. Trebuie să lupte din aproape în aproape cu duşmanul care e mai urgent, cu duşmanul imediat, în funcţie de timpurile şi de ţara în care îşi desfăşoară activitatea. Şi dacă aş fi în Uniunea Sovietică sau în Polonia, sau în Cehoslovacia, sau în Ungaria, sau în Albania, sau în China, inamicul meu ar fi puterea care, în

numele unei doctrine, ucide libertatea şi care închide oamenii în gulaguri sau în ospicii. Aş lupta împotriva abuzurilor şi minciunilor sale. Dar eu trăiesc în Grecia. Şi până mai ieri, în Grecia, duşmanul meu se numea Papadopoulos, se numea Ioannidis; mâine se va numi Papandreou sau Dumnezeu ştie cum, dar astăzi se numeşte Averoff. Se numeşte „dreapta”. Dreapta aceea arogantă şi alunecoasă, cea care poartă chiloţi pe care e scris „libertate” şi care foloseşte democraţia pentru a ne strânge în pumnul său. Dacă nu mi-aş concentra lupta asupra sa, asupra lui, ce sens ar avea faptul că am cedat şantajului şi am acceptat ecusonul, că am acceptat eticheta unui partid în care nu cred? Cui i-ar fi de folos faptul că am intrat în Parlament? Şi, în plus, nu este timp de pierdut. Pentru că următoarea lovitură de stat va fi pregătită cu precizie de Averoff, al cărui vis este de a deveni stăpânul Greciei şi de a-l aduce pe rege înapoi acasă.

* * *

Faptul că pe 8 decembrie avusese loc referendumul pentru republică sau monarhie şi că republica câştigase definitiv şi în mod spectaculos părea să fie doar un detaliu de care nu ţineai deloc cont. Şi părea să îţi pese şi mai puţin de faptul că Ioannidis fusese în cele din urmă arestat şi închis în închisoarea de la Korydallos împreună cu Papadopoulos, Pattakos, Makarezos, Ladàs, adică împreună cu membrii Juntei. Îmi spuneai că ambele lucruri contau puţin, că un referendum putea fi anulat şi că uşile unei închisori puteau

fi larg deschise. Singurul lucru care te preocupa în lupta aceea cu dragonul era ca tu să îţi rămâi fidel ţie însuţi, fără a aluneca spre poziţia de protest adoptată de papandrişti sau spre abstracţiunile bisericeşti debitate de comunişti, adică fără a te lăsa infectat de conformismul anticonformismului oficial. Şi astfel, în timp ce restul deputaţilor de stânga îşi umpleau gura de cuvinte sacre sau de platitudini retorice, ai început să-l chinui pe Averoff cu acuzaţii precise: „De ce domnul ministru nu înapoiază armatei ofiţerii democraţi pe care Junta i-a gonit? Pe domnul ministru îl deranjează ideea că armata ar putea fi formată şi din oameni cinstiţi?" „De ce domnul ministrul le permite adepţilor lui Ioannidis să comande regimente şi diviziuni care, în oricare clipă, ar putea să vină la Atena şi să anuleze din nou acest parlament? Domnului ministru îi place ideea unei noi lovituri de stat care ar putea fi folosită de cei care flutură steagul liberalismului?" „Domnul ministru realizează faptul că, din închisoare de la Korydallos, brigadierul Ioannidis continuă să le dea ordine după bunul său plac adepţilor săi, adică ofiţerilor capabili de a realiza lovitura de stat?" Le numeai „întrebări care, de fapt, sunt superîntrebări". Îţi inventaseşi chiar şi o poreclă pentru asta, interogatoriul care, de fapt, e un superinterogatoriu, iar acum apelurile tale telefonice începeau astfel:

— Eu sunt! Sunt eu! Interogatoriul care, de fapt, e un superinterogatoriu! Ghici ce am făcut azi?

— I-ai pus o întrebare lui Averoff.

— Ba nu, o superîntrebare!

— Şi el?

— El mi-a dat un subrăspuns.

Nu îl lăsai deloc să respire. Îl urmăreai precum o viespe care, cu cât e ignorată sau gonită mai mult, cu atât zumzăie mai tare în jurul celui care o goneşte, petulantă, intruzivă şi hotărâtă să îl înţepe cu acul ei. De parcă, în loc de dragon, ar fi fost noul tău Zakarakis. Noua ta obsesie. De fapt, amintindu-mi replica ta: „Vei vedea ce o să mă mai distrez eu în politica făcută de politicieni”, la început am crezut că te jucai şi tu un pic. Însă când am venit în parlament şi te-am văzut la locul tău de muncă, a trebuit să mă conving că nu te jucai deloc şi că, eventual, el era cel care se distra cu tine. Era suficient să i te adresezi pentru ca faţa să ţi se contracte şi vocea să îţi devină răguşită; în schimb, faţa lui rămânea senină, iar vocea lui, suavă. Îl ruga pe tânărul şi curajosul său coleg să aibă răbdare, îngăduinţă, situaţia era delicată, dificilă, motivul pentru care ofiţerii în rezervă nu fuseseră încă reînrolaţi nu putea fi dezvăluit, nici motivele pentru care adepţii lui Ioannidis nu fuseseră îndepărtaţi. Putea doar să îţi răspundă că încetul cu încetul lucrurile aveau să se rezolve şi că toată lumea avea să fie mulţumită. „Vă mulţumesc, tinere şi curajos coleg, vă mulţumesc din inimă că aţi adus la cunoştinţa parlamentului o problemă atât de gravă.” Legat de lovitura de stat pe care o tot anunţai, nici măcar o silabă.

În cele din urmă, rămânea întrebarea despre Georgios. Moartea lui Georgios nu încetase niciodată să te obsedeze, ai fi dat un an din viaţă pentru a afla cine îi convinsese pe

israelieni să îl prindă şi mai apoi să îl predea Juntei, pe scurt, pentru a pune mâna pe foaia pe care Teofilojannacos ţi-o fluturase în faţa ochilor în timpul interogatoriului. „Uite foaia fratelui tău Georgios, iat-o! Ai vrea să citeşti ce e scris aici, nu?” Ai fi dat orice ca să-i fie restituit post-mortem gradul de locotenent pe care, după dezertare, i-l luaseră, să demonstrezi că principiul de a pleca din armata unei ţări asuprite de o dictatură militară nu era o crimă, ci era o datorie. Legat de acest subiect, i te-ai adresat deci lui Averoff cu o voce şi mai răguşită decât de obicei, cu faţa şi mai încruntată decât de obicei, iar de data aceasta nici măcar nu i-ai adresat o întrebare, ci un ordin: cereai ca domnul ministru să găsească şi să expună dosarul legat de locotenentul Georgios Panagoulis, a cărui viaţă fusese o monedă de schimb între Papadopoulos şi guvernul israelian; cereai ca domnul ministru să îi restituie locotenentului Georgios Panagoulis gradele şi onorurile care îi fuseseră negate de Juntă; cereai ca domnul ministru să cureţe memoria sa insultată. Averoff ţi-a cerut timp pentru a căuta dosarul, apoi ţi-a răspuns că nu l-a găsit sau că, de fapt, nu exista, şi că oricum, dacă l-ar fi găsit, nu ţi l-ar fi arătat deoarece documentele clasate trebuiau să fie protejate. Iar atunci ţi-ai pierdut controlul. Cu degetul ridicat i-ai strigat că fratele tău devenise dezertor pentru a nu sluji Junta, că acest lucru nu se putea spune despre cei care se aflau în acel moment la guvernare, având sarcina de a proteja nişte criminali şi de a ascunde păcatele vechilor lor prieteni, că într-un regim cu adevărat democratic documentele nu se clasează, că într-o zi aveai să le găseşti şi aveai să îi expui: pe el şi pe guvernul lui. Ba chiar, că aveai să găseşti ceva în plus, ceva care îl privea îndeaproape şi care avea să producă un scandal la fel de frumos ca cel de la Watergate. Atât de nemiloasă şi de ameninţătoare fusese

replica ta, încât el chiar s-a speriat, iar a doua zi, când te-a întâlnit în afara aulei, a venit la tine cu braţele întinse:

— Dragul meu prieten, extrem de drag, între noi s-a produs o neînţelegere peste care am putea să trecem. De ce nu veniţi la cină cu mine să vorbim despre asta ca doi oameni civilizaţi? Şi soţiei mele i-ar plăcea să vă întâlnească, dragă prietene, şi fiicei mele, care este o admiratoare a dumneavoastră!

Însă tu, prefăcându-te că nu i-ai văzut braţele întinse şi ţinând o mână în buzunar, iar cu cealaltă ţinând pipa, ai îndreptat muştiucul spre el:

— Ascultă-mă bine, Averoff! Cât timp există un parlament, relele din acea ţară se discută în parlament, nu la cină, între friptură şi desert.

Câteva zile mai târziu, pe 24 februarie, ofiţerii pe care Averoff nu îi îndepărtase chiar au încercat lovitura de stat despre care vorbiseşi tu.

Mulţi susţineau că fusese de fapt un proiect de lovitură de stat, nici măcar o tentativă de lovitură de stat. Armata aderase doar parţial, Marina Militară şi Forţele Aeriene nu aderaseră deloc şi, de fapt, nu fusese dificil de ucis încă din faşă prin arestarea a treizeci şi şapte de ofiţeri. Însă, o săptămână mai târziu, când am venit la Atena, erai încă supărat şi, fără să zâmbeşti, mi-ai întins zece pagini scrise de mână:

— Citeşte!

— Ce sunt?

— Observaţii pentru un articol pe care vreau să îl public în Italia.

— De ce în Italia şi nu în Grecia?

— Pentru că în Grecia nu mi l-ar publica nimeni.

Le-am citit. Şi iată ce spuneau. „Unu. Pare prea diabolic ca să fie adevărat, şi totuşi este atât adevărat, cât şi diabolic. Încercarea de lovitură de stat din 24 februarie nu a fost deloc o tentativă de lovitură de stat, ci o lovitură de stat care, departe de a eşua, a reuşit: tot la fel de adevărat este că ministrul Apărării Averoff a dorit să îşi pună planul în aplicare. Iar planul lui Averoff a fost, şi de fapt este, de a-şi repatria regele şi de a deveni, aşa cum le-ar plăcea celor de la CIA, stăpânul Greciei. (Trebuie explicat că Averoff are în spate CIA, că dintotdeauna a fost aşa, că în cadrul Juntei a lucrat pentru KYP, adică pentru CIA). Doi. Averoff a fost foarte conştient de ceea ce urma să se întâmple în noaptea de 24 februarie. A fost informat corect de faptul că ofiţerii lui Ioannidis, aşa-numiţii gaddafişti[55], erau pe punctul de a acapara ţara şi că, la Atena, şaizeci la sută din armată ţinea cu ei. (Trebuie explicat că acum serviciile secrete se află în mâinile lui Averoff care, în calitate de ministru al Apărării, controlează atât ESA, cât şi

[55] Adepţi ai lui Ioannidis, supranumit şi Gaddafi al Greciei (n.tr.).

KYP.) Trei. Cu câteva zile înainte de lovitura de stat, Averoff chiar i-a oferit unuia dintre liderii loviturii de stat, unui general de infanterie al Pentagonului grecesc, permisiunea de a merge la închisoarea de la Korydallos şi de a-i face o „vizită de curtoazie” lui Ioannidis. (Trebuie explicat că singurele vizite permise sunt cele ale membrilor familiei şi ale avocaţilor.) Patru. Fapt e că Averoff a dorit această lovitură de stat. A fost primul pas către obiectivul său. A avut nevoie de ea ca să alunge din armată vreo patruzeci de ofiţeri care îi înţeleseseră planurile şi care nu erau dispuşi să-i fie alături. (Trebuie explicat că, prin această manevră cu lovitura de stat, a reuşit să dea afară treizeci şi şapte dintre ei.) Cinci. Trebuie să ne întrebăm dacă Karamanlis a înţeles pe deplin faptul că Averoff vrea să creeze un regim dictatorial cu o spoială de regim parlamentar, adică deghizat într-un parlament care e folosit doar pentru a face oamenii să vorbească, şi nu pentru a conduce politica ţării. (Trebuie explicat că, tratând cu liderii loviturii de stat şi manipulându-i după bunul plac, Averoff a promis că va da gaddafismului lor o formă civilizată, europenizată etc.) Şase. Chiar dacă a înţeles acest lucru, Karamanlis nu poate să facă mare lucru. El nu este aşa de puternic pe cât lasă să se creadă atunci când spune că nu există niciun birou al guvernului său în care nu poate intra ori de câte ori doreşte. Un astfel de birou există: se numeşte Ministerul Apărării. (Trebuie explicat faptul că Karamanlis nu îl poate da afară pe Averoff pentru că Averoff comandă armata, şi oricine comandă armata în Grecia îl comandă şi pe prim-ministru. Trebuie explicat că există o luptă anostă între cei doi, secretă şi extrem de dură.) Şapte. La ce se referea Karamanlis când, răspunzând la întrebări despre lovitura de stat, a spus că, pe lângă pericolul fascismului, existau şi alte pericole şi că viaţa lui era în pericol mai

mare decât viaţa oricărei alte persoane? (Trebuie explicat că lovitura de stat s-a încheiat cu un compromis: acela dintre Karamanlis şi Averoff.) Opt. Prin urmare, dintr-o singură mişcare, Averoff a reuşit să învingă pe toată lumea: de la Karamanlis, la Ioannidis. Acum, gaddafiştii au înţeles bine că o lovitură de stat nu se poate realiza fără un politician în spate, că a repune în drepturi Junta nu era posibil dacă nu aveau un politician în spate. Un om cu abilităţi politice şi intelectuale ca ale lui Averoff, nu un soldat grosolan ca Ioannidis. Dar pentru ca gaddafiştii să realizeze acest lucru, Averoff a trebuit să îi fure de la Ioannidis. (Trebuie explicat că din acest motiv Averoff a ţinut să nu îl aresteze pe Ioannidis şi l-a rugat să fugă în străinătate, afirmând că i-ar fi aranjat expatrierea clandestină şi cheltuielile necesare pentru a trăi departe de Grecia. Trebuie explicat că Ioannidis nu a acceptat propunerea lui Averoff parţial din mândrie şi parţial pentru că ştia ce influenţă avea încă în armată.) Nouă. Averoff nu este un cal care aleargă cu scopul de a atinge obiective uşoare sau înaintea celorlalţi. Nu este interesat de aparenţa puterii şi ştie să aibă răbdare. Viitorul dictator al Greciei se numeşte Averoff. (Trebuie solicitat un titlu despre Averoff ca viitor dictator al Greciei.)”

Ţi-am întors foile, cu perplexitate.

— Eşti sigur că vrei să scrii un articol?

— Foarte sigur. Şi tu mă vei ajuta.

— Realizezi faptul că ţi se vor cere dovezi pentru tot ceea ce spui?

— Am dovezi.

— Pentru tot?

— Îmi lipseşte doar una: legat de faptul că, atât cât a durat Junta, el a lucrat pentru KYP. Dar mai devreme sau mai târziu o voi găsi. Ştiu unde este.

— Şi unde este?

— În arhivele ESA.

— Bine. La treabă!

Ne-am apucat de treabă şi într-o săptămână a apărut articolul, cu titlul dorit. Însă unora nu le-a plăcut. Iar de data aceasta vizitatorii misterioşi, care desenaseră o cruce sub datele 17 noiembrie 1968 – 17 noiembrie 1974, ţi-au răspuns cu un mesaj şi mai macabru pe uşa noului tău birou de pe strada Kolokotroni.

* * *

Închiriaseşi de Crăciun noul birou pentru a avea un loc confortabil şi potrivit cu nevoile tale, adică pentru a locui în oraş. Îţi plăcuse în primul rând datorită străzii care se afla foarte aproape de parlament şi datorită faptului că era o clădire uzată şi ponosită, însă plină de graţie. Ştii graţia aceea plină de melancolie a caselor Art Nouveau, cu pereţii scorojiţi, cu balcoane de fier şi cu ghivece cu muşcate pe pervazuri. Holul nu era frumos pentru că se învecina cu un magazin de maşini de cusut printr-un perete de sticlă (vei vedea că acesta este un detaliu important în povestea morţii tale) şi pentru că un portar ostil şi bălos dormea mereu pe un scaun din paie, însă magia reapărea de îndată ce ajungeai la lift. Era un lift vechi, care scârţâia în timp ce urca şi care gemea într-un mod înfricoşător, blocându-se adesea între etaje, iar dacă ajungea direct la etajul trei, trebuia să strigi „Victorie!” La etajul al treilea se afla doar apartamentul tău (şi acesta va fi un detaliu important în povestea morţii tale), format din cinci camere plus anexe, amplasate pe ambele laturi ale unui coridor. Foloseai primele trei camere pe post de birouri şi de săli de aşteptare pentru oamenii care veneau să te vadă; în cea de-a patra ţi-ai amplasat altarul, adică biroul; în ultima cameră, care se afla în faţa băii şi a bucătăriei, ai ales să faci un dormitor-sufragerie, identic cu cel din casa din pădure. De fapt, am mobilat-o exact ca pe camera din casa din pădure, am cumpărat mobilier din Italia, iar cu acea ocazie venisem chiar ca să te ajut să aranjezi în mod similar mobilierul, covoarele, tablourile, perdelele şi candelabrele. În dormitorul-sufragerie am pus o canapea mare şi extensibilă, o bibliotecă din secolul al XIX-lea, un dulap din secolul al XVIII-lea, o masă rotundă, un fotoliu în stil Liberty şi o tapiserie franceză; în birou am pus o masă lungă şi masivă, în stil florentin, un scaun papal, scaune comode pentru vizitatorii bineveniţi şi

incomode pentru cei nedoriţi şi un dulap cu sertare secrete în care aveai să ascunzi documentele pe care aveai să le găseşti într-o zi cu scopul de a-l demasca pe Averoff. Pe pereţi, o mostră a independenţei tale politice: o reproducere a picturii lui Pellizza da Volpedo, cu ţăranii din A patra proprietate, o copie a primei pagini din Constituţia americană, o placă din bronz pe care era reprodus textul scris de către Piero Calamandrei pe piatra funerară dedicată masacrului de la Marzabotto, „Acum şi întotdeauna, Rezistenţa!”, un papirus cu primele rânduri din Divina Comedie şi un portret al lui Sun Yat-sen. Am muncit pentru a pune totul în ordine până când s-a lăsat întunericul, apoi ne-am dus la cină la Tsaropoulos, iar acum ne întorceam acasă îmbrăţişaţi, râzând pentru că liftul nu se oprise între etaje: „A reuşit! A reuşit!” Încă râzând, am ieşit pe palier, am aprins lampa cu lumină intermitentă, iar apoi ne-am apropiat de uşă. Şi atunci l-am văzut: de data aceasta era un craniu. Un craniu negru şi mare, desenat pe o hârtie de împachetat, fixată cu scotch sub numele tău.

Îmi amintesc bine mişcările pe care le-ai făcut. Mai întâi braţul ţi s-a întărit în jurul umerilor mei şi timp de câteva secunde ai rămas împietrit, privindu-l fix. Apoi, cu o lentoare exasperantă, te-ai îndepărtat de mine şi ai rupt banda adezivă, ai rupt hârtia şi ai îndesat-o în buzunarul jachetei. Apoi ai pus cheia în încuietoare şi pe vârfuri, cu urechile ciulite la fiecare zgomot, ai intrat ca să inspectezi camerele şi să te asiguri că nimeni nu se ascundea acolo. În cele din urmă te-ai întors şi ai încuiat uşa şi, fără să auzi protestele mele: „Acum gata, odihneşte-te acum!”, te-ai lăsat pradă unui monolog interminabil compus din calcule, temeri şi raţionamente.

— Hm! Ce treabă ciudată, să vedem. Am ieşit la ora zece, iar la zece poarta de la intrare era închisă. Deci, a fost cineva care a intrat înainte şi a aşteptat ca noi să ieşim. Sau cineva care are chei de la uşă. În ambele cazuri e vorba de cineva care trebuie luat în serios. Hm! Trebuie să schimb încuietoarea. De asemenea, trebuie să evit să rămân singur, mai ales pe întuneric. Mâine-seară va trebui să găsim trei sau patru persoane care să vină la cină cu noi. Trebuie să am mereu martori alături de mine. Şi nu doar unul: cel puţin trei sau patru.

— Martori la ce?

— La un accident, la o provocare. În caz că mă atacă un beţiv sau un aşa-zis beţiv, în timp ce merg pe o stradă pustie sau dacă cineva încearcă să mă lovească cu maşina, să mă arunce de pe un pod sau de pe un deal. Dacă nu am martori, cine va putea demonstra că am fost provocat sau atacat? Vor putea spune că a fost o tragedie. Şi dacă am un singur martor, de exemplu pe tine, iar acel martor moare împreună cu mine? De asemenea, trebuie să vin târziu acasă, noaptea. Nu ar trebui să mă întorc niciodată între miezul nopţii şi ora două, acelea sunt cele mai periculoase ore. După ora două obosesc, se gândesc că nu mai vii acasă şi pleacă. Hm! Când ies, trebuie să las întotdeauna becurile aprinse, astfel încât să creadă că este cineva acasă. Şi trebuie să am grijă la scări. Scările sunt cel mai periculos loc. Nepăzite, şi cu blestemata aceea de lumină intermitentă...

Te-am ascultat neîncrezătoare: nici măcar în casa din pădure nu reacţionaseşi în acel mod, în sensul că nu

planificaseşi în mod atât de detaliat măsurile de precauţie pe care ar fi trebuit să ţi le iei şi nu luaseşi în calcul toate mijloacele probabile ale unui atac. Oare dintr-odată pericolul nu ţi se mai părea seducător, oare nu mai reprezenta ploaia ta revigorantă, limfa vieţii fără de care te ofileai? Oare era o criză temporară? Da, trebuia să fie o criză trecătoare, am concluzionat. Însă a doua zi chiar ai luat măsurile de precauţie pe care le enumeraseşi şi nu aveai să te abaţi de la ele până cu puţin timp înainte de ziua în care aveai să fii ucis.

Lucrul care mă uimea cel mai tare era precauţia cu care reveneai acasă după cină. De fapt, dacă nu erai însoţit de niciun „martor”, nu intrai imediat în casă. Te opreai pe trotuarul de vizavi, cercetai zona timp de câteva minute şi, abia după ce te asigurai că nu riscai să fii prins în vreo ambuscadă, treceai repede strada, deschideai repede uşa, pentru a o închide repede în urma ta. Pe hol mergeai pe vârfuri, fulgerându-mă cu privirea dacă tocurile mele provocau cel mai mic sunet, de parcă hoarde întregi de atacatori ar fi fost ascunse în întuneric, iar acest lucru dura până ajungeam în colţul unde se afla întrerupătorul pentru lumina intermitentă, pe care o aprindeai exhalând un oftat de uşurare abia perceptibil. Dar, vai, dacă după colţ nu găseai vechiul lift pregătit. Uitai de uşurarea de mai devreme, te încruntai, înjurai şi începeai să mormăi: „Poftim, au urcat, mă aşteaptă sus!” şi, ca să fii sigur că nu era aşa, cronometrai pe ceas timpul necesar coborârii. Ştiai că de la etajul trei până la parter dura exact cincizeci şi opt de secunde, iar dacă, din întâmplare, cronometrai chiar cincizeci şi opt de secunde, deveneai palid, îţi duceai degetul arătător la buze şi îmi impuneai o linişte absolută. „Şşşt! Şşşt!” Ţinându-ne respiraţia, ne târam apoi în cabină, urcam, ieşeam cu precauţie, mai atenţi ca

niciodată să nu facem zgomot şi cu cea mai mare grijă introduceai cheia din broască, deschideai uşa şi şuierai din nou acel „Şşşt! Şşşt!” abia perceptibil. Apoi, dintr-odată, scena se transforma. Cu avântul unei pisici turbate te aruncai în prima cameră, în a doua, în a treia, în a patra, trântind uşile larg deschise, privind în spatele birourilor şi inspectând baia, bucătăria, dulapurile: şi făceai aşa până ajungeai în dormitor, care întotdeauna era închis cu o încuietoare dublă. Cu toate acestea, nici măcar când ajungeam în cameră acel avânt nu dispărea, pentru că te aplecai ca să cauţi intruşi sub pat, începeai să scotoceşti prin sertare, printre cărţi şi printre foile lăsate într-un anumit loc pentru a putea verifica ulterior dacă fuseseră mişcate. Iar eu te urmăream de fiecare dată resemnată şi cu scepticism, spunând: „Degeaba te uiţi, nu e nimeni, nu a fost nimeni” sau întrebându-mă dacă aceasta nu era cumva o psihoză, o manie a persecuţiei. De asemenea, reîncepuseşi să foloseşti trucul cu firul de păr: lăsai un păr aici, unul acolo, iar dacă nu le găseai când ne întorceam, însemna că cineva intrase şi scotocise. Într-o noapte nu ai găsit firul de păr de pe mânerul uşii de la cameră şi ore în şir ai continuat să îl cauţi:

— Un fir de păr este un test. Dacă nu mai este acolo, înseamnă că a intrat cineva, că cineva a scotocit.

— Dar cine, Alekos, cine?

— Ştiu eu cine.

Întrebarea legată de posibilii intruşi rămânea întotdeauna fără răspuns. Şi în curând, pentru mine, şi-a pierdut importanţa, căci alte întrebări i-au luat locul.

De fapt, după povestea cu craniul, te-ai schimbat din toate punctele de vedere. Realitatea te rănea chiar şi prin cele mai normale, prin cele mai evidente aspecte ale sale. Aşa că reacţionai aproape isteric, enervându-te mai tare decât era necesar, suferind mai mult decât era necesar şi ambalându-te atât de tare, încât rămâneam mască. De exemplu, modul în care te-ai ambalat atunci când ai întrerupt călătoria la Moscova.

* * *

— Alo, eu sunt, sunt chiar eu, mă duc la Moscova.

— La Moscova?

— Da, m-au invitat la o convenţie internaţională a tineretului şi merg să arunc o privire.

— Alekos, nu e un loc potrivit pentru tine.

— Ştiu, dar vreau să îmi satisfac această curiozitate.

— Când pleci?

— Acum, imediat.

— Şi când te întorci?

— Peste două săptămâni, m-au invitat pentru două săptămâni.

Însă trei zile mai târziu:

— Alo... Eu sunt eu... Sunt chiar eu...

Vocea ta părea chinuită, plictisită.

— Mă suni din Moscova, nu?

— Nu, te sun din Atena.

— Aha! Deci nu te-ai mai dus!

— Ba m-am dus.

— Cum adică te-ai dus?! Doar am vorbit acum mai puţin de trei zile! Nu este posibil.

— Şi totuşi, este foarte posibil. Mâine o să ajung la Roma şi o să vezi.

A doua zi, iată-te la Roma, cu paşaportul în mână, cu ştampilele care dovedeau că fuseseşi cu adevărat la Moscova. Trei zile.

— Alekos! Trei zile!

— Nu, două zile şi jumătate.

— Te-au gonit?

— Nuuuuuu, am fugit.

— Ai fugit? Fără a vedea nimic?

— Am văzut totul.

— Bine, ce ai văzut?

— Am văzut Piaţa Roşie, cu turlele care au stele roşii în loc de cruci: oricum, tot aia e. Am văzut Sfântul Mormânt, adică Mausoleul lui Lenin. Am văzut credincioşii stând la coadă şi rugându-se la Sfântul Giulgiu, adică la mumia lui Lenin. Stând la coadă, ca nişte gâşte dresate, nişte proşti. Am văzut Palatul Congresului. Şi apoi am văzut... am văzut...

— Ce ai văzut?

— Am văzut trei poliţişti bătând un bărbat, aşa cum m-au bătut pe mine Teofilojannacos şi Babalis. Şi nu la Lubianka, în cadrul unui interogatoriu, ştii, ci în barul unui hotel. Un hotel pentru bogaţii şi străinii cu valută, Rossìa. L-au bătut pentru că a vrut să intre, deşi nu era nici bogat, nici străin, adică era doar un cetăţean obişnuit, care a vrut să bea precum un om bogat, precum un străin cu valută. L-au lovit cu bocancul în faţă, în cap, în organele genitale. L-au masacrat. Şi el striga: Svobòdu! Svobòdu! Eu nu am ştiut ce înseamnă, însă grecul care îmi era interpret mi-a explicat imediat. Însemna „Daţi-ne libertate, daţi-ne libertate!” Mi-a căzut rău vinul pe care îl comandasem. L-am eliminat pe tot prin ochi. Mi-a venit să plâng. Şi am ieşit, m-am întors la hotel, mi-am făcut bagajele şi a doua zi dimineaţa m-am întors la Atena.

— Din acest motiv?!

— Din acest motiv, cataraméne Cristé! În ţara mea, dictatura a durat opt ani, dar ei o au de cincizeci şi opt de ani, cataraméne Cristé!

— Ei bine, nu ai ştiut asta?

— Bineînţeles că am ştiut-o. Dar oricum am plâns.

— Şi dacă în loc să plângi ai mai fi rămas câteva zile?

— Nu aş fi putut să o fac, pur şi simplu nu aş fi putut. Svobòdu, svobòdu! Şi hai cu loviturile. Nu am rămas cu nimic altceva decât cu strigătul acela: Svobòdu, svobòdu! Şi cu un cântecel pe care cineva îl cânta, însă cu o voce scăzută, pentru că aproape toţi oamenii trăiesc în tăcere şi cu teamă. Uite, am cerut să îmi fie tradus.

Era acel cântecel ironic despre pasagerii metroului din Moscova, care pentru a ajunge la uşă şi pentru a coborî, trebuie să stea pe partea stângă: „În metroul meu nu mă simt niciodată rău/ pentru că, încă de când eram copil,/ acesta e ca o arie/ unde, în loc de refren,/ există un cântec de leagăn./ Cei care se opresc, în dreapta, cei care merg tot înainte, în stânga./ Eterna ordine, sfânta rânduială,/ cei care stau pe loc, în dreapta, stau pe loc./ Cei care merg tot înainte ca să coboare trebuie să stea întotdeauna în stânga.” Nu am putut nicicum să te fac să îmi povesteşti altceva în ziua aceea. În schimb, repetai întruna clătinând din cap: „A fost o călătorie greşită, inutilă, nu mai vreau să mă gândesc la asta.”

Aşa că avea să îmi ia mult timp să reconstitui ceea ce ţi se întâmplase în acea călătorie greşită şi inutilă, din cauza căreia un adevăr evident şi pe care îl ştiai deja te rănise atât de tare, încât să te facă să plângi şi să fugi. Iată ce se întâmplase. Un general de şaptezeci şi patru de ani, decorat cu medalii de la burtă până la gât, te primise la aeroport pretinzând că era liderul Tineretului Sovietic. Apoi te dusese cu o limuzină neagră la Palatul Congresului, unde nici măcar un singur tânăr nu se afla pe scena autorităţilor. Se aflau doar generali bătrâni, precum cel de la aeroport, acoperiţi de medalii de la burtă până la gât, ca cel de la aeroport. Fără ca tinerii să îndrăznească să se

opună, bătrânii se succedau monoton la microfon şi vorbeau exclusiv despre Lenin, despre Marx şi despre bătălia de la Stalingrad; niciodată despre alte lucruri. Faptul acela a aprins în tine o furie neajutorată, aproape un sentiment de vinovăţie pentru că acceptaseşi invitaţia, iar când sesiunea s-a încheiat, ai refuzat chiar şi biletul la Bolşoi. Nu îţi păsa deloc de nenorocitul de Bolşoi, de balet, de Lacul lebedelor, voiai să fii singur şi să scapi de grecul care îţi era interpret, i-ai spus că voiai să tragi un pui de somn şi ai plecat să te plimbi prin oraş. Ai vrut să vezi Piaţa Maiakovski, unde în anii ’60 Vladimir Bukovski şi grupul Faro citiseră poeziile lui Jurka: „Eu sunt/ cel care vă invită la adevăr şi la revoltă,/ cel care nu mai vrea să slujească/ şi care rupe lanţurile voastre negre,/ ţesute din minciuni.” Şi în timp ce mergeai, te gândeai în mod special la el deoarece, dintre dizidenţi, el era cel de care te simţeai cel mai apropiat, însă te gândeai şi la Pliuş, la Grigorienko, la Amalrik, la muncitorii, la studenţii şi la cetăţenii necunoscuţi, adică la sufletele necunoscute, la miile de oameni care, la fel ca şi tine, dispăruseră în nişte celule deţinute de versiunea rusească a ESA sau a închisorii de la Boyati, fuseseră răstigniţi de un Malios rus, de un Babalis rus, de nişte Teofilojannacos, Hazizikis, Zakarakis ruşi, fuseseră ignoraţi sau trădaţi din teama şi din indiferenţa oamenilor care tac sau îndură, sau colaborează pentru că ceruseră puţină libertate de gândire şi de acţiune, pentru că se răzvrătiseră împotriva dogmei. Mergeai de vreo cincisprezece minute când ai realizat brusc că o luaseşi pe un drum greşit; te-ai trezit într-o piaţă rotundă care avea o statuie în mijloc şi care se afla în faţa unei clădiri. Şi te-ai oprit în acel loc, uitându-te când la piaţă, când la clădire, simţind un disconfort inexplicabil, ca un fel de frig care îţi amorţea oasele. Sus pe soclu, inaccesibilă din cauza traficului din jurul ei, se afla statuia

unui bărbat cu o haină lungă până la glezne, portretizat în picioare sau mai degrabă în poziţie de drepţi. Era înalt, slab şi sever ca un călugăr. Clădirea era monumentală, gri, poate în stilul secolului al XIX-lea sau poate al începutului de secol XX şi nu avea ferestre nici la primul, nici la ultimul etaj. La o primă privire ar fi putut fi sediul unui muzeu sau al unei academii sau al unui minister. Însă instinctul îţi spunea că nu era nimic din toate acestea, că acolo se petrecea ceva teribil, ceva familiar, care era strâns legat de statuia călugărului cu haina până la glezne. Te-ai întors. Te-ai întors la hotel unde ai întrebat imediat cum se numea acea piaţă, ce clădire era aceea şi a cui era acea statuie şi aşa ai aflat că statuia era a lui Felix Dzerjinski, fondatorul CEKA, apoi al GPU, apoi al KGB, că piaţa aceea era Piaţa Dzerjinski, iar că aceea era clădirea Lubianka: catedrala tuturor poliţiilor secrete, a tuturor chinurilor şi a tuturor pedepselor pentru cei care nu se supuneau şi care căutau puţină libertate. Atunci apăruse dorinţa de a fugi.

Ai vrut să fugi de dimineaţă. Însă dimineaţă limuzina neagră te capturase din nou pentru a te duce înapoi la Clădirea Congresului printre generalii bătrâni, care vorbeau doar despre Lenin, despre Marx şi despre bătălia de la Stalingrad, aşa că ai rămas acolo până după-amiază când, pretextând că voiai să iei o gură de aer proaspăt, ai sărit într-un taxi şi ai cerut să fii dus pe strada Cicalova, la numărul 48b: acolo locuia Andrei Saharov[56]. „Să sperăm că nu există portar”, ţi-ai spus în timp ce coborai din taxi, „portarii sunt aproape întotdeauna spioni ai poliţiei”. Nu era niciun portar, însă numărul 48b de pe strada Cicalova 48b era ca un stup cu douăsprezece etaje. „Oare la ce etaj

[56] Laureat al Premiului Nobel pentru Pace, disident şi militant pentru drepturile omului (n.tr.).

locuia Saharov?” Nu te gândiseşi la asta şi acea greşeală a dus la un lanţ de erori. Căutând lista cu numele chiriaşilor, ai intrat în bloc, apoi ai ieşit, apoi te-ai întors, ai ajuns la un etaj la întâmplare şi ai sunat la întâmplare: „Saharov?” „Niet! ” La fel şi la cea de-a doua sonerie: „Saharov?” „Niet! ” La fel şi la cea de-a treia: „Saharov?” „Niet! ” Debusolat şi de acea limbă din care înţelegeai doar acel „nu”, acel niet brutal ca o palmă, ai coborât din nou pe trotuar şi aici ai început să reflectezi dacă să mai insişti sau nu. Ai concluzionat că mai bine nu, şi aşa fusese o prostie să mergi acolo în acel mod, cedând unui impuls, şi să te faci remarcat de către cei trei chiriaşi care îţi răspunseseră „Niet ”. Şi, slavă Domnului, nimeni nu te urmărise. Apoi, în timp ce spuneai „Slavă Domnului că nimeni nu m-a urmărit”, un bărbat a apărut de nicăieri. Un bărbat cu o ţigară în mână. Şi indicând ţigara aşa cum ar fi făcut cineva care cerea un chibrit, a venit spre tine, fixându-te cu privirea. „Spika. Un foc, te rog!” I-ai aprins-o, fixându-l şi tu cu privirea, ba chiar studiindu-l atent şi hotărând că nu era poliţist. Totul, de la palmele sale pline de bătături, la unghiile murdare, la hainele uzate, părea să îţi vorbească despre nenorocirea unui om sărac, a unui mercenar care se vânduse KGB-ului pentru câteva copeici sau cedând în faţa unui şantaj. Apoi, în locul furiei care te acaparase la Palatul Congresului, te-a cuprins o mare tristeţe. Simţind acea tristeţe, ai mers până într-o staţie de metrou, în Staţia Kursk, şi cu ajutorul unor jumătăţi de fraze rupte în franceză ai reuşit să iei metroul potrivit pentru a coborî la staţia bună şi ai ajuns la hotel, unde te-ai prăbuşit epuizat pe pat, alunecând într-un somn plin de coşmaruri. Ioannidis, Hazizikis şi Teofilojannacos, care, acoperiţi de medalii, îi evocau pe Lenin şi pe Marx şi bătălia de la Stalingrad la Palatul Congresului; Averoff care se întâlnea cu criminalul lui Troţki, Jackson, într-o cameră

de la Kremlin şi care îi şoptea: „Dragă, trebuie să îmi mai faci un serviciu”; Malios şi Babalis ieşind din Lubianka pentru a te urmări pe străzile din Cipru, pe străzile din Atena şi capturându-te chiar pe strada Cicalova, la numărul 48b, după ce îl arestaseră pe Saharov, care însă nu avea faţa lui Saharov, ci avea faţa lui Canellopoulos din dimineaţa în care fusese arestat în pijamale; şi care, în loc să te ducă la ESA, te-au dus la Institutul Sierbski, unde te-au pus în cămaşă de forţă şi ţi-au injectat o substanţă.

— Este nebun, îndrăzneşte să conteste regimul, e nebun!

Apoi te-au dus cu camionul la Boyati pentru a te pune într-o celulă, aflată lângă celulele lui Bukovski şi Pliuş, iar tu i-ai strigat:

— Vladimir! Leonidas! Ime edò! Sunt aici! Imesta masì! Suntem împreună!

Însă ei nu te-au înţeles pentru că nu înţelegeau limba greacă, iar Zakarakis a râs:

— Nu ţi-am spus eu că nu e nevoie să înveţi limba italiană? De ce nu ai învăţat limba rusă, care este limba marilor puteri? Ori rusa, ori engleza, nu?

Te-ai trezit îmbibat de sudoare, deja era noapte; l-ai chemat de îndată pe grecul care îţi era interpret:

— Vreau să mă îmbăt, du-mă undeva să beau.

Te simţeai de parcă nu simţiseşi niciodată aşa o dorinţă de a bea, de a te îmbăta, de a uita că oriunde mergeai găseai aceleaşi rahaturi, rahaturi care distrugeau orice speranţă, iar grecul a venit. Însă era aproape ora unsprezece, iar barul hotelului era pe punctul de a se închide şi în Moscova nu exista niciun alt loc unde ai fi putut să bei, decât la barul unui hotel. Atunci a început căutarea unui hotel al cărui bar nu se închidea la unsprezece, acel pelerinaj absurd care s-a încheiat la Rossìa, unde nu te-ai putut îmbăta pentru că, de îndată ce ai comandat acea sticlă de vin, au intrat cei trei poliţişti ca să îl bată pe cetăţeanul care se prefăcea că bea precum bogaţii, precum străinii cu valută. „Svobòdu! Svobòdu! Svobòdu! ” Iată, reacţiile de acest gen, atât de intense, atât de exagerate, atât de disperate, m-au făcut să concluzionez că te schimbaseşi din toate punctele de vedere. Şi asta nu era tot, pentru că după povestea aceea cu craniul, mai explodase ceva în tine. O exuberanţă excesivă, furioasă, un fel de veselie lipsită de fericire. Ştii acea exuberanţă a lui Dionis, acea bucurie a sa, în timp ce aleargă prin pădure chicotind, fluierând, zburdând cu faunii şi cu menadele: cu capul înconjurat de iederă, cu penisul în erecţie, în aşteptare, dar cu ochii plini de lacrimi.

* * *

Dionis nu este un zeu fericit, dimpotrivă, este cel mai tragic dintre zei deoarece este cel care exprimă spasmele

vieţii şi inevitabilitatea morţii. Dionis este un zeu care moare, un zeu care se naşte şi renaşte pentru a fi ucis. Pentru ca trupul lui să poată modela omul, este necesar ca titanii să îl rupă în bucăţi şi să îl gătească, iar ca din el să răsară planta ce va da vinul omului, este necesar ca Demetra să îi îngroape carnea masacrată. Dionis este viaţa care nu există fără de moarte, este blestemul de a te naşte, este refuzul inconştient de a muri. Nu întâmplător cultul său este reprezentat printr-o orgie lacomă şi disperată, veselia lui este impregnată de suferinţă şi vioiciunea sa de durere. Şi totuşi, printre cele o mie de feţe ale tale existase întotdeauna acel chip al lui Dionis alergând prin pădure, chicotind, fluierând, zburdând cu faunii şi cu menadele: „Ne jucăm?" Existase întotdeauna acel avânt plin de vitalitate. Însă brusc, devenise cumva exasperant şi frenetic, de parcă ar fi fost o comedie menită să te păcălească să înduri ideea morţii. Nu mai stăteai locului, liniştit, ca să reflectezi. Nu mai reuşeai să stai departe de mulţime şi de agitaţie. Chiar şi în zilele în care nu mergeai în parlament stăteai tot timpul cu oamenii care de dimineaţa şi până seara îţi umpleau biroul, precum cabinetul unui dentist renumit. Uneori erau fani în căutare de aprobare, alteori erau leneşi în căutare de protecţie sau simboluri ale politicii de patronaj pe care o dispreţuiai. Pe scurt, erau oameni pe care nici nu ar fi trebuit să îi primeşti, dar cu care îţi plăcea să te distrezi la o bere, la o oranjadă sau la o cafea: „Vă rog mai serviţi o bere, o oranjadă sau o cafea." Douăzeci-treizeci de oameni pe zi. Şi dacă te întrebam cu amărăciune la ce te ajută, îmi răspundeai cu frivolitate: „La nimic! Să trăiesc. Mă distrează." Apoi, când pleca ultimul vizitator, iar tu erai epuizat pentru că deja era zece seara, începea prima parte a ritualului. Sub pretextul nevoii de „martori", racolai pe oricine se afla acolo sau pe oricine se întâmpla, uneori

nişte paraziţi care erau interesaţi doar de a-ţi exploata generozitatea, şi organizai o gaşcă pe care o duceai să mănânce într-o tavernă, şi cu cât gaşca era mai mare, cu atât păreai mai fericit şi mâncai mai cu poftă şi beai mai cu sete. Litri întregi de vin, farfurii întregi de mâncare, în timp ce predicai, catehizai, te lăudai, într-un mod sclipitor, zgomotos, volubil şi neobosit, iar dacă, învins de somn, vreun comesean îndrăznea să te întrebe: „Dar tu nu te duci să dormi?”, îl tratai urât. Sau îi răspundeai sec: „Când voi fi mort, voi avea întreaga eternitate pentru a dormi.” Şi asta dura până la orele două, trei dimineaţa, adică până în momentul în care chelnerii aşezau scaunele peste mese pentru a vă aminti că ceilalţi plecaseră. Doar atunci te ridicai şi plăteai pentru toată lumea, lăsai bacşişuri de miliardar şi te hotărai să pleci: „Bine, să plecăm!” Însă imediat ce ieşeai, raţiunea dispărea şi ambalat din nou, cu o vigoare regăsită, recurgeai la o mie de trucuri pentru a prelungi noaptea, pentru a-ţi mai târî undeva gaşca buimăcită de somn: „Muzică! Buzuki!”

Localul pe care îl preferai era un club de noapte aflat la periferia oraşului, extrem de mare şi de odios. Eu îl detestam în primul rând pentru că se cânta la buzuki într-un mod atât de asurzitor, încât imediat ce intrai, rămâneai trăsnit, cu timpanele praf, iar acel zgomot avea în el ceva macabru, funebru, chiar şi din punct de vedere vizual. Spre exemplu, acel joc de reflectoare, care strivea scena cu fulgere violet, roşii, galbene şi verzi, părea să îţi ardă privirea sau acea sclipire a fundalurilor care se schimbau constant, obsesiv, pe care privindu-le aveai impresia că te afli într-un carusel care se învârte şi se învârte, până când ţi se întoarce stomacul pe dos. Dar vai, ce scandal era dacă nu îţi ofereau un loc lângă orchestră, unde orgia aceea infernală de sunete, de trosnete şi de bufnituri era

şi mai asurzitoare, iar furtuna aceea malefică de fulgere şi de sclipiri era şi mai orbitoare. Acel haos era exact ceea ce căutai, era lucrul de care aveai nevoie pentru a te simţi viu şi imediat ce comandai din nou vin, te abandonai plăcerii de a te bucura de senzaţiile acelea morbide. Cei care nu te cunoşteau nici măcar nu bănuiau efectul pe care îl avea asupra ta acel loc îngrozitor deoarece efectul nu era vizibil în comportamentul tău. Tăcut şi echilibrat, singurul exces pe care ţi-l permiteai era să chemi florăreasa şi să îi cumperi toate gardeniile din coş, apoi să le arunci cântăreţilor, cu gesturi ample şi regale. Însă efectul era unul brutal şi ciudat. Era ca şi cum corpul şi imaginaţia ta ar fi fost trăsnite de o febră sexuală, de un orgasm care dezlănţuia dorinţe nerostite şi reprimate, aceleaşi pe care le-ai visat la Egina în dimineaţa în care ar fi trebuit să fii împuşcat; ţi se părea că erai o sămânţă şi că, încet-încet, sămânţa s-a dublat, s-a triplat, s-a mărit de zece ori, devenind atât de umflată şi atât de mare, încât învelişul ei nu a mai rezistat şi cu un bubuit puternic a explodat, inundând pământul cu mii de seminţe, şi toate aceste seminţe s-au transformat rapid în flori, apoi în fructe, apoi din nou în seminţe care la rândul lor s-au dublat, triplat, au crescut de zece ori, explodând în cele din urmă şi inundând pământul cu o multitudine de alte seminţe; era un proces inepuizabil, aşa că ai fi vrut să posezi fiecare femeie care răsărea din acele flori, dar ştiind că nu aveai timp, ai apucat-o la întâmplare pe cea mai apropiată, ai penetrat-o repede, într-un mod famelic, ai dat-o deoparte pentru a apuca o a doua, o a treia, o a patra, o a cincea. Ştiam acest lucru şi, cunoscându-l, sufeream, iar pentru că sufeream, evitam să te privesc, însă existau mereu momente în care curiozitatea mă împingea să îţi caut chipul. Şi ceea ce vedeam pe chipul tău avea ceva sălbatic; în ciuda autocontrolului pe care ţi-l impuneai,

până şi fizionomia ţi se schimba. Ochii ţi se micşorau, buzele ţi se înroşeau, nările ţi se dilatau palpitând, iar respiraţia îţi devenea greoaie. Într-o seară au sărit pe podium un fel de elefănţică şi un efeb. Ea era plinuţă, gelatinoasă şi transpirată în rochia sa roşie. Iar el era uscat, subţire şi ţeapăn în blugii săi prea strâmţi. Şi au început să danseze împreună într-un ritm lasciv şi isteric. Elefănţica îşi mişca uşor fesele moi şi imense, iar sânii îi tremurau în mod exagerat; efebul îşi agita trupul feminin şi fragil cu tulburarea şi cu nerăbdarea unei persoane care aştepta să fie posedată. După părerea mea, era un spectacol ostentativ şi urma să îţi spun asta când am auzit un mic scrâşnet: ţac! M-am întors, iar tu ţineai muştiucul pipei sparte între dinţii încleştaţi. În mână îţi rămăsese doar vatra pipei.

— Alekos!

O voce sumbră, mi-a răspuns, gâfâind:

— Nu mă deranja. Le-o trag mental celor doi.

În nopţile în care demonul te poseda în acel mod, să fii smuls din localul acela blestemat era un lucru aproape imposibil. Pentru a face acest lucru, trebuia să aştept să se facă cinci sau şase dimineaţa şi masa să fie plină de multe sticle goale. Cine ştie prin ce fenomen fiziologic sau psihologic, în acel loc, reuşeai să suporţi vinul cu o rezistenţă halucinantă, fără a depăşi vreodată starea de ebrietate invizibilă a primei etape, fără a cădea vreodată în excesele celei de-a doua etape sau în starea de

catalepsie a celei de-a treia, ba chiar rămânând energic. Iar acela era cel mai rău lucru deoarece, când ajungeam acasă, după ce treceam de chinurile din holul unde trebuia să mergem pe vârfuri, de agonia liftului care poate se afla la un alt etaj şi apoi de grija celor cincizeci şi opt de secunde, apoi de tortura controalelor care trebuiau efectuate în fiecare cameră, de etapa de căutare a firului de păr dispărut, trebuia să celebrăm ultima etapă a ritualului: cea în care Dionis exorciza moartea cu falusul şi în care lăuda viaţa, eliberându-şi sumbru orgasmul. Numai după acele îmbrăţişări furioase, sinistre şi lipsite de iubire şi doar după ce intonai i zoì, i zoì, i zoì „viaţă, viaţă, viaţă”, te lăsai pradă somnului. În schimb, eu rămâneam cu ochii larg deschişi şi cu urechile ciulite, meditând, ascultându-i pe cei care adunau gunoiul în zori pe strada Kolokotroni, înjurând şi trântind; captivată de tiparele obişnuite cu ajutorul cărora lumea încearcă să explice existenţa, de conceptele arbitrare ale binelui şi răului, vedeam în asta un simbolism. Oare de ce te iroseai aşa? Ce sens avea acea umblătură prin taverne şi prin cluburi de noapte, acea înjosire în emoţii degradante şi în fantezii nesănătoase, acea ambalare pentru o elefănţică grasă şi pentru un efeb uscăţiv? Unde se dusese eroul, unde dispăruse basmul? Oare aruncaseşi ancora, oare îţi conduseseşi nava în portul confortabil al renunţării? Sau poate că mă înşelasem eu, poate că îl confundasem eu pe Don Quijote cu cel mai superficial Peer Gynt[57]? Cu asemenea întrebări m-am îndepărtat de tine cu dezamăgire şi am devenit tot mai convinsă de faptul că îţi atribuisem virtuţi care nu existau sau care existaseră, dar care acum nu mai existau. De altfel, în acea perioadă te-

[57] Antierou, personaj fermecător şi leneş din literatura norvegiană, care îşi părăseşte satul natal pentru a trăi o serie de aventuri fără final fericit, irosindu-şi viaţa (n.tr.).

am iubit cel mai puţin şi mi-am renegat rolul de Sancho Panza, un rol deja inutil şi lipsit de sens, m-am întors la munca mea, la călătoriile mele, mi-am reluat existenţa pe care tu mi-o dăduseşi peste cap în acea după-amiază fatidică de august. Întotdeauna uităm că eroul este şi om, un simplu om, şi că uneori pentru el e mai uşor să opună rezistenţă unei tiranii, să îndure torturi, să dispară ani de zile într-o celulă fără aer sau lumină, decât să se lupte cu neînţelegerile şi cu iluziile normalităţii. Avea să îmi ia mult să înţeleg că nebunia ta dionisiacă era doar disperare, era un sentiment de inadecvare, care se născuse odată cu descoperirea faptului că te înhămaseşi la un lucru care era peste puterile tale şi care oricum era imposibil. Şi abia după moartea ta aveam să realizez că, după ce văzuseşi acel craniu, ai ştiut că aceea era ultima ta vară.

* * *

— Cum se numeşte balena din acea carte, balena aceea albă care nu moare niciodată?

— Moby Dick.

— Şi căpitanul navei, cel care moare urmărind-o?

— Ahab.

— Şi marinarul, cel care scapă de naufragiu şi care spune povestea lui Moby Dick şi a lui Ahab?

— Ishmael.

— O să îţi spun Ishmael. Şi o să mă semnez Ahab. Dă-mi adresa.

— Alekos, de ce trebuie întotdeauna să ne jucăm de-a conspiraţionieştii?

— Îţi spun să-mi dai adresa.

Ţi-am dat adresa. Eram pe punctul de a pleca în Arabia Saudită şi aveam să mă întorc într-o joi, peste două săptămâni, iar tu voiai o adresă unde să mă anunţi dacă aveam să ne întâlnim la Roma sau la Atena. Însă mesajul pe care l-am primit la Jeddah nu menţiona nici Roma, nici Atena, ci Larnaka. Adică în Cipru. „Ishmael la prânz Larnaka stop nicio confirmare repet niciuna stop descurcă-te stop Ahab”. Ciudat. Însă nu din cauza faptului că întâlnirea urma să aibă loc în Cipru, unde nu mai puseseşi piciorul de şapte ani şi unde mi se părea normal că voiai să revezi locuri sau oameni care îţi afectaseră profund viaţa, ci din cauza acelei teatralităţi, din cauza faptului că folosiseşi realmente numele de Ishmael şi Ahab, din cauza faptului că folosiseşi acele subterfugii, evitând să repeţi data sau să scrii cuvântul „Cipru”. Singura indicaţie exactă era ora. Şi menţiunea de a nu-ţi trimite confirmare: „Descurcă-te!” Oare era una dintre glumele tale, una dintre extravaganţele tale sau exista un motiv serios? M-

am uitat pe programul avioanelor. Îl studiaseşi mult înainte de a-mi trimite mesajul: de la Jeddah era posibil să ajungi în Cipru numai prin Beirut, iar zborul din Beirut ateriza chiar la prânz. Apoi am ridicat din umeri şi ţi-am urmat ordinele, iar în Larnaka, iată-te pe pistă, însoţit de trei străini şi triumfător.

— Bravo! Ai reuşit!

— Da, dar nu ar fi fost mai bine să îmi trimiţi un mesaj mai puţin criptic?

— Nu, ar fi înţeles că eram în Cipru.

— Cine ar fi înţeles, cine sunt cei care nu trebuiau să înţeleagă?

— Cei pe care am vrut să îi induc în eroare. Am plecat din Atena, spunând că plec în Italia, la Florenţa.

— Când?

— Acum o săptămână.

— Şi te-ai ascuns aici, în Cipru, o săptămână?

— Nu, doar trei zile. Suficiente pentru ca un om să fie găsit în Italia. Acum toată lumea ştie că sunt aici. Mâine va avea

loc o întâlnire cu Makarios, la care voi participa împreună cu alţi deputaţi.

— Explică mai bine.

— Nu prea sunt multe de explicat. Mi-a ajuns ceva la ureche şi am luat nişte măsuri de precauţie. Haide, să mergem!

Am urcat în maşina care ne-a dus la Nicosia, iar picioarele au întâlnit imediat o mitralieră sub scaunul din faţă.

— Şi asta?! Face parte tot din măsurile tale de precauţie?!

Ai ridicat din umeri:

— Da’ de unde? Doar că aici armele sunt irosite. Sunt nebuni după arme aici, în Cipru. Se iluzionează că pentru a apăra un om este suficient să ai o mitralieră. Dă-i pace, uite ce zi frumoasă!

Aveai o stare de bună-dispoziţie care părea sinceră. S-ar fi putut spune că a te şti în pericol începuse din nou să îţi placă şi că reînviaseşi. Poate de aceea nu am dat importanţă acelei poveşti şi nici nu am încercat să o aprofundez întrebându-te la cine făcuseşi referire. Dimpotrivă, puţin câte puţin, am ajuns să cred că îţi creaseşi acel teatru pentru a nu te plictisi. Moby Dick, Ahab, Ishmael: dacă ţi-ar fi ajuns cu adevărat la urechi

zvonul că cineva voia să îţi facă rău şi dacă da, l-ai fi crezut suficient încât să pleci în Italia, de ce aleseseşi Ciprul, unde uciderea unei persoane era mai uşoară decât în alte locuri? În plus, nu te văzuse nimeni atunci când te-ai îmbarcat spre Cipru spunând că mergeai în Italia? Angajaţii companiei aeriene, poliţiştii de frontieră, niciuna dintre persoanele care urmăresc plecarea cuiva nu observaseră? Ba chiar călătoriseşi legal, cu numele tău, cu paşaportul tău, nu-i aşa? Poveşti! Probabil că nici nu veniseşi cu o săptămână mai devreme, ci împreună cu parlamentarii invitaţi la mitingul lui Makarios.

— Arată-mi paşaportul.

— Nu mă crezi, aşa cum nu m-ai crezut nici legat de cele trei zile petrecute la Moscova, nu-i aşa?

— Nu.

— Poftim.

De fapt, ştampila chiar fusese pusă cu şapte zile în urmă, însă eu mi-am păstrat scepticismul. Acesta nu s-a estompat nici măcar când am aflat că ceilalţi deputaţi locuiau la un hotel confortabil, în timp ce tu locuiai într-un fel de han din apropierea zonei de demarcare.

— Alekos, de ce nu mergem să stăm şi noi la un hotel decent?

— Pentru că acesta îi aparţine unui prieten în care am încredere. Mă simt în siguranţă în el.

De fapt, avea o singură intrare, iar cei trei tineri cu mitraliera aflată sub scaun îl păzeau chiar şi noaptea, făcând cu rândul. Cât despre faptul că o gardă de corp te urmărea oriunde mergeai, poate păstrând o anumită distanţă pentru a nu fi observată, ce să zic? Nu spuseseşi chiar tu că armele erau folosite în exces în Cipru? Numai într-o seară m-am speriat. Merseserăm la Makarios pentru a-l saluta, iar discuţia a ajuns la documentele celor de la ESA: cele despre care spuseseşi când i-ai făcut acea scenă lui Averoff, că voiai să le cauţi pentru a-l demasca, pe el şi pe guvernul său.

— Eminenţă, sunt multe lucruri care trebuie descoperite legat de lovitura de stat din Cipru. Am înţeles că Ioannidis a căzut într-o capcană pusă la cale de CIA şi de un politician grec. Dovezile se află în acele documente.

Makarios ţi-a răspuns că atunci, căutând acele documente, îţi riscai viaţa, apoi mi-a repetat şi mie acelaşi lucru:

— Very risky! Very! Foarte riscant! Foarte!

Aşa că, în timp ce ne întorceam la han, am discutat despre asta:

— Alekos, ai auzit ce crede Makarios?

Şi tu ai zis:

— Să nu uiţi când o să scrii cartea.

— Ce carte?

— Cartea pe care o vei scrie după moartea mea.

— Ce moarte? Nu vei muri şi eu nu voi scrie nicio carte.

— Voi muri şi tu vei scrie o carte.

— Şi dacă voi muri înaintea ta sau împreună cu tine?

— Nu vei muri nici împreună cu mine şi nici înaintea mea. Ishmael nu moare nici înaintea lui Ahab, nici împreună cu Ahab. Pentru că trebuie să spună povestea.

Însă ai râs în timp ce spuneai acele lucruri şi în curând am râs şi eu. Abia un an mai târziu, mergând pe urmele ucigaşilor tăi, aveam să descopăr o coincidenţă îngrozitoare. Chiar în săptămâna în care plecaseşi în Cipru şi toată lumea din Atena crezuse că erai la Florenţa, în Italia au sosit doi greci. Şi s-au oprit la Florenţa, ca oaspeţi ai concetăţenilor lor, Cristos Grispos şi Notis Panaiotis, ambii studenţi la arhitectură. Cei doi au spus că veniseră în vacanţă şi că deveniseră întâmplător prieteni, pe nava care i-a adus de la Patras la Ancona. O prietenie ciudată, dat fiind că unul dintre ei se definea ca papandrist, fost

iubitor de comunism, iar celălalt se definea ca nazist. Şi ce vacanţă ciudată, aleseseră Florenţa, dar nu se deranjau să o viziteze. Ziua stăteau aproape mereu închişi în casă, aşteptând un telefon care nu mai venea, iar seara ieşeau, părând să caute mereu ceva sau pe cineva, dar nu reuşeau să găsească. Iar când se întorceau, păreau foarte nemulţumiţi. În cea de-a şaptea zi au plecat dezamăgiţi. Dezamăgiţi de ce? Nazistul era un blond cu ochii reci şi albaştri, cu faţa obtuză şi plină de ură. Vorbea foarte puţin, saluta lovindu-şi călcâiele în stil militar şi şuierând „Heil, Hitler”; se numea Takis şi deţinea câteva fotocopiatoare în Atena. Privind portretul pe care mi l-au dat Grispos şi Panaiotis, mi s-a părut că puteam concluziona că îl cunosc. De fapt, intervievasem un tip ca el cu câteva luni înainte, pentru o investigaţie despre legăturile dintre fasciştii greci şi cei italieni. În orice caz, era acelaşi tip care participase în primăvară la ruperea în bătaie a deputatului comunist Florakis. Cât despre papandrist, era un tânăr gras şi vulgar, cu faţa rotundă, ca tânărul pe care îl văzuserăm din hidropter în ziua în care am mers în Ischia, cu Salamandra pe urmele noastre. Purta blugi şi o curea cu ţinte, vorbea mult şi mai ales despre maşina lui, un Peugeot alb-argintiu, ridicându-i în slăvi viteza şi manevrabilitatea. Spunea că era un şofer grozav, neîntrecut în manevre de urmărire sau de depăşire şi de frânare bruscă şi vorbea mult despre călătoriile sale; pe vremea Juntei fusese şi în Canada, unde lucrase într-un garaj din Toronto şi unde participase la curse auto. Grispos şi Panaiotis nu îşi aminteau despre ce curse era vorba sau spuneau că nu îşi amintesc, deşi ştiau multe lucruri despre el. Toţi trei erau din Corint. Însă nu mi-a fost greu să aflu că era vorba de curse cu circuit deschis, de tipul celor în care concurenţii se aruncă unul împotriva celuilalt cu coliziuni frontale sau manevre de tipul depăşire şi frânare

bruscă. Nu mi-a fost greu nici să leg acel detaliu de ceva despre care ziarele vorbiseră, anume despre faptul că se aflase în Italia în toamna lui ’73 şi în primăvara lui ’74. Milano, Roma, Florenţa. Cât despre poziţia sa politică atât de cameleonică, adică despre faptul că era prieten cu nazistul Takis, dar că se definea drept papandrist, deşi fusese pro comunism, avea nişte antecedente foarte interesante: în primii ani de dictatură, lucrase ca designer vestimentar în atelierul Despinei Papadopoulos. Pe scurt, era o verigă între extrema dreaptă şi cea stângă; un alt fiu al acelei oribile căsnicii care producea mercenari excelenţi.

Vorbesc despre Michele Steffas. Acelaşi Michele Steffas care, în noaptea de 1 mai 1976, avea să conducă una dintre cele două maşini care aveau să te ucidă: chiar Peugeot-ul său alb-argintiu. Pe când tu erai în Cipru, el rătăcea pe străzile Florenţei, acolo unde lăsaseşi să se creadă că aveai să mergi în acele zile.

Capitolul trei

Acea vară incredibilă despre care ştiai că avea să fie ultima ta vară. S-au întâmplat tot felul de lucruri în acea vară incredibilă. Ca să nu uiţi de întâlnirea din Samarkand, până şi moartea şi-a făcut apariţia, sub forma unei maşini. Procesul împotriva lui Papadopoulos, al lui Ioannidis şi al membrilor executivului abia începuse, în paralel cu procesul împotriva lui Teofilojannacos, al lui Hazizikis şi al bandei de torţionari, iar noi chiar atunci ne întorseserăm din Cipru, aterizând într-o Atenă tulburată de revolte

sindicale, pe cât de ciudate, pe atât de inoportune. Inoportune deoarece s-au petrecut exact în zilele în care oraşul ar fi trebuit să îşi exprime bucuria de a-şi vedea vechii tirani după gratii; ciudate pentru că au fost caracterizate de o violenţă neobişnuită: bombe artizanale, cocktailuri Molotov, trotuare distruse, ploi de pietre la care poliţia a răspuns cu gaze lacrimogene, bătăi, arestări brutale, însă bătăile sau arestările cele mai brutale nu au atins niciodată manifestanţii cei mai agitaţi. Dimpotrivă, părea că poliţiştii se străduiau în mod deosebit să îi evite atât pe ei, cât şi un anumit Cadillac negru, care timp de patruzeci şi opt de ore a tot circulat şi a aruncat bombe artizanale şi cocktailuri Molotov. Deci, dacă la început lumea s-a gândit că era o eroare strategică a unei stângi care se opunea lipsei de oportunităţi, ieşind în stradă în timp ce aveau loc procesele menţionate mai devreme, după aceea lumea a început să bănuiască faptul că totul se născuse din cauza manevrelor unei extreme drepte, care se afla în căutarea scânteii necesare pentru a justifica o nouă lovitură de stat care să readucă Ordinea şi Legea. De altfel, apăruseră tot felul de zvonuri catastrofale, iar în biroul tău lumea părea îngrijorată. Se spunea că în cazărmi era un aer de război, că batalionul tanchiştilor se afla în stare de alertă, că fuseseră observate mişcări de trupe. Doar tu păreai a fi calm:

— Să nu exagerăm. Dacă acest grupuleţ există, trebuie doar să îl izolăm. Dacă Cadillac-ul negru există, trebuie doar să îl identificăm. Şi să aflăm cine este la bord, în numele cui acţionează şi cui îi raportează. Este inutil să stăm aici şi să discutăm.

Apoi, după lăsarea întunericului, ai ieşit şi te-ai întors foarte fericit:

— Pregăteşte-te, hai să mergem la plimbare!

— La plimbare? Ţi se pare o seară potrivită pentru a merge la plimbare?

— Da, şi vreau să fii elegantă.

— De ce?

— Pentru că, dacă vom fi arestaţi, vom putea protesta: „Noi nu avem nicio legătură cu asta, uitaţi-vă cum suntem îmbrăcaţi, noi eram doar la plimbare.”

M-ai obligat chiar să port o rochie lungă, tocuri înalte şi bijuterii. Pentru tine ai ales costumul albastru, cămaşa din mătase şi cravata Hermès.

— Şi ai vrea ca, aşa, cu tot dichisul, să ne amestecăm printre demonstranţi?!

— Nu ne vom amesteca cu nimeni. Şi în plus, avem maşina.

— Ce maşină?

— Cea pe care am închiriat-o.

— De ce ai închiriat o maşină?

— Ca să mergem să aruncăm o privire la cazarmă şi ca să căutăm un Cadillac negru.

Nu prea era o maşină potrivită pentru misiunea respectivă: ca să cheltui mai puţin, închiriaseşi un Renault vechi şi rablagit, care pornea cu bubuituri şi care risca să se rupă în două de fiecare dată când schimbai viteza. Pe de altă parte, părea potrivită pentru turul de recunoaştere plănuit, care nu era deloc aventuros, ci consta în a ne opri la o anumită distanţă de cazarmă, a stinge farurile, a ne îmbrăţişa sau a ne preface că ne giugiuleam dacă cineva s-ar fi apropiat şi a ţine ochii larg deschişi şi urechile bine ciulite. Însă până la miezul nopţii spionaserăm deja trei cazărmi, iar acolo nu se întâmpla nimic care ar fi putut denunţa o lovitură de stat care era în pregătire. Nici în oraş nu se întâmpla nimic; a doua zi de tulburări se încheiase în faţa Politehnicii, cu o explozie pe trotuar. Cât despre Cadillac-ul cel negru, cel care provocase explozia, nu era nici urmă de el.

— Alekos, îţi dai seama că e ca şi cum am căuta acul în carul cu fân?

— Da, şi totuşi simt că îl vom găsi.

— Dar unde, cum?

— Nu ştiu. Să mergem la Politehnică.

— Dar am fost acolo acum mai puţin de treizeci de minute!

— Hai să ne întoarcem.

Hurducăind şi scârţâind, Renault-ul ne-a dus înapoi la Politehnică, la studenţii care erau baricadaţi în spatele porţilor. Reapăruse între timp? Nu, nu mai fusese văzut. Erau siguri? Da, foarte siguri. Oare nu se înşelau? Nu, nu avea cum.

— Bine, o să aştept.

— Dar de ce, Alekos, de ce?

— Pentru că simt că va trece din nou. Îţi spun că simt asta.

Ţi-ai scos pipa, ai aprins-o şi, după ce ai tras câteva pufuri, a ieşit de pe o stradă paralelă cu strada Stadiou. A venit spre noi cu calm, de parcă nu ar fi fost sigur ce să facă sau de parcă ar fi vrut să studieze situaţia, iar când a ajuns lângă noi, a accelerat brusc. Abia am apucat să văd plăcuţa de înmatriculare pe care scria CD, adică corpul diplomatic, şi să îi observ pe cei patru bărbaţi de la bord: trei dintre ei aveau în jur de treizeci de ani, părul negru şi un aer rezervat şi arogant; celălalt avea în jur de cincizeci de ani, părul cărunt şi un aer autoritar, în ciuda bizarei sale cămăşi înflorate cu mâneci scurte.

— Repede! Să mergem!

M-ai împins în Renault, ai sărit la volan şi am privit din nou în ochi această moarte care în locul globurilor oculare avea două faruri, în loc de craniu avea o capotă şi un parbriz, în locul unor membre descărnate, nişte roţi, în loc de voce, sunetul unui motor, iar tu tremurai tot, fericit să o reîntâlneşti, să poţi cocheta cu ea la fel ca în Creta, ca la Roma şi ca întotdeauna, să te poţi juca cu ea, în nesăbuinţa ta, cu pasiunea ta pentru provocări, în nebunia ta, care uneori era nebunia lui Don Quijote, alteori era nebunia lui Dionis, alteori nebunia lui Ahab, însă care, indiferent de chipul pe care îl lua, era tot nebunie, iar oricine îţi era aproape nu mai conta, viaţa sa nu mai conta, viaţa ta nu mai conta, tot ceea ce conta era să încerci să prinzi Cadillac-ul negru, să afli cine îl conducea, cine erau cei patru, cine îi trimisese acolo şi poate de a-i face să îngenuncheze, de a-i umili, chiar şi cu preţul morţii.

Acea urmărire nebună, frenetică şi fără sens, pe strada Stadiou, pe strada Patission, pe strada Alexandras, pe strada Kifissias, în spatele unei maşini care mergea de două ori mai repede decât noi şi care se prefăcea că ne scapă pentru a ne duce undeva departe, pentru a ne ademeni într-o capcană care în curând avea să îi transforme pe urmăritori în cei urmăriţi şi pe cei urmăriţi în urmăritori, plan care le reuşea foarte bine, pentru că uneori creşteau viteza şi alteori o micşorau, o sută douăzeci, o sută treizeci, o sută patruzeci, iar apoi o sută, nouăzeci, optzeci, ştii tehnica pescarului căruia îi place să lase firul întins şi apoi să îl scurteze pentru a obosi peştele. Iar tu ştiai acest lucru. Dar nu te lăsai. Cu faţa palidă şi încordată, cu mâinile strânse pe volan, apăsai pe

acceleraţie tot mai tare şi tot mai tare, ieşind de pe bandă, virând şi derapând, în timp ce eu te imploram:

— Pentru Dumnezeu, lasă-i să plece, ne vor ucide, nu vezi că îşi bat joc de tine, ar putea fugi în orice clipă, ei nu fug ca să ne ţină la distanţă, ci ca să ne conducă cine ştie unde, nu îi poţi ajunge şi dacă îi vei ajunge, va fi şi mai rău, ei sunt patru şi noi suntem doi, ei cu siguranţă sunt înarmaţi, iar noi nu, dacă nu vom muri ieşind de pe carosabil, sigur ne vor ucide ei şi e o prostie să mori aşa, de ce vrei să mă ucizi şi pe mine, nu ai dreptul să îi sacrifici şi pe alţii alături de tine, nu este corect, nu este civilizat.

Îngrozită şi indignată, te-am înjurat, te-am blestemat şi te-am implorat. Însă tu, cu faţa palidă şi încordată, cu mâinile încleştate pe volan, continuai să apeşi pe acceleraţie, ieşind de pe bandă, virând şi derapând şi nu catadicseai să îmi oferi niciun răspuns, nici măcar o jumătate de silabă, nici măcar un gest. Nici măcar nu auzeai ce spuneam, ceea ce simţeam eu nu te preocupa deloc, de parcă aş fi un pachet şi nu o persoană. Te interesa doar Cadillac-ul şi atât, doar ei şi atât. Probabil că ei erau experţi în astfel de manevre, iar cel care conducea era un veritabil campion. Uneori, ne lăsa să îl depăşim şi alteori ne depăşea, uneori păstra o distanţă considerabilă faţă de noi şi alteori era la doar câţiva metri; de pe faleza de la Agios ne-a condus până la Rafina, apoi a virat brusc spre stânga şi ne-a dus la muntele Ymittos, apoi a virat din nou spre dreapta şi ne-a făcut să coborâm spre mare, pe partea cu Voula, şi toate acestea s-au întâmplat fără ca tu să deschizi vreodată gura, fără ca tu să-mi arunci vreo privire. De fapt, la un moment dat, nici nu am mai protestat şi nici nu m-am mai

rugat de tine, resemnată. Abia la trei dimineaţa, când Cadillac-ul cel negru s-a întors în oraş şi a frânat brusc pentru a-l lăsa pe bărbatul cu părul cenuşiu să coboare, o umbră înaltă şi mare, care imediat s-a dizolvat în întuneric, am simţit o urmă de speranţă. M-am gândit că aveai să cobori, să fugi după el. Totuşi, după o ezitare cât o fracţiune de secundă, ai reluat urmărirea şi, astfel, capcana pe care ne-o întinseseră a fost pusă în mişcare. Am ajuns într-o fundătură care cobora spre un garaj subteran, în care maşina a intrat direct, sigură pe ea. Mi-am auzit vocea:

— Întoarce-te!

Apoi, în sfârşit, pe a ta:

— Prea târziu.

— Am intrat într-o capcană, Alekos!

— Ştiu.

Ai continuat să conduci până la garaj. Ai parcat lângă Cadillac-ul cel negru care se oprise la intrarea în garaj. Ai luat în mână pipa ţinând-o de partea cu vatra. Ai ieşit.

— Haide!

M-am supus. Nu era nimeni în garaj, în afară de cei trei. Şi nici pe alee. Singurul semn de viaţă era umbra unei pisici care a sărit tăcută în lumina verzuie a pancartei luminoase.

— Uită-te la ei!

Cei trei ne aşteptau unul lângă altul. Cu pieptul în afară, cu mâinile în şolduri şi cu picioarele depărtate: luând poziţia unor bătăuşi. Cel de-al treilea era încurcat de un pachet cilindric pe care îl ţinea pe cotul braţului stâng. În mod curios, semănau: aveau acelaşi rânjet, aceeaşi constituţie, acelaşi ten măsliniu, aceeaşi mustaţă în formă de virgulă. Şi aveau aceleaşi haine de oameni săraci: pantaloni largi, geci uzate, cravate strâmbe. Nu era greu să îţi dai seama că nu erau proprietarii Cadillac-ului şi că bărbatul cel cărunt fusese cel care plănuise totul. Dar tocmai pentru că erau doar nişte executanţi, trei amărâţi care se vânduseră pentru câteva drahme, pericolul era mare şi, instinctiv, mi-am băgat mâna dreaptă în geantă, prefăcându-mă că voiam să scot o armă care desigur că nu exista. Poate că nu fusese un gest complet inutil, însă curajul tău monstruos nu avusese nevoie de el. Cu ochii privind un punct fix şi cu fălcile încleştate, ai înaintat încet spre ei, atât de încet, încât între fiecare pas părea să se scurgă o eternitate, iar fiecare muşchi al feţei tale emana o furie atât de îngheţată şi de incontrolabilă, încât nu mai arătai ca o fiinţă umană, ci ca o fiară deghizată în fiinţă umană. Înaintai şi respirai cu dificultate, îi fixai cu privirea şi respirai cu dificultate, iar când ai ajuns în faţa lor te-ai oprit: pentru a-i examina, unul câte unul, cu o încetineală exasperantă. După ce i-ai examinat, ai lovit uşor cu muştiucul pipei în pachetul cilindric şi, fără ca vreunul

dintre cei trei să se răzvrătească sau să facă vreun gest sau să spună vreun cuvânt, ai spus în limba mea şi a ta:

— Vezi, aceasta este o bombă. Nu e o bombă care se aruncă înspre un tiran: ci e o bombă care se aruncă înspre oameni. Şi acesta este un fascist grec, un slujitor lipsit de curaj. Un slujitor al CIA şi al celor de la KYP şi al lui Averoff.

După ce ai vorbit în acel mod, te-ai rotit de două ori în jurul lor, în acelaşi ritm, cu aceeaşi lentoare exasperantă, apoi te-ai oprit în faţa celui din mijloc, l-ai apucat de cravată şi ai tras de ea în mod repetat cu lovituri seci şi dispreţuitoare:

— Şi acesta este un fascist grec. Vezi, şi acesta e lipsit de curaj. Şi acesta este un slujitor al CIA şi al celor de la KYP şi al lui Averoff.

În cele din urmă te-ai ocupat de cel de-al treilea, tot fără ca vreunul dintre cei trei să se răzvrătească sau să facă vreun gest sau să spună vreun cuvânt, iar mie nu îmi venea să cred, aşa că am continuat să îmi ţin mâna în geantă, gândindu-mă că nu se poate ca ei să fie atât de inerţi, să se lase insultaţi şi batjocoriţi, nu este normal, în curând se vor năpusti asupra ta şi te vor masacra. Ai ridicat pipa, i-ai pus muştiucul în dreptul inimii, l-ai apăsat de două ori de parcă ar fi un cuţit şi ai zis:

— Şi el. Nu s-ar zice, nu? Uită-te ce mâini are!

L-ai lovit peste mâini.

— Uită-te ce geacă are!

L-ai lovit peste geacă.

— Uită-te ce faţă are!

L-ai lovit peste faţă.

— Ai zice că este un fiu al poporului. Ai zice că toţi trei ar fi nişte fii ai poporului. Dacă i-ai vedea într-o procesiune, ai zice că sunt nişte fii ai poporului. Dar sunt doar nişte slujitori lipsiţi de curaj, nişte fascişti. Şi ştii ce le fac eu slujitorilor lipsiţi de curaj, fasciştilor? Ştii?

Nu le puteai face nimic. Absolut nimic. Erai singur, doar cu o pipă şi cu o femeie care, încurcată de rochia sa lungă, pretindea că are un revolver inexistent. Dacă unul singur dintre cei trei s-ar fi trezit, am fi fost masacraţi într-o secundă. Şi tu ştiai asta. Însă cu coada ochiului ai observat într-un final înşelătoria mea şi te-ai folosit de ea pentru a paria pe destin: rouge ou noir, le jeu est fait, rien ne va plus. Ori avea să meargă, ori aveam să ratăm. Ori aveam să trăim, ori aveam să murim. În ambele cazuri, cui îi păsa? Pentru tine conta să joci, să provoci, să pariezi. Cinci secunde, zece. Douăzeci, treizeci, patruzeci. Iar între timp bila se tot învârtea, se învârtea şi se tot învârtea, apoi roata ruletei a încetinit, s-a oprit şi ceea ce nu aş fi sperat niciodată, ceea ce nici măcar nu mi-aş fi imaginat, s-a

întâmplat. Deodată, cel cu pachetul a căzut în genunchi, cel pe care l-ai tras de cravată şi-a făcut semnul crucii, iar cel pe care l-ai tot înţepat cu lovituri de muştiuc şi-a acoperit faţa şi a zis:

— Nu, Alekos, nu! Am familie, iartă-mă, lasă-mă să plec.

— Nu, Alekos, nu, e o neînţelegere, noi te admirăm, te respectăm, ţi-o jur pe copiii mei şi pe steag, nu ne ucide.

Iar tu ai şovăit, te-am văzut, iar furia ţi s-a dezumflat, am văzut şi asta, ai fost nevoit să faci un efort teribil ca să nu explodezi în hohotul de râs care îţi gâdila gâtul, ca să îţi revii şi să le ordoni cu aceeaşi voce de mai devreme:

— Haideţi, ridicaţi-vă laşilor! Şi haideţi repede în maşină! Urmaţi-mă îndeaproape.

— Ce le-ai spus, Alekos?! Ce faci?!

— Îi duc la Politehnică.

— Şi crezi că vor veni acolo?

— Da.

Chiar au venit. Docili, hipnotizaţi. Exact ca într-un western în care şeriful reuşeşte să captureze de unul singur banda,

să o ducă în sat şi să o predea judecătorului care le va organiza un proces obişnuit, aşa te-au ascultat şi ei, fără să spună un cuvânt: te-au urmat aşa cum te-ai aşteptat. Iar tu, cu acel Renault rablagit, care pornea cu bubuituri şi care risca să se rupă în două de fiecare dată când schimbai viteza, i-ai târât până la studenţii cărora nu le venea să creadă. Le-ai cerut să le rechiziţioneze pachetul, care sigur era o bombă şi să îi interogheze, să afle cine erau, cine era acel tip cu părul cărunt, cel care deţinea Cadillac-ul cu plăcuţă de înmatriculare pe care scria CD, care era fără îndoială o plăcuţă falsă, spor la treabă şi noapte bună.

— Alekos?! Plecăm aşa?!

— Ce înseamnă plecăm aşa?

— Înseamnă: nu vrei să ştii cine i-a trimis, cine sunt?!

— Deja ştiu. De asemenea, nu îmi place să asist la interogatorii, la procese sau la condamnări. Chiar şi când e vorba de ticăloşi. Un inamic aflat după gratii este întotdeauna un fost inamic.

Aveam să aflu în curând ce voiai să spui. De fapt, în acea vară, în acea vară incredibilă a început să se vadă extraordinara coerenţă cu care îţi cimentai aparentele inconsecvenţe. Şi mi-ai demonstrat că nu te mai interesau Papadopoulos, Ioannidis sau cei învinşi, împotriva cărora muntele, adică Puterea, organiza procese, deoarece nu te mai interesau ca inamici.

* * *

— L-am văzut! I-am văzut pe toţi!

— Dar ei te-au văzut?

— Da, primul care m-a văzut a fost Ladàs. Ştii, cel care în dimineaţa atentatului a crezut că eram Georgios şi care mi-a spus: „Ascultă aici, locotenente, îl cunosc pe fratele tău Alexandros, un tip deştept, dacă el ar fi aici, ţi-ar da un sfat: nu fă pe prostul cu Ladàs.” Iar când m-a văzut, a tresărit de parcă l-ar fi înţepat o viespe. S-a făcut palid. Apoi, a pus o mână pe umerii lui Ioannidis şi i-a şoptit ceva. Ioannidis s-a întors, iar ochii săi i-au căutat pe ai mei. Cu o umbră de jenă, mi s-a părut, apoi el a dat mai departe vestea către Pattakos, care şi-a întredeschis buzele întrebând „unde e?” şi a aşteptat puţin ca să se întoarcă şi să mă privească, însă când a realizat că şi eu îl priveam, şi-a îndreptat capul dintr-odată, exact ca un copil prins că trage cu urechea. Iar el l-a informat pe Makarezos, care s-a aplecat spre Papadopoulos şi i-a spus şi lui. Papadopoulos nu s-a agitat. Stătea rigid pe scaun, drept, uitându-se la podea, spre un punct dincolo de pantofii lui, iar pentru câteva minute a rămas aşa: de parcă înghiţise un băţ. Apoi şi-a mişcat ochii în mod imperceptibil, fără să-şi mişte deloc capul, fără să-i tresară vreun muşchi de pe chip. Şi m-a văzut. Şi m-a rănit.

— Te-a rănit?

— Da. Cu acei ochi înceţoşaţi, stinşi, de culoarea cenuşii. Arătau ca ochii unui mort. Şi cu faţa aceea împietrită, cenuşie. Nu! pământie, nu! verzuie. Ştii acel verde pe care îl are apa unui iaz? Şi acea... da, acea demnitate! Poate că totul a fost plănuit, pentru a demonstra că el simte că este şeful şi că nu se amestecă cu nimeni, nici măcar cu colegii lui, că faptul de a fi acuzat într-o sală de judecată a tribunalului e doar un ghinion: oricum, s-a comportat cu demnitate. Şi m-am gândit: este mai puţin ridicol decât am crezut, este un om. Acest lucru m-a surprins pentru că nu m-am gândit niciodată la el ca la un om, pentru mine el a fost întotdeauna o maşină care trebuia să explodeze, o maşină cu un tiran în ea şi a trebuit să fac un efort ca să regăsesc greaţa pe care am simţit-o atunci când am intrat, să mă gândesc la diferenţele dintre procesul meu şi al său. Eu am avut cătuşe, am fost îngrămădit între doi poliţişti şi am fost îndesat într-o uniformă care îmi era mare; el era foarte elegant, cu hainele sale bine călcate, cu obrajii lui bine bărbieriţi şi cu mustăcioara sa îngrijită şi avea un scaun cu pernuţă. Însă când am regăsit-o, greaţa nu m-a ajutat, pentru că omul acela umilit şi învins, de două ori umilit şi învins, deoarece eu eram cel care îl privea, eu, care încercasem să îl omor, acel om nu mai era duşmanul meu. Sau, mai bine zis, nu mai eram interesat să îl tratez ca pe un duşman.

— Dar Ioannidis?

— Eh! Ioannidis rămâne tot Ioannidis. Rece, dezinvolt, sigur pe el. Cu chipul acela închis şi mândru, ca un călugăr

al Inchiziţiei. Ioannidis nu se va da bătut niciodată. Nu se va resemna niciodată, nu se va comporta niciodată ca un om umilit şi învins. Eh! De fapt, pe Ioannidis îl înţeleg. Pentru că anumite dictaturi nu apar niciodată din întâmplare sau din capriciu, ci sunt întotdeauna rodul clasei politice care le precedă, al cecităţii sale, al incapacităţii sale, al iresponsabilităţii sale, al minciunilor şi al ipocriziei sale. Şi printre oamenii grosolani, care au impresia că pot corecta aceste dezastre prin uciderea libertăţii, nu se află doar tipi precum Papadopoulos, există şi persoane de bună-credinţă, precum Ioannidis. Violenţi şi lipsiţi de creier, de acord, chiar incapabili să realizeze că sunt un instrument al Puterii pe care vor să o copleşească, de acord, dar de bună-credinţă. De fapt, după aceea, aceşti oameni ajung să plătească. Pe de altă parte, alde Averoff nu plătesc niciodată. Sunt precum nişte dopuri de plută care rămân mereu pe linia de plutire, chiar şi dacă îi arunci în mare cu o bucată de plumb şi mor mereu de bătrâneţe într-un pat, cu un crucifix între mâini şi certificatul de respectabilitate în buzunar. Nu, mulţumesc, nici Ioannidis nu mai este duşmanul meu. Nici pe Ioannidis nu mai sunt interesat să îl tratez ca pe un duşman.

Ai scris şi un articol despre asta. Şi chiar te-ai luptat ca Ioannidis şi Papadopoulos şi ceilalţi membri ai Juntei să nu fie condamnaţi la moarte, un verdict care părea evident la început. „În primăvara anului 1968 noi, cei din Rezistenţă, am făcut un proces Juntei, domnilor judecători. Şi am condamnat-o la moarte cu o sentinţă al cărei executor am fost chiar eu, în ceea ce îl priveşte pe Papadopoulos. Însă noi am judecat nişte oameni care deţineau puterea deplină, iar voi judecaţi acum nişte oameni care au pierdut de mult puterea sau au renunţat la ea în mod spontan; noi nu aparţineam clasei politice care a provocat lovitura de

stat prin greşelile sale, dumneavoastră încă aparţineţi acestei clase politice, acestei caste. Astfel încât, împreună cu cei douăzeci şi şapte de inculpaţi care se află astăzi în sala de judecată de la Korydallos, ar trebui să vă aflaţi şi dumneavoastră, domnilor judecători. Şi alături de dumneavoastră, ar trebui să se afle şi miniştrii, subsecretarii sau acoliţii care i-au urmat pe colonei, giganţii din industrie care au sprijinit regimul cu banii lor, editorii şi reporterii care l-au susţinut prin laşitatea lor. Fără a mai pune la socoteală acei aşa-zişi membri ai Rezistenţei, acei falşi revoluţionari, care vin în această sală de judecată pentru a depune mărturie ca părţi vătămate, pentru a acuza, pentru a juca rolul de victimă, aceia care nu au făcut niciodată nimic ca să lupte împotriva dictaturii şi care, datorită unei clarviziuni pline de viclenie, nu au strigat «Trăiască Papadopoulos!» Există prea multe lucruri care nu îmi plac la acest proces, atât din punct de vedere formal, cât şi din punct de vedere moral; pentru început, nu îmi place faptul că, atunci când aţi intentat acest proces, aţi ignorat o realitate amară şi istorică: tirania nu a căzut datorită Rezistenţei. A căzut singură, sufocată de infamiile sale, Junta a abdicat în noaptea în care Ioannidis i-a permis lui Gizikis să cheme înapoi politicienii care fuseseră demişi prin lovitura de stat. Acest lucru este în favoarea lui Ioannidis. Să nu uităm că el controla o mare parte din armată şi anumiţi ofiţeri aflaţi în posturi-cheie ale statului, că ar fi putut să refuze să renunţe la comandă sau să ceară o amnistie de la noul guvern pentru el şi pentru membrii Juntei. Să nu uităm nici că ministrul Apărării, Averoff, l-a păstrat pe Ioannidis la conducerea ESA, iar apoi l-a lăsat să se retragă cu onoare, permiţându-i luni de zile să cultive trandafiri în grădină. Dacă Ioannidis nu ar fi vinovat de trădare prin faptul că i s-a alăturat lui Papadopoulos, am putea spune că ar avea tot dreptul să

se simtă trădat. În locul lui, eu l-aş suna pe Averoff şi l-aş întreba: De-a ce ne jucăm noi aici, Averoff? Mai întâi m-ai lăsat să fiu şeful poliţiei militare, apoi m-ai lăsat să mă retrag cu onoruri şi m-ai lăsat să cultiv trandafiri, apoi m-ai arestat şi mi-ai intentat un proces cu acuzaţii care pot duce la împuşcare? L-aş întreba şi de ce Gizikis nu apare la proces. Când Junta a abdicat, nu el era preşedintele republicii? Acest proces este doar o farsă, o stratagemă pentru a le reda virginitatea vechilor stăpâni. Cât despre sentinţele la moarte pe care le pregătiţi sau pe care le-aţi pregătit deja, haideţi să ne amintim un lucru: alde Mussolini sunt lăsaţi să atârne în piaţa mare fie imediat, fie niciodată. Dacă pe timp de dictatură tiranicidul este o datorie, în vremuri de democraţie iertarea este o necesitate. În vremuri de democraţie, dreptatea nu se face săpând morminte.”

Voiai chiar să vorbeşti cu ei, cu Ioannidis şi cu Papadopoulos. Spuneai că, dacă ai fi reuşit să treci de mândria celui dintâi şi să rupi tăcerea celui de-al doilea, ai fi aflat unde erau ascunse arhivele ESA şi ai fi obţinut dovezi rapide împotriva lui Averoff. Oricum, nu ar fi fost dificil să îi abordezi: nu se aflau într-o cuşcă, ci, la fel ca ceilalţi inculpaţi, se aflau în mijlocul sălii de judecată, fiind protejaţi doar de un zid de gardieni binevoitori. Însă planul tău nu ţinea cont de timiditatea ta şi teama ta bizară de a-i jigni: imediat ce intrai şi te simţeai trăsnit de flashurile fotografilor, de comentariile reporterilor, de şoaptele audienţei – „Uite-l, vine, a sosit!” –, te ascundeai în spatele unei coloane şi nu ieşeai de acolo nici măcar când audierea era suspendată.

— Ai reuşit?

— Nu, mâine.

— Te-ai hotărât?

— Nu, mâine.

Apoi, într-o dimineaţă, ai strâns din dinţi şi te-ai lansat, ţintindu-l pe Papadopoulos. Mi-ai spus că erai atât de hotărât să vorbeşti cu el, încât după primul pas te-ai simţit aproape calm şi ai reuşit să observi tot ce se întâmpla: tăcerea care se lăsase brusc, ritmul inimii tale, privirile care te urmăreau uimite în timp ce înaintai spre el. De altfel, şi el te fixa cu privirea, iar apa aceea verzuie a iazului a părut să fie mişcată, în sfârşit, de o pală de vânt, de un fel de zâmbet despre care nu ştiai dacă exprima ironie sau simpatie, dar care oricum era o încurajare, o invitaţie. Însă atunci când ai ajuns lângă el, iar ochii vi s-au întâlnit, ai fost năpădit de nişte amintiri îndepărtate, dar totuşi precise, un Lincoln negru care mergea de-a lungul drumului spre Sounion, în interiorul Lincoln-ului negru, o persoană pe care nu o văzuseşi niciodată, dar pe care trebuia să o ucizi, de nişte gânduri îndepărtate, dar totuşi arzătoare, cine ştie ce fel de om e atunci când îl priveşti în ochi, dacă priveşti în ochi un inamic şi realizezi că şi el e un om, ca şi tine, în ciuda a tot ceea ce reprezintă el, uiţi cine este şi ce reprezintă, uciderea lui devine dificilă, aşa că e mai bine să te păcăleşti că, de fapt, vei ucide o maşină, acea maşină odioasă care se deplasează cu o sută de kilometri la oră, o sută de kilometri sunt o sută de mii de metri, o oră înseamnă trei mii şase sute de secunde, fiecare secundă corespunde cu douăzeci şi şapte de metri, o zecime de secundă corespunde cu aproximativ trei metri

şi cât durează o zecime de secundă, Dumnezeule!, nici măcar cât o bătaie din ochi, o zecime de secundă este destinul, kilia ena, kilia zeu, kilia tria, o mie unu, o mie doi, o mie trei; şi chiar în timp ce retrăiai acele clipe, iar buzele tale s-au mişcat ca să spună ceva ce nu ai fi crezut niciodată că aveai să spui, „Bună dimineaţa, domnule Papadopoulos, aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră”, din public s-a auzit un ţipăt feminin: „Papadopoulos, călăul! Ioannidis, criminalul! Viermi jegoşi, la spânzurătoare cu voi!” Şi imediat după aceea, hotărârea ta s-a evaporat. I-ai întors spatele şi te-ai îndepărtat, înroşindu-te.

— De ce, Alekos, de ce?

— Pentru că am simţit aşa o jenă, aşa o ruşine. Dumnezeu ştie cât i-am insultat, cât i-am ameninţat, cât i-am înjurat, dar în acel moment ei erau stăpânii, iar eu eram în lanţuri. Un om în lanţuri nu trebuie jignit. Nu. Nici măcar dacă a fost un tiran înainte. Gata, eu în sala aceea nu mă mai întorc, nu o să mai pun niciodată piciorul acolo.

Şi ţi-ai ţinut promisiunea. Ai refuzat până şi să participi la citirea sentinţei.

— Am auzit deja odată un judecător pronunţând sentinţa de moarte. Ştiu ce înseamnă să fii condamnat la moarte.

Am mers eu în locul tău. Şi acest lucru m-a ajutat să ajung la concluzia că, la fel ca întotdeauna, încâlciseşi iţele realităţii cu pânzele de păianjen ale imaginaţiei şi văzuseşi lucruri care nu existau sau care existau doar în fantezia ta.

În primul rând, nimeni nu era în pericol de a fi împuşcat. Până şi copiii ştiau că acea condamnare la moarte avea să fie o sentinţă formală şi că după o oră Karamanlis avea să le acorde graţierea. Apoi, departe de a părea scena unei tragedii, sala de judecată de la Korydallos părea mai degrabă foaierul unui teatru în pauza care precedă ultimul act de operetă. Inculpaţii chicoteau senini, îşi aruncau priviri pline de condescendenţă, ba chiar se şi distrau aruncându-mi ocheade pline de o curiozitate morbidă: „El nu a venit, a venit ea”. Cât despre Papadopoulos şi Ioannidis, preocupaţi de a se evita unul pe celălalt ca două primadone geloase şi care ardeau cu o ură reciprocă, nu au trezit în mine niciun strop de îngăduinţă; pur şi simplu nu reuşeam să descopăr în cel dintâi personajul plin de demnitate pe care mi-l descriseseşi, iar pe cel de-al doilea nu am reuşit deloc să mi-l imaginez ca pe soldatul cinstit pe care îl apăraseşi cu o tărie atât de neaşteptată. Faţa aceea plată, lipsită de suflet, cu acea duritate gratuită. Am văzut în el poate doar un strop de nefericire, un strop de stângăcie jalnică. Ştii stângăcia soldaţilor care par a se fi născut cu uniformă, care o poartă ca pe o a doua piele şi care atunci când poartă haine civile devin banali sau vulgari. Era vulgar, cu acea hotărârea a sa, de tipul „dacă vreau, te prind eu”, cu jacheta sa în carouri prea îngustă şi prea strâmtă pe şoldurile late, cu pantalonii strânşi pe glezne, în mod incredibil, cu două cleme de la spălătorie. Papadopoulos nu era vulgar; cel mult, avea aerul unui funcţionar prins cu mâţa în sac; pe de altă parte, Ioannidis, teribilul Ioannidis, era. Nu reuşeam să îmi iau ochii de la acele cleme. Şi la un moment dat, a observat şi el asta. S-a ridicat, şi-a încrucişat braţele la spate şi a venit spre mine cu pasul greoi, ca un robot; eu stăteam într-un loc izolat, lângă masa procurorului general. Acolo s-a oprit, cu pieptul în afară şi cu bărbia ridicată şi, luând o poziţie

exagerat de ostilă, de războinică, a început să mă privească cu ochii lui albaştri şi îngheţaţi. L-am fixat şi eu cu privirea, participând la acel concurs stupid, „dacă tu nu cobori privirea, nu o cobor nici eu”, iar acest lucru a durat o eternitate. A durat până când el a mormăit ceva în propria sa limbă, ceva ce eu nu am înţeles, apoi şi-a coborât privirea şi s-a întors, cu pieptul în afară, cu bărbia ridicată şi cu braţele încrucişate la spate.

— Cine ştie ce a spus?!

Mi-ai zâmbit ciudat:

— Eu ştiu.

— Nu ai cum, nu era nimeni acolo care să asculte.

— Şi totuşi, ştiu.

— O, da? Haide, ce a spus?

— A spus: „Salută-l din partea mea.”

Şi, fiind convins de acest lucru, m-ai scos la cină împreună cu gaşca obişnuită de fauni şi de menade. Pentru a-i îndoctrina despre nedreptatea acelei condamnări.

* * *

Vorbe în vânt. Bineînţeles că nimeni nu te-a înţeles. Nimeni nu a fost de acord cu poziţia ta faţă de oamenii pe care mai demult încercaseşi să îi omori şi pe care acum îi tratai cu atâta compasiune. Spuneau că te distrezi făcând pe „Gică contra”, că nu ştii nici tu ce vrei. Şi adeseori am gândit şi eu aşa în acea vară; niciodată nu am simţit mai tare sau în mod mai dramatic că însoţeam un om în deşert, un om a cărui esenţă nu era bine definită pentru că era format din prea mulţi oameni adunaţi laolaltă, cu toţii erau inconstanţi, cu toţii suciţi şi plini de contradicţii, un om care nu mai putea fi redus la un erou duplicitar, eroul cu un ochi bun şi un ochi rău, sau la chipul unui copil şi la chipul unui bătrân, unul cu mintea înrădăcinată în trecut şi celălalt cu mintea proiectată spre viitor. Din nou, numai după moartea ta, numai după ce am reconstituit acel mozaic din care era format personajul tău, aveam să înţeleg că fiecare gest, care fusese considerat incongruent de mine sau de alţii, avusese un scop. Adică se încadrase într-o linie de conduită foarte precisă. De exemplu, atitudinea ta faţă de procesul împotriva lui Teofilojannacos, a lui Hazizikis şi a grupului de torţionari. Nu dezaprobai acest proces şi îl separai în mod clar de cel împotriva lui Papadopoulos şi a lui Ioannidis şi a membrilor Juntei şi nu doar pentru că se baza pe o vinovăţie incontestabilă, ci pentru că era un avertisment pentru ţările care practicau tortura. Cu toate acestea, ai fost chemat de trei ori pentru a depune mărturie şi de trei ori te-ai folosit de diverse pretexte pentru a nu te prezenta.

— Am febră, am un angajament, sunt în Italia.

— Dar tu eşti cel mai important martor, Alekos, cel mai aşteptat!

— Ştiu.

— Atunci când vei participa?

— Nu ştiu.

Apoi, dintr-odată, m-ai sunat:

— Vii? Mâine particip.

Lucrul care te-a determinat să te hotărăşti a fost faptul că, pentru a minimiza publicitatea din jurul persoanei tale şi a mărturiei tale în ziua în care aveai să participi, preşedintele avea să le interzică fotografilor şi cameramanilor să intre în sala de judecată.

— Incredibil! Oare cine le-a cerut să facă aşa ceva, Alekos?

— El.

— Care el?

— Averoff, nu? Este un tribunal militar şi tribunalele militare ascultă de ministrul Apărării.

— Şi ce vei face pentru a împiedica acest lucru?

— Nimic. E în folosul meu.

Acum că analizam scenariul pe care aveai să îl foloseşti ca să intri, mă întrebam de ce spuseseşi asta. De fapt, era un scenariu destul de sărac. În opoziţie cu procesul de la Korydallos, care fusese foarte vast şi teatral, acesta era lipsit de orice atmosferă: avea loc într-o cămăruţă lungă şi îngustă, împărţită pe mijloc de un culoar care ducea la microfonul martorilor şi spre scaunul judecătorului. În stânga culoarului, cum intrai, se aflau publicul şi jurnaliştii. În dreapta, avocaţii şi inculpaţii. În primul rând al acuzaţilor, Teofilojannacos: uşor de recunoscut datorită construcţiei sale masive şi a feţei sale urâte şi ciupite. În al doilea, Hazizikis: cu costumul său albastru, cu cravata sa albastră, cu cămaşa sa imaculată şi cu faţa pe jumătate ascunsă de ochelari negri. În cel de-al treilea rând, medicul care asistase la torturi pentru ca victima să nu moară: un tip dual, uscăţiv, cu o gură mică şi răutăcioasă şi cu nişte ochi care tremurau precum aripile unui fluture. Alături de fiecare dintre ei se aflau şi alţii: vreo treizeci. Feţe anonime, inofensive, cu expresii neglijabile. Băieţii răi rareori arată ca nişte oameni răi. În opinia mea, la urma urmelor, nici măcar Hazizikis nu arăta ca un om rău. Nici măcar Teofilojannacos. Poate că am simţit un strop de perfidie la avocata care era soţia lui: o blondă frumoasă, cu trăsături răutăcioase şi cu un zâmbet sarcastic. Iar toate aceste lucruri scoteau dramatismul din acel proces

în care preşedintele, un omuleţ chel şi mârâit, care părea că înoată într-o togă mare şi neagră, conducea obosit audierile. Dar apoi a fost strigat numele tău, iar pe culoar au răsunat paşii tăi în timp ce înaintai, şi astfel Teofilojannacos a redevenit Teofilojannacos, Hazizikis a redevenit Hazizikis, sala de judecată a părut să se mărească, iar plictiseala s-a transformat în anticipare. Nu, de fapt, nu înaintai, ci păşeai cu solemnitate. Şi o făceai într-un mod atât de flegmatic şi de deranjant, cu o aroganţă atât de maiestuoasă şi de provocatoare, încât, prin comparaţie, stăpânirea de sine şi aroganţa cu care îi înfruntaseşi în acea noapte pe cei trei fascişti din Cadillac-ul cel negru puteau fi numite rapiditate şi bunăvoinţă. Unu, doi. Unu, doi. Unu, doi. Dar ceea ce frapa cel mai tare nu era ritmul în care mergeai, ci era modul în care restul corpului tău însoţea acel ritm, mai ales braţul tău drept, care se ridica şi cobora în perfectă sincronie cu piciorul stâng. Aproape că mergeai în ritmul marcat de un pendul. Tic, tac. Tic, tac. Tic, tac. În schimb, celălalt braţ îţi era îndoit într-un unghi drept deasupra inimii, unde mâna ta ţinea pipa. Iar ochii tăi, extrem de nemişcaţi, îl ţintuiau pe preşedinte ca pe o pradă, ignorându-i în mod deliberat pe Hazizikis şi pe Teofilojannacos, de parcă nu i-ai fi întâlnit în viaţa ta. Ai ajuns la microfon. Ţi-ai băgat mâna dreaptă în buzunarul sacoului. Ai adus pipa neaprinsă la gură şi ai spus:

— Trebuie să întreb această Curte...

Am văzut măştile netulburate ale judecătorilor îmbrăcaţi cu robe revenind la viaţă, pline de uimire, şi chipul mic al preşedintelui albindu-se:

— Dumneavoastră nu veţi întreba nimic! Instanţa este cea care pune întrebări! Spuneţi doar când şi unde aţi fost închis! Fapte şi nu judecăţi, aţi înţeles?

Un fulger. Acesta era motivul pentru care vetoul primit de fotografi şi de cameramani îţi era de folos; iată de ce, imediat ce auziseşi de acel veto, agreaseşi să mergi şi să depui mărturie; de aceea intraseşi în acel mod, fără a le arunca măcar vreo privire lui Teofilojannacos sau lui Hazizikis: pentru a începe o ceartă şi pentru a spune cu voce tare ceea ce ai fi vrut să spui în sala de judecată de la Korydallos, şi anume că acum adevăraţii inculpaţi nu mai erau ticăloşii care erau judecaţi, ci cei care acum îi judecau, urmărindu-şi propriile interese. Ei bine, asta însemna că nu puteam decât să stau cu sufletul la gură şi să aştept explozia.

Ţi-ai scos pipa din gură. Ai ridicat-o ca pe o suliţă:

— Am fost închis între 13 august 1968 şi 21 august 1973, domnule preşedinte, şi voi vorbi despre fapte specifice. Fapte, domnule preşedinte, mai mult, fapte pe care această Curte le cunoaşte deja, pentru că eu nu am avut nevoie ca regimul să fie schimbat pentru a-i acuza pe cei inculpaţi din această sală. Pentru a economisi timp, dumneavoastră nu ar trebui decât să citiţi denunţul pe care l-am făcut în urmă cu şapte ani, care bineînţeles că a fost ignorat de sistemul judiciar aflat în slujba lui Papadopoulos. Denunţul meu poate fi găsit în dosarul aflat chiar sub nasul dumneavoastră. Însă vă voi pune o condiţie pentru a repeta aceste fapte: vă cer să vă adresaţi în mod civilizat, folosindu-mi prenumele şi numele

de familie, folosind formula „domnule”, ba chiar „domnule deputat” şi să explicaţi de ce le-aţi interzis fotografilor şi cameramanilor să îmi urmărească mărturia. Ministrul Apărării, Evangelos Averoff, este cel care a impus acest lucru?

— Martore!

Ignorând acel ţipăt, ai lovit aerul cu pipa de două ori:

— Repet întrebarea, domnule preşedinte. Ministrul Apărării, Evangelos Averoff, este cel care v-a impus acest lucru?

— Martore! Eu sunt cel care pune întrebările!

— Iar eu vă voi răspunde dacă vă veţi justifica.

— Martore! Aţi uitat unde vă aflaţi!

— Nu am uitat. Mă aflu într-un tribunal militar ca să depun mărturie despre păcatele oamenilor împotriva cărora am luptat acum şapte ani, în timp ce magistraţii îi slujeau. Mă aflu într-o sală în care sunt judecaţi nişte torţionari ale căror victime au fost condamnate de dumneavoastră, care aţi aplicat legile unei dictaturi. Într-o sală în care sunt tratat cu mai puţin respect decât respectul cu care am fost tratat de către magistraţii lui Papadopoulos.

— Taci!

— Domnule preşedinte, iarăşi v-aţi adresat la pertu.

— Taci!

— Şi continuaţi să îmi vorbiţi la pertu, la fel ca magistraţii lui Papadopoulos. Iar dacă tu îmi vorbeşti la pertu, micuţule Averofaki[58], îţi vorbesc şi eu la fel, aşa cum am făcut şi cu magistraţii lui Papadopoulos.

Judecătorii îmbrăcaţi în robe ascultau din ce în ce mai uimiţi, parcă micindu-se cu fiecare propoziţie a ta. Inculpaţii păreau să fie împietriţi, la fel şi avocaţii lor. Jurnaliştii scriau şi tot scriau, fiind copleşiţi de entuziasm, iar eu mă întrebam când avea să aibă loc un armistiţiu. Însă armistiţiul nu a avut loc. Cearta a continuat cu o suprapunere de voci care urlau, a ta bombastică şi a preşedintelui stridentă, într-o încleştare de ţipete şi de lătrături. Bătălia pe care o planificaseşi şi la care te aşteptaseşi.

— Martore! Vreau să aud ce s-a întâmplat după arestarea ta! Asta şi nimic altceva!

[58] Sufixul -aki este un diminutiv, apelativul traducându-se prin „micuţule Averoff” şi face referire la faptul că preşedintele este un mic slujitor al lui Averoff (n.tr.).

— Nu înainte de a-mi explica, Averofaki, de ce le-a fost interzis accesul fotografilor şi cameramanilor. Nu înainte ca tu să încetezi să îmi mai vorbeşti la pertu!

— Numele meu nu este Averofaki! Ce înseamnă Averofaki?

— Ştii foarte bine, Averofaki! Înseamnă slujitor al lui Averoff!

— Asta e o insultă la adresa Curţii. Linişte!

— Mie îmi spui să fac linişte, Averofaki? Nu m-au făcut să tac nici cu tortura lor, nici cu plutonul de execuţie, şi tu ai vrea să îmi pui botniţă? Tu?!

— Eu nu îţi pun botniţă, ci îţi pun întrebări conform procedurii!

— Procedura implică utilizarea formulei „dumneavoastră”, iar tu nu o foloseşti, Averofaki.

— Faptele! Vreau faptele!

— Reciteşte-le din dosar, Averofaki!

A cedat. Poate pentru că nu te-ar fi putut aresta fără consimţământul parlamentului sau poate pentru că scandalul i-ar fi dăunat, poate pentru că începea să

obosească şi realiza că nu avea să reuşească, în cele din urmă, a cedat. Şi, chircindu-se în scaunul său, a reînceput să îţi vorbească cu dumneavoastră şi te-a implorat:

— Haideţi, calmaţi-vă, domnule Panagoulis, vă rog! Nu vă supăraţi aşa, vă rog să binevoiţi să îmi răspundeţi la ce v-am întrebat. Vă rog!

Iar tu i-ai acceptat înfrângerea, ai renunţat să încerci să îl mai faci să mărturisească de ce a interzis accesul fotografilor şi al cameramanilor, oricum spuseseşi ce ai avut de zis, aşa că ai lăsat jos pipa, ai scos mâna din buzunar şi ai început să enumeri suferinţele îndurate între 13 august 1968 şi 21 august 1973. Dar ai făcut-o fără chef, plictisit, de parcă ai fi jucat un rol pe care nu înţelegeai de ce trebuia să îl joci şi ai terminat în mai puţin de treizeci de minute. Alţii vorbiseră câte cinci-şase ore, oferind detalii, insistând pe lucruri mici şi inutile; dar tu ai condensat în mai puţin de treizeci de minute calvarul a 1832 de zile şi a 1832 de nopţi în care speranţa de a putea vorbi aşa cum aveai acum ocazia să o faci, acuzându-i într-un tribunal pe cei care astăzi se aflau în spatele tău, fusese singurul lucru care te ţinuse în viaţă. Ai irosit acea ocazie mult dorită în mai puţin de treizeci de minute şi nu ai povestit aproape nimic din ceea ce îmi povesteai mie atunci când amintirile îţi aprindeau febra, iar febra ducea la delir, şi cu capul arzând şi cu picioarele îngheţate, plângeai în braţele mele până când faţa mea se transforma în faţa lui Teofilojannacos sau a lui Hazizikis, sau a medicului care asista la tortură, iar dacă eu te rugam: „Calmează-te, sunt eu, priveşte-mă, sunt eu!”, mă respingeai strigând: „Gata, nu, ajunge, criminalule, criminalilor, ajutor!” Chiar şi la cele mai cumplite chinuri ai

făcut aluzie cu indiferenţă şi minimizându-le, de parcă ar fi aparţinut unui trecut atât de îndepărtat, încât li se pierduse orice urmă în adâncul tău, iar Teofilojannacos şi Hazizikis şi ceilalţi din spatele tău, aşezaţi la doar câţiva metri de tine, s-ar fi aflat la milioane şi milioane de kilometri distanţă: anulaţi în spaţiu şi în timp. Nume, prenume, date, informaţii seci şi doar atât. Lovituri de bici, de baston, de pumnal, arsuri cu ţigara pe organele genitale şi pe tot corpul, bastinado, sufocare cu şi fără pătură, tortură sexuală. Ai devenit tăcut după ce ai spus cuvintele „tortură sexuală”.

— Vă rog, continuaţi! te-a îndemnat preşedintele cu o voce diferită, aproape afectuoasă.

— Nu, ajunge.

— Ajunge?!

— Da, domnule, nu mai am nimic de adăugat.

În sală s-a lăsat o tăcere incredibilă. De la judecători la inculpaţi, de la avocaţi la reporteri, toată lumea părea că îngheţase de surpriză. E posibil oare să speri timp de secole la un pahar cu apă şi apoi să îl refuzi?

— Poate aţi uitat ceva, a sugerat preşedintele.

— Eu nu uit niciodată. Dar mă repet, momentan, e de ajuns.

Şi tăcerea a căzut din nou.

— Doreşte cineva să îi pună întrebări martorului? s-a bâlbâit preşedintele.

După o aşteptare interminabilă, invitaţia a fost acceptată numai de un inculpat în uniformă de căpitan:

— Aş vrea ca domnul Panagoulis să vă spună cum m-am comportat eu în timpul interogatoriilor.

Poate că spera că aveai să îl exonerezi de orice responsabilitate, poate chiar se comportase mai frumos decât alţii şi merita puţină îngăduinţă. Însă nu i-ai dat satisfacţie şi, întorcând uşor capul, trecând cu privirea peste Teofilojannacos şi Hazizikis, ai răspuns criptic:

— Ca acum.

Pentru a treia oară a căzut tăcerea.

— Nimeni altcineva nu vrea să îi mai pună întrebări martorului? a repetat preşedintele.

Şi atunci s-a mişcat Teofilojannacos. Cu dificultate, de parcă efortul depus ar fi fost nespus de mare, s-a ridicat şi s-a sprijinit cu mâinile pe spătarul băncii unde stătea soţia lui îmbrăcată în togă. În picioare, părea foarte înalt şi foarte puternic. Avea nişte umeri laţi ca de boxer şi gâtul îndesat, ca de taur, ca al celor care ridică greutăţi. Cu toate acestea, avea în el ceva fragil, ceva dureros sau resemnat, care, fără ca el să îşi propună, stârnea multă milă. Similară cu cea pe care o simţi în faţa unui elefant mort sau a unui rinocer doborât.

— Alekos...

Tot sprijinindu-se de spătarul băncii şi mângâind toga nevestei care îi şoptea ceva furioasă, s-a oprit cu ochii lucioşi asupra umerilor tăi, şi-a dres vocea şi apoi, cu o voce răguşită, îmbibată de tristeţe, ţi-a repetat numele:

— Alekos...

Mai mult decât un nume, era o rugăciune. O invitaţie sfâşietoare de a te întoarce spre el, de a-i arunca cel puţin o scurtă privire.

— Alekos...

Ai rămas nemişcat şi surd.

— Trebuie să fac o declaraţie, Alekos.

— Declaraţiile se adresează Curţii şi nu martorilor, l-a admonestat preşedintele.

Teofilojannacos şi-a înclinat capul fără a-şi lua ochii de la tine, iar eu ştiam că acea privire te apăsa pe spate cu greutatea unui capac de plumb. Dar nu te-ai întors şi nu aveai să te întorci.

— Puteţi vorbi, care este declaraţia dumneavoastră? a continuat preşedintele.

Teofilojannacos a inspirat adânc.

— Este după cum urmează, domnilor. Alekos... Domnul Panagoulis nu a spus tot ce ar fi putut spune. Iar ceea ce a spus el este adevărat. Îl rog să mă creadă că îmi pare rău, că ne pare rău că l-am tratat aşa cum l-am tratat. Îl rog să mă creadă că îl respect atât de mult, că l-am respectat întotdeauna, că până şi atunci l-am respectat, l-am respectat foarte mult. Pentru că...

În acel moment, vocea lui s-a spart, dar totuşi şi-a revenit imediat, redevenind puternică şi sigură.

— Pentru că, domnilor, el este singurul care ne-a opus rezistenţă! Singurul care nu a cedat niciodată!

Nu ţi s-a mişcat niciun muşchi de pe faţă sau din corp. Nu ai clipit şi nu ai dat nici cel mai mic semn că ai fi auzit. Cu

această atitudine ai aşteptat ca instanţa să îţi permită să pleci, iar când a sosit momentul să pleci şi să străbaţi culoarul, te-ai întors pe partea opusă celei pe care se afla Teofilojannacos, pentru a continua să-i arăţi spatele sau pentru a-i arăta doar profilul. Apoi, cu acelaşi flegmatism de mai devreme, în acelaşi ritm, cu braţul stâng îndoit într-un unghi drept deasupra inimii, ţinând pipa, cu braţul drept oscilând ca un pendul, însoţindu-ţi pasul ritmat şi cu capul nemişcat, cu ochii nemişcaţi, ai părăsit sala. Unu doi. Unu doi. Unu doi.

* * *

Dar Zakarakis? Acum, când muntele constatase utilitatea acelei farse, procesele se succedau unul după altul. Cum se încheia unul, se deschidea altul, care era o extensie sau o repetare a celui dintâi, a celui de-al doilea, a celui de-al treilea, aşa că cei care la început au fost ignoraţi pentru că nu erau suficient de importanţi au aterizat pe băncile acuzării. Aşa că a venit şi rândul lui Zakarakis şi am crezut că aveai să te comporţi diferit cu el. Era posibil să fi uitat batjocura din noaptea în care fuseseşi surprins cu jumătate de corp afară şi cu jumătate de corp în gaura din perete? Era posibil să fi uitat de zâmbetul cu care îţi arătase mormântul cu chiparos, de confiscarea pantofilor, a stiloului şi a hârtiei, de bătăi, de cămaşa de forţă? Era posibil. Ţi-a fost de ajuns să îi revezi faţa mare şi obtuză şi cu ochii porcini, ca să îţi aminteşti de promisiunea pe care i-o făcuseşi când a descoperit că X nu venea de la Xania, că Y nu venea de la Yemen, că Z nu venea de la Zürich,

când îţi adusese pixurile roşii şi albastre pentru ca tu să rezolvi problema lui Fermat: „Ascultă, Zakarakis. Eşti un tâmpit incredibil de mare, dar nu eşti vinovat. Şi când o să te afli în banca acuzaţilor, când o să vin să depun mărturie împotriva ta, voi spune exact asta. Că ai fost incredibil de tâmpit, dar că nu ai fost tu de vină.” În realitate, mai mult decât o mărturie, discursul tău a fost o pledoarie în apărarea lui.

— Da, ceea ce am îndurat la Boyati i se datorează lui Zakarakis. El a fost cel care m-a ţinut încătuşat săptămâni întregi, bătându-mă şi ordonând să fiu bătut, luându-mi cărţile şi ziarele şi pixurile şi hârtia de scris, insultându-mă şi persecutându-mă cu gesturi făcute din ciudă şi din cruzime. Dar nici eu nu am fost un sfânt. Am răspuns la jignirile sale cu insulte şi la gesturile sale făcute din ciudă cu provocări. Odată a ordonat să fiu tuns zero şi i-am spus: „Totul sau nimic, Zakarakis. Nu mă poţi rade în cap fără să mă razi sub axile şi în jurul testiculelor. Dacă nu mă razi şi sub axile şi în jurul testiculelor, o să repet greva foamei.” Era obsedat de grevele mele ale foamei, aşa că a cedat şantajului meu. A trimis un soldat să mă radă sub axile şi în jurul testiculelor. L-am refuzat: „Nu, vreau ca Zakarakis să mă săpunească pentru că este poponar şi îi place.” Îl făceam mereu poponar sau prost: „Zakarakis, eşti aşa de prost că, atunci când vei muri, craniul tău va servi drept scuipătoare elevilor de la şcolile militare.” Aşa că nu este cazul să dăm în el fără milă, domnilor judecători, mai ales că alde Zakarakis există în toate regimurile, sunt nişte jeguri care nu contează deloc. Sunt oameni cărora dacă le spui să strige „Trăiască Papadopoulos!”, strigă „Trăiască Papadopoulos!”, să strige „Trăiască Ioannidis!”, strigă „Trăiască Ioannidis!”, să strige „Trăiască regele!”, strigă „Trăiască regele!” Dacă Teofilojannacos ar fi dat o lovitură

de stat, el ar fi strigat „Trăiască Teofilojannacos!” Oamenii ca el sunt oi din turma care behăie şi merge acolo unde vrea fiecare şef. Sunt oameni care ascultă şi atât, care se simt în largul lor doar când se află sub papucul autorităţilor. Străzile abundă de ei, la fel şi pieţele unde se ţin mitingurile. Bietul Zakarakis. Dacă aş fi în locul vostru, i-aş da doar o săptămână de închisoare în celula mea, aşa... ca să ştie şi el cum te simţi când stai acolo.

— Nu-l ascultaţi! a strigat Zakarakis disperat. Nu sunt prost, eu nu sunt doar un prost care nu contează! Eu sunt directorul, eram directorul, şeful! Şeful! Îmi asum responsabilitatea, vreau să fiu judecat pentru lucrurile pentru care am fost responsabil!

Însă, datorită pledoariei tale, a fost achitat. Şi este de la sine înţeles că de acum te comportai în acel mod cu toată lumea. Dintr-odată, parcă nu mai credeai în lucrurile în care crezuseşi întotdeauna, în principiile care stătuseră întotdeauna la baza moralei tale politice: în cultul individului, în refuzul de a-i achita pe cei care fabrică glonţul M16, deoarece aşa le cere industriaşul, sau pe cei care mai apoi îl folosesc pentru a împuşca cu el, pentru că aşa vrea generalul, în dispreţul faţă de cei care se ascund în spatele refrenului „doar urmez ordinele”. În fiecare mărturie le-ai oferit în dar acest refren. „Este adevărat că domnul caporal Cutare Cutărescu a participat la torturarea mea, însă doar a urmat ordine. Iar la Egina, în timp ce aşteptam să fiu împuşcat, s-a aruncat în genunchi în faţa mea şi mi-a cerut să îl iert.” „Este adevărat, sergentul Cutare Cutărescu m-a bătut de moarte, însă doar a urmat ordine. Iar la Boyati i-a dus mesaje mamei mele şi mi-a

salvat poeziile.” Până la urmă, i l-ai oferit până şi lui Teofilojannacos. Cu consecinţele de rigoare.

Apelul său era în discuţie, iar de data aceasta preşedintele era un om cumsecade, care nu servea dragonul. Nu le impusese niciun fel de veto fotografilor şi cameramanilor şi te-a tratat cu un respect aproape slugarnic. Nu îţi ţinuse predica obişnuită, „fapte, nu opinii”, nu te acuzase că furnizai mai mult opinii decât fapte şi, de asemenea, ţi se adresa cu titlul „domnule deputat”.

— Continuaţi, domnule deputat.

— Dragă domnule preşedinte, spuneam că vina soldaţilor trebuie separată de păcatele ofiţerilor. Spun că soldaţii trebuie să fie achitaţi deoarece nu pot refuza să execute ordine. La urma urmelor, nici măcar oficialităţile nu pot refuza executarea ordinelor. Dumneavoastră aţi fi putut refuza să condamnaţi un membru al Rezistenţei când aţi servit Junta şi când aţi făcut parte din Curtea marţială?

O frază nedreaptă, o insultă gratuită, pe care ţi-a reproşat-o cu multă demnitate:

— Vă înşelaţi, domnule deputat. Nu am slujit niciodată Junta, nu am făcut niciodată parte din nicio curte marţială şi nu am condamnat niciodată un membru al Rezistenţei.

— A, nu? Şi atunci de ce ţi-au dat gradul de general, Averofaki?

A urmat un moment de confuzie, apoi un strigăt:

— Bravo, Alekos! Felicitări, Alekos!

Teofilojannacos strigase. De fapt, în ziua aceea nu mai arăta ca un rinocer doborât. Plin de aroganţă, plin de iniţiativă, a sorbit cuvintele tale precum un nectar al zeilor, iar când ţi s-a spus că puteai pleca, s-a repezit spre tine.

— Pot să ţi-o prezint pe soţia mea, Alekos?

Cu un zâmbet mai sarcastic ca niciodată pe buzele sale rujate, blonda ţi-a blocat drumul şi ţi-a întins mâna dreaptă. Ai avut un moment de ezitare, apoi i-ai luat mâna:

— Mă bucur să vă cunosc.

Şi, înainte să realizezi ce se întâmpla, în loc să întâlneşti degetele ei moi, ai întâlnit degetele tari ale lui Teofilojannacos:

— Dragă Alekos, permite-mi şi mie să îţi strâng mâna.

* * *

— Şi i-ai strâns mâna!

— I-am strâns-o. Şi i-am răspuns: „Ei bine, nu este prima oară când trebuie să pun mâna pe rahat.” Şi apoi i-am strâns mâna.

— Vai, nu!

— Ba da. Ne-am şi îmbrăţişat. Sau, mai bine zis, m-a îmbrăţişat. „Mi-ai repetat de atât de multe ori acest cuvânt”, a spus el, „că deja m-am obişnuit”. Şi apoi m-a îmbrăţişat.

— Vai, nu!

— Ba da.

— Dar ce nevoie era... nu te înţeleg, Alekos. Nu te mai înţeleg.

— Pentru că nu înţelegi oamenii care luptă. Reciteşte-l pe Sartre.

— Dar ce legătură are Sartre cu asta?!

— Mâinile murdare. Ultimul act, al cincilea cadru, a treia scenă. L-am învăţat pe de rost: „Ce tare îţi mai pasă de puritatea ta, băiete! Cât de frică îţi este să nu te

murdăreşti pe mâini! Ei bine, rămâi pur! La ce o să-ţi ajute? Şi de ce vii la noi? Puritatea este o idee pentru fachiri şi pentru călugări. Voi, intelectualii, anarhiştii burghezi, vă găsiţi scuze ca să nu faceţi nimic. Nu faceţi nimic, rămâneţi nemişcaţi, vă strângeţi coatele de corp, purtaţi mănuşi. Mâinile mele sunt murdare până la coate. Le-am scufundat în rahat şi în sânge.”

— Dar mâinile tale au fost întotdeauna curate, Alekos, întotdeauna!

— Şi de aceea am pierdut mereu.

— Alekos, ce pui la cale?

— Nu pun la cale nimic care să nu fi fost decis acum mult timp. Deşi pare că acum doar privesc şi atât sau că doar ascult şi atât. Ehei! Se spun lucruri interesante la aceste procese, se întâmplă lucruri interesante.

Şi o străfulgerare a trecut prin ochiul tău cel rău. Însă nu a fost nevoie să mă întreb de ce. Era atât de evident. Ca un uragan care, anunţat de un cer întunecat şi de vuietul înăbuşit al vântului, şi care, după o lungă aşteptare, se prăvăleşte asupra lucrurilor complet nemişcate, inundând, făcând ramurile să cadă, dezrădăcinând copacii, desprinzând acoperişuri, aşa te pregăteai şi tu să te eliberezi: să aduni cele o mie de chipuri ale tale într-unul singur. Chipul lui Satan care, dezamăgit de Dumnezeu, se răzvrăteşte împotriva dictaturii lui şi, cu iluzia că va câştiga, alege să devină diavol. Acea coridă infernală cu

Cadillac-ul negru, faptul că îl apăraseşi pe Papadopoulos, faptul că îl justificaseşi pe Ioannidis, faptul că îl absolviseşi de vină pe Zakarakis, strângerea mâinii lui Teofilojannacos, toate acestea nu fuseseră decât un preludiu. Un cer întunecat şi un vuiet înăbuşit al vântului.

Partea a cincea

Capitolul unu

Toate steagurile, chiar şi cele mai nobile, chiar şi cele mai pure, sunt pătate de sânge şi de rahat. Atunci când priveşti drapelele glorioase expuse în muzee şi în biserici, venerate ca nişte moaşte în faţa cărora trebuie să îngenunchezi în numele idealurilor şi al viselor, nu îţi face iluzii: acele pete maronii nu sunt urme de rugină, sunt reziduuri de sânge, reziduuri de rahat, mai adesea de rahat decât de sânge. Rahatul celor învinşi, rahatul câştigătorilor, rahatul bun, rahatul rău, rahatul eroilor, rahatul oamenilor care sunt făcuţi din sânge şi din rahat. Acolo unde se află unul dintre ele, din păcate, se află şi celălalt, au nevoie unul de celălalt. Desigur, depinde mult de cât sânge a fost vărsat şi de cât rahat a fost împroşcat: dacă cel dintâi îl depăşeşte pe cel de-al doilea, se cântă imnuri şi se ridică monumente; dacă cel de-al doilea îl depăşeşte pe primul, se aud strigăte de scandal şi au loc ritualuri de ispăşire. Însă stabilirea corectă a proporţiei

este imposibilă pentru că, în timp, sângele şi rahatul iau aceeaşi culoare. Şi apoi, majoritatea steagurilor sunt, aparent, fără pată; pentru a afla adevărul ar trebui să interogăm morţii ucişi în numele idealurilor, al viselor şi al păcii, acele suflete insultate, ultragiate şi înşelate cu pretextul de a face lumea mai frumoasă. Apoi, pe baza unor asemenea mărturii, ar trebui să facem o statistică a infamiilor, a atrocităţilor şi a murdăriilor prezentate sub forma virtuţii, a clemenţei şi a purităţii. În istoria omului, nu există nicio realizare care să nu fi avut un preţ plătit în sânge şi în rahat. La război, fie că lupţi pentru aşa-zisa baricadă corectă (corectă pentru cine?), fie că lupţi pentru aşa-zisa baricadă greşită (greşită pentru cine?), nu tragi cu flori. Tragi cu gloanţe, arunci bombe şi ucizi oameni nevinovaţi. Pe timp de pace este la fel, fiecare gest măreţ creează victime fără milă, şi vai de eroii care luptă cu dragoni, vai de poeţii care luptă cu morile de vânt! Sunt cei mai răi dintre călăi pentru că, fiind devotaţi sacrificiului şi destinaţi torturii, nu ezită să le impună sacrificiul sau tortura şi altora; de parcă un copac dezrădăcinat ar fi mai puţin dezrădăcinat sau un acoperiş spart ar fi mai puţin spart sau o inimă frântă ar fi mai puţin frântă dacă scopul ar fi unul bun şi rezultatul ar fi unul pozitiv. Iată ce uitasem eu atunci când uraganul a izbucnit, aducând la viaţă temeri care fuseseră adormite de aşteptare sau de speranţă. Şi fiind incapabilă să înţeleg motivul adevărat al tulburării mele, motivul pentru care aveam să îl înţeleg după moartea ta, m-am retras, fiind îngrozită de tine.

Se apropia toamna, iar eu m-am întors la Atena fără entuziasm: atrasă de o scrisoare şi nu de dorinţă. Traumele ultimei călătorii mă apăsau precum o mâncare greu de digerat, acel amalgam de excese şi de neînţelegeri la care fusesem martoră mă chinuia şi mă

făcea să am o mie de îndoieli, iar ceva s-a rupt în mine. Prea des, în acele paisprezece luni de viaţă trăită împreună, obosisem să mai merg prin deşertul tău cu scopul de a-ţi uşura singurătatea, dar fără a o diminua pe a mea; prea des, personajul pe care îl iubeam se fracturase în alte personaje pentru a se recompune apoi într-un individ inexplicabil şi de nerecunoscut. Nu mai scriai poezii, răsfoiai cărţi în loc să le citeşti, te descurcai cu sloganuri uşoare în loc să te confrunţi cu argumente, nu îţi mai păsa de parlament, făceai aluzie la el doar în mod superficial sau ironic: acum nimic nu te interesa, cu excepţia promisiunii tale şi a dragonului tău. Vorbeai numai despre el, numai despre dovezile pe care voiai să le aduni împotriva lui, ignorând orice alte probleme, orice altă realitate, şi dacă schimbam subiectul, dacă spuneam: „În fine, Averoff nu se află în centrul universului, documentele de la ESA nu pot reprezenta singurul tău interes, singurul tău angajament”, te enervai: „Nu înţelegi, nu vrei să înţelegi!” De parcă nu ar fi fost de ajuns, nopţile acelea pline de amorţeală continuau: erau ca un barometru al tuturor nemulţumirilor tale, al tuturor disperărilor. Nemaifiind restrâns doar de graniţele zgomotoase ale buzukiului, cercul de menade din jurul lui Dionis se lărgise, iar acum includea nişte creaturi mizerabile cu ajutorul cărora mi se părea că simţeai o plăcere perversă de a te umili. În general era ceea ce tu numeai „aruncă-te şi gata”, folosindu-te doar de un ceas de mână cu care să măsori timpii, însă uneori scufundarea se complica şi te atrăgea în situaţii odioase, spre păienjenişuri din care nu mai ştiai cum să te eliberezi, iar toate aceste lucruri te făceau să scazi în ochii mei, ba chiar mă făceau să îmi piară cheful de a fi cu tine.

— Când vii?

— Nu ştiu.

— Atunci vin eu.

— Nu, aşteaptă! Trebuie să merg la Londra, Paris, New York.

Era ca şi cum să rămân departe de tine m-ar fi ajutat să depăşesc criza şi să protejez o iubire care şchiopăta. De fapt, de la distanţă puteam să te privesc prin filtrul memoriei, să dau deoparte defectele şi mizeriile, să redescopăr personajul pe care îl admiram şi care, îmi repetam cu dezamăgire, se tot destrăma. La început nu ai realizat acest lucru şi, folosind clişee arhaice de bărbat orgolios, ai început să mă acuzi de trădări care erau de neconceput pentru mine; totuşi, după strângerea de mână cu Teofilojannacos şi după polemica legată de mâinile murdare, ai înţeles că nu un rival de-ai tăi mă făcea să te evit, ci mai degrabă faptul că obosisem şi, cu instinctul unui animal aflat în pericol, mi-ai trimis o scrisoare irezistibilă: era semnată Miguel de Unamuno şi era compusă exclusiv din citate. „Chiar dacă fug de el, crede-mă, o fac pentru că îl iubesc. Fug de el şi totuşi îl caut. Când e aproape de mine şi îi văd ochii şi îi ascult vocea, aş vrea să îl orbesc şi să îl fac să tacă, dar de îndată ce mă despart de el, văd două flăcări tremurânde, apărând şi strălucind ca nişte stele rătăcite în adâncul nopţii. Sunt ochii lui, sunt cuvintele lui purificate de absenţă. Sufletul lui este cu atât mai aproape de mine, cu cât este mai departe corpul lui. Post-scriptum: când vii?” Am cedat. Am venit la tine într-un suflet, dar totuşi însoţită de un presentiment rău, care nu a dispărut nici când te-am

întâlnit la aeroportul din Atena, ba chiar parcă a crescut precum o febră a cărei cauză nu putea fi ghicită. Şi acum, când zăceam încleştaţi în pat, iar de câteva minute mă priveai de parcă ai fi vrut să îmi spui ceva, am simţit că ceea ce îmi provocase acea stare era pe cale să îmi fie dezvăluit prin nişte cuvinte pe care aş fi preferat să nu le ascult.

A început astfel:

— Scorpionul acela. El nu e un om, e un scorpion. Lui nu i-aş da mâna, nu, nici măcar dacă asta ar ajuta să aduc raiul pe pământ. Există o limită la toate, chiar şi când vine vorba de mâini murdare, şi apoi cum poţi să dai mâna cu un scorpion? Un scorpion nu are mâini, are cleşti!

— Despre cine vorbeşti?

— Vorbesc despre Hazizikis. Despre maiorul Nicolas Hazizikis. Teofilojannacos a fost un îngeraş prin comparaţie cu el. Deoarece cu Teofilojannacos mă puteam apăra sau plânge, ţipa sau leşina, Teofilojannacos doar mă bătea, doar îmi tortura corpul. În schimb, acel scorpion îşi întindea acul, îl înfigea în sufletul meu şi ţac! Îmi injecta otravă.

— Alekos! De ce te gândeşti la aceste lucruri, Alekos?

— Şi modul în care m-a batjocorit după ce am fost condamnat la moarte. „Bună dimineaţa, Socrate. Sau ar

trebui să te numesc Demostene? Nu, comparaţia cu Socrate mi se pare mai potrivită.” Mi-a venit să plâng. Şi cu cât îmi spuneam mai mult că nu trebuie să plâng, nu în faţa lui, cu atât mai mult lacrimile îmi inundau ochii.

— Alekos! Ce legătură are asta cu prezentul, Alekos?

— Şi la un moment dat nu mi le-am mai putut reţine. Şi a fost un lucru teribil: să plâng ca un copil în faţa unui scorpion. A fost şi mai teribil pentru că el şi-a dublat ironia: „Cine ar fi zis că ştii să plângi?!” şi alte lucruri de genul acesta. Mi-am ieşit din minţi. I-am strigat: „Eu nu o să mor, Hazizikis! Şi într-o zi te voi face şi eu să plângi, Hazizikis! Pentru că într-o zi vei ajunge la închisoare, Hazizikis! Şi cât vei fi în închisoare, o să i-o trag soţiei tale, Hazizikis! O să i-o trag şi o să i-o trag, până când va urina sânge, până când o să îi sară capacele, Hazizikis! Şi tu nu vei putea face nimic altceva decât să plângi, aşa cum plâng şi eu acum.”

— Alekos, te rog!

— Iar el a râs. Mi-a răspuns că nu era căsătorit.

— Alekos, vrei să-mi spui de ce te gândeşti la aceste lucruri, din senin?

În acele luni nu menţionaseşi niciodată numele lui Hazizikis. Niciodată.

— De ce... Îţi aminteşti când ţi-am spus că la procese se întâmplă lucruri interesante?

— Da.

— Iată, eu am înţeles că acolo se afla cheia. Avocaţii lui s-au comportat cu prea multă insolenţă. Au tot ameninţat că aveau să facă dezvăluiri, au fluturat hârtii pe care nu le-au prezentat şi pe care nu le-au înregistrat în avans. Aşa că am făcut o mică investigaţie şi am aflat că la închisoare era tratat cu o atenţie deosebită. Radio, televizor, vizite de la rude şi de la prieteni, inclusiv de la un anume Kuntas, care lucrează pentru un miliardar care îi finanţează pe fascişti. Şi fiecare dintre ei venea cu pachete de fotocopii pe care maiorul le tot studia... Erau fotocopii făcute după arhiva celor de la ESA. Acestea sunt documentele pe care le vreau.

— Ah!

— Şi i le voi lua.

— Ştii unde le ţine?

— Nu, dar ştiu cine i le păstrează.

— Cine?

— Soţia lui.

— Ai spus că nu era căsătorit.

— Nu era, dar astăzi este. Este căsătorit şi îndrăgostit. O fată frumoasă, din câte se pare. Mult mai tânără decât el. Imaginează-ţi, e fiica unui membru al Rezistenţei. S-au întâlnit când tatăl ei era în închisoare şi s-au căsătorit acum trei sau patru ani.

— O cunoşti?

— Nu, nu am văzut-o niciodată.

— Şi atunci?

— Atunci e simplu: o voi cunoaşte.

— Dar dacă ea nu îşi va dori să te cunoască?

— Îşi va dori, îşi va dori.

— Şi dacă nu vrea să-ţi spună unde ţine documentele?

— O să-mi spună, o să-mi spună. Lipseşte o replică din cea de-a treia scenă din cel de-al cincilea cadru al ultimului act din comedia lui Sartre: penisul se afundă mai uşor decât mâinile în rahat şi în sânge.

— Alekos!

— Ceea ce, tradus în termeni mai elevaţi, înseamnă că nimic nu este nedemn atunci când scopul este demn.

— Alekos!

— Chiar asta vrea să zică personajul lui Sartre.

— Alekos!

— Hm! O să am ceva treabă, da. Îţi spun, există un singur lucru care mă îngrijorează în legătură cu această treabă: faptul că nu am un mijloc de transport în caz de nevoie, că trebuie să recurg mereu la taxiuri sau la maşini împrumutate. Nici Don Quijote al tău nu mergea pe jos. Aşa că, o să am nevoie şi eu de un cal, adică de o maşină. Îmi cumperi o maşină?

* * *

Aeroportul era aproape gol. Majoritatea zborurilor fuseseră anulate din cauza unei greve care dura de două zile, iar în sala de îmbarcare aşteptau doar trei arabi înfăşuraţi în tunici albe, cinci sau şase occidentali iritaţi şi două călugăriţe cu rozariu în mână. La biroul de check-in, angajaţii încercaseră să mă descurajeze spunându-mi că

aveam foarte puţine şanse să pot pleca, că ar fi fost mai bine să amân plecarea până a doua zi, însă eu insistasem asupra nevoii mele de a ajunge la Roma în seara respectivă, iar ei îmi recomandaseră un zbor din Asia care avea să facă o escală la Atena, nu se ştia la ce oră pentru că avea întârziere mare. Le-am răspuns că nu conta şi am trecut de controlul poliţiei, apoi am coborât în camera de îmbarcare. M-am refugiat la barul unde se afla un american care încerca în zadar să înceapă o conversaţie cu mine. Şi eu aşteptam acel Boeing de la Bangkok? Yes. Cât de plictisitor, nu? Yes. Mă deranja să vorbim despre asta? Yes. Aveam nevoie să fiu singură, să meditez netulburată la ceea ce se întâmplase din momentul în care mi-ai spus: „Îmi cumperi o maşină?" Nu se întâmplase nimic care să te ajute să înţelegi ce cutremur dezlănţuiseşi în mine. Fără să răspund, m-am uitat la o pată de pe tavan, la o urmă de umezeală, care în curând s-a transformat într-o pată de spermă care aluneca, şi pentru câteva minute nu am mai fost în stare să gândesc: părea a fi o pată de spermă care aluneca. Pentru că am uitat să spun: pe steagurile murdare de sânge şi de rahat, pe stindardele glorioase expuse la muzee şi în biserici se află şi asta: sperma eroilor care luptă pentru libertate, pentru adevăr, pentru umanitate şi pentru dreptate. În numele acelor vise frumoase, în numele acelor cuvinte frumoase, jos pantalonii şi hai cu sperma! Ştii câte suflete au fost pângărite, rănite şi ucise în acest mod? Unii aşa au scris istoria. Apoi am sărit în picioare, evitându-ţi privirea care mă interoga nedumerită, am început să vorbesc despre lucruri care nu aveau nimic de-a face cu maşinile sau cu arhivele ESA şi am folosit un pretext ca să plec. Timp de câteva ore am rătăcit la întâmplare prin oraş, încercând să mă liniştesc, să mă conving că reacţia mea fusese exagerată şi nepotrivită pentru o femeie evoluată;

auzisem discursul acela despre mâinile murdare, îţi văzusem agonia în timp ce îmi povesteai din nou scena cu Meleto şi cu Socrate, în timp ce îmi explicai din nou despre ura pe care o simţeai pentru scorpion. Însă raţionamentele şi divagaţiile nu au făcut decât să îmi arate singura alegere posibilă: să plec. Era necesar să plec şi pentru a evita să rămânem între patru ochi. Ca să nu ne certăm. Când m-am întors, te-am găsit cu doi jurnalişti în birou, iar acest lucru m-a ajutat, aşa că le-am ţinut companie la micul-dejun. Astfel, nu am rămas singuri nici măcar un minut şi a venit momentul ca tu să pleci la parlament pentru a participa la o dezbatere despre nu ştiu ce lege.

— Vii cu mine?

— Îmi pare rău, nu pot.

Iar jurnaliştii au zis:

— Venim noi!

Ai ieşit împreună cu ei, spunând că aveam să ne revedem după ora şase, că dezbaterea avea să se încheie pe la şase.

— De acord.

— Şi în această seară vom mânca fără martori, aşa cum îţi place ţie.

— De acord.

— Şi fără să ne întoarcem târziu.

— De acord.

— Ce ai păţit? S-a întâmplat ceva?

— Nu, de ce?

Liftul a coborât scârţâind, iar tu mi-ai zâmbit de dincolo de geam, şi doar atunci parcă am avut o strângere de inimă, un impuls de a fugi după tine, de a te îmbrăţişa, de a-ţi simţi mustaţa pe obraz, de a-ţi mărturisi: „Plec, nu mai suport”. Dar am rămas nemişcată şi abia dacă ţi-am spus un salut foarte rece.

M-am uitat la ceas: era ora cinci. Mi te-am imaginat în parlament, cu intenţia de a urmări dezbaterea, dar fără a o urmări, nervos, uimit de comportamentul meu ambiguu, iar nevoia de a plânge mi s-a ridicat în gât. Am alungat-o cu un atac de tuse care a răsunat în liniştea camerei semipustii. O călugăriţă s-a întors şi americanul mi-a aruncat o privire ciudată. Era un om frumos, înalt şi slab, cu părul cenuşiu şi cu ochii albaştri, avea acea fineţe viguroasă pe care o au anumiţi cai de rasă pură, şi l-am privit şi eu, gândindu-mă cât de greu ar fi fost dacă tu ai fi avut părul cărunt şi ochii albaştri, dacă ai fi fost înalt şi slab sau dacă ai fi avut fineţea unui cal de rasă pură. În mod paradoxal, nu eram îndrăgostită de tine. Nu fusesem

niciodată îndrăgostită, nici măcar în timpul acelor şapte zile de fericire sau în perioada în care am locuit în casa din pădure, cel puţin nu în sensul care i se atribuie de obicei acestui termen. Vorbesc despre dorinţa fizică care îţi estompează vederea şi care îţi taie respiraţia doar uitându-te la fiinţa iubită, despre fiorul care te face să tresari şi să te topeşti doar atingându-i mâna sau obrazul, astfel încât totul legat de acea persoană devine unic şi de neînlocuit, chiar şi mirosul respiraţiei sale sau transpiraţia pielii sale, chiar şi defectele sale; ba mai mult, în loc să le vezi ca pe nişte defecte, ajung să ţi se pară nişte calităţi minunate. Ai nevoie de acea persoană ca de aer, de apă sau de hrană şi parcă simţi că mori de o mie de ori într-o asemenea sclavie, dar numai pentru a reînvia de fiecare dată şi pentru a redeveni sclavul său. Cunoşteam aceste simptome, însă nu pot spune că le-am simţit vreodată pentru tine în mod conştient. De exemplu, corpul tău nu mă atrăgea şi nu le înţelegeam pe femeile care îl considerau frumos şi care se îndrăgosteau nebuneşte de el, trădându-şi soţii, umilindu-se pentru a fi ciufulite cinci minute lângă un perete sau pe un pat, pentru a putea să le spună altora sau lor însele că te atinseseră; din primul moment te-am considerat urât şi am continuat să te judec ca atare. Cu ochişorii aceia mici, diferiţi între ei ca formă şi loc, unul mai sus şi unul mai jos, unul închis şi celălalt deschis, cu nasul acela răvăşit şi spart, cu bărbia aceea îngustă şi răutăcioasă, cu obrajii aceia care se umpleau de îndată ce te îngrăşai puţin. Cu părul acela mare şi gras pe care nu îl pieptănai niciodată, cu corpul acela îndesat, cu umerii prea rotunzi, cu braţele prea scurte şi cu mâinile prea ţepene, cu unghiile roase în loc să fie tăiate. Învăţaseşi să le rozi în închisoare unde nu aveai foarfece şi continuai să le rozi în ciuda protestelor mele oripilate. Şi apoi câte lucruri nu mă iritau la tine! Dacă ar fi să

menţionez unul dintre ele, felul tău de a mânca: atât de nepoliticos şi de lacom. Băgai în gură bucăţi pe care nici măcar un cal nu le-ar fi putut înghiţi. Dacă ar fi să menţionez un alt lucru, modul în care făceai baie. Pentru tine a face baie însemna să lâncezeşti în apă ca o raţă, să dormitezi acolo ore întregi fără să foloseşti săpunul şi apoi să ieşi dintr-odată pentru a te băga ud în pat, udându-mă şi pe mine complet, strigând fericit: „Mi-e frig, mi-e frig!” Şi vitalitatea ta exagerată, sexualitatea ta lacomă şi sălbatică, care, atunci când mă ataca cu impulsurile sale feline, crea în mine impulsul de a fugi; trebuia să mă controlez, să mint astfel încât să nu înţelegi că participarea mea era un act cerebral, susţinut de o duioşie misterioasă, sfâşietoare şi acută, de un sentiment care nu ştiu de unde apărea, dar care cu siguranţă nu era datorat simţurilor. Nu venisem către tine atrasă de o chemare a simţurilor. Îmi aminteam bine angoasa pe care o simţisem auzindu-te mergând dintr-o parte în alta în faţa sticlei mate a uşii, neştiind dacă să intri sau nu, îmi aminteam bine cum îngheţasem când ţi-am văzut degetele pe mâner şi ce uşurare simţisem când degetele ţi s-au retras. Oare se datorase doar faptului că intuisem tragedia care avea să urmeze? Îmi aminteam la fel de bine de neliniştea care mă copleşise în noaptea în care m-am întors şi te-am găsit la spital, tulburarea secretă pe care o simţisem în faţa ideii că mie îmi revenea rolul de a umple un gol vechi de cinci ani şi de a îndura o voracitate care fusese nesatisfăcută atâta timp. Nu, nici măcar în faţa magiei primei noastre nopţi împreună, simţurile mele nu au avut nicio contribuţie, ar fi necinstit să spun că pasiunea ta a stârnit-o şi pe a mea. Nici după aceea nu a fost aşa: în acele îmbrăţişări frenetice sau dulci nu îţi căutam corpul, ci sufletul, gândurile, sentimentele, visele şi poeziile. Şi poate că e adevărat că aproape niciodată un trup nu face

obiectul unei iubiri, adeseori alegem sau acceptăm o persoană din cauza unei fascinaţii inexplicabile pe care aceasta o exercită asupra noastră sau pentru ceea ce reprezintă acea persoană în ochii noştri, din cauza credinţelor şi principiilor noastre; cu toate acestea, vehiculul unei relaţii de iubire rămâne corpul, iar dacă asta nu te seduce, trebuie să te seducă altceva. De exemplu, caracterul sau modul de viaţă sau comportamentul. Însă în timp am constatat că nici caracterul tău nu îmi plăcea foarte mult: cu excesele tale, cu actele tale de violenţă, cu izbucnirile tale răutăcioase şi lipsite de sens, cu beţiile tale din prima, a doua şi a treia etapă, cu duritatea ta ca de stâncă sau cu faptul că te închideai precum o stridie. Cu cât încercam mai mult să deschid stridia pentru a extrage perla, cu atât aceasta îmi opunea mai multă rezistenţă, împroşcându-mă cu un lichid negru, cu cât săpam mai adânc în stâncă, căutând rubine şi smaralde, cu atât găseam mai multe pietre şi mai mult cărbune. Pădurea ta era plină de cioturi şi de spini, imediat ce culegeam o floare din ea, mă zgâria şi mă făcea să sângerez. Aroganţa aceea din cauza căreia ţi se părea că totul îţi era permis, uşurinţa cu care încheiai anumite situaţii şi probleme, contradicţiile în care alunecai mereu. Toate aceste defecte mi se păreau deplorabile. Dar atunci de ce simţisem acel impuls să fug după tine, să te îmbrăţişez, să îţi simt mustaţa pe obraz şi de ce acum simţeam nevoia să îmi curăţ gâtul şi să îmi înăbuş lacrimile?

M-am uitat din nou la ceas: era cinci şi jumătate. Dacă dezbaterea chiar avea să se termine la şase, în curând apartamentul de pe strada Kolokotroni avea să vibreze din cauza soneriei, iar tu aveai să îţi sprijini nasul de fierul forjat al vizorului, aşteptând să mă vezi privind pe vizor ca să mă anunţi cu bucurie: „Eu sunt! Sunt chiar eu!” Vizorul

avea să rămână închis, drept răspuns aveai să primeşti doar tăcere, iar pe moment nu aveai să dai importanţă acestui lucru. Cu siguranţă că era o glumă. Aveai să intri folosindu-ţi cheia, pe vârfuri, pentru a mă lua prin surprindere, şi tot pe vârfuri aveai să mă cauţi prin fiecare cameră: „Unde te-ai ascuns?” Dar nu aveai să mă găseşti. Apoi, aveai să cauţi cu dezamăgire un bilet prin care eu te anunţam „Am ieşit, vin imediat”, aşa cum făcusem de multe ori, însă nici pe acela nu aveai să îl găseşti. Nu îţi lăsasem nimic scris, preferasem să îţi explic ştergându-mi toate urmele. După ce a coborât liftul şi te-a dus departe împreună cu cei doi reporteri, am golit toate lucrurile mele din sertare şi toate hainele mele din dulap, am umplut două valize mari şi o cutie, şi le-am ascuns în debara cu atâta grijă, încât nu mai rămăsese nici măcar un fir de păr, chiar şi cele mai nesemnificative obiecte, sticluţe de parfum aproape goale, periuţe de dinţi, agrafe de păr, pensete. În cele din urmă, am îndesat elementele esenţiale într-o geantă de călătorie şi am lăsat cheile pe pat ca să-ţi arăt că nu aveam nevoie de ele şi... Stomacul mi s-a făcut ghem. Şi totuşi nu eram geloasă fizic din cauza ta. Nu am fost niciodată geloasă, nici măcar la început, când am realizat că vanitatea ta era gâdilată de faptul că trezeai dorinţa altora, şi nici mai târziu, când ritualurile tale dionisiace au luat avânt şi te-am văzut muşcând pipa în timp ce îi fixai cu privirea pe elefănţica şi pe efebul cel uscăţiv dansând pe muzică de buzuki. Vorbesc despre acea gelozie care îţi goleşte venele de sânge când te gândeşti că fiinţa iubită penetrează corpul altcuiva, despre acea gelozie care îţi înmoaie picioarele, îţi fură somnul, îţi distruge ficatul şi îţi chinuie gândurile, despre acea gelozie care îţi otrăveşte inteligenţa cu întrebări, cu suspiciuni şi temeri, şi care îţi torturează demnitatea cu investigaţii, cu plângeri şi cu capcane care

te fac să te simţi jefuit şi ridicol, care te transformă în poliţist-inchizitor-paznic al persoanei iubite. Poate din prea multă raţionalizare, dintr-o coerenţă legată de principiul că relaţiile de dragoste trebuie reinventate şi mai ales curăţate de reziduuri şi de poveri care, pe termen lung, le fac să devină sufocante, mi-am interzis mereu să îndur o asemenea suferinţă din cauza ta. Ba chiar mă simţeam flatată de faptul că te ştiam dorit, mă amuza faptul că te vedeam deschis în faţa ispitelor, uneori aceste lucruri chiar îmi aţâţau plăcerea de a mă lupta pentru acea lăcomie a ta, pe care eu însămi o alimentam, fiind partenera ta. Abia recent excesele tale începuseră să mă facă să sufăr şi nu pentru că ştiam că fusesem înlocuită pentru o oră sau pentru o noapte, ci din cauza răului pe care ţi-l făceai expunându-te la bârfe, acceptând obiceiurile unei societăţi pe care voiai să o schimbi şi adaptându-te la murdăria unei subculturi în care cultul falusului umilea inteligenţa. Şi totuşi, nici măcar atunci nu am cedat în faţa acelei indignări care te face să taci şi care te determină să închizi uşa în urma ta după ce ai lăsat cheile pe pat. Şi atunci, de ce se întâmplase asta acum?

M-am uitat la ceas pentru a treia oară: era ora şase. Intuiţia îmi spunea că dezbaterea chiar se încheiase la şase şi că în acel moment te îndreptai spre casă, ba chiar urcai cu liftul, ba chiar sunai la uşă sau, mai bine zis, intrai pe vârfuri pentru a mă surprinde, şi parcă te vedeam căutându-mă prin fiecare cameră, apoi căutând biletul pe care nu aveai să îl găseşti, încruntându-te, deschizând sertarele, găsindu-le goale, realizând că lipseau toate lucrurile mele din ele şi, în cele din urmă, deschizând debaraua, văzând cele două valize şi cutia, albindu-te în faţa acelei certitudini. Cu gura închisă, cu maxilarele încleştate, cu nările dilatate. Iar privirea? Cea a unui lup

care este pe cale să sfâşie sau a unui câine lovit cu piciorul pentru că a făcut pipi pe covor? Mă simţeam ameţită, iar ameţeala parcă mă înfăşura într-o spirală de ceaţă împreună cu americanul cu părul gri, cu călugăriţele cu rozariu şi cu arabii înfăşuraţi în tunicile lor albe. M-am sprijinit de masă şi am aprins o ţigară cu mâinile tremurânde. Poate că nu eram îndrăgostită de tine sau poate că nu voiam să fiu, poate nu eram geloasă din cauza ta sau poate că nu voiam să fiu, poate că îmi spusesem o mulţime de adevăruri şi de minciuni, dar de un singur lucru era sigură: te iubeam aşa cum nu iubisem niciodată vreun alt suflet pe lume, aşa cum nu aveam să mai iubesc vreodată pe nimeni. Odată am scris că dragostea nu există şi că, dacă totuşi există, este o păcăleală: dar ce însemna să iubeşti? Însemna oare ceea ce simţeam eu acum, când mi te imaginam înlemnit, pentru Dumnezeu, cu aspectul unui câine lovit cu piciorul pentru că a făcut pipi pe covor, pentru Dumnezeu! Te iubeam, pentru Dumnezeu! Te iubeam într-atât, încât nu puteam suporta ideea de a te răni, deşi eu eram cea rănită, de a te trăda, deşi eu eram cea trădată, şi iubindu-te, îţi iubeam şi defectele, vinile, greşelile, minciunile, părţile urâte, mizeriile, vulgaritatea, contradicţiile şi acel corp cu umerii rotunzi, cu braţele prea scurte, cu mâinile prea butucănoase şi cu unghiile roase. Şi sigur că un trup nu face obiectul unei iubiri, dar chiar dacă eram separaţi de un ocean, duceam cu mine la culcare acel corp, în amintirile mele îl îmbrăţişam, ca atunci când locuiam în casa din pădure, iar noaptea, pe timp de iarnă, era frig şi noi ne încălzeam aşa, cu capul meu apropiat de al tău, cu pântecul meu apropiat de al tău, cu picioarele încolăcite, sau când stăteam întinşi în camera de pe strada Kolokotroni, iar după-amiezile pe timp de vară erau sufocante, aşa că ne îndepărtam unul de celălalt râzând: „Du-te de aici, eşti prea caldă”, dar

exista mereu un moment în care ochii tăi ciudaţi, unul mai sus şi celălalt mai jos, unul închis şi celălalt deschis, mă inundau de duioşie, aşa că mă aplecam să îţi sărut pleoapele umflate, ca două migdale din carne, ca să îţi mângâi cu vârful arătătorului nasul caraghios, mustaţa ţepoasă, buzele înţesate de riduri mici, buzele unui bătrân, cum le numeai tu, şi ducând degetul pe bărbie, apoi pe maxilar, apoi pe obraz, urcam foarte încet până la urechi, care erau perfecte, bine făcute, iar tu erai fericit că îţi admiram măcar urechile: „Ce urechi! Ce urechi!” Şi poate că nici caracterul tău nu îmi plăcea şi nici modul în care te comportai, dar te iubeam cu o iubire mai puternică decât dorinţa şi mai orbitoare decât gelozia: atât de implacabilă, atât de incurabilă, încât nu mai puteam concepe viaţa fără tine. Făceai parte din viaţa mea la fel ca respiraţia mea, ca mâinile mele, precum creierul meu, şi să renunţ la tine însemna să renunţ la mine însămi, la visele tale care erau şi visele mele, la iluziile tale care erau şi iluziile mele, la speranţele tale care erau şi speranţele mele, la viaţă! Iar dragostea chiar exista, nu era o păcăleală, ci mai degrabă era o boală, iar eu puteam enumera toate simptomele şi toate manifestările acestei boli. Dacă vorbeam despre tine cu oameni care nu te cunoşteau sau care nu erau interesaţi de tine, mă grăbeam să le explic cât de extraordinar şi de ingenios şi de grozav erai; dacă treceam pe lângă un magazin cu cravate şi cămăşi, mă opream instinctiv să caut o cravată care ţi-ar fi plăcut, o cămaşă care ar fi mers bine cu un anumit sacou; dacă mâncam la un restaurant, alegeam fără să observ feluri de mâncare ce-ţi plăceau ţie, nu mie; dacă citeam ziarul, observam întotdeauna ştirea care te-ar fi interesat cel mai tare, o decupam şi ţi-o trimiteam; dacă mă trezeam în miez de noapte din cauza dorinţei tale sau din cauza unui telefon de la tine, mă prefăceam că sunt mai trează decât

păsărelele care ciripeau dimineaţa. Am aruncat ţigara de nervi. Dar o asemenea dragoste nici măcar nu era o boală, era un cancer!

Un cancer. Un cancer care, puţin câte puţin, îţi invadează organele, multiplicându-şi celulele, cu plasma sa vâscoasă şi rea şi, pe măsură ce tot creşte, devii tot mai conştient de faptul că niciun medicament nu îl mai poate opri, nicio intervenţie chirurgicală nu îl mai poate elimina, poate că ar fi fost posibil să scapi de el când era cât un grăunte de nisip, cât un bob de orez, ca o voce care îţi strigă egò agapò[59], ca o îmbrăţişare în timp ce vântul foşneşte printre ramurile unui măslin, însă acum nu mai este posibil pentru că ţi-a acaparat fiecare organ, fiecare ţesut, te-a devorat până în punctul în care nu mai eşti tu însăţi, ci un amestec care s-a contopit cu el, ca o magmă topită care nu se mai poate despărţi decât odată cu moartea, cu moartea lui care va fi şi moartea ta; aşa mă invadaseşi şi tu şi mă devoraseşi, ucigându-mă. Cei bolnavi de cancer au o trăsătură lugubră: de îndată ce înţeleg că boala a câştigat sau că este pe cale de a câştiga, pastilele, bisturiul şi voinţa încetează să i se mai opună, iar ei se lasă ucişi cu obedienţă, fără a-l blestema şi fără a-i reproşa supliciul la care sunt supuşi. „Răul meu”, aşa îl numesc cu o indulgenţă afectuoasă, de parcă ar fi un prieten, un stăpân sau un lucru de care nu se pot lipsi, iar acel „al meu” are uneori o conotaţie duioasă: aşa suna şi vocea mea atunci când îţi spuneam numele. Iată unde ajunsesem pentru că nu te extirpasem când erai cât un grăunte de nisip sau cât un bob de orez, deşi instinctul mă avertizase că oricine intra în sfera ta îşi pierdea pacea pentru totdeauna. Cu toate acestea, avusesem şi alte ocazii de a scăpa de tine,

[59] „Eu te iubesc” (gr., în original) (n.tr.).

aş fi putut să profit de ele în perioada premergătoare călătoriei către templul de la Sounion, când mi-am luat angajamentul cu acele două bucăţi de TNT. Însă am respins mereu acele ocazii, şi astfel cancerul şi-a continuat cursul, arătându-mi că a iubi înseamnă să suferi, că singura modalitate de a nu suferi este să nu iubeşti, iar că în cazurile în care nu te poţi abţine să iubeşti, eşti predestinat să cedezi. Cu alte cuvinte, problema mea nu avea soluţie, supravieţuirea mea era imposibilă, iar evadarea nu avea niciun rost. Nu avea rost? Mi-am ridicat capul. Avea un rost: să îmi salvez demnitatea. Nu poţi să îi spui unei persoane care te iubeşte şi care se iubeşte pe sine: o să i-o trag soţiei lui Cutare, o să i-o trag până când va urina sânge, până când o să îi sară capacele, pentru treaba asta am nevoie de un cal, îmi cumperi o maşină? Şi nici toate actele tale de eroism sau toată disperarea ta sau toată genialitatea ta sau toate poeziile tale nu ar fi fost suficiente pentru a şterge dezgustul pe care l-am simţit când te-am auzit repetând sloganul acela prăfuit „nimic nu este nedemn atunci când scopul este demn”, acel discurs expirat despre necesitate. Necesitatea invocată de generalii care îşi trimit soldaţii să fie masacraţi doar pentru a pune stăpânire pe un nod feroviar sau pe un deal, oricum, trimit apoi o telegramă drăguţă: „Dragă domnule, dragă doamnă, ne pare rău să vă informăm că fiul dumneavoastră a murit în luptă.” Necesitatea despre care vorbesc revoluţionarii care folosesc revolverele la întâmplare şi care distrug şi masacrează precum piloţii de bombardiere; oricum, apoi scriu un marş frumos despre sacrificiile necesare pentru a obţine egalitatea sau pentru a doborî ţarii. Necesitatea menţionată mereu de oamenii care luptă şi care, în numele acelei lupte blestemate, pot face orice răutate, pot face schimb de iubite, precum Ahile cu Briseis, pot lua ca sclave nişte fete precum Cassandra,

pot sacrifica alte fete precum Ifigenia sau pot abandona fete ca Ariadna pe o insulă pustie, după ce au fost ajutaţi de ele să învingă Minotaurul. Oricum, a frânge inima unei femei sau a-i zdrobi pântecele sunt nişte fleacuri în faţa Istoriei şi a Revoluţiei, nu? Până aici. Există o vorbă care spune că seninătatea te adoarme, că fericirea te amorţeşte şi că, în schimb, suferinţa te trezeşte şi îţi dă idei. Suferinţa te paralizează, te face să nu mai gândeşti şi te ucide. Iar alături de tine chiar suferisem prea mult. Cu excepţia unor mici oaze de bucurie, a unor scurte episoade de fericire, uniunea noastră fusese un râu de angoasă, de pericol, de nebunie, de schizofrenie: a fi cu tine era ca şi cum aş fi fost mereu în prima linie. Era ca o ploaie continuă de rachete, de grenade şi de napalm, ca o eternă săpătură prin tranşee, ca o patrulare pe trasee minate, ca lansarea unor atacuri; însemna să rănesc şi să fiu rănită, să strig, să suspin. „Cheamă brancardierul, dă-mi detonatorul, domnule comandant, eu nu mai rezist.” Nu se poate sta pe front la nesfârşit şi nu se poate să trăieşti mereu într-o dramă. Ajungi să îţi pierzi simţul măsurii.

Şase şi jumătate. Difuzorul a cârâit, iar o voce blândă a anunţat că avionul de la Bangkok aterizase. Ei bine, în curând aveam să fiu la bord şi, chiar dacă avea să îţi treacă prin cap să mă cauţi aici, nu aveai să ajungi la timp ca să mă găseşti. Sau poate că da? Deodată frica mea s-a transformat în imagini care s-au succedat cu o rapiditate nebună. Ai văzut cheile pe pat, ai înţeles. Le-ai apucat, ai ieşit să cauţi un taxi, ai urcat în taxi, i-ai spus şoferului să te ducă la aeroport, ai venit, ai intrat, ai ajuns la controlul poliţiei şi ai arătat permisul de liberă trecere al deputaţilor, ai ajuns la scările care duceau spre zona de îmbarcare şi acum veneai în direcţia barului, spre coloana în spatele căreia mă ascunsesem, şi cu cât refuzam mai tare să cred

asta, cu atât simţeam mai tare că se întâmpla cu adevărat, mi se părea chiar că aud sunetul pasului tău greoi, ritmic, nemilos, unu-doi, unu-doi, unu-doi. De fapt, priveai în jos şi eu m-am întrebat dacă nu ar fi fost mai bine să mă ridic, să mă aşez la rând cu arabii, cu călugăriţele şi cu americanul, care erau deja lângă ieşirea spre pistă, însă nu m-am putut mişca, iar acum pasul tău chiar răsuna tot mai clar, din ce în ce mai aproape, unu-doi, unu-doi, unu-doi, apoi a încetat, şi în faţa ochilor mei am văzut doi pantofi prăfuiţi, pe care îi cunoşteam bine pentru că nu îi curăţai niciodată, deasupra pantofilor am văzut o pereche de pantaloni pe care îi cunoşteam la fel de bine, boţiţi şi fără dungă, iar deasupra pantalonilor am văzut jacheta în carouri, cea căreia îi lipsea ultimul nasture. Şocată şi în acelaşi timp hotărâtă să te ignor, nu am mers mai sus de nodul care se afla în locul nasturelui şi m-am prefăcut că nu te văd. Însă cheile pe care le lăsasem pe pat mi-au răsunat ca o fanfară de război lângă ureche, iar vocea ta răguşită a spus:

— Ce am făcut?

Am ridicat imediat capul şi ţi-am căutat privirea. Nu, nu era privirea unui câine lovit cu piciorul, era privirea unui lup pregătit să sfâşie. Iar buzele lupului tremurau ciudat de roşii, şi de fiecare dată când tremurau îţi vedeam dinţii încleştaţi de o mânie atât de îngheţată, încât pentru o secundă mi-a fost frică.

— Ticăloaso! Eu nici nu aş şti ce să fac cu maşina ta. Eu nu doresc maşina ta. Nu am nevoie de nimic şi de nimeni, doar de mine. Şi ridică-te când vorbesc cu tine!

Am rămas jos, privindu-te. Vocea blândă din difuzor a anunţat plecarea avionului, a îndemnat pasagerii să se îmbarce, aşa că trebuia să mă mişc. Dar pentru nimic în lume nu te-aş fi ascultat şi nu m-aş fi ridicat. Ai devenit palid. Ai îndreptat spre mine mănunchiul de chei.

— Dacă te mişti, dacă iei acel avion, te voi ucide.

Atunci m-am ridicat. Am luat geanta de călătorie şi am rupt tăcerea:

— Să fiu a naibii şi tu să fii al naibii alături de mine dacă voi mai pune piciorul în acest oraş murdar.

Apoi m-am întors cu spatele, am pornit spre poartă şi ajunsesem la câţiva paşi de grupul cu care aveam să zbor, când un pumn foarte violent m-a lovit în plămâni:

— Stai pe loc!

Am continuat să merg şi imediat a sosit un al doilea pumn, în acelaşi plămân, de data aceasta atât de sec şi de mortal, încât mi-a tăiat respiraţia şi m-a făcut să îmi îndoi spatele, iar una dintre cele două călugăriţe a şoptit nedumerită:

— Iisuse!

În schimb, americanul s-a înroşit şi s-a mişcat puţin în faţă de parcă ar fi vrut să intervină. L-am oprit cu un semn al capului şi te-am privit cu atenţie în ochi. Picături de sudoare îţi înfloriseră pe frunte, pe nas şi pe mustaţă, iar ochii îţi erau ca două bălţi pline de consternare. Lucioase, lucioase. S-ar fi zis că erai pe punctul de a plânge. Aşa că au trecut câteva secunde până când am reuşit să spun acele cuvinte. Dar până la urmă le-am spus:

— Sper să crăpi!

Şi cu această urare am plecat fără să mai privesc în urmă.

* * *

Opt luni mai târziu, când am intrat în morgă pentru a-ţi căuta trupul, iar durerea mea s-a transformat într-un urlet reprimat şi nesfârşit, ca urletul unei fiare rănite, amintirea faptului că îţi urasem să mori, cu acea replică banală, mi-a strivit conştiinţa până când a adus-o într-o stare de şoc şi din acel moment a început să mă chinuie precum picătura chinezească: „Să crăpi, să crăpi, să crăpi, să crăpi.” Bineînţeles că au existat şi alte acuzaţii şi alte autocondamnări cu care mă torturam; şi în curând o să înţelegi care erau. Dar „sper să crăpi” le rezuma pe toate, iar cu aceste vorbe mă chinuiam, mă blestemam, mă întrebam: de ce exagerasem atât de tare în ziua aceea, părăsindu-te şi neoferindu-ţi nicio explicaţie? Era posibil oare ca prezentarea aceea sinceră a planului tău, urmată

de solicitarea naivă a unei maşini să mă fi împins la o reacţie atât de excesivă şi de definitivă? Fiind incapabilă să mă iert, dar în acelaşi timp simţind nevoia să o fac, îmi ofeream răspunsuri pe care apoi le negam imediat. Da, mă simţisem jignită, cedasem în faţa nevoii omeneşti de a mă revolta, de a scăpa de un jug care devenise prea greoi, însă oare nu îţi arătasem mereu că eram deschisă faţă de lipsa ta de scrupule? Şi cui ai fi putut să i te adresezi dacă nu mie, care îţi eram parteneră? Nu, probabil că motivul real al acelei reacţii fusese un altul, scufundat şi îngropat în întunericul subconştientului meu. O teamă, iată, o superstiţie pe care nu voiam să recunosc că o am sau pe care nu realizam că o am. Probabil că ceva s-a rupt în adâncul meu atunci când am auzit acel discurs despre necesitate: a fost sursa care a aprins scânteia. Iar acea scânteie a aprins alte scântei şi a provocat o explozie în lanţ, identică cu cea a bombelor interconectate şi legate la acelaşi detonator, astfel încât, dacă una dintre ele explodează, toate explodează. Bomba mândriei rănite, a geloziei nemărturisite, a plictiselii înţepenite: bombe care rămăseseră inerte luni de zile, ani de zile, fără a fi dezamorsate de un genist. Apoi, dintr-odată, într-o noapte, a devenit clar: maşina. Cuvântul „maşină”. Uram maşinile, le urâsem mereu atât de tare, încât nu deţineam niciuna, însă ura mea luase o amploare monstruoasă de când te cunoscusem deoarece încă de la început existase un coşmar în vieţile noastre: maşina. Maşina care ne atacase în Creta, care se apropiase de noi şi care ne împinsese spre marginea drumului pentru a ne arunca în prăpastie. Maşina care ne aşteptase în faţa restaurantului când ne-am întors din Ischia, pentru a goni după taxiul nostru. Maşina care a aruncat bombele artizanale spre Politehnică, acel Cadillac negru care pentru mine a devenit o sumă a tuturor ororilor trăite din cauza unei maşini. Fără a mai

pune la socoteală maşina pe care încercaseşi să o faci să sară în aer, Lincoln-ul lui Papadopoulos, şi către care încercaseşi să te năpusteşti la sfârşitul săptămânii noastre fericite. Pe scurt, moartea deghizată sub forma unei maşini, cu faruri în loc de orbite, cu capotă în loc de craniu şi cu roţi în loc de membre descărnate. Iar tu îmi ceruseşi să îţi fac cadou moartea. Iată sursa, iată ce aprinsese prima scânteie. Dar de ce mi-o ceruseşi chiar mie, chiar mie? Nu aveai nevoie de mine ca să îţi cumperi o maşină. Şi, mai ales, de ce ai fi avut nevoie de o maşină pentru a pune mâna pe documente? Ce legătură avea maşina cu arhivele ESA, cu soţia lui Hazizikis sau cu dovezile despre Averoff? Şi totuşi, avea legătură, chiar una mare. Aveam să realizez foarte clar asta. La urma urmei, eroul din basme nu ajunge niciodată la duelul final fără calul său: calul are o funcţie aproape sacră în provocarea finală. „Şi a încălecat pe cal şi s-a dus să caute căpcăunul.” „Şi-a îndemnat calul să gonească şi s-a dus să ia papirusurile regelui.” Chiar şi în miturile din Grecia antică, cel mai evident strat al culturii tale, calul apare întotdeauna. Pentru că fără cal eroul nu poate intra în regatul Infernului: calul este obiectul vrăjit, este darul fără de care eroul nu poate muri. Iar cel care îi oferă acest dar, acest obiect vrăjit, acest vehicul către moarte, este întotdeauna cel sau cea care îl iubeşte pe erou.

Înţelegi întotdeauna mai târziu, dacă cumva nu înţelegi la timp pentru a împiedica un destin deja scris. Iar eu, cu siguranţă, nu m-am gândit la asta în timp ce urcam în avionul care avea să mă ducă departe de tine, în timp ce stăteam lângă americanul care încercase să îmi sară în ajutor şi care acum încerca în van să înceapă o conversaţie cu mine. El cunoştea bine New York-ul, eu cunoşteam New York-ul? Da, cunoşteam New York-ul. El

locuise în New York, eu locuisem vreodată în New York? Da, avusesem şi eu o casă în New York. Really, chiar aşa? How nice, ce coincidenţă frumoasă. Deci, mergeam şi eu la New York? Nu, nu mergeam la New York. De fapt, chiar acolo mergeam, fără să spun nimănui, convinsă de faptul că era singurul loc în care nu ai fi putut să mă prinzi din nou. Chiar simpla idee de a te revedea mi se părea o nenorocire de nedescris în acea după-amiază, o ameninţare înfricoşătoare.

* * *

Planul pe care l-ai elaborat pentru a mă recaptura a fost unul extraordinar, m-ai folosit ca pe un instrument al morţii tale. După aceea, aveam să mă întreb, uimită, oare ce atac de prostie mă trăsnise ca să mă las păcălită atât de uşor de tine. Mai mult, eu cunoşteam mai bine decât oricine altcineva viclenia ta şi măiestria ta de comediant capabil de orice histrionism. De parcă acest lucru nu ar fi fost suficient, faptul că pusesem un ocean între noi nu îmi crea regrete: New York-ul îmi întărea tot mai mult intenţia de a te smulge fără drept de apel din existenţa mea. Acolo lucram, acolo am cunoscut oameni dintr-o lume care îmi aparţinea şi din care tu erai exclus, acolo vorbeam o limbă care ţie îţi era necunoscută, însă mie îmi era cunoscută, acolo am regăsit obiceiuri şi peisaje în care mă simţeam mereu în largul meu. Seara, când mă întorceam acasă şi când priveam oraşul sclipitor de la ferestrele etajului al zecelea, cu frumoşii zgârie-nori, cu frumoasele poduri peste East River, privindu-le, mă gândeam la ziua care

trecuse fără chinul de a auzi acele nume, Hazizikis, Teofilojannacos, Averoff, şi fără a-ţi simţi lipsa. Şi nici noaptea, când stăteam întinsă în patul meu confortabil şi mă gândeam ce uşurare era să dorm singură, încălzindu-mă doar cu o pătură electrică, nu îţi simţeam lipsa. Da, se mai întâmpla ca imaginea ta să mă atace din când în când, atrasă de vreun nume sau de vreun sunet sau de vreo mâncare, chiar şi de vreo siglă luminoasă, Alexander, Acropolis, Olympic, Greek restaurant, însă era de ajuns să îmi amintesc de cei doi pumni primiţi în plămân. Încă mă dureau, erau ca nişte arsuri de ţigară. Se întâmpla uneori ca vederea inelului pe care îl primisem de la tine de Crăciun, care acum fusese scos de pe inelarul meu stâng şi care se afla într-un sertar, să îmi ridice un nod în gât; însă un scurt raţionament era de ajuns pentru a-l face să dispară: ne întâlniserăm într-un deşert unde fiecare plantă era un miraj şi fiecare pală de vânt era o iluzie, într-un deşert al utopiilor, uitând să ne întrebăm cine eram şi unde ne doream să ajungem; precum doi câini fără stăpân, ne luaserăm de mână şi, poticnindu-ne printre dunele de nisip, căzând şi ridicându-ne şi apoi poticnindu-ne din nou, ne ţinuserăm companie, legaţi de lesa nepotrivită a iubirii. Însă acum lesa se rupsese şi ar fi fost vai şi amar să o reînnodăm cu nodurile acestea din gât; ar fi fost vai şi amar de echilibrul meu, de detaşarea mea. Exista o singură posibilitate ca acest lucru să se întâmple şi aceasta era legată de riscul de a-ţi auzi vocea. Vocea aceea care mă captura, care mă atrăgea precum o vrajă. Mai mult decât o posibilitate, era mai degrabă o teamă. Deşi avionul în care încercaseşi să mă opreşti din a mă urca se îndrepta spre Roma, şi nu spre New York, nu ţi-ar fi luat mult să afli că venisem aici. Un telefon ţi-ar fi fost de ajuns. Totuşi, teama nu durase decât o săptămână, iar în a doua săptămână deja nu mai credeam că aveai să o faci.

Mare greşeală. Abia se ridicau zorii celei de-a şaptesprezecea zile de evadare, când telefonul a sunat:

— Alo! Eu sunt! Sunt chiar eu!

În fiecare surpriză există ceva intimidant, ceva opresiv şi de-a dreptul brutal. Bună sau rea, surpriza este mereu o intruziune, o impunere, o aroganţă. Pentru că rupe un echilibru şi obligă destinatarul să o îndure, indiferent dacă îi place sau nu şi dacă este sau nu pregătit pentru asta. Iar tu iubeai surprizele. Atacul neprevăzut, improvizaţia care te lasă fără cuvinte şi gestul neplanificat erau specialitatea ta, iar eu uitasem asta. În sens pozitiv sau negativ, picai peste ceilalţi ca un fulger, la fel ca un copil care intră într-o cameră şi deranjează un dialog sau lucrul sau odihna cuiva: uitasem asta. Pe de altă parte, tu nu uitaseşi că, atunci când eram surprinsă, nu puteam acţiona, calculaseşi corect că în prima săptămână aveam să fiu în alertă şi că, sunând mai târziu, aveai să mă prinzi cu garda jos. „Alo! Eu sunt! Sunt chiar eu.” Vocea aceea. Pereţii camerei au început să se rotească vehement ca într-o centrifugă, patul mi s-a scufundat într-un lac de nedumerire şi frumoşii zgârie-nori, frumoasele poduri peste East River, acel oraş sclipitor şi toată lumea care îmi aparţinea şi care te excludea, toate acestea s-au dizolvat brusc. Inutilă şi aproape grotescă, a apărut o mică barieră de neîncredere pe care ţi-am pus-o:

— Ce vrei? Unde eşti?

— Sunt aici, la Madrid! Ascultă-mă! Sunt într-o belea! Am nevoie de ajutor!

La Madrid? Într-o belea?

— Nu te cred.

— Trebuie să mă crezi, cataraméne Cristé! E adevărat, e adevărat, e adevărat! E o belea urâtă, e o treabă serioasă! Altfel de ce te-aş suna, crezi că îmi place să te sun? Ascultă-mă!

— Cine ţi-a spus că sunt la New York?

— Nimeni, mi-am imaginat, am încercat şi eu! Nu mai pierde timpul vorbind, cataraméne Cristé! Minutele mele sunt numărate, ascultă-mă!

— Bine, ascult.

— Am venit aici cu un paşaport fals, înţelegi? Şi mi-am uitat portofelul cu paşaportul adevărat la controlul poliţiei, mă înţelegi?

— Ce naiba spui?!

— Asta spun, nu mă întrerupe, cataraméne Cristé, asta spun! Şi nu mi-am dat seama că l-am lăsat acolo,

înţelegi?! Mi-am dat seama doar când m-au strigat prin difuzor şi un poliţist a venit aici în sala de aşteptare!

— Vai, nu!

— Ba da. Şi avea portofelul meu în mână! Şi ce ar fi trebuit să fac, ar fi trebuit să i-l las lui? Evident că l-am recuperat, dar acum, dacă nu sunt proşti, şi-au dat seama că sunt eu şi că sunt aici, înţelegi? Iar zborul meu a fost anulat din cauza unei avarii, trebuie să aştept un altul, ne-au oferit să ne lase să ne întoarcem în oraş, dar eu cu care paşaport să mă întorc, mai bine rămân aici.

— Vai, nu!

— Ba da. Acum îţi spun ce ai de făcut.

— Eu? Alekos, dar ce să fac eu din New York? Realizezi că între Madrid şi New York se află Atlanticul?!

— Realizez asta, cataraméne Cristé, ştiu, nu îmi pasă, lasă-mă să vorbesc, ascultă-mă!

— În regulă, ascult.

— Trebuie neapărat, dar neapărat, să iei primul avion care pleacă spre Europa şi care face escală în Madrid. În New York sunt multe zboruri cu escală la Madrid. Eu nu voi părăsi această sală de aşteptare dacă nu voi fi arestat. Mă

bazez pe haos. Este un mare haos. Va dura până mâine-dimineaţă, pentru că s-au anulat şi alte zboruri, nu am înţeles de ce. Sala de aşteptare este şi zona de tranzit. Tu o să cobori şi o să vii în zona de tranzit. O să vii spre mine fără să fii observată şi o să îmi dai cartea ta de îmbarcare. Când avionul va pleca, mă voi îmbarca eu în locul tău. Între timp, tu vei merge la toaletă şi nu vei ieşi până când avionul meu nu va pleca. Şi vei pretinde că ţi-ai pierdut cartea de îmbarcare şi te vei enerva puţin. Ai înţeles?

— Mi se pare o absurditate.

— O absurditate?!

— Da. Să mă faci pe mine să vin de la New York. De ce nu cauţi pe cineva la Madrid?!

— Pe cine să găsesc la Madrid, pe cine?!

— Atunci în Europa.

— Pe cine să găsesc în Europa, pe cine?!

— De ce nu iei un avion la întâmplare?

— De ce? De ce?! Ţi se pare că e momentul să pui întrebări, cataraméne Cristé?! De câte ori trebuie să îţi repet aceleaşi lucruri, vrei să mă bagi la închisoare?!

— Nu, Alekos, vin.

— Imediat!

— Imediat.

— Dacă nu mă găseşti, nu te compromite. Înseamnă că m-au arestat. Continuă-ţi călătoria, du-te la Roma, fugi la ambasada mea, şi de acolo avertizează Atena, ai înţeles?

— Da, dar ce sens are să contactez ambasada de la Roma dacă tu vei fi arestat la Madrid? Nu ar fi mai bine dacă...

— Nu mai discutăm, cataraméne Cristé, nu mai discutăm, dacă îţi spun să faci asta, înseamnă că trebuie să faci asta! Nu pot vorbi! Am vorbit prea mult! Dacă nu mă găseşti, nu te compromite, continuă drumul spre Roma! Te rog!

— Bine, la revedere! Vin.

Am pus jos receptorul, neştiind ce să fac. Pe de o parte, părea puţin probabil şi, pe de altă parte, mai mult decât posibil. Să presupunem că după trauma plecării mele, te hotărâseşi să renunţi la a mai găsi documentele. Dintr-odată, aşa cum făcuseşi şi cu planul de pe Acropole. Asta ar fi creat în tine un gol teribil şi ţi-ar fi aţâţat nevoia de a te implica imediat într-o nouă acţiune. Totuşi, nu în Grecia şi nici în politica făcută de politicieni, ci într-o realitate în care albul era alb, negrul era negru, iar roşul era roşu,

adică într-o ţară zdrobită de dictatură. Spania. Spania era disponibilă în acel moment, iar tu rămăseseşi cu o datorie de plătit în Spania: o promisiune care data de pe vremea când bascii imitaseră tentativa ta de asasinat asupra lui Papadopoulos, perfecţionând-o şi aruncând în aer maşina lui Carrero Blanco[60]. Nu îţi plăcuse faptul că bascii reuşiseră un lucru în care tu eşuaseşi. Surd la încercările mele de a te consola – „Ei au fost mulţi, iar tu ai fost singur, ei au avut o organizaţie, şi tu nu" –, te închistaseşi în gelozia ta: „A fost planul meu, a fost planul meu." Atunci ai spus că aveai să le arăţi că nu erai mai nepriceput decât ei. Aşa că... oare aleseseşi să mergi la Madrid ca să te răzbuni? Totuşi, nu: Francisco Franco[61] era pe moarte, se prefigura o întoarcere la democraţie, iar repulsia ta faţă de violenţă devenise acum prea puternică. Crezul tău era că orice prost putea să apese pe un trăgaci şi că bombele adevărate erau de fapt ideile. De fapt, gândindu-mă la asta, am exclus ideea că renunţaseşi la găsirea documentelor. Probabil că merseseşi în Spania pentru ceva legat de arhivele ESA. Poate câteva foi ascunse la Madrid, poate vreo persoană care fugise la

[60] Amiralul general Luis Carrero Blanco (1904-1973), ofiţer al marinei spaniole, politician care a ocupat funcţia de prim-ministru al dictaturii franchiste şi diferite alte funcţii de rang înalt de după Războiul Civil, până la asasinarea sa într-un bombardament în decembrie 1973. Explozia i-a aruncat maşina în aer, aducându-i porecla de „primul astronaut al Spaniei" (n.r.).

[61] Francisco Franco Bahamonde (1892-1975), general spaniol care a condus forţele naţionaliste în răsturnarea celei de-A Doua Republici spaniole în timpul Războiului Civil Spaniol; a condus Spania între 1939 şi 1975 ca dictator, asumându-şi titlul de Caudillo. Această perioadă din istoria Spaniei, de la victoria naţionalistă până la moartea lui Franco, este cunoscută în mod obişnuit ca „Spania franchistă" sau ca „dictatura franchistă" (n.r.).

Madrid cu aprobarea lui Averoff şi a celor de la KYP. Asta ar fi explicat detaliul legat de paşaportul fals şi grijile tale legate de faptul că aveai să fii descoperit de poliţia spaniolă: evident că acum, fiind deputat, un interpret al legalităţii, nu puteai fi prins cu vechile tale obiceiuri. Da, trebuia să te ajut să ieşi din acel aeroport. Chiar dacă între noi se afla un ocean, trebuia să te scot din acea mizerie. Şi în timp ce imaginaţia mea gonea, călcând în picioare îndoielile, incertitudinile şi uimirea, am căutat un avion spre Roma cu escală la Madrid. Am găsit unul. Mi-am făcut valiza în grabă. Mi-am pus la loc pe deget inelul cu diamant. Iar câteva ore mai târziu eram în aer: Vin, Don Quijote, vin. Sancho Panza a rămas tot Sancho Panza al tău, va rămâne mereu al tău, vei putea conta mereu pe mine, iată-mă, agàpi[62], iată-mă! Numai când am ajuns deasupra Atlanticului, creierul meu adormit a avut o biată scânteie de claritate: sigur că era o idee tare ciudată să mă obligi pe mine să vin de pe cealaltă parte a Pământului pentru o carte de îmbarcare, adică pentru o sarcină pe care oricine ar fi putut să o îndeplinească la Madrid în câteva ore! Oare era o scuză pentru a mă face să mă întorc? Erai capabil de orice, chiar şi de a-mi face o farsă paradoxală. Şi, prinzând contur, acea suspiciune mi-a aprins obrajii. Însă, deoarece nu puteam face nimic în acel moment, am pus-o deoparte, alunecând într-un somn eliberator care a durat până când avionul a ajuns la Madrid.

Nu te aflai în zona de tranzit şi nu era niciun semn de haosul menţionat de tine. Dar am observat o forfotă neobişnuită a poliţiştilor şi asta m-a făcut să fiu stresată: am întrebat-o pe una dintre stewardese dacă avusese loc

[62] „Iubire” (gr., în original) (n.tr.).

vreun incident în timpul nopţii. Stewardesa m-a privit cu o lumină ciudată în ochi. Incident? Ce fel de incident? Ea trebuia doar să dea informaţii despre zbor şi atât. Da, am înţeles, o rugam să mă ierte pentru curiozitatea mea: Muchas gracias, adiós![63] Şi mi-am continuat călătoria ca să ajung la Roma două ore mai târziu. Dacă chiar fuseseşi arestat, întrucât aş fi putut să deduc asta din lumina aceea ciudată pe care o văzusem în ochii stewardesei, ar fi trebuit să îţi urmez instrucţiunile, pas cu pas. O scurtă oprire la hotel şi apoi, repede, la ambasada ta. Am fugit la hotelul nostru şi eram atât de obosită şi atât de supărată, încât nu am acordat atenţie cuvintelor angajatului de la hotel şi nici ale portarului. Ceva despre un set dublu de chei şi despre un colet care sosise. Ce colet? Nu aşteptam niciun colet. Am urcat mecanic în cameră, aceeaşi pe care ne-o dăduseră mereu de când nu mai beneficiam de luxul apartamentului. Am intrat. Perdelele erau trase, dar în penumbră am văzut un coş mare cu trandafiri roz, deschişi, aşa cum îmi plăceau mie, şi un coş frumos cu fructe: mere, pere, portocale, ciorchini de struguri şi fructe confiate. Cine ar fi putut să îmi trimită cadouri când nimeni nu ştia de sosirea mea? M-am încruntat. Şi imediat o siluetă s-a mişcat în pat, iar vocea aceea a răsunat:

— Ţi-a plăcut surpriza?

* * *

[63] „Mulţumesc mult, la revedere!” (sp., în original) (n.tr.).

Acum, când coşul cu trandafiri fusese trântit de perete şi căzuse jos într-o ploaie de petale supărate, iar merele şi perele şi portocalele zăceau împrăştiate pe pat împreună cu un pantof care îşi ratase ţinta, când un ciorchine de struguri îţi încununa fruntea precum ghirlanda lui Bacchus, iar rânjetul batjocoritor care îţi arcuise buzele când am aruncat florile şi fructele se domolise într-un zâmbet serafic, când gâtul meu uscat nu mai emitea niciun sunet pentru că în loc de mânie eram blocată într-o neputinţă resemnată, acum puteam să îţi ascult justificările.

— Să aud.

Ţi-ai luat ciorchinele de pe cap şi ai început să mănânci din el cu calm.

— Numărul unu, eu chiar am fost la Madrid: cu un paşaport fals. Iată-l acolo! Am vrut să cunosc nişte spanioli din Rezistenţă, să aflu mai multe despre un anumit grup fascist, care acţionează concomitent în Grecia, Spania, Germania şi Italia. Un grup fondat de Otto Skorzeny, cel care l-a eliberat pe Mussolini. Speram să găsesc soluţia unei probleme care nu mă convinge. Numărul doi, chiar mi-am uitat portofelul cu paşaportul meu adevărat şi cu bani adevăraţi în el. Eram obosit, furios pentru că nu găsisem nimic, aşa că l-am lăsat pe biroul poliţiei. Chiar m-au strigat prin difuzor şi chiar mi l-a înapoiat un poliţist. Numărul trei, zborul meu chiar a fost anulat şi chiar te-am sunat de la aeroport, în timp ce aşteptam un alt zbor. Eram acolo, mă întrebam ce aş fi putut să inventez dacă poliţia ar fi observat că exista o problemă şi mi-a venit această idee. Mi s-a părut destul de drăguţă şi am folosit-o

ca să te aduc înapoi. Numărul patru, dacă nu aş fi folosit-o, nu ai fi aici. Şi am nevoie de tine.

— Ca să îţi cumpăr o maşină?

— Nu. Pentru mult, mult mai mult.

Ai devenit serios.

— În curând se vor năpusti cu toţii asupra mea, cei de dreapta, cei de stânga, cei de centru: aceste documente nu plac nimănui. Se pare că el nu este singurul care a colaborat, printre trădători mai este şi un porc din partidul meu. Voi fi mai singur ca niciodată, aşa că...

— Ai cunoscut-o?

— L-am cunoscut pe amantul ei. Ehei! Are un amant!

— Şi când o vei cunoaşte?

— În curând, imediat ce mă voi întoarce la Atena. Dar va trebui să fiu atent, de vreo zece zile se întâmplă lucruri ciudate. Ei bine, am impresia că sunt urmărit mai mult, că adeseori se află pe urmele mele o persoană care ştie tot ce fac. O treabă tare urâtă.

— Şi ai de gând să mergi înainte, orice ar fi?

— Sigur că da. Nu aceasta este problema. Mă repet, problema este că nu voi putea conta pe nimeni, nici măcar pe partidul meu, şi că voi fi mai singur ca niciodată.

Şi în acel moment toate resentimentele mele au dispărut. Am cules trandafirii care supravieţuiseră furiei mele şi i-am pus într-o vază, am ridicat fructele şi le-am pus la loc în coş, apoi am spus:

— Să ne ocupăm de maşină.

Şi cu aceste cuvinte m-am predat rolului pe care zeii îl aleseseră pentru mine înainte de a te cunoaşte: acela de a fi un mobil al destinului tău, adică de a fi complice la moartea ta.

Capitolul doi

La fel ca un lemn aflat în derivă, incapabil să se opună curenţilor fluviului, neştiind dacă apa îl va arunca pe mal sau îl va târî până în mare, aşa am plutit şi eu prin existenţa ta în acea toamnă. Bătălia mea împotriva iubirii, împotriva acelui cancer, se încheiase. Evadarea mea fusese ca o lovitură de tun trasă în gol. Şi, împovărată de senzaţia că făcusem o greşeală iremediabilă, mă întrebam în van unde greşisem. De altfel, nu mi-ar fi folosit prea mult să înţeleg: pentru tine, maşina devenise o realitate ireversibilă. Ba chiar erai convins că recuperarea

documentelor depindea de faptul de a avea sau de nu a avea o maşină a ta:

— Doar nu mă pot folosi de un taxi ca să mă postez în faţa casei lui Hazizikis sau ca să îl urmăresc pe avocatul său, Alfantakis! Taximetriştii sunt adeseori informatori ai poliţiei.

Sau spuneai:

— Nici nu mai pot să tot împrumut maşinile altora sau să le închiriez. Şi trebuie să mă mişc mereu, să călătoresc dintr-o parte în alta a oraşului!

Probabil, dacă nu aş fi spus „să ne ocupăm de maşină”, nu te-ai mai fi gândit la asta. Dar acum, că îţi adusesem aminte de această idee, te bântuia. Fiecare discuţie a noastră se încheia cu cuvintele: capacitate cilindrică, testare, rodaj, permis de conducere internaţional, certificat de înmatriculare al vehiculului, ştampilă, înmatriculare, plăcuţă de înmatriculare, document vamal, culoare. Mai ales culoare. Voiai un Fiat 132, iar mostrele de culoare erau destul de bune, însă tu nu găseai niciodată ceva care să ţi se potrivească: aproape zilnic apăreau discuţii cu privire la avantajele şi la defectele albastrului, ale griului metalizat, albului-lăptos, roşului-ficat, verdelui-putred şi verdelui-măr. Singurul lucru asupra căruia căzuserăm de acord era faptul că nu ne doream culoarea verde-măr. Eu din superstiţie, deoarece culoarea verde-măr îmi trezea amintiri legate de senzaţii anxioase sau neplăcute, iar tu din cauza antipatiei infinite pe care o simţeai pentru

Andreas Papandreou, care în timpul campaniei electorale alesese culoarea verde-măr pentru partidul său. În plus, ai fi putut oare să ignori faptul că aceea era o culoare nouă de maşină, că la Atena încă nu exista niciun Fiat de culoarea verde-măr şi că ai fi fost mai uşor urmărit de către cei care îţi suflau în ceafă, având culoarea verde-măr? Mai bine un gri sau un bej sau un albastru care, mai ales noaptea, se contopeşte cu întunericul. Pe scurt, tema maşinii ne absorbise într-un mod atât de exagerat, încât nu mai vorbeam despre nimic altceva şi, cu siguranţă, nu despre drama prin care te târai şi pe care, în plus, nu o cunoşteam pentru că, loială invectivei pe care o folosisem – „Să fiu a naibii şi tu să fii al naibii alături de mine dacă voi mai pune piciorul în acest oraş murdar” –, nu mai veneam la Atena. Tu erai cel care venea în Italia şi, dacă te întrebam cum merg lucrurile pe-acolo, divagai:

— La momentul potrivit, o să îţi vorbesc despre asta, acum nu vreau să mă gândesc la aşa ceva.

Singura dată când ai menţionat ceva pe această temă a fost în acea după-amiază în care a reapărut discursul despre necesitate. Ne plimbam pe strada Veneto şi era ora la care păsărelele se culcă în copacii care mărginesc drumul. Veneau cu miile şi pe cerul violet formaseră un fel de nor negru, iar noi ne-am oprit să le privim. Rând pe rând, desprinzându-se de acel nor ca nişte picături de apă dintr-un robinet, virau larg şi apoi plonjau, scufundându-se într-un tei: mereu acelaşi tei. În timp ce plonjau, scoteau sunete triumfale şi stridente, care, alături de bătaia continuă din aripi, produceau un zgomot asurzitor, un zgomot rău. Însă nu zgomotul impresiona cel mai tare, ci neputinţa teiului înalt şi viguros, dar totuşi îngheţat în

imobilitatea lui, care părea să sufere un linşaj, un martiriu. Acel martiriu părea să nu se mai sfârşească niciodată, acel nor părea să nu se micşoreze deloc. În mod inepuizabil, continua să verse păsări ce se năpusteau asupra lui cu lăcomia unor piranha care devorează un bou, iar ramurile sale forfoteau de păsări într-o asemenea măsură, încât, sub greutatea lor excesivă, câteva dintre ele se crăpaseră şi poate chiar se rupseseră. În jurul trotuarului se afla un covor de frunze sfâşiate.

— Alekos!

Ai dat din cap cu un zâmbet misterios:

— Iată un exemplu de perfidie necesară. Ştiu că îl rănesc, că poate că îl distrug, dar nu pot să trăiască fără el.

— Ba ar putea, mai sunt şi alţi tei pe strada Veneto.

— Dar ele nu au nevoie de ceilalţi tei, au nevoie de acesta. Ştiu şi eu foarte bine acest lucru.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că Ioannidis ar avea ceea ce vreau eu: crezi că fostul şef al ESA nu a pus deoparte o copie a arhivelor ESA? Până şi Teofilojannacos, de fapt, soţia lui Teofilojannacos, le are. La fel şi colegul său, Alfantakis. Dar nu mi le-ar da niciodată. Aşa că trebuie să mă

năpustesc asupra celor care mi le vor dărui, să îi devorez pe cei care mi le vor dărui.

— Înţeleg, a început „munca”.

— Să spunem că este pe cale să înceapă.

— Alekos, nu te simţi jenat să îţi petreci timpul cu nişte oameni pe care înainte i-ai fi scuipat în faţă?

— Eh, presupun că Bakunin a întrebat acelaşi lucru în ziua în care Necaev[64] i-a răspuns: „În politică, orice este permis dacă este necesar. Să te aliezi cu bandiţii, cu depravaţii, cu hoţii, să seduci şi să trădezi. În politică, fiecare om reprezintă un capital ce poate fi cheltuit, şi mai ales duşmanii care slujesc regimul.”

Apoi ai schimbat subiectul şi eu nu am mai insistat. Poate pentru că, tot auzind cuvintele capacitate cilindrică, testare, rodaj, permis de conducere internaţional, certificat de înmatriculare al vehiculului, devenisem convinsă de faptul că în acel moment pluteai într-un spaţiu liminal, în care visele tale aveau dimensiunea unei maşini.

* * *

[64] Revoluţionari ruşi (n.tr.)

Şi maşina a sosit. A aterizat în vieţile noastre odată cu gheţurile iernii. Cineva îţi sugerase să cumperi una la preţ redus, cu rodajul deja făcut, deja înregistrată, iar cei de la fabrică ne-au sunat să ne anunţe că aveau două la preţ redus. Aproape noi, o oportunitate perfectă. Singura problemă, culoarea: una era galben-mămăligă, iar cealaltă era verde-măr. Eliminând în mod categoric maşina verde-măr, ai început să îmi ilustrezi virtuţile galbenului-mămăligă, care la Atena era acelaşi galben pe care îl aveau taxiurile şi nicio culoare nu se camuflează mai bine decât galbenul taxiurilor.

— Nu ţi se pare? Să mergem!

Am mers. Şi tocmai îţi spuneam care era într-adevăr o culoare potrivită, că nu era chiar galben-mămăligă, ci mai degrabă un crem delicat şi discret, când am auzit un ţipăt de veselie şi te-am văzut alergând spre o pată mare de verde care strălucea în penumbră. Fosforescentă, agresivă şi mai vizibilă decât un felinar aprins noaptea.

— Primăvara mea! Pajiştea mea! În mai, vor înflori margaretele pe această pajişte, apoi violetele şi verbina! O vreau!

În câteva minute a fost a ta.

— Şi gata cu discuţiile şi cu superstiţiile, asta e, dacă se vede de la depărtare, hai să o luăm imediat, plecăm peste o oră, uite ce cer frumos, eu l-am solicitat pentru

Primăvara mea, am trimis o telegramă norilor şi le-am spus să dispară cât timp îmi voi conduce Primăvara.

Restul a fost ca o succesiune de imagini, de sunete şi de culori care îmi ard memoria precum o rană proaspătă. Tu semnând contractul de cumpărare, tu la volan, aruncându-ţi valizele în portbagaj, luând-o pe autostradă într-o dimineaţă inundată de soare, în care câmpurile cu iarbă alergau de-a lungul autostrăzii, rămânând la fel de repede în urma noastră, ca nişte dungi de un verde identic cu verdele Primăverii tale, aşa că tu ai început să cânţi: „Verde pe verde! Trăiască viaţa!” Ne-am îndreptat spre Toscana, pentru a petrece Crăciunul în casa de pe vârful dealului, unde ne petrecuserăm toate Crăciunurile, însă amintirile mele legate de ultimul tău Crăciun şi de zilele care au urmat nu sunt dintre acele ziduri sau din acea pădure, ci sunt din interiorul acelei maşini verzi. Nu reuşeai să stai departe de ea.

— Să dăm o tură! Hai să mergem să încălzim motorul!

Conduceai fără un obiectiv, nu oboseai niciodată şi fiecare moment era potrivit, la fel şi fiecare drum, cu condiţia să poată duce patru roţi şi frenezia ta. Te opreai doar dacă vedeai o benzinărie sau un magazin unde se vindeau păpuşi. Ai cumpărat grămezi întregi de păpuşi: mici sau mari, de cârpă sau de plastic. Şi nu am înţeles de ce.

— Dar ce te-a apucat, Alekos? Cui vrei să le dăruieşti?

— Copiilor, adulţilor, oamenilor.

— Oamenilor?! Ca să se joace cu ele?

— Păpuşile nu există ca să ne jucăm cu ele. Există ca să nu îi uităm pe cei care ni le dăruiesc.

Apoi, în cea de-a şaptea zi, mi-ai cerut să te însoţesc la Atena:

— Doar nu vrei să scoţi Atena de pe harta ta!

M-am lăsat convinsă şi, cu acea încărcătură absurdă de păpuşi, petrecând din nou ore întregi în interiorul maşinii verzi, ne-am îndreptat spre Brindisi pentru a ne îmbarca cu ea pe nava care se îndrepta spre Patras, pentru a debarca cu ea a doua zi, seara, în Patras, pentru a călători cu ea pe drumul de la Patras la Corint şi apoi de la Corint la Atena. Acesta este acelaşi drum pe care Michele Steffas avea să îl parcurgă patru luni mai târziu cu Peugeot-ul său. Când a venit să te omoare, ajutat de doi complici într-un BMW roşu.

* * *

Ai fost vesel în călătorie, vorbăreţ. Pe navă ai fost glumeţ, ai avut o conversaţie veselă cu ofiţerii şi cu comandantul, odată chiar ai coborât până în cală pentru a-ţi saluta Primăvara, „ca să nu se simtă singură”, dar imediat ce am

ajuns pe drum, o melancolie neaşteptată te-a făcut să amuţeşti. Conduceai cumva prea concentrat, cu capul înclinat spre umărul stâng şi din când în când întindeai mâna ca să mă mângâi, oftând.

— Ce s-a întâmplat, Alekos, ai obosit?

— Nu, nu.

— Te simţi rău?

— Nu, nu.

— Atunci ce s-a întâmplat?

— Nu ştiu. Sunt trist.

— De ce?

— Nu ştiu. Poate din cauza întunericului, a drumului.

— Dar ce are drumul?

— Nimic. E ca şi cum... nimic.

Aveai o dispoziţie proastă şi când am ajuns pe strada Kolokotroni, iar după ce ai parcat lateral pe trotuar, ai început să descarci păpuşile, de parcă faptul că ne întorseserăm te irita sau de parcă acum erai îngrijorat pentru că aleseseşi maşina verde. Alături de acea proastă dispoziţie, te cuprinsese un fel de indiferenţă resemnată. Ba chiar, în ciuda a ceea ce spuseseşi la Roma – „Am impresia că sunt urmărit în mod special” –, nu ai acordat importanţă faptului că liftul nu se afla la parter şi, când am intrat în casă, nu ai abordat aerul tău obişnuit, de prudenţă.

— Ţi-ai schimbat sistemul!

— Hm! Oricum, la ce foloseşte? Ce trebuie să se întâmple, se întâmplă, iar ce va trebui să se întâmple, se va întâmpla.

Numai în birou ţi-ai revenit şi, trăgând perdelele, ai scos dintr-un sertar secret al bibliotecii o cutie plată, din metal, mare cam cât un portofel. Apoi ai introdus în ea un fir care se încheia cu un fel de nasture, ai trecut firul prin mâneca stângă a jachetei, ai fixat nasturele la manşeta cămăşii, ai strecurat acel obiect ciudat în buzunarul interior al jachetei şi ai spus:

— Acum spune-mi dacă se vede că am la mine un reportofon!

— Nu, dar cu cine...

— Va trebui să învăţ să îl folosesc, este foarte delicat, şi totuşi, a dat deja roade.

— Cu cine?

Fără să răspunzi, te-ai întors la sertarul secret şi ai luat o scrisoare scrisă cu o caligrafie cultă şi lizibilă, cu data de 24 februarie 1975.

— A cui este?

— A lui Hazizikis. Către soţia sa. Mâine voi face o fotocopie a acestei scrisori, care să fie păstrată în Italia.

— Este atât de importantă?

— Da.

Apoi mi-ai tradus-o. Spunea: „Dragostea mea, îţi scriu din închisoare pentru a te informa despre faptele de care sunt acuzat şi să îţi explic că sunt victima unor interese politice. De altfel, sunt interese pe termen scurt, întrucât arestarea mea va provoca daune foarte grave celor care au ordonat-o. Grija cu care mă tratează, solicitudinea cu care mă înconjoară arată că oricine a decis să mă treacă printr-un proces cunoaşte consecinţele tulburătoare care vor apărea după aceea. De altfel, acest lucru mi-a fost evident văzând ce faţă a făcut procurorul în momentul în care mi-a comunicat aceste lucruri şi când eu i-am răspuns: «Se

vede după faţa ta palidă că ştii că faci ceva greşit. Uită-te în oglindă, vezi că e o oglindă acolo.» Cu puţin timp în urmă, televiziunea a raportat că unele unităţi militare din Attica se află în stare de alarmă şi că unii ofiţeri se pregătesc să se ridice împotriva guvernului. După cum îi e stilul, Averoff a declarat că procentul de «încăpăţânaţi», aşa îi numeşte el, nu ajunge la cinci la sută. Averoff ştie bine că ceea ce declară este sută la sută fals. Averoff e un şarlatan, nu e surprinzător faptul că a abandonat calea cea dreaptă pentru cea rea. Întotdeauna procedează aşa. După ce ne-a înşelat pe noi, înşală şi poporul. Eu pot să te asigur, cu o marjă mare de siguranţă, că locotenenţii, locotenent-coloneii şi coloneii care sunt în favoarea insurecţiei reprezintă mai mult de şaizeci la sută, că în rândul căpitanilor procentul ajunge la optzeci la sută, iar în rândul locotenenţilor şi subofiţerilor la nouăzeci la sută. Dat fiind că lucrurile stau astfel, este evident că, dacă aş fi liber, sunt unii care nu ar mai dormi liniştiţi. De aceea m-au arestat cu atât de multă grabă şi cu atâtea nereguli; asta, pe lângă gustul pentru răzbunare pe care el şi politicienii murdari ca el îl au. Dar sper să ies în curând din această baltă în care încearcă să mă izoleze...”

Tentativa de lovitură de stat de care îţi acuzaseşi dragonul în articol acum unsprezece luni. Legăturile pe care el le-ar fi avut datorită aşa-numitei politici de tip punte. Ezitarea sa de a-i aresta pe Hazizikis şi pe ceilalţi membri ai Juntei. Şi acesta nu era decât începutul, micul vârf al unui cuib de viespi cine ştie cât de mare. Cum reuşiseşi să faci rost de acea scrisoare? Oare ea ţi-o dăduse sau amantul ei? În ambele cazuri, cine avea să plătească pentru asta, dacă nu tu? Gândindu-mă la asta, am rămas fără aer. Şi fără să îmi pese de faptul că voiai ca perdelele să fie trase, am deschis larg fereastra şi am ieşit pe balcon. Dar asta nu a

făcut decât să îmi crească neliniştea: pe trotuarul de lângă strada Kolokotroni, Primăvara ta fosforescentă, parcată lateral, părea un alt semnal de alarmă. Nu, nu ar fi trebuit să o cumpăr. Şi nu ar fi trebuit să sfidez zeii întorcându-mă la Atena.

— Alekos...

Ai venit lângă mine, mi-ai cuprins umerii cu o ironie afectuoasă:

— Ehei! Dacă suferi aşa, nu îţi mai spun nimic!

— Atunci hai să facem aşa, Alekos. Dacă nu este ceva esenţial, nu-mi mai spune nimic. Nu vreau să mai ştiu nimic.

* * *

E greu să îmi dau seama dacă dezinteresul meu plin de furie, legat de găsirea documentelor, a fost provocat de acest episod deoarece, alături de traumele acelei zile, trebuie să ţin cont şi de consecinţele crizei care m-a trăsnit după fuga la New York. Marile iubiri sunt uneori ca nişte indigestii care trebuie eliminate prin post. Nu poţi ingurgita mereu iepure, ştiucă, fazan, homar, potârniche, cocoş, căprioară sau viţel umplut, ca la un banchet

renascentist unde câinii latră, oaspeţii eructează, tobele asurzesc, iar harpele şi viorile însoţesc cântecele trubadurilor. Pentru a nu exploda de la atâta abundenţă, de la o asemenea hrană gargantuescă, trebuie să mai sari uneori câte o masă, să îţi tragi sufletul şi să ieşi din sala de mese. Iar cele şaptesprezece zile petrecute la New York cu siguranţă nu fuseseră suficiente pentru a-mi răsufla, pentru a elimina indigestia, deoarece banchetul reîncepuse imediat în acelaşi ritm şi cu acelaşi meniu. Aşa că, în acea toamnă în care am plutit prin existenţa ta ca un lemn aflat în derivă, resemnată şi conştientă de faptul că pierdusem lupta cu cancerul, consecinţele despre care vorbeam mai devreme s-au revelat în mod inevitabil, prin faptul că resimţeam urmele oboselii şi germenii unor noi revolte, ba chiar descoperisem că iubirea ta îmi fura timp şi spaţiu de la orice alt angajament. Îmi tot repetam, oare cum era posibil ca totul să se învârtă exclusiv în jurul acţiunilor întreprinse de tine, a modului în care tu îţi realizai visele? Oare cum era posibil faptul că munca mea trecuse şi ea în plan secund din momentul în care ne întâlniserăm? Iar această descoperire mă făcuse să las deoparte semnalele de alarmă: achiziţionarea acelor păpuşi de dăruit copiilor şi adulţilor şi oamenilor pentru a nu fi uitat, acea misterioasă tristeţe care te apucase pe lungul drum dintre Corint şi Atena, acel sentiment de angoasă care mă încercase când am privit spre Primăvara ta parcată lateral pe strada Kolokotroni, ca să nu mai vorbim de teama justificată care îmi tăiase respiraţia atunci când mi-ai tradus scrisoarea lui Hazizikis cu acuzaţiile sale împotriva dragonului. Ca urmare, Sancho Panza nu a fost niciodată mai departe de Don Quijote ca în cele două luni în care provocarea ta finală s-a concretizat. Nu te-am întrebat niciodată în ce stadiu te aflai, am ignorat cu abilitate încercările tale de a-mi spune şi nici nu

am citit foile pe care mi le-ai încredinţat treptat. De exemplu, transcrierea originală a dialogului înregistrat în timpul întâlnirii cu Fany, soţia lui Hazizikis. Înainte de a o pune la loc în dosarul roz, abia dacă am aruncat o privire pe ea.

Iat-o! Sunt patru păginuţe de coală velină, uşor incomplete datorită unor propoziţii care nu au putut fi înţelese din cauza unui defect al reportofonului, şi totuşi suficiente pentru a înţelege firul pe care îl urmăreai. Au data de 16 ianuarie 1976, iar acel Tsatsos despre care vorbeşti este onorabilul Dimitris Tsatsos, membru al partidului tău şi nepotul preşedintelui republicii.

„«— Spune-mi, Fany, te-ai căsătorit cu Hazizikis în 1972?»

«— Nu, în 1971.»

«— Când el era la şcoala de infanterie?»

«— Nu, acolo a fost din septembrie până în decembrie, în ’72.»

«— Şi la Şcoala de război când a fost?»

«— În ’73.»

«— Şi Spanov a fost acolo?»

«— El a fost adjunctul comandantului EAT[65].»

«— Deci, când tu erai în Kalkida, Hazizikis deja era comandant al EAT.»

«— Da, ziua mergea la Şcoala de război, şi seara, după ora zece, mergea la EAT.»

«— Am auzit că la vremea respectivă Teofilojannacos îşi dorea un guvern format din politicieni.»

«— Nu, nu el voia acest lucru, ci Hazizikis.»

«— Spune-mi, Fany, cel despre care vorbeai cu puţin timp în urmă şi care, la sediu...»

«— Dimitri Kamonas.»

«— Are o parcare pentru maşini?»

«— Da, aici, în apropiere. De ce mă întrebi asta?»

«— Doar aşa, ca să ştiu. Şi Fotakos, ştii dacă îl ajuta doar în calitate de prieten?»

---

[65] EAT, secţia specială de investigaţii din cadrul poliţiei militare din Grecia din timpul regimului dictatorial (n.tr.).

«— Da, în calitate de prieten. Ca şi Potamianos şi alţii.»

«— Hm! O să cercetez şi despre el. Spune-mi despre Hazizikis, Fany: cum era în ultima vreme, când l-ai văzut în închisoare? A vorbit doar despre chestiuni de-ale voastre personale?»

«— Da, nu a spus nimic despre celelalte treburi.»

«— Este clar că nu mai are încredere în tine şi că despre anumite lucruri nu o să îţi mai vorbească. Şi apoi vrea să pară optimist.»

«— Ce vrei să spui?»

«— Am impresia că pregăteşte ceva, ceva ce ştiu şi ceilalţi din închisoare.»

«— Asta, eu... (de neînţeles).»

«— Aha! Şi cu soţia lui Teofilojannacos te vezi?»

«— Eu cu aia nu aş vorbi nici de m-aş întâlni cu ea.»

«— Se aude că Alfantakis îi face curte.»

«— Nu ştiam. El se dă la toate femeile.»

«— Şi ce ştii despre Dimitris Tsatsos? Ştii dacă scrisorile sale către Hazizikis se află printre documente? Sau dacă au ajuns în altă parte?»

«— Tsatsos... (de neînţeles). Şi apoi sunt menţionate numele lui Pantelis şi al lui Kostantopoulos.»

«— Fany, mai devreme mi-ai spus că erai acolo în ziua în care Tsatsos a denunţat studenţii.»

«— Da, dar... (de neînţeles). Iar el chiar are informaţii despre Tsatsos!»

«— Dar când tu şi Hazizikis mergeaţi la cină cu Tsatsos, el era cel care vă invita?»

«— Da, el şi soţia lui.»

«— Este adevărat că soţia lui îţi cerea să aduci andrele?»

«— Da, într-o seară a schimbat chiar şi becul, ca să vedem mai bine. Aceea a fost seara în care Tsatsos... (de neînţeles).»

«— A spus acest lucru înainte sau după căderea Juntei?»

«— După, după.»

«— Atunci nu-mi spune că excluzi ideea că poate există ceva la voi în casă, Fany! Vărul acela al tău, Kuntas, este aici la Atena, nu-i aşa?»

«— Da, dar...»

«— Ascultă, Fany, tu nu ai fi compromisă. Şi dacă cineva pregăteşte o lovitură de stat, tu nu trebuie să îl protejezi.»

«— Dar eu...»

«— Ascultă, Fany, legat de această chestiune, eu îţi garantez. Voi face fotocopii, documentele vor rămâne acolo unde sunt şi nimeni nu va şti că le-am luat de la tine. Dacă este vreun document împotriva soţului tău, îţi promit că nu îl voi folosi. La urma urmei, a fost condamnat la 31 de ani, dar ei ce vor de la el? Să rămână în închisoare cinci sau şase ani şi apoi să iasă când nu va mai exista pericolul unei lovituri de stat. Statul nu are nici chef şi nici interes să îl ţină în închisoare pentru 30 de ani, nu are ca scop să se răzbune. Cei care vor să se răzbune, aşa cum ai zis şi tu, sunt cei care spun că au făcut parte din Rezistenţă şi care, de fapt, au devenit ridicoli. Numai ei vor ca anumiţi oameni să rămână în închisoare. Sunt plini de ură pentru că le este ruşine de ei înşişi. Trebuie să analizezi treaba asta pe toate părţile, Fany, trebuie să înţelegi de ce este necesar ca eu să am documentele de unde rezultă care au fost responsabilităţile lor. Nu neapărat documentele care îi acuză, ci documente care să arate cine sunt cei care ocupă sau care vor ocupa funcţii înalte în stat. Aceste documente există şi trebuie să dovedim că unii oameni nu

au fost la înălţime în unele momente dificile, care, atunci când au fost puşi la încercare, nu şi-au salvat nici măcar propria demnitate. Îţi spun, ei sunt cei care vor continua să încurajeze ura împotriva unui grup de ofiţeri ca soţul tău. Ofiţeri care, după părerea mea, au comis infracţiuni împotriva ţării şi pe care, totuşi, ar trebui să îi înţelegem. Da, ar trebui să avem curajul să îi înţelegem şi să le oferim clemenţă pentru a evita ca această situaţie să se prelungească.»

«— Dar eu...»

«— Ascultă, fetiţo! Eu chiar cred că pot să mă uit peste hârtiile astea fără să îţi cauzez probleme şi fără ca nimeni să afle vreodată ceva despre asta. Şi într-una dintre aceste zile, ar putea fi chiar duminică dimineaţa... duminică dimineaţă chiar o să am o întâlnire la ora unsprezece. La ce oră merge la biserică soacra ta?»

«— La nouă, nouă şi jumătate.»

«— Şi la ce oră se întoarce?»

«— La unsprezece şi jumătate.»

«— Hm! Altceva? Dă-mi adresa exactă. Numărul 20 este spre Patissia sau spre Kifissia?»

«— Spre Patissia.»

«— Bine, o să-l găsesc eu. Şi îţi repet, nu voi folosi nimic care ar putea îngreuna situaţia lui Hazizikis. Acum te duc acasă şi te las acolo, pentru că la ora şapte am o întâlnire.»”

Nu am citit nici cele două pagini cu transcrierea unui dialog dintre tine şi amantul lui Fany. Acestea erau fără dată, dar cu siguranţă întâlnirea avusese loc după întâlnirea cu ea şi după găsirea documentelor, care nu te mulţumiseră. Iat-o:

„«— Dar ce ţi-a spus, nu mai erau şi alte documente acolo?»

«— Ea mi-a spus că... (de neînţeles).»

«— Oricum, dacă e sinceră şi vrea să mă ajute, poate să vină aici.»

«— O să vină mâine dacă îi faci o programare.»

«— Mâine trebuie să plec, am ceva de făcut.»

«— În orice caz, ea poate după unsprezece dimineaţa.»

«— Bine, spune-mi acum cum a reacţionat la această chestiune şi ce i-ai spus.»

«— I-am spus ce mi-ai zis să-i spun: că au sosit vreo zece oameni, că tot cartierul era plin de oameni, că au tăiat firele de telefon, că au intrat cu toţii în casă şi că, după câteva minute, a sosit şi Panagoulis, că acesta mi-a spus să nu mă tem şi că o să mă protejeze dacă îl ajut cu ceva.»

«— Bine, rămâne să clarificăm un lucru. După opt şi jumătate, cât timp a rămas ea fără tine?»

«— Am coborât împreună şi am mers până la colţ, unde mi-am dat seama că uitasem un lucru şi... (de neînţeles).»

«— Ascultă, băiete! Eu, chiar şi de ar fi să îmi tai picioarele, o să dau de capătul acestei poveşti. Deci întrebarea este cât de sincer eşti tu. La opt şi jumătate au ieşit din casă o fată şi un tânăr. Îţi spun: fata avea toate trăsăturile lui Fany şi tânărul arăta exact ca tine. Aveau o geantă de călătorie. S-au dus pe strada Taxiarcas şi au intrat într-o casă. Dacă tu ai fost acel tânăr, ar fi mai bine să dăm cărţile pe faţă.»

«— Dar eu... (de neînţeles)»

«— Şi mâine ar fi mai bine să îi spui lui Fany să verifice dacă din întâmplare nu mai are şi alte documente în casă. Desigur că mi-am luat şi eu nişte măsuri de precauţie: atât pentru cazul în care casa e urmărită, cât şi pentru cazul în care se va afla despre această treabă din cauza neglijenţei sau a bârfelor. Ne-am înţeles?»

«— Da, dar eu am o îndoială, Alekos: e posibil ca el să fi lăsat atâtea documente acolo, în casă?»

«— E posibil dacă tu îmi spui că Fany a luat fotocopiile şi i le-a dat lui Kuntas.»

«— Fany nu i-a dat fotocopiile lui Kuntas.»

«— I le-a dat. Cât despre îndoielile tale, tu, care ai stat atât de mult în casa lui, nu ai fost curios să te uiţi sau măcar să întrebi?»

«— Ba da, dar ea îmi răspundea că nu trebuie să mă intereseze, aşa că nu am mai întrebat nimic. O grămadă de oameni intră mereu în casa aceea, şi totuşi, eu nu întreb despre fiecare cine e. Ştiu doar că la Şcoala de război avea teancuri întregi cu asemenea documente şi că el le punea în dosare.»

«— La ce oră s-a dus ieri să îl viziteze pe Hazizikis?»

«— Ieri a fost joi şi ea a mers acolo la douăsprezece fără şaptesprezece minute. Ştiu asta pentru că o aşteptam într-un bar. De ce mă întrebi?»

«— Şi la ce oră te-ai dus la ea acasă?»

«— Îţi spun că ieri nu m-am dus deloc acolo. Ea m-a sunat pe la prânz şi mi-a spus: „Jannis, vin părinţii mei între

douăsprezece jumătate şi unu. Ce zici, să mă duc?” „Da, du-te!” i-am răspuns. „Atunci hai cu mine!” mi-a spus ea. Aşa că m-am dus să o iau şi... (de neînţeles)»

«— Ascultă, băiete: nu-mi spune că maşina aceea a fost a mea. Şi nu-mi spune că anumite lucruri nu îţi plac. Ştii bine că până când această poveste nu se va clarifica, o să vă cunosc fiecare mişcare!»

«— Alekos, de ce îmi vorbeşti aşa?»

«— Şi îţi mai spun: acele foi despre Averoff... (de neînţeles).»

«— Chiar crezi că a făcut parte din KYP? Autorităţile... (de neînţeles).»

«— Băiete, autorităţile nu sunt la curent. Dacă aş fi ştiut că arhivele erau acolo, aş fi trimis procurorul general, ţi-am mai spus. Dar am mai spus şi că o astfel de mutare nu ar mai fi convenabilă astăzi. În plus, nu mi-ai adus de acolo nici măcar o foaie.»

«— Dar Fany este cea care...»

«— Dacă Fany este aşa cum spui tu, dacă într-adevăr s-a lăsat descoperită de soţul ei, dacă într-adevăr acţionează astfel încât să nu observe nimeni nimic şi dacă reuşeşte să vadă în mine un frate...»”

Cât despre scrisorile de la Hazizikis către Fany, din ce în ce mai numeroase, mă deranja chiar şi să le am în custodie şi nu le puteam atinge fără a simţi acel disconfort provenit dintr-o milă involuntară. Traducerea rezumativă pe care mi-ai făcut-o într-o zi, râzând, mi-a fost suficientă pentru a ajunge la concluzia că doar primele scrisori conţinuseră informaţii de natură politică; celelalte nu erau decât rugăminţile sfâşietoare ale unui soţ îndrăgostit şi dispus să facă orice pentru a ţine lângă el o soţie care voia să îl părăsească. Nu înţelegeam nici de ce le colecţionai într-un mod atât de scrupulos: din răzbunare faţă de scorpionul care îţi torturase sufletul, ba chiar ţi-l batjocorise după ce fuseseşi condamnat la moarte? Din coerenţă faţă de jurământul pe care ţi l-ai făcut ţie însuţi în acea noapte cumplită? Şi nu mi-aş fi crezut urechilor dacă mi-ai fi spus că, de acum, nici răzbunările şi nici jurămintele nu te mai interesau, că în acele fraze îmbibate de disperare şi de neputinţă: „Draga mea, nu pleca, iubita mea, nu mă părăsi”, tu vedeai doar un material util pentru strategia ta. Pe scurt, că te foloseai de ele cu o detaşare absolută, cu o răceală îngrozitoare, care provenea din principiul că nimic nu este nedemn, atunci când scopul este demn, că le citeai pentru a obţine informaţii şi pentru a formula raţionamente. În primul rând, dacă se tot ruga de ea, însemna că ea nu era hotărâtă să divorţeze. În al doilea rând, dacă ea nu era hotărâtă să divorţeze, el păstra posesia şi controlul asupra documentelor pe care i le încredinţase. În al treilea rând, pentru a pierde posesia şi controlul, divorţul trebuia să aibă loc. Aşa că, iată-te devenind marele regizor al tragediei lor, marele păpuşar care trăgea sforile marionetelor făcându-le să danseze după bunul său plac; iată-te în Corfu, căutându-i pe părinţii ei, care din scrisori se vedea că erau în favoarea divorţului; iată-te propunându-le avocaţi şi argumente legale,

susţinând cât de crud era ca o biată femeie să rămână legată de un soţ care avea să rămână în închisoare 30 de ani; iată-te manipulându-i amantul cu promisiuni şi cu propuneri, aprinzându-i pasiunea, sugerându-i să fugă în străinătate cu ea şi cu copilul care se născuse din acea căsătorie. Şi, realizând că amantul ei era un om slab, un nenorocit incapabil să se opună influenţei pe care Hazizikis o avea încă asupra tinerei sale soţii, iată-te năpustindu-te asupra celei mai gustoase prăzi: sfătuind-o, încercuind-o, curtând-o, seducând-o, până când orice umbră de legătură conjugală a dispărut şi chiar şi amantul a fost lichidat, pentru că oricum nu îţi mai aducea niciun beneficiu. Toate acestea s-au petrecut în cele două luni în care eu am fost ocupată să elimin indigestia provocată de iepure, ştiucă, fazan, homar, potârniche, cocoş, căprioară sau viţel umplut şi să îmi exprim dezinteresul plin de furie faţă de acele documente blestemate, evitându-ţi încercările de a-mi face mărturisiri şi respingându-ţi cererile de ajutor.

— Ştii, trebuie să merg în Corfu. Hai cu mine, te rog! Aşa, o să mi se pară că e o vacanţă.

— Corfu? Nu, nu am chef, nu pot.

— Trebuie să-mi dai o mână de ajutor, am o problemă: trebuie să ajut trei greci să se mute în Italia. Un cuplu şi un copil.

— Cine e acest cuplu şi cine e acest copil?

— Ghici!

— Oo, nu! Nici nu mă gândesc!

— Sunt nervos, ştii, nu reuşesc să intru în casa aceea. Am aflat că ea caută o bonă şi sperasem că o voi determina să angajeze o asistentă medicală pe care o cunosc, însă nu a luat-o. Ce ar fi dacă aş obţine forma din ceară a încuietorii?

— Nu vreau să ştiu!

Singura dată când ţi-am acordat atenţie a fost când mi-ai descris cum ai pus mâna pe primele pachete cu documente, lucru care s-a petrecut datorită complicităţii acelui tânăr. Este de la sine înţeles că lucrurile nu erau aşa cum i le povestise el lui Fany, conform ordinelor tale, şi nici cum aveai să povesteşti presei în aprilie. Cartierul nu fusese plin de oameni, nu existaseră fire de telefon tăiate şi nici un grup de zece oameni care intrase în casă înaintea ta. Ai intrat de unul singur la nouă seara, la etajul patru, pe uşa din dreapta liftului, tot singur ai localizat încăperea, prima din stânga, o sală de mese, şi ghicind piesa de mobilier potrivită, un fel de bufet cu rafturi, ai găsit pachetele ascunse pe ultimul raft din partea de sus. Le-ai furat de unul singur, făcând mai multe ture, iar fiecare tură fusese agonizantă pentru că la început ai crezut că nu se afla nimeni acasă, însă apoi ai observat că în camera de la capătul coridorului dormea bătrâna mamă a lui Hazizikis. Ai auzit-o sforăind. Aşa că, îngrozit de ideea că avea să se trezească, ai început să munceşti mai repede, ţinându-ţi respiraţia; aveai impresia că drumul acela de la cameră la scări, de la scări la maşină, de la maşină la scări şi din nou de la scări la cameră, nu se mai

termina. Inima îţi bătea cu nişte salve de tun seci, corpul tău elimina sudoare îngheţată, tremurând, iar în timpul celei de-a treia ture, pachetul a căzut pe podea cu un zgomot puternic. Bătrâna s-a trezit:

— Jannis, tu eşti Jannis?

Tu te-ai oprit, iar creierul parcă îţi luase foc. Te-ai gândit: „Acum se ridică, dacă se ridică, mă recunoaşte, dacă mă recunoaşte, ce mă fac?”

— Tu eşti, Jannis?

„Să răspund, da sau nu? Şi dacă răspund, iar ea îşi dă seama că vocea mea nu e vocea lui Jannis?” Un oftat lung şi apoi:

— Da, sunt eu.

— Aha! Nu mai face gălăgie, Jannis. Vreau să dorm.

După aceea te-ai simţit rău din cauza acestui episod, în noaptea aceea ai avut un coşmar. Ai visat o caracatiţă. Dintre toţi peştii, caracatiţa era peştele care în ochii tăi simboliza răul şi moartea mai mult decât orice altceva: spuneai că de o caracatiţă nu poţi scăpa, oriunde ai fugi, ea te ajunge din urmă şi te prinde. Iar caracatiţa aceasta era imensă, monstruoasă, avea capul mare cât o piaţetă, iar tentaculele sale erau lungi ca bulevardele unui oraş şi,

de altfel, nici nu se afla în mare; se afla în interiorul oraşului. Cu ventuzele lipite de pereţii clădirilor, umplea fiecare spaţiu, înghiţind orice lucru care se opunea expansiunii sale, maşini, corpuri, cărucioare, autobuze, iar între timp răgea. Era un vuiet profund, supărat, un fel de invocare ce se înălţa spre cer şi apoi aluneca în jos ca o ploaie, formulând un cuvânt pe care nu îl înţelegeai. Un cuvânt care te făcea să simţi şi bucurie şi tristeţe.

— Gândeşte-te că semăna cu cuvântul viaţă, zoì. Sau viu, zi. Totuşi, mi s-a părut că eram mort.

Însă eu nu am dat importanţă nici acelui vis.

Adevărul este că nu realizezi niciodată la timp ce e important şi ce nu e. Cât timp omul iubit te copleşeşte cu cerinţele sale şi tu te simţi prinsă în mrejele sale, te simţi privată de tine însăţi şi ţi se pare că a renunţa la un loc de muncă, la o călătorie sau la o aventură este nedrept, ai o mie de resentimente şi de vise despre libertate, fie că le recunoşti, fie în secret, simţi un dor faţă de o existenţă lipsită de relaţii, în interiorul căreia te puteai mişca precum un pescăruş care zboară prin praful auriu. Ce tortură inimaginabilă îţi provoacă lanţurile cu care omul iubit te leagă, împiedicându-te să îţi ridici aripile, ce bogăţie infinită reprezintă spaţiul care îţi este negat tot de acele lanţuri cu care el îţi încuie uşa. Cu toate acestea, atunci când omul iubit nu mai este, iar acel spaţiu se deschide infinit înaintea ta, pentru ca tu să zbori cât vrei prin praful auriu, precum un pescăruş care nu mai e într-o relaţie şi care nu mai e prins în mrejele nimănui, simţi un gol înfricoşător. Iar munca sau călătoriile sau aventurile, pe

care le-ai sacrificat cu atâta reticenţă, îţi apar atunci în toată inutilitatea lor şi nu mai ştii ce să faci cu libertatea recâştigată şi, la fel ca un câine fără stăpân sau ca o oaie fără turmă, te plimbi prin acel gol, plângând după sclavia pierdută, şi ţi-ai da şi sufletul ca el să se întoarcă sau să fii din nou copleşită de cerinţele temnicerului tău. Pentru că remuşcarea te sufocă. Remuşcarea este ca o rană incurabilă. Degeaba încerci să o tratezi cu circumstanţe atenuante, cu justificări, precum „dacă aş fi ştiut, dacă aş fi ghicit”, degeaba încerci să o ignori, pretinzând că tu i-ai greşit tot atât cât ţi-a greşit şi el, aşa că sunteţi chit. Din când în când, rana pare să se cicatrizeze, să dispară, dar există mereu un moment în care un sunet sau un miros sau o culoare, când vederea unei foi sau a unei maşini verzi îţi redeschide rana, cu noi sentimente de vinovăţie, cu autoacuzări, cu faptul incontestabil că el a murit şi tu eşti încă vie, aşa că nu, nu sunteţi chit. Fac aluzie la remuşcările legate de faptul că nu am înţeles că în acele documente era scrisă moartea ta. De asemenea, fac aluzie la remuşcarea de a nu fi înţeles că în jurul tău totul se prăbuşea şi că urma să fii împins înapoi în singurătatea atroce pe care ai simţit-o în anii în care ai fost înmormântat la Boyati.

* * *

Cuvântul tot ascunde şi iluzia că în politica făcută de politicieni ar fi fost loc şi pentru tine. Arhivele lui Hazizikis se aflau deja în mâinile tale, iar acea acţiune crudă s-a încheiat într-un mod crud atunci când te-ai convins că, în

ciuda acestui fapt, în politica făcută de politicieni nu era loc şi pentru tine şi că cea mai gravă eroare a ta fusese să aderi la un partid. Un individualist cu imaginaţie şi cu demnitate nu poate să aparţină unui partid. Pentru simplul motiv că un partid e un partid, adică o organizaţie, o clică, o mafie, în cel mai bun caz o sectă care nu le permite adepţilor să îşi exprime personalitatea sau creativitatea. Dimpotrivă, le-o distruge sau măcar le-o îndoaie. Un partid nu are nevoie de indivizi cu personalitate, creativitate, imaginaţie sau demnitate: are nevoie de birocraţi, de funcţionari şi de servitori. Un partid funcţionează la fel ca o companie, la fel ca o industrie în care directorul general (liderul) şi consiliul de administraţie (comitetul central) deţin o putere indivizibilă şi de neatins. Pentru a o păstra, angajează doar manageri ascultători şi angajaţi servili, „da, domnule!”, adică oameni care nu sunt oameni, ci roboţi care spun întotdeauna „da”. Într-o companie, într-o industrie, directorul general şi consiliul de administraţie nu ştiu ce să facă cu oamenii inteligenţi şi dotaţi cu iniţiativă, cu bărbaţii şi cu femeile care spun „nu”, iar acest lucru se întâmplă dintr-un motiv care le depăşeşte chiar şi aroganţa: gândind şi acţionând, bărbaţii şi femeile care spun „nu” constituie elemente perturbatoare, care sabotează, care aruncă nisip în angrenajele maşinăriei, care se transformă în nişte ghimpi în coastă, care le dau bătăi de cap. În fine, scheletul unui partid şi al unei companii este cel al unei armate în care soldatul se supune caporalului, care, la rândul său, se supune sergentului, care, la rândul său, se supune locotenentului, care, la rândul său, se supune căpitanului, care, la rândul său, se supune colonelului, care, la rândul său, se supune generalului, care, la rândul său, se supune statului-major, care, la rândul său, se supune ministrului Apărării: preoţi, monseniori, episcopi, arhiepiscopi, cardinali, curie, papă. Şi

vai de cei care îşi fac iluzii că ar putea aduce o contribuţie personală prin discuţii care să ducă la schimbarea unor opinii: se trezesc expulzaţi, retrogradaţi sau lapidaţi, aşa cum merită cei care sunt incapabili să înţeleagă sau care se prefac că nu înţeleg că, într-un partid sau într-o companie, este permis să discuţi doar despre comenzile deja primite sau despre alegerile deja făcute. Asta cât timp, e de la sine înţeles, discuţia nu încalcă cele două principii sacre: obedienţa şi fidelitatea. Desigur, toate acestea iau nuanţe diferite în funcţie de partid. Evident că un partid cu o ideologie clară, cu o teorie cristalizată, va fi foarte feroce atunci când va cere obedienţă şi fidelitate sau când va reprima contribuţia creativă a individului: cu cât o Biserică este mai strictă, cu atât mai tare îi va respinge pe protestanţi şi îi va condamna pe rug pe eretici. Însă, în mod paradoxal, abuzurile şi infamiile pe care o astfel de Biserică le comite asupra adepţilor săi au un sens, o justificare: puterea credinţei lor sau puritatea, fie şi aparentă, a planurilor şi intenţiilor lor. „Te zdrobesc pentru că vreau să creez Împărăţia Cerurilor pe pământ şi pentru că vreau să fac acest lucru conform dogmei materialismului istoric.” În schimb, un partid care nu are nicio teorie şi niciun model ideologic, un partid care nu ştie ce vrea sau cum vrea să obţină acel lucru, nu poate nici măcar să se justifice prin idealuri. În consecinţă, abuzurile, infamiile şi pretenţiile sale de obedienţă sau de fidelitate sunt impuse de un arivism personal sau de ambiţii individuale. Clici în cadrul unei clici, mafii în cadrul mafiei, Biserici în cadrul Bisericii, dar cu circumstanţele agravante ale unei boli care, în partidele lipsite de doctrină, sunt la fel de contagioase precum ciuma: coruptibilitatea şi corupţia acestor oameni de tipul „da, domnule!”. Cu alte cuvinte, dacă partidul doctrinar îi zdrobeşte prin principiile sale pe cei care protestează sau care nu ascultă, un partid

care nu ştie nici ce vrea şi nici cum vrea să obţină acel lucru, îi respinge ca pe un corp străin, care nu se adaptează la lipsa de principii ale partidului, adică la minciunile sale, la ipocriziile sale şi la favoritismele sale.

Ei bine, exact acesta era genul de partid despre care crezuseşi că avea să îţi poată găzdui imaginaţia, demnitatea, personalitatea şi creativitatea. Şi, de parcă nu ar fi suficient, în eroarea pe care ai comis-o s-a inserat şi vechea iluzie monotonă în care alegem uneori să credem din lipsa unor alegeri sau pentru că nu putem să procedăm diferit, noi cei care credem în mirajul unei lumi care se poate schimba: că încă puteai lupta sprijinindu-te de baricada care poartă numele Stânga. În realitate, cu excepţia scurtei perioade din campania electorală, cu mitingurile în care i-ai dat de gol pe alde Papandreou, când ai scos la iveală minciunile directorilor generali sau ale consiliilor de administraţie ale stângii oficiale, şi cu excepţia acelei călătorii la Moscova, despre care doar prietenii tăi ştiau câte ceva, nu făcuseşi mare lucru pentru a sublinia că şi în dreapta, şi în stânga, şi în centru erau aceleaşi rahaturi. În sensul că: nu te angajaseşi niciodată să duci o luptă pe mai multe fronturi în paralel. Dimpotrivă, aleseseşi să lupţi cu fiecare inamic pe rând, îţi concentraseşi energia împotriva extremei drepte şi atât, împotriva dragonului şi atât. „Acum trebuie să mă ocup de el. Apoi, dacă voi mai fi în viaţă, mă voi ocupa şi de ceilalţi.” Astfel, în mod intenţionat renunţaseşi să acţionezi conform convingerilor tale sau să ţii cont de faptul că stânga era cel mai bun aliat al dreptei, că în ţările în care se află la putere, ea reprezintă bolovanul de pe munte, că în ţările în care acel bolovan nu se află la putere, susţine puterea şi că cei ca Averoff îi imită jocul şi o integrează în sistemul lor. Aceiaşi politicieni de carieră, aceiaşi arivişti,

aceiaşi oportunişti pe timp de pace; aceiaşi trădători şi adeseori aceiaşi laşi pe timp de război. Şi astfel, te-ai comportat de parcă dragonul nu ar fi fost un dragon cu două capete, de parcă nu ai fi ştiut că era inutil să încerci să tai primul cap fără a-l tăia şi pe al doilea, că numai o decapitare dublă şi simultană ar fi dus la dispariţia monstrului şi că abia atunci s-ar fi putut planta un copac nou. Desigur, asta dacă noul copac ar fi dat roade bune, dacă mirajul unei lumi în schimbare ar fi ascuns un pic de verdeaţă şi de apă. Oare nu este adevărat că fiinţele umane nu se schimbă şi că se schimbă doar scenariile cu care mirajul ne orbeşte? De milenii urmărim acest miraj, plângând şi murind, dar ne trezim mereu în acelaşi punct. Poate cu vreun sindicat sau cu un partid în plus, cu o ideologie sau cu o descoperire tehnologică nouă, care doar ne măreşte bagajul perfidiei şi al imbecilităţii. Şi asta doar pentru a ne trezi tot acolo unde ne aflam acum o sută de mii de ani, lângă un dragon cu două capete. Problema este că atunci când ţi-ai amintit că dragonul avea două capete, era prea târziu ca să te mai întorci şi să iei iarăşi de la capăt singura luptă posibilă: cea care ar fi avut loc pe mai multe fronturi în paralel. Singurul lucru pe care îl puteai face era să întorci spatele politicii făcute de politicieni şi organizaţiei în care te băgaseşi, uitând că aceasta angaja doar manageri obedienţi şi angajaţi servili, de tipul „da, domnule!”, şi niciodată bărbaţi şi femei care spun „nu” şi care aruncă nisip în angrenajele maşinăriei. Şi chiar ai făcut acest lucru. Ai renunţat la orice sprijin şi ţi-ai recuperat independenţa. Însă în acest mod te-ai reîntors şi la acea singurătate care avea să te ducă spre concluzia logică a basmului tău: de a fi ucis fizic şi moral de toată lumea, adică de nişte mercenari angajaţi de ambele tabere.

* * *

Acest lucru s-a concretizat, ba chiar s-a năpustit asupra ta, odată cu dovezile despre colaboraţionism ale acelui Dimitris Tsatsos, onorabilul nepot al preşedintelui republicii, membru al partidului tău, şi odată cu acea inevitabilă indolenţă cu care partidul tău te-a înfruntat. Fany nu minţise în noaptea în care ai interogat-o cu reportofonul ascuns în jachetă şi cu microfonul în manşeta cămăşii. Dimitris Tsatsos nu se limitase doar să meargă acasă la ei sau să-i invite la cină pe cei doi soţi, ci chiar îi denunţase şi pe studenţii din opoziţie. De altfel, din scrisorile către Nicolas Hazizikis şi către şeful torţionarilor de pe strada Bouboulinas, rezulta clar cine era el. „Dragul meu Nicolas, discursul lui Papadopoulos de la prânzul cu presa a fost minunat! Este chiar păcat că unii ipocriţi nu recunosc acest lucru.” „Dragul meu prieten, dragă domnule Dascalopoulos! Am aflat că aţi fost promovat şi vreau să fiu primul care vă felicită! A promova un om atât de cult şi de educat ca dumneavoastră este un caz rar în această ţară a mediocrităţii, iar aşezarea dumneavoastră în vârful poliţiei reprezintă o speranţă pentru viitor! Al dumneavoastră, Dimitris Tsatsos.” Aşa că ai cerut să fie convocat comitetul central al partidului tău şi te-ai lansat direct asupra lui: ce treabă era asta, oameni buni?! Dar cum era posibil, căutai dovezi despre Averoff şi, împreună cu ele, găseai unele despre unul din partidul tău?! Să fie dat afară imediat, fără ezitare. „Ori pleacă el, ori plec eu.” Şi iată clicile din cadrul clicii, mafiile din cadrul mafiei, Bisericile din cadrul Bisericii, favoritismele, minciunile,

ipocriziile, oportunismele: „Linişteşte-te, băiete, calmează-te! Să nu dramatizăm, hai să ne mai gândim. Uşurel, băiete, uşurel, hai să vedem despre ce e vorba, hai să studiem problema. Să gonim aşa, pe loc, un membru care nu e chiar un neica nimeni, ci e un tip important, deputat, profesor universitar, nepotul preşedintelui, ce naiba! Presupunând că acuzaţiile tale ar fi corecte, în fond, ce s-ar presupune că a făcut? A demonstrat că e slab; nu este obligatoriu să ne naştem toţi eroi. Şi apoi, ce e cu această poveste despre arhivele secrete al ESA? Cine te-a autorizat să-ţi bagi nasul într-o problemă atât de delicată? Când faci parte dintr-un partid, nu poţi să acţionezi din proprie iniţiativă fără a informa partidul! Disciplină, Doamne, disciplină! Documente importante despre Averoff? Ehei! Hai să le studiem, hai să luăm în considerare argumente pro sau contra. Ar putea aduce beneficii partidului, dar ar putea să îi facă şi rău.” Cei mai dezgustători erau membrii consiliului de administraţie: conducătorii bisericuţelor, ai curentelor şi ai facţiunilor. Mai mult, unii dintre ei acceptaseră finanţări de la Partidul Social Democrat German. Iar Dimitris Tsatsos era unul dintre protejaţii Partidului Social Democrat German. Pe vremea Juntei fusese la Düsseldorf ca invitat al acestui partid: a te atinge de el însemna să rişti să pierzi finanţarea. Şi, ia spune-mi tu, între o persoană decentă şi o adunătură de nume mari, oare un asemenea partid va alege persoana decentă?

— Înţelegi ce mi-au răspuns?! Înţelegi ce ar face ei cu documentele mele?! Le-ar ascunde!

— Alekos, de ce eşti surprins? Partidele întotdeauna procedează astfel: vor să ascundă documente şi, la nevoie, să le folosească pentru şantaj. „Dacă nu îmi dai ce vreau,

te regulez, o să divulg faptul că ai trădat, că ai furat, că eşti poponar.” Orice partid ţi-ar fi răspuns la fel. Chiar şi un partid mai serios decât al tău. „Trebuie să vedem, este bine pentru partid”, asta ţi-ar fi spus. Iar partidul tău...

— Nu mai e partidul meu. Am spart un scaun de masă şi am demisionat.

— Aha! Şi ţi-au acceptat demisia?

— Nu, au respins-o. Dar asta nu schimbă nimic. În ceea ce mă priveşte, s-a terminat.

— Înţeleg. Şi acum?

— Acum voi rămâne în parlament ca independent de stânga.

— Fără un partid care să te susţină. Ba chiar cu duşmani în cadrul partidului care continuă să se considere partidul tău.

— Nu-mi pasă.

Dar, în timp ce spuneai asta, am văzut în ochii tăi o umbră de angoasă: ştiai foarte bine că, fără un partid care să te susţină şi că având duşmani în interiorul partidului care ar fi trebuit să te susţină, totul avea să fie de două ori mai dificil. De exemplu, cum ai fi putut folosi acele documente

pentru care suferiseşi atât de mult şi pentru care făcuseşi oamenii să sufere? Să le predai justiţiei pentru a fi ignorate? Să le dai unei comisii în Parlament pentru a fi muşamalizate? Să le publici? Desigur, să le publici. Dar unde? Care ziar ar fi avut destul curaj?

— Hm! Ştiu. Ar trebui să îmi fac propriul meu ziar. Dacă aş crea un ziar? Un mic ziar. Săptămânal sau un ziar care să iasă o dată la cincisprezece zile, pe care să îl scot timp de trei sau patru luni: ca să am timp să public tot ce am. Am o mulţime de documente, ştii? Şi ce nu am, voi avea în curând. Pe lângă arhivele ESA, mai sunt şi arhivele celor de la KYP. Şi mi-am făcut un prieten la KYP. Un ofiţer democrat şi onest. Soţul unei fete care m-a ajutat pe vremea atentatului. Mi-a spus: „Îţi dau un cufăr plin de documente!” Gândeşte-te: documentele despre lovitura de stat din Cipru, despre CIA! Despre legăturile dintre KYP şi CIA! Dintre Averoff şi KYP şi CIA! Pe lângă scrisorile lui Tsatsos către Dascalopoulos şi Hazizikis! Dacă aş putea demonstra că Averoff ştia despre lovitura de stat din Cipru, că a fost în cârdăşie cu cei de la KYP şi de la CIA, că l-a păcălit chiar şi pe Ioannidis... Problema este cum să iau acel cufăr. Nu vreau să îi cauzez probleme prietenului meu ofiţer. El nu este nici un torţionar, nici o curviştină!

— Alekos...

— Da, un ziar. Pe copertă, o să pun documentele despre Averoff: unele pe care le deţin deja şi altele pe care le voi găsi în cufăr...

— Alekos, uită de cufăr. Ştii ce înseamnă asta, să îţi deschizi un ziar? Ştii cât costă? Doar cei care au putere, putere financiară sau politică, îşi pot deschide un ziar. Este nevoie de mulţi bani pentru a deschide un ziar, de foarte mulţi bani.

— Voi lua pe datorie.

— De la cine, Alekos? Cei care nu au bani nu pot intra în datorii. Datoria este un lux al bogaţilor. Nicio fabrică de hârtie nu îţi va vinde hârtie. Niciun reporter nu va scrie pentru tine. Nicio tipografie nu va tipări pentru tine ştiind că nu ai bani.

— Voi găsi bani.

— Unde? La cei împotriva cărora lupţi? Un partid ar trebui să te ajute, ar trebui să apelezi la un alt partid...

— Nu voi mai avea niciodată un partid! Nu! Nici nu vreau să aud cuvântul partid! Mă face să vomit cuvântul partiiiid!

Iar în acel moment angoasa din ochii tăi nu mai era doar o umbră: lacrimi lungi picurau şi îţi udau obrajii, mustaţa şi îţi înmuiau cravata.

Câteva zile mai târziu, am aflat că izolarea ta lipsită de apărare deja dăduse roade. În două ocazii, nişte vizitatori misterioşi au intrat noaptea în apartamentul de pe strada

Kolokotroni unde, cu o anumită inconştienţă, păstrai fotocopiile arhivelor. O dată au intrat în timp ce luai cina într-un restaurant din afara oraşului şi o dată în timp ce dormeai în casa cu grădina de lămâi şi de portocali din Glyfada. Nu au găsit nimic pentru că toate documentele se aflau în camera încuiată şi nu au reuşit să forţeze încuietoarea. Însă au întors biroul cu susul în jos şi au lăsat un bilet plin de insulte.

— Cum ai de gând să te aperi, Alekos?

— În niciun fel, alitaki[66]. Ce trebuie să se întâmple, se întâmplă. Ce va trebui să se întâmple, se va întâmpla. Pur şi simplu voi încerca să duc această chestiune la bun sfârşit.

Şi în acel moment a înviat pe deplin dragostea mea pentru tine şi astfel a reînceput acel banchet nebunesc cu iepure, ştiucă, fazan, homar, potârniche, cocoş, căprioară şi viţel umplut cu disperare. Ţinându-ne de mâini, aveam să îl celebrăm împreună timp douăzeci şi opt de zile. Ultimele douăzeci şi opt zile pe care zeii aveau să ni le ofere.

Capitolul trei

S-a întâmplat un lucru ciudat. Ai aterizat la Roma fără să mă avertizezi şi mi-ai zis:

[66] „Puiule” (gr., în original) (n.tr.).

— Am găsit unde să public documentele!

— Unde?

— Într-un ziar care apare după-amiaza, Ta Nea.

— Când?

— În curând. Peste câteva săptămâni. Jurnalistul de la Ta Nea deja lucrează la asta.

— Slavă Domnului! Şi atunci ce faci aici, în Italia?

— Am venit să scriu cartea.

— Cartea? Ce carte?

Era adevărat că mai demult spuseseşi că ţi-ar plăcea să scrii o carte despre atentat, despre proces şi despre Boyati, dar mai mult decât un proiect, mi se păruse o dorinţă. Era posibil oare ca aşa, din senin şi în timp ce erai băgat până peste cap în povestea aceea cu documentele, să îţi reapară în minte această idee?

— Cartea despre care ţi-am spus, nu? După acordul cu Ta Nea m-am gândit: nu e suficientă publicarea documentelor. Trebuie să ne extindem discursul, să explicăm de ce un om, care a început cu bombe, a ajuns

să lupte cu lovituri date pe hârtie. Apoi m-am gândit, ce naiba, sunt atâţia oameni care scriu cărţi fără să aibă nimic de spus, eu am o poveste de spus, e o poveste grozavă, dar încă nu am scris-o! Mi-am făcut valiza şi am venit aici: ca să merg la Florenţa.

— Florenţa?

— Sigur că da, ca să fiu liniştit. Doar nu aş fi putut să mă apuc să scriu pe strada Kolokotroni sau în Glyfada! Prea multe probleme, prea multe lucruri care îmi distrag atenţia.

— Da, dar...

— Crezi că nu sunt capabil să fac asta? Te înşeli. Îmi e foarte clară în minte cartea mea, e chiar împărţită pe capitole, în adâncul sufletului m-am simţit întotdeauna un scriitor. Ştiu chiar şi cum voi începe: cu scena cu atentatul. Cu mine încercând să reînnod firul încâlcit, cu el ieşind de la vila lui din Lagonissi, cu marea izbindu-se de stâncă... Şi dacă o să am probleme, mă vei ajuta.

— Da, dar...

— Cât timp o să îmi ia? Opt luni, opt luni îmi vor fi suficiente. În luna mai o să cer concediu din parlament, iar în noiembrie voi livra manuscrisul. Important e să încep imediat şi să nu mă deranjeze nimeni, să nu ştie nimeni unde sunt. Dacă voi începe mâine-dimineaţă şi voi

continua timp de trei, patru săptămâni, voi putea lua apoi o pauză când apar documentele şi...

— Mâine-dimineaţă?

— Da, plecăm mâine-dimineaţă.

— Alekos, mâine-dimineaţă nu pot. Nu ştiam că vii şi am nişte angajamente.

— Doar nu vrei să mă laşi să plec singur! Dacă am nevoie un sfat, de o sugestie! Ai refuza să îmi dai un sfat, o sugestie?

— Nu, sigur că nu, dar ce sens are atâta grabă?

— Abia aştept, mă roade. De asemenea, nu vreau să fiu văzut în Roma. Dacă nu, încep să mă caute, să îmi distragă atenţia. Nimeni nu trebuie să ştie că sunt aici, repet!

Nu am avut cum să te fac să te răzgândeşti. Fără a băga în seamă protestele mele, fără a ţine cont de programul meu, argumentând că inspiraţiei nu i se putea porunci, că prezenţa mea era vitală pentru tine, că nu puteam refuza, m-ai obligat să plec odată cu tine.

— Şi cere-i portarului să ne rezerve un zbor spre Paris; aşa vor crede că mergem la Paris.

Da, a fost o treabă ciudată, realmente ciudată. Însă nu m-am lăsat pradă presupunerilor sau îndoielilor văzând că, închis în casa din pădure, te-ai dedicat cărţii cu seriozitate şi cu constanţă: văzându-te aplecat deasupra acelor pagini, oricine ar fi crezut că acela fusese singurul scop al călătoriei tale în Italia, că nimic altceva nu te făcuse să te exilezi între acei patru pereţi. Dimineaţa te trezeai devreme, aliniai pe masă hârtia, pixurile, pipele, tutunul, bricheta, apoi îmi cereai să te las în pace şi rămâneai acolo scriind, cu strădania unui student care se pregăteşte pentru examene. Scriai încet şi fără să te răzgândeşti, cu uşurinţa unui om care îşi descarcă conştiinţa, mai degrabă decât fiind ghidat de inspiraţie, nu îmi cereai niciodată acele sfaturi pentru care mă târâseşi după tine la Florenţa, iar seara aveai câte două sau trei pagini dense, umplute de un scris de mână precis, aproape fără ştersături. Dovadă a faptului că nu stăteai degeaba, care mă umplea de fiecare dată de uimire. Să fi fost datorită casei din pădure? Îţi plăcuse mereu să te întorci acolo, să regăseşti acea atmosferă şi acele lucruri care ne duceau înapoi, într-un trecut plin de intimitate şi de tandreţe, balansoarul, lampa Tiffany, dulapul cu oglinzi mari în care copacii se reflectau şi spre care păsările goneau pentru a se aşeza pe ramuri inexistente. Nici măcar amintirile neplăcute din nopţile în care am fost chinuiţi de acea lanternă sau din noaptea în care ai vrut să îi înfrunţi şi când, încercând să te opresc, am pierdut copilul nu reuşiseră niciodată să diminueze farmecul pe care acel refugiu îl exercita asupra ta. Chiar şi când erai la Atena îţi era dor de parcul cu pini, chiparoşi şi castani sălbatici care ne mângâiau terasa, oferindu-ne castane de cules sau de mângâiat, la fel şi de gardurile vii din laur, pergolele cu trandafiri sau tufele de liliac. Dar atunci de ce nu ieşeai niciodată la plimbare, de ce nu te uitai niciodată pe fereastră măcar pentru o clipă,

de ce ţineai mereu obloanele închise? De fiecare dată, înainte de a ieşi, deschideam larg obloanele; şi de fiecare dată când mă întorceam, le găseam închise. Deşi la început nu am acordat prea multă importanţă acestui lucru şi, dimpotrivă, am concluzionat că o fereastră deschisă era ca o invitaţie căreia îţi era greu să îi rezişti, iar eroismul de a scrie în timp ce soarele te invită afară îţi solicită o disciplină de profesionist, nu de şcolar, în curând, am început să mă alarmez pentru că am observat alte detalii bizare. Seara, obloanele erau închise, iar perdelele erau trase cu atâta grijă, încât afară nu se vedea nici măcar o rază de lumină: singura lampă aprinsă era cea de pe biroul tău. Apoi telefonul. Nu răspundeai niciodată la telefon, tu care aveai acel cult al telefonului, acea pasiune pentru el. Dacă voiam să comunic cu tine atunci când ieşeam, nu aveam altă opţiune decât să merg acasă.

— Alekos, te-am sunat toată după-amiaza, la naiba! Nu ai ridicat receptorul măcar o dată!

— Şi eu de unde să ştiu că tu erai cea care suna? Nu am stabilit că nimeni nu trebuie să ştie că sunt aici?

Apoi a fost treaba aceea cu cheia. Casa din pădure avea un defect: uşa nu se închidea automat, ci avea o încuietoare atât de rudimentară, încât, dacă o blocai din exterior, cel care se afla în interior rămânea blocat în casă. Dacă nu avea o altă cheie. Tu uitaseşi la Atena cealaltă cheie, iar atunci când am spus că vreau să facem o copie, te-ai opus:

— Nu! O cheie este suficientă. Oricum nu am nevoie de ea. Ţine-o tu şi, când ieşi, încuie bine uşa.

— Şi dacă vrei să ieşi?

— Nu voi ieşi afară.

— Şi dacă vine cineva?

— Nu va veni nimeni.

— Să presupunem totuşi că vine cineva.

— Dacă vine, nu sunt tentat să deschid. Şi aşa evit întâlniri nepotrivite.

În cele din urmă, comportamentul pe care îl aveai la cină. Să mănânci la restaurant fusese întotdeauna o plăcere de care nu te puteai lipsi, adorai să mergi la restaurant şi să alegi mâncarea, iubeai timpul care se scurgea între felurile de mâncare, zgomotele şi mulţimea, dar iată că, dintr-odată, aceste lucruri începuseră să te enerveze: voiai să luăm cina acasă.

— Prefer să stăm aici, este atât de frumos să fim aici.

— Nu simţi nevoia să te deplasezi, să vezi câţiva oameni, să te distrezi?

— Nu.

— Bine, e şi mai bine aşa.

„E şi mai bine aşa”. Nimic nu este mai egoist decât iubirea, se ştie. Uneori, pentru a ne izola împreună cu persoana iubită, ne-am spune orice minciună şi am accepta orice formă de cecitate; există o bucurie aproape neruşinată în a o ţine exclusiv pentru noi, iar eu te împărţisem cu alţii prea mult timp. La urma urmei, nu ne plictiseam niciodată fără alţi oameni. Întâlnirea a două solitudini este şi întâlnirea a două imaginaţii, iar imaginaţiile noastre ştiau să umple fiecare tăcere şi fiecare gol. Cum se mărea camera noastră când încetai seara să mai scrii şi când te dedicai odihnei! Dacă puneai un disc, camera se transforma într-un club cu orchestră; dacă porneai televizorul, camera se transforma într-un teatru; dacă mutai masa, devenea un ring de dans; dacă o aşezai în faţa dulapului cu oglinzi, se transforma într-o cameră în care două dubluri de-ale noastre mâncau şi dansau şi râdeau de noi, iar tu te prefăceai că protestezi: „Papagalilor, idioţilor!” Au fost seri în care am simţit un fel de recunoştinţă pentru acel exil absurd şi pentru motivele sale necunoscute, am simţit o speranţă secretă, dorindu-mi să dureze cât mai mult posibil, iar acelea au fost serile în care orbirea mea a alunecat în abisurile nebuniei. Ar fi fost suficient să redeschid subiectul despre documente sau despre neînţelegerea cu partidul tău, sau despre misterioşii vizitatori nocturni de pe strada Kolokotroni pentru a înţelege că erai măcinat de o agonie pe cât de secretă, pe atât de disperată: de aşteptarea unui lucru teribil, pe care poate nu îl puteai identifica cu precizie, dar care, în orice caz, era aşteptarea înfrângerii mortale.

Faptul este că nici tu nu vorbeai niciodată despre acele subiecte, că tot ceea ce spuneai avea legătură cu cartea, cu ultima ta încercare de a materializa ceva concret înainte de a muri, pentru ca toată suferinţa ta să nu fi fost în van. Nu făceai nimic altceva decât să discuţi pentru a desface nodurile care îţi coagulau mintea, adâncindu-te în anumite episoade, personaje sau probleme care trebuiau reliefate fără ca vreunul să fie favorizat, fără a face jocul nimănui. De exemplu, procesul pe care voiai să îl prezinţi ca pe un simbol al tuturor proceselor pe care le organizează tiranii de stânga sau de dreapta, folosindu-se de mărturisiri false, de dovezi inventate, de martori intimidaţi, de apărători speriaţi, de jurnalişti fricoşi, astfel încât acuzatului să nu îi mai rămână decât mândria de a-şi invoca propria condamnare. Că temnicerii precum Zakarakis care, fără să-şi dea seama că sunt şi ei închişi, că sunt şi ei victime tot atât cât victimele lor, rezumă prostia turmei care tace sau care se supune puterii. Sau despre problema violenţei ca răspuns la violenţă care pare a fi legitimă pe moment, dar despre care realizezi mai apoi că este greşită, deoarece înlocuieşte un abuz cu un alt abuz, pregătind un nou stăpân în locul vechiului stăpân. Sau despre paralelismul baricadelor ideologice, care maschează fanatismul grotesc al echipelor de fotbal şi care vizează aceeaşi exploatare a individului, a omului. Credeai atât de mult în acea carte, încât păreai să fi uitat şi tu, alături de mine, de protagoniştii ultimului mare episod. De fapt, nu îi uitaseşi defel.

În cea de-a zecea zi, ritmul muncii tale a încetinit. Cele trei pagini zilnice s-au transformat în două, deşi mult mai dense, scrise cu un scris de mână mult mai mic. Apoi s-au transformat într-una singură, şi mai densă, scrisă cu un scris de mână şi mai mic. Apoi în jumătate de pagină, iar

când ai ajuns aici, ai dat deoparte aproape tot ce scriseseşi pentru a o lua de la capăt, însă de obicei fără a urma curgerea logică a naraţiunii.

— Azi am făcut o schiţă pe care o voi introduce peste şase sau şapte capitole.

— De ce?

— Aşa.

Sau:

— Astăzi am luat notiţe pentru un dialog pe care nu ştiu unde să îl inserez.

— De ce?

— Aşa.

— Vrei să te ajut, Alekos? Vrei să scriem împreună o vreme?

— Nu, pentru că şi dacă scriem prea mult vom ajunge prea repede.

— Unde vom ajunge prea repede?

— La pagina 23.

— Şi de ce naiba nu vrei să ajungi la pagina 23?!

— Pentru că... am avut un vis.

— Ce vis?!

— Am visat că scriam cartea. Şi în vis cartea s-a oprit la pagina 23.

— Nu înţeleg.

— S-a oprit pentru că la pagina 23 am murit.

— Dar asta e ridicol!

— Ee!

— De aceea ai pus deoparte aproape tot ce ai scris, iar acum te joci şi nu mai continui?

— Ee! O să continui de dragul de a continua. Dar este inutil, simt că nu voi trece niciodată de pagina 23.

— Nu îţi numerota paginile, aşa nu vei observa că ai ajuns la pagina 23.

— Bine, o să încerc.

Ai încercat. Dar două zile mai târziu, când m-am întors acasă, în loc să fii la biroul tău, te-am găsit în pat. Toate luminile erau aprinse şi toate ferestrele erau larg deschise. Pe pământ se aflau paginile scrise de tine, mototolite şi rupte în jumătate într-un acces de furie. Le-am ridicat, le-am numărat. Erau 23.

— Alekos! Trezeşte-te, Alekos!

— Sunt treaz.

— Ce-ai făcut?

— Am terminat cartea.

— Nu ai terminat-o, ai numerotat paginile!

— Nu le-am numerotat. Dar nu am mai putut continua, apoi le-am numărat şi am descoperit că ajunsesem la pagina 23.

— Să fim serioşi! Şi ce-i cu asta?

— Cu asta... nu mai am nimic de spus, nu mai este nimic de spus.

— Prostii.

Ţi-am întins ultima pagină.

— Citeşte-mi-o pe aceasta, tradu-o.

— Nu.

— Te rog!

— Am spus nu.

— De ce nu? A ieşit rău, e urâtă?

— Nu, a ieşit foarte bine, e frumoasă. E cea mai frumoasă dintre toate.

— Atunci, ce motiv ai să nu mi-o citeşti?

— Motivul e că... mă face să mă simt... mă face să mă simt...

— Vezi, nici măcar tu nu ştii. Hai, fă-mi pe plac.

Ai luat pagina cu un oftat, ţi-ai aranjat perna la spate ca să tragi de timp, ca să amâni cât mai mult posibil starea de rău pe care în mod evident o aveai când te uitai la ea.

— Haide, începe! În ce moment al poveştii se întâmplă?

— La început. Este încă începutul interogării, când ei cred că eu sunt Georgios şi mă masacrează cu lovituri ca să le spun cine mi-a dat explozivul.

— Bine. Te ascult.

Ai ezitat puţin şi, în cele din urmă, ai tradus.

— „Erau mulţi ofiţeri. Intraseră cu intendentul care le aducea cafea lui Malios şi Babalis. Nu făceau parte din ESA. Unii aveau tresele unităţilor de atac, alţii tresele unui regiment de infanterie, alţii pe cele ale marinei. Păreau cuprinşi de o mânie furibundă, Teofilojannacos râdea batjocoritor: «Vezi, locotenente? Întreaga armată şi-a ieşit din minţi. Dacă te-aş preda vreunei cazărmi, te-ar sfâşia.» Deodată, un ofiţer m-a scuipat, iar acela a fost începutul linşajului. S-au năpustit asupra mea toţi deodată: ca să mă scuipe, să mă bată sau să mă jignească. Un zid de uniforme care se strângea în jurul patului de care eram legat. Uşa era larg deschisă şi continuau să vină tot mai mulţi, ca nişte viespi atrase de o oală cu miere. Doar că eu eram mierea. Câţi au fost, nu ştiu. Cât a durat, nu-mi amintesc. Dar îmi amintesc că aproape la fiecare lovitură am răspuns cu o frază dispreţuitoare. Am făcut-o în mod mecanic, mintea mea era în altă parte. În loc de zidul de

uniforme, am revăzut marea agitată, fitilul care se încâlcise şi care nu se descâlcea, stropii de apă care mă udau, maşina lui Papadopoulos care se apropia, explozia, fuga. Şi înotul pe sub apă, respiraţia care nu mă ajuta şi care mă obliga să mă întorc la suprafaţă. Cursa aceea pe stânci înspre barca ce se îndepărta odată cu lunile, dezamăgirile şi greutăţile îndurate degeaba. Nu reuşisem să fac nimic din cauza unui fir care se înnodase şi care devenise prea scurt. Un calcul greşit din cauza unui fir scurt, o fracţiune de secundă în plus, iar tiranul a reuşit să meargă mai departe. În viaţă. Eu, pe de altă parte, am fost prins şi am ajuns aici printre aceste viespi, în timp ce un vultur ţine revolverul îndreptat spre mine, strigându-mi: «De ce nu te-au omorât încă, împuţitule?» Apoi Teofilojannacos, îngrijorat vizibil de gândul că va trage, îi mişcă mâna. În acelaşi moment, un altul îşi face loc, începe să mă privească şi mă întreabă: «Măcar regreţi?» «Nu. Regret doar că nu am reuşit.» Vocea mea i-a răspuns în acest fel. Ce voce ciudată, îndepărtată. De unde vine ea? Din altă lume? Până şi ofiţerul cel educat mi se pare ciudat, îndepărtat. De unde vine? Dintr-o altă lume? Apoi se îndepărtează tăcut şi imediat ce iese, uniformele reîncep să se înfurie. Mai tare, tot mai tare. Mă lovesc peste tălpile picioarelor şi peste ochi. Eu repet: «Regret doar că nu am reuşit.» Da, regret doar că nu am reuşit. Apoi o lovitură cumplită. De la cine, de la ce? Simt o forţă paradoxală care mă apasă pe stomac, iar gâtul, pieptul şi inima par să mi se afunde în corp, de parcă s-ar sparge toate deodată, explodând. Şi nu mai disting nimic. Ţin ochii închişi şi...”

Era scena morţii tale, aşa cum avea să se întâmple o lună mai târziu, pe drumul către Vouliagmenis, când plămânii, ficatul şi inima aveau să îţi explodeze deodată, în urma

acelei ciocniri, şi tu aveai să închizi ochii pentru totdeauna. M-am bâlbâit:

— Este o scenă a morţii.

Ai dat din cap:

— Ştiu.

— Chiar asta s-a întâmplat în timp ce ai fost bătut?

— Nu mi se pare, nu cred.

— Atunci de ce ai scris asta?

— Nu ştiu. La un moment dat, cuvintele s-au compus singure. De parcă degetele mele s-ar fi mişcat independent de voinţa mea. Am ajuns în partea de jos a paginii şi acolo am observat că nu mai puteam continua, deoarece fiecare gând mi se încheia cu ultimele patru rânduri.

— Şterge-le şi continuă.

— Imposibil.

— Te ajut eu.

— Nu ar fi de niciun folos. Şi visul s-a încheiat tot acolo.

— Dar tu nu scrii despre un vis, ci scrii povestea ta!

— Poate că aşa se va termina povestea mea.

Apoi te-ai ridicat, ţi-ai aprins pipa, te-ai dus pe terasa luminată de lămpile aprinse a căror lumină ajungea până jos. Umbra ta s-a proiectat inconfundabilă până pe iarbă. Chiar şi conturul siluetei tale, ţinând pipa în gură era vizibil: oricine ar fi putut să îl recunoască. Dar era clar că acum nu îţi mai păsa dacă erai văzut sau recunoscut, pentru că ştiai că sfârşitul nu avea să aibă loc acolo, ci în altă parte, şi că nu aveai nicio şansă de a te opune acelor evenimente, adică destinului, pentru că destinul este ca un râu pe care niciun baraj nu poate să îl oprească în timp ce curge spre mare. Nu depinde de noi. Singurul lucru care depinde de noi este modul în care navigăm pe el, în care luptăm împotriva curenţilor săi, pentru a nu ne lăsa purtaţi precum nişte lemne dezrădăcinate.

— Asta e.

— Ce?

— O vei scrie tu pentru mine. De altfel, aşa am şi discutat.

— Gata, Alekos!

— O vei scrie tu, promite-mi!

— Gata, Alekos!

— Promite-mi!

— În regulă, îţi promit!

— Ei bine, unde vom mânca în seara asta? Vreau un restaurant frumos, plin de zgomote şi de oameni. Şi vreau să beau mult, mult, mult vin.

* * *

Ai golit a doua sticlă şi ai comandat o a treia.

— Păcat, mi-aş fi dorit să îmbătrânesc, să îmi satisfac această curiozitate. Şi apoi am crezut mereu că bătrâneţea e cea mai fericită perioadă dintre toate. Copilăria este o perioadă nefericită. În copilărie, nu fac altceva decât să te tot certe, să se comporte precum nişte tirani. Câte lovituri am încasat în copilărie! Mama mea avea mereu mătura în mână. Totuşi, o ţinea de partea cu paiele; pe mine mă atingea cu lemnul. Odată, pentru a fugi de ea, am coborât pe fereastră. Am tăiat fâşii un cearşaf, am făcut o frânghie şi am coborât. Dar când am ajuns pe trotuar, am găsit-o acolo, aşteptându-mă cu

mătura în mână, ţinută de partea cu paiele. Hmmm! Nu am avut niciodată noroc să scap. În schimb, tatăl meu nu m-a lovit. Nu. Nici măcar când am locuit în casa aceea cu cinematograful. Vara, cinematograful funcţiona în aer liber, iar de la balconul camerei mele puteam vedea totul. Aşa că i-am invitat pe copiii din cartier şi i-am pus să plătească bilet. Cu reducere, da? Într-un final, managerul cinematografului a observat şi i-a cerut tatălui meu să îl plătească. Iar tatăl meu a plătit fără să mă bată. A fost bun tatăl meu. Pentru că era bătrân. Bătrânii sunt mai îngăduitori, mai buni. Pentru că sunt bătrâni şi devin mai conştienţi. A îmbătrâni este singurul mod de a deveni conştient.

— Alekos, opreşte-te din băut!

— Iar adolescenţa este o altă perioadă nefericită. Poate că eşti bătut mai puţin decât în copilărie când devii flăcău, pentru că atunci când devii flăcău începi să te revolţi. Pe de altă parte, înduri alte tiranii, mai aspre decât bătăile. Ei îţi spun: trebuie să devii asta, trebuie să devii cealaltă, chiar dacă tu nu vrei să devii nimic pentru că vrei doar să trăieşti şi atât. Şi pentru a te face să devii asta, pentru a te face să devii cealaltă, te trimit la şcoală, lucru care îţi aduce o extraordinară nefericire. Pentru că la şcoală înveţi şi te îndrăgosteşti. Eu m-am îndrăgostit la paisprezece ani. Era o fetişcană din clasa mea, o blondă care spunea că arăt ca James Dean. Ştii cine a fost James Dean? Un om care a murit într-o maşină. Chiar arătam ca el. Aceeaşi gură, aceiaşi ochi, acelaşi păr, aceeaşi statură. Dar nu i-am răspuns niciodată când spunea că arătam ca James Dean. Pentru că nu voiam să-i dau întâlnire înainte de a face rost de nişte pantaloni lungi. Dar ai mei nu îmi cumpărau

niciodată pantaloni lungi. Până la urmă am luat pantalonii lui Georgios. Şi am dus-o pe o barcă şi am sărutat-o. A doua zi m-au dat afară de la şcoală, nu îmi mai amintesc de ce. Dar îmi amintesc durerea pe care am simţit-o, deoarece am ajuns la o altă şcoală şi nu am mai văzut-o niciodată. Atunci am ştiut că murise. Într-o maşină, la fel ca James Dean. Cât de mult suferi în adolescenţă! Eu cred că suferi mult mai puţin la bătrâneţe, chiar dacă mori. Pentru că atunci când eşti bătrân, moartea este un lucru normal. Mă înşel? Nu voi şti niciodată dacă mă înşel. Pentru a afla dacă mă înşel, ar trebui să ajung bătrân, iar eu nu voi fi niciodată bătrân. Păcat.

— Alekos, opreşte-te din băut!

Ai golit cea de-a treia sticlă şi ai comandat o a patra.

— Dar cea mai nefericită perioadă dintre toate este tinereţea. Pentru că în tinereţe începi să înţelegi lucrurile şi să realizezi că oamenii nu valorează nimic. Că oamenilor nu le pasă nici de adevăr, nici de libertate, nici de dreptate. Că acestea sunt lucruri incomode şi că oamenii se simt bine în minciună şi în sclavie şi în nedreptate. Lâncezesc în ele ca nişte porci. Mi-am dat seama de aceste lucruri de îndată ce am intrat în politică. Trebuie să intri în politică pentru a înţelege că oamenii nu valorează nimic, că oamenilor le plac şarlatanii, impostorii şi dragonii. Când intri în politică eşti plin de speranţă şi de intenţii minunate, îţi spui că politica este o datorie, că este o modalitate de a face oamenii mai buni şi apoi realizezi că de fapt este chiar invers, că nimic pe lume nu corupe mai mult decât politica, că nimic pe lume nu face oamenii

mai răi. Mai demult, aveam douăzeci de ani, m-am dus la politicianul pe care îl admiram cel mai mult. Era un mare socialist şi se spunea că era singurul care avea mâinile curate. Am mers la el să îi spun mizerii despre unii dintre tovarăşii săi, am crezut că nu le ştia. În schimb, le ştia chiar prea bine. A râs şi mi-a răspuns: „Tinere, doar nu crezi că se poate face politică cu idealuri?” Şi apoi mi-a spus că greşisem adresa. În acea zi am plâns, m-am îmbătat şi am plâns. Nu mă îmbătasem niciodată, nu îmi plăcea vinul. Îmi plăcea oranjada. Chiar şi acum îmi place mai mult oranjada. Dar am învăţat să beau vin, la vârsta de douăzeci de ani am învăţat să mă îmbăt, pentru că la beţie puteam plânge mai bine. Este mai uşor de tolerat gândul că oamenii nu valorează nimic; cu cât îi înţelegi mai mult, cu atât este mai greu să îi iubeşti. Eu pot iubi oamenii doar când sunt copii sau când devin bătrâni. Îmi plac copiii şi îmi plac bătrânii, mi-ar fi plăcut să fac politică doar pentru copii şi pentru bătrâni. Pentru că nimeni nu face niciodată asta pentru ei. Politicienilor nu le pasă niciodată de copii sau de bătrâni, căci bătrânii şi copiii nici măcar nu merg la vot. Şi dat fiind că am fost copil, mi-ar fi plăcut să fiu şi bătrân. Un bătrân frumos, cu mustaţă albă şi care tuşeşte. Şi când au vrut să mă împuşte, am avut acelaşi regret: că nu aveam să ajung bătrân. Pentru că nu este adevărat că a îmbătrâni este plictisitor. A îmbătrâni este o plăcere. Chiar este aşa. Toată lumea ar trebui să îmbătrânească, să îşi satisfacă această curiozitate. Chelner, încă o sticlă!

— Alekos, nu mai bea!

Ai băut cu o hotărâre implacabilă, lucru care te-a dus în cea de-a treia etapă, iar pupilele îţi erau foarte

strălucitoare, buzele foarte roşii, vocea foarte groasă. Însă creierul ţi-a rămas lucid.

— Alekos, te rog încetează, hai să mergem acasă!

— Nu, vreau să beau.

— Trebuie să plecăm, uite, restaurantul s-a golit.

— Dar eu trebuie să îţi spun de ce şi maturitatea este nefericită, de ce toată viaţa este nefericită.

— Mâine, îmi vei spune mâine.

— Nu acum! Să mergem în alt loc.

— E târziu, Alekos, foarte târziu.

— Niciodată nu e prea târziu ca să mai trăieşti un pic. Chiar dacă eşti nefericit.

Ca să mai trăieşti un pic, chiar dacă erai nefericit, exista un loc pe care îl iubeai. Era un mic bar în Piaţeta Michelangelo, unde mergeam după cină pe vremea când erai exilat la Florenţa. Mergeam acolo şi ne opream în piaţeta care era o imensă terasă suspendată deasupra oraşului, undeva între copaci şi cer. Noaptea, priveliştea era impresionantă. Râul şerpuia ca o panglică de luminiţe,

care de fapt era lumina felinarelor stradale reflectate în apă, fiecare felinar era o străfulgerare de scântei aurii şi argintii, deasupra râului se vedeau curcubeiele podurilor, pe ambele laturi ale râului se întindeau acoperişurile caselor sub forma unor covoare de faianţă roşie, iar dintre acele covoare se înălţau clopotniţele şi turnurile şi se umflau domurile luminate de reflectoare îndreptate spre cerul negru. Aşa că, atunci când ajungeam acolo, zăboveai fericit şi admirai peisajul şi spuneai că cerul răsturnase stelele pe pământ, că frumuseţea există doar dacă cerul o răstoarnă pe pământ unde să o poţi privi fără să faci torticolis. De data aceasta nu ai privit deloc peisajul. M-ai târât imediat în micul bar şi ai spus:

— Două pahare de ouzo, mari, porţie dublă. Ba chiar, patru pahare de ouzo, mari, porţie dublă.

— Bine, domnule.

Cu o deferenţă ironică, chelnerul a aliniat cele patru pahare de ouzo, excesiv de mari, iar porţia excesiv de dublă. Ai dat pe gât două deodată, în timp ce o persoană de la masa alăturată a chicotit şi imediat o lacrimă ţi-a alunecat pe nas şi ţi s-a scufundat în mustaţă.

— Nu plânge, Alekos. De ce plângi?

— Pentru că m-am înşelat întru totul. Am avut încredere în oameni, am greşit totul. Am crezut că oamenilor le pasă de adevăr, de libertate şi de dreptate. Am greşit întru totul. Am crezut că aveau să înţeleagă. Am greşit întru

totul. La ce bun să suferi şi să lupţi dacă oamenii nu înţeleg, dacă oamenilor nu le pasă? Am greşit întru totul.

— Taci, Alekos. Taci!

— Nu ar fi trebuit să ies din celula mea. De îndată ce m-au scos din celulă, ar fi trebuit să mă întorc în ea. Şi să o fac iar şi iar. Atunci ar fi înţeles. Când eram în celula mea, au înţeles. Când eşti la închisoare, înţeleg. După aceea nu mai înţeleg dacă nu mori. Ca să mă fac înţeles, acum ar trebui să mor.

— Taci, Alekos. Taci!

— O înmormântare, ar fi nevoie de o înmormântare bună şi frumoasă. Ar veni oamenii de la ţară, cei de pe insule, ar bloca drumurile şi s-ar urca sus pe acoperişuri ca nişte corbi. Şi ar înţelege. Cel puţin pentru o zi ar înţelege. Şi s-ar mişca.

— Taci, Alekos. Taci!

— Ai înţelege şi tu, în sfârşit. Pentru că nici tu nu vezi şi nu înţelegi. Nu mă iubeşti şi nu mă înţelegi. Uneori trebuie să mori ca să fii înţeles. Chiar şi pentru a fi iubit uneori trebuie să mori.

— Taci, Alekos, ce tot spui?! Taci! Eşti privit, eşti ascultat.

Chiar erai privit, chiar erai ascultat, iar de la mesele alăturate se auzeau şoapte:

— Beat, este beat.

— Şi ce-i cu asta? Crezi că mă interesează patru idioţi care mâine vor povesti că m-au văzut plângând într-un bar? Ce ştiu ei despre motivele pentru care plâng, despre motivele pentru care beau? Au prea multe maşini. Şi ştii la ce îi ajută maşinile astea? Ca să meargă la meciuri. Şi ştii ce vor face în ziua înmormântării mele? Vor merge la un meci de fotbal. Şi între două goluri vor spune: „Ghici cine a murit!" Şi după meci, poate că se vor duce la o paradă, la parada vreunui şacal care a dat un gol fără să lupte, fără să sufere. Şi îl vor aplauda, încântaţi. Pentru oameni ca ei nici măcar să mor nu ar avea rost. Ei înţeleg doar fotbalul şi maşinile. Îi urăsc pe ei şi pe maşinile lor. Acum am să mă piş pe maşinile lor.

Te-ai ridicat clătinându-te. Ai aruncat o bancnotă pe masă pentru a plăti pentru ouzo. Ai ieşit şi te-ai îndreptat spre maşinile parcate în piaţetă. Te-ai eliberat din strânsoarea mea, care încercam să te ţin şi ai ajuns lângă ele. Apoi ţi-ai dat jos pantalonii, fără grabă. Ţi-ai scos penisul, tot fără grabă. L-ai ţinut în mână de parcă ar fi fost băţul unui steag şi ai început cu calm, în mod hotărât, să stropeşti cu urină părţile laterale, capotele şi geamurile maşinilor. Eu am tras de tine, te-am implorat să te opreşti, pentru Dumnezeu!, dar cu cât am tras mai tare, cu cât te-am implorat mai mult, cu atât ai opus mai multă rezistenţă, iar acel jet a continuat, insistent şi obraznic, precum jetul unei fântâni, aproape de parcă vezica ta urinară ar fi conţinut o

rezervă inepuizabilă de apă şi fiecare picătură te-ar fi eliberat de o disperare care depăşise orice limită, de o obsesie care scăpase de sub orice fel de control; în timp ce făceai asta, recitai poezia ta, cea despre oamenii care se supun mereu, care nu se compromit niciodată şi care nu riscă niciodată. „Voi, morminte umblătoare,/ insulte ambulante la adresa vieţii,/ ucigaşi ai gândirii,/ marionete cu formă umană./ Voi, cei care invidiaţi fiarele,/ care jigniţi ideea de Creaţie,/ care cereţi refugiu ignoranţei,/ care acceptaţi să vă ghidaţi după teamă./ Voi, cei care v-aţi uitat trecutul,/ care vă vedeţi prezentul cu ochi tulburi,/ care nu aveţi niciun interes pentru viitor,/ care respiraţi doar pentru a muri./ Voi, cei care aveţi mâini doar pentru a aplauda/ şi care mâine veţi aplauda/ cu mai multă forţă decât oricine altcineva, aşa cum aţi făcut mereu,/ aşa cum aţi făcut şi ieri, aşa cum faceţi şi astăzi./ Să ştiţi voi, deci,/ voi, scuze ambulante ale tuturor tiraniilor,/ că eu urăsc tiranii tot atât de mult/ cât mă dezgustaţi şi voi./ Voi şi maşinile voastre blestemate.”

Mai întâi cu timiditate, apoi cu nervozitate, cei de la masa alăturată au ieşit în pragul barului şi au privit uimiţi această scenă. Cu coada ochiului îi vedeai foarte bine şi realizai că, dacă unul dintre ei s-ar fi mişcat, ceilalţi l-ar fi urmat şi te-ar fi atacat cu toată indignarea de care erau capabili. Însă acest lucru nu a făcut decât să îţi crească dispreţul şi aroganţa, iar în timp ce grupul ezita, ai apucat să reciţi poezia până la capăt, să îţi goleşti vezica până la ultima picătură, să îţi aranjezi penisul, să te închei la pantaloni şi să te întorci cu spatele la ei. Un taxi trecea pe acolo. L-am oprit, te-am împins înăuntru:

— Repede, să mergem!

Chiar atunci a ajuns la noi un strigăt:

— Opreşte-l, prinde-l!

Şoferul de taxi a realizat că trebuia să te salveze şi a accelerat, aşa că în câteva minute am ajuns la casa din pădure. S-a oferit chiar să te conducă sus pe scări, dat fiind că te clătinai deja ca o păpuşă de cârpă.

— Vreţi să vă ajut? Nu aştept nimic pentru asta, bine? Întotdeauna mă bucur să îi ajut pe cei care se pişă pe maşinile unor tâmpiţi.

Însă eu am răspuns „nu, mulţumesc!” şi te-am târât de una singură până sus, la etajul al treilea, fiecare treaptă fiind ca un munte, tot singură te-am rostogolit pe patul în care te-ai scufundat cu un mormăit fericit:

— Le-am spălat bine, nu? Le-am botezat. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh.

Însă prăpastia uitării, cea de-a treia etapă, era încă departe. Râgâiai, sughiţai şi mormăiai proteste confuze despre complicii celor care ucid fără a se murdări pe mâini, apoi despre mine care nu ştiam să te iubesc, care nu ştiusem niciodată să te iubesc, pentru că nu te iubisem pe tine, ci doar o idee despre tine, şi pentru ca eu să înţeleg cine erai tu şi nu doar ideea mea despre tine, era necesar ca tu să mori, când aveai să mori, aveam să te iubesc aşa cum trebuia:

— Pleacă! Nu te vreau aici, pleacă! Pleacă, am spus să pleci!

În cele din urmă, am devenit exasperată. Era atât de descurajant să te văd în acea stare, încât până şi ideea de a dormi în acelaşi pat cu tine mi se părea insuportabilă. Iar când ai început să sforăi, chiar am plecat. Când m-am întors a doua zi, dimineaţa, am găsit camera pe jumătate distrusă.

* * *

Părea că un ciclon intrase pe geam şi se prăvălise peste lucrurile noastre, răsturnându-le ca pe copaci, spărgându-le, spulberându-le. Preţioasa lampă Tiffany fusese distrusă, biroul răsturnat, balansoarul întors cu fundul în sus şi la fel şi scaunele. Un tablou căzuse de pe perete, un altul atârna înclinat, iar dosarele roz cu documente erau împrăştiate peste tot. Cât despre tine, stăteai nemişcat pe jos, lângă telefon, cu receptorul decuplat. Oare avusese loc o luptă, oare fuseseşi ucis? Crezând că fuseseşi ucis, te-am privit împietrită până ţi-ai deschis ochiul bun şi ţi-ai mişcat buzele.

— Îmi pare rău pentru veioză. A căzut singură.

Nu am răspuns. Chiar dacă aş fi vrut să răspund, să te întreb ce se întâmplase şi de ce, nu am reuşit: un suspin

reprimat îmi paralizase corzile vocale. Cu acel suspin reprimat am pus la loc telefonul, scaunele şi balansoarul, am început să adun sticla spartă, bietele resturi ale lămpii Tiffany, care fusese o capodoperă a graţiei şi a armoniei. Le-am aruncat la coşul de gunoi. Tot nemişcat, stând pe jos, mi-ai urmărit gesturile cu ochiul cel bun şi mi s-a părut că am văzut în el o scânteie de interes când am luat dosarele roz. Te-ai ridicat. Chipul palid şi umflat, părul ciufulit, haina şifonată şi pătată de vomă povesteau despre o dramă trăită la marginile nebuniei.

— Unde ai fost?

— La hotel. Mi-ai spus să plec. Erai beat.

— Mai bine aşa. Aş fi putut să îţi fac rău şi ţie după ce am primit acel telefon.

— Ce telefon?

— Am sunat la Atena. Publicarea documentelor în ziarul Ta Nea a fost amânată. Zic ei amânată.

— Pe când?

— Pe niciodată, dacă nu mă întorc. Trebuie să plec.

— Am crezut că vrei să rămâi departe de Grecia.

— Chiar vreau asta. Dar nu am de ales.

— Vin cu tine.

— Nu, am nevoie de tine aici.

— Aici?

— Da, pentru că dacă mi se va întâmpla ceva, va trebui să foloseşti tu acele documente.

— Nici măcar nu ştiu despre ce e vorba în ele.

Ai îndreptat biroul, care era încă răsturnat, şi ai zis:

— Vei afla în curând.

* * *

Stăteai în faţa dosarelor roz, pregătit să îmi spui în sfârşit ce conţineau şi acum păreai un om incapabil să simtă emoţii, complet raţional. Cu faţa rasă, cu părul pieptănat, cu pielea relaxată după o baie bună şi cu hainele curate, păreai un profesor care se pregăteşte să îşi instruiască elevul. Sau un notar care se pregăteşte să îşi întocmească

testamentul? Păreai să ai o urmă dureroasă de dispreţ în ochi, însă vocea ţi-a fost fermă în timp ce ai spus:

— Iată-le!

Hârtiile acelea blestemate pentru care îţi dăduseşi peste cap atâtea luni din viaţă, din viaţa ta şi din a mea, dar care afectaseră şi existenţa altor oameni, a unor oameni perfizi sau stupizi, însă tot oameni şi ei. Ce povesteau aceste foi? Nimic altceva decât vechea poveste despre bolovanul care cade de pe munte doar pentru a reveni pe munte, la fel ca înainte, mai solid decât înainte. Aceeaşi veche poveste despre Putere, puterea eternă care nu moare niciodată şi care chiar şi atunci când pare să cadă, de fapt, nu cade şi care chiar şi atunci când pare că se va schimba, nu se schimbă: nu cad decât reprezentanţii ei, nu se schimbă decât interpreţii ei şi cantitatea sau calitatea opresiunii. A fost mereu aşa, va fi mereu aşa, istoria umanităţii este o interminabilă păcăleală despre regimuri care sunt răsturnate şi care, de fapt, rămân la fel; în orice epocă şi în orice ţară, probabil că foile necesare pentru a demonstra aceste lucruri au fost sau vor fi aproximativ la fel ca acestea, doar datele şi numele şi limba fiind diferite. Da, până şi în democraţii sănătoase şi puternice, presupunând că există democraţii sănătoase şi puternice; toate democraţiile sunt slabe şi bolnave întrucât democraţiile sunt sisteme care se bazează pe răul cel mai mic. Da, până şi în ţările afectate de o revoluţie: fiecare revoluţie conţine germenii lucrului pe care l-a răsturnat, şi cu timpul se dovedeşte a fi continuarea acelui lucru. Din fiecare revoluţie se naşte sau renaşte un imperiu. Hai să luăm Revoluţia franceză, exemplul care a otrăvit lumea cu

minciunile sale: Liberté, Égalité, Fraternité[67]. Râuri formate din sânge şi din vise, mări formate din atrocităţi şi din himere. Şi după aceea? Napoleon Bonaparte şi imperiul, privilegii identice cu privilegiile anterioare, poate eventual perfecţionate, abuzuri identice cu abuzurile de dinainte, eventual legalizate printr-un cod scris conform principiilor logicii. Hai să luăm Revoluţia rusă, un exemplu de noi otrăvuri, de noi râuri formate din sânge şi din vise, de noi mări formate din atrocităţi şi din himere. Şi după aceea? Un imperiu de mici ţari identici cu ţarul care tocmai a fost eliminat, privilegii identice cu privilegiile anterioare, poate eventual perfecţionate, abuzuri identice cu abuzurile de dinainte, eventual legalizate printr-o doctrină formulată după criteriile ştiinţei. Ştiinţa, filosofia, matematica, medicina: de exemplu, un psihiatru care te declară nebun pentru că nu te supui. Acolo nu îţi este distrus doar corpul cu închisoarea şi cu plutonul de execuţie, îţi este distrus şi creierul cu ajutorul unor substanţe. Hai să luăm America, această Americă ce s-a născut din nişte oameni disperaţi, care erau în căutarea libertăţii şi a fericirii, care s-a răsculat împotriva Angliei pentru că nu mai voia să fie colonie. Şi după aceea? A inventat sclavia, carne de om vândută per kilogram, precum carnea de vită, a zdrobit alţi oameni disperaţi, care erau în căutarea libertăţii şi a fericirii, iar în cele din urmă a transformat jumătate de planetă în propria sa colonie. Hai să luăm ţările din Europa care au condus Rezistenţa şi care astăzi trăiesc în aceleaşi regimuri care au creat fascismul şi nazismul: aceiaşi lideri, aceeaşi poliţie. Şi dacă dovezile care se văd cu ochiul liber nu sunt suficiente pentru a deduce aceste lucruri, e suficient doar să citeşti documentele secrete ale ministerelor din aceste ţări. Şi atunci de ce să suferi, de ce să lupţi, de ce să rişti să fii rănit de acel vânt care porneşte

[67] „Libertate, egalitate, fraternitate” (fr., în original) (n.tr.).

de sus, de pe munte, şi care te aruncă acolo jos, în fundul fântânii, printre peşti? Dumnezeule, oare de ce este aceasta singura modalitate de a trăi atunci când eşti un bărbat sau o femeie, adică o persoană care nu este o oaie din turmă! Dacă un om este om şi nu o oaie din turmă, există în el un instinct de supravieţuire care îl determină să se lupte chiar şi atunci când realizează că luptă degeaba, chiar şi atunci când ştie că va pierde. Don Quijote se năpusteşte asupra morilor de vânt, fără să îi pese că e singur, ba chiar e mândru de faptul că e singur. Şi nu contează dacă acţionează pentru el însuşi sau pentru umanitate, crezând în oameni sau necrezând în ei, nu contează decât dacă sacrificiul său are sau nu rezultate, atâta timp cât luptă. Iar în momentul în care cedează fizic, el reprezintă Poporul, el reprezintă Omenirea. Şi poate că obţine un rezultat: acesta constă în faptul că se îndepărtează de turmă, că refuză să facă parte din acel râu de lână, că deranjează turma măcar pentru o oră sau pentru o zi. Uneori e suficient doar ca un bărbat sau o femeie să se îndepărteze de turmă pentru ca turma să se împrăştie puţin, astfel încât râul de lână să-şi întrerupă curgerea de-a lungul cărării trasate de munte. Voiai ca eu să ţin minte aceste lucruri, să folosesc corect aceste biete foi care îmi repetau o regulă veche de când e lumea şi vastă cât toată lumea. Voiai ca eu să nu le ofer niciuneia dintre baricade, adică managerilor de companii, falşilor producători de false revoluţii, adică oportuniştilor sau revoluţionarilor lu’ Peşte. Voiai ca eu să le arăt bietelor suflete care se luptă singure, fără scheme şi fără doctrine, fără disertaţii teologice sau violenţe lipsite de sens. Voiai ca ei să preia micul tău adevăr, căutat şi găsit într-o mică ţară, neimportantă de data aceasta, o ţară de care nimănui nu îi păsa, care de acum nu mai avea de oferit decât o mână de insule împrăştiate prin marea albastră şi

nişte legende învechite, înţelepciunea sa uitată şi câţiva morţi.

— Alekos! De ce îmi spui aceste lucruri?

— Pentru că... Să începem.

Ai ales o scrisoare din 5 ianuarie 1968.

— Aceasta este dovada pe care i-o cer de luni de zile lui Averoff şi pe care Averoff mi-a refuzat-o mereu. Este confirmarea faptului că Georgios a fost vândut israelienilor în schimbul unui ajutor legat de uciderea altor suflete. Nu îl vizează pe domnul ministru al Apărării, sau îl vizează doar în măsura în care ne arată cât de mult a încercat să îi protejeze pe ofiţerii din Juntă, să îi menţină în posturi importante, făcându-le treaba murdară, iar alături de ei, să protejeze un guvern care, în 1968, nu avea relaţii diplomatice cu Grecia, dar căruia totuşi Georgios i-a fost vândut pentru treizeci de arginţi. Hm! Politica echilibrelor mondiale. În acest sens, această scrisoare este o bijuterie.

Apoi mi-ai tradus:

— „Către Statul-Major al Armatei. Urgent. Secret. În urma ordinelor prim-ministrului şi ale ministrului Apărării, Georgios Papadopoulos, detaşamentul format din cincizeci şi şase de ofiţeri, având rolul de consilieri ai forţelor speciale israeliene, care luptă împotriva comandourilor palestiniene, va pleca cu un avion special care se va

îndrepta spre Tel Aviv în 13 ianuarie. Ofiţerii sunt special instruiţi în activităţi de sabotaj datorită experienţei acumulate de armata noastră în războiul din 1946-49. De asemenea, vor folosi experienţa acumulată în acest tip de luptă, fiind de partea armatei israeliene, şi vor ţine un raport detaliat despre munca lor. Comandantul detaşamentului, colonelul Antenor Mpitsakin[68], a primit instrucţiunile necesare pentru a păstra secretul legat de misiune şi de sarcinile care le-au fost încredinţate pe durata şederii ofiţerilor greci în cadrul armatei israeliene. Pentru a evita proteste din partea ţărilor arabe, a ţărilor comuniste şi a opiniei publice în general, s-au luat măsuri stricte care vor asigura confidenţialitatea absolută. Prim-ministrul şi ministrul Apărării, Georgios Papadopoulos, l-a însărcinat pe locotenentul Antenor Mpitsakin să transmită serviciilor secrete israeliene competente mulţumiri călduroase din partea guvernului grec pentru strânsa colaborare care a avut loc în cazul locotenentului Georgios Panagoulis. De asemenea, l-a instruit să reînnoiască promisiunea că acest tip de colaborare va fi întărită în vederea atingerii intereselor reciproce ale celor două ţări. Semnat: M. Roufogalis, director adjunct al KYP.”

Mi-ai întins-o cu un uşor tremur al mâinii, apoi ai căutat alte foi.

— În schimb, acestea îl privesc pe el. Dovedesc faptul că, înainte de a cocheta cu coloneii şi de a-şi coace politica de tip punte pentru a prelua frâiele ţării, Evangelos Tositsa-Averoff a fost un mare nenorocit. De fapt, nu este adevărat că în anii ’40 s-a luptat cu naziştii-fascişti: iată

[68] În ediţia în limba italiană, Antenor Mpitsakin are grad fie de colonel, fie de locotenent; fără erată (n.r.).

plângerea depusă în 29 august 1944 de un anume Ziki Niksas, cu ştampilă şi semnătură. Din ea reiese că, în 1941, actualul ministru al Apărării a aderat la infama Legiune Română şi că a început să colaboreze cu trupele italieneşti de ocupaţie. Iată şi plângerea depusă în 23 septembrie 1944 de un anume Elias Skiliakos, avocat din Larissa, din care reiese că în aceeaşi perioadă Averoff l-a ajutat pe invadator, încercând să formeze o alianţă greco-italiană cu consulul Giulio Vianelli şi apoi cu prim-ministrul Tsalakoglu. Pe moşia sa de la Ioannina a prevăzut chiar şi adunarea tuturor armelor şi predarea acestora către trupele italieneşti de ocupaţie menite să oprească Rezistenţa. În final, iată o serie de scrisori şi de reclamaţii care ilustrează alte pungăşii din tinereţea sa, adică din perioada pe care el o numeşte „trecutul meu de antifascist”. La un moment dat a fost luat prizonier şi trimis în lagărul de la Fieramonte, în Italia. Acolo a devenit imediat un oaspete de seamă: pui sau curcan în loc de raţia obişnuită, o celulă privată şi confortabilă în care intra şi ieşea după bunul-plac folosind maşina directorului, libertatea de se apropia de oricine dorea el. Şi ştii de ce? Pentru că era spion. I se cerea lista prizonierilor comunişti, iar el o furniza. I se cereau numele celorlalţi prizonieri periculoşi, şi el le furniza. Apoi de la Fieramonte l-au transferat la Arezzo şi acolo nici măcar nu a intrat în lagăr, ci a mers să locuiască într-un hotel de primă clasă. Era un prizonier foarte special. Nimeni nu putea primi mai mult de o sută de lire pe lună din Grecia, el primea câte o mie, de câteva ori pe lună. Nimeni nu putea cumpăra o liră cu mai puţin de trei sau patru sute de drahme, el o cumpăra cu opt drahme. Drept recompensă pentru serviciile sale, italienii îl însărcinaseră, de asemenea, cu menţinerea relaţiilor cu ambasada Elveţiei şi cu Crucea Roşie Internaţională, aşa că el era cel care distribuia pachetele şi

banii. Şi o făcea astfel încât să beneficieze doar cei care colaborau. În cele din urmă a plecat la Roma. A închiriat un apartament lângă Piaţa Venezia şi s-a stabilit acolo împreună cu un avocat din Samos, Nicolarezos, care era omul de încredere al autorităţilor italiene din Grecia, în sectorul spionajului. Alături de Nicolarezos, a reuşit să împiedice repatrierea a trei sute de prizonieri pentru că printre aceştia se aflau o sută zece patrioţi din gruparea „Libertate sau Moarte”. Desigur că magistratura a arhivat aceste reclamaţii. „Legea este la fel pentru toată lumea.” Cu toate acestea, găsind acele acte la ESA, prevăzătorul Hazizikis le-a pus deoparte. Orice e de folos, chiar şi asemenea pungăşii, în caz de şantaj. Repet, suntem încă la pungăşii, la păcatele mărunte şi neimportante. Grosul urmează, începe odată cu documentele referitoare la arestarea sa în 1973, când revolta marinei a eşuat, şi Hazizikis, ştiind că dragul nostru Averoff era băgat până în gât, l-a ridicat şi l-a adus la ESA. Iar acolo nici măcar nu a trebuit să îl sperie pentru că viitorul ministrul al Apărării a dezvăluit imediat şi din proprie voinţă nume, prenume, date, adrese, întâlniri, responsabilităţi despre care ESA nu avea nicio dovadă, ba chiar şi modul în care era organizată Rezistenţa în Creta, în Larissa, în Epir. Raportul este compus din două apologii scrise chiar de mâna lui. Iată-le!

Mi-ai tradus partea introductivă a celei de-a doua apologii:

— „În ziua arestării mele nu m-am simţit bine. Acest lucru a fost verificat şi de comandantul EAT/ESA. După-amiază am leşinat în biroul lui, unde am fost ajutat şi doar datorită grijii sale m-am simţit mai bine. Dar sănătatea mea a rămas precară şi am ascultat întrebările domnului comandant, acuzaţiile şi cererile sale de a clarifica

anumite lucruri. Dar nu am înţeles că interogatoriul viza şi aspectul politic al celor întâmplate, precum şi responsabilitatea mai multor ofiţeri din marină, nu doar a celor cu care comunicasem eu. Astfel, pentru că îmi dădusem cuvântul de onoare, m-am limitat doar să neg că aş fi cunoscut faptele la care se referea comandantul. Însă dacă astăzi mă simt mai bine, e şi datorită medicamentelor pe care domnul comandant mi le-a procurat cu atâta grijă şi datorită plimbărilor în aer liber pe care mi le-a permis cu bunătate, aşa că eu consider că nu mai sunt legat de cuvântul meu de onoare. Şi alţii au vorbit, au dat detalii, aşa că pot mărturisi că nu din rea-credinţă, ci din cauza conciziei conversaţiilor noastre nu am explicat toate detaliile cu acurateţea necesară. O fac acum, convins că este dreptul meu şi datoria mea faţă de ţară şi faţă de cei care au fost implicaţi în această chestiune. Şi îmi retrag apologia din data de 7, pentru a spune întregul adevăr despre evenimentele cu care sunt la curent.”

Ai ales o pagină la întâmplare pentru a-mi traduce un alt pasaj:

— „Apoi l-am întrebat ce intenţiona să facă în caz de eşec. Mi-a răspuns că aveau să plece într-o altă ţară şi că aveau să lase acolo navele, astfel încât cele care participaseră direct la complot aveau să poată fi returnate Greciei. În schimb, celelalte aveau să rămână sub protecţia acelei ţări. Am subliniat faptul că, în acea eventualitate, cel mai înţelept lucru ar fi fost să aleagă Ciprul şi l-am informat că Leonidas Papadogonas[69] tocmai revenise din Italia, unde se întâlnise cu regele care avea mari rezerve legate de

[69] În ediţia în limba italiană, tipărit Papagos, fără erată (n.r.).

această treabă. A trecut un timp până să avem o nouă întâlnire, iar la jumătatea lunii mai am decis să mă văd din nou cu el. L-am trimis pe domnul Fufas acasă la Papadogonas, iar acesta a fixat o întâlnire pentru dimineaţa zilei de 21 mai, lângă lacul Maratona. Unul dintre motivele pentru care am vrut să mă întâlnesc cu Papadogonas a fost faptul că Kostantinos Karamanlis mi-a trimis două mesaje pentru a-mi spune că îi povestiseră şi lui despre această chestiune şi că trebuia anulată dacă nu era o treabă serioasă. Celălalt motiv a fost faptul că Papadogonas mi-a dezvăluit datele probabile ale revoltei. Una dintre aceste zile se apropia, iar eu mă temeam că urma să fie comisă o gravă eroare de tactică politică. De asemenea, mă temeam că secretul avea să fie aflat. De fapt, dintr-o anumită propoziţie spusă de industriaşul Cristos Stratos, am ajuns la concluzia că acesta era la curent cu toate lucrurile respective. Papadogonas mi-a confirmat şi el asta: chiar el se întâlnise cu Stratos, care îi făgăduise mici ajutoare financiare pentru familiile subofiţerilor care aveau să participe la revoltă. Stratos cunoştea chiar şi data aleasă: noaptea de 22 spre 23 mai. Însă totul fusese pus în mişcare, operaţiunile preliminare începuseră, iar revocarea lor ar fi fost imposibilă.”

— Poftim!

Mi-ai dat pachetul cu cele două apologii, la care ai adăugat o scrisoare:

— Pune şi asta acolo.

Era o scrisoare scrisă de mână, cu data de 26 iulie 1973 şi adresată ilustrului maior Nicolas Hazizikis, comandant al EAT/ESA. Era semnată cu mult respect de Evangelos Averoff şi îi mulţumea lui Hazizikis pentru amabilitatea cu care îi trimisese şapte exemplare ale ziarului fascist Estias. Am luat scrisoarea şi, doar atingând-o, am retrăit tulburarea pe care o simţisem în ziua în care ochii dragonului îi întâlniseră pe ai mei, scrutându-i timp de o clipă lungă şi crudă, apoi mâinile sale le închiseseră pe ale mele, precum cochiliile unei scoici, şi un fior îmi scuturase tot corpul, pentru că acele mâini erau mai fine decât mâinile unei fete, însă când le atingeai, simţeai un fel de dezgust. Acelaşi dezgust pe care îl simţi când atingi frunzele de urzică, care par moi la început şi, chiar în timp ce te gândeşti că sunt moi, simţi o pişcătură plină de răutate. Însă nu contactul cu acele mâini mă tulburase, nici timbrul vocii sale, care uneori părea să se păteze de nuanţe metalice; nici măcar privirea lichidă şi alunecoasă din ochii săi rotunzi şi negri ca două măsline înmuiate în ulei. Ceea ce mă tulburase fusese aluzia sa la politica de tip punte. Ai intuit că la asta mă gândeam:

— Da, ajungem în curând la politica de tip punte, ajungem în curând. Ajungem imediat şi la dovada că nu m-am înşelat atacându-l în parlament în legătură cu problema ofiţerilor aflaţi în rezervă, spunând că îi ţinea în rezervă pe ofiţerii democraţi deoarece îl deranjau în aceeaşi măsură în care îi deranjau pe Papadopoulos şi pe Ioannidis. Iat-o!

Şi mi-ai arătat două foi cu antet: numele lui tipărit în stânga sus, Evangelos Tositsa-Averoff, textul dactilografiat şi o notă cu scrisul lui de mână. Apoi mi-ai tradus:

— „Atena, 21 ianuarie 1974. Către generalul Phaedon Gizikis, preşedintele Republicii. Distinsul meu Domn Preşedinte, am onoarea de a vă trimite nota pe care o anexez. Nu am semnat-o şi am scris-o la persoana a treia deoarece probabil veţi dori să o arătaţi şi altora, fără să le spuneţi cine v-a transmis-o. Totuşi, nu am făcut-o pentru a-mi nega implicarea în vreun fel, iar asta se poate vedea foarte clar din faptul că această foaie poartă numele meu. Nota pe care o anexez este un rezumat care se limitează la prima parte, urmând liniile generale, dar esenţiale. Nu atinge şi nu analizează totul. Dat fiind că acest lucru ar putea crea impresia că eu am o atitudine precaută faţă de actualul guvern, subliniez că: 1) Este destul de corect şi din multe puncte de vedere adecvat să îndepărtăm anumiţi ofiţeri în rezervă din cele mai înalte funcţii din administraţie. 2) Guvernul a înfruntat într-un mod neortodox, însă în cel mai bun mod posibil, acea treabă dramatică legată de venerabila noastră Biserică. Cred că tentativa va funcţiona. 3) Aprob reconstituirea consiliului pentru numirea prefecţilor. 4) Reprimarea abuzurilor este utilă în măsura în care este realizată fără excepţie şi în mod obiectiv. Şi cu aceasta, ilustrul meu Domn Preşedinte, vă rog, transmit toată stima mea, al dumneavoastră, mereu sincer, Evangelos Tositsa-Averoff.”

Urma un post-scriptum din 1 februarie 1974: „Întrucât am căutat în zadar o cunoştinţă comună care să accepte să livreze această scrisoare a mea şi notele ataşate, o voi aduce eu însumi acasă la dumneavoastră. De asemenea, este posibil să vă trimit o copie prin poştă. Având în vedere condiţiile în care o trimit, v-aş fi recunoscător dacă i-aţi cere asistentului dumneavoastră de pe teren să confirme primirea.” Sub post-scriptum se aflau alte trei note, scrise evident de altcineva, poate de un asistent de-

al lui Gizikis, legate de exemplarul trimis prin poştă: „Paznicul clădirii de pe strada Plankedias de la numărul 51-53 a refuzat să primească această scrisoare. A fost predată a doua zi, în 2 februarie 1974, de către domnul Zizis Fufas domnului Spiropoulos, secretar la Preşedinţia Republicii, pe strada Stisicoru numărul 17 la ora 9 şi treizeci.” „Luni, 4 februarie 1974. La 8 şi treizeci şi unu, un apel telefonic de la domnul Bravacos a informat biroul domnului Atanasakos că plicul a fost primit de Domnul Preşedinte.” În cele din urmă, nota finală: „Domnul Bravacos de la Preşedinţia Republicii a sunat la birou ca să confirme că scrisoarea a fost primită de Preşedinte.”

— Poftim!

Mi-ai înmânat şi scrisoarea către Gizikis şi un zâmbet amuzat ţi-a făcut mustaţa să tremure.

— Ehei! De fapt, Averoff este un geniu. Un geniu provincial, dar totuşi un geniu. Dacă în loc să se nască într-o ţară mică ce nu mai contează deloc, s-ar fi născut în Rusia, în America sau în China, acum ar decide dacă cel de-Al Treilea Război Mondial ar trebui să izbucnească sau nu. Sau dacă s-ar fi născut măcar într-o ţară mai centrală sau mai bogată, ar fi ajuns cumva în cărţile de istorie. Bietul Averoff, nu a avut noroc: s-a născut în Grecia secolului XX. Cu toate acestea, dovada că Averoff este un geniu, un geniu provincial, dar totuşi un geniu, se află aici.

Şi ai fluturat cele opt pagini dense ale notei anexate.

— Aceasta este o mică capodoperă. Începe cu vagi aluzii despre liberalism, cu proteste prudente despre riscurile pe care guvernul şi le asumă, apoi trece la linguşire spunând că nişte sentimente de bucurie, nişte sentimente pline de afecţiune pentru forţele armate şi un optimism plin de viaţă faţă de viitor au acaparat Grecia în 25 şi în 26 noiembrie 1973, în zilele de după masacrul de la Politehnică, când Ioannidis l-a demis pe Papadopoulos, apoi de la linguşire trece la examinarea situaţiei şi ascultă aici. Pentru că abilitatea cu care se propune ca salvator al patriei, sau mai degrabă ca un om al destinului, este pur şi simplu diabolică.

Ai căutat pagina doi şi mi-ai tradus:

— „Nu contează faptul că în fruntea forţelor armate se află oameni cinstiţi, lucru de care scriitorul este sigur. Poporul continuă să vadă intenţia de a continua să guvernaţi la nesfârşit ca pe o oligarhie bazată pe forţele armate şi atât. Aşa că doar privind uniformele se simte iritat, şi mulţi dintre cei care au purtat în trecut uniforma cu mândrie astăzi o expun în public cu prudenţă. Este trist şi periculos, domnule preşedinte, în ritmul acesta tinerii vor urma pe oricine va fi împotriva regimului. Şi, din păcate, ştim că cei care sunt împotriva regimului rareori au gândiri sănătoase. În ultimele luni, Partidul Comunist din Grecia a devenit activ, iar gândirea lor anarhistă, incoerentă şi distrugătoare a început să seducă tinerii influenţabili şi care încearcă să facă mişcări violente. Poporul alunecă spre cei de stânga, spre forme foarte periculoase de anarhie, nocive pentru tinerii care mâine ar trebui să conducă ţara. Iar în străinătate, comunismul grec este foarte energic, mai energic ca niciodată. Potrivit unor

surse străine de încredere, doar în Germania, unde Partidul Comunist Italian a fondat două federaţii ale muncitorilor, una cu sediul la Köln şi una în Stuttgart, există două grupări comuniste greceşti puternice: Esak şi Eeskei, care colaborează între ele. La congresul preliminar de la Stockholm, unde s-au adunat anul trecut emigranţi de toate naţionalităţile şi unde s-a decis organizarea unui nou congres în martie 1974, la Copenhaga, reprezentanţii cei mai acerbi au fost grecii...”

Aici te-ai oprit din tradus:

— Urmează o analiză obscură a realităţii economice, iar apoi vine partea bună. Întrucât ceea ce i-a propus Averoff lui Gizikis pentru a rezolva problemele coloneilor este exact ceea ce s-a întâmplat în iulie 1974, când toată lumea credea că Junta a căzut. Cu alte cuvinte, în aceste pagini se află dovada că Junta a abdicat conform sfaturilor lui Averoff şi folosind sistemul propus de Averoff: aparent prin transferul puterii către politicieni, dar, de fapt, păstrând puterea cu ajutorul lui, care atunci când avea să preia Ministerul Apărării, avea să devină moştenitorul şi interpretul vechiului regim sau cel puţin al intereselor sale. Mă înţelegi? Adică, în ianuarie 1974, Puterea nu mai ştia ce să facă cu coloneii, avea nevoie de o schimbare de gardă, de exemplu de o democraţie formală, în care punctele-cheie să se afle în mâinile unei drepte mai reactive, iar acest lucru s-a putut realiza doar prin întoarcerea lui Karamanlis ales şi impus de Averoff, care deja devenise stăpânul acelei armate din care ofiţerii democraţi fuseseră epuraţi. Aşa că m-am înşelat când am spus că Averoff a câştigat bătălia în ultimul moment, păcălindu-i pe Canellopoulos şi pe Mavros, spunându-le:

„Ne vedem mai târziu, merg să fac pipi.” Chiar a făcut pipi şi chiar i-a păcălit, dar ceea ce s-a întâmplat pe 23 iulie fusese hotărât cu luni de zile mai devreme. Singurul aspect în care Averoff a eşuat a fost farsa cu partidele afiliate. Această farsă consta într-o născocire la care a recurs şi monarhia din 1963 până în 1967 pentru a menţine la putere dreapta şi care funcţiona astfel: fiecare partid trebuia să se declare afiliat unui alt partid, adică unui partid apropiat din punct de vedere ideologic, şi doar partidele afiliate se puteau alia între ele pentru a forma un guvern. Însă niciun partid nu a vrut să se afilieze cu Partidul Comunist, iar acest lucru a mutilat stânga, obligând-o să se alieze tot cu dreapta. Doar Georgios Papandreou s-a răzvrătit constituind un front popular în care toată stânga s-a unit cu centrul. Iar dreapta politică a răspuns cu lovitura de stat a lui Papadopoulos. Cu toate acestea, chiar şi după eşecul cu partidele afiliate, Averoff a ştiut că avea să câştige. De fapt, a ştiut că putea conta pe Karamanlis, pe scrupulozitatea cu care Karamanlis avea să studieze planul inclus în scrisoarea către Gizikis. Acesta era planul.

Şi ai reînceput să traduci.

— „Unu: preşedintele republicii va alege o persoană abilă şi capabilă să inspire încredere. Adică un ofiţer cu vechime sau un politician cu vechime sau un tehnocrat. Doi: preşedintele republicii îi va încredinţa acelei persoane postul de prim-ministru, iar prim-ministrul se va prezenta la televizor şi va anunţa programul, dar nu şi formarea guvernului. Trei: programul va respecta direcţiile generale care nu pot suferi modificări. Nuanţele şi micile variaţiuni vor fi examinate într-un amplu schimb de idei. Iată

direcţiile generale: a) Noul premier va anunţa că forţele armate, prin intermediul preşedintelui republicii, i-au fost încredinţate lui cu scopul reconstrucţiei legalităţii democratice; b) Noul premier va aduce un omagiu forţelor armate, subliniind că acestea provin din Popor, că ele respectă Poporul, că întotdeauna au apărat securitatea internă şi externă a ţării; c) Noul premier declară faptul că nu a format încă guvernul în mod intenţionat. (Vezi anexa Top Secret).” Anexa Top Secret: „Unu: nu este de dorit ca acest lucru să fie cunoscut, dar va trebui să ne punem de acord asupra Ministerelor Apărării şi Securităţii Publice, astfel încât acestea să fie încredinţate unor persoane respectabile, influente şi care beneficiază de încrederea preşedintelui republicii, precum şi a premierului. Doi: va trebui să îi discreditǎm pe cei care susţin că alegerile se află sub controlul autorităţilor locale numite de Juntă şi pe cei care sunt capabili să exercite o presiune psihologică chiar în favoarea Juntei. Trei: trebuie evitat ca alegerile locale să aibă loc înaintea alegerilor generale. Dacă nu vom face acest lucru, va fi periculos din multe motive, dar mai ales pentru că în anumite locuri riscăm să avem consilii municipale capabile să influenţeze alegerile în favoarea stângii politice. Patru: va trebui să convingem opinia publică externă şi internă de faptul că noul regim gestionează alegerile într-un mod onest. (A se vedea textul principal). Numai în acest mod nominalizarea candidaţilor subversivi va putea fi exclusă. Cinci: articolele legii electorale vor trebui clarificate astfel încât fiecare partid să fie obligat să depună la Curtea Supremă o declaraţie care să conţină principiile sale fundamentale şi partidele afiliate; astfel încât un partid să fie considerat afiliat unui alt partid doar dacă va accepta să aibă principii similare; astfel încât partidele care nu sunt afiliate altor partide să nu poată participa la formarea guvernului şi nici

să o susţină; astfel încât un deputat să nu se poată muta dintr-un partid în altul decât dacă partidul din care pleacă este afiliat celui în care pleacă. Şase: Partidul Comunist din Grecia va putea fi legalizat exclusiv cu condiţia ca cei care au trecut dincolo de Cortina de Fier să nu se mai întoarcă în Grecia şi să fie consideraţi vinovaţi de vărsarea sângelui fraţilor lor cu scopul de a prelua puterea. Şapte: fiind un subiect delicat, problema monarhiei va putea fi discutată de o comisie creată pentru revizuirea Constituţiei. Dar cum putem să o rezolvăm, dat fiind că cei care au lucrat activ la referendumul care a instituit republica definesc acest referendum ca fiind fals? Din motive care nu ţin de această notă, autorul consideră o Adunare Constituantă ca fiind cea mai bună cale de rezolvare a acestei dileme. Însă asta necesită explicaţii verbale.” Poftim!

Anexa a ajuns lângă celelalte foi, iar vocea ta a tremurat uşor de furie:

— Explicaţia verbală a avut loc. Toată şarada s-a desfăşurat aşa cum a stabilit Averoff în scenariul scris pentru Gizikis: faţada puterii oferită lui Karamanlis, iar puterea în sine, cea reală, având aproape acelaşi statu-quo. Singurul lucru pe care nu l-a reuşit a fost să scape de Ioannidis şi de alde Hazizikis sau alde Teofilojannacos, fără să îi trimită la închisoare: este inutil să adaug că procesele lor nu făcuseră parte din acordurile aşa-numitelor explicaţii verbale. Iar acesta a devenit pentru el călcâiul lui Ahile; de aceea a ezitat să îi aresteze. Dar a găsit soluţia pentru această problemă. În mod direct sau indirect, i-a chemat pe fiecare în parte şi le-a oferit şansa de a evada în străinătate: „Ori pleci, ori sunt obligat să te arestez şi să te judec.” Cei mai mulţi au refuzat: unii din mândrie, alţii

pentru că trăiau cu iluzia că aveau să se întoarcă la putere prin lovitura de stat a gaddafiştilor. În schimb, alţii au acceptat. Şi acest document o dovedeşte.

Ai fluturat o scrisoare scrisă de mână adresată lui Karamanlis şi semnată de un agent de frontieră din Evzoni. Avea numărul de protocol 2499 şi fusese expediată în 6 decembrie 1974 şi primită pe 17. Spunea aşa: „Domnule Preşedinte, subsemnatul consideră că este necesar să aducă în atenţia dumneavoastră următoarele fapte. Anul acesta, între 15 şi 20 noiembrie, într-o dimineaţă pe la cinci şi jumătate, comandantul adjunct al Biroului pentru Controlul Paşapoartelor a intrat în biroul mai sus menţionat. A făcut acest lucru contrar obiceiului său de a veni la ora nouă. Comandantul adjunct nu a spus nimic despre sosirea autobuzului, iar când a sosit autobuzul, pe la şase, am văzut că era escortat de directorul Centrului de Poliţie pentru Străini din Salonic. Directorul era îmbrăcat în civil. Nu ni s-a permis să urcăm în autobuz nici pentru a efectua verificarea valutară. Şoferul vehiculului i-a adus paşapoartele ofiţerului responsabil, care trebuia să privească pasagerii. Apoi autobuzul a plecat imediat şi a intrat pe teritoriul iugoslav. Conform unor informaţii sigure, la bord se afla şi fostul locotenent de la KYP, Michail Kurkulakos, care călătorea cu un paşaport fals. Domnule Preşedinte, vă rog să consideraţi veridicitatea acestei scrisori şi să îmi acceptaţi omagiile.” Cu un zâmbet amar ai zis:

— Şi nu e vreun amărât, acest Kurkulakos. A fost şi agent al CIA în Salonic şi asupra lui plana acuzaţia că a ucis doi membri ai Rezistenţei: Tsarukas şi Kalkidis. Se pare că acum se află la München sau undeva, într-un alt oraş

german, şi că se ocupă de o organizaţie fascistă fondată în 1960 de Otto Skorzeny, cel care l-a eliberat pe Mussolini la Gran Sasso. O organizaţie numită Die Spinne, Păianjenul. În greacă, Aracni. De asemenea, se pare că se întâlneşte adesea cu Panajotis Cristos, care era ministru al Educaţiei pe vremea lui Ioannidis, şi cu Evanghelos Sdrakas, un alt mai-mare al Juntei, dar şi un prieten de-ai lui Averoff. A predat la Universitatea din Ioannina, oraşul lui Averoff. Presupun că şi Sdrakas a fugit la bordul aceluiaşi autobuz. Hm! Bună mişcare cu autobuzul acela, bună mişcare. Cât despre Păianjen, Aracni, Die Spinne, se pare că în Europa are sedii peste tot: în Germania, Spania, Anglia, Franţa, Italia. Numai să pun mâna pe cufărul pe care mi l-a promis ofiţerul de la KYP şi o să auzi lucruri grave: îţi spun că următorul dictator din Grecia s-ar putea numi Averoff, dacă cineva nu îl demască la timp. Cineva sau ceva. Un dictator deghizat în civil, dintre cei care rezistă, ca Salazar. Da, trebuie doar să pun mâna pe acel cufăr. Numai să am timp...

Şi astfel ai fluturat rânjind ultima foaie.

— Iată diamantul Koh-i-Noor.

— Cum?

— Diamantul Koh-i-Noor, diamantul diamantelor, bijuteria bijuteriilor. Ceva din cauza căruia nu pot să dorm de câteva săptămâni, ceva care mă face să urăsc până şi lumina soarelui. Dovadă că a fost spion pentru Juntă. Provine din arhiva lui Hazizikis, desigur, cea care oferă

informaţii şi judecăţi despre persoanele înregistrate la ESA.

M-am uitat pe foaie şi de data aceasta nu a mai fost necesar să o traduci. Totul era înspăimântător de clar. Pe prima coloană din stânga erau aliniate nume, precedate de un număr. În cea de-a doua coloană, calificările profesionale. Pe cea de-a treia, caracteristicile ideologice. Pe cea de-a patra, comentarii. Erau şapte nume, iar numerele variau de la şaptesprezece la douăzeci şi trei. Pe poziţia a douăzeci şi treia am citit: „Evangelos Averoff – Fost deputat – Adept al politicii de tip punte dintre guvernul naţional şi foştii politicieni – Deja colaborează şi este îndrumat de reprezentaţi de vază ai KYP, cu rezultate foarte pozitive până acum.”

* * *

Pe chipul celor care ştiu că merg spre moarte există o expresie misterioasă, o umbră care se concentrează în ochii lor şi care transpare prin gesturile lor. O poţi vedea, de exemplu, la bolnavii care părăsesc spitalul pentru a muri în patul lor sau la soldaţii care pleacă într-o luptă din care nu se vor mai întoarce. Şi pe moment este dificil să te concentrezi asupra ei, pentru că mai degrabă o simţi decât o vezi: numai după moarte, în amintiri, devine clară ca o fotografie bine tipărită şi dintr-odată înţelegi ce a fost. A fost o nostalgie pentru un viitor care nu va mai veni, a fost conştientizarea bruscă a faptului că până şi prezentul este o iluzie, din moment ce viitorul nu mai există, şi că doar

trecutul reprezintă existenţa. Ei bine, în ziua în care ai părăsit pentru totdeauna casa din pădure aveai în ochi exact această expresie. Valizele erau deja urcate în taxi, taxiul aştepta, trenul avea să plece în scurt timp, iar tu, cu mâna stângă înfiptă în buzunarul hainei, cu mâna dreaptă ridicată pentru a ţine strâns pipa între dinţi, cu capul aplecat spre umăr, zăboveai străbătând camera în lung şi în lat, tăcut, absorbit, studiind fiecare obiect de parcă ai fi vrut să ţi-l imprimi foarte bine în memorie, să îl păstrezi acolo împreună cu regretul pierderii unui fragment de viaţă, câteva clipe ale unui timp care părea că ar fi trebuit să dureze o eternitate. Un balansoar, o scrumieră, un tablou pe care nu aveai să le mai vezi niciodată. Eu mă agitam, nerăbdătoare:

— Ce cauţi? Alekos, ce vrei? Haide, întârziem, să mergem!

Însă tu nu mi-ai răspuns, de parcă nu ţi-ar fi păsat că aveai să pierzi trenul, să iroseşti acel timp din care aveai chiar prea mult, pentru că în scurt timp urma să ai toată eternitatea la dispoziţie. Şi la un moment dat te-ai aşezat pe pat, cu buzele îndoite într-un zâmbet misterios, întristat de o umbră care ţi se întindea pe toată faţa, înnegrindu-ţi sprâncenele stufoase, apoi ai scos pipa din gură, ai mângâiat perna şi ai şoptit:

— Ne-am simţit bine aici. Am fost plini de viaţă.

— O să mai fim, Alekos, hai, să mergem!

— Da, să mergem.

Dar aveam să înţeleg o lună mai târziu că îmi spuseseşi aceste cuvinte pe tonul unui pacient care ştie că a ajuns la final şi care le răspunde „da” celor care îi spun: „Te vei face bine, dragă, te vei face bine”, pe tonul unui soldat care ştie că urmează să participe la o luptă din care nu se va mai întoarce şi care le răspunde „da” celor care îi spun: „O să rezişti, o să rezişti!” De altfel, s-au întâmplat şi alte lucruri ciudate în acea zi, lucruri care s-au repetat şi s-au intensificat în zilele următoare. Ezitări, nesiguranţă, amânări.

— În douăzeci şi patru de ore vreau să fiu la Atena, aşa că ne oprim la Roma o noapte şi atât. Nici nu-mi deschid valizele, mi-ai spus pe tren.

Cu toate acestea, când ai ajuns la Roma, le-ai golit imediat şi nici măcar nu ţi-ai rezervat avionul.

— Alekos, trebuie să facem rezervare la avion.

— Mâine.

Iar mâine:

— Poimâine.

Iar poimâine:

— Este timp.

Amânai constant plecarea, de parcă problema cu Ta Nea nu mai exista şi orice scuză era bună pentru a nu-ţi face bagajele sau pentru a nu rezerva zborul. Primul motiv a fost sosirea de la Atena a unui prieten croitor, care dorea să pornească o afacere cu textile între Italia şi Grecia. Al doilea motiv a fost o invitaţie la Capri la ziua de naştere a unei doamne de 80 de ani, mama unui admirator de-ai tăi. Al treilea motiv a fost o petrecere la ambasada Greciei, în care nu puseseşi niciodată piciorul. Al patrulea motiv a fost o întâlnire cu editorul căruia îi promiseseşi că aveai să scrii cartea. Şi bineînţeles că îţi păsa foarte puţin de prietenul tău, cu atât mai puţin de ziua de naştere a octogenarei, chiar deloc de petrecerea de la ambasadă, iar întâlnirea cu editorul nu avea niciun sens, dat fiind că refuzai să continui să mai scrii cartea. Cu toate acestea, te-ai văzut cu croitorul, ai mers la bătrâna doamnă, ai participat la petrecere, te-ai întâlnit cu editorul, fără a aduce vorba de nevoia de a te întoarce la Atena, de a solicita publicarea convenită a documentelor, ba dimpotrivă, fiind distras de o neaşteptată şi inexplicabilă lipsă de griji. Gata cu angoasa disperantă care te făcuse să te blochezi la pagina 23, gata cu melancolia sumbră care provocase beţia aceea apocaliptică şi duşul de urină de pe maşini, gata şi cu dramatismul solemn din acea dimineaţă în care mi-ai citit şi mi-ai încredinţat documentele despre dragon; acele episoade păreau să nu se fi întâmplat niciodată, viitorul părea să fie o promisiune pe termen lung de care să te bucuri fără grabă şi fără teamă, iar angajamentul tău de a dezvălui adevărul nu mai părea a fi ceva urgent. După întâlnirea cu editorul ai fost chiar încântat şi ai afirmat că te răzgândiseşi, că aveai să începi să scrii din nou de la pagina 23, că până în august aveai să îi predai jumătate de manuscris, iar până la sfârşitul anului toată cartea.

— De fapt ştii ce o să fac? O să îmi iau acel concediu din parlament imediat ce ajung în Grecia. O să rămân acolo două săptămâni, apoi tu o să mi te alături şi o să ne întoarcem aici cu Primăvara.

Eu eram atât fericită, cât şi iritată. Pe de o parte, mă bucuram să te văd scăpat de acea durere macabră care ne distrusese jumătate din casa din pădure şi binecuvântam acele zile de linişte şi de odihnă binemeritată; pe de altă parte, ajunsesem la concluzia că, până la urmă, problemele tale nu fuseseră atât de grave pe cât spuseseşi, aşa că m-am întrebat oare ce capriciu sau ce isterie te făcuse să mă torturezi de data aceasta cu temerile tale, cu scenele tale teatrale, cu lectura obsesivă a acelor arhive extrem de plictisitoare? Oscilam într-o asemenea duplicitate sentimentală, încât o dată refuzam să te urmez la întâlnirile tale absurde, altă dată deveneam părtaşă la activităţile tale indolente, însă fără a bănui vreodată că îţi amânai călătoria la Atena pentru că, dintr-odată, instinctul de supravieţuire devenise mai puternic decât pasiunea ta pentru pericol. Am început să intuiesc că lucrurile nu erau deloc aşa doar când ai spus:

— Este vremea să încetez cu aceste amânări.

De fapt, exact când ai spus acest lucru, starea ta de spirit s-a schimbat şi s-a întâmplat ceva foarte bizar. Eram pe punctul de a traversa pe strada Veneto, iar lumina roşie s-a aprins. M-am oprit, ştiind cât de tare te enerva să mă vezi traversând când semaforul era roşu, însă brusc o împingere brutală m-a aruncat în trafic:

— Haide! De ce îţi este frică?! Cei care nu sunt pregătiţi să treacă pe roşu nu sunt pregătiţi să moară, iar cei care nu sunt pregătiţi să moară nu sunt pregătiţi nici să trăiască!

Apoi m-ai abandonat pe trotuarul opus şi abia noaptea târziu te-ai întors la hotel cu geaca pe jumătate ruptă, cu mâinile rănite şi pline de sânge: de parcă ai fi luat la pumni toţi copacii de pe bulevard. Însă nu loviseşi copacii, ci pe un biet proxenet care îţi oferise o prostituată. L-ai lovit cu atâta violenţă, încât poliţiştii veniseră în grabă şi doriseră să te aresteze.

— Alekos, iar ai băut!

— Nu, nici măcar o picătură.

— Atunci de ce ai făcut asta, de ce?

— Nu ştiu, îţi jur că nu ştiu. M-a apucat o nevoie să îl ucid, o nevoie de a descărca toată furia din corpul meu.

Apoi te-ai închis în baie cel puţin o oră, iar când am venit să văd dacă te simţeai rău, alarmată de tăcerea ta, te-am găsit scufundat în cadă, cu ochii închişi şi cu braţele încrucişate pe piept: aşa cum stau cadavrele în sicrie.

— Pentru Dumnezeu, ce faci?!

— Testez, fac un test. Ştii, moartea nu trebuie să fie neapărat rea. La urma urmei, moartea este prietena celor care sunt obosiţi. De asemenea, este un mare aliat al iubirii. Nicio iubire din lume nu rezistă dacă moartea nu intervine. Dacă aş trăi mult, ai ajunge să mă urăşti. Dat fiind că în curând voi muri, mă vei iubi mereu.

Şi astfel, a venit ultima zi pe care am petrecut-o împreună, ziua aceea prin care memoria mea avea să scotocească cel mai mult, luni întregi, ani întregi, cercetând cu încăpăţânare fiecare detaliu şi fiecare clipă, de parcă asta avea să mă ajute să recapăt măcar o picătură din ceea ce pierdusem, însă fără folos, ba chiar făcându-mă să mă pierd în acea uimire neajutorată care te cuprinde atunci când te trezeşti dintr-un vis pe care nu ţi-l aminteşti. A fost un vis important, şi totuşi nu ţi-l aminteşti, de parcă o perdea a alunecat peste majoritatea detaliilor, de parcă un voal de întuneric a stins imaginile şi sunetele, dar nu poate fi îndepărtat şi nici subţiat. Degeaba alergi după ecoul unui zgomot sau după un gest, degeaba te minţi că l-ai prins; chiar în momentul în care parcă ai impresia că îl ai în mână, acesta se dizolvă, iar tu trebuie să te resemnezi: visul tocmai a dispărut. Aşa e pentru mine ultima zi pe care am petrecut-o împreună. Într-un abis al subconştientului meu probabil că se află filmul cu toate lucrurile pe care le-am făcut, cu toate lucrurile pe care ni le-am spus, însă uitarea a închis acel abis într-un întuneric mai greoi decât o lespede din marmură. Un întuneric care persistă din zori şi până la amurg. De fapt, amintirea ultimei nopţi este foarte clară, şi parcă o văd cum se aprinde ca un foc de artificii împreună cu muzica vocii tale frumoase, care îmi spune o poveste despre stelele ce sunt absorbite de găurile negre din cosmos. Ne aflăm în restaurantul tău preferat, care dă spre o mică piaţă din

partea veche a Romei, iar încăperea este îngustă, cu tavanul arcuit, încălzită de un şemineu pe lemne care ard cu mici flăcări violet, mesele sunt luminate de lumânări înfipte în nişte sticle verzi pe care ceara se topeşte, formând modele bizare de stalactite albe. Noi suntem într-un colţ separat de o balustradă şi ascuns de o coloană, iar lumânarea îţi decolorează faţa albă şi îţi alungeşte fruntea care acum pare mai înaltă ca niciodată şi mustaţa care pare mai deasă ca niciodată, iar în partea stângă are trei fire gri. Nu le-am observat niciodată, nu fuseseră acolo mai devreme; când au devenit gri? Şi smocul gri de la tâmplă parcă a devenit şi el şi mai gri. Ciudat, când a devenit şi mai gri? Mă prefac că îl smulg, iar tu te fereşti, înclinând capul cu un gest plin de dulceaţă. Eşti dulce în seara asta, iar privirea ta e blândă.

— Mâine chiar pleci, îţi şoptesc.

— Da.

— Aş vrea să vin cu tine.

— Nu. Am nevoie de tine aici, ţi-am spus. Şi, în plus, o să ne revedem în curând, o să ne revedem de Paşti. Atunci o să aduc Primăvara şi o să îi schimbăm culoarea. Trebuie să îi schimbăm culoarea. Dacă cineva ar vrea să îmi facă rău...

Un pumnal în inimă: din cauza ultimei replici sau din cauza imaginilor macabre şi terifiante pe care mi le evocă maşina? E ciudat, din ajunul Anului Nou, adică de trei luni

nu am mai văzut-o, însă nu te întreb nimic legat de ea: dacă funcţionează bine, dacă funcţionează rău, dacă totuşi îţi place. Ba chiar, de fiecare dată când aduci vorba de ea, schimb subiectul: aproape de parcă m-ar durea să mi se amintească de faptul că ea exista, de faptul că eu nu mai revenisem niciodată la Atena după acea călătorie pe nava care ne-a dus în Patras. Nu mai revenisem niciodată din cauza jurământului trădat sau din cauza ei?

— Am putea alege albastru sau gri sau maro, îmi spui tu.

Un alt pumnal: da, e din cauza ei. Nu suport să te aud vorbind despre ea. Pot să te ascult vorbind despre moarte, deja sunt obişnuită, tot despre asta vorbeşti, dar nu te pot asculta când vorbeşti despre ea. Şi de fapt, iată cum, dintr-odată şi fără să bănuieşti măcar, schimbi subiectul. Îmi spui aşa cum o faci tu, inventând, povestea stelelor care sunt absorbite de găurile negre din cosmos. Îmi spui că teoriile astronomilor nu te interesează, „ce condensare nucleară?, ce atracţie gravitaţională?”, ştii tu ce sunt găurile negre din cosmos? Chiar sunt găuri, sunt rupturi ale infinitului şi sunt foarte mici, au diametrul cât un pahar; pare de neconceput că o stea ar putea intra într-o gaură neagră deoarece o stea este imensă, este cât o lume, dar pentru a putea intra ea se micşorează, timp de milioane şi de miliarde de ani ea devine tot mai densă şi se micşorează până devine cât un pumn, cât o lămâie, cât o pietricică şi atunci are loc magia. Destinul. Se stârneşte un vânt puternic, mai mult decât un vânt, un vârtej monstruos care o cheamă spre el, o invocă, o roagă cu scopul de a o atrage spre gaura neagră. Steaua parcă nu ar vrea să meargă. De milioane, de miliarde de ani a trăit doar pentru a intra în acea gaură, doar cu scopul de a

deveni tot mai densă şi s-a micşorat, devenind cât un pumn, cât o lămâie, cât o pietricică, iar acum, că se apropie momentul, parcă nu ar mai vrea. Pentru că, de fapt, ar vrea să îmbătrânească, să se stingă în pace, alunecând în derivă. Aşa că respinge invitaţia de teamă, se opune cu toată voinţa ei, cu toată forţa greutăţii sale, care este enormă, concentrată şi enormă. Fuge. Se îndepărtează cu rotaţii foarte mari, până la marginile universului, se ascunde în spatele stelelor pe care vântul nu le cheamă, se apără, se neagă pe ea însăşi, de parcă nu ar cunoaşte destinul, care planează asupra sa încă de când s-a născut sau de parcă i-ar lipsi curajul. Însă acelui vânt nu i te poţi opune, este capabil să învingă până şi cea mai mare dintre greutăţi, până şi cea mai încăpăţânată dintre voinţe, astfel încât zborul stelei devine tot mai slab, rotaţiile sale devin tot mai mici şi tot mai concentrate spre direcţia găurii negre, iar la un moment dat spaţiul infinit este redus la un vârtej îngust şi adânc, la un vârtej în care infinitul alunecă în tăcere, o tăcere care se învârte şi care se înfăşoară în jurul ei înseşi, coagulându-se în jurul unui mister, şi dintr-odată acea gaură devine un tunel lipsit de lumină şi fără ieşire. Sau poate că există o ieşire, însă este atât de îndepărtată, încât nici măcar nu este vizibilă. Iar steaua, epuizată, resemnată, înfrântă, se lasă înghiţită: alunecă cu capul în jos prin întuneric, în misterul care cine ştie unde o va conduce?!

— Spune-mi, ce se află de cealaltă parte?

Ochii îţi strălucesc neliniştiţi în lumina lumânărilor şi vocea îţi tremură:

— Ce se află de cealaltă parte?

Pumnalul mă loveşte din nou şi mă înfior. Şi totuşi, de data aceasta nu ai mai vorbit despre maşină, doar ai interpretat în mod poetic o teorie ştiinţifică, transformând-o într-un basm, şi oricum nu tu eşti steaua care fuge.

— Este un basm minunat, mă bâlbâi eu.

— Nu, este o realitate teribilă, îmi răspunzi tu.

— Depinde de modul în care o interpretezi, Alekos.

— Există un singur mod de a o interpreta: găurile negre sunt moartea.

— Dacă găurile negre ar fi moartea, fiecare stea ar aluneca în ele. Şi totuşi, ele atrag doar unele stele şi pe altele nu. De ce?

— Pentru că nu toate stelele trebuie pedepsite. Găurile negre le atrag doar pe cele care trebuie pedepsite.

— Pedepsite pentru ce?

— Pentru că au căutat alte lumi, lumi în care fiecare om este valoros şi în care există dreptate, libertate şi fericire.

— Nu este o crimă să cauţi alte lumi, lumi în care fiecare om este valoros şi în care există dreptate, libertate şi fericire.

— Nu, dar este un lux pe care dictatura lui Dumnezeu nu îl poate îngădui. Şi nici Muntele. Dumnezeu vrea să credem că universul lui este singurul univers posibil, Muntele vrea să credem că sistemul său este singurul sistem posibil. Şi oricine se răzvrăteşte ajunge într-o gaură neagră.

— Vorbeşti de parcă ai crede în Dumnezeu.

— Cred. Nu ştiu ce este, dar cred. Şi îl iert pentru că nu are de ales, deci nu are nicio vină. Oamenii sunt cei care au de ales, aşa că ei au o vină.

Zâmbesc:

— Am întâlnit mai demult pe cineva care spunea chiar contrariul. „Oamenii sunt nevinovaţi”, spunea el, „pentru că sunt oameni”.

— Pe cine?

— Un prizonier Vietcong.

— Probabil că nu s-a aflat niciodată în faţa unui pluton de execuţie. Când erau pe punctul de a mă împuşca, eu L-am

iertat şi pe Dumnezeu. Şi când voi muri, Îl voi ierta din nou.

Nu mai reuşesc să zâmbesc. Tu îţi dai seama de asta şi îmi mângâi mâna:

— Nu te supăra.

Apoi, cu gestul tău obişnuit, chemi florăreasa care intră cu un coş plin de trandafiri, cumperi toţi trandafirii şi mi-i arunci în poală. În timp ce ieşim, uiţi de stelele care mor şi mă iei peste picior pentru că sunt jenată de acel buchet mare de trandafiri. Mergem pe jos pe aleile cu pereţii plini de funingine, iar aici amintirea mea este formată din sunete înfundate, din imagini împrăştiate, din senzaţii care durează cât o clipire. Paşii noştri răsunând pe trotuar, un câine dând din coadă, degetul tău mare gâdilându-mi scobitura mâinii în timp ce îmi şopteşti:

— Dar viaţa este frumoasă. Este frumoasă chiar şi atunci când este urâtă. Dar ea nu ştie asta.

Ea e o prostituată care se plimbă plictisită.

— Dă-mi un trandafir.

Ţi-l dau şi tu i-l dai, iar în consecinţă eşti insultat:

— Ah, ce prost! Eşti prost?

Tot mergând, ajungem pe strada Veneto, sub copacul spre care, într-o după-amiază, s-au năpustit sute de păsări. Şi în acea zi se năpustiseră asupra lui şi dormeau pe ramuri, îndesate precum nişte ciorchini.

— Dar Nechaev[70]?

— El încearcă să scape de vânt.

— Dar Satana?

— Satana este în rai.

Intrăm în hotel, iar în lift te distrezi şi apeşi toate butoanele:

— Conduce avionul care ne duce în rai!

Pe hol îmi furi tot buchetul de trandafiri şi aşezi câte un trandafir pe mânerul fiecărei uşi. În cameră te calmezi. Te dezbraci cu o lentoare meditativă, te întinzi pe pat, îţi încrucişezi braţele sub ceafă şi rămâi nemişcat privind tavanul.

— Dar ce este de cealaltă parte?

---

[70] Serghei Gennadievici Nechaev (1847-1882), revoluţionar comunist rus şi figură proeminentă a mişcării nihiliste ruse (n.tr.).

— Gata, Alekos, ajunge!

— Răspunde-mi: ce este de cealaltă parte?

Îţi răspund:

— Dacă stelele înghiţite caută lumi mai bune, de cealaltă parte ar trebui să fie o lume mai bună.

— Nu, acolo este neantul. Pedeapsa supremă pentru cei care caută lumi mai bune este neantul. Dar poate că nu e o pedeapsă, ci un premiu. E nevoie de mult efort ca să cauţi ceva care nu există, aşa că la final simţi nevoia să te odihneşti în neant.

Apoi o tresărire:

— Ne jucăm?

Şi cuprins de o bucurie nestăvilită, îţi arunci picioarele peste mine spunând că tu nu eşti o stea, că eşti o cometă şi că picioarele tale sunt coada cometei şi, întrucât lumina cometei este strălucitoare, nu este nevoie să mai ţinem lampa aprinsă. O opreşti şi ne iubim aşa cum ne-am iubit într-o noapte îndepărtată de august, într-o cameră cu fotolii roşii, scorojite, cu tăviţe cu fistic pe masă, în timp ce vântul cânta printre ramurile de măslin. Aceleaşi gesturi, aceleaşi sentimente. Dintr-un trecut pe care anii nu l-au corodat revin îmbrăţişările noastre armonioase,

mângâierile noastre mătăsoase şi bucuria de a ne îneca împreună într-un râu de dulceaţă orbitoare, iar şi iar, iar şi iar, aproape de parcă ar trebui să existe pentru totdeauna şi să se tot repete până la bătrâneţe. Bătrâneţea mea şi bătrâneţea ta. Pe când, de fapt, aveau să mai existe doar în acea ultimă noapte. „Nu mă uita. Nu mă uita niciodată. Nu trebuie să mă uiţi!”, aud ecoul unei voci pe care nu o recunosc, răguşită şi ascuţită, în timp ce corpul tău îl învăluie pe al meu. Mult timp după aceea, după ce tragedia noastră avea să fie încheiată, la fel şi chinul care avea să pară etern, iar în locul acestuia avea să apară o cicatrice din cele care dor chiar dacă nu le atingi şi o singurătate diferită, mult mai rea, în acea singurătate aveam să îmi pun întrebări inutile şi absurde: de ce bătrâneţea nu vine pentru toată lumea sau ce este moartea, mai ales moartea aceea care vine înaintea bătrâneţii şi oare de ce fuseseşi tu atât de îndrăgostit de moarte, da, speriat, dar şi îndrăgostit de ea, sedus atât de tare de ea, încât să mă faci să mă simt geloasă pe ea, de parcă ar fi fost o persoană, o femeie, amintirea acelei ultime seri şi a acelei ultime nopţi avea să mă trăsnească precum o revelaţie. Nu am nicio îndoială, tu ştiai. Aveai o certitudine aproape matematică despre faptul că se stârnise vântul şi că gaura neagră era pe punctul de a te înghiţi.

* * *

Am părăsit hotelul la trei după-amiaza, iar avionul tău urma să plece la patru. Taxiul era ponosit şi înainta cu o lentoare înnebunitoare, iar tu ai îndemnat şoferul:

— Acceleraţi puţin, vă rog, o să îmi pierd zborul din cauza dumneavoastră.

Dar el ţi-a răspuns nepoliticos:

— Mai repede de atât nu pot merge, trebuia să vă porniţi mai repede!

Deodată, când am ajuns la periferia oraşului, motorul a început să se înece şi apoi s-a oprit.

— Nu mai am benzină.

— S-a terminat benzina?! Aţi acceptat o cursă până la aeroport fără să aveţi benzină?

Am intervenit pentru a evita o altercaţie:

— Uitaţi, este o benzinărie în apropiere, încercaţi să ajungeţi acolo.

Printre mormăieli şi înjurături, schimbări de viteză şi apăsări furioase pe acceleraţie, am ajuns la benzinărie şi am făcut plinul. Însă fără rezultat.

— Tot nu merge. S-a stricat.

— S-a stricat?!

Te-am privit temându-mă de o explozie de furie: odată ce terminaseşi cu rugăminţile şi cu sfaturile, urmăriseşi scena în linişte, iar acesta era, de obicei, un preludiu al crizelor tale de furie. Dar de data asta nu, stăteai acolo liniştit de parcă nu te-ar mai fi preocupat. Oare nu înţeleseseşi?

— Alekos, spune că s-a stricat.

— Mai bine.

— Mai bine? Nu mai vrei să pleci?

— Hm!

— Spune-mi, pentru că dacă vrei să pleci, trebuie să facem ceva!

— Hm!

Tot mai nepoliticos, şoferul ne-a întrerupt discuţia:

— Indiferent dacă plecaţi sau nu, eu nu vă pot ţine aici! Am să vă chem acum un alt taxi.

— Dacă aşa consideraţi.

Aşa a considerat. S-a dus, a sunat şi s-a întors:

— Nu se găsesc maşini, nu este niciuna. Să vă opresc una de pe drum?

— Dacă aşa consideraţi.

Aşa a considerat. S-a aşezat în mijlocul drumului pufăind, însă nu trecea niciun taxi şi era aproape trei jumătate.

— Alekos, hai să ne întoarcem la hotel, o să pleci mâine.

— Poate că ai dreptate.

Dar în timp ce spuneai acest lucru, iar eu am simţit o uşurare complet disproporţionată cu acea realitate, o fericire exagerată, nu atât pentru că aveai să mai rămâi încă o seară, cât pentru faptul că era ceva în neregulă cu această plecare, a trecut pe acolo un taxi gol. Şoferul nostru l-a oprit, îmbunat, ne-a mutat valizele, tot îmbunat, ne-a deschis uşa spunând:

— Repede, maşina asta are motorul bun, merge bine.

Ne-am reluat drumul spre aeroport, era trei şi patruzeci de minute.

— Alekos... trebuie să îţi explic că mai sunt doar câteva minute?

— Sigur că nu, de ce vrei să forţezi lucrurile, destinul? Ceea ce trebuie să fie, este, ceea ce va trebui să fie, va fi. Dacă este scris să prind acel avion, o să îl prind chiar dacă ajung după ora patru. Dacă este scris să nu îl prind, nu îl voi prinde nici dacă ajung la timp.

Apoi ţi-ai pus braţele în jurul meu şi ai spus cu seriozitate:

— Ţi-ar plăcea să mai fim împreună încă o zi, ştiu. Mi-ar plăcea şi mie, dar o zi în plus sau o zi în minus, o lună în plus sau o lună în minus va schimba ceva? Noi doi am avut mult, iar o zi în plus sau o lună în plus nu ar putea să ne ofere tot ce nu am avut.

— De ce spui asta?!

— Pentru că ai fost o tovarăşă bună. Singura tovarăşă posibilă.

Am ajuns la aeroport la patru fix. Zborul fusese închis, avionul era pe punctul de a decola. Dar un angajat al companiei te-a recunoscut şi a transmis instrucţiuni să fii aşteptat. Apoi ţi-a luat genţile cu grijă, cu emoţie, tu ai predat cartea de îmbarcare, iar el te-a împins spre controlul paşapoartelor:

— Repede, grăbiţi-vă, repede!

Tu l-ai urmat fără grabă, zăbovind la fiecare pas, de parcă în acel moment ai fi vrut să forţezi destinul şi regula „ceea ce trebuie să fie, este, iar ceea ce trebuie să fie, va fi”, sau de parcă în acel moment întoarcerea la Atena ţi-ar fi repugnat, iar în faţa uşii de sticlă, dincolo de care nu mai au voie decât pasagerii, te-ai oprit să te joci cu komboloi-ul.

— Atunci, la revedere! am spus eu şi ţi-am întins mâna.

În public nu ne îmbrăţişam niciodată. Mi-ai strâns-o mult timp în mâinile tale, evitându-mi privirea.

— La revedere, alitaki!

Angajatul era foarte agitat:

— Repede, grăbiţi-vă, repede!

Ai dat din cap şi ai ajuns la controlul paşapoartelor, apoi ai trecut de controlul poliţiei. Ai înaintat câţiva metri fără să te întorci şi aproape că erai la poarta de îmbarcare. Iar acolo, brusc, cu acea hotărâre specifică celor care dau curs unui impuls pe care nu şi-l pot înfrânge, te-ai întors înapoi.

— Ce faceţi, unde mergeţi?! a ţipat angajatul.

Doi poliţişti au sărit şi au încercat să te blocheze.

— Nu aveţi voie!

Ai trecut de ei fără să îi priveşti, fără să îi asculţi, cu mândrie, ai trecut din nou de pragul uşii din sticlă şi ai venit spre mine. M-ai strâns într-o îmbrăţişare lungă, intensă şi tăcută. M-ai sărutat pe gură, pe frunte, pe tâmple. Mi-ai luat faţa în mâini:

— Da, o tovarăşă bună. Singura tovarăşă posibilă.

Apoi, tot mai mândru şi tot mai flegmatic, te-ai întors lângă poliţiştii uimiţi şi lângă angajatul care era înmărmurit. Ultima mea imagine cu tine constă în mustaţa ta neagră contrastând cu paloarea ca de marmură a feţei tale şi ochii tăi lucioşi, fermi şi tulburători, privindu-mă de departe, pătrunzând într-ai mei. Viu, nu aveam să te mai văd niciodată.

Partea a şasea

Capitolul unu

Moartea este o hoaţă care nu te ia niciodată prin surprindere, iată ce am tot încercat să îţi spun până acum. Moartea îşi anunţă întotdeauna prezenţa printr-un soi de parfum şi prin anumite percepţii impalpabile sau zgomote tăcute. Simţi când moartea se apropie. Chiar şi în timp ce mă îmbrăţişai în aeroport, ştiai că nu aveam să te mai revăd viu. De altfel, de prea multe ori cochetaseşi cu ea prin toate aventurile tale, cântaseşi despre ea în poeziile tale şi o invocaseşi prin anxietăţile tale, ca să nu o recunoşti, ca să nu o simţi, ca să nu fii convins că era pe punctul de a sosi. Dar iată ce vreau să zic, în toate celelalte dăţi reuşiseşi să o respingi sau să te eschivezi chiar cu o clipă înainte să te înhaţe; în schimb, după acea îmbrăţişare te-ai dus să o întâlneşti ca un iubit nerăbdător, nerăbdător să fie furat de ea. Aşa plănuiseşi sau oare erai obosit să mai trăieşti, obosit să pierzi? Toate acestea la un loc. Planul se născuse din oboseala de a trăi, iar oboseala de a trăi deriva din oboseala de a pierde; în noaptea în care ai distrus casa din pădure ai înţeles că fiecare etapă a basmului tău se încheiase cu o înfrângere. Era de ajuns să priveşti spre trecut ca să înţelegi că asupra existenţei tale plana blestemul eşecului, la fel de inexorabil precum o tumoare; era de ajuns să refaci în sens invers traseul ultimilor opt ani ca să realizezi că singura ta victorie fusese faptul că nu renunţaseşi la nimeni şi la nimic, că nu cedaseşi nici măcar în momentele de disperare sau de îndoială. Atacul asupra lui Papadopoulos nu fusese dus la bun sfârşit; calvarul arestării, al procesului, al condamnării nu dezmorţise Grecia. Evadările din închisoare nu îţi reuşiseră şi, pentru a revedea lumina soarelui, fuseseşi nevoit să înduri clemenţa tiranului. Planul de pe Acropole rămăsese un vis, călătoriile tale clandestine în Atena nu te făcuseră decât să suferi, speranţa de a organiza rezistenţa armată eşuase. Întoarcerea în ţara natală, o experienţă

umilitoare; alegerea de a intra în politica făcută de politicieni, o greşeală; campania electorală, un dezastru; activitatea de deputat, un eşec. La fel şi eforturile tale de a te adapta la un partid sau pretenţia de a goni nişte oameni nevrednici; la fel şi tentativa de a scrie o carte. În ceea ce priveşte măreaţa ta idee despre ideologiile care nu sunt credibile, deoarece fiecare ideologie se transformă într-o doctrină şi fiecare doctrină se ciocneşte apoi de realităţile vieţii, de faptul că viaţa nu poate fi catalogată, sau în ceea ce priveşte marea ta descoperire despre convingerile politice de stânga sau de dreapta care nu au niciun sens, care în cel mai bun caz sunt identice deoarece amândouă sunt susţinute de acelaşi fals alibi şi au acelaşi scop, de a pune mâna pe Puterea care zdrobeşte, nu fuseseşi capabil nici să le formulezi sub forma unei filosofii proprii, nici să le susţii în mod riguros prin fapte. Uneori reuşiseşi să le condensezi în câteva sloganuri poetice; alteori le neutralizaseşi cedând în faţa şantajului murdar al celor aflaţi de partea baricadei opuse, adică trecând de partea mincinoşilor, a purtătorilor de chiloţi pe care scrie Popor, deşi prin popor mă refer la mulţimea care îi aplaudă; alteori le uitaseşi în frigiderul ideilor abia schiţate sau al acţiunilor imposibile. Numai prin intermediul situaţiei tale personale unice reuşiseşi să arăţi că fiecare fiinţă umană este o entitate care nu poate fi generalizată, care nu poate fi redusă la conceptul de masă şi că, prin urmare, mântuirea trebuie căutată în individul care se revoluţionează pe sine însuşi.

Pe scurt, după aproape fiecare încercare de a realiza ceva, ai rămas cu un pumn de nisip în mână şi nimic nu ţi-a ieşit, nimic: ca atentator sau ca organizator de conspiraţii, ca orator sau ca gânditor, ca politician sau ca lider. Nici măcar ca lider, dat fiind că fuseseşi ascultat mereu doar

de câţiva oameni simpli, subjugaţi de farmecul tău şi nu atraşi de mesajul tău, deoarece numai o mână de oameni te urmase în după-amiaza din ziua cu procesiunea, şi asta în urma unui gest pe care nu îl înţeleseseră. Nu avuseseşi niciodată un discipol, un complice real pe care să te bazezi. Singurul interlocutor care ţi-a fost alături prin deşertul acelor ani am fost eu, însă legătura noastră s-a bazat pe fundaţia prost înţeleasă a iubirii, iar tu mi-ai reproşat adesea faptul că nu te iubeam pentru ceea ce erai, ci pentru ceea ce eu voiam ca tu să fii şi nu erai, Nguyen Van Sam şi Huyn Thi An şi Chato şi Julio şi Marighella şi părintele Tito de Alencar Lima, pe baza unor credinţe din trecutul meu pe care le retrăiam în prezent, astfel încât, de fiecare dată când una dintre aceste credinţe mi-a fost înfrântă, am fugit dezamăgită utilizând pretexte, revoltându-mă, lipsind exact în momentele în care ar fi trebuit să îţi fiu aproape. Iar singurătatea a continuat să fie adevărata ta tovarăşă. De acord, acesta e destinul lui Don Quijote, destinul eroilor şi al poeţilor, dar întotdeauna vine o zi în care un om, oricât ar fi el de erou, oricât ar fi el de poet, nu mai poate rătăci de unul singur prin deşert. Întotdeauna vine acel moment în care oboseşte să trăiască pentru că oboseşte să tot piardă şi, doborât de o stare de rău, îşi spune „trebuie să câştig măcar o dată” şi, spunând asta, se gândeşte la moarte (care acum e aproape, care acum îl acoperă cu parfumul ei), de parcă aceasta ar fi o carte câştigătoare. Un as în mânecă sau un premiu. De ce să îmbătrâneşti? De ce să continui acel efort numit existenţă, de ce? De ce să înduri aceleaşi înfrângeri, adică de ce să le repeţi sau să te adaptezi şi să te ofileşti în monotonia renunţării şi a normalităţii? „Nu mai este un anarhist nebun, un tânăr neliniştit, un rebel. A început să gândească, a crescut.” „Mi se pare că îl recunosc, nu el e cel care a pus bomba şi care

a furat arhivele ESA?” În schimb, murind aveai să dai un sens sacrificiilor tale, suferinţelor tale, eşecurilor tale. Iar oamenii aveau să te asculte în cele din urmă, să te înţeleagă. Chiar dacă aveau să o facă exprimându-se greşit, prin flori, steaguri şi ţipete – „Holocaustul lui!, exemplul lui!” –, aveau să îţi fie alături, aveau să demonstreze că turma poate să înceteze a mai fi o turmă, că doctrinele se pot destrăma în faţa iniţiativelor individuale, a neascultării individuale, a curajului individual, că fiecare om poate deveni valoros atâta timp cât vrea acest lucru, că mântuirea trebuie căutată în individul care se revoluţionează pe sine însuşi. Şi poate că Muntele avea să tremure puţin, poate că bolovanul de pe vârful muntelui avea să se legene. „Nu există niciun erou viu care să valoreze cât unul mort”, chiar şi anticii spuneau asta. De altfel, eroii din mituri nu sunt chinuiţi niciodată de durerile bătrâneţii şi nu se sting niciodată din cauza vreunei boli, într-un pat de spital: pleacă în floarea vârstei, în mod violent, iar ultimul act al aventurii lor este aproape întotdeauna ca o sinucidere pusă în practică de cei care îi ucid. A muri pentru a nu muri, a te lăsa ucis pentru a câştiga măcar o dată, iată calculul oribil şi ingenios pe care ţi l-ai făcut, amestecând negarea de sine cu mândria, altruismul cu egoismul, ochiul tău cel bun cu ochiul tău cel rău, acceptând într-un final, fără să te opui, întâlnirea de la Samarkand, oferindu-te Morţii într-o îmbrăţişare sinucigaşă.

Acel calcul oribil şi ingenios s-a materializat în decurs de o lună. În aprilie. În mod conştient sau nu? Linia de demarcaţie dintre conştient şi inconştient este extrem de subtilă. Aveam să aflu că, atunci când te-ai întors la Atena, ai început să pari lipsit de orice vioiciune, că te ofiliseşi într-un fel de abulie misterioasă. Îţi petreceai cea mai

mare parte a timpului la birou, unde secretara ta te găsea mereu cu o privire stinsă, cu gura încleştată, cu braţele încrucişate şi stând ca un om care urmăreşte obsesiv un gând. Nu îţi mişcai ochii nici dacă suna telefonul sau dacă ea vorbea cu tine, trebuia să se apropie de tine şi să te tragă de mânecă, iar tu îi răspundeai tresărind:

— Ce este, ce s-a întâmplat?

Când băiatul de la barul de jos intra cu cafeaua fierbinte, nu îl observai nici pe el, nici ceaşca aşezată pe masă şi apoi, observând-o, o examinai uimit: cum ajunsese acolo, cine o adusese? Uneori te ridicat încet, oftând, şi începeai să te plimbi prin camere. Cu mâinile în buzunare, cu umerii încovoiaţi, cu capul aplecat, trei paşi în faţă şi trei paşi înapoi, exact ca la Boyati. Dacă paşii te conduceau către biroul secretarei, te opreai şi o priveai fără să o vezi, iar ochii tăi erau atât de sticloşi, încât ea ajungea să se teamă:

— Domnule Panagoulis! Vă simţiţi rău, domnule Panagoulis?

Chiar te simţeai rău. Le-ai spus tuturor asta. Te durea stomacul, te dureau picioarele, nu dormeai.

— Am luat un somnifer dublu şi nu m-a ajutat deloc.

Sau:

— Am adormit la cinci şi la şapte eram deja treaz.

Sau:

— Nu mă pot ridica, iar esofagul mă arde. Nu pot să înghit.

Mâncai foarte puţin şi niciodată mai devreme de masa de seară, încetaseşi dintr-odată să mai bei, susţinând că mirosul de vin îţi provoca dezgust. Îţi potoleai setea cu oranjade, iar cinele tale nu mai erau banchete vesele menite să te îmbete, ci pretexte pentru a te hrăni puţin şi pentru a petrece puţin timp în compania cuiva. Câte un prieten care era în trecere, vreun curtean insistent sau vreo menadă binevoitoare. Dar chiar şi cu aceştia erai taciturn şi distras, aproape de parcă mintea ta s-ar fi aflat la mii de kilometri depărtare sau ar fi fost învăluită de o ceaţă care proteja un secret. Iar ceea ce era cu adevărat înspăimântător, începuseşi să manifeşti o ură inexplicabilă faţă de Primăvara ta. Îi trânteai portierele, o conduceai cu răutate, îţi plăcea să faci cutia de viteze să scrâşnească, să atingi anvelopele de marginea trotuarelor, să o parchezi rău, adică să o expui traficului şi coliziunilor cu alte maşini, te desfătai murdărind-o. La exterior era mereu prăfuită şi stropită, iar la interior arăta ca un container plin de foi, cârpe, gume, ziare şi gunoaie de tot felul. De altfel, o împrumutai oricui ţi-o cerea, demonstrând o indiferenţă absolută dacă îţi era înapoiată cu noi zgârieturi sau cu noi lovituri, de parcă ar fi devenit un simbol al sufletului tău din care tot plecau bucăţi.

Eu nu ştiam şi nici nu bănuiam că sufletul tău se destramă. Credeam că erai senin pentru că reuşiseşi să convingi ziarul Ta Nea să nu mai amâne şi să publice documentele în cursul acelei luni. În primele zece zile ale lunii aprilie, singurul moment în care mi-am făcut griji a fost atunci când m-ai sunat ca să îmi spui că iar îţi intrase cineva în casă şi că iar încercaseră să îţi fure documentele.

— Alo, eu sunt, sunt chiar eu. Ghici ce s-a întâmplat! În seara asta, când m-am întors acasă, l-am găsit pe unul în casă.

— A intrat cineva în casă?!

— Da, l-am surprins în timp ce încerca să forţeze uşa dormitorului.

— Şi ce ai făcut?!?

— Am sărit pe el şi l-am bătut. Apoi l-am imobilizat, l-am luat prizonier şi l-am închis în pivniţă. Acum îl interoghez.

— Şi cine este, cine l-a trimis?

— Asta încerc să aflu, deocamdată nu pot decât să îţi spun că se numeşte Herodot.

— Poate că este doar un hoţ, Alekos.

— Nu, nu este doar un hoţ. Ştia că fotocopiile sunt în cameră.

— Cum adică?! Încă le ţii acolo? Nu le-ai pus încă într-un loc sigur?

— Şi unde ai vrea să le păstrez? În vila lui Averoff?

— Ascultă-mă, Alekos...

— Fără predici, la revedere!

Nu am rămas doar îngrijorată, ci şi uluită: ce logică avea să continui să îţi ţii comoara în casa aceea, în camera aceea, la mila oricui? Şi oare nu era ciudat că vorbeai cu atâta lejeritate despre acel episod alarmant: „Ghici ce s-a întâmplat, în seara asta l-am găsit pe unul în casă, l-am luat prizonier şi l-am încuiat în pivniţă?” După tonul vocii tale, s-ar fi putut crede că erai amuzat. Sau mă înşelam? Ca să mă asigur, am aşteptat câteva ore şi apoi te-am sunat înapoi. Însă de această dată, vocea ta trăda o resemnare dezamăgită:

— Alo, eu sunt, ce vrei să îmi spui?

— Eu, nimic, Alekos. Tu eşti cel care trebuie să îmi spună ceva!

— Despre ce?

— Cum adică despre ce? Despre acel Herodot pe care l-ai închis în beci. A vorbit?

— Oo, da! A vorbit.

— Şi cine l-a trimis?

— Of, nu putem discuta despre asta la telefon. Oricum, cui îi pasă? Nu e important.

— Nu e important?! Un străin intră noaptea în casă, tu îl prinzi în timp ce forţează uşa dormitorului, mă suni ca să îmi spui şi apoi zici că nu e important?

— Nu e important pentru că nu se schimbă nimic. Cât despre el, este un amărât, chiar îmi pare rău că l-am bătut. Bietul om, este plin de vânătăi.

— Şi nu îl vei da pe mâna poliţiei?

— Nu.

— Nu vei informa ziarele?

— Nu.

— Alekos, nu te înţeleg.

— Ehei! Poate că devin înţelept. Şi aşa viaţa este atât de obositoare, de ce să o complicăm cu lucruri inutile? L-am prins, am aflat ceea ce voiam să ştiu şi am decis că nu îmi pasă. Şi gata.

Şi cu această frază ai închis acel subiect căruia mai demult i-ai fi dedicat râuri întregi de cuvinte şi oceane de furie. Şi nici nu aveam să mai reuşesc vreodată să te conving de faptul că eu credeam că era o problemă foarte gravă. Ba chiar, la încercările mele de a te convinge ai răspuns cu o duritate atât de nepoliticoasă, încât am concluzionat că, în ciuda acelor douăzeci şi opt de zile şi a îmbrăţişării din aeroport, tu erai cel care se săturase de mine.

— Nimic nou despre prizonierul tău?

— Care prizonier?

— Herodot, nu?

— Dă-l încolo pe Herodot, Herodot nu contează.

— Ba contează, Alekos, contează.

— E treaba mea dacă contează sau nu.

— Ce răspuns mai e şi ăsta?

— Un răspuns pentru cineva care m-a frecat la melodie. M-ai frecat la melodie, la fel cum a făcut Herodot. Pa, nu mai pot să te ascult. Şi nu mă mai suna pentru toate prostiile! Dacă ai şti ce probleme am eu!

Şi chiar aveai probleme. Pentru început cu partidul. După ce demisia îţi fusese respinsă, ajunseseşi la un fel de armistiţiu cu partidul tău. Însă în zilele următoare ieşiseră la iveală dovezi ulterioare legate de colaborarea lui Tsatsos, iar războiul reîncepuse, agravat de faptul că acesta propusese cu îndrăzneală să îţi fie înlăturată preşedinţia grupului de tineri, iar pentru a reuşi s-a sprijinit pe un curent finanţat de social-democraţii germani, în locul unei politici ultramoderate şi neutre. Aşa că, pe lângă efortul de a lupta, mai era şi indignarea de a te vedea atacat de acea bandă de politicieni de carieră lipsiţi de idealuri, de oameni lipsiţi de scrupule. Apoi, aveai probleme cu ziarul Ta Nea, obstacole pe care nu le prevăzuseşi. Unul dintre ele viza anunţurile publicitare pe care cei de la radio şi de la televiziune refuzau să le difuzeze din teama de a nu se compromite; un alt obstacol viza ordinea în care urmau să fie publicate documentele. Pe bună dreptate, tu argumentai că documentele despre Averoff ar fi trebuit să deschidă seria pentru că erau cele mai importante şi pentru că, în caz contrar, el ar fi avut timp să se apere folosindu-se de vreo strategie legală. În schimb, jurnalistul căruia îi încredinţaseşi activitatea editorială, Jannis Fazis, susţinea că acele documente trebuiau să apară ultimele, pentru că aşteptarea avea să le facă să devină mai valoroase şi mai dramatice. Pe Fazis, de care îţi plăcea, îl susţinea un director pe care îl urai atât de tare, încât îl numeai domnul Malaka, domnul Tâmpit, iar asta îţi accentua proasta dispoziţie, lipsa poftei de mâncare şi insomnia. Însă nu aceste probleme îţi hrăniseră

dezinteresul faţă de Herodot şi detaşarea faţă de mine, ci o făcuse misterioasa abulie în care te refugiaseşi precum un melc care se retrage în cochilia sa pentru a dormi de unul singur. Practic, e ceea ce li se întâmplă muribunzilor în etapa care precedă starea de comă. Există o etapă înainte ca starea de comă să apară, în timpul căreia oamenii se închid într-o izolare aproape mistică, respingând oamenii pe care i-au iubit, ignorând lucrurile care i-au pasionat, debarasându-se de relaţii, de curiozităţi, de dorinţe şi de orice constituie o punte spre viaţă. Însă nu este o etapă decisivă deoarece, în momentul în care cred că sunt eliberaţi din orice legătură, lipsiţi de orice tentaţie, explodează în adâncul lor un tremur furios, aproape ca o nostalgie pentru viaţa care e frumoasă chiar şi atunci când e urâtă; viaţa înseamnă soare, vânt, verde, albastru, plăcerea de a mânca, de a bea şi de a săruta, înseamnă bucuria care compensează toate lacrimile, înseamnă binele care compensează orice rău, înseamnă totul, adică opusul neantului. De cealaltă parte există liniştea, există întunericul, există neantul. Şi atunci le revine cheful de a iubi, de a dori, de a lupta. Mai presus de toate, cheful de a lupta. E o dorinţă întunecată, dureroasă şi fragilă precum un cristal. E extrem de scurtă. Dar unui erou îi e de ajuns pentru a face efortul final.

* * *

Efortul final a început în săptămâna în care destinul m-a folosit încă o dată, ca de o rotiţă într-un angrenaj. Era mijlocul lunii aprilie şi Paştele se apropia, având date

diferite în ţara mea şi în a ta, cel catolic avea să cadă pe 18 şi cel ortodox pe 25, când telefonul a sunat şi ţi-am auzit obişnuita voce veselă:

— Alo, eu sunt, sunt chiar eu, kalimera, bună ziua, alitaki!

— Ce bine! Azi eşti fericit. Merg bine lucrurile?

Mi-ai răspuns că da, că totul era minunat pentru că demisionaseşi a doua oară din acel partid oribil, iar de data aceasta era pentru totdeauna. Acum nu mai aveai nicio treabă cu politica făcută de politicieni.

— Chiar aşa?

Chiar aşa, şi te durea gâtul de la ţipetele cu care îi asurziseşi, te simţeai ca Demostene datorită lucrurilor pe care le spuseseşi. Ce discurs, ba nu, ce ceartă! Mai mult, în cadrul grupului de parlamentari, unde au auzit şi ceilalţi. Mai întâi i-ai închis pliscul lui Tsatsos, aruncându-i scrisorile pentru Dascalopoulos şi denunţurile pentru Hazizikis. Apoi le-ai închis şi pliscurile prietenilor lui citindu-le un interviu cu Brandt, cel în care Brandt a recunoscut că le finanţa grupul. În cele din urmă i-ai întrebat la ce tip de socialism făcea referire această Uniune de Centru care vorbea despre socialism. La socialismul evaziv şi imposibil de definit al social-democraţiei germane? La socialismul plin de vorbe şi de minciuni al demagogului Papandreou? La socialismul totalitar şi sectant al fanaticilor care voiau să aducă Cambodgia în Europa? Pentru Dumnezeu, toate acestea

erau forme de socialism; în afară de creştinism, nu exista nicio monedă cu o inflaţie mai mare decât socialismul. O monedă atât de prost înţeleasă, cu o inflaţie atât de mare, o monedă care fusese atât de înjosită, încât tot aurul din Fort Knox nu ar fi fost suficient pentru a-i reda o mică valoare şi un pic de autoritate. Iar lucrul cel mai îngrozitor era faptul că deşi toată lumea o ţinea în portofel, cheltuind-o fără măsură pe orice rahat, nimeni nu avea idee ce naiba înseamnă de fapt, în afară de câteva idei scrise într-o carte pe care o citeau doar o mână de erudiţi. Şi dacă, să zicem, chiar însemna ceea ce ai fi sperat tu, un vis de a merge înainte şi de a face lumea puţin mai liberă, puţin mai curată, aşa voiau ei să îl pună în practică? Vânzându-se pentru o mână de mărci, păstrând în partid un gunoi doar pentru că era nepotul preşedintelui republicii, scoţându-te din sărite pe tine, care voiai să reclami dreapta cea mizerabilă, dreapta lui Averoff?

— După aceea am spart scaunul de masă, şi am distrus masa, şi am ieşit trântind uşa şi scoţând-o din ţâţâni.

— Aha!

— Au spus că voi fi dat afară din partid şi că demisia nu contează.

— Aha!

— Şi acum sunt în unanimitate urât: de cei de dreapta, de stânga, de centru, de extrema dreaptă, de extrema stângă şi de centrul extrem. Un plebiscit.

— Aha!

— Aşadar, dacă în noaptea aceasta aş fi lovit de un camion sau otrăvit cu o farfurie de ciuperci, nu ar trebui să te întrebi cine m-a ucis. M-au ucis în unanimitate: cei de dreapta, cei de stânga, cei de centru, cei de extrema dreaptă, cei de extrema stângă şi cei de centru extrem.

— Aha!

— Sunt fericit.

— Fericit?!

— Da, pentru că îmi place viaţa. Viaţa înseamnă soare, vânt, verde, albastru, plăcerea de a mânca, de a bea şi de a săruta, înseamnă bucuria care compensează toate lacrimile, înseamnă binele care compensează orice rău, înseamnă totul, iar eu te iubesc!

— Şi eu.

— Şi mai este şi acel radio care chiar în acest moment difuzează anunţurile publicitare legate de ziarul Ta Nea: „Alexandros Panagoulis dezvăluie arhivele secrete pe care guvernul nu a putut să le găsească.”

— Alekos, asta chiar că e o veste bună! Deci, ai reuşit! Când începe nebunia?

— Peste trei zile, duminică. Hm! Păcat că nu voi fi la Atena duminică. Duminică vin în Italia. O să vin cu Primăvara şi o să rămân până joi sau vineri.

— Alekos...

— Aşa, o să scap de agitaţie şi o să schimb culoarea maşinii, o voi vopsi în albastru. Albastrul se confundă bine cu întunericul; asta e, apoi va trebui să îi schimbăm numele. Înseamnă că îi vom spune Toamna.

— Alekos...

— Rezervă-ţi bilet la vagonul de dormit până la Brindisi, eu o să iau nava din Patras, o să debarc la Brindisi, iar acolo o să ne întâlnim în port şi o să continuăm călătoria împreună spre Roma şi Florenţa.

— Alekos...

— Ce s-a întâmplat? Nu vrei să vii la Brindisi?

— Nu, Alekos, Brindisi nu are nimic de-a face cu asta. Doar că duminică seara sau luni dimineaţa o să plec. Mă duc în America.

— Dar duminică este Paştele, Paştele catolic! Iar luni este a doua zi de Paşte!

— Aşa e, Alekos.

— Am petrecut întotdeauna Crăciunul şi Paştele împreună, întotdeauna!

— Aşa e, Alekos, dar de data aceasta era de la sine înţeles că nu aveam să petrecem Paştele împreună deoarece eu trebuie să plec în America! Am vorbit despre asta, Alekos!

Chiar vorbiserăm despre asta şi chiar de mai multe ori. Pe 18 sau 19 aprilie îţi spusesem, aveam să merg la New York, şi de acolo la Massachusetts, pentru o prelegere la un colegiu. Tema conferinţei era arta jurnalismului şi formarea conştiinţei politice în Europa prin intermediul presei scrise; după câteva glume sceptice, ajunseseşi la concluzia că era o temă bună, ba chiar îmi sugeraseşi unele cercetări despre copiştii care în secolul al XVI-lea mergeau de la o feudă la alta cu papirusurile lor pline de informaţii politice.

— Nu îţi aminteşti, Alekos?

— Îmi amintesc foarte bine că am spus: vin duminică, în 18, şi rămân aproape o săptămână. Conferinţa ta va avea loc pe 26. Ai suficient timp dacă pleci pe 24 sau 25 sau chiar pe 23.

— Nu, Alekos, nu, pentru că în zilele acelea mi-am luat mai multe angajamente în New York. Am vorbit şi despre asta!

— E simplu, anulează-ţi angajamentele din New York.

— E imposibil, Alekos.

— Nimic nu este imposibil în afară de actul de a nu a muri.

— Ascultă-mă, Alekos: de ce nu vii acum cu avionul? Aşa o să fim împreună până duminică seara sau luni dimineaţa şi...

— Nu. Dacă vin, vin ca să rămân aproape o săptămână. Dacă vin, vin cu Primăvara ca să îi schimb culoarea. Şi ca să o duc de aici, ca să nu fiu tentat să o folosesc pe timpul nebuniei care se va dezlănţui.

— Bine, adu-o. Ne vedem pentru douăzeci şi patru de ore şi...

— Pentru douăzeci şi patru de ore, nu.

— Fii rezonabil, Alekos. Încearcă să te adaptezi măcar o dată nevoilor mele şi nu face crize.

— Tu eşti cea care face crize.

Tu eşti, eu sunt, e vina ta, e vina mea: când alunecam în asemenea certuri, se dezlănţuia un antagonism între noi şi niciunul nu voia să cedeze. La final mi-ai strigat să plec

liniştită în America, pe Lună sau în iad, că tu oricum nu aveai să mai vii şi nici să schimbi culoarea maşinii, că aveai să ţii Primăvara în Atena, apoi mi-ai închis şi m-ai lăsat cu imaginea unui bot mare şi verde alergând, cu doi ochi mari, galbeni şi arzători, urmărit de alţi ochi galbeni. Vechea imagine umanizată şi sinistră a morţii cu înfăţişarea unei maşini. Apoi am început să îmi spun că poate aş fi putut să îmi amân angajamentele de la New York, să plec şase zile mai târziu, în fine, să îţi fac pe plac, iar în noaptea aceea te-am sunat ca să îţi spun: „Bine dragă, ai câştigat, mi-am schimbat planurile.” Însă telefonul suna în gol: merseseşi să îţi verşi furia într-un club. Merseseşi împreună cu un grec din Zürich, iar acesta mi-a spus că păruseşi să te dezlănţui, că întruna cumpăraseşi trandafiri şi gardenii şi că le aruncaseşi celor din orchestră, cerându-le să cânte piesa care te bântuise cu doi ani în urmă, Viaţa este scurtă, foarte, foarte, foarte scurtă şi că, la un moment dat, încercaseşi să racolezi două prostituate şi să le duci pe strada Kolokotroni. Nu ai făcut-o pentru că grecul de la Zürich te-a împiedicat:

— Eşti distrus, odihneşte-te, vrei să mori?

Iar tu i-ai răspuns:

— Hm! Ştii ce înmormântare mi s-ar face dacă aş muri acum? Pe puţin un milion de oameni. Şi chiar şi Papandreou s-ar apleca să îmi sărute sicriul, chiar şi Tsatsos ar spune că îi pare rău. Poate că singurul care ar tăcea ar fi Averoff.

Însă nu erai beat, vorbeai despre Camus, despre Epicur, despre oamenii care caută fericirea în plăcere, în vin şi la prostituate, uitând că fericirea există numai în ataraxie, adică în absenţa durerii, şi dat fiind că moartea reprezintă absenţa tuturor lucrurilor, reprezintă şi absenţa durerii, prin urmare reprezintă fericirea. „Fericirea pietrelor, aşa o numeşte Camus.” Păreai obsedat de această expresie: fericirea pietrelor. Orice discurs al tău făcea referire la fericirea pietrelor.

Însă eu nu aveam idee că tu deja tânjeai după fericirea pietrelor, nimic nu m-ar fi putut face să am vreo bănuială de acest gen, iar faptul că nu am reuşit să dau de tine m-a iritat. În zori am încetat să mai sun şi mi-am jurat că aveam să îmi păstrez programul din America, iar apoi am vorbit din nou abia duminică, în 18 aprilie. Din acel moment, apelurile noastre telefonice devin piese importante, indispensabile pentru a reface mozaicul ultimului tău efort. Un efort atât de crud şi atât de supraomenesc, încât îţi înceţoşase memoria şi mintea.

— Alo, eu sunt, sunt chiar eu.

— Ehei, chiar nu ai venit? Ai fost încăpăţânat.

— Mai bine aşa, alitaki, mai bine. Nu îţi poţi imagina ce muncă depun aici, ce griji am. În plus, dacă aş fi venit, ţi-aş fi lăsat Primăvara, iar acum am nevoie de ea aici pentru că nu mai dorm pe strada Kolokotroni: dorm în Glyfada. Cum m-aş deplasa de două ori pe zi între Atena şi Glyfada fără maşină?

— De asta nu te-am găsit noaptea trecută! Mi-ai fi putut spune şi tu, nu?

— Ţi-am spus!

— Când?

— Ieri.

— Dar noi ieri nu am vorbi!

— Aaa, da.

— Oricum, de ce dormi în Glyfada? A mai apărut vreun Herodot?

— Nu, e doar o precauţie. Ştii, a apărut ziarul Ta Nea. Astăzi a apărut un articol lung. Prima pagină este doar despre documentele mele. Dar mâine va fi ziua cea mare. Publicarea propriu-zisă va începe mâine.

— Cu documentele despre Averoff?

— Nu, din păcate nu. Domnul Malaka nu a cedat, se cacă pe el de frică. Vor începe cu jurnalul lui Hazizikis.

Şi, imediat după, ceaţă.

— Ştii de ce te sun?

— Ca să îmi urezi un Paşte fericit şi să îmi cer scuze pentru că ai fost încăpăţânat.

— Nu, să îţi spun că vom petrece împreună Paştele ortodox, duminica viitoare! La Paris!

— La Paris?!

— Da, vineri, în 23, trebuie să merg la Paris pentru a participa la un congres al exilaţilor chilieni şi... Nu ţi-am spus? Ce ciudat, credeam că ţi-am spus. În orice caz, am promis că voi participa şi o să vii şi tu la Paris. Rămânem acolo până luni sau până marţi şi apoi mergem în Cipru.

— În Cipru?!

— Da, Trebuie să ridic ceva care... nu pot să îţi explic la telefon, dar îţi poţi imagina. Ceva cu adevărat important.

— Alekos...

— Îţi place ideea de a merge la Paris şi în Cipru? Ehei, îţi place?

— Alekos... Mâine plec în America. Ai uitat?

— În America?!

— Da, dragă, în America. Nu ne-am certat din cauza asta, acum trei zile?

— Hmmm... Chiar aşa. Acum îmi amintesc.

— Acum îţi aminteşti?!

— Da, uitasem de asta. Şi de ce mergi în America?

— Alekos! Ce se întâmplă cu tine? Conferinţa de la colegiul din Massachusetts, ai uitat şi de asta?

— Hmm, chiar aşa. Acum îmi amintesc. Deci nu vii la Paris cu mine.

— Nu, dragă, nu!

— Şi nici în Cipru.

— Nu, dragă, nu.

— Păcat!

— Alekos, eşti bine, Alekos?

— Da, da. Când te întorci din America?

— În 4 sau în 5 mai.

— Aha. Chiar aşa. Acum îmi amintesc. Atunci ne vedem pe 5 mai. Vin eu la tine pe 5 mai. Nu, vii tu la mine pe 5 mai. Avem întâlnire pe 5 mai. Rămâne fixată data de 5 mai.

Ai tot repetat data aceea de parcă ai fi fost un disc stricat care relua mereu acelaşi fragment, de parcă ai fi depus un efort uriaş pentru a reţine acel gând sau de parcă ar fi fost de-a dreptul agonizant să gândeşti. Şi totuşi, chiar şi în momentele cele mai tensionate, creierul tău a rămas întotdeauna lucid ca o oglindă, iar memoria ta a fost mereu extraordinară când venea vorba de date. De exemplu, în timp ce ne certam, ţi-ai amintit foarte clar faptul că prelegerea mea din Massachusetts avea să aibă loc pe 26 aprilie. Ciudat. Chiar ciudat, mi-am spus. Şi am închis cuprinsă de o nelinişte mai mare chiar decât uimirea pe care o simţeam.

Aş fi fost mult mai puţin surprinsă dacă aş fi ştiut că, acceptând ca publicarea să înceapă cu jurnalul lui Hazizikis, îţi încălcaseşi promisiunea faţă de Fany: „Dacă este vreun document împotriva soţului tău, îţi promit că nu îl voi folosi. Crede-mă, fetiţo, sunt sigur că pot obţine arhivele fără a-ţi cauza probleme şi fără ca cineva să afle vreodată ceva...” Mai mult decât atât, chiar în acele zile intraseşi în posesia unui document pe care eu aveam să îl primesc după moartea ta: o foaie înregistrată cu numărul 98975. În stânga sus, bătut la maşină: „De la sediul KYP

către Ministrul Apărării, Evangelos Averoff. Strict secret. Personal şi urgent.” În dreapta sus, scris de mână: „Primit în data de 6 aprilie 1976 la ora 9:30.” În centru, scris tot de mână: „Domnului ministru, 463.” Şi spunea: „Avem onoarea de a vă informa că în baza ordinului dumneavoastră verbal din ultimele zile, colonelul Costantinos Costantopoulos şi un alt ofiţer de la sediul central se vor alătura grupului nostru cipriot cu scopul de a recupera documentele secrete ale EAT/ESA de la Atena, care se află în mâinile unui colaborator al deputatului Panagoulis. Prezentul birou se află la dispoziţia dumneavoastră, informându-vă că aşteaptă noi ordine.”

* * *

După ce a fost publicată acea foaie şi după alegerea făcută de ziarul Ta Nea, lucrurile s-au precipitat. Mai întâi, apelurile telefonice ameninţătoare: „Dacă nu te gândeşti mai bine, Panagoulis, vei regreta. Dacă nu o laşi mai moale, Panagoulis, vei plăti pentru asta.” Apoi, furia sistemului judiciar care printr-un judecător numit Giuvelos s-a opus publicării. Giuvelos, un tip ambiţios, plin de iniţiativă, transmisese deja nişte semnale de alarmă când începuseră reclamele de la radio. De fapt, sunase imediat la ziarul Ta Nea pentru a afla despre ce era vorba, şi e de la sine înţeles că nu l-ai luat în serios.

— Nu cred că vrea cu adevărat să ne pună beţe în roate, i-ai spus lui Fazis. O să vezi că se va linişti.

Însă duminică, pe 18 aprilie, adică în ziua în care a apărut anunţul despre jurnalul lui Hazizikis, a sunat din nou: ca să te avertizeze. A făcut la fel şi luni, în 19, şi marţi, în 20. De data aceasta ca să te invite în biroul său, împreună cu Fazis. Totuşi, nu era nimic senzaţional în acel jurnal, nimic care ar fi putut dezonora vreun membru al guvernului; în ciuda dramatismului cu care fusese prezentat, nu făcea decât să explice modul în care cei de la KYP le livrau, zi de zi, celor de la ESA fişele celor care erau supravegheaţi în mod special. Cititorii chiar fuseseră dezamăgiţi: „Asta e tot?" Cât despre fişele pe care Fazis şi directorul le aleseseră drept exemple, implicau oameni care erau complet împăcaţi cu propria conştiinţă, membri ai Rezistenţei, precum Mavros şi Canellopoulos. Aşa că invitaţia primită în data de 20 aprilie te-a enervat. De ce se ambala atâta Giuvelos? De ce se temea? Poate de faptul că urma să vadă fişa cu numărul douăzeci şi trei: „Evangelos Averoff – fost deputat, adept al politicii de tip punte între guvernul naţional şi foştii politicieni, deja colaborează şi este îndrumat de membri de rang înalt ai KYP, cu rezultate foarte pozitive până acum?" Cu toate acestea, iritarea ta s-a transformat în indignare atunci când ai observat că Giuvelos te convocase şi în data de 21 aprilie, în ziua aniversării loviturii de stat a lui Papadopoulos.

— Giuvelos! Vrei să sărbătoreşti data de 21 aprilie, Giuvelos? i-ai răspuns în acest mod, urlând.

Şi i-ai spus să nu te aştepte, i-ai spus că nu aveai să îi accepţi invitaţia, să vină el la tine dacă voia să vorbiţi, însă cu tancurile, pentru că nu aveai să îi deschizi uşa şi nu aveai să îl primeşti. Apoi i-ai cerut lui Fazis să facă acelaşi

lucru. Aşa că, joi, pe 22 aprilie, Giuvelos a venit la ziar. A vorbit cu Fazis şi cu directorul şi a vorbit deschis despre solicitările sale: voia ca ziarul Ta Nea să înceteze imediat publicarea şi ca arhivele să fie predate. Acest lucru era solicitat şi de ministrul Apărării care, în calitate de lider al ESA şi al KYP, era singurul care putea autoriza diseminarea unor astfel de fişe. Iar dacă Ta Nea nu avea să se supună, avea să dispună sechestrul prin emiterea unei ordonanţe. Le-a cerut celor de la ziar să te informeze. Te-au informat, iar răspunsul tău a fost ferm:

— Spuneţi-i lui Giuvelos să se şteargă la fund cu ordonanţa lui.

Celor care îţi erau apropiaţi le era de ajuns să îţi arunce o privire pentru a înţelege ce efort depuneai şi cât de tensionat erai. Nu mai stăteai locului, acum îţi scoteai jacheta mormăind „mi-e cald”, acum o îmbrăcai la loc mormăind „mi-e frig”, acum îţi slăbeai cravata, acum îţi descheiai cămaşa, acum te plângeai că te durea stomacul: „Am febră. Mă simt rău. Sunt bătrân. Ah, ce bătrân sunt!” De asemenea, se întâmpla să arăţi spre casele de pe strada Kolokotroni spunând: „Hm! De la una dintre acele ferestre m-ar putea împuşca foarte uşor. Hm!” De fapt, ideea că cineva voia să te omoare nu te-a lăsat în pace nicio clipă. Oare aceasta era cauza stărilor de confuzie care îţi orbeau mintea? În noaptea dinspre miercuri spre joi, când te-am sunat de la New York, când la Atena deja era joi dimineaţă, păreai să pluteşti prin ceaţă:

— Ai ajuns deja, bine! Bine! Ajung şi eu mâine, la ora două după-amiază, cu Olimpicul. Vii să mă iei la aeroport?

— La aeroport, Alekos?! Ce aeroport?!

— Cum adică ce aeroport? Cel din Paris, nu? Apoi de acolo mergem în Cipru şi...

— Alekos! Unde crezi că sunt eu, Alekos?!

Tăcere. Apoi o respiraţie pierdută:

— Unde eşti? De unde mă suni?

— De la New York, Alekos! Sunt în New York!

— Oo, nu! Eu credeam că eşti la Paris.

— Alekos, ce tot spui? Nu te-am sunat chiar ieri de la New York?

— Hm! Chiar aşa! Uhm! Dar de ce eşti în New York? De ce eşti în New York? Nu trebuia să ne întâlnim la Paris, să petrecem Paştele ortodox împreună şi să mergem luni în Cipru?

Îmi venea să plâng.

— Nu, Alekos, nu. Iar ai uitat!

— Chiar aşa. Iar am uitat.

— Ce-ai păţit, Alekos?

— Am păţit de toate. Sunt obosit, sunt aşa de obosit. Sunt sătul, sunt atât de sătul. Nu mai suport. Îmi taie picioarele, să ştii, îmi taie picioarele. Înţelegi ce îţi spun? După ce se termină această poveste, o să plec şi din parlament. Şi o să mă întorc la studiul matematicii. În loc să mă reapuc să scriu cartea, o să mă întorc la studiul matematicii. Oricum, nu te ajută la nimic să scrii cărţi. Nici să fii în parlament nu te ajută la nimic. Vai, ce durere de cap, ce durere de cap. Ai primit o fotocopie a hârtiei?

— Ce fotocopie, ce hârtie?

— Cea pe care ţi-am trimis-o acum două zile la Florenţa.

— Alekos, dacă sunt în New York, cum aş fi putut primi o fotocopie pe care mi-ai trimis-o la Florenţa acum două zile?

— Corect. Ai dreptate. Vezi cât sunt de obosit. De îndată ce o primeşti, să o pui la bancă.

— O vom pune împreună când mă întorc, Alekos.

— Da, când te întorci. Dar când te întorci?

— Pe 5 mai, Alekos, ştii asta! Am vorbit despre asta de o sută de ori!

— Hm! Da, aşa e. Pe 5 mai. Ne vedem pe 5 mai. Dar cele trei numere ale ziarului Ta Nea, le-ai primit?

— Unde să le primesc?!

— Ah! Am uitat din nou, nu ai fi putut să le primeşti, ţi le-am trimis la Florenţa. E mai bine aşa. Oricum nu sunt importante. Continuă să publice lucruri inutile, am ajuns la mâna unor idioţi. Pa, vorbim mâine. Mâine o să fiu în Paris, la hotel Saint-Sulpice. Nu, nu la Saint-Sulpice, la Louisiana. Oare la Saint-Sulpice sau la Louisiana? Nici asta nu-mi amintesc, cataraméne Cristé! Nenorocitul ăla de Giuvelos îmi distruge memoria şi nervii.

Ordonanţa lui Giuvelos a fost emisă vineri, pe 23 aprilie. „Întrucât Curtea marţială a deschis o anchetă asupra documentelor de la ESA, dar un ziar a început să publice aceste documente, întrucât cei care au intrat în posesia lor nu le-au predat sistemului judiciar, deşi au fost invitaţi să o facă prin formalităţi legale, întrucât nu a fost posibil să le rechiziţionăm, întrucât publicarea unor asemenea documente ar putea împiedica efortul justiţiei, am decis să interzicem publicarea lor începând de azi.” Anunţul a ajuns la Ta Nea în timp ce tu zburai spre Paris, neştiind că ameninţarea fusese pusă în practică, ba chiar fiind convins că nu se întâmplase nimic. Pe durata călătoriei ai părut destins, aveam să aflu asta de la pasagerul care stătea lângă tine, un om de afaceri care era prieten cu

Karamanlis. Ai conversat cu amabilitate, într-un mod echilibrat, criticând nepăsarea tinerilor, lăudând bunul-simţ al bătrânilor şi citând proverbe. De câteva ori l-ai citat pe Mao Zedong: „Când îndrepţi degetul spre Lună indicând Luna, în loc să privească spre Lună, proştii îţi vor privi degetul.” Faptul că în acea zi starea ta de spirit nu a mai fost una rea şi că mintea nu îţi era confuză mi-a fost confirmat şi de cei doi greci care te-au aşteptat la Orly, un cuplu din anturajul tău dionisiac. „Da, era un pic palid şi avea cearcăne. Era un pic slăbit pentru că, ne-a spus el, pasagerul de lângă el îl făcuse să vorbească prea mult. Însă era aproape vesel. La masă a mâncat cu poftă şi a râs, în timp ce ne-a povestit despre cuplul Giuvelos – Averoff.” În plus, erai lucid şi vesel şi atunci când m-ai sunat pentru a clarifica că hotelul se numea Louisiana, nu Saint-Sulpice. Chiar ai glumit legat de scăpările din trecut. „Pun pariu că eşti la New York!” În schimb, sâmbătă iar ai plutit prin ceaţă şi prin apatie. Era şapte seara la Paris când te-am sunat de la New York ca să îţi urez un Paşte fericit şi nici nu am crezut că aveam să te găsesc. M-am gândit: la ora asta o fi la congresul exilaţilor chilieni. Nu erai la congres, o voce foarte somnoroasă mi-a răspuns:

— Da, dormeam... dorm.

— La şapte seara? Şi chilienii?

— Chilienii trăiesc în Chile.

— Cât de cordial! Paşte fericit!

— Pentru mine nu mai există Paşte, nu mai există nimic pentru mine. El a emis ordonanţa şi a suspendat publicarea. Ieri.

— Ce vei face acum?

— Nu ştiu. Mă voi decide luni, luni mă întorc.

— Nu mai mergi în Cipru?

— Nu mai este necesar.

Nu aveai chef să vorbeşti, nu am putut iniţia o conversaţie şi ai refuzat să îţi notezi adresa colegiului unde aveam să fiu în seara următoare.

— Oricum nu te voi suna acolo, e prea complicat. Suna-mă tu. Şi dacă nu mă poţi suna, nu îţi face griji: ne vedem pe 5 mai. Rămâne să ne vedem pe 5 mai.

Data de 5 mai a fost singura care nu a căzut niciodată în întunericul uitării.

— Dar ce legătură are data de 5 mai cu adresa colegiului? Data de 5 mai e îndepărtată, Alekos.

— Şi totuşi, este apropiată. Foarte apropiată.

— Bine, este apropiată. Pa, Alekos, pe mâine.

Însă a doua zi când te-am sunat înapoi, portarul de la Louisiana mi-a spus că plecaseşi.

— A plecat?

— Oui, madame, le monsieur est parti.[71]

— Şi nu a lăsat un mesaj pentru mine?

— Non, madame, pas de message pour personne. Nu a lăsat niciun mesaj pentru nimeni. Monsieur était pressé, très pressé. Domnul era grăbit, foarte grăbit.

Capitolul doi

Duminicile sunt atât de liniştite şi de tulburătoare la New York. Lumea pare să se oprească, viaţa pare să cadă într-o stare de catalepsie duminica, la New York. Oamenii tac, străzile sunt pustii, iar singurul zgomot care rupe tăcerea este sunetul înfundat al roţilor pe asfalt, ale unei maşini sau ale unui camion, sau murmurul unui elicopter care zboară deasupra oraşului. Cine a spus că duminicile la New York sunt relaxante şi odihnitoare? Dimpotrivă, duminica pare o zi menită să ne facă să ne gândim, să ne

[71] „Da, doamnă, domnul a plecat” (fr., în original) (n.tr.).

facem un rezumat al greşelilor şi al regretelor pe care le avem, adică o zi menită să ne tortureze. Strivită de acel gol, în acea tăcere întreruptă doar de foşnete şi de mormăieli, îmi chinuiam mintea cu reproşuri, îndoieli şi întrebări, iar senzaţia că făcusem o greşeală tragică atunci când pusesem un ocean între noi se intensifica de la o oră la alta. De acord, conferinţa pe care trebuia să o ţin în ziua următoare nu ar fi putut fi anulată fără a comite un act nepoliticos şi de neiertat; de acord, îmi spuseseşi de mai multe ori că îţi eram de ajutor rămânând departe de Grecia; de acord, prezenţa mea la Atena mai mult te-ar fi încurcat. Însă de fiecare dată când vorbeam, păreai atât de singur, atât de trist şi atât de confuz. Cum putusem să te părăsesc într-un astfel de moment? Nu ne văzuserăm de douăzeci şi patru de zile. Dintr-odată mi s-au părut douăzeci şi patru de luni, douăzeci şi patru de ani. Nu trecuseră niciodată douăzeci şi patru de zile fără să ne vedem, niciodată. Cel mai lung interval fusese cel al evadării mele: şaptesprezece zile. Dar atunci erai bine: atât de bine cât poate fi Satana atunci când se răzvrăteşte împotriva dictaturii lui Dumnezeu, atât de bine cât poate fi Dionis, înconjurat de plăceri şi de ghirlande din viţă-de-vie. De data aceasta, însă: „Pentru mine nu mai există Paşte, nu mai există nimic pentru mine.” Monsieur est parti. Monsieur était pressé, très pressé. Şi foaia pe care mi-o expediaseşi la Florenţa? Ce era? Despre ce era vorba, despre cine? Iar acel rămas-bun, acea îmbrăţişare publică, acea frază solemnă: „Ai fost o tovarăşă bună. Singura tovarăşă posibilă.” De ce folosiseşi trecutul? Şi de ce acum mă gândeam la acel salut ca la un rămas-bun? Prostii! Melancoliile unei duminici la New York. Aveam să vorbim despre asta pe 5 mai. „Ne vedem pe 5 mai.” „Rămâne să ne vedem pe 5 mai.” Fiecare discurs al tău se încheia cu cuvintele 5 mai, cu data de 5 mai. Devenise o obsesie

acest 5 mai. Începea să mă irite data aceasta de 5 mai. De parcă ar fi trebuit să se întâmple ceva deosebit, sau dimpotrivă, ceva urât pe 5 mai. Şi legat de asta, de ce plecaseşi din Paris cu o zi mai devreme? Am sunat la Atena, nu mi-a răspuns nimeni. Şi atunci m-am răzvrătit: gata cu complexele de vinovăţie, cu fricile şi anxietăţile. Chiar şi când mă aflam pe cealaltă parte a Pământului, într-un peisaj care nu îţi aparţinea, într-o realitate din care erai exclus, reuşeai să îmi condiţionezi existenţa, să mi-o decizi şi să mi-o înghiţi. Voiam să mă eliberez de tine, să mă eliberez! Aveam să merg imediat la Amherst. Mi-am făcut valiza şi trei ore mai târziu am ajuns la Amherst, oraşul în care se afla colegiul.

Peluze bine tunse, proaspete. Copaci plini de frunze, verzi. Case roşii cu portic din coloane albe şi cu acoperiş albastru de ardezie. Iar în faţa ferestrei din camera mea, un splendid piersic înflorit, ca un nor roz cu parfum ameţitor. „Bine ai venit printre noi, bine ai venit, uite cât de blândă este viaţa aici, cât de uşor este. Fără arhivele celor de la ESA, fără jurnalul lui Hazizikis, fără fapte eroice, fără pasiuni. Noi am depăşit totul, chiar şi durerea. Nouă nu ne este niciodată foame, nu ne este niciodată frig, pe noi nu ne interesează controversele teologice, noi nu credem în destin, în superstiţii şi nu avem presimţiri. Noi suntem logici, raţionali. Dar şi drăguţi, ospitalieri, civilizaţi, în ciuda unor războaie şi a câtorva vize negate. Hai, odihneşte-te împreună cu noi, îţi vom da puţină anestezie.” Un amfiteatru frumos cu fotolii din catifea, un zid rotund de chipuri nemişcate care ascultă. Un difuzor din care se aude o voce metalică, într-o limbă care te şterge în cele din urmă din gândurile mele. Good evening, ladies and gentlemen, it’s a pleasure to be here with you. „Bună seara, doamnelor şi domnilor, este o plăcere să fiu aici cu

voi.” The subject of this lecture will be the art of journalism and, through the press, the formation of the political consciousness in Europe. „Subiectul acestei conferinţe va fi arta jurnalismului şi formarea conştiinţei politice în Europa prin intermediul presei scrise.” Unde e Atena? Cine este Sancho Panza? Dar Ishmael? Mai târziu, la hotel, văd un telefon lângă patul meu. Ar fi de ajuns să ridic receptorul, să formez un prefix şi un număr şi să îţi spun: „Dat fiind că am vorbit despre political consciousness, adică despre conştiinţa politică şi, fără a ţine seama de iubire, spune-mi, de ce ai plecat de la Paris cu o zi mai repede?” Ridic receptorul:

— Hallo, may I have a Coke? Îmi aduceţi o Cola?

Ce uşurare îmi aduce această pace plină de bunăstare şi căptuşită de uitare.

— Would you like to stay one more day, two more days? Aţi vrea să mai rămâneţi încă o zi, două?

— Yes, thank you! Thank you very much. Da, vă mulţumesc! Vă mulţumesc foarte mult!

Să amân chinurile, să le suspend. Să mă mai odihnesc puţin, să extind cu încă douăzeci şi patru de ore această delicioasă stare de narcoză a sufletului. Oare aşa te pregăteşti pentru durerea care te trăsneşte atunci când te trezeşti din anestezie? Pentru că, între timp, de cealaltă parte a oceanului, moartea ta se apropia. Acel vânt irezistibil care atrage steaua şi care o aspiră în vortex,

măturând orice reziduu de speranţă sau de iluzie. Din acel moment nu îţi mai rămâneau decât cinci zile de viaţă.

* * *

Luni, 26 aprilie, mai aveai cinci zile. Fazis avea să îmi spună că păreai o pasăre care zbura haotic printr-o încăpere fără uşi şi fără ferestre. Mergeai dintr-o parte în alta, iar şi iar, disperat şi înfuriat, căutând o ieşire, însă ieşirea nu exista. Revenind de la Paris cu o seară în urmă, îl sunaseşi pe Giuvelos, iar un urlet zguduise strada Kolokotroni:

— Giuvelooos! Şi tu eşti servitorul lui Averoff, Giuvelooos? Primeşti comenzi şi de la poponarul de Averoff, Giuvelooos?

Însă Giuvelos a răspuns, cu o voce îngheţată, că primea ordine doar de la justiţie şi că justiţia avea să îşi urmeze cursul. Apoi l-ai sunat pe ofiţerul de la KYP. Cufărul cu documente din Cipru, cufărul! Trebuia ridicat imediat, nu mai era timp de pierdut! Voiai să ţi-l trimită mai curând. Ba chiar, să vină imediat în biroul tău: trebuia să îi explici ce se întâmplase. Intrând în panică, ofiţerul s-a bâlbâit, nu, nu mai era posibil, de-acum era prea riscant să fie văzut împreună cu tine. Averoff îl bănuia, era pe punctul de a-l transfera într-o cazarmă de la graniţa cu Turcia. Transfer?! Într-o cazarmă de la graniţa cu Turcia?! Asta însemna că nu voiau să îţi taie doar picioarele, ci şi braţele şi să îţi

rupă şi limba! Tremurând de furie, i-ai şoptit o adresă ofiţerului. Era casa unui prieten în care aveai încredere: i-ai spus să vină acolo. Ofiţerul venise şi v-aţi certat ore întregi, însă în momentul despărţirii nu aţi ajuns la nicio concluzie. Mai rău, în timp ce conduceai prin întuneric, de-a lungul drumului care ducea în Glyfada, ai avut impresia că erai urmărit de două maşini: una foarte deschisă la culoare, aproape albă, şi alta roşie. „Ai avut doar impresia” pentru că, atunci când una dintre ele apărea, cealaltă dispărea, şi totuşi impresia fusese atât de slabă, încât abia dacă se apropia de o certitudine. Cu această idee ai intrat în casa mamei tale, dar şi acolo a sunat telefonul de trei ori: „Dacă nu te gândeşti mai bine, Panagoulis, vei regreta.” „Dacă nu o laşi mai moale, Panagoulis, vei plăti pentru asta.” „Îţi controlăm fiecare gest, Panagoulis, fiecare mişcare. Nu ne vei scăpa.” Din cauza lor nu reuşiseşi să pui geană pe geană. Iar acum, epuizat de somn şi de neputinţă, la fel ca o pasăre care zbura printr-o cameră fără uşi şi fără ferestre, te loveai în van cu aripile de pereţii şi de tavanul biroului tău de pe strada Kolokotroni. Dacă nu ai fi fost atât de singur! Dacă ai fi avut un partid care să te susţină! Dacă partidele ar fi fost serioase, demne! Dacă cuvântul „stânga” ar fi avut vreun sens! Dacă în loc de politica făcută de politicieni, de politruci, de politicieni de carieră, de arivişti, de demagogi, de demiurgi, de revoluţionarii lu’ Peşte, ar fi fost nişte oameni adevăraţi, dispuşi să lupte, să îţi dea o mână de ajutor! Dacă poporul ar fi fost un popor adevărat, dacă ai fi putut să îl convingi, să îl invoci: „Tovarăşi, prieteni, fraţi, ajutaţi-mă! Pentru Dumnezeu, ajutaţi-mă!” Şi totuşi, trebuia să existe o cale de ieşire: evadaseşi de la Boyati, aveai să scapi şi din acest deşert. Iată, aveai să vorbeşti cu Karamanlis şi să îi spui ce aveai şi ceea ce ştiai despre Averoff, dar şi ceea ce Averoff plănuia să îţi facă: servicii

secrete, magistratură, măsuri disciplinare care îţi afectau prietenii. Aveai să îi oferi lui Karamanlis două soluţii: ori să intervină pe lângă ministrul său, al Apărării, pentru ca acesta să te lase în pace, şi pe lângă Giuvelos, pentru ca acesta să îşi revoce ordonanţa, ori să fie înfruntat de tine în parlament: să fie pus în situaţia extrem de jenantă de a primi dovezile despre ceea ce afirmai. Fâlfâitul acela nebunesc din aripi s-a potolit. Te-ai aşezat la biroul tău, l-ai sunat pe Moliviatis, secretarul personal şi consilierul lui Karamanlis. Ai solicitat o programare cu premierul. I-ai spus că unele motive foarte grave făceau ca întâlnirea să fie urgentă. Moliviatis ţi-a răspuns că premierul era foarte ocupat în perioada aceea: erau probleme cu Turcia şi cu NATO. Şansele de a-l vedea erau mici. Oricum avea să încerce şi apoi să te anunţe.

Oare Moliviatis a fost cel care l-a informat pe Averoff? Luni, în 26 aprilie, Averoff părea foarte bine informat legat de încercările tale de a te întâlni cu Karamanlis. De după-amiază se afla în Goudì, în tabăra militară de la Dionysos, pentru ceremonia postpascală şi conversa cu un ofiţer. La un moment dat, acesta ţi-a menţionat numele şi a fost ca şi cum ar fi aprins un fitil. Toată moliciunea şi toată sinuozitatea lui au dispărut, iar Averoff s-a aprins cu un paroxism de care nimeni nu îl credea în stare, a uitat până şi faptul că sute de oameni îl urmăreau şi îl ascultau, şi cu ochii injectaţi de sânge a strigat:

— Insolentul! Blestematul! Îl voi zdrobi! Îl voi zdrobi! Îl voi zdrobi! Exonthòso, exonthòso, exonthòso!

Limbi de foc şi răgete, lovituri isterice de coadă, capete smulse şi schelete descărnate, resturile celor care îndrăzneau să se apropie de podul care îi proteja tărâmul şi aruncau câte o mică săgeată sau câte o pietricică spre munte.

— În genunchi, rebelilor, în genunchi, voi cei care îndrăzniţi să îl provocaţi pe cel care comandă, pe cel care contează! Exonthòso, exonthòso, exonthòso!

Toată lumea l-a auzit strigând acel verb. Iar ofiţerul care provocase acea scenă în mod neintenţionat a fost cuprins de o asemenea jenă, încât i-a spus înroşindu-se:

— Domnule ministru, vă rog să îmi permiteţi să vă întorc spatele pentru a arăta un zâmbet. Altfel lumea va crede că pe mine doriţi să mă zdrobiţi.

* * *

Marţi, 27 aprilie, mai aveai patru zile. Ai intrat în birou plângându-te că petrecuseşi o altă noapte infernală: zero somn şi multă migrenă. Nu reuşiseşi să dormi şi pentru că, în timp ce conduceai spre Glyfada, maşina roşie şi maşina deschisă la culoare, aproape albă, reapăruseră din întuneric, iar pe strada Vouliagmenis, la benzinărie, cea roşie aproape că te atinsese. Un BMW roşu cu doi bărbaţi la bord. Poliţişti însărcinaţi să îţi controleze fiecare mişcare

sau mercenari plătiţi pentru a te hărţui, poate pentru a-ţi da o lecţie? Mai devreme sau mai târziu aveai să îi înfrunţi pentru a-ţi satisface curiozitatea; aveai să te transformi din cel urmărit în urmăritor şi aveai să îi obligi să înceteze. Nu acum, acum aveai lucruri mai importante pentru care îţi făceai griji. În primul rând, întâlnirea cu Karamanlis. A sunat telefonul, iar tu l-ai apucat cu anxietate: Moliviatis? Nu, aceeaşi voce batjocoritoare:

— Ştim întotdeauna unde mergi şi unde te afli, Panagoulis. Ţine-o tot aşa şi o să vezi tu.

Secretara te-a auzit strigând:

— Poponarule! Malaka! Hai aici, hai aici şi spune-mi în faţă dacă îndrăzneşti!

A intervenit:

— Liniştiţi-vă, domnule Panagoulis! Cine a fost, domnule Panagoulis?

— Acelaşi idiot care are impresia că mă sperie.

Şi Moliviatis? Telefonul a sunat din nou şi din nou l-ai ridicat neliniştit. Nu, nu era Moliviatis. Era Fazis care sunase ca să îţi spună despre scena pe care o făcuse Averoff în tabăra de la Dionysos.

— Chiar a spus exonthòso, îl voi zdrobi?

— Da. De mai multe ori.

— Ehei! Cine ar fi crezut asta? Îmi place, are mai mult tupeu decât credeam. Acum chiar că o să-l înnebunesc. Iar tu vei avea de scris o mulţime de lucruri, până la urmă, Fazis! Un roman, dragul meu, un roman!

De parcă problema respectivă te-ar fi amuzat. Însă când ai pus receptorul în furcă, ai privit nerăbdător la ceas. Şi Moliviatis? De ce nu te suna Moliviatis? În câteva minute aveai să îl suni tu. L-ai sunat. Ah, ţi-a răspuns pompos şi slugarnic, îl întrecuseşi cu o secundă. Era pe punctul de a te suna, de a-ţi spune că prevăzuse corect în ziua precedentă: agenda premierului deborda de angajamente. Nu exista nici măcar o pauză în care să poată introduce o întâlnire cu tine. Ah, Turcia! Ah, NATO! Îi părea rău. Trebuia să aştepţi.

— Nu pot aştepta, domnule Moliviatis! Nu trebuie să mai aştept! Nu vreau să mai aştept!

— Dar încercaţi să înţelegi, domnule Panagoulis, problemele de stat...

— Şi eu am tot o problemă de stat. Vă rog să îi comunicaţi asta, cataraméne Cristé!

— Îi voi comunica, voi încerca.

Oare chiar a încercat? Oare chiar încercase? La câteva luni după moartea ta, când am vorbit cu omul de afaceri, cu prietenul lui Karamanlis care călătorise împreună cu tine la Paris, şi i-am povestit despre acest episod, l-am rugat să îl întrebe pe Karamanlis de ce nu te primise în acea săptămână. Omul de afaceri mi-a făcut pe plac şi, când ne-am reîntâlnit, mi-a jurat că Karamanlis păruse sincer când i-a răspuns că nu fusese informat de faptul că tu solicitaseşi o întrevedere şi mai ales în mod atât de insistent. Dacă i-a spus adevărul, nu ştiu, însă ştiu că acel refuz a fost o lovitură fatală pentru tine. Te-ai prăbuşit pe birou şi ai tot repetat:

— Nu mai este nimeni, nu am pe nimeni. Sunt singur, singur, singur! Nu mai suport. Nu mai rezist.

Se vede şi din fotografia care ţi-a fost făcută în acea seară la restaurant. Este fotografia unui om care deja se ţinea cu dinţii de viaţă. Obrajii îţi sunt atât de traşi, încât pometii par mai ascuţiţi decât maxilarul; cearcănele tale sunt atât de vineţii, încât parcă ai fost lovit cu pumnii; nasul îţi e atât de ascuţit, încât nu mai are aceeaşi formă, bărbia dublă a dispărut, iar gâtul tău este atât de subţire, încât parcă înoată în cămaşă. Vorbeşti cu doi oameni care te ascultă serioşi şi din modul în care îţi mişti mâinile este evident că eşti cuprins de o tensiune nervoasă atroce. Cei doi au mâncat, farfuriile lor sunt aproape goale, dar farfuria ta este încă plină de mâncare. Iar paharul tău de vin este neatins. Nu, chiar nu mai rezistai. Pentru că,

oriunde ai fi privit, fiecare drum îţi era închis, iar viitorul se prăbuşea peste tine precum o casă care cedează.

* * *

Miercuri, 28 aprilie, mai aveai trei zile. Nu doar că Moliviatis nu îşi ţinuse promisiunea de a-i raporta lui Karamanlis că solicitaseşi o întâlnire, dar acum nici nu mai era de găsit. Ei bine, aşadar, aveai să îţi muţi lupta în parlament. Ai luat un pix şi o hârtie şi ai formulat o primă schiţă a superîntrebării pe care aveai să i-o adresezi lui Karamanlis. „De ce premierul îl menţine în guvernul său, ba chiar pe o poziţie de importanţă capitală, precum Ministerul Apărării, pe domnul Evangelos Tositsa-Averoff, adică un individ care a colaborat cu Junta, care pe vremea lui Papadopoulos a fost spion pentru KYP, care pe vremea lui Ioannidis a trădat marina, dezvăluind inchizitorilor fiecare detaliu al revoltei, care mai apoi a ajutat Junta şi pe criminalii regimului anterior să părăsească ţara?” Apoi ceea ce aveai să spui când aveai să te apropii de băncile unde stau membrii guvernului şi să predai pachetul de documente. „Îi ofer prim-ministrului dovada a ceea ce am declarat: arhivele ESA/EAT, pe care Evangelos Tositsa-Averoff a vrut să le recupereze prin intermediul Serviciilor Secrete şi a căror publicare a suspendat-o folosindu-se de sistemul judiciar. Iată-le, iar membrii parlamentului îmi sunt martori.” Mi-ai povestit acest lucru când, trezindu-mă din acea narcoză sufletească, din acea anestezie a Amherstului, m-am întors la New York şi te-am sunat.

— Scriu ceva important, foarte important.

— Adică?

— O superîntrebare pentru Karamanlis. Îţi citesc, ascultă!

— Vrei să spui că îi vei înmâna lui documentele?!

— Da. Săptămâna viitoare va exploda bomba. De data aceasta, în parlament şi vei vedea că va face mai mult zgomot decât cea pe care i-am dăruit-o lui Papadopoulos acum opt ani.

— Nu mai spune la nimeni, Alekos.

— Dimpotrivă, un asemenea lucru merită să fie mediatizat.

Apoi mi-ai povestit despre ameninţările telefonice şi despre cele două maşini asupra cărora nu mai aveai îndoieli, care te bântuiau noaptea. Supliciul de a privi mereu în oglinda retrovizoare, căutând o maşină care uneori era acolo şi alteori nu, care uneori era roşie şi alteori era deschisă la culoare, aproape albă, astfel încât uneori te întrebai dacă aveai vedenii, iar alteori îţi spuneai că sigur nu aveai, o dată te simţeai precum un mistreţ furios, altă dată ca o muscă prinsă în pânza păianjenului.

— Pentru Dumnezeu, în fiecare seară, în fiecare seară când merg în Glyfada. Ştii, Primăvara e vizibilă chiar şi pe întuneric. Acel blestemat de verde fosforescent.

— Alekos, este absolut necesar să te duci în Glyfada în fiecare seară?

— E mai bine decât pe strada Kolokotroni. Îţi aminteşti că am găsit un tip forţând încuietoarea de la cameră?

— Şi cine te însoţeşte seara, când mergi în Glyfada?

— Nimeni, cine să mă însoţească? Eu nu sunt Excelenţa Sa Papandreou. Nu am bodyguarzi!

— Alekos, cine crezi că e de data asta?

— Cine-ai vrea să fie? Cineva care îmi vrea binele.

— Alekos, vin la tine. Aici am făcut ceea ce trebuia să fac şi nu am chef să aştept până pe 5 mai.

— Nu, ne vedem pe 5 mai.

— Dar de ce eşti aşa de fixat pe data de 5 mai?!

— Pentru că e stabilită, nu? Este ceva sigur. Vei vedea că pe 5 mai vom fi împreună.

— Dar te simt atât de deprimat...

— Eh! Cât aş da să mă pot întoarce în celula mea de la Boyati.

Acea voce firavă. Resemnarea care îmbiba acea voce. Pentru că asta s-a întâmplat miercuri, 28 aprilie: rezistenţa ta s-a dizolvat complet, indestructibilitatea ta a fost destrămată şi ai fost cuprins de resemnare. Efortul final nu durează mult. La un moment dat, oboseala de a trăi revine, iar trupul şi sufletul se relaxează resemnate privind în urmă: licăriri involuntare ale impulsurilor, strigătelor şi superîntrebărilor pe care nu aveai să le mai adresezi. O spune şi poezia pe care ai scris-o în acea noapte când te-ai întors pe strada Kolokotroni. Sunt gândurile unui om în exil, care îşi regretă trecutul, trecutul fiind singurul punct de sprijin de care se poate agăţa pentru a se întoarce într-un timp în care singurătatea era reprezentată de o celulă lipsită de spaţiu şi de lumină, de o dorinţă nebună de a vorbi cu cineva, iar viitorul era o speranţă. Iat-o scrisă pe patru foi din carneţelul tău. Ce scris de mână nervos, ciudat. De la un vers la altul devine tot mai nervos, tot mai diferit, de parcă ţi-a fost extrem de greu să mai ţii stiloul în mână. „Aşa cum umblau în trecut/ poeţii/ şi cum îşi declamau adevărurile,/ adevăruri deghizate în cuvinte frumoase,/ botezate de poveşti,/ aşa umblam şi eu/ prin locuri necunoscute,/ dar la fel de frumoase ca ale noastre/ şi voiam să cred că/ nu întorsesem spatele lumii./ Nu eu călătoresc,/ îmi spuneam,/ prin păduri şi munţi şi văi,/ nu

eu călătoresc,/ ţinuturile sunt cele care aleargă,/ la fel ca amintirea mea despre prietenii/ care mă aşteaptă/ pe undeva,/ aşteptând să apar brusc la fel ca în zilele îndepărtate în care,/ doar cu puterea viselor,/ construiam speranţe,/ iar durerea/ ne însoţea peste tot mereu./ Copaci, munţi, văi călătoresc,/ iar eu, legat de ei, care sufereau pentru că eu suferam,/ care plângeau pentru că eu plângeam,/ care invocau gratiile pentru că eu eram în spatele gratiilor,/ de unul singur./ Anii au trecut, iar eu,/ fără a uita durerea,/ dar fără a deveni nedrept şi fără a mi-o reaminti,/ mă tot plimb pe aceleaşi drumuri,/ drumuri pe care doar cei care au suferit le cunosc/ şi tânjesc după celula mea cu nostalgie/ când mă gândesc că în acele zile transmiteam un lucru/ pe care toată lumea îl înţelegea./ Iar atunci când mă gândesc la ceea ce ştiu,/ la ceea ce se întâmplă acum,/ acum mai mult decât pe atunci,/ fără ca ceilalţi să poată să înţeleagă,/ fără să poată măcar să ghicească,/ spun:/ sfârşitul meu va veni aşa cum doresc cei care deţin puterea.”

Aveam să o găsesc patruzeci şi opt de ore mai târziu, sub perna ta, împreună cu o a cincea foaie pe care transcriseseşi cuvintele spuse de Socrate înainte de a muri. „Dar acum e timpul să plecăm: eu ca să mor, iar voi – ca să trăiţi. Care dintre noi se îndreaptă spre un bine mai mare, nu ştie nimeni altcineva decât Zeul.”

* * *

Joi, 29 aprilie, penultima zi. Ai intrat în birou fără să priveşti pe nimeni în ochi şi i-ai spus secretarei că nu voiai să fii deranjat; trebuia să dai un telefon. Era vorba despre telefonul pe care voiai să i-l dai lui Averoff, de o tentativă extremă de a preveni transferul ofiţerului de la KYP. Ai cerut chiar şi sfatul unui avocat în acest sens şi împreună aţi ajuns la aceeaşi concluzie: era inutil să te foloseşti de ameninţarea pe care Averoff o strigase la Goudi în după-amiaza zilei de luni, căci acel lucru ar fi servit doar la grăbirea transferului. Era mai bine să te prefaci că nu ştiai de acel episod şi să faci un compromis, era mai bine să imiţi tactica lui obişnuită. Acel Averoff care câştiga mereu nu era cel din după-amiaza zilei de luni, ci era un domn politicos şi raţional, un maestru în arta ipocriziei, care nu lupta cu arme albe, ci cu otrăvuri ale inteligenţei. Prin urmare, era necesar să procedezi şi tu la fel. Ai apelat numărul ministrului Apărării. Ai cerut să vorbeşti cu ministrul. Ministrul nu s-a dezminţit:

— Dragă prietene! Stimatul meu coleg! Ce plăcere să vă aud, ce onoare!

Sarcasmul vibra foarte clar în vocea sa melodioasă. Însă nu te-ai descurajat.

— Vă mulţumesc, domnule ministru!

Domnul ministru era foarte amabil, sperai că nu îl deranjaseşi.

— Dar ce spuneţi, ilustre! Ce v-ar putea face să credeţi aşa ceva?! Să mă deranjaţi?

— Da, să vă deranjez, ai repetat. I-ai spus, de asemenea, că îl sunaseşi pentru a-i solicita o favoare şi că favorurile reprezintă întotdeauna un deranj.

— Cu plăcere, dragul meu prieten! Vă rog! Despre ce e vorba?

I-ai spus că era vorba despre un ofiţer a cărui soartă era importantă pentru tine, un ofiţer de la KYP. De fapt, soţia lui era o prietenă de-a ta, care te ajutase mult în 1968 când fugiseşi în Cipru. Pe atunci lucra la ambasada Ciprului.

— Înţeleg, dragul meu prieten, înţeleg.

Această doamnă îşi adora oraşul, dar, fiind o atenianã veritabilă, nu putea să renunţe la acest oraş, iar ministrul tocmai dăduse un ordin ca acest ofiţer de la KYP să fie transferat într-un sat de la graniţa cu Turcia.

— Continuaţi, dragul meu prieten, continuaţi.

Deci care era dilema doamnei? Să plece din Atena şi să îl urmeze pe soţul ei în satul de la graniţa cu Turcia sau să rămână în Atena şi să trăiască departe de soţul ei? De

altfel, un lucru foarte crud pentru că cei doi se iubeau foarte mult.

— Desigur, dragă prietene, desigur. Şi cu ce vă pot ajuta, dragă prietene? Spuneţi-mi!

Ai devenit palid.

— Tocmai v-am spus, domnule ministru. Vă rog să nu îl transferaţi pe acest ofiţer.

— Iar eu vă răspund că sunt aici ca să vă fac pe plac, dragul meu prieten, stimate coleg. Îl voi pune pe ofiţer unde doriţi dumneavoastră. Unde doriţi să îl pun, dragă prietene, stimate coleg?

Jocul de-a şoarecele şi pisica. El pisica, iar tu şoarecele. Un joc pe care tu nu ştiai să îl câştigi. Şi cu Hazizikis pierduseşi aproape întotdeauna pentru că rezistai, îndurai şi dintr-odată explodai. Era evident că te aflai pe punctul de a exploda şi din paloarea feţei şi din faptul că cicatricea vineţie de pe pometele tău stâng se umflase. Ai încercat să te controlezi:

— Aş vrea să rămână acolo unde a fost mereu şi unde se află, domnule ministru: în biroul său de la KYP din Atena.

Un chiţăit:

— Ilustre! Cine ar îndrăzni să vă nege o favoare? Dorinţele dumneavoastră sunt porunci pentru mine. Mă tem că, momentan, este imposibil în Atena, dar spuneţi-mi unde aţi prefera să fie transferat şi eu mă voi supune.

Ai pus receptorul pe birou, ai închis ochii, te-ai forţat să respiri. Încă un efort, Dumnezeule!, încă o tentativă. Sper să reuşesc. Ai luat din nou receptorul:

— Poate că nu am fost clar, domnule ministru. V-am rugat să... Ei bine, nu vreau ca ofiţerul să fie transferat. Nicăieri.

— Nu vreţi, ilustre? Nu vreţi?

— Nu.

— De ce, dacă vă rog, dacă nu sunt prea indiscret, de ce?

— Pentru că, aşa cum v-am spus, soţia acestui ofiţer...

Iar în acel moment ai explodat, iar fragilele baraje care îţi opriseră oceanul de furie s-au spart. S-au spart cu un strigăt care a zguduit geamurile, în camera alăturată s-au ghemuit cu toţii, iar secretara şi-a făcut semnul crucii.

— Averofakiii! Micuţule Averoooff! Akúsa, Averofaki, skulikaki! Ascultă, micuţule Averoff, vierme mic ce eşti! Den isse t’afendikò tis Elladas! Nu eşti stăpânul Greciei şi nu vei deveni! Ke den tha ghinis! Pentru că eu, eu, eu te

voi opri! Din mormântul meu te voi opri, din mormântul meu!

Atunci, chiar şi Averoff, uitând de orice fel de prudenţă, s-a lăsat pradă furiei care îl copleşise şi în Goudi. Şi repetând aceleaşi cuvinte şi adăugând altele mai rele, ţipând la rândul lui, a zis:

— Egò tha s’exonthòso, Panagoulis! Te voi zdrobi, Panagoulis! Egò tha se katastrepso, Panagoulis! Katastrepso. Te voi distruge, Panagoulis! Te voi distruge!

Am aflat aceste lucruri la scurt timp, când am vorbit din nou şi când nici nu ţi-am recunoscut vocea. Nu era vocea ta, frumoasa ta voce senzuală, guturală şi profundă; era un fel de piuit foarte slab, care părea să provină dintr-o peşteră aflată la milioane de metri distanţă şi la milioane de ani-lumină. Aproape ca ecoul unei amintiri. Ba chiar, uneori dispărea complet, lăsând goluri de tăcere:

— Alo, Alekos, alo! Nu te aud, mă auzi?

— El...

— Alo, Alekos, alo!

— Va distruge... va zdrobi...

— Alo, Alekos, alo! Pisici, nu funcţionează linia!

— Aici funcţionează linia. Eu sunt cel care nu mai funcţionează.

— De ce, Alekos, de ce? Ce ai, Alekos, spune-mi, te simţi rău, ai febră?

— Nu. Da.

— Da sau nu? Explică-mi, nu mă speria, mă sperii! Eu sunt aici departe, nu pot face nimic pentru tine, alo!

— Da, mă simt rău. Foarte, foarte rău...

— Ce te doare? De ce?

— Pentru că sunt foarte, foarte, foarte trist. Şi foarte, foarte, foarte îngrijorat.

— Alekos, gata cu povestea asta, gata! Te omori, te omoară! Eu vin la Atena, vin chiar acum, imediat. Vreau să te văd, vreau să te iau cu mine, vreau...

— Vino dacă vrei, dar nu o să poţi face nimic, agàpi. Nimic. Ne vedem pe 1 mai, mă vei vedea pe 1 mai. Pa!

Şi ai închis, lăsându-mă mască. Întâi Mai. Înţelesesem corect. Spuseseşi întâi mai? Da, întâi mai: nu cinci mai. De data aceasta nici măcar nu îţi mai amintiseşi data întâlnirii

noastre, Dumnezeule! Sau poate te-ai răzgândit şi chiar voiai ca eu să vin pe întâi mai, adică poimâine? Trebuia să te sun înapoi. Pe bune, să te sun înapoi? Aceste apeluri telefonice mă făceau doar să sufăr şi nu mai voiam să aud vocea aceea care nu era vocea ta. Chiar aveam să vin pe întâi mai, poftim! Aveam să plec a doua zi, poftim! Şi chiar aşa am făcut. M-am îmbarcat chiar în momentul în care tu mureai. La ora şase cincizeci şi opt, vineri, în 30 aprilie. La Atena, era ora unu şi cincizeci şi opt, sâmbătă, întâi mai. De fapt, la ora şapte fix eram la bord, uitându-mă la ceas, surprinsă de punctualitatea unui zbor care de obicei avea întârziere. În timpul călătoriei am fost neliniştită, cuprinsă de o nervozitate pe care nu aş putea să o descriu. Nervozitatea mea a crescut atunci când s-a proiectat un film care părea de rău augur: povestea unui poet nebun şi curajos, neînţeles de toată lumea şi mereu implicat în aventuri imposibile, mereu vânat de acea moarte acoperită de un giulgiu alb, care îl atrăgea cu coasa ei. Din când în când coasa reapărea pe ecran, iar poetul era nevoit să fugă. Ca să fugă, se refugia în noi şi noi aventuri, în noi nebunii din care, în mod miraculos, scăpa nevătămat. Însă, la sfârşit, s-a săturat să tot fugă, să o tot refuze pe ea, care îl dorea cu atâta insistenţă, aşa că s-a dus să o întâlnească şi s-a lăsat omorât. Iar el şi moartea au plecat împreună, cântând şi dansând pe un câmp mare şi verde, verde precum Primăvara ta.

Contemporaneitatea acţiunilor este doar în aparenţă un mister coagulat din episoade accidentale şi de sine stătătoare. De fapt, este o ţesătură formată din episoade care sunt necesare unul altuia şi legate strâns între ele. Este ca un mecanism bine uns. Aveam să mă conving de asta reconstituind evenimentele care au compus ultima zi din viaţa ta, când totul a coincis şi a contribuit la ungerea

mecanismului şi la împletirea drumurilor paralele ale acţiunilor tale şi ale lui Steffas, astfel încât procesul, de acum ireversibil, al morţii tale să se poată desfăşura fără erori, întârzieri sau probleme şi să se încheie într-un punct clar, adică într-un punct deja fixat în spaţiu şi timp. În gaura neagră de sub garajul pe care era scris Texaco, la ora unu cincizeci şi opt, pe întâi mai, o mie nouă sute şaptezeci şi şase.

* * *

Ultima zi din viaţa ta a început cu un cer gri, ca de plumb. În timpul săptămânii fusese soare, ca vara, şi nici măcar un singur nor nu pătase albastrul cerului. Însă brusc, cu o seară înainte, orizontul se învineţise, căpătând o lumină îngheaţă şi începuse un vânt puternic, marea se umflase izbindu-se de ţărm, iar furtuna se abătuse din Atena şi până în Corint. Toată noaptea, ca într-o luptă furioasă a zeilor, fulgerele străpunseseră aerul, ploaia inundase străzile şi abia în zori căzuse liniştea pe acel cer cenuşiu, ca de plumb, prevestitor de nenorociri. Tu te-ai trezit devreme. În mod ciudat, ai dormit bine, iar când mama ta ţi-a adus cafeaua deja erai treaz şi priveai absorbit grădina, observând daunele provocate plantelor. Furtuna decapitase trandafirii şi mutilase copacii, portocale şi lămâi zăceau pe un covor de crenguţe şi de frunze rupte, şi căzuse şi grămăjoara de usturoi prinsă de o rămurică a palmierului cu scopul de a alunga ghinionul. Căzând, se desfăcuse, împrăştiind bulbii de usturoi pe potecă şi prin

grămăjoarele de noroi. Unii bulbi se spărseseră, iar căţeii de usturoi arătau ca nişte resturi dintr-un colier rupt.

— Usturoiul tău! ai exclamat.

Ea a venit la fereastră, a privit şi a mormăit îngrozită. Nu se mai întâmplase niciodată ca legătura de usturoi să cadă; chiar şi când fuseseşi condamnat la moarte rămăsese agăţată. Alarmată, a lăsat tava cu cafeaua şi a fugit afară să culeagă usturoiul, căţel cu căţel, apoi s-a întors în casă şi a pregătit o altă grămăjoară mai mare, a legat-o bine cu aţă şi s-a dus să o agaţe din nou pe crenguţa palmierului. A legat-o foarte bine, dar exact când s-a întors cu spatele, nodul s-a desfăcut şi grămăjoara a căzut încă o dată, împrăştiind iar bulbii şi căţeii, de parcă diavolul s-ar fi amuzat să insiste cu semnele de rău augur. De la fereastră, o priveai cu atenţie şi un zâmbet inexplicabil îţi făcea buzele să se îndoaie.

— Nu vei reuşi niciodată, nici măcar dacă o baţi în cuie, i-ai spus în timp ce a reînceput cu încăpăţânare să adune bulbii şi să îi lege într-o grămăjoară.

Vocea ta era clară în acea dimineaţă. Era vocea frumoasă pe care o iubeam, iar fruntea îţi era foarte înaltă şi lipsită de riduri. Păreai odihnit, cu forţe proaspete. Dintr-odată, o seninătate misterioasă luase locul disperării în care te consumaseşi până nu demult.

Te-ai spălat şi te-ai îmbrăcat frumos, cu grijă, aproape de parcă ai fi mers la o petrecere. Ai ales lenjeria intimă bună,

cea mai frumoasă cămaşă şi costumul care îţi plăcea cel mai mult: cel cu jachetă şi pantaloni din gabardină de culoarea alunei. Cu o grijă minuţioasă te-ai ras, ţi-ai tuns mustaţa şi ţi-ai umplut buzunarele cu obiectele pe care le purtai mereu cu tine: pipa, ţigările, tutunul, pixuri, agende, carneţele, foarfece, decupaje din ziare. În buzunarul interior ai ascuns un document despre Averoff, pe care ezitaseşi să îl fotocopiezi. Îi spuseseşi asta şi unuia dintre apropiaţii tăi: „Este prea important. Copierea este riscantă. E mai bine să îl iau cu mine”. Te mişcai fără grabă, absorbit, cu calmul celor care au încetat să mai măsoare existenţa pe baza unui ceas. Când ai fost gata, ai început să te învârţi prin casă de parcă ţi-ar fi lipsit voinţa de a ieşi sau de parcă ai fi căutat ceva. Un regret, o amintire? Târându-şi papucii de casă şi fixându-şi andrelele în părul ciufulit, mama ta a venit la tine surprinsă:

— Ti teles? Ce vrei?

— Tipote. Nimic. Mă gândeam. Mai sunt două luni şi două zile până la ziua mea de naştere. Treizeci şi şapte de ani, pe 2 iulie. Sunt bătrân.

În cele din urmă, ai ieşit şi ai aruncat o privire spre grămăjoara de usturoi, care acum era fixată bine de crenguţa palmierului. Ai ajuns la poartă, dar te-ai oprit, te-ai întors şi, cu un gest sec, ai smuls grămăjoara şi ai aruncat-o pe jos:

— Nu trebuie să fim superstiţioşi!

Ea încă mormăia îngrozită şi indignată când te-ai urcat la volanul Primăverii şi ai plecat pe strada Vouliagmenis: o stradă pe care călătoriseşi de mii de ori, din care cunoşteai fiecare metru, fiecare curbă, fiecare groapă. Oare ai întors maşina prin faţa garajului pe care scria Texaco? Când erai cu mine o întorceai mormăind mereu că absenţa unui ziduleţ făcea ca acea rampă să fie periculoasă, că era o trapă unde ai fi putut să îţi rupi gâtul. Îmi arătai mereu semnul de deasupra rampei – Kalon Taxidi! „Călătorie plăcută!" – şi spuneai: „O călătorie plăcută cu gâtul rupt!" La ora nouă erai pe strada Kolokotroni şi îţi parcai Primăvara în faţa magazinului de maşini de cusut, cel de lângă poarta clădirii tale, cu peretele din sticlă comun cu holul care ducea la lift. Magazinul era deschis şi în interior se afla deja un client: un tânăr cu faţa rotundă, desfigurată de aluniţe. Era acelaşi tip care în iulie, în '75, venise la Florenţa împreună cu nazistul grec şi rămăsese acolo o săptămână, exact în săptămâna în care tu ai plecat din Atena spunând că mergeai la Florenţa, dar de fapt merseseşi în Cipru. Acelaşi care la Florenţa se lăudase atât de mult cu acţiunile sale de kamikaze şi cu manevrele complicate de care era capabil Peugeot-ul său: o lovitură frontală şi o lovitură cu partea din spate, iar cealaltă maşină ţâşneşte precum un glonţ. Acelaşi care, pe vremea Juntei, lucrase la atelierul Despinei Papadopoulos şi călătorise mult prin ţările în care trebuia să urmărească fiecare pas al oponenţilor aflaţi în exil, dar mai ales în Canada, unde participase la curse cu circuit deschis, la acele curse îngrozitoare la care participi pentru a distruge celelalte maşini cu manevre de tipul depăşire şi frânare bruscă, la care câştigă cel care are mintea mai limpede şi ochiul mai ager. Pe scurt, Michele Steffas. În prezent, un socialist papandrist, angajat al unei companii de îmbrăcăminte, Heim Fashion, şi proprietar al unui Peugeot

504 alb-argintiu. Şi fii atent: la magazinul de maşini de cusut venise şi cu alte ocazii în zilele acelea.

Ai intrat în birou şi acolo te aştepta avocatul. I-ai povestit despre cearta cu dragonul:

— După cum vezi, ţi-am urmat sfatul, dar a fost imposibil să cad la înţelegere cu el. Acum nu am altă alegere decât să merg până la capăt cu această acţiune, fie ce-o fi. Luni, o să îi adresez superîntrebarea lui Karamanlis.

— Nu o să obţii nimic.

— Ştiu. Karamanlis nu îşi poate permite să îl lichideze şi nu este nimeni de partea mea. Nimeni.

— Şi atunci?

— Atunci, asta este. În unele cazuri, ca să câştigi, trebuie să pierzi totul.

— Şi după ce îi vei pune superîntrebarea?

— Voi merge în Italia câteva zile, iar de acolo în Cipru.

Avocatul te-a analizat nedumerit: erai atât de calm în acea dimineaţă, atât de sigur. Chiar şi când i-ai povestit despre insultele schimbate cu Averoff. Vocea ta nu a trădat nicio

urmă de pasiune. Dar ce voiai să spui prin sintagma „în unele cazuri, ca să câştigi, trebuie să pierzi totul”? Suspicios, avocatul a redeschis discuţia despre telefoanele de ameninţare, despre persecuţiile realizate cu ajutorul maşinilor, despre dezavantajul de a conduce în fiecare noapte de unul singur pe străzi pustii, pe drumul spre Glyfada.

— Cât de monotoni sunteţi cu toţii, i-ai răspuns tu. Ce ai vrea şi tu, să călătoresc însoţit de bodyguarzi, să devin ridicol?

Apoi ai ridicat receptorul telefonului care suna şi ai vorbit cu cineva, cu buzele îndoite într-o grimasă plictisită. Ce bătaie de cap. O doamnă pe nume Sugiulzoglu te invita la cină în numele cumnatului ei, Victor Nolis, un grec din Melbourne. Pe acest Nolis îl întâlniseşi la Roma în ’68, iar cu câteva luni în urmă îţi dăduse un semn de viaţă prin intermediul acestei Sugiulzoglu, sora soţiei sale. Acum chiar era la Atena şi voia să te invite la masă împreună cu cele două femei.

— Fix astăzi! Ultimul lucru pe care aş vrea să îl fac ar fi să îmi petrec seara cu trei popândăi.

— Hai cu mine la cină! Vin să te iau cu maşina şi apoi te duc eu în Glyfada, aşa că măcar o dată nu umbli singur noaptea, a sugerat avocatul, reluând discuţia de unde rămăsese după acel telefon de la Sugiulzoglu.

— Nu, mulţumesc! Dacă nu mă duc cu ei, trebuie să iau cina cu directorul de la Olimpia Express, pentru mine e tot aia. Ne vedem mâine.

— Bine, ne vedem mâine, dar îţi repet: nu mai umbla singur noaptea şi mergi cât mai puţin posibil în Glyfada. Mă îngrijorează povestea asta despre cele două maşini care încep să te urmărească de îndată ce se întunecă.

— Ce trebuie să fie, este, ce va trebui să fie, va fi.

V-aţi despărţit cu aceste cuvinte, iar mai târziu l-ai sunat înapoi pe Nolis şi i-ai spus să vină la tine pe la ora cinci după-amiaza, că dacă aveai să reuşeşti să îţi anulezi întâlnirea cu directorul de la Olimpia Express, aveai să iei cina cu el, cu soţia şi cu cumnata sa. Între timp, Michele Steffas părăsise magazinul de maşini de cusut şi luase un taxi până la Heim Fashion. Avea să spună că luase taxiul pentru că de o lună nu mai folosea Peugeot-ul la Atena. Îşi ţinea maşina în Corint, în faţa casei părinţilor lui, deoarece avea încă numere de înmatriculare franţuzeşti şi trebuia înmatriculată. Cu o lună în urmă, la Atena, din cauza plăcuţelor de înmatriculare riscase o amendă foarte mare.

Ai părăsit biroul pe la două şi jumătate şi te-ai întors la trei şi jumătate pentru a anula întâlnirea cu directorul de la Olimpia Express, şi exact în acel moment s-a declanşat contemporaneitatea acţiunilor tale şi a acţiunilor lui Steffas. La ora cinci a venit Nolis şi i-ai spus că da, aveaţi să vă întâlniţi la cină, dar că tu erai cel care îi invita pe el, pe soţia şi pe cumnata lui la un restaurant din Glyfada. În

acelaşi timp, la ora cinci, Steffas a închis obloanele la Heim Fashion, fiind pregătit să îşi joace rolul. La ora şase l-ai salutat pe Nolis, plănuind să îl iei înainte de cină de pe strada Alkionis numărul 8, unde locuia, şi tot la ora şase Steffas a mers la Basilio Jorgopoulos: prietenul şi alibiul său. La ora nouă, doamna Sugiulzoglu te-a sunat să-ţi spună că i se stricase maşina, întrebându-te dacă, înainte de a merge pe strada Alkionis, puteai să treci şi pe la ea, pe strada Androtzu numărul 15A? În acelaşi timp, la ora nouă, Steffas s-a urcat în autobuzul spre Corint ca să îşi ia Peugeot-ul şi să îl aducă la Atena. (Şi plăcuţele de înmatriculare franţuzeşti? Şi riscul de a primi o amendă? Jorgopoulos avea să explice: îi propusese să petreacă ziua de întâi mai împreună cu două fete la Egina şi asta îl făcuse să uite de toate precauţiile. Dar Egina nu e o insulă? Nu se merge cu vaporul în Egina? Ce sens are să te grăbeşti să ajungi de la Atena la Corint cu autobuzul, de acolo să iei Peugeot-ul neînmatriculat, să îl duci la Atena, să îl îmbarci pe o navă, să îl debarci, să îl îmbarci din nou, să îl debarci din nou şi să îl aduci înapoi în Corint a doua zi? Niciunul, desigur. Dar cine spune că Peugeot-ul chiar a fost folosit la o ieşire cu fetele în Egina? Ar fi putut fi folosit pentru cu totul altceva, de exemplu pentru un serviciu, pentru o favoare care necesită mintea limpede şi ochii ageri, abilităţi în manevre de tipul depăşire şi frânare bruscă sau chiar un trecut de kamikaze antrenat pe pistele din Canada în cadrul unor curse cu circuit deschis cu o maşină solidă, mai rezistentă la impact decât o anumită maşină foarte deschisă la culoare, aproape albă, care în ultimele zile demonstrase că nu era potrivită sarcinii.) La nouă şi jumătate ai plecat de pe strada Kolokotroni pentru a trece pe la doamna Sugiulzoglu şi pentru a ajunge la familia Nolis. La ora zece ai ajuns pe strada Alkionis, la familia Nolis, care te-a reţinut cât să bei un aperitiv, o

înghiţitură de whisky, care de fapt nu ţi-a plăcut şi a rămas neatins în pahar. La zece şi un sfert ai ieşit împreună cu ei. Era ora zece când autobuzul în care se afla Steffas a ajuns la Corint, iar acesta a coborât şi a fugit în piaţa unde îşi ţinea Peugeot-ul. Era zece şi un sfert când a ajuns în piaţă şi a urcat repede în Peugeot. Era zece şi douăzeci şi cinci când a reintrat pe autostrada care mergea de la Corint la Atena. La aceeaşi oră, tu ţi-ai parcat Primăvara în faţă la restaurantul Tsaropoulos, apoi ai intrat cu familia Nolis şi cu doamna Sugiulzoglu în restaurantul pe care îl aleseseşi şi pentru noi cu trei ani în urmă, în seara în care m-am întors la tine, când ai fugit de la clinică extrem de fericit, reîntors la viaţă, şi mi-ai dăruit acea poezie şi apoi a început săptămâna noastră de fericire.

Ai comandat cina, entuziasmat. Dintr-odată calmul cu care acţionaseşi de dimineaţă, echilibrul acela senin şi absenţa pasiunilor au cedat locul unei euforii neaşteptate. Păreai entuziasmat. Ai vorbit non-stop, ai glumit, ai povestit râzând despre arhive şi despre Averoff şi Tsatsos, despre superîntrebarea pe care aveai să i-o adresezi luni lui Karamanlis, despre cutremurul pe care aveai să îl provoci predând acele hârtii interzise de Giuvelos. Le-ai împărtăşit până şi faptul că scriai o carte, le-ai spus că deja o începuseşi, că anumite probleme te făcuseră să te opreşti, dar că totuşi în luna mai aveai să o reiei, astfel încât să o termini până la sfârşitul anului.

— Voi lucra fără oprire şi toată vara şi toată toamna, voi merge în Italia pentru asta, voi cere un concediu din parlament. Este o carte care începe cu atentatul asupra lui Papadopoulos şi care se încheie cu documentele. Este o poveste despre efort, este povestea unui om.

De asemenea, le-ai promis că aveai să faci o călătorie în Australia:

— Da, vreau să mă mut, vreau să cunosc lumea. După ce termin cartea, chiar o să vin în Australia.

Părea că aveai în faţa ta un viitor nesfârşit, încărcat de promisiuni, de succese şi de bucurie; părea că acel desen atroce, că acel calcul inconştient, a muri pentru a trăi, fusese uitat. Iar ochii îţi străluceau, mâinile îţi tremurau şi totul îţi plăcea. Compania celor trei bătrâni, mâncarea, oamenii. Cele două doamne te priveau mute, seduse, iar Nolis te asculta fascinat. „Cât entuziasm are omul acesta, câtă căldură, cât foc are în el!” Nici nu ai avut nevoie să bei pentru a alimenta acel foc: o sticlă la patru oameni. La un moment dat, ducând paharul la buze, ai spus că relaţia ta cu vinul se deteriorase: redescoperiseşi virtuţile oranjadei.

— Şi nu îmi pare rău deoarece întunericul este plin de capcane şi de umbre care stau la pândă. Trebuie să am mintea limpede şi reflexe rapide.

Între timp, Michele Steffas conducea înjurând din cauza ploii care, pe drumul dinspre Corint şi Megara, redevenise deasă, a ploii care îl împiedica să gonească aşa cum ar fi vrut. Însă a gonit suficient de tare încât la doisprezece fără zece să ajungă din nou acasă la Jorgopoulos, care avea să fie alibiul său până la unu şi jumătate. (Ciudată această întoarcere la el acasă în miez de noapte şi acest mod de a-şi procura martori minut cu minut). Dar BMW-ul cel roşu?

Era şi el acolo, sigur că era acolo, şi nu avea să aştepte Peugeot-ul lui Steffas pentru a veni spre tine. După ce te urmărise până la restaurant, plecase, aşteptând momentul potrivit pentru a nu atrage atenţia, dar făcuse o greşeală semnificativă. Era aproximativ miezul nopţii când un cetăţean îngrozit a mers la poliţie ca să denunţe că pe strada Vouliagmenis un BMW roşu-închis îl urmărise de la distanţă pentru câţiva kilometri şi la un moment dat îl atacase, trecuse razant pe lângă el cu scopul evident de a-l face să iasă de pe carosabil. Evitase dezastrul ţinând ferm de volan, oprindu-se cât mai curând posibil şi nu, nu fusese o coincidenţă. Iar dânsul putea să dovedească acest lucru deoarece, în timp ce stătea acolo, trăgându-şi respiraţia şi punându-şi întrebări despre motivul acelui atac, BMW-ul reapăruse. Se oprise. Iar cei doi care se aflau la bord îl priviseră cu atenţie, după care făcuseră un gest în semn de dezamăgire, de parcă ar fi greşit persoana sau de parcă şi-ar fi zis că erau nişte idioţi. Amintindu-şi că te lăsaseră la Tsaropoulos, au realizat că nu ai fi putut fi deja pe strada Vouliagmenis. Cetăţeanul îngrozit avea mustaţă şi o maşină verde. Nu verde măr, dar în întuneric era aproape la fel ca a ta.

Ai plecat de la Tsaropoulos la scurt timp după ora unu dimineaţa, iar în pragul restaurantului s-a iscat o mică ceartă: tu voiai să îţi conduci oaspeţii acasă, dar ei insistau să ia un taxi. Tu dormeai în Glyfada, iar restaurantul se afla în Glyfada. Toţi trei îţi tot repetau că era absurd să mergi pe strada Alkionis şi pe strada Androtzu, deoarece ambele se aflau în cartiere îndepărtate, pentru a reveni apoi în Glyfada. Însă i-ai obligat să urce în Primăvara ta, iar prima oprire, cea de pe strada Alkionis, a avut loc pe o stradă perpendiculară pe strada Alkionis. După ce ţi-ai luat rămas-bun de la familia Nolis, s-a întâmplat un lucru

ciudat: un taxi a trecut pe lângă tine şi ţi-a tăiat calea, frânând în mijlocul drumului. Ai frânat şi tu şi ai ieşit spunând:

— Acum şi taxiurile! Vreau doar să văd cine este.

Apoi te-ai îndreptat spre şofer şi doamna Sugiulzoglu te-a privit certându-te cu el câteva minute. Însă când te-ai întors înapoi păreai uşurat:

— Nu, nu mă urmărea. Este din Glyfada, îl cunosc.

Ai pornit din nou şi te-ai întors pe strada Poseidonos.

— Problema e că acum sunt atât de bănuitor când vine vorba de maşini.

— De ce? a exclamat Sugiulzoglu.

Nu ai răspuns. Poate că nici nu ai auzit-o. Încruntat şi cu buzele strânse, priveai în oglinda retrovizoare. Deodată ai zis:

— Heleni, aţi avea chef să facem o oprire într-un bar unde se cântă muzică de buzuki? Cât să bem o oranjadă şi să ne bucurăm de un pic de muzică. Există unul chiar aici, la o aruncătură de băţ, în direcţia opusă.

Doamna Sugiulzoglu nu a înţeles, aşa că a refuzat.

— Nu, mulţumesc, e foarte târziu, la vârsta mea nu mai pot merge în baruri cu tineri frumoşi.

— Haideţi, Heleni!

— Nu, chiar vă mulţumesc!

— Asta este.

Privirea ta era în continuare pe oglinda retrovizoare şi ai accelerat puternic pe strada Syngrou. Ai ajuns în faţa fabricii de bere şi te-ai oprit brusc, apoi te-ai scuzat într-un mod grăbit. Nu obişnuiai să abandonezi doamnele pe trotuare noaptea, dar strada Androtzu nu era departe, iar numărul 15A era la colţ; o deranja să coboare acolo şi să meargă puţin pe jos? Doamna Sugiulzoglu din nou nu a înţeles. Abia după moartea ta avea să realizeze că nu mai voiseşi să mai intri pe strada Androtzu, care era mică şi întunecoasă, şi că deveniseşi foarte nerăbdător să rămâi singur. Ţi-a răspuns că nu, nu o deranja deloc, apoi a ieşit fără ca tu să îi spui să o facă sau fără ca tu să îi deschizi uşa. Cu o mână pe volan şi cu cealaltă pe schimbător, erai pregătit să o iei la goană.

— Vă mulţumesc, Heleni! Vă rog să mă scuzaţi, Heleni!

— Vă mulţumesc şi eu, Alekos! Dar de ce nu mergeţi să dormiţi pe strada Kolokotroni? Este aici, la doi paşi, se merită să mai mergeţi douăzeci de minute până în Glyfada?

— Mai bine dorm patru ore în Glyfada decât opt pe strada Kolokotroni.

— Atunci, la revedere...

— La revedere!

Nici nu ai aşteptat ca ea să treacă strada şi să ajungă pe trotuarul opus. Ai pornit imediat. Era unu şi treizeci şi cinci de minute, sau cel mult unu şi patruzeci de minute, avea să îmi spună doamna Sugiulzoglu. Avea să îmi spună acest lucru în timp ce îmi explica faptul că la unu şi patruzeci şi cinci de minute ajunsese acasă; ca să străbată cei două sute de metri până pe strada Androtzu numărul 15A, ca să deschidă uşa, să cheme liftul, să urce la etajul trei şi să intre în casă nu i-ar fi putut lua mai puţin de opt sau de zece minute. Bine, însă noaptea, pe acele străzi semipustii, ca să mergi din acel punct, de pe strada Syngrou până în punctul în care ai fost ucis, pe strada Vouliagmenis, sunt de ajuns cinci sau şase minute. Iar ceasul din Primăvara ta avea să se oprească, în momentul impactului, la unu cincizeci şi opt, o oră confirmată şi de martori. Aşa că între momentul în care ai salutat-o pe doamna Sugiulzoglu şi momentul impactului există un vid de optsprezece sau de douăzeci şi trei de minute, să zicem de douăzeci de minute, despre care nimeni nu a aflat

niciodată nimic sau nu a vrut să îmi explice. Sunt cele douăzeci de minute din lupta pe care ai dus-o cu ucigaşii tăi.

* * *

Au apărut în acelaşi timp, cu precizie, aproape de parcă îşi dăduseră întâlnire. Au apărut dintr-odată, în timp ce întorceai maşina pe strada Diakou. Un BMW roşu şi un Peugeot gri-argintiu. Însă, cu siguranţă, nu ai fost surprins: înţeleseseşi ce avea să se întâmple pe strada Poseidonos, când ai vrut să te întorci şi când ai oprit cu scuza de a merge la bar, apoi te convinseseşi de asta pe strada Syngrou, când ai scăpat de doamna Sugiulzoglu. De altfel, martorii pe care poliţia Puterii avea să îi ignore sau să îi reducă la tăcere (cu excepţia unuia dintre ei, care nu a ezitat niciodată, un şofer pe nume Mandis Garufalakis, aveau să spună, a doua zi dimineaţa, că în spatele Fiat-ului verde-măr nu se aflase doar un Peugeot şi atât, ci se aflase şi o maşină roşie-ruginie sau vişinie, poate un Jaguar sau poate un BMW. Te-ai trezit între cei doi, precum un şoarece prins în capcană şi e posibil ca, în acel moment, să fi încercat să scapi. Dar apoi ai simţit imediat nevoia irezistibilă de a-i înfrunta, de a le vedea feţele, de a afla cine erau, cu alte cuvinte, de a te lupta cu ei aşa cum te luptaseşi în Creta, la Roma, la Atena sau în toate acele dăţi în care încercaseră să te intimideze sau să te provoace sau să te ucidă prin intermediul unei maşini; oboseala de a trăi derivă din oboseala de a pierde şi astfel a apărut nevoia de a câştiga cel puţin în momentul morţii,

când îţi făcuseşi acel calcul inconştient, nu există niciun erou viu care să valoreze cât unul mort, şi astfel a început lupta. Cea în care uneori rolurile se inversează şi îl transformă pe cel urmărit în urmăritor, pe urmăritor în urmărit şi care, alteori, restabileşte ordinea, astfel încât urmăritorul redevine urmăritor, iar cel urmărit redevine urmărit; eu nu ştiu care a fost arena acestei lupte înainte de strada Vouliagmenis, însă reîntorcându-mă pe străzile agoniei tale, aveam să ajung la concluzia că traseul nu ar fi putut fi decât următorul: de pe strada Diakou, pe strada Anapafseos, pe strada Longinou, pe strada Mousourou, pe strada Ymittou, pe strada Ilioupoleos, adică mai întâi în direcţia cimitirului, apoi în jurul cimitirului, deoarece, dacă de pe strada Syngrou nu intri direct pe strada Vouliagmenis, ci o iei pe interzis, trebuie neapărat să o iei pe aceste străzi, iar aceste străzi duc spre cimitir, iar când ajungi la cimitir, nu poţi decât să te învârţi în jurul lui, cu aceeaşi mişcare circulară a stelei prinse în vârtejul care o va atrage în gaura neagră. Parcă te văd, tensionat şi aplecat deasupra volanului, palid, urmărindu-i în timp ce ei te urmăresc, atacându-i în timp ce ei te atacă, într-o succesiune nebună de derapaje, accelerări, decelerări, ciocniri. Ciocnirile, coliziunile descrise în raport, pe care magistraţii Puterii nu aveau să le recunoască, acele urme de vopsea maronie care ar fi putut fi ruginie sau vişinie..., oare în ce moment ai simţit impulsul inutil de supravieţuire, saltul stelei care, pentru a se desprinde din vârtej, se predă vârtejului? Oare în ce moment te-ai gândit să te îndrepţi spre strada Vouliagmenis pentru a ajunge la casa cu grădina de portocali şi de lămâi, spre singura cale de scăpare? Iată-te dintr-odată scăpând din acel carusel oribil, întorcându-te pe aceeaşi stradă pe care veniseşi, pe strada Anapafseos, intrând apoi pe strada Vouliagmenis unde se aflau martorii despre care am menţionat că aveau

să spună că văzuseră trecând cu viteză o maşină verde, o maşină roşie şi o maşină albă-argintie. Patru martori: un şofer de taxi care se afla la două sute de metri depărtare, pasagerul pe care îl avea la bord, un al doilea şofer de taxi care se afla în urma voastră şi un al treilea care era oprit într-o intersecţie. Aveau să povestească acest lucru prezentându-se în mod spontan la poliţie, iar la început poliţia nici măcar nu avea să le ceară numele, apoi avea să o facă, iar trei dintre ei aveau să-şi modifice povestea şi aveau să uite de maşina roşie. Numai Mandis Garufalakis avea să insiste, dar nefiind ascultat şi fiind descurajat, adică ameninţat, urmărit de jurnaliştii care voiau să afle mai multe, avea să răspundă tot mai greu şi cu reticenţă, care este soră cu frica.

— Da, una roşie şi una albă... Albă, ba nu, maro... Ba nu, gri.

Mai întâi una dintre ele şi imediat cealaltă, o dată prin dreapta şi altă dată prin stânga, te depăşeau şi îţi tăiau calea, mergeau în faţa ta, iar tu erai nevoit să le eviţi pe amândouă pentru a le depăşi şi imediat ce reuşeai, repetau manevra. Metodic, cu precizie, în sincronie perfectă.

— Dar eu nu ştiu nimic, domnilor, nu am văzut nimic, pentru Dumnezeu! Nu vreau să am probleme, am soţie şi copii, am o familie, nu mă implicaţi în asta. Dacă nu mă veţi implica, dacă juraţi că nu îmi veţi menţiona numele, vă voi spune că maşina cea verde a fost mereu prinsă între cea roşie şi cea deschisă la culoare, că erau două persoane în maşina roşie, iar la un moment dat, maşina

roşie a făcut cel mai îngrozitor lucru: a lovit maşina verde chiar în plăcuţa de înmatriculare. Apoi maşina verde a derapat, şi-a revenit în mod miraculos şi a continuat cursa spre Glyfada. Dar eu nu ştiu nimic, domnilor, nu am văzut nimic, nu am vorbit, pentru Dumnezeu! Mergeau cu viteză foarte mare toate trei. O sută zece, o sută douăzeci, o sută treizeci.

Cu o asemenea viteză ai ajuns la biserica Sfântul Dumitru. Odată ce treci de această biserică, se termină casele, iar drumul urcă o mică pantă. După această pantă, strada Vouliagmenis se lărgeşte într-un bulevard dublu împărţit de o insulă. La cincizeci de metri, în dreapta, se află garajul pe care scrie Texaco.

Lângă Sfântul Dumitru ai fost tamponat în plăcuţa de înmatriculare de către maşina roşie. Şi după pantă te-a depăşit pentru ultima oară pentru a se îndepărta, pierzându-se în întuneric. Dar în timp ce te depăşeau ca să îndepărteze şi să se piardă în întuneric cu maşina cea roşie, oare cei doi folosiseră sau nu pistolul cu gaz? Cu acel pistol pe care judecătorul de instrucţie l-a arhivat cu atâta dezinvoltură în luna august. Înregistrat cu numărul 159789, realizat în Germania de Vest; ţeavă scurtă, mâner gros. Încărcătorul conţinea cinci proiectile cilindrice şi cinci cartuşe metalice cu o mică gaură din care iese un gaz ce se evaporă aproape fără a lăsa urme. (Dacă existaseră urme, la morgă nu se deranjaseră să le caute. Nu, nu făcuseră nicio analiză pentru a găsi reziduuri de halucinogen sau de substanţe narcotice volatile). Aşadar, mă întreb din nou: oare au folosit sau nu acest pistol cu gaz? Circumstanţele le-ar fi permis să o facă, din moment ce conduceai cu geamul stâng aproape complet deschis;

de altfel, Primăvara a fost găsită cu geamul stâng aproape complet deschis. Dar dacă nu l-au folosit şi dacă acel judecător de instrucţie nu a greşit arhivând cu atâta uşurinţă pistolul înregistrat cu numărul 159789, oare ce altceva te-a amorţit înfăşurându-te în acel giulgiu de buimăceală şi de somnolenţă? Oare ce altceva ţi-a amorţit vederea şi voinţa? Ai ieşit de pe bandă şi ai derapat atunci când Peugeot-ul te-a ajuns din urmă, deja pierduseşi controlul volanului, aşa că Steffas nu a făcut niciun efort pentru a încheia treaba. Mai întâi te-a lovit cu aripa dreaptă în bara de protecţie, apoi s-a lipit de laterala ta stângă şi te-a târât câţiva metri, apoi a încheiat cu un viraj brusc şi ţi-a aplicat lovitura fatală: o lovitură cu partea din spate a maşinii sale în aripa ta dreaptă. Iar tu ai zvâcnit precum un glonţ, în timp ce el, cu o manevră de mare kamikaze, de ucigaş instruit în cursele cu circuit deschis din Canada, a virat luând aproape un unghi drept, încadrându-se în spaţiul care întrerupea insula de separare a sensurilor de pe strada Vouliagmenis. Iar tu ai zvâcnit transversal, ai intrat pe trotuarul lat, ai ajuns apoi în curtea adiacentă garajului pe care scria Texaco, ai evitat un stâlp de iluminat, iar prin acel voal de buimăceală şi de somn, ai încercat în van să încetineşti punând frână. Primăvara ta deja decolase. Înaltă şi hotărâtă, zbura în mod inexorabil spre rampa care cobora spre garaj, spre acea capcană deasupra căreia scria „Călătorie plăcută!” Kalon Taxidi! şi nimic nu ar mai fi putut să o oprească. Poate, dacă zborul ar fi durat cu doi metri în plus, ar fi putut evita acea rampă şi ar fi putut să aterizeze tot în lumea celor vii, iar tu ai fi putut fi salvat. Însă acest lucru nu a făcut parte din planurile zeilor, din destinul tău care fusese deja scris, aşa că în curând maşina a pierdut din altitudine, şi-a coborât botul, îndreptându-se spre peretele care cu o clipă în urmă nici măcar nu se vedea şi care

dintr-odată a apărut în raza ta vizuală, prăbuşindu-se peste tine cu o rapiditate nebunească, încetând să mai fie un perete şi transformându-se în locul coliziunii, în vuietul unei bombe care explodează, într-un sfârşit. Şi pe măsură ce ridicai braţele în semn de predare, în semn de victorie şi de predare, în timp ce palmele mâinilor tale atingeau intrarea către neant, toate lucrurile s-au întâmplat aşa cum trebuiau să se întâmple, aşa cum ai prezis că aveau să se întâmple în calculele tale subconştiente, în premoniţia ta, în ultimele rânduri ale cărţii tale întrerupte la pagina douăzeci şi trei.

— Regret doar că nu am reuşit.

Vocea mea i-a răspuns în acest fel. Ce voce ciudată, îndepărtată. De unde vine ea? Din altă lume? Până şi ofiţerul cel educat mi se pare ciudat, îndepărtat. De unde vine? Dintr-o altă lume? Apoi se îndepărtează tăcut şi imediat ce iese, uniformele reîncep să se înfurie. Mai tare, tot mai tare. Mă lovesc peste tălpile picioarelor şi peste ochi. Eu repet: „Regret doar că nu am reuşit.” Da, regret doar că nu am reuşit. Apoi o lovitură cumplită. De la cine, de la ce? Simt o forţă paradoxală care mă apasă pe stomac, iar gâtul, pieptul şi inima par să mi se afunde în corp, de parcă s-ar sparge toate deodată, explodând. Şi nu mai disting nimic. Ţin ochii închişi şi...

* * *

Primul care a fugit spre tine a fost şoferul de taxi care avea pasager şi care, iniţial, nu a văzut decât un nor foarte dens. În momentul coliziunii s-a ridicat un nor mare de praf care a închis totul în întuneric. Şoferul a înaintat bâjbâind prin acel nor, prin acel întuneric, iar când a ajuns la marginea trapei, şi-a acoperit faţa îngrozit şi şocat: părea imposibil ca o maşină atât de mare să se fi strecurat într-un spaţiu atât de mic. Dar la fel ca o stea care moare şi care pentru a fi înghiţită de gaura neagră se micşorează şi devine tot mai densă, până când devine cât un pumn, cât o lămâie, cât o pietricică, aşa şi Primăvara ta se comprimase, se contractase şi se micşorase, transformându-se într-un mic ghem de fiare îndoite, de bucăţi de metal rupte şi de sticlă sfărâmată. Iar în mijlocul lor zăceai tu, încă viu şi la o primă vedere neatins. Ţi-ai deschis ochii, ţi-ai mişcat buzele:

— Ime... eu sunt... Mou echun... m-au...

— Taci, taci! te-a implorat şoferul fără să te recunoască.

— Isan... Erau...

— Taci, taci, acum te scoatem afară.

Şi cu ajutorul pasagerului te-a scos dintre resturile maşinii, te-a târât în sus pe rampă şi te-a întins pe trotuar. Acolo te-a recunoscut şi a realizat că nu erai neatins: sângele îţi ţâşnea necontrolat din răni, îmbibând asfaltul.

— La spital, să mergem repede la spital! s-a bâlbâit el.

— La spital sau la morgă? a răspuns pasagerul.

Te-au apucat fără convingere de braţele nearticulate şi de picioarele care îţi fuseseră zdrobite, apoi te-au întins pe bancheta din spate a taxiului. Doi ochi care de acum erau orbi. Două buze care încercau în zadar să se mişte pentru a spune ceva. Spitalul era foarte îndepărtat şi deja nu mai era necesar. Pe la jumătatea drumului, ţi-ai mişcat buzele pentru ultima oară şi ai strigat cu claritate:

— Oh Theòs! Theòs mu! Vai, Doamne! Dumnezeul meu!

Apoi ai respirat lung şi adânc, iar inima ţi-a explodat.

Capitolul trei

Eu am ajuns şaptesprezece ore mai târziu. În faţa morgii se afla o mulţime mare şi tăcută. Am fost împinsă într-o încăpere mare şi slab iluminată de un bec care atârna de un fir, în depozitul cu camerele frigorifice, şi imediat bliţul unei camere m-a orbit, iar un ordin sec a străpuns tăcerea:

— Să plece fotografii! Să plece toată lumea! Închideţi ferestrele!

Apoi cineva a deschis o uşă, a aruncat o privire înăuntru, a închis-o la loc şi a mormăit:

— Né, aftòs. Da, asta este.

Era ultima uşă în partea de jos, spre stânga, iar lângă ea se aflau alte două uşi şi deasupra încă trei. Strălucitoare, netede şi din metal. Păreau nişte uşi sigure.

— Etìmi? Sunteţi gata? m-a întrebat o voce.

Am dat din cap în semn că da şi uşa s-a deschis cu o pală de vânt îngheţat. Înăuntru se putea vedea un cearşaf alb, aşezat pe o lespede metalică.

— Sunteţi sigură? m-a întrebat aceeaşi voce.

Am dat din cap din nou, iar lespedea a alunecat spre mine transformându-se într-un cearşaf pătat de sânge, care înfăşura un corp. Corpul tău. Puteam distinge clar conturul capului tău, al mâinilor tale încrucişate pe piept, al picioarelor tale. Cineva a ridicat cearşaful şi te-am văzut. Alergai. Străbăteai plaja şi alergai cu paşi mari, ca de mânz fericit, cu pantalonii strânşi în jurul şoldurilor tale puternice, cu cămaşa întinsă peste umerii tăi puternici şi cu părul care flutura uşor în valuri negre ca de mătase. Cu o noapte înainte, ne-am iubit pentru prima oară într-un pat, unindu-ne solitudinile, iar după-amiaza am mers la mare, unde vara ardea glorioasă de soare şi de albastru. Inundat de soare şi de albastru, ai strigat fericit: I zoì, i zoì!

„Viaţa, viaţa!” Am îngenuncheat ca să te privesc, neîncrezătoare. Din zona inghinală şi până la gât te deschiseseră ca să îţi fure inima, plămânii şi intestinele, apoi te cususeră cu nişte noduri negre, care te desfigurau, precum nişte gândaci agăţaţi de piele, aliniaţi pentru a te devora. O tăietură înfricoşătoare se întindea pe braţul tău drept, de la cot şi până la încheietura mâinii, iar o umflătură monstruoasă îţi deforma coapsa sfârtecată de femurul rupt. Pe de altă parte, chipul îţi era nevătămat şi doar o umbră albăstrie îl păta la tâmplă. Te-am strigat timidă şi te-am atins ezitând. Înţepenit în imobilitatea trufaşă şi dispreţuitoare a morţilor, mi-ai respins cu mândrie fiecare cuvânt şi fiecare gest de iubire: a trebuit să îmi înving teama de a nu te răni pentru a-ţi mângâia fruntea rece, obrajii reci şi mustaţa aspră acoperită de îngheţ. Am făcut-o pentru a te încălzi puţin. Dar era ca şi cum aş fi vrut să încălzesc o statuie din marmură; din tine nu mai rămăsese decât o statuie din marmură cu forma şi trăsăturile şi amintirile a ceea ce fuseseşi tu până în urmă cu şaptesprezece ore, şi o furie neputincioasă m-a străpuns, o certitudine care avea gust de ură: nu fuseseşi ucis din întâmplare, nu fuseseşi ucis din greşeală, ci fuseseşi ucis ca să nu mai deranjezi. M-am ridicat. Cineva te-a acoperit cu cearşaful şi a dat un picior lespezii, care a alunecat înapoi în întuneric fremătând. Uşa s-a închis la loc, cu o altă pală de vânt îngheţat, apoi cu o bufnitură.

Afară era noapte. Neputându-şi ţine în frâu propriile curiozităţi, oamenii spuneau:

— Nu plânge!

Pe strada Kolokotroni am găsit poezia ta: „Sfârşitul meu va veni aşa cum doresc cei care deţin puterea.” Am găsit cuvintele lui Socrate: „Dar acum e timpul să plecăm: eu ca să mor, iar voi – ca să trăiţi. Care dintre noi se îndreaptă spre un bine mai mare, nu ştie nimeni altcineva decât Zeul.” Am găsit durerea, care în cele din urmă explodează într-un răget de fiară rănită. Am găsit efortul meu de a trăi şi promisiunea pe care voiam să mi-o respect. „O vei scrie tu pentru mine, promite-mi!” „Îţi promit.” Am găsit sensul aşteptării acelei zile de 5 mai, ziua stabilită pentru înmormântare. „Ne vedem pe cinci mai, vom fi împreună pe cinci mai.” Am găsit agonia acelei dimineţi în care m-am întors la morgă ca să te îmbrac, ca să schimb cele două inele, ca să înfrunt caracatiţa care răcnea: zi, zi, zi! Între timp Muntele a rămas la locul său, de neclintit, între timp vulturii se pregăteau să sărbătorească lângă cadavrul tău, fluturându-şi chiloţii pe care erau scrise cuvintele Popor şi Libertate, „să ne luăm adio de la nobilul nostru tovarăş, să ne înclinăm în faţa nobilului nostru adversar”. Iar în Corint, Michele Steffas se îndrepta spre barul său preferat ca să se întâlnească cu prietenii la o cafea turcească bună şi la o gustare cu prăjiturele.

* * *

Nu fusese uşor ca după lovitura fatală să vireze şi să se încadreze în spaţiul care întrerupea insula de separare a sensurilor, pentru a o lua pe celălalt sens de mers de pe strada Vouliagmenis, iar de acolo să fugă în direcţia opusă, adică spre centrul oraşului. Nu fusese uşor, deoarece acel

spaţiu extrem de îngust deservea maşinile care, venind dinspre Glyfada, voiau să schimbe direcţia de mers pentru a se întoarce pe partea carosabilă cu garajul pe care era scris Texaco. Prin urmare, pentru maşinile care se deplasau pe această parte a străzii, acel spaţiu era ca o curbă inversată în care nu puteai intra decât cu greu, încălecând capătul insulei cu flori. Încălecându-l sau ocolindu-l încet, deoarece, ocolindu-l cu viteză mare, riscai să te răstorni. Şi totuşi, deşi ajunsese la o sută treizeci de kilometri la oră, Peugeot-ul nu se răsturnase. Manevrând maşina ca într-o serpentină, Michele Steffas reuşise să pătrundă în acel spaţiu cu dexteritatea unui schior care evită stâlpii într-o cursă de slalom, cu precizia unui acrobat care, odată ce termină rotaţia, apucă din nou bara trapezului pentru a o lua de la capăt; şi tot cu viteza aceea reuşise să treacă printre cei doi stâlpi care îngustau capătul pasajului, pentru a vira încă o dată pe strada Olga. Pe scurt, dublu slalom, dublă rotaţie. O prestaţie ca de acrobat. Sau ca de mercenar folosit în acţiuni similare şi susţinut de un sânge neobişnuit de rece? Acelaşi sânge rece pe care avea să îl demonstreze în zilele şi în lunile următoare cu poliţia, cu presa şi cu toată lumea. După ce a străbătut cele trei intersecţii, pe strada Olga s-a dat jos pentru a verifica dacă Peugeot-ul său suferise pagube, apoi s-a îndepărtat de strada Vouliagmenis, iar în vârful pantei s-a oprit pentru a arunca o privire, pentru a afla ce se întâmpla. Se întâmpla ceea ce trebuia să se întâmple, în acel nor mare de praf se vedeau doi oameni târând un corp neînsufleţit şi un al treilea strigând: „Moare, a murit, moare!” Se mai vedeau un taxi, ferestre ale căror lumini se aprindeau şi oameni care ieşeau în balcoane şi care întrebau: „Cine moare, cine a murit?” Acest lucru nu l-a tulburat deloc şi după două-trei minute a făcut drumul înapoi şi a reînceput să îşi conducă Peugeot-ul. Peugeot-ul

său se comportase foarte bine: daunele suferite nu erau grave, doar câteva urme pe aripa dreaptă şi câteva zgârieturi de-a lungul părţii laterale. Nimic care să îi împiedice întoarcerea în Corint. (Dar călătoria la Egina? Dar Jorgopoulos care îl aştepta dimineaţa împreună cu cele două fete? Uitase de toate, renunţase la toate planurile?) La trei şi jumătate dimineaţa, Steffas ajunsese din nou în Corint. Parcase pe locul său obişnuit şi apoi se culcase, adormind imediat. Se trezise la unu după-amiaza, mâncase, mai trăsese un pui de somn, iar acum se îndrepta spre barul său preferat pentru a-şi întâlni prietenii la o cafea turcească bună şi la o farfurie de prăjiturele. Trebuia să se facă văzut, să îşi dovedească prezenţa în oraş.

A ajuns la bar pe la ora şapte şi s-a aşezat la o măsuţă unde se aflau deja nişte prieteni de-ai săi: fiul primarului, încă un tip care se numea Dimitri Nikolau şi chiar Cristos Grispos şi Notis Panaiotis, cei doi studenţi care îl găzduiseră la Florenţa, alături de nazistul Takis.

— Bună, uite cine a venit, ai venit aici pentru a sărbători Paştele.

— Da, şi tu, Michele, care stai ascuns.

— Nu stau ascuns, am ajuns ieri de la Atena cu autobuzul, sunt aici de ieri.

Au vorbit şi despre vremea care îşi revenise, care era numai bună pentru a putea merge la plajă a doua zi, iar apoi a venit fratele lui Grispos:

— Hei, băieţi, aţi auzit ce s-a zis la radio?

— Nu, ce?

— A fost omorât Panagoulis.

— Panagoulis? Omorât?

— Băieţi, l-au omorât pe Panagoulis!

În schimb, Steffas a tăcut.

— Cine l-a omorât, cine?

— Nu se ştie. L-au atacat şi l-au făcut să iasă cu maşina de pe carosabil. Se pare că au fost două maşini: un Mercedes alb şi un Jaguar roşu.

— De ce spui că se pare?

— Pentru că sunt unii care spun că Jaguarul nu era un Jaguar şi că Mercedesul nu era un Mercedes. În orice caz, s-a izbit de un garaj pe strada Vouliagmenis. A murit

instant. Pe loc. Sau aproape. Ficatul i s-a rupt în nouăsprezece bucăţi, plămânul drept i-a fost distrus, iar inima i-a explodat precum o bombă. Bum!

Steffas a continuat să tacă, liniştit, de parcă acea veste nu l-ar fi interesat. Două luni mai târziu, Grispos şi Panaiotis aveau să îmi spună că nu văzuseră nicio reacţie pe chipul lui sau în gesturile sale.

— Părea complet indiferent sau, uite, chiar normal, dacă nu chiar puţin plictisit. Căsca.

— Au arestat pe cineva?

— Nu, nu au nicio pistă.

— Dar a fost sau nu o nenorocire?

— Ce nenorocire, îţi spun că l-au nimicit.

— Dar ziarele ce zic?

— Astăzi nu apar ziare. Nu este întâi mai astăzi?

— Corect.

— Oare cine o fi fost?

— Nu ştiu.

Şi cu acel „nu ştiu” au închis subiectul şi au reînceput să vorbească despre excursia la mare:

— Deci mergem la plajă mâine?

— Sigur că da. Mergem la Lutrakis. Şi cine ne duce?

— Ne duce Steffas cu Peugeot-ul. Apropo, Michele, unde e Peugeot-ul?

Steffas a rupt tăcerea, iar vocea sa a fost aşa cum fusese întotdeauna:

— E aici, unde ai vrea să fie? În piaţă, în parcare.

— Atunci de ce ai venit pe jos? Ai stricat-o? Ai făcut accident?

— Nu am făcut niciun accident, din cauza plăcuţei de înmatriculare. Nu m-am atins de maşină de o lună din cauza plăcuţei de înmatriculare. Ştii ce amendă iau dacă sunt prins fără înmatriculare.

— Dar cine se gândeşte la înmatriculare când e sărbătoare? De aici la Lutrakis...

— Nu, nu pot.

— Haide!

— Am spus că nu pot.

— Bine, vă duc eu, am şi eu maşină, s-a oferit fiul primarului.

— Cine vine?

— Eu vin, a spus Grispos.

— Şi eu, a spus Nikolau.

— Eu am deja un angajament, a spus Panaiotis.

— Michele, tu vii?

— Desigur! a spus Steffas.

— Băieţi, atunci ne vedem mâine-dimineaţă la zece.

— Da, la zece.

Şi chiar aşa s-a întâmplat. O ieşire veselă, foarte plăcută, avea să îmi spună Grispos. Steffas fusese într-o dispoziţie excelentă atât la plecare, cât şi la întoarcere; fusese sufletul petrecerii. Râsese, glumise, vorbise despre maşini, haine şi femei, în special despre femei. Nu făcuse nicio aluzie la moartea ta. Nici ceilalţi nu făcuseră aluzie la asta.

Duminică s-a întors la Atena în jurul orei patru după-amiaza, pe 2 mai, şi, conform declaraţiilor sale, a mers la cinema, apoi a mers acasă. Dar cu cine s-a văzut sau ce a făcut apoi nu se ştie, aşa cum nu se ştie nici cine l-a împins de la spate sau l-a sfătuit, sau l-a obligat să se prezinte la poliţie douăzeci şi patru de ore mai târziu. Un singur fapt este sigur: nimeni, dar absolut nimeni, nu îl bănuia. Mai mult, poliţia căuta un Mercedes, nu un Peugeot. Însă zvonul că nu fuseseşi ucis din întâmplare, că nu fuseseşi ucis din greşeală, că fuseseşi ucis intenţionat şi la comandă creştea precum un râu umflat şi ameninţător, ce trebuia blocat. Aşa că luni după-amiază, Steffas a mers la poliţie cu avocatul său, un anume Kaselakis care în ’63 îl apărase pe un anume Nicos Mundis: acuzatul omorâse o jurnalistă englezoaică, Anne Chapman, care conducea o investigaţie despre legăturile dintre Juntă şi CIA. Şi în acel caz criminalul se oferise poliţiei pe un platou de argint, iar Kaselakis convinsese judecătorii că nu era vorba de o crimă politică; ba chiar reuşise să demonstreze că Nicos Mundis o omorâse pe Anne Chapman după ce o violase, într-un atac de nebunie. Şi ce mai conta faptul că, după sentinţă, îşi retrăsese mărturisirea repetând „minciuni, minciuni” şi spunând că luase vina asupra lui pentru că fusese plătit şi pentru că avea nevoie de bani sau ceva de genul acesta. Kaselakis a spus că Steffas se prezenta ca simplu martor şi din pură dragoste pentru adevăr, adică pentru ca lumea să nu mai

facă aluzie la o crimă politică. De fapt, fusese un accident banal, tipicul accident pentru care victima purta întreaga responsabilitate, din cauza căruia până şi Steffas aproape că dăduse ortul popii. Bietul Steffas mergea liniştit de-a lungul străzii Vouliagmenis, când un Fiat verde a început să iasă de pe bandă şi să se năpustească asupra lui, depăşindu-l prin dreapta. De fapt, bietul Steffas, abia dacă avusese timp să vireze şi să se salveze intrând cu dificultate în spaţiul care întrerupea insula de separare a sensurilor de mers. Apoi auzise o bubuitură şi, privind înapoi, văzuse un nor mare de praf şi doi bărbaţi care târau un trup nemişcat, însă nu se gândise că într-adevăr lăsase în urmă un cadavru. Despre faptul că acel om murise şi că trupul era al lui Panagoulis aflase doar citind ziarele de luni dimineaţă. Nu, nici înainte, nici după accident nu văzuse nicio maşină roşie, acelea erau doar fanteziile unor persoane interesate să susţină teza unei crime politice, singurul cu tentă roşiatică din această poveste era chiar el, Michele Steffas, fost simpatizant comunist, acum socialist papandrist, şi ar fi fost vreodată posibil ca un socialist, ca un tovarăş de stânga, să fi vrut să îl omoare pe Panagoulis? Poliţiştii s-au lăsat convinşi şi, în loc să îl aresteze, l-au pus sub protecţia lor. Ba chiar l-au lăsat să ţină o conferinţă de presă în timpul căreia a uimit prin autocontrolul şi prin siguranţa sa. Nu a existat nicio întrebare care să reuşească să îl stânjenească sau care cel puţin să îl facă să-şi piardă calmul. Nu şi-a pierdut calmul nici măcar când cineva i-a reamintit că legile dinamicii sunt universale şi imuabile: dacă Panagoulis ar fi fost atacatorul şi nu cel atacat, el, Steffas, ar fi ajuns în afara carosabilului. În faţa acelui raţionament, ochii lui au rămas neschimbaţi şi reci şi a răspuns că dacă doreau, puteau să o ia aşa: dinamic sau nedinamic, el nu avea nimic să-şi reproşeze. Îşi dorea ca oamenii să gândească, pentru

Dumnezeu!, să îşi folosească creierele: dacă el ar fi avut ceva să-şi reproşeze, nu s-ar mai fi prezentat la poliţie, nu era aşa? Nici măcar nu a clipit când altcineva a răspuns că, de fapt, exista ceva de reproşat şi anume faptul că nu se obosise să ofere primul ajutor acelui om aflat pe moarte, pe care îl lăsase în urmă. De ce nu îi oferise primul ajutor?

— Pentru că rănitul fusese deja plasat într-un taxi, nu mai era nevoie de mine.

Dar de ce se întorsese în Corint, în loc să urmeze acel taxi sau în loc să rămână în oraş?

— Pentru că am fost cuprins de un fel de panică şi de o dorinţă justificată de a reveni în Corint. Simplu, nu?

Dar nu urma să meargă la Egina în ziua următoare?

— Bineînţeles că nu am mai vrut să merg la Egina, că nu mai îmi păsa deloc de Egina.

Dar maşina roşie? De ce se străduia atât să nege prezenţa acelei maşini roşii, fără a ţine cont de faptul că unii martori o văzuseră?

— Pentru că nu am văzut-o şi pentru că, am spus deja, mă irită această poveste legată de crima politică, de crima premeditată.

— Un moment: dacă inocenţa dumneavoastră este completă şi dacă sunteţi un socialist, un socialist papandrist, un camarad de stânga, de ce vă simţiţi atât de deranjat când auziţi că este o crimă politică, o crimă premeditată? De ce v-aţi predat cu scopul de a nega acest lucru?

O întrebare logică, corectă şi periculoasă. Dar nici măcar de data aceasta nu şi-a pierdut calmul, ba chiar a răspuns cu o expresie încărcată de iritare.

— Eu nu sunt aici ca să fiu judecat de voi şi uitaţi că eu nu m-am predat: m-am prezentat în calitate de martor. De fapt, nici măcar nu sunt arestat.

Şi apoi:

— Eu ştiu întotdeauna ce spun şi ce fac.

Chiar şi atunci când au ieşit la iveală acele detalii ciudate, faptul că fusese angajat la atelierul Despinei Papadopoulos, abilităţile sale de pilot sau realizările sale sportive din Canada, a continuat să repete:

— Veţi vedea că mă voi descurca. Eu ştiu întotdeauna ce spun şi ce fac.

* * *

Şi chiar ştia. Ştia chiar prea bine. De fapt, magistratura Puterii nu a ţinut cont de raportul făcut de experţii italieni, din care reieşea fără echivoc că fuseseşi lovit de Peugeot printr-o manevră de tipul depăşire şi frânare bruscă, pe lângă faptul că fuseseşi tamponat de două ori de o altă maşină, care lăsase urme de vopsea maro-ruginie sau vişinie. Nu a acordat nicio atenţie trecutului lui Steffas şi nici detaliului legat de faptul că se aflase în atelierul de maşini de cusut, de pe strada Kolokotroni, şi în dimineaţa zilei de vineri, 30 aprilie. Nu a ţinut cont nici de faptul că în iulie ’75 mersese împreună cu nazistul Takis la Florenţa şi că se întorsese cu aerul cuiva care căutase ceva sau pe cineva şi pe care nu îl găsise. Nu a ţinut cont nici de depoziţia pe care am dat-o eu judecătorului desemnat pentru anchetă, timp de unsprezece ore consecutive, în care i-am spus tot ceea ce auzisem de la Cristos Grispos şi de la Notis Panaiotis, enumerând ameninţările şi chinurile îndurate timp de trei ani, tentativele de răpire sau de asasinat prin intermediul unei maşini, în Creta, la Roma şi la Atena, lucrurile pe care mi le-ai spus în ultimele noastre convorbiri telefonice, documentele pe care le obţinuseşi în ultimele zile, al căror conţinut, am încheiat eu, îmi rezervam dreptul de a-l dezvălui în instanţă. Nu a ţinut cont, ba, de fapt, a eliminat destul de repede povestea aceea a lui Georgio Leonardos, un condamnat din Salonic, conform căreia, în noaptea de 16 spre 17 aprilie, patru membri ai grupării fasciste Aracni, „Păianjenul”, se întâlniseră în Piaţa Omonia din Atena; era aceeaşi grupare despre care îmi vorbiseşi după ce am citit împreună documentele, înainte de a-mi flutura în faţa ochilor „bijuteria bijuteriilor, diamantul Koh-i-Noor”. Se întâlniseră şi hotărâseră să îi dea o lecţie lui Panagoulis, astfel încât

acesta să mai lase coada şi să-şi închidă pliscul. Leonardos a spus că, de fapt, ar fi trebuit să fie doar o lecţie, însă, din păcate, lucrurile se precipitaseră. Vorbind despre asta, a oferit date şi nume, detalii precise, iar printre nume se afla şi numele lui Basilio Kaselas, doctor, extremist de dreapta, agent CIA din Salonic, apoi al lui Antonio Mikalopoulos, un alt infractor din Salonic, implicat mai demult în asasinarea deputatului comunist Lambrakis, dar şi proprietarul unui BMW roşu. În mărturia sa, Leonardos i-a spus multe lucruri judecătorului de instrucţie. Şi chiar a subliniat faptul că, la câteva zile după moartea ta, Kaselas se mutase la Londra, oraş care la acea vreme era refugiul multor fascişti. A şi predat unul dintre revolverele cu aer comprimat pe care bătăuşii din gruparea Aracni obişnuiau să le folosească pentru a-şi buimăci victimele. Era chiar revolverul fabricat în Germania de Vest, înregistrat cu numărul 159789. Dar Kaselas şi Mikalopoulos au strigat: „Asta e calomnie!” şi au răspuns că Leonardos era un exhibiţionist, un nebun, un calomniator notoriu, condamnat pentru calomnie, iar lui i s-a făcut frică. Şi-a retras toate mărturiile. Sau a fost făcut să îşi retragă toate mărturiile? Şi totuşi, câţiva reporteri au constatat faptul că, în realitate, nu era atât de nebun şi nu era atât de calomniator: Aracni chiar exista, Kaselas chiar plecase la Londra şi, trecând prin München, se întâlnise cu Sdrakas, prim-ministrul care fugise, trecând graniţa pe la Evzoni, împreună cu Kurkulakos. Alţi jurnalişti au constatat, de asemenea, că Mikalopoulos chiar avea un BMW roşu. Şi au mers la el, în Salonic, şi l-au întrebat unde se afla acel BMW roşu. Iar el a răspuns că îl vânduse. Apoi l-au întrebat cui îl vânduse, iar el a răspuns că, ei bine, nu îl vânduse cu adevărat, ci îl dăruise. Apoi l-au întrebat cui îl dăruise, iar el a răspuns:

— Ei bine, unei instituţii de măicuţe.

L-au întrebat cărei instituţii de măicuţe şi a răspuns că nu îşi amintea:

— Plecaţi de aici, blestemaţilor, plecaţi!

Nu, magistratura, magistratura Puterii nu a ţinut cont de asta. Nici măcar aşa-zisa stângă nu a ţinut cont de asta, acea stângă inefabilă, care nu ascultă niciodată de cei care o contestă, o denunţă sau o critică şi care, pentru a se reinventa, nu ştie decât să dea naştere unor pistolari de genul John Wayne, unor revoluţionari ai lu' Peşte. Şi astfel, plecând de la teza că fusese un accident auto, numai Steffas a fost acuzat şi condamnat. În primă instanţă, trei ani cu eliberare condiţionată pentru omor din culpă. La apel, o amendă de cinci mii de drahme pentru că nu oferise primul ajutor. Cinci mii de drahme pe care nu i-a fost greu să le plătească, deoarece între timp devenise coproprietar al magazinului Heim Fashion şi făcuse avere. Cinci mii de drahme amărâte.

Şi astfel, în timp ce se întâmplau asemenea lucruri complicate, în timp ce judecătorul Giuvelos devenea apostolul curajului şi al democraţiei prin dezvăluirea arhivelor pe care îţi interzisese să le publici, sigur că doar a arhivelor care nu se atingeau de dragon sau de tovarăşii dragonului, fără vreo menţiune despre memo-ul pe care i-l trimisese lui Gizikis, fără vreo menţiune despre tabelul cu numărul douăzeci şi trei; în timp ce dragonul rămânea ministrul Apărării, netulburat, imposibil de tulburat, invulnerabil; în timp ce partidul tău îşi recâştiga virginitatea expulzându-l pe Tsatsos, adică acceptându-ţi solicitarea post-mortem; în timp ce Papandreou îţi adopta

cadavrul, aşa cum ar fi adoptat un orfan lipsit de apărare, şi îl etala ca o pe cârpă pe la mitinguri; în timp ce prietenii şi tovarăşii tăi i se alăturau cu toţii în schimbul unor frumoase locuri în parlament; în timp ce fasciştii îl băteau pe Fazis cu o furie sălbatică, distrugându-i craniul şi memoria; în timp ce şi eu eram ameninţată prin scrisori şi apeluri telefonice – „Încearcă numai să scrii anumite lucruri şi o să vezi tu, publică-ţi cartea şi o să vezi tu!”; în timp ce poporul accepta aceste lucruri din nou, în timp ce le îndura din nou, orb şi surd şi tăcând din nou, plecând din nou capul din obedienţă, din comoditate sau din neputinţă; în timp ce nimeni nu îndrăznea să spună: „Sunteţi cu toţii nişte ucigaşi, de la dreapta la stânga şi trecând prin centru, l-aţi ucis cu toţii împreună, ucigaşi mizerabili, care trăiţi sub masca Ordinii şi a Legii, a Moderaţiei şi a Echilibrului, a Justiţiei şi a Libertăţii”; în timp ce malefica balenă, Moby Dick, se îndepărta nevătămată, iar apele se potoleau, devenind moi, blânde şi pline de uitare în vârtejul vocii tale scufundate, Puterea a câştigat din nou. Puterea eternă care nu moare niciodată şi care cade doar pentru a renaşte, identică, având doar o altă culoare. Însă tu realizaseşi că avea să se termine în acel mod, iar dacă avuseseşi vreodată o îndoială, aceasta dispăruse în momentul în care ţi-ai dat acea ultimă suflare, care te-a aspirat de cealaltă parte a tunelului, în acea fântână în care sunt aruncaţi mereu cei care ar vrea să schimbe lumea, să dărâme Muntele, dând glas şi demnitate turmei care behăie în râul său de lână. Cei care nu se supun. Cei singuri şi neînţeleşi. Poeţii. Eroii basmelor lipsite de sens, dar fără de care viaţa nu ar avea niciun sens, iar o luptă pierdută din start ar fi o nebunie curată. Cu toate acestea, pentru o zi, în acea zi care contează, care compensează, care poate că vine atunci când nici măcar nu mai sperăm şi care, atunci când vine, lasă în aer

sămânţa microscopică a unei flori ce va înflori, până şi turma care behăie în râul său de lână a înţeles aceste lucruri. În acea zi nu a mai fost o turmă, ci o caracatiţă care sugruma şi răgea: zi, zi, zi! Alekos, zi, zi, zi! „Alekos trăieşte, trăieşte, trăieşte!” De aceea, zâmbeai tu atât de misterios când te-au coborât în groapă, unde Marele Preot, sinteză a puterii supreme prezente, trecute şi viitoare, încărcat de aur şi de coliere, de safire, de rubine şi de smaralde, a căzut în mod grotesc şi a spart cristalul, călcând în picioare statuia din marmură, crezând că doar atât rămăsese dintr-un vis, că doar atât rămăsese dintr-un om.